De Tweede Ronde. Jaargang 3

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 3. Bert Bakker, Amsterdam 1982

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007198201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

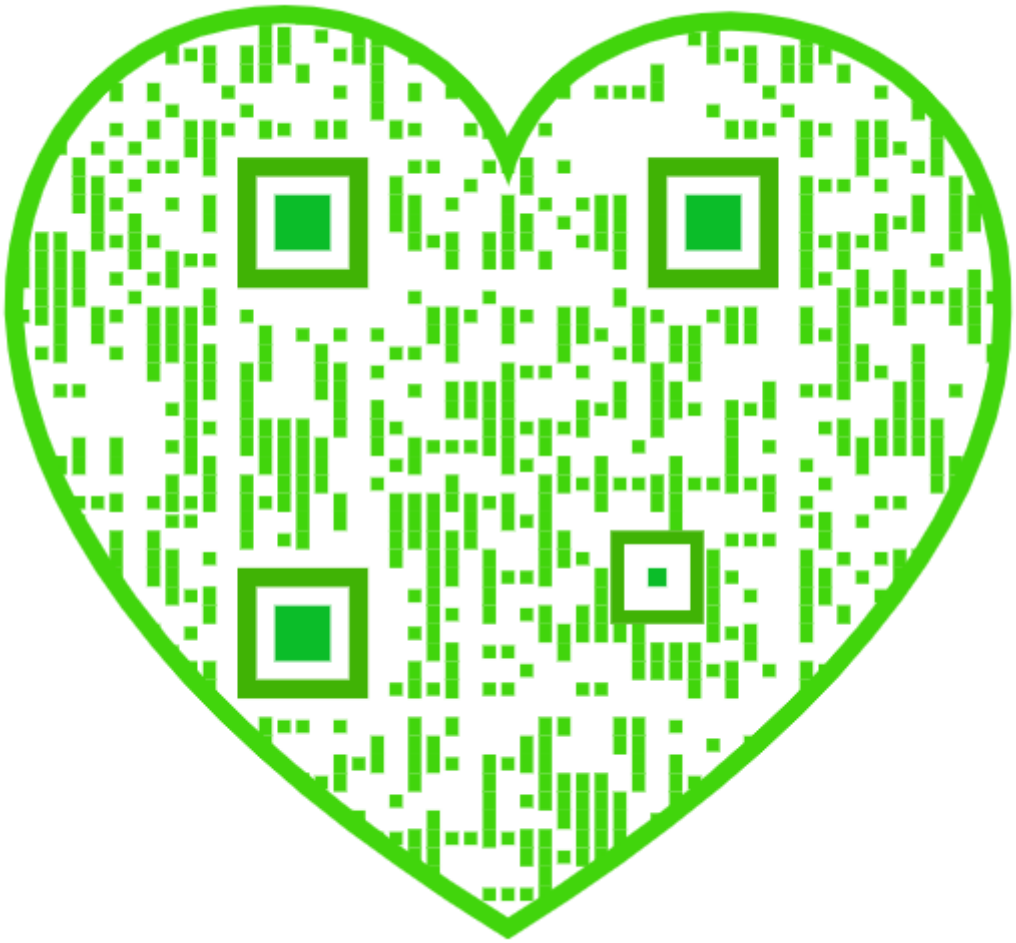

[De Tweede Ronde 1982, nummer 1]

Voorwoord

In dit eerste nummer van de derde jaargang presenteren wij Nederlands proza van Biesheuvel, Mees Houkind en Frank van Dijl: zijn debuut als prozaist; bovendien (in *Anthologie*) een korte vertelling van de vorig jaar overleden dichter Jac. van Hattum.

Poëzie is er, behalve van vaste medewerkers, van één nieuweling, Albert Hagenaars, en van Bert Voeten, die daarmee een stilzwijgen van elf jaar verbreekt.

Dit nummer heeft wat de vertalingen betreft een Britse inslag. Centraal staat Auden, met proza, zo'n twintig pagina's poëzie, en zijn portret op het omslag. Maar naast Auden figureren andere dichters die vaak op de een of andere manier met hem verbonden waren: Yeats, bij wiens dood Auden het beroemde 'In Memory of W.B. Yeats' schreef, Stephen Spender, van wie o.m. een gedicht over Auden is opgenomen, Philip Larkin, die ooit probeerde Auden van zijn voetstuk te stoten (zie *Essay*), Eliot, wiens invloed op Auden niet te negeren valt (ook een gedicht tégen Eliot is opgenomen, van Emanuel Litvinoff); verder poëzie van de Schot Alasdair Maclean en de Ier Brendan Behan (vertaald *uit het Iers*), onder meer over zijn landgenoten Wilde en James Joyce, een beroemd gedicht van E. Dowson, Engels poète maudit en vriend van Yeats; en tenslotte, in dit Lewis Carroll-jaar (hij werd 150 jaar geleden geboren), een nieuwe Nederlandse versie van het beroemdste Engelse nonsensvers: *Jabberwocky*.

Vertaald proza van Anthony Paul, afkomstig uit Wales en wonend in Amsterdam, van Rowan Hewison, afkomstig uit New South Wales en wonend in Amsterdam, en van Mark Helprin, een jonge Amerikaan wiens ster snel rijst (door ons aanvankelijk voor een Brit versleten vanwege zijn verleden bij de Britse 'merchant navy'), voor wie blijkens het opgenomen verhaal ook Nederland geen geheel onbekende wereld is.

In *Light Verse* signaleren we met grote instemming de medewerking van Kees Stip en Dolf Verspoor: en met niet geringe trots wijzen wij op de rubriek *Tekeningen*, waarin Leo Vroman laat zien hoe poëzie en beeldende kunst voor hem te combineren zijn.

Redactie

Nederlands proza

De kreeft
J.M.A. Biesheuvel

Wij vragen ons af waar al die mensen heenmarcheren..., het zijn niet de eersten de besten die daar gaan, nee het is het neusje van de zalm aan burgers. Allemaal keurige pakken, mooie overjassen, deftige jurken, hoeden als fruitschalen. Fraai bijgewerkte bakkebaarden, goed geknipte snorren, schoongeschoren wangen, gepoederde handjes... ‘écoute ma chérie,’ ze lopen door de stad of het trottoir alleen van hen is. Je ziet ook auto's rijden, heel speciale en kostbare wagens, als je ze ziet weet je al dat het wagens zijn waarvan de deuren dichtvallen met een beschaafde klik als van een brandkast. En achter de ruiten van die auto's zie je ook weer van dat soort mensen, hoge ambtenaren, wethouders, rijke zakenlieden, hoogleraren met veel bijbanen in belangrijke maatschappijen. Toevallig heb ik vandaag mijn zondagse pak aan en mijn schoenen zijn netjes gepoetst. Ik loop maar eens mee..., het moet niet ver van hier zijn, er staat iets te gebeuren. Ik ben er al, het doel van al die mensen is het Hôtel de l'Europe, het beste hotel dat er is. Ik hoor het gepraat en geroezemoes van keurige, beschaafde mensen. De portier vraagt me om mijn uitnodiging. Een vriend van me komt toevallig aangelopen en zegt tegen mij: ‘Ik heb een uitnodiging voor twee personen, mijn vrouw kan niet, ik nodig jou uit.’ En reeds ben ik in de hal. ‘Wat gaat er eigenlijk gebeuren?’ vraag ik. ‘Minister Van Paddenburgh viert zijn vijftigste verjaardag vandaag,’ zegt hij, ‘weet jij daar dan niet van? De burgerij heeft geld verzameld en nu krijgt hij een feestmaaltijd aangeboden, maar eerst zullen er toespraken zijn in de grote zaal.’ Ik kom met mijn vriend op de derde rij te zitten. Zo kan ik heel goed zien wat er op het toneel gebeurt. ‘Mag ik nu ook mee eten straks?’ vraag ik. ‘Maar natuurlijk,’ zegt mijn vriend, ‘de heerlijkste gerechten zullen er op tafel komen...’

Meneer Van Paddenburgh is minister van Buitenlandse Zaken. Hij is nu al drie keer minister geweest en waarschijnlijk wordt hij in het volgende kabinet minister-president. Hij is een hoogst competente figuur. Men mag hem wel, maar tegelijk wordt hij gevreesd. Hij heeft het nu eenmaal altijd bij het juiste eind. Zijn

prognose van een politieke situatie is altijd juist. Hij voelt een jaar tevoren al aan waar er oorlog uit zal breken. Hij is een verstrooide man. De ene dag groet hij een ambtenaar heel vriendelijk, de andere dag doet hij of hij hem vergeten is, hij loopt hem straal voorbij! Het publiek ontdoet zich van zijn jassen en begeeft zich naar de grote zaal. Een kwartier later zit iedereen. Ik ben beslist in mijn nopjes: nu kan ik de grote en bekende Van Paddenburgh eens van dichtbij bekijken. ‘Zitten wij tijdens het eten ver van hem af?’ vraag ik mijn vriend. ‘Niet zo ver,’ lacht hij, ‘nee eigenlijk zitten we behoorlijk dichtbij.’ En ik bepeins hoe ik even het woord zou kunnen voeren met Van Paddenburgh. Met generaals heb ik al genoeg gesproken in mijn leven, met professoren ook, rijke en belangrijke zakenlui ken ik ook wel, schrijvers doen mij helemaal niets meer. Ik lach om zo'n schrijvertje... Nee, men zou componist moeten zijn, componist van stralende muziek! Zo iets als Brahms, Mozart of Schubert. Een dichter zou ik ook wel willen ontmoeten, maar dan alleen iets in de orde van Homerus of Eliot. Een invloedrijke minister van Buitenlandse Zaken, iemand die almaar gewichtiger en machtiger wordt..., iemand die maar willekeurig lijkt te handelen, maar later juist heel goed over zijn besluit blijkt te hebben nagedacht, is van die orde. Ja, ik hoop van ganser harte dat ik even de tijd zal hebben om met de minister te spreken, het hoeft geen kwartier te zijn. Een minuutje is al genoeg. Maar wat heb ik hem eigenlijk te zeggen? In zijn ogen beteken ik immers helemaal niets? Zou ik hem soms moeten gaan uitleggen wie ik ben? Nee, ik zal helemaal niets tegen hem zeggen, maar ik zal hem des te beter observeren! Nu ja..., er zijn natuurlijk uitzonderingen. Veronderstel dat hij halverwege de avond met een glimlach op zijn gezicht, met stralende ogen op mij af komt lopen en dan zal zeggen: ‘Hela, is dat meneer Biesheuvel zelf niet? De schrijver van al die boeiende romans? U weet niet hoe ik u bewonder.’ Dan zal ik hem minzaam antwoorden: ‘Welzeker meneer, ik ben het, maar ik schrijf alleen korte verhalen..., heeft u ook kleine sigaartjes bij u? Ik heb wel lucifers. Ik ben hier maar toevallig hoor. Een vriend heeft me uitgenodigd. Ik kuierde maar wat door de stad. Ik had helemaal niets te doen, ik wist niet eens dat u jarig was. En dan nog wel het vijftigste jaar. Dat is een heel mooi jaar. Ik hoop dat u het nog ver mag schoppen en ik feliciteer u hartelijk.’ Zoiets zal ik hem zeggen. Maar alleen als hij op me afloopt. Waarschijnlijk herkent hij me helemaal niet...

Op het monumentale podium staat een prachtig versierde stoel. Een stoel waarvan de rugleuning ongeveer een meter boven je hoofd uittorent. Rozen, guirlandes, het ziet er fraai uit. Het wordt stil in de zaal, behoorlijk stil, krankzinnig stil. Voetstappen worden hoorbaar in de coulissen en de mensen beginnen te klappen. Ja, dat is Van Paddenburgh zelf, baron, minister, doctor, meester, ingenieur en reder, het is ongelofelijk. Kijk hoe hij daar over het podium loopt. Het lijkt wel of hij zich er niet van bewust is dat hij hier voor een hele zaal paradeert. Het is eigenlijk meer of hij over een verlaten strand loopt. Eindelijk zit hij in zijn stoel. Hij knikt minzaam naar de zaal en hier en daar klinkt een angstige stem: ‘Dag excellentie!’ Ik wist niet dat hij zo belangrijk was. Laat ik een vergelijking maken. Er zitten honderden mensen bij warm weer op het strand. Tegen de duinen aan ligt een grote omgekeerde sloep. De kinderen zijn zoet aan het spelen, ze graven en bouwen, ze werpen dammen op. Mooie meisjes tonen hun prachtige figuur in koddige, uitdagende badpakjes. Oudere heren lopen met bolle buiken rond. Jongemannen spelen voetbal en kijken uit hun ooghoeken naar de meisjes. Heel oude vrouwtjes zitten onder een parasol te haken. Dit is een vreedzaam leven. Dan ineens hoor je een ijselijke gil. Op de waterlijn vertoont zich de kop van een monster. Een rode kreeft van twee meter groot komt het strand opkruipen. Wat een griezelige voelsprieten heeft hij aan zijn hoofd. En wat waggelt hij raar. Soms loopt hij een paar meter vooruit, een krabbelen is het en dan ineens loopt hij zijwaarts. Oh, afschuwelijk, daar heeft hij met zijn scharen het beentje van een kind geknakt, daar een hoofdje. De mensen beginnen met zand naar hem te gooien, ze slaan met stokken op zijn rug, maar hij is niet bang. Hij ziet en merkt helemaal niets. Hij scharrelt door tot bij de omgekeerde sloep en daar gaat hij op zitten. Hij kijkt schrander in het rond, hij is de koning van het strand, zoals Van Paddenburgh hier in de zaal heer en meester is...

De burgemeester komt op en houdt een malle toespraak. Er schuilt iets van kruiperigheid in zijn woorden. ‘Dat u, excellentie, in deze stad bent opgegroeid is al een hele eer voor ons. Hier hebt u op de lagere school gezeten, over het gymnasium hebt u maar vijf jaar gedaan, toen bent u aan onze universiteit gaan studeren, u ging naar het leger en binnen drie jaar was u kolonel, nu bent u reserve-generaal, u bent een prachtkerel waar we allemaal trots op moeten zijn. Daarna ging u natuurlijk door, u moest ook nog in-

genieur worden in Delft. U werd een belangrijk zakenman. Het land, onze natie zou u gewoon niet kunnen missen... En hoe lang bent u nu al de rechterhand van onze vorstin? En onderhand bloeit uw rederij. Dank zij u kunnen de vliegtuigen van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij vliegen. Misschien zij het mij nu vergund om u de ereversierselen van onze stad om te hangen..., meer kunnen wij niet voor u doen.' De zaal klapt, de minister wrijft met zijn wijsvinger over zijn neus, dat betekent dat er iets is dat hem niet bevalt, vele mensen in de zaal weten dat, en meteen wordt het stiller dan het geweest is. Buigend als een knipmes loopt de burgemeester naar Van Paddenburgh en hangt hem het gouden kettinkje met bronzen medaille om de nek. De minister kijkt op de medaille en merkt dat het niet zijn horloge is. Hij legt zijn achterhoofd in zijn gevouwen handen en zegt: 'Volgende spreker graag.' Nu komt er een bibberende ambtenaar op, hij struikelt haast over zijn eigen voeten voor hij kan beginnen aan zijn toespraak. Zo gaat het anderhalf uur door. We hebben twaalf sprekers gehad en de minister is zichtbaar ontsteld en een beetje boos dat er zoveel gekletst is. We gaan met zijn allen de eetzaal binnen. Ik zit rechts naast mijn vriend en precies tegenover de minister. Ik begin een gesprek met hem en doe net of ik helemaal niet bang ben. 'Ik kan veel,' zegt hij, 'maar het mooiste lijkt het me toch om een bundel verhalen of een roman te kunnen schrijven, het is me helaas niet gegeven.' De minister zit naast zijn vrouw en die geeft hem een por in zijn zijde. 'Stel je niet aan Joop,' zegt ze hardop, 'jij kan helemaal niet zoveel, als ik er niet op lette dat je op tijd naar bed ging, zou je in het holst van de nacht nog verhalen gaan zitten schrijven. Je bent een opschepper, laat meneer toch in zijn waarde.' 'Jawel lieve,' zegt hij. We praten verder en op een gegeven moment pakt hij zijn zakdoek. De minister moet zijn neus snuiten. Vele mensen leggen hun eetgerei even neer. Ze vinden het dwaas om te eten terwijl de minister helemaal omgedraaid op zijn stoel voorzichtig zijn neus snuit. Het duurt wel een halve minuut. Al die tijd zit Van Paddenburgh te snuiven en te blazen in een geweldig grote rode zakdoek met witte balletjes. Hij krijgt weer een por in zijn zij van zijn vrouw. 'Joop toch,' zegt ze, 'als je zo verschrikkelijk moet snuiten ga dan even naar het toilet, op deze manier maak je het hele diner tot een aanfluiting.' 'Zeker lieve,' zegt Van Paddenburgh en hij staat op uit zijn zetel en verlaat de zaal. Ik kijk in bewondering naar het

vrouwtje. Een heel gewoon vrouwtje, de laagste in rang lijkt ze hier wel, ze draagt immers geen flonkerend toilet, geen decolleté, geen gouden versierselen, geen dure oorbellen, ze is niet opgemaakt. Ja, ze heeft alleen maar Mulo, ze is niet eens op de Hogere Burger School geweest en dan is ze maar gewoon de dochter van een molenaar uit Zeeland. Hoe is het mogelijk dat die zulk een macht uitoefent over Van Paddenburgh. Maar ja, zij is nu eenmaal zijn vrouw. Een man zou minstens vier titels moeten hebben en nog net iets genialer zijn dan Van Paddenburgh, nog net iets uitgekookter zou hij moeten zijn, wilde hij het aandurven om hem de les te lezen en ziehier, dat eenvoudige vrouwtje. Ze heeft hem aan de haak geslagen toen hij in Delft studeerde. Ze zag hem op straat. Hij was mager en liep haast onder de tram. Hij was verstrooid. ‘Jij bent verstrooid,’ zei ze, ‘en bovendien eet je niet genoeg, kom jij maar bij mij in de kost, dan zal ik je weer vetmesten en ik zal ervoor zorgen dat je niet onder de tram of de trein terecht komt. Jij sukkel van een zielepoot.’ Van Paddenburgh was niet gewend zo toegesproken te worden. Zijn hoogleraren en zijn medestudenten waren een en al bewondering voor hem en daar wordt hij ineens met zijn voeten op de grond gezet door een eenvoudig meisje. Niet hij heeft háár, maar zij heeft hèm versierd... Hij komt terug uit het toilet en gaat schroomvallig naast zijn vrouw zitten. Alle mensen beginnen weer te eten en knikken hem toe. ‘Excellentie,’ klinkt het uit een hoek van de zaal, ‘ik ben het, uw oude vriend Torpen, mag ik straks nog even met u spreken?’ ‘Natuurlijk beste kerel,’ lacht de minister, ‘we zullen straks tijd genoeg hebben.’ Hij zwaait met zijn hand naar een verre bekende. De ministersvrouw gaat door: ‘Joop, zit stil!’ ‘Joop, wat doe je nou sufferd? Zit je nou op je mooie pak te morsen?’ ‘Joop, zit niet aan je ordes te pulken!’ Hij begint met mij een gesprek over het vandalisme van onze lieve jeugd. Zijn vrouw luistert een tijdje. Hij ontwikkelt een heel grappige theorie. Dan stoot zij hem aan en zegt venijnig: ‘Praat toch geen wartaal Joop... de wijken zouden er gezelliger uit moeten zien, dan was het gauw afgelopen met dat vandalisme; de jeugd moet betrokken worden bij allerlei beslissingen.’ We praten weer door, ik ben ten zeerste vereerd dat ik met Van Paddenburgh mag praten. Het gesprek gaat nu over de geschiedenis van de Europese expansie. Daar weet ik toevallig heel veel van. Hij strijkt met zijn handen door zijn imposante haardos en zijn vrouw zegt meteen: ‘Stel je niet aan, schiet op, ga je haar

kammen.’ Hij kamt zijn haar in een hoek van de zaal. Hij komt terug en praat verder, hij betrekt zijn vrouw in het gesprek, ze zegt steeds: ‘Jaja, zo zal het wel wezen.’ Dan schenkt hij zich bij de koffie een glas cognac in. De ober had zijn glas bij willen vullen maar hij doet het zelf. Hij neemt de ober de fles Rémy Martin cognac uit de hand en schenkt het glas vol tot aan de rand. Zijn vrouw heeft even niet gekeken. Ze ziet het iets later toch en zegt: ‘Dat glas drinkt meneer de schrijver wel voor je op, misschien wil hij het ook wel weggooien.’ En terwijl ze dat zegt schuift ze mij het zeer volle glas van Van Paddenburgh toe en geeft hem haar eigen glaasje waar maar een halve centimeter van het edele vocht inzit. Van Paddenburgh protesteert niet. Iedereen heeft hier kunnen zien hoe hij door zijn vrouw op zijn stuk wordt gezet en steeds weer een stukje kleiner wordt gemaakt, ze vertrapt zijn persoonlijkheid als een lege gebaksdoos! De mensen zwijgen niet eens meer als hij zijn schallende lach laat horen, want ze weten van te voren al dat zijn vrouw zal zeggen: ‘Stel je niet aan, Joop.’ Nee, de grote onbegrijpelijke en maar raak doende kreeft uit het begin van het verhaal is hij nu helemaal niet meer. Hij is een gewone man die getrouwd is met een dominant type vrouwtje. ‘Ga staan, Joop,’ zegt ze hardop, ‘schiet op!’ Er is iemand die iets tegen je zeggen wil...’

Zo groot, lezer, is nu de macht van de vrouw!

De terugkeer
Frank van Dijl

(Voor Marten)

Mijn vader was op de kop af negen jaar, drie maanden en zevenentwintig dagen dood toen ik 's middags thuiskwam van mijn werk en hem achter een kop koffie in de huiskamer aantrof. Willy zat tegenover hem op de bank. Ik kuste haar op de mond en gaf mijn vader een hand. Hij hield hem lang vast, stevig, maar zonder nadruk. De bijna tien jaar, die waren verstreken tussen dit moment en die maandag in de zomer van 1968, werden samengebald tot een fractie van een seconde. Ze waren er nooit geweest.

Ik wist niet hoe ik hem zou aanspreken. Papa leek me te kinderachtig, vader te afstandelijk, pa te joviaal. En dan: moest ik jij en jou zeggen, of u?

Behalve mijn vader was hij een vreemdeling. Een vriend was hij al lang niet meer toen hij stierf.

Hij feliciteerde me met mijn verjaardag die we de vorige dag hadden gevierd. Wijzend op de dikke buik van Willy zei hij: ‘Ik was ook zesentwintig toen jij kwam.’ Ik knikte, want woorden had ik niet.

Terwijl ik naast Willy ging zitten, keek ik hem recht in zijn spottende ogen. Dat hij er was, vond ik zo vreemd nog niet. In de eerste jaren na zijn dood fantaseerde ik wel dat hij niet echt dood was, maar ons, walgend van het burgermansbestaan in een rijtjeswoning, de rug had toegekeerd om zich elders te vestigen. Verkeerde ik in een romantische bui, dan beeldde ik me in dat hij jarenlang als geheim agent had gewerkt en nu, voor de eerste keer achter het IJzeren Gordijn met vakantie, geruisloos uit de westerse samenleving verdween om een hoge functie op het hoofdkantoor van de KGB te Moskou te aanvaarden.

Soms, in een poging om me met zijn dood te verzoenen, stelde ik me voor dat hij juist een Amerikaanse spion was die door Russische agenten werd vermoord.

Maar in werkelijkheid moest ik me behelpen met een roemloos hartinfarct, het soort dood dat door de mensen ‘mooi’, want pijnloos, wordt genoemd.

Wat me nog het meest bevreemdde, was dat mijn vader sinds de dag dat we hem dood vonden aan de voet van een berg in Tsjechoslowakije niet was veranderd. Hij was geen dag ouder geworden. Het haar was niet dunner geworden dan het al was (grote inhammen boven de slapen), de vergrijzing had niet doorgezet. Zijn gezicht was vol, niet dik; de smalle lippen drukten een milde vorm van spot uit, net als de ogen. Hij leek precies op de uitvergrote pasfoto die jarenlang bij mijn moeder op het televisietoestel had gestaan, en waarvan mijn broer en ik ieder een kleinere versie op onze kamers hadden.

Nu ik hem beter bekeek, zag ik dat hij ook hetzelfde pak, hetzelfde overhemd, dezelfde bril, dezelfde schoenen droeg als op die dag. Zelfs de baardstoppels, die op de avond na zijn overlijden zijn wangen en kin overwoekerden, zelfs die zaten er nog net zo.

Ik probeerde een zin te formuleren, maar mijn vader was me net voor. Hij zei: ‘Schenk ons maar eens een borrel in, Frank. We hebben elkaar een hoop te vertellen.’

Toch niet helemaal zeker van de zaak spoedde ik me naar de keuken. Natuurlijk had ik me koortsachtig zitten afvragen hoe het in godsnaam mogelijk was, dat mijn vader, die immers negen jaar, drie maanden en zevenentwintig dagen dood was, bij ons op bezoek was. Een plausibele verklaring had ik niet kunnen vinden, totdat het woord borrel viel.

In het keukenraam zag ik mijn gestalte weerspiegeld tegen de novemberavond. Was ik gek geworden? Droomde ik? Nee, ik had een delirium. Er zijn mensen die in vergelijkbare omstandigheden rode muizen of gestippelde olifanten zien; ik zag mijn vader. Kennelijk was ik nog niet genoeg gestraft met de kater die me die ochtend grommend naar mijn werk had vergezeld; niet dat ik de verschijning van mijn vader als een straf onderging, het was mij alleen liever geweest als een delirium achterwege had kunnen blijven.

Met drie glazen en de fles (een volle, de andere had ik op mijn verjaardagsfeestje leeggemaakt) keerde ik terug naar de kamer. Even had ik gedacht, dat mijn vader nu verdwenen zou zijn, omdat ik intussen had beseft wat er met me aan de hand was, maar hij zat nog altijd tegenover Willy en had zelfs een sigaret opgestoken. De rook prikte in mijn neus.

Mijn vader hief het glas en proostte. Hij keek mij afwachtend aan, maar ik wist nog steeds niet wat ik zeggen moest. Ik tikte

mijn glas tegen het zijne en dat van Willy, mompelde iets en werkte de inhoud in één teug naar binnen. De volgende dag zou ik stoppen met drinken.

‘Zal ik maar?’ vroeg mijn vader. Zonder op antwoord te wachten begon hij te vertellen. Hij zei: ‘Toen ik op 22 juli 1968 was gestorven, kwam ik in de hel terecht. Eerst dacht ik dat dat kwam, omdat we thuis niks waren, later werd me duidelijk dat iedereen in de hel komt: de hemel bestaat helemaal niet. Ik moest me melden bij De Dood, die daar de boel bestiert, en kreeg, omdat ik altijd een goed boekhouder was geweest, een administratief baantje. Ik moest lijsten en statistieken bijhouden, geen bijster leuk werk, maar ook niet weerzinwekkend.

Op een keer moest ik weer bij De Dood komen. Hij was heel tevreden over mijn arbeid en wilde me belonen met een promotie: door het toenemende aantal hartinfarcten, kankergezwellen en verkeersongelukken met dodelijke afloop kon zijn staf worden uitgebreid met een medewerker. Ik vond het zeer vererend dat hij mij had uitverkoren en accepteerde de positie, die tussen twee haakjes goede vooruitzichten biedt. Nu ben ik hier voor mijn eerste opdracht.’

Ik had mijn ogen gesloten tijdens het verhaal dat mijn vader vertelde. Toen hij stopte, opende ik ze en zag dat hij een formulier uit zijn binnenzak haalde. Hij las voor: ‘Jacob Cornelis Stekelbeen, 74 jaar. Woont hier om de hoek in de Celebesstraat. Ken je hem toevallig?’

Ik schudde het hoofd en vroeg wat hij met die Stekelbeen moest.

‘Maar snap je dat dan niet? Ik kom hem halen. Hij ligt op sterven en als hij straks dood is, moet ik hem meenemen naar de hel. Er wordt al op hem gewacht. Als medewerker mag ik alleen de lichte gevallen doen: ouden van dagen, en dan nog alleen als ze een natuurlijke dood sterven.’

Het duizelde me. Medewerker van De Dood... zo zout had ik het nog nooit gegeten. Ik schonk de glazen nog eens vol; ik had dat delirium nu toch en het was me wel duidelijk geworden dat het zich niet zo maar zou laten wegjagen.

‘Wanneer komt de baby?’ vroeg mijn vader opgewekt. Willy antwoordde voordat ik mijn mond kon opendoen. ‘In maart,’ zei ze. ‘Half maart ben ik uitgerekend.’

‘Geweldig,’ sprak mijn vader. ‘Als ik nog zou leven, zou ik iedereen die het wilde horen vertellen dat ik opa werd.’ Hij zweeg.

Om zijn mond lag een melancholieke trek.

Er volgde een stilte, zwanger als Willy zelf, waarin blikken van verstandhouding werden uitgewisseld: tussen Willy en mij, tussen mijn vader en mij, en ook, alsof ze elkaar al langer kenden, tussen Willy en mijn vader.

‘De zoon wordt vader,’ zei mijn vader tegen geen van ons beiden in het bijzonder, maar mij aankijkend vervolgde hij: ‘Het is een zoon erom te doen zijn vader voorbij te streven. Geen middel zal hij onbeproefd laten om zijn doel te bereiken, en dat alles omdat zijn vader zijn natuurlijke rivaal is, die immers slaapt met zijn eerste minnares, zijn moeder. Daarom wordt een zoon vader, daarom worden eeuwig zoons vader.’

Weer was er een moment van stilte.

‘Hoe deed ik het als vader?’

Een zo rechtstreekse vraag had ik niet verwacht. Om tijd te winnen nam ik een paar slokken uit mijn glas. Ik knikte.

‘Je haatte me, hè?’ Hij vroeg het met gedempte stem.

Ik zei: ‘Ja, ik geloof het wel. Ik was... opgelucht toen je dood was. Weet je wat het eerste was dat me door het hoofd schoot toen ik je zag liggen? Nooit meer naar de kapper. Dat dacht ik. Nooit meer naar de kapper, omdat ik van jou nooit lang haar mocht dragen.’ Ik voelde, heel in de verte, de haat, of eigenlijk meer de herinnering eraan. Ik voelde ook de schuld: hoe vaak had ik hem dood gewenst? Mijn ogen traanden: het was de machteloze woede van toen.

Ineens werd ik gegrepen door de sterke behoefte aan lichamelijk contact. Ik wilde mijn vader omhelzen en weer de geur van zijn after shave opsnuiven, alsof die omhelzing alles kon goedmaken.

De verwarring had plaatsgemaakt voor vreugde. Ik vroeg me niets meer af; ik liet de zinsbegoocheling zonder verzet bezit van me nemen. Wat ik zag was heel gewoon: Willy, op de bank, mijn vader, schuin tegenover haar, de poes die voor de kachel lag en Jum die naar buiten keek, nu en dan blaffend naar honden op straat. Het huiselijk tafereeltje bezorgde me een rustig en tevreden gevoel. Het kon me niet schelen waar de werkelijkheid ophield en de schijn begon: ik had vrede met de situatie.

Herinneringen. Ik zit op de grond. Met mijn blikken hijskraan hevel ik een berg rijst over in een kiepauto. Mijn vader ligt languit naast me. Telkens als de laadbak vol is, rijdt hij de auto naar een hoek van de kamer, waar hij de rijst in een oude schoenendoos

stort. De kolenkachel gloeit. 'n Andere keer: mijn vader komt thuis met een step. Tegen de hobbel aan het einde van de straat opsteppen en dan in vliegende vaart weer naar beneden op de smalle stoep! De nieuwjaarsdag dat er voor het eerst stadsbussen reden - grijs weer. Mijn vader laat me de oude havens zien. Het is al donker als we thuiskomen.

‘Waar denk je aan?’ vroeg hij.

‘Aan vroeger. Dat je een grote Donald Duck op het behang tekende toen we gingen verhuizen. Ik was jaloers op de mensen die in ons huis kwamen wonen, omdat wij die tekening niet konden meenemen en jij in het nieuwe huis geen andere wilde maken op het schone behang. En dat je een keer tegen me zei dat ik nu oud genoeg was om u tegen jullie te gaan zeggen. Ik was vijf, zes jaar. Weet je dat ik nog steeds geen jij en jou tegen mamma kan zeggen? Hoe ik het ook probeer, ik kan het niet over mijn lippen krijgen.’

Ik ging steeds sneller praten, maar ik kon mijn gedachten niet meer bijhouden. Het ene beeld riep het andere op. De salamanders die we vingen in de sloten, de kikkers, de stekelbaarsjes; het pak slaag dat ik kreeg toen ik met mijn zondagse broek door het ijs was gezakt; de autootjes die ik bij de Hema achterover drukte en van hem moest terugbrengen: de schaamte. Zwijgend liet ik me nu door de herinneringen overrompelen. De pogingen om ze in woorden te vatten had ik moeten opgeven. Het onverwachte bezoek van mijn vader woelde alles wat ik had verdrongen los. In visioenen beleefde ik mijn jeugd opnieuw. Ik was weer de zoon van mijn vader.

Door de blik waarmee hij mij aankeek, wist ik dat we nu vrienden waren, maar toch voelde ik mij onbehaaglijk. ‘Hij weet het niet, hij weet het niet,’ flitste het door me heen, en diep in mij groeide het onheilspellende besef dat nog steeds niet alles werd gezegd, ja, dat het allerbelangrijkste werd verzwegen. Meer dan een vaag gevoel was het niet, maar toch voelde ik de vreugde van zoëven wegebben. Het in dreunende cadans door mijn hoofd zeurende: ‘Hij weet het niet, hij weet het niet’ maakte me er steeds meer van bewust dat het groeiende besef het besef van dood door schuld was.

Ik moest moeite doen om niet in tranen uit te barsten toen mijn vader zei dat ik een moeilijke jongen was geweest.

Ik wilde nu geen verwijten maken, nu niet. Ik wilde niet zeg-

gen: ‘Weet je nog dat ik van de rector naar de kapper moest omdat hij op zijn gymnasium vol met directeurszoontjes en doktersdochtertjes geen jongens met lang haar duldde? En dat jij achter hèm stond en niet achter mij? Weet je nog dat je uit pure kwaadheid de posters van The Beatles die op mijn kamer hingen van de muur trok?’ Ik wilde ook niet zeggen hoe alleen ik me toen gevoeld had, en ook niet: ‘Ik heb me voorgenomen om altijd achter mijn kinderen te staan, om een vader te zijn op wie ze altijd kunnen terugvallen: een vader zonder autoriteitenvrees, één die zich niet zoals jij als autoriteit opstelt, maar als vader.’

Ik zei: ‘Ik weet het.’

Hij zei: ‘Natuurlijk heb ik ook fouten gemaakt, maar dezelfde fouten zul jij straks ook maken. Dat is onvermijdelijk. Ik wilde niet de fouten maken die mĳn vader had gemaakt. En toch deed ik het.’

Hij keek Willy en mij ieder een ogenblik aan, laconiek. Zijn hand maakte een aarzelende beweging naar de fles, alsof hij zich tijdens het uitvoeren van die handeling nog aan het bedenken was. Met een heel wat kordater gebaar (hij had kennelijk overwogen dat nog één glaasje geen kwaad kon) schroefde hij de dop los en liet hij onze glazen vol lopen.

‘De laatste voordat ik opstap,’ zei hij. ‘Stekelbeen.’

Bekropen door het worgende gevoel van tijdnood zocht ik naar woorden; er viel nog zoveel te vertellen, zoveel te vragen ook. Het kwam me voor dat nú afscheid nemen definitiever, en in veel opzichten onoverkomelijker was dan het tóen was geweest.

Ik zei: ‘Ik heb je gemist.’ Het klonk banaler dan ik had bedoeld.

Ik zei: ‘Kom je nog eens terug?’

Hij dronk, mijn blik ontwijkend. ‘Misschien,’ zei hij. ‘Misschien. Als ik nog eens in de buurt moet zijn.’ Het leek wel of hij met tegenzin op mijn vraag antwoordde, alsof hij zich van dit bezoek veel had voorgesteld, maar uiteindelijk toch in zijn verwachtingen was teleurgesteld, maar ik durfde niet verder aan te dringen om hem een toezegging te ontfutselen.

Met een ruk stond hij op. ‘Ik moet echt gaan,’ sprak hij. Hij stak zijn hand uit naar Willy, die hem lang schudde, en toen naar mij; ik greep hem en hij legde zijn andere hand op mijn hand en zo bleven we secondenlang staan.

‘Het ga jullie goed,’ zei hij. Hij draaide zich om en liep haastig de kamer uit. Even later sloeg de voordeur dicht. Ik keek hem na

tot zijn schimmige gestalte om de hoek van de straat was verdwenen. Hij had niet één keer omgekeken. De naakte takken van de bomen zwiepten door de lucht; het licht van de straatlantarens spiegelde zich in het glimmende asfalt: het was gaan regenen. 'n Normale novemberavond.

Willy kwam tegen mij aan staan. In mijn keel voelde ik het gestold verdriet.

2

In Plzen dronken we bier uit literpullen, mijn vader en ik; goudbruin bier waar het licht rossig doorheen schemerde. Zestien was ik. Voor het eerst had ik het idee dat hij mij als volwassene beschouwde. De volgende dag was hij dood. Hij lag halverwege de auto en het hotel op het pad, zijn mond half open, maar zonder trek van pijn.

Eric en ik verveelden ons op onze kamer. We hadden al bijna de hele dag, op een korte wandeling in de ochtenduren na, binnengezeten. Deze maandag was door mijn vader uitgeroepen tot rustdag. Het was druilerig weer. Saaie, uitdrukkingloze wolken schoven langs de met naaldbomen begroeide bergen. De radio gaf even opgewonden als onverstaanbaar propaganda; de enige keuze die we hadden was die tussen aan en uit. Na twee hoofdstukken gelezen te hebben in de nieuwe Agatha Christie vielen mijn ogen dicht. Het vooruitzicht om nog drie weken in dit onzalig oord te moeten blijven, vervulde me van afschuw en van heimwee. Voordat we gingen eten (eindelijk!), daalde mijn vader het pad af om een doosje Saridon uit de auto te halen; mijn moeder had hoofdpijn.

Hij had eerst aan mij gevraagd, of ik naar beneden wilde gaan, maar ik zag niet in waarom ík me altijd moest opofferen, zó had ik het gezegd; ik was boos. De hele dag aan je lot overgelaten worden in een hotel waar niets te beleven was, en dan nog boodschappen moeten doen ook! Eigenlijk was ik net zo lief thuisgebleven, maar nee, daar was ik nog te jong voor. Ik had notabene nog mijn haar laten knippen omdat mijn vader zo niet met me op stap wilde (‘Dan ga ik toch niet mee?’ zeurde ik); ik vond dat daar wel iets tegenover mocht staan.

‘Nou, dan doe ik het zelf,’ zei mijn vader.

Hij bleef lang weg. In hun trage vlucht achtervolgden de grijze wolken elkaar. Ineens hoorde ik een luid gebonk op de deur van

de kamer naast die van mijn broer en mij. Door de wand heen kwam het gedempte geluid van een stem die gejaagd sprak. Gilde mijn moeder? Voetstappen op de gang... Die wolken buiten, die bergen... Wat zochten we hier, waar bleef mijn vader toch? Wat betekende dat kabaal?

Ik bleef naar buiten kijken als om me te verzetten tegen het angstige voorgevoel dat zich aan mij opdrong. Ik volgde de wolken en probeerde aan niets anders dan aan wolken te denken, en aan wat zij voorstelden, maar telkens zag ik het gezicht van mijn vader, die keek alsof hij mij iets kwalijk nam. Ik kende die uitdrukking. Zo keek hij ook als mijn resultaten op school te wensen over lieten en hij voor straf mijn oude schrijfmachine (hij had hem eens meegebracht van kantoor) achter slot en grendel zette, opdat ik mijn tijd niet langer zou verdoen aan krantjes en verhaaltjes.

Met een ongeduldig gebaar opende ik de balkondeur. Ik gooide mijn bovenlichaam over de balustrade en probeerde langs het gebouw in de richting van het pad dat naar de parkeerplaats leidde te kijken. Aan de voet van een boom had zich een kring van mensen gevormd. De koude avondlucht was zuur.

Ik stormde de kamer in, de gang op, de trap af, het hotel uit. Tegen Eric, die mij verschrikt-verwonderd had aangekeken, had ik in het voorbijgaan geroepen: ‘Blijf jij hier!’, maar hij holde achter mij aan, het pad af naar beneden. Op het rumoer dat wij maakten, draaiden de nieuwsgierigen zich om en toen ze zagen dat wij het waren, deden ze eerbiedig een stap opzij.

Daar lag hij.

Mijn vader.

En het eerste wat me door het hoofd schoot, was: nooit meer naar de kapper. Toen pas zag ik mijn moeder. Ze verborg haar gezicht in haar handen. Haar hele lichaam schokte.

‘Godverdomme! Godvergodvergodverdomme!’ Mijn kreet galmde door het bos. Ik knielde neer bij het dode lichaam en jankte. Ik jankte, maar was het van verdriet? De inderhaast gewaarschuwde arts deed zijn spullen in zijn tas en zei wat tegen mijn moeder, die water dronk uit een glas dat iemand van het hotel haar had gebracht. Een agent keek toe.

‘Ik wil ook dood,’ huilde mijn moeder. ‘Ik wil dood.’

Ik schrok. God nee! Ik sprong op en nam mijn moeder in mijn armen. Het lege glas pakte ik uit haar hand, ik gooide het achter haar rug stuk tegen een boomstam, een machteloos ritueel. Naast

mijn vader lag het doosje Saridon dat hij uit zijn hand had laten vallen. De politieman raapte het op, om geen vingerafdrukken uit te wissen gebruik makend van een zakdoek, als gold het een belangrijk bewijsstuk.

Misselijk van schuld ondersteunde ik mijn moeder, terwijl drie mannen het lichaam van mijn vader op een deken tilden en het daarin naar boven sjouwden. ‘Zijn hart heeft het begeven,’ zei de dokter in zijn beste Duits. Hij haalde zijn schouders op en maakte het gebaar van iemand die er verder ook niets meer aan kan doen. Hij condoleerde ons en wandelde naar zijn auto. Eric en ik hielpen mijn moeder het pad op. Ik probeerde haar te troosten, mijn eigen bange gevoelens verdringend.

Ze legden hem op de kamer van mij en mijn broer. Zijn mond stond nog steeds op een kier, een schaafwondje ontsierde zijn kin. De politie had zijn zakken leeggehaald, maar omdat niets wees op een misdrijf, kregen we dezelfde avond bericht dat we de spullen konden afhalen op het politiebureau van Klatovy. Na een doorwaakte nacht maakten we de rit in de enige taxi die Spičak rijk was, een automobiel van verouderd model die aan alle kanten rammelde. De zon had kans gezien om door de wolken heen te breken. Op het politiebureau werden we ontvangen door de plaatselijke korpschef. Hij gaf mijn moeder een gele envelop vol officiele stempels, die behalve de door de val enigszins ontwrichte bril van mijn vader en de Saridons, een knipportemonneetje met Nederlandse, Duitse en Tsjechische munten en een opgevouwen biljet van drie kronen, drie Sperwerzegels, een afrekening van een in Duitsland genoten maaltijd, een bonnetje van een parkeerplaats, een plastic kammetje en een doosje Zwaluw-lucifers bevatte. Mijn moeder moest tekenen voor ontvangst.

De taxichauffeur wilde van geen betaling weten, ook niet toen we de volgende avond in een ander plaatsje de ANWB-man van het station moesten ophalen die ons weer naar huis zou rijden.

Ik kuste mijn vader op de wang, die al koud en hard was, en voelde met mijn lippen de stoppels. Hij had zich 's ochtends nog geschoren. Ik streelde zijn in de war geraakte haar. Ik liet mijn hoofd op zijn borst rusten, die niet meer ademde, nooit meer ademen zou.

3

Ik stond op met het voornemen niet meer te zullen drinken.

Om Willy niet te wekken, maakte ik zo weinig mogelijk gerucht; zij had haar rust hard nodig. Ze sliep, zoals altijd, met haar mond open en snurkte zacht, ongeveer als een spinnende poes.

Over het bezoek van mijn vader hadden we, voor zover ik me kon herinneren, niet meer gesproken, hetgeen me sterkte in de overtuiging dat het zich alleen in mijn hoofd had afgespeeld als gevolg van het betreurenswaardig delirium, waarmee ik zo snel mogelijk moest zien af te rekenen. Ik wist niet of zij iets aan mij had gemerkt, ik nam gemakshalve aan van niet.

In de keuken werd ik verrast door de aanwezigheid van drie gebruikte borrelglaasjes. Er was kennelijk toch iemand op visite geweest, maar hoe ik mijn hersens ook pijnigde, ik kon er niet achterkomen wie. Het paste bij het ziektebeeld. Ik spoelde de glazen om en zette ze, na ze te hebben afgedroogd, in de kast. Alles wat met drank te maken had, moest aan het onmiddellijke zicht worden onttrokken: ik wilde niet meer worden geconfronteerd met het debâcle van gisteravond, streven dat overigens niet met succes werd bekroond, omdat ik voortdurend aan mijn vader moest denken en aan zijn denkbeeldig bezoek.

Ik voelde een verlangen in me wakker worden, dat ik aanvankelijk niet kon thuisbrengen. Het leek op heimwee, dat verraderlijke gevoel dat een mens, die eindelijk de reis van zijn leven maakt, het genieten belet, maar het leek ook op liefdesverdriet. Noch voor heimwee, noch voor liefdesverdriet bestond enige aanleiding. Ik was hier thuis, en boven sliep de vrouw van wie ik hield; ze was zwanger, ik zou vader worden.

Vader...

Ineens wist ik wat me te doen stond. Het idee dat me van het ene op het andere moment te binnen schoot, was van een zo volmaakte vanzelfsprekendheid, dat het me verbaasde dat ik er nu pas, na lang tobben, aan dacht.

Op welke plaats anders dan aan het graf van mijn vader zou ik de onzekerheid die aan mij knaagde kunnen kwijtraken? Deze gedachte wond me niet weinig op. Ik was niet meer op de begraafplaats geweest sinds de eerste verjaardag van mijn vader na zijn dood. Op die grijze oktoberdag in 1968 legden mijn moeder, mijn broer en ik bloemen op de eenvoudige steen die de plaats aanduidde waar een paar maanden eerder de kist in de hongerige aarde

was neergelaten. Het vak, waarin mijn vader lag begraven, was bijna volgeraakt. Alle graven waren bedekt met gelijksoortige gedenkplaten. Sommige vermeldden naam, geboorte- en sterfdatum, andere slechts ‘Lieve moeder’ of ‘Papa’, terwijl een enkele geen enkel woord of teken bevatte: de gestorvenen wilden ook na hun dood anoniem blijven.

Hier lagen mensen die een jaar eerder nog hadden geleefd, mogelijk hadden zij toen, in elk geval mijn vader, die nooit ziek was geweest, nog door de straten van de stad gelopen. Nu lagen zij te rotten, hoe moest je het anders noemen? Ik had eens een dood stekelbaarsje begraven in een luciferdoosje. Na twee weken groef ik het - nieuwsgierig - op: van het visselijfje was niets over dan een paar stoffige, grijze draden.

Mijn moeder huilde, en ik? Veel herinnerde ik me niet van die treurige tocht, die ik nooit had herhaald, omdat de verzameling botten die zich in het graf moest bevinden niets meer met mijn vader te maken had dan dat hij zich er tijdens zijn leven van had bediend. Dood is dood. Nu moest ik er heen om me ervan te vergewissen dat wat er gisteren was gebeurd niet écht was gebeurd, dat alles, voor zover waarneembaar, bij het oude was gebleven.

Ik vond het graf zonder moeite terug. Huiverend (was het de novemberkoude?) las ik de afgesleten letters:

HIER RUST
ONZE LIEVE MAN
EN VADER
A.J. VAN DIJL
GEB. 12 OKT. 1925
OVERL. 22 JULI 1968

De wind blies door mijn jas heen en bruine, knisperende bladeren dansten om mijn pijpen. Ik dacht aan mijn eigen dood, die onontkoombaarder leek dan ooit. Ik dacht ook aan het vergane stekelbaarsje en bedacht me, dat het lichaam van mijn vader, dat ik, toen het al koud en stijf was geworden, nog had gekust, nu dezelfde aanblik zou bieden. Ik vroeg me af na hoeveel jaar een lijk wordt opgegraven - na tien jaar? twintig jaar? Eéns zullen de oude doden toch plaats moeten maken voor de nieuwe doden.

Zou ik erbij willen zijn, als ze het graf openden? De gedachte was even aantrekkelijk als afstotend; er ging opnieuw een lichte

huivering door me heen, ditmaal zeker niet van de koude, in elk geval niet alléén van de koude. Er was storm voorspeld: diepgrijze wolken joegen met dreigende koppen voorbij, nagewuifd door de zo goed als kale bomen. De wind zuchtte, alsof hij diep adem haalde voordat hij echt ging laten zien wat hij kon.

Het moet ook hebben gestormd in de novembernacht waarin ik werd geboren. Mijn vader was 's avonds laat gewaarschuwd dat het niet lang meer zou duren. Op weg naar het ziekenhuis kon hij op zijn fiets nauwelijks tegen de wind in komen en op lange, rechte stukken moest hij afstappen. Hoe vaak had hij moeten afstappen in zijn leven? Hij had een zusje verloren; hij was veertien toen de oorlog begon en toen die was afgelopen moest hij naar Indië, net getrouwd, zelf oorlog voeren. Als kleine jongen was ik er trots op, dat hij zo ver van huis had gevochten, maar hij vertelde er niet graag over, net zomin als over zijn vlucht uit de arbeidsdienst van de Duitsers die hem hadden opgepakt om hem aardappels te laten rooien. De onderscheiding die hij na zijn terugkeer uit Indië van de minister van Oorlog had gekregen, omdat hij ‘op trouwe en waardige wijze het Vaderland overzee had gediend bij het herstel van orde en vrede’ lag in een doos die zelden werd geopend. Eén keer liet hij zich ontvallen dat hij iemand had doodgeschoten, maar ik geloof dat het hem later speet dat hij het had gezegd. Ik vond het maar wát machtig. Ik schepte graag over hem op, waarbij ik de neiging had om zijn rol op te blazen tot heldhaftige proporties en te verzwijgen dat hij het nooit verder had gebracht dan tot eenvoudig soldaat.

Ik liet me door mijn knieën zakken en betastte het ruwe oppervlak van de platte steen zoals een blinde braille leest. Ik voelde de kou uit de bodem in mijn vingers trekken, dezelfde kou die het lichaam van mijn vader had aangeraakt, en ten derde male huiverde ik. Ik moest denken aan die hete dag in juli waarop we hem begraven hadden, hier op deze plek. Ze moesten me vasthouden, zo huilde ik - maar waarom eigenlijk? Ik voelde geen verdriet, ik voelde alleen de ogen van de tientallen belangstellenden, die met ons de langzaam voortgaande stoet vormden, in mijn rug prikken en ik gaf ze waar ze om vroegen.

's Middags ging ik naar de stad, wanhopig op zoek naar de meisjes, in de verwachting dat het Grote Verlies mij in hun mooie, geile ogen tot een begerenswaardig persoon maakte, maar altijd als ik hier zocht, waren de meisjes daar, en zocht ik daar, dan wa-

ren ze hier. Ik dacht aan mijn vader, terwijl ik doelloos door de straten vol vreemden slenterde. Verdriet had ik niet, angst evenmin. Ik had al mijn gevoelens verdoofd om in elk geval dat ene gevoel onschadelijk te maken: het gevoel van schuld.

Ik las de tekst op de steen telkens opnieuw, hardop, en vond in de herhaalde woorden ‘Hier rust’ de zekerheid dat mijn vader, zijn stoffelijke resten althans (dat visje), hier rustte en dat hij niet, zoals ik hem in mijn overspannen verbeelding zelf had laten vertellen, in de hel verbleef, waar hij het baantje van medewerker van De Dood had weten te bemachtigen.

Opgelucht, want er gebeurden geen onverklaarbare dingen - het was de drank die me de grenzen van de werkelijkheid deed overschrijden -, keerde ik terug naar huis. Willy was intussen opgestaan; ze zat aan tafel de krant te lezen. Fluitend maakte ik in de keuken een broodmaaltijd klaar; ik zette water op voor thee en bakte een ei op de manier die mijn vader mij had geleerd, jaren geleden.

Twee boterhammen floepten uit de broodrooster op het moment dat Willy mij vanuit de kamer riep. Er was iets van paniek in haar stem. Hij sloeg op onnatuurlijke wijze over, alsof ze elke controle erover had verloren. Met bevende vingers wees ze zwijgend in de krant, mij met bange ogen aankijkend. Ik ging achter haar staan en zag over haar schouder dat ze op een advertentie in de rubriek ‘Familieberichten’ doelde. Ik las: ‘Heden is na een kortstondig ziekbed van ons heengegaan onze lieve man, vader en grootvader Jacob Cornelis Stekelbeen in de leeftijd van 74 jaar.’

Lordose
Mees Houkind

Ik ga de kamer binnen.

In het blauwe licht zweven kleine mensen. Ze komen verend op de bodem neer en springen weer omhoog. Ze kaatsen elkaars lichaam terug of kleven aan elkaar als magneten. Ze kwakken op de grond zonder te breken, strooien hun ledematen in het rond zonder er ook maar één te verliezen.

Ze lijken niet meer op mensen maar op ballen, die - eenmaal in beweging gezet door een kracht van buitenaf - verder stuiteren op de spanning van de opgesloten lucht.

Mattie blijft kijken terwijl ze met haar vlakke hand naast zich op de bank klopt.

‘Ga even zitten,’ zegt ze. ‘Ik zal je zo inschenken. Even dit afzien.’

Ik ga zitten. Voorlopig. Alleen maar op de rand van de bank.

Ze zegt: ‘Je gelooft je ogen niet.’

Dit moet iets speciaals zijn. Mijn vrouw is doorgaans groots in het geloven. Ze kijkt nauwelijks meer in spiegels. Ze zegt: dan kan ik blijven geloven dat ik er nog aardig uitzie. Ze bedoelt: mooi. Maar ze zegt: aardig.

Soms wilde ik maar dat ze wel in de spiegel keek. Er beginnen groeven in haar gezicht te komen die ik mooi vind. Sommige daarvan moeten wel van mijn hand zijn; ik ben ijdel genoeg om dat te veronderstellen.

Het gespring, gerol en getuimel gaat verder in een verbazend tempo.

De kleine mannen houden op klein te lijken; hun afmetingen hebben zich losgemaakt van het metrieke stelsel.

Woelig gescandeerde muziek bedekt het geluid waarmee ze neerkomen. Als je hun borstkas ziet zwellen, hoor je hun ademhaling niet. Hun zweet ruik je niet.

Ze zijn abstracties geworden. Het zijn abstracties geworden. In

de rijen die ze vormen, in de menselijke piramide, doen ze aan als de poppetjes die men gebruikt bij het veraanschouwelijken van statistische gegevens. Men zou verwachten dat een van hen gehalveerd zou kunnen optreden.

Ik geloof mijn ogen; er is niets anders om geloof aan te hechten.

Maar zij daar weten wel beter. De tijd van goedgelovigheid is voorbij. Zelfs de meest uitgekookte perfectie zal het moeten afleggen tegen de kunstgrepen van montage en chroma key. Ze verdedigen zich met het understatement.

Een van hen, de oudste, begint uit de maat te raken. Hij glijdt van een paar schouders af, blijft met zijn benen om een hals geklemd hangen. Hij wordt heen en weer gesmeten, dan gegooid en niet opgevangen. Hij marcheert uit de pas. Wordt van de grond getild door een zwaaiende arm, die zich achter zijn bretels haakte. Zijn salto's mislukken grandioos. Hij doorkruist de Buehne met doorzakkende knieën als een Groucho Marx, die ditmaal aan het kortste eind trekt. Zijn bretels knappen en hij doet de rest van het klim- en springwerk met zijn handen aan zijn broeksband.

Zijn gezicht staart ons ineens puilogend aan, als de zwaarste van het gezelschap op en neer springt op zijn maag, maar feilloos weet hij de suggestie, dat dit toch te erg is, af te doen met een knipoog.

Mattie reikt me mijn koffie aan.

Mijn dochter wrijft de tranen van het lachen uit de ogen.

‘Maar hoe kan dat,’ zegt ze. ‘Hoe kan het, dat dat oude kereltje niet beschadigd raakt van dat gespring op zijn maag?’

Mijn zoon weet dat. Hij weet zulk soort dingen. Vuurvreten, degenslikken, dubbele Lutz: hij weet het. Waarom Michael Strogoff niet blind werd. Geen heksenproces zou hij doorstaan.

‘Het is een kwestie van spannen op het juiste moment. Spannen en ontspannen op precies het juiste moment. Plus een bepaald soort verend springen.’

Hij wil wel demonstreren hoe goed hij dit soort dingen weet: ‘Ga maar op de grond liggen, dan zal ik je laten zien dat je het best kunt hebben, als ik op je buik ga staan.’

Maar mijn dochter weert af, ze legt haar handen op haar middel met dat gespreide gebaar dat vrouwen maken als ze hun buik intrekken.

‘Ik zal daar gek zijn,’ zegt ze, niet zonder koketterie.

En dan krijgt hij mij in het oog. Ik zie aan de manier waarop hij me keurend aankijkt, dat hij denkt: Hij, hij kan zich niet permitteren te weigeren.

Hij pakt me bij de arm.

‘Kom op,’ zegt hij en ik kan nog net mijn halfvolle koffiekop bij Mattie veilig onderbrengen, voor hij me omhoog trekt.

Bedrijvig verplaatst hij stoelen.

Dan beduidt hij mij, zwijgend, op de vrijgekomen vlakte te gaan liggen.

Ik lig op het parket en voel me belachelijk.

Hij staat naast me. Zijn gezicht hangt boven me. Zestien jaar zijn gaat hem gemakkelijk af. Alles zit hem mee, behalve zijn baardgroei.

‘Nu moet je,’ zegt hij, ‘je benen iets spreiden, twintig graden; je armen ook iets van je lichaam af leggen.’

Hij laat het niet aan mij over, maar schikt mijn ledematen onder de gewenste hoek. Ik word geordend als een preparaat.

‘Nu gaat het erom,’ zegt hij, ‘dat je je totaal ontspant. En dan ineens - als mijn voet je bijna, maar nog net niet, raakt - trek je alle spieren van je buik en je maag samen. Je spieren moeten het contact met mijn voet als het ware tegemoet springen.’

Hij maakt een heftige schijnbeweging met zijn voet in de richting van mijn middenrif. Mijn spieren krampen samen in afweer.

‘Nee, niet zo,’ zegt hij. ‘Dat spannen moet je dóen, niet laten gebeuren, maar dóen.’

Hij knielt naast me neer en schuift zijn handen onder me op hoogte van mijn nierstreek.

‘Maar je moet om te beginnen ontspannen. Je ligt met een holle rug. Vlak op de grond, die rug.’

Als ik gehoor wil geven aan zijn oproep, weet ik weer dat ik dat niet kan.

Wat moesten we ook al weer doen. Iemand over onze gestrekte armen en omhoog verende benen een koprol laten maken of zoiets. Ik herinner me dat niet meer precies.

Jochums stond naast me.

‘Muchter, plat die rug.’

Ik probeerde het. Iemand stak een mes tussen de wervels, ik

kon niet anders dan terugtrekken.

‘Plat, jongen, vlak op de grond,’ zei Jochums. Hij was de beste gymleraar die we ooit hadden. Zijn lichaam leek op dat van een gorilla: alles, armen, benen en beharing.

‘Het lukt me niet, meneer. Het lijkt of ik iets ga breken als ik het doe.’

Hij grijnsde me toe met zijn apegezicht, ontblootte een hoekige rij tanden. Ik wist dat hij me schatte, me afmat tegen vroegere ervaringen. Ik vertrouwde hem, omdat ik mezelf vertrouwde. Met gymnastiek was ik goed, niet de beste van de klas, maar goed. Alleen in de touwen was ik de beste. Met de toestellen - brug, wandrek, paard en bok - was ik alleen maar goed. Ik hoefde niet te sjoemelen of me te drukken.

Er waren anderen die dat wel deden. Of moesten doen. Die onhandig waren, of bang. Of dik.

Hij zei: ‘Ga maar op de bank zitten. We zullen er straks wel eens naar kijken.’

Weken later - het ging weer om zo'n oefening - zei hij al meteen: ‘Ga jij maar even op de bank zitten. Maar je moet er wel eens naar laten kijken.’

Wat ik nooit liet doen, want hoe vaak komt het nou voor dat je met vlakke rug op een vlakke bodem moet liggen.

Ik krabbel half overeind.

‘Dat kan ik niet, joh,’ beken ik.

Hij kijkt me aan met een mengsel van ontzetting en ongeloof. Ik moet nog vijftig worden.

‘Nee, dat is het niet. Geen ouderdom. Ik heb dat nooit gekund. Ik ben een keer raar te pas gekomen, toen ik nog een kind was.’

Mijn vrouw en mijn dochter staan er nu ook bij. Er valt niet aan hun saamhorigheid te ontkomen. Mijn zoon en ik zijn de protagonisten, zij getweeën één: het publiek.

Mijn zoon wil de demonstratie redden, hij zoekt vrijwilligers.

Maar de vrouwen zijn onaantastbaar in hun saamhorigheid. Ze laten zich niet uitdagen om onnodig kracht te spenderen. Ze hebben dat uitgekiende spaarsysteem van vrouwen en spannen zich alleen in voor de werkelijke taken in hun leven.

Later vraagt Mattie: ‘Wat is dat nou eigenlijk met die rug van jou?’ Ze vraagt het op een gemengd toontje: een beetje aggressief,

een beetje verontrust, een beetje wantrouwend. Alsof ze alsnog een fabricagefout ontdekt heeft en dat na het verstrijken van de garantietijd.

‘Niks bijzonders eigenlijk. Ik heb als kind eens een lel in mijn rug gehad. Bij een kinderruzie. Acht of negen moet ik geweest zijn. Ik had in ieder geval nog geen fiets; die kreeg ik toen ik tien werd.’

‘Is daar dan nooit naar gekeken? Nooit een foto van gemaakt of zoiets?’

‘Ik heb er niets over gezegd thuis. Eigenlijk had ik ook geen klachten. Pas later merkte ik soms dat daar iets was dat niet helemaal klopte. Maar het heeft me nooit gehinderd en dus was er geen aanleiding.’

Als er een litteken was geweest, had ze overal van geweten.

Toen we nog niet zo lang getrouwd waren, zochten we langs littekens de weg in elkaars verleden. Het was een soort spel.

‘Vertel me 'ns het verhaal van die kras.’

‘Dat ziet eruit als een hechting. Wat was er gebeurd?’

‘Zie je hier, die blauwige plek? Dat was toen ik vijf was.’

‘Ergens onder mijn haar, voel maar. Voel je het? We waren toen bij mensen, die hadden een schommel.’

Als vlooiende apen waren we. Maar dat soort spel heeft zijn eigen tijd. Zoals scrabble. Het littekenspel eindigde nadat zij geopereerd werd aan een buikvliesontsteking. Alle andere beschadigingen vielen in het niet bij de grote plooi, die ze opliep toen ze balanceerde tussen leven en dood.

‘Wat heb je nou, jongen? Waarom loop je zo gek?’ vroeg moeder.

‘Zomaar,’ zei ik. Mijn gezicht was vurig heet. Ik liep met stijve benen, waarop ik me kantelend voortbewoog.

‘Hij moet nodig, dat zie je toch.’ zei vader.

Ik zei niets; als ik wel iets zei, zouden ze vader een mes tussen de ribben steken.

Moeder liep drijvend achter me aan in de richting van de wc. Ze klopte met haar vlakke hand op de deur.

‘Maak eens voort, wie daar op zit. Hier is iemand met haast,’ riep ze vrolijk.

Er was een groot gat, waar ooit het midden van mijn rug geweest was. Een koude plek, waar helemaal niets meer was.

Nadat ik het haakje zorgvuldig gesloten had, knoopte ik mijn broek los. Die zakte langs mijn kniekousen naar beneden. Ik ging op de wc zitten, terwijl ik met beide handen aan weerszijden op de plank steunde. Want wat we al wc noemden, was nog een gewone plee, een rustgevend zitmeubel.

Voorzichtig liet ik mijn gewicht op één hand rusten. Met de vrijgekomen hand tastte ik naar de plek waar niets meer was. Mijn hand voelde vel, onbeschadigd vel. En dat vel voelde de beroering van mijn hand. Maar het stuk van mij dat onder dat vel moest liggen, voelde niets, hoewel het er wel was. Ik duwde ertegen met mijn hand. Heel ver weg in mijn lijf voelde ik de druk van mijn vingers; het was een dof gevoel alsof een stuk van mijn lijf versuft was, of slaperig.

Toen ik van de wc kwam, durfde ik ook weer gewoon te lopen, maar het slaperige gevoel in mijn rug bleef. Ik was al lang blij dat ik niet stuk was. En ook dat de pijn weg was, een grote, gruwelijke pijn, die nergens op geleken had, alleen op zichzelf.

Veertien dagen geleden waren ze gekomen. Op een morgen lagen ze opeens voor de wal, alles hadden ze al ingericht. De loopplank lag uit, de ankers waren in het gras geslagen. Hun kippen liepen al los over de dijk.

Toen mijn vader eens een kijkje ging nemen, had de man gezegd: Kan ik hier voor de wal liggen, baas. Hij had het gezegd, niet gevraagd, want hij lag er al. Hij zei het alleen op een vraagtoon om mijn vader voor te zijn.

Ja, had mijn vader gezegd. Tegen een schipper zou hij gezegd hebben: Ja, natuurlijk. Of: Ga je gang, man, maak het je gemakkelijk. Of: Als de steiger maar vrij blijft, want ik krijg morgen een vracht. Maar nu zei hij alleen: Ja.

Mijn vader had rechten op die kant van de dijk; eigenlijk heb ik nooit geweten of hij die grond in eigendom of in pacht had.

Mijn moeder zei: ‘Moeten we dat geteisem nou voor de deur hebben?’

‘Ach, ze moeten toch ergens liggen. Die blijven toch nergens lang. Een soort waterzigeuners zijn het.’ Hij wilde naar de werf gaan, maar mijn moeder hield aan.

‘Het ziet er anders uit naar luizen en spiritus drinken,’ zei ze. Ze had een zwak voor zigeuners.

‘Toch is het beter het zo maar te laten.’ En zachtjes voegde hij

daar aan toe: ‘Voordat je het weet, heb je een mes tussen je ribben.’

Mijn moeder had wel gelijk. De man van die tjalk hing aan het begin van de dag broeierig kijkend over de giek, later lag hij ineengerold op het dek of langs de dijk. Of het werkelijk spiritus was of jenever, werd niet duidelijk.

De vrouw maakte op mij, hoewel ze niet lang was, de indruk enorm te zijn. Ik denk dat het haar opgeblazen vormloosheid was, die zulk een suggestie wekte. Het was nagenoeg ondenkbaar, dat naast haar nog vijf kinderen in de kleine roef geperst konden worden.

Die kinderen zagen eruit als de klassieke arme kinderen in onze boeken: hun gezichten waren spits en grauw, hun kleren te groot, slordig versteld of kapot, en meer dan smoezelig.

De eerste dagen bekeek ik die mensen vanuit het zolderraam. Ik kon mij niet de vaagste voorstelling maken van hun leven, hun gewoonten. Wel begreep ik dat de man eigenlijk niets deed wat ik vaders had zien doen; ook vaders van schipperskinderen deden dingen die herkenbaar bij dat vaderschap hoorden. Er waren verschillen tussen land- en watervaders, maar het vaderachtige bleef herkenbaar. De man van de tjalk had niets herkenbaars.

De oudste zoon, die ongeveer twaalf geweest moet zijn, die had hier en daar wel sporen van vaderlijke herkenbaarheid. Hij hielp zijn moeder bij het aan dek drijven van de kippen, hij vierde de aanlegtouwen, toen die nat geworden waren van de regen. Wanneer zijn vader ergens in de weg lag, versleepte hij hem bij zijn benen.

Ik heb hem nooit horen praten, maar ik wist dat hij Jelle heette. Niet dat hij stom was; ik zag uit de verte ook wel dat hij sprak. Maar als ik langs hun schip kwam, zei hij nooit iets. Hij scheen over zijn jongere broertjes en zusjes een absoluut gezag uit te oefenen. Meermalen zag ik hoe de moeder die kleineren tevergeefs riep of gebood; haar rauwe stem galmde over het water in een vertwijfeld crescendo. Op het moment dat zij op het punt leek in vocale waanzin te vervallen, dook dan die grote jongen naast haar op en kéék alleen maar. Hij hoefde niets anders te doen dan kijken om onmiddellijke gehoorzaamheid af te dwingen.

Die andere kinderen zwierven dagelijks langs de waterkant. Ze sleepten van alles dat daar aanspoelde mee naar hun schip: fles-

sen, stukken hout, oude matrassen, kurken. En uien. Als je langs de waterkant liep, zag je altijd wel een ui drijven. Uien schenen regelmatig te water te raken en ze hielden zich daar verrassend lang goed. Zelden waren ze rot, misschien doordat rotte uien zinken. Die daar dreven, waren hard en gaaf. Ik denk dat ze die meenamen om op te eten.

Op een dag probeerden ze tevergeefs een stoel naar de kant te trekken. Ik had staan kijken en na een poos haalde ik thuis de hark en hielp bij het binnenhalen van de stoel. Ze toonden zich niet blij of erkentelijk voor die hulp, ze reageerden niet op mij als op íemand. Maar ze wezen me ook niet af. In het vervolg keken ze er zelfs niet van op, als ik me bij hen voegde. Ik was een stuk van het terrein.

Trouwens, de manier waarop ik hen onderging, was ook weinig persoonlijk van aard. Het had iets van optrekken met een ander soort, met honden of geiten. De voddige kleren, het grijze vuil in hun nek, de aangekoekte etensresten in hun mondhoeken, een onverzorgde wond aan een hand, vochtige zere plekken op hun gezicht; het waren evenzovele tekenen van een voor mij vreemd bestaan. Het was niet zo dat ik afschuw voor hen voelde of verachting. Kieskeurig was ik toen nog niet. Er was eerder sprake van dat besef van vreemdheid, dat ten grondslag ligt aan discriminatie en daar ook meestal aan vooraf gaat.

Het vreemdste waren hun haren.

Ik droeg de mijne zeer kort. Mijn moeder noemde dat ‘en brosse’, maar wij, onder elkaar, pleeborstel. Je zag er naakt mee uit als je pas naar de kapper was geweest; het werk van de koude tondeuse liet je hoofd achter met alle bulten en oneffenheden op je schedel tentoongesteld.

Die kinderen hadden lang haar. Het hing om hun gezicht in rafelige, sluike pieken en was zo vuil dat over de kleur geen zinnige uitspraak viel te doen. Allemaal hadden ze zulk haar, behalve het op een na jongste meisje. Ze moet van mijn leeftijd geweest zijn, hoewel ze een hoofd korter was dan ik.

Zij had roodbruin haar dat in kleine, vast aaneengesloten krulletjes neerhing tot op haar schouders. Hoewel ze verder net zo smerig was als de anderen, was dat haar altijd schoon. Het rook naar zeep. Als de zon erop scheen, leek het of er kleine lichten in glommen. Het zag eruit als bruine suiker, wanneer die net is uit-

gestort in een kom en nog even beweegt bij het inzakken.

Ik wilde dat haar graag aanraken, mijn vingers erin steken om te weten hoe het zou aanvoelen; als jonge kuikens - warm en donzig - of als palingen: zacht en glibberig, maar toch met een geheime kracht binnenin.

Mijn jongere zusje bracht mij op het idee van de klissenhoed.

Zij zat in de tuin naast de put en op het houten putdeksel legde ze een mozaïek uit van klissen. Naast haar stond een papieren zak, die nog halfvol bolletjes zat. Toen ze het mozaïek klaar had, pakte ze het bij twee hoeken op. De klissen hadden zich met hun haakvormige tentakels zo stevig in elkaar vastgegrepen, dat haar maakwerk slechts op twee plaatsen scheurde.

Ik greep in de papieren zak. Mijn zusje protesteerde, maar nadat ik mijn bewondering had uitgedrukt voor haar maaksel, liet ze me begaan.

De klissen waren van verschillende rijpheid, sommige waren oud en droog en hadden een groot hechtvermogen. Andere waren nog bloemachtig; die kleefden weliswaar niet zo goed, maar waren nog fris groen en purper van kleur. Het was heel gemakkelijk om er dat soort kapje van te maken, dat mij voor ogen stond. Ik had het gezien in een boek over ridders. De jonge edelvrouw droeg zo'n kapje, met edelstenen bestikt, op haar loshangende haar. Met de oude klissen bereikte ik de stevige, aaneengesloten vorm; de jonge, kleurige werkte ik ertussen bij wijze van edelstenen.

De plaat uit het boek, die toch al half los hing, scheurde ik eruit. Ik nam me voor die later weer in te plakken met postzegelstrookjes.

Met de plaat en de hoed ging ik langs de kant van de dijk zitten wachten tot ze kwam.

‘Kom eens kijken,’ riep ik, maar ze negeerde me. Ze hadden het te druk aan de waterkant.

Geduldig bleef ik waar ik was, boven aan de dijk. De klissenhoed had ik op mijn knie gezet.

‘Ik heb iets,’ riep ik en ik hield de kleurige plaat omhoog. Ze waren niet geïnteresseerd in papier.

Ik drukte mijn tong van binnen tegen mijn wang en riep nog eens dat ik wat had. Het klonk of ik het met volle mond zei; ze kwamen.

Ik liet haar de plaat zien. De anderen keken ook, maar ik liet hem aan haar zien. Ik wees op de edelvrouw. Ze lachte.

‘Ik heb zo'n kapje voor je gemaakt,’ zei ik, maar ze keek me niet begrijpend aan.

‘Zo'n muts, zo'n hoed?’ probeerde ik en wees naar mijn knie. Ze giechelde.

‘Wil je die hebben, zal ik die bij je opzetten?’ vroeg ik. Als ze me liet begaan kon ik dat haar voelen.

Ze knikte.

Doordat ze lager stond op de helling van de dijk, hoefde ik niet eens op te staan, toen ik de klissenhoed op haar hoofd drukte.

Ik liet mijn handen over haar haar gaan, mijn vingers door haar krulletjes. Het voelde koel en verend, anders dan ik gedacht had.

In de avond kwamen ze bij ons aan de deur. Ze belden niet, ze bonsden. De vrouw en haar zoon. De vrouw schreeuwde.

Mijn moeder gebood ons achter te blijven; samen met vader ging ze naar de voordeur.

Als het ons kinderen niet zo overdonderd had, zou het nog een instructief kwartiertje hebben kunnen worden. Tot in de keuken drong dat nu snerpend, dan weer jankend stemgeluid door. Haar tirade ging zwaar van de verboden vruchten in het taalgebruik: Foele gasterd, op sien gore smoel, oe strondjong, smerige zeikerd, kakwijf, pak veur sien gat, smerige foelak, schop veur sien kont, trap veur sien reet.

We hoorden vader mompelen, moeder snel praten, maar ze kregen geen voet aan de grond. Telkens werden ze weggespoeld door die niet te stuiten vloedgolf. Die jongen Jelle zei niets.

Nadat het eindelijk opgehouden was, kwamen mijn ouders de keuken binnen, moeder rood aangelopen en nerveus, vader een beschaamd lachje verbijtend.

‘En wie heeft dat gedaan?’ zei hij.

Er zat niets anders op.

‘Ik dacht dat ze het leuk vond. Ze vond het goed, trouwens.’

‘Hoe kun je nou toch zo dom zijn,’ zei moeder. ‘Je weet hoe 'n werk het is die rommel uit de hond z'n vacht te krijgen.’

Mijn oudste zus lachte. Moeder werd nu echt boos.

‘Het is helemaal niet om te lachen. Per slot van rekening is dat mens twee uur bezig geweest met dat kind d'r haar. En nog heeft ze er stukken uit moeten knippen. Twee uur lang heeft ze aan dat

kind zitten plukken.'

Dat maakte niet veel indruk op mij. Mijn moeder klaagde over de gaten in onze kousen; die mat ze ook in tijd uit. 'Héb ik weer meer dan een kwartier op één gat zitten stoppen.' Maar ze zag er nooit zo treurig of moe uit als ze zat te stoppen, zo erg kon het dus niet zijn,

Wat mijn vader zei, kwam harder aan.

Hij zei, eigenlijk meer terzijde, bedoeld voor moeder: 'Die jongen, die daar zo smeulend stond te kijken, die zou ik liever niet 's avonds in een donker straatje tegen het lijf lopen.

'Ik weet niet of het verstandig is om met die kinderen te spelen,' zei mijn moeder. Ik denk dat ze het graag verboden zou hebben, als dat niet had betekend dat ze haar principe 'niemand is te min voor ons' moest aantasten.

'Ik speel ook niet met ze,' zei ik. Dat kon ik zonder te liegen zeggen, omdat ik op dat moment zeker wist: wat die kinderen ook deden, spelen was het nooit.

Toen ik de volgende dag over de dijk naar huis kwam, stonden ze me op te wachten. Ik wist dat er iets zou gaan gebeuren, ik wist niet wat het zou zijn, wel dat het vol dreiging was.

De jongen Jelle stond op de dijk, achter hem drie van de andere kinderen. De vrouw stond in het trapgat van het roefje. Zelfs de man was wakker. Hij zat met zijn rug tegen de mastkoker, zijn benen lagen wijd gespreid op het dek. Hij keek naar mij, zijn ogen volgden mijn naderbij komen.

Het was de dag der wrake. Iedereen was gekomen om mijn terechtstelling te zien.

Er was niets om op terug te vallen. Achter mij voerde de weg over de dijk terug naar de stad, daar viel niets van te verwachten. Voor mij, maar voorbij de jongen Jelle, lag ons huis. Als ik riep konden ze me van hieraf thuis horen. Maar niemand stond voor de ramen. Niemand, geen schipper of boer, fietste over de dijk. Niemand zat te vissen langs de waterkant of in een roeiboot.

Toen verschenen er twee mensen.

Naast de vrouw dook het meisje van de klissenhoed op, haar moeder plaatste haar voor zich tegen die dikke buik aan. Er waren grote happen uit het haar weggeknipt; de slordige plukken, die overgebleven waren, hingen onordelijk verspreid langs haar

hoofd.

Ze zag er nu even spits en grauw uit als de andere kinderen. Maar bovendien was ze geschonden.

Op dat moment moet ik begrepen hebben waarvoor ik hier terecht moest staan. Ik had hun allen daar het enige moois ontnomen dat ze ooit gehad hadden.

De ander die verscheen, was mijn vader. Hij liep door de tuin met een bak kippevoer. Hij zou me gehoord hebben als ik geroepen had. Hij zou gekomen zijn.

Een mes tussen zijn ribben zou hij gekregen hebben.

Overigens denk ik niet dat ik me stil hield uit heldenmoed, toen niet. Ik denk eerder dat ik van angst niet meer schreeuwen kòn.

Toen ik nog twee stappen van Jelle verwijderd was, gebeurde het. Zijn rechter arm, die hij achter zijn lijf gehouden had, schoot tevoorschijn. In zijn hand klemde hij een langwerpig, zwart stuk hout. Ik hoorde het zwiepen in de lucht toen hij uithaalde. Ik moet me iets afgewend hebben, want het trof me in mijn rug.

Het was als niets anders. Ik stond daar en ik geloofde niet dat het mogelijk was dat ik dìt voelde. Het was een ontstellende pijn, maar tegelijk veel meer dan pijn. Het was of ik van mezelf ontdaan werd, of mijn naam uit mijn lijf werd gerukt.

Ik geloofde ook niet, dat wat ik om me heen zag nog werkelijkheid was.

De jongen Jelle keerde me de rug toe, hij schuifelde met de andere kinderen de dijk af. Het stuk hout smeet hij op de stapel die daar langs de waterkant lag.

De lucht boven de wereld was van een verschrikkelijk blauw.

Hij dreef de kinderen de loopplank over.

Het water schitterde in het zonlicht en brandde aan mijn ogen.

Hij sjorde zijn vader overeind. Ze verdwenen allemaal in de roef, hij als laatste. Net voordat hij het dak boven zijn hoofd dicht liet klappen, keek hij nog een keer rond. Toen zijn ogen bij mij aangeland waren, gleden ze over me heen als was er niets te zien.

Eén ogenblik moet ik gedacht hebben dat ik er niet meer was, dat ik opgegaan was in een wolk van pijn. Dat was de reden ook dat ik me ging bewegen, stijf en voorzichtig, om uit te vinden of ik nog bestond.

‘Weet je,’ zegt Mattie. Ze komt half overeind en er sleept een lok over mijn schouder. Die laat ik niet gaan, ik grijp me eraan vast.

Haar wijsvinger tekent de lijn na die mij dat edel-hoge voorhoofd aan 't verschaffen is.

‘Weet je, ik heb dat bijna nooit meer,’ zegt ze, ‘het gevoel van spijt je niet gekend te hebben toen je nog zo'n jongetje was.’

Ik geef een rukje aan die haarstreng.

‘Wie weet hoe slecht je dat bekomen was.’

‘Nee, echt,’ zegt ze. ‘Er zijn van die ogenblikken... Ineens merk je dat er iets verloren is gegaan. Onder de voet gelopen is of zo.’

‘Ah, liefje, jong en verkwistend leefden we.’

Ze pakt me d'r haar af.

‘Thijs, wees nou eens een keer niet leuk,’ zegt ze.

‘Als je eens wist,’ zeg ik, ‘hoe bloedserieus ik dat meen.’

Als ze lacht, verdiepen de rimpels naast haar ogen zich tot kerfjes. Haar linker mondhoek doet niet helemaal mee, die blijft iets treurigs houden.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten*
Albert Hagenaars

Magdeburg

Grauwe velden. Verboden land. Wankelend
rijdt de trein door dit landschap waaruit
alle lucht gezogen is. Dat van mij gescheiden is.

Een herinnering splijt plots de reis, opent de bol,
daar wordt tussen de koperen randen mijn mond
een nap op de bevleesde ruimte van de ander

en in een somber en verwarrend beeld van af-
wijkende sirenes, stoom en roestende bruggen
en iemands armen, die zich wit en mager

uit een achtergrond van dood water naar mij
uitstrekken, schuift Magdeburg, verzakt in haar
decor van verouderde gieterijen, voorbij.

Nog opent het bevreesd gezicht op de ruit de mond
voor een afwerend nee. Geen geluid. Dan weer
vale akkers. Gesloten land. Wankelend.

* *Van Albert Hagenaars verschijnt dit voorjaar de bundel* Spertijd *bij uitgeverij Wel, Postbus 624, 4600 AP Bergen op Zoom.*

Voltooiing

Er is een afgraving in de heuvels
van mijn jeugd, gevuld met regen
van jaren, zoals ook vele nachten
als hun bouwputten me trekken,

en ik de stilte van drijfzand onderga
en de beklemming van zware kranen,
roerloos spiegelend in het zwarte water,
verlaten dokken, verwrongen rails,

misthoorns en de moord op de heide,
fragmenten op een ver televisiescherm,
voor een lang geleden kind uitgezonden
en geluidloos nu, eindelijk voltooid.

Drie gedichten
Cees van Hoore

De elzenhaag

Kleine vergrijpen en handtastelijkheden
onderling; eerst samen bidden:
zegen deze straf.

Hartstocht school er in zijn blik
ondanks de afgemetenheid
van elke slag.

Zó keek hij in het voorjaar vaak,
als hij langs heggen slenterde,
een eind van haar vandaan,

en hij zijn rotting zwiepen liet,
de elzen schond, jong blad
dat nog moest opengaan.

Toezicht

Rode wanten aan, fleurige
muts met ballen op, stormt hij
naar het midden van de besneeuwde
speelplaats en rukt de wip omlaag
waarop de ander zit. Dan, met de mond,
die moeders wang straks vlug beroert,
spuugt hij hem in het gezicht.

Weerschijn

De Nice-Matin meldt elders sneeuw,
isolement, hoe mensen zich
een uitweg graven.

Hier zijn de dagen mild. Soms
grist wind wat losse bloesems
uit de hagen.

Dit seizoen brengt de begeerde rust,
maar in de stille lounge
schrijft niemand brieven meer.

Langs vastgesjorde jachten schuifelt
hij, langs rijen lege stoelen,
naar de zee gekeerd,

tot aan 't casino op de landtong,
waar speeltafels zijn afgedekt met
witte lakens. Ernaast,

op de vertrouwde bank, rust hij wat uit.
In zijn brilleglazen flonkert goud,
dat aan de horizon ligt opgeslagen.

Drie gedichten
Paul Leive

Mijn kind zwerft in Patagonië

Niets in zijn mars
dan de tafel van twee.

Moet hij met dat trouwe stukje touw
de jakhals lasso'en,
kobolden in teugels doen?

Ook al vindt hij onder gruis
een hamer tegen het tierend beest,
stumperig gaat straks de hand,
zoals vroeger met zijn vork.

‘Ach meneer, dat spul dartelt toch
van dag naar dag’

Stel dat het kind sterft in Patagonië,
zijn stem ketst al zo zwak
tegen de boksbal van de zon.

Om de Paasbokaal

Leipzig wordt dit jaar een robbertje
verzustering. Daar zijn de bleezers
rond hun jonkheer van het sportverbond.

Pak aan de snoepjes
tegen het bloeden. Nu kapt
jonkheer alle banden door
met thuis.

Wat happen onze meiden
vlinderend naar roem.
Die Jutta Gutskow zakt
voor eigen legioen
naar het randje van de ranglijst.

Het dundoek straks en
al dat snaterend rood,
de boerenmarsen boven
het bad te Leipzig!

Opgescheept

Net
een kreupel kind te hebben
en een leven mee te trekken.

Soms
komt dan de gore lef,
je stamelt onder het stortbad
dat je het gaat smoren

of van de richel af
zal duwen,
als het nog ademt, nog steeds

een beetje zucht.

Verslaafd rondeel
Jean Pierre Rawie

Ik kan dit leed met niemand delen,
al slaap ik niet meer van verdriet.
Met drank en valium en speed
lukt het nog wel mooi weer te spelen,

zodat temidden van de velen
geen sterveling mijn wanhoop ziet:
ik kan dit leed met niemand delen,
al slaap ik niet meer van verdriet.

Ach God, verstrek mij duizend kelen
waar ik vergetelheid in giet,
want baat het niet, dan schaadt het niet
en wat kan mij de wereld schelen?
Ik kan dit leed met niemand delen.

Twee gedichten
Renée van Riessen

In de kijker

De zeearend is weer gesignaleerd
er stonden veertig auto's op de dijk
en in het water zat de held te kijk,
grimmig tussen de ganzen aangemeerd.

Geklemd tot deze vijver is zijn rijk
niet meer van alle tijden, hij regeert
nu kijkervolk, dat kijkt en nooit iets leert.
Ze staan tot aan hun hielen in het slijk.

Wel vragen zij zich af wat hem bewoog
de polder aan te doen met een bezoek -
dit vlakland is geen plaats voor majesteit.

Ooit troonde hij toch hoog in het vaandeldoek
en vochten legers met zijn wakend oog
in het blazoen. Waar is die mooie tijd?

Het water kent zijn gronden niet

Het water kent zijn gronden niet
de zwaan vouwt zijn vleugels dicht
en kijkt niet om. Er zit een vogel
gedoken in het oeverriet.

Dit is de diepte waar geen licht
meer schijnen wil en lieve stemmen
dringen er niet door. Elk geluid
sterft weg voor het ontvangen is:
een zachte aanvaring met de stilte.

Alleen het donker raakt me aan,
ik buig me en verberg
mijn vingertoppen die schuw
zijn geworden. Er liggen snaren
te wachten, ze trillen
geluidloos -

maar het water
kent zijn gronden niet
de zwaan vouwt zijn vleugels dicht
en kijkt niet om. De vogel zit
gedoken in het oeverriet.

De golf
Louise van Santen

Tussen de hemel en de kust tussen horizon en strand een uitgestrekt geweld een ingehouden rust ik sta nog aan de kant een golf staat op nog zonder drift en schuift weer in zichzelf totdat hij ligt dichtbij rijst hij opnieuw zijn adem wordt al zwaar de vloed reikt tot mijn voeten een stuwing duwt hem in de rug hij strekt zich vertikaal begerig op de achterpoten de kop in witte lust de golf houdt nu de adem in een vlag van macht waait recht boven de horizon ontembaar buigt hij rondgekromd over zichzelf naar voren hij schuimbekt loodzwaar op de zee en briest door de geluidsbarrière stuiptrekkend breekt de laatste zucht - en duizend regenbogen spatten flitsend naar de zon - versmolten glijdt hij mee in ritme met de zee een smalle rand van schuim - heel teer - ligt rond mij op het zand

Drie gedichten
Nico Slothouwer

Dit nieuw geluk

Dit nieuw geluk is nu al moe.
Het is gebouwd in een bejaarde straat.
De gevel is een oude man die stram weer op
moet staan, de schrik nog in de stenen,
wat niet verhult hoe achter hem ideeën hebben
postgevat die als kwajongens schreeuwen,
die niet kwaadaardig zijn, alleen modern.
In goed comfort ligt het geluk uiteen.
Het leest in elke hoek de krant.
Het weet niet of het hopen moet dat iemand
binnenkort komt storen.

De redacteur

De redacteur vervult, onmerkbaar snel,
het leven. Hij weet van bijna alles af.
Niet een bericht dat hem bezwaart; hij is
paraat, het midden van papieren. Dat
eens de telex tikken zal de werkelijke
reden, dat in zijn handen staat geschreven
waarom hij redacteur heeft moeten zijn,
dat is een droom voor elders, later tijd.

Good morning

Alles donker, diep in bed,
zo leer ik de wereld kennen.
Het spreekt weer duidelijk in mij:
‘Juffrouw Egel spant een draad’,
terwijl ik lui blijf, onverschillig.

Wat ik weet van dit ritueel?

Die vastpakt, me doet verrijzen
met een ruk, bekwaamt tot daad -
ik ben het niet, ik ken hem niet.
Hij wandelt met me weg, maar is zo
onbelangrijk, straks.

Twee gedichten
Jos Versteegen

Djongos

Een djongos uit een ver verleden
Bewaakt nog steeds de witte poort;
Hij heeft het groeten niet gehoord
Toen iedereen is weggereden.

Hier is de tijd niet voortgeschreden,
Hier is de stilte niet verstoord:
Een djongos uit een ver verleden
Bewaakt nog steeds de witte poort.

Het landgoed werd een hof van Eden,
En door geen enkel toverwoord
Krijgt men weer toegang tot dit oord;
De laan blijft eeuwig onbetreden.
Een djongos uit een ver verleden
Bewaakt nog steeds de witte poort.

Een jaar geleden

Een jaar geleden, ergens in de stad.
Het was al donker, en er viel wat regen.
Terwijl ik droomde van een vrijpartij
Passeerde er een bus; ik werd bespat.

Op een of ander plein kwam ik je tegen.
Je ogen vroegen: Ga je mee met mij?
Je dacht dat ik je niets te zeggen had
En daarom heb je onderweg gezwegen.

Ik trilde, en bekeek je van opzij:
Je ogen spraken van een groot verlangen
Naar iemand die gelukkig maakt en blij.

Het huis had slecht verlichte, lange gangen.
Het hok. Het bed. Je kwam al dichterbij,
En ik - ik streelde enkel maar je wangen.

Twee gedichten
Peter Verstegen

Kleine Derde Wereld Litanie

Fysieke benauwenis, hitte en tijd
die stilstaat, zuidoostaziatisch,
witgloeiende straten, lawaai, in het zonlicht
trilt stof, en dáár gaat een melaatse.
Er ligt een karkas van een hond op straat
waar kraaien zich aan vergasten.
Het rivierbed is droog, de aarde gebarsten,
vee en mensen gaan hier genadig vroeg dood.

Wereld die vreemd blijft, waar wreedheid als geestig
beleefd wordt, een geit die haar jong zoogt
een schop krijgt, waar lijden veracht wordt
en zieligheid is om te lachen,
waar integriteit de status heeft van een koloniale besmetting
en trappen op wat onder ligt een ongeschreven wet is.
Al die tempels zijn er ook alleen nog maar
voor de toerist en de bedelaar.

Waar de cultuur morsdood is, waar toneel
ontbreekt of uit de elfde eeuw dateert,
waar alle sier en opsmuk smakeloos is,
waar nescafé en plestik bloemen, alles
wat nep is wordt vereerd, waar kitsj de norm is,
waar wie er kans toe zag al lang zijn land ontvlucht is,
en nooit meer terugkeert. Derde Wereld, met een
ruime voorsprong ziekste van de drie.

Refrein

Het was een nacht van geluiden,
met regen tegen het raam.
Geleidelijk nam het gespetter
verstaanbare stemmen aan:

‘Liefde is zonder de stroom te
kennen de zee in gaan.’
‘Liefde is als een vreemd huis
vreesloos binnengaan.’

‘Liefde is voor een ander
meer zijn dan voor jezelf.’
‘Denken dat je alleen niet
meer bent dan een helft.’

De oude verwarmingsbuizen
pruttelden een refrein:
‘Liefde is aan iemands genade
overgeleverd zijn.’

Zes gedichten
Bert Voeten

Passage

In het voorbijgaan zette je
met krijt geheime tekens:
driehoeken, andrieskruisen,
gevleugelde pijlen, ogen.
Ongemerkt bleef weinig.

Eén teken stond jaren later
nog onder een raam, gered
door de vensterbank - een golflijn,
getrokken zonder te bukken.
Zo klein was je toen zag je nu.

Vismarkt (1925)

Paars en zilver onder de gaslampen
de geschubde handen van de vrouwen.

Grauwe schorten vol slijm, bebloede mouwen
boven granieten tafels die het schampen

van staal belonen met vonken. Bloedig zand
op de plavuizen. Het knersen van het lopen.

De messen opnieuw gewet, de vissen geopend.
In de emmers kletst het stinkende ingewand.

Vadergedichten

Hij draagt een zwart uniform met leeuweknopen.
De klaverbladepauletten maken hem breder.
Zijn linkerhand omklemt een paar witte handschoenen,
met de rechter drukt hij zijn stempel op het blad
van een ijzeren piedestal, naar het schijnt
voorgoed.

(*Studio Leo Le Grand*)

*

Al de keren dat het onweerde
in huis, op die zolderkamer
donderbuien losbraken, stratenver
hoorbare roffels, slagen, roffels,
aanzwellend en wegstervend zoals
zijn handen boven de pauken het wilden.

*

Zoals hij stond op zijn recht
staat een beeld op zijn sokkel.

*

Pink op de broeknaad,
hoofd in de nek,
gezichtseinder bevlagd
met het Reglement van Krijgstucht,
zo leefde hij tot zijn marsorder
ingetrokken werd.

Buiten het gelid
begon hij zich op stoeprand
of huizenrij te verlaten
en gaf alleen nog acht
als het klinken was in het café.

Essay

Notities bij ‘Onder schoolkinderen’
J. Eijkelboom

Onder schoolkinderen - Among School Children - van William Butler Yeats is blijkbaar een zo moeilijk gedicht dat A. Verhoeff in 1966 een proefschrift van zo'n 150 pagina's kon vullen met de verschillende, vaak zeer uiteenlopende, interpretaties ervan tot op dat moment. Ik las dit proefschrift, *The Practice of Criticism*, nadat ik het gedicht vertaald had. Ik vond er geen aanleiding in, mijn interpretatie van *Among School Children* te wijzigen; mijn appreciatie werd er alleen maar door verhoogd, ook al werd mijn vermoeden dat Yeats met name in de stanza's VI en VII dingen overhoop haalt waar hij zelf nauwelijks meer uit wijs kan worden, bevestigd.

Waar gaat *Onder schoolkinderen* over? De aanleiding is duidelijk: de Ierse senator Yeats brengt een werkbezoek aan een katholieke Montessori-school voor meisjes in Waterford. In een brief aan zijn adellijke beschermster Lady Gregory schreef Yeats in 1926: ‘Waterford is het centrum van de Ierse schoolhervorming aan het worden en zal dat blijven als de school beschermd kan worden tegen de ouderwetse ideeën van de inspecteurs.’

Maar al in het tweede couplet doet de ‘sixty-year-old smiling public man’ wat schoolkinderen zo vaak doen: hij droomt weg. In een brief aan een vriendin, mevrouw Olivia Shakespear, schreef Yeats op 24 september 1926 een vroege versie van de zesde stanza over en voegde daaraan toe: ‘Hier is een fragment van mijn laatste vervloeking van de oude dag... Het is een gedicht van zeven of acht gelijksoortige coupletten.’ Hij schreef verder dat ‘zelfs de grootste mannen uilen zijn, vogelverschrikkers, tegen de tijd dat ze beroemd zijn geworden.’ Het zal duidelijk zijn dat Yeats hier niet alleen de Plato, Aristoteles en Pythagoras uit couplet V bedoelt.

Toch is het gedicht natuurlijk meer dan een ‘curse upon old age’. Het is, vooral in de stanza's II en III ook een liefdesgedicht, en de geliefde kan weer moeilijk iemand anders zijn dan Maud Gonne, de aristocratische Ierse revolutionaire voor wie Yeats bijna zijn hele volwassen leven lang een hopeloze liefde heeft gekoesterd. Haar ‘Ledaean body’ verschijnt in het tweede couplet en teert als het ware weer weg - zij het nog altijd in schoonheid

- in stanza IV.

De stanza's V tot en met VII gaan over het leer-, maar vooral ook over het aftakelingsproces. Er is nog een aantekening van Yeats bewaard gebleven, die aan het gedicht voorafgaat: ‘onderwerp voor gedicht - schoolkinderen en de gedachte dat geen enkel mogelijk leven hun eigen dromen in vervulling kan doen gaan, of zelfs niet de hoop van hun onderwijzer. Er de oude gedachte in brengen, dat het leven voorbereidt op wat nooit gebeurt.’

Nog een paar citaten van literaire essayisten over dit gedicht. Cleanth Brooks, in *The Well Wrought Urn* (1947): ‘...de rijpe man staat tegenover het kind en mediteert over wat er gewonnen is en wat er verloren is gegaan bij het proces van het opgroeien.’

John Wain, in *Interpretations* (1955): ‘Het voornaamste onderwerp van het gedicht is de relatie of de onderlinge penetratie van stof en geest.’ Wain ziet als het secundaire thema, dat als een sterke onderstroom aanwezig is, het begrip ‘werk’ (labour), dat expliciet opduikt in het laatste couplet.

Frank Kermode tenslotte, in *The Romantic Image* (1957): ‘Het gedicht is de meest volledige uitdrukking van Yeats' rijpe houding ten opzichte van de hele kwestie van de kunst in het leven, en het is typerend dat de elementen van het gedicht vele jaren lang in zijn geest aanwezig zijn geweest, leidend tot wat hij de tragedie in zijn leven zou hebben genoemd, maar ook tot deze, de grootste van zijn overwinningen op het uitwendige lot.’

Opgemerkt is ook, dat het gedicht duidelijk uiteenvalt in twee delen. John Wain vindt dat de laatste vier stanza's alle wezenlijke elementen van het geheel bevatten. Als ze apart gedrukt zouden worden, zouden ze zijns inziens ‘een geconcentreerd intellectueel gedicht’ vormen, weliswaar buitengewoon moeilijk, maar toch ‘volmaakt samenhangend’.

Verhoeff ziet juist de eerste vier stanza's als een compleet gedicht, met de rest heeft hij kennelijk niet zoveel op.

Ook voor mij vormen de eerste vier coupletten één geheel. De volgende drie zie ik als een filosofische uiteenzetting die op zichzelf te verward en te tegenstrijdig is om ons te overtuigen, maar die gerechtvaardigd wordt door de magnifieke slotstanza, met zijn verheerlijking van ‘het werk’ én het natuurlijke, anti-abstracte leven.

Enkele opmerkingen bij Carrolls Jabberwocky
Anthony Paul
(Vertaling René Kurpershoek)

In zijn onmisbare boek *The Annoted Alice* zegt Martin Gardner: ‘Weinigen zullen het feit willen betwisten dat de “Jabberwocky” het grootste van alle nonsensgedichten in het Engels is.’ Zoals Humpty Dumpty zegt: ‘Heb daar maar eens van terug.’ Zelfs een vurig en levenslang Carroll-minnaar zal van die klinkende woorden als ‘feit’ en ‘grootste’ wel even vreemd en sceptisch opkijken. De ‘Jabberwocky’ is natuurlijk een onvergankelijk prachtgedicht, maar dat zijn, op hun eigen manier, ook Edward Lears lichtende en muzikale meesterwerken ‘The Owl and the Pussycat’ en ‘The Jumblies’, met dat melancholieke Tennysoniaanse refrein (net als Eliot in ‘The lovesong of Alfred J. Prufrock’ neemt Lear de nobele klankstoeten van Tennyson en bevrijdt ze van hun betekenis):

> *Far and few, far and few,*
> *Are the lands where the Jumblies live*
> *Their heads are green, and their hands are blue,*
> *And they went to sea in a sieve.*

En wat is een nonsensgedicht? Omvat die categorie alle varianten op de nachtmerrie, de droom en de mijmering? In dat geval zou Coleridge's *Kubla Khan* een goede kanshebber voor de titel in het zwaargewicht zijn.

(Eigenlijk voldoet *Kubla Khan* niet aan de eisen die gelden voor nonsens. Het gedicht betekent misschien niets, maar de woorden wel: het is een toverformule en geen spelletje. De romantische dichter speelt met woorden en probeert er magische effecten mee te bereiken; de nonsendichter geeft de woorden hun vrijheid om hun eigen, speelse patronen te vormen. ‘Jabberwocky’ doet alleen maar alsof het een toverformule is; dat is nu juist de grap. Het keert de romantische plechtstatigheid binnenstebuiten, het is een middel om te ontsnappen aan die loden last.)

Nu ik het toch over Coleridge heb, vaak voel ik zijn schimmige aanwezigheid door het rapuinhout zweven. Het dreunende ballade-ritme en het inwendige rijm in de *Ancient Mariner*, vooral in een couplet als:

> *The fair breeze blew, the white foam flew,*
> *The furrow followed free;*
> *We were the first that ever burst*
> *Into that silent sea.*

horen we onmiskenbaar terug in:

> *One, two! One, two! And through and through*
> *The vorpal blade went snicker-snack!*
> *He left it dead, and with its head*
> *He went galumphing back.*

'Jabberwocky' is niet een echte parodie, het is de tot in het absurde doorgevoerde romantische ballade. Terwijl Coleridge's 'Albatros', of Keats' 'Belle Dame sans Merci' mysterieuze wezens zijn, indrukwekkend en obsederend omdat ze zich nooit geheel door het begrip laten vatten, gaan de Jabberwock en de Snark een stap verder: ze bezitten een komische resistentie tegen iedere poging tot begrip of uitleg.

Als Alice het gedicht vindt, ontdekt ze dat het achterstevoren gedrukt is, en ze moet het voor de spiegel houden om het te kunnen lezen - wat dan natuurlijk alleen maar tot de ontdekking leidt dat het nog steeds in een soort spiegeltaal geschreven is. Romantische literatuur bevat wel vaker meer suggestie dan betekenis; maar dit gedicht lijkt puur suggestie te zijn. Alice doet het woord voor alle lezers van moeilijke literatuur: 'Het lijkt me heel mooi,' zei ze toen ze het uit had, 'maar het is wél moeilijk te volgen.' (Zie je, ze wilde liever niet bekennen, ook niet aan zichzelf, dat ze er helemaal niet uitkwam.) 'Het lijkt net alsof ik er een hoofd vol ideeën van krijg - alleen weet ik niet precies welke!' Wat zouden veel boeken en artikelen ons bespaard zijn gebleven als de kritiek deze nuttige formule als motto had leren aanvaarden.

Verderop in het verhaal wordt Alice natuurlijk geconfronteerd met de systematische exegese in de persoon van Humpty Dumpty,

die alle moeilijke woorden in het eerste kwatrijn verklaart (alle andere die verklaarbaar zijn worden behandeld in *The Annotated Alice*). De meeste nonsenswoorden van Carroll blijken trouwens tot op zekere hoogte te analyseren; hierin, en in het algemeen, onderscheidt hij zich van de andere grote Victoriaanse nonsensdichter, Edward Lear. Vergeleken bij Lears fantasieën zijn die van 'Carroll grillig, metallisch en mathematisch; Lear is vriendelijker, meer in het zachtaardige absurd: hij is de meester van het onbeduidende, Carroll van het ontspoorde. Lear maakt zijn specialiteit van het totaal, galmend betekenisloze woord: 'runcible', 'scroobious', en van gewone, maar van hun ankers losgeslagen woorden die magisch gaan zweven - een effect dat Carroll nooit toepast: 'die intrinsieke oude man'. Carrolls woordcreaties daarentegen maken doorgaans handig gebruik van, of imiteren normale taalverschijnselen. Alleen in de 'Jabberwocky' en 'The Hunting of the Snark' bedenkt hij woorden met de magische eigenschap dat ze absoluut betekenisloos zijn (woorden als 'vorpal', 'tulgey' en 'outgrabe'). Een heleboel van zijn andere bedenksels zijn samentrekkingen van twee of drie bestaande woorden: 'slithy' is 'lithe' (lenig) plus 'slimy' (slijmerig); 'galumphing' komt van 'gallop' (galopperen) en 'triumph' (triomferen); 'chortle' is een menging van 'chuckle' (grinneken) en 'snort' (snuiven, neusophalen). Zowel 'galumphing' als 'chortle' hebben de woordenboeken gehaald.

Lear was iemand die voortdurend reisde, en zijn nonsensverhalen en -gedichten gaan allemaal over verre reizen; Carroll was docent in de wiskunde aan de Universiteit van Oxford (zijn colleges waren berucht om hun saaiheid) en zijn basistechniek bestaat uit het omdraaien van wat normaal is. *Alice in Wonderland* en *Through the Looking-glass* staan vol met voorbeelden van omkeerbaarheid: Mensen huilen voor ze pijn hebben, worden gestraft voor misdrijven die ze nog moeten plegen; volgens Humpty Dumpty, die zelf omkeerbaar is, betekenen namen altijd iets, terwijl woorden kunnen betekenen wat je maar wilt; wanneer Alice het woud door trekt met de verwisselbare Tweedledum en Tweedledee wordt ze voor de beangstigende vraag gesteld of de Zwarte Koning nu iemand uit haar droom is, of zij iemand uit de zijne.

Deze schuchtere Oxfordse docent, die alleen op zijn gemak was - en dan inderdaad een bevlogen tovenaar werd - in het gezelschap van leuke kleine meisjes van acht tot elf jaar, is door de Sur-

realisten opgenomen in hun Pantheon. In *Anthologie de l'humour noir* schrijft André Breton: ‘Al wie nog een sprankje opstandigheid in zich voelt zal in Lewis Carroll zijn eerste leermeester in het spijbelen erkennen.’ Dit is een misvatting omtrent Carroll, zij het een intelligentere dan die van de drugs-voorvechters uit de jaren zestig, die in ernst geloofden dat *Alice* eigenlijk over psychedelische hallucinaties ging. Carroll is nu eenmaal geen rebel, geen vrijheidstrijder en geen pleitbezorger van alternatieve bewustzijnsvormen. Hij schrijft over dromen, maar suggereert daarbij niet dat dromen de voorkeur verdient boven, of zelfs maar een aangenaam alternatief is voor, waken.

Het eeuwig fascinerende aan de *Alice*-boeken is hun vermogen een ogenschijnlijk moeiteloos contact te onderhouden tussen de volwassene en het kind, tussen waken en dromen; de wetten van ruimte en tijd, en de conventies van de taal worden erin op hun kop gezet. Maar die onderstebovenkering wordt steeds gezien als een puzzel, iets om zo mogelijk te verklaren, en je tenslotte overheen te zetten. Carroll was een maker van doolhoven en raadsels; zijn doel was de lezer te epateren, en niet hem te verlossen van de rede, die steeds hoog wordt gehouden en verdedigd door Alice. Zij is precies zo verstandelijk als om het even welke heldin van Jane Austen; ze mag dan soms paf staan, ze verzet zich voortdurend tegen irrationaliteit.

De ‘Snark’ en de ‘Jabberwock’ zijn de indrukwekkendste monsters die de Victoriaanse slaap van de rede heeft gebaard; ze houden de verbeelding uiteindelijk toch vaster in hun greep dan Lears ‘Quangle Wangle’, ‘The Pobble who has no toes'en ‘The Dong with a luminous nose’. En het is dan ook niet verrassend dat Jabberwocky, een grandioos voorbeeld van hoe een taal kan spelen, vele vertalers heeft geprikkeld en uitgedaagd. Je zou zelfs kunnen beweren - al zal ik dat niet doen - dat een vertaling van Jabberwocky al gauw een intrinsieke waarde zal bezitten die niet veel andere vertalingen ermee gemeen hebben: de vertaler is gedwongen een creatieve bijdrage aan zijn taal te leveren; hij moet de taal bevrijden en laten spelen. Daarom is het verheugend dat er een nieuwe Nederlandse vertaling is gemaakt.

Ik heb mezelf geen ruimte gelaten om erop in te gaan en dat hoeft ook niet, want eigenlijk is commentaar overbodig: de lezer oordele zelf in hoeverre ‘Krakelwok’ aan zijn onzin meer dan zomaar zin weet te geven.

Bij het vertalen van W.H. Auden (1907-1973)

Peter Verstegen

Auden stierf, achtenhalf jaar geleden, als een Amerikaans dichter, een algemeen erkend literair grootmeester, in het Oostenrijkse Kirchstetten waar hij de zomers doorbracht, vlak voor hij zou terugkeren naar Oxford, nadat hij een jaar tevoren besloten had zijn levensavond door te brengen in de plaats waar hij had gestudeerd, en waar hij van 1956 tot 1961 Professor of Poetry was geweest.

Auden was zo Brits als maar kon begonnen: afkomstig uit de Anglicaanse upper-middle class, een produkt van tien jaar kostschool en vier jaar Oxford, waar hij eerst exacte vakken studeerde, vervolgens Engels. (Hij liep oud-Engels, volgens Auden zelf ‘een levenslange invloed’, bij professor Tolkien, dezelfde die dertig jaar later literaire roem begon te vergaren met zijn Ring-trilogie, en die in dezelfde maand als Auden overleed.) Na zijn studie ging hij een jaar naar Berlijn om Duits te leren, wat toen een excentrieke onderneming was voor een letterlievende Brit; hij kwam in 1930 terug en werd leraar.

In hetzelfde jaar debuteerde hij als dichter met *Poems*, in 1932 als lyrisch prozaist met *The Orators*, en in 1933 als toneelschrijver met het opruiende *The Dance of Death*; na 1940 schreef hij ook libretti, o.a. voor opera's van Strawinsky en Nicholas Nabokov, in samenwerking met Chester Kallman, die ruim dertig jaar Audens leven deelde.

Audens poëzie uit de jaren dertig bezorgde hem de naam een moeilijk dichter te zijn, en tevens een rebel, een marxist en een Freudiaan. Auden werd gezien als een woordvoerder van zijn generatie van linkse intellectuelen, waartoe ook zijn vrienden Spender en Isherwood behoorden. Inderdaad was Auden in opstand tegen zijn land (‘Wat vinden jullie van Engeland, dat land van ons waar niemand zich goed voelt?’ - *The Orators*, 1932), tegen het politieke bestel en tegen het kostschoolsysteem (‘De beste reden die ik heb om tegen het fascisme te zijn, is dat ik op school heb geleefd in een fascistische staat,’ schreef hij in 1934) en hij was tegen vrijblijvendheid en romantiek in de literatuur.

Maar in die politieke periode had hij ook een ervaring die mystiek kan worden genoemd: ‘Op een mooie zomeravond in 1933 zat ik na het eten op een grasveld met drie collega's, twee vrouwen en een man. We mochten elkaar graag, maar waren bepaald geen intieme vrienden en ook was geen van ons seksueel geïnteresseerd in een van de anderen. We hadden tussen haakjes geen alcohol gedronken. We zaten zomaar wat te praten over gewone dingen, toen er heel plotseling en onverwacht iets gebeurde. Ik voelde een kracht in mij varen waar ik weliswaar aan toegaf, maar die ook niet was te weerstaan en die zeker niet van mij was. Voor het eerst van mijn leven wist ik precies wat het betekent om je naaste lief te hebben als jezelf- omdat ik het dankzij die kracht dééd. Ik was er ook zeker van dat mijn drie collega's dezelfde ervaring hadden, al bleef de conversatie heel alledaags. (In het geval van een van hen heb ik dit later kunnen verifiëren.) Mijn persoonlijke gevoelens tegenover hen waren onveranderd - het waren nog steeds collega's, geen intieme vrienden - maar hun hoogstpersoonlijk bestaan vond ik van oneindige waarde en een reden tot vreugde.’[1)]

In zijn vroege gedichten, waarvan hij er later vele heeft gesupprimeerd, is Auden een optimist die gelooft in de verbeterbaarheid van individu en samenleving. Hij wilde moreel commentaar geven op zijn tijd, mensen de ogen openen, de weg wijzen. Maar de jaren dertig brachten het bewijs (door economische misère, oorlogsdreiging, oorlog) dat het liberale humanisme met zijn idealen van rede en gerechtigheid weinig uithaalde tegen het recht van de sterkste van staten en de zelfzucht van het individu.

Stephen Spender geeft in zijn autobiografie *World Within World* (1951) een beeld van Audens generatie in de jaren dertig: ‘Wij waren de Verdeelde Generatie van Hamiets die merkten dat de wereld uit zijn voegen hing en er niets tegen wisten te doen.

De roep die wij hoorden was helemaal niet zo absurd als het een volgende generatie misschien in de oren klinkt. In die periode had nog kunnen worden voorkomen dat Japan Mantsjoerije zou binnenvallen. Hitler had gewipt kunnen worden ten tijde van de Anschluss of de invasie van het Rijnland, de Spaanse Republiek had gered kunnen worden.’

In 1937 ging Auden naar Spanje om iets van de burgeroorlog mee te maken; in 1938 samen met Isherwood naar China, waar de Japans-Chinese oorlog aan de gang was. Zijn illusies was hij toen

1) ‘*The Protestant Mystics*’ in Audens *Forewords and Afterwords*, Londen, 1973, p. 69.

al lang kwijt. Monroe Spears haalt in zijn studie over Auden een artikel aan dat Auden publiceerde in 1955 (‘Authority in America’, in *The Griffin*) - een terugblik: ‘Als ik erop terugzie lijkt het mij dat de belangstelling die mijn vrienden en ik hadden voor Marx [...] meer psychologisch was dan politiek; wij waren geïnteresseerd in Marx zoals we dat waren in Freud, als een techniek om middle class-ideologie te ontmaskeren’, en: ‘Van mijn bekenden die tijdens de burgeroorlog naar Spanje gingen en geen doorgefourneerde stalinisten waren, is er niemand teruggekomen met zijn illusies intact.’ Spears geeft als commentaar: ‘Auden heeft nooit geloofd dat politieke waarden de hoogste zijn, dat ze uitstijgen boven ethische en religieuze waarden; zijn marxisme, dat altijd onorthodox is geweest, was in wezen een extra dimensie van zijn psychologische analyse die zelf in aanleg altijd al religieus was. De mate waarin Auden in zijn begintijd politiek geéngageerd was, is sterk overdreven door de critici die hem zwart willen maken als een overloper en afvallige, omdat hij de zaak van de politiek in de steek zou hebben gelaten voor de religie.’[2)]

In januari 1939 hield Auden Europa voor gezien. Hij verhuisde naar New York. In dezelfde periode begint het proces, vooral onder invloed van Kierkegaard, dat leidde tot zijn terugkeer naar het christendom. Zijn bekering en vestiging in Amerika (in 1946 volgde naturalisatie) suggereren een duidelijke breuk in zijn werk. Volgens Engelse critici is die er ook. Auden heeft lange tijd geen goed bij hen kunnen doen, als had hij met zijn geboorteland ook zijn dichterschap opgegeven. (Nog in 1960 werd hij aangevallen door Philip Larkin, in een stuk dat typerend genoeg ‘What's Become of Wystan?’ heette,[3)] waarin Larkin hem beschuldigde van verbositeit en intellectualisme sinds zijn vertrek uit Engeland.)

Of zo'n breuklijn in het werk echt bestaat valt te betwijfelen. Hoogstens heeft de latere poëzie een meditatievere inslag. Ook ging hij meer belang hechten aan verstaanbaarheid, al bleef het raadzaam om bij het lezen van zijn gedichten een goed woordenboek bij de hand te hebben.

Hoe kan Audens poëzie gekarakteriseerd worden? De opvallendste trek is de enorme diversiteit, zowel wat betreft onderwerp als technische uitwerking. Afhankelijk van de lengte is een gedicht van Auden of een gecomprimeerde gedachtengang of een reeks ideeën, vervat in briljant geformuleerde beelden, toespelingen,

2) *The Poetry of W.H. Auden*. Monroe K. Spears, New York, 1963, p. 86.
3) *Spectator*, No. 6890, 1960, p. 104.

waarnemingen en sprekende details. In de beste gedichten gaat een heel lyrische toon samen met intellectuele diepzinnigheid, maar algemener is bij Auden een zakelijk klinkend parlando, waarin dagelijkse wendingen worden afgewisseld met woordgrappen, epigrammen, verbale kunstjes, etc. Er zijn verwijzingen naar politiek en psychologie, maar ook naar technische wetenschappen als geologie, mineralogie en sterrenkunde. De toon kan omslaan van barok naar burlesk, lyriek wordt afgewisseld met je reinste light verse. Er is een combinatie van magie en alledaagsheid. Auden was een oneerbiedige geest, spotlustig, speels, vitaal, exuberant, een causeur, en dat alles spreekt ook uit zijn gedichten.

Naast werk van lange adem, soms duizenden regels, zoals *Letter to Lord Byron, New Year Letter, The Sea and the Mirror en The Age of Anxiety*, heeft Auden altijd aforistische korte gedichten geschreven, ironisch-lyrische songs, gelegenheidsgedichten, en zijn zo typerende praatpoëzie in een strofevorm die doet denken aan klassieke metra, berustend op accent- of lettergreeptelling. Auden bediende zich van alle mogelijke versvormen, tot ballade, villanelle en limerick toe. Maar welke vorm hij ook koos, zijn toon is altijd herkenbaar: welsprekend, intelligent, geestig en wijs. Hij was een intellectueel dichter, eerder een klassiek dan een modern dichter. Typerend is zijn uitval naar de surrealisten, in een ‘short’ uit *Epistle to a Godson*, Audens laatste bundel, uit 1972:

> *Nee, Surrealisten, nee! Nee, zelfs het wildste gedicht*
> *moet, als proza, gegrond zijn in stemmig gezond verstand.*

Een veel terugkerend thema bij Auden is de tegenstelling vrijheidgebondenheid. Vrijheid zonder discipline is gratuit. En poëzie moest beantwoorden aan regels, zoals hij onder woorden bracht in een ander ‘short’ uit dezelfde bundel:

> *Gezegend de metrische regels die automatisme verhoeden,*
> *dwing ons tot nader inzien, vrij van het kluisterend Ik.*

Auden zag kunst als een spel met regels en poëzie noemde hij een ‘spel van kennis’ (Zie ook Audens ‘Vierkanten en rechthoeken’ elders in dit nummer). Audens opvatting hieromtrent is goed samengevat door de criticus Richard Hoggart: ‘Poëzie is allereerst een spel - eten vorm van magie en plezier, iets bevrijdends, een

soort stoeien; het spel heeft vaste regels en vereist discipline, maar uiteindelijk hangt er altijd iets af van de factor geluk. Toch houdt poëzie verband met kennis en haar magie heeft betekenis. De kennis is echter een bijprodukt van het spel en komt indirect, zoals bij een kind dat ernstig verdiept is in zijn spel.'[4)]

Barbara Everett legt er de nadruk op in haar boek over Auden dat hij zich graag een 'Maker' noemde, naar de grondbetekenis van het woord 'poet', een vakman, een professional. Zij geeft de volgende karakteristiek van Auden: 'een verbale magiër en iemand met een diepe liefde voor de kunst van woorden. De vruchtbaarheid van zijn verbeelding, zijn scherp inzicht, zijn mimetisch reageren op de verbale ritmen en literaire stijlen van anderen, zijn eigen indrukwekkende en obsederende ritmiek, zijn plezier in linguistische eigenaardigheden, technische taal, syntactische variaties - ze worden allemaal gebruikt, geëxploreerd en geëxploiteerd om hun eigen mogelijkheden. [...] In zijn poëzie kan Auden redeneren, peinzen, grappen maken, roddelen, zingen, analyseren, de les lezen, donderen en gewoon praten; hij kan naar believen klinken als een psycholoog op een politiek platform, een theoloog op een feestje of als een verliefd geworden geoloog; hij kan onzinnige theorieën gezag en waardigheid verlenen en krantekoppen tegelijk waar en melodieus laten klinken.'[5)]

Wat betreft de vertalingen van Audens poëzie in dit nummer: de vertalers hebben zich beperkt tot Audens 'kortere' gedichten, merendeels te vinden in de *Collected Shorter Poems*, en daaruit op basis van voorkeur en vertaalbaarheid een keuze gemaakt die een bescheiden indruk kan geven van Audens veelzijdigheid en raffinement. Vier of vijf van de gedichten kunnen gerekend worden tot de populaire klassieken van Auden die in geen bloemlezing ontbreken. De vertaling van 'The model' is eerder gepubliceerd, en wel in het eerste nummer van *De Tweede Ronde* (zomer 1980), zij het in een versie die afwijkt van de huidige. Alle andere vertalingen zijn nieuw.

De gedichten zijn, weer vergezeld van het verkleinde origineel, opgenomen in chronologische volgorde.

4) 'Introduction to Auden's Poetry', Richard Hoggart, in *Auden, a Collection of Critical Essays*, Ed. Monroe K. Spears, Englewood Cliffs, N.J., 1964, p. 123.
5) *Auden*, Barbara Everett, Londen, 1964, p. 2.

Anthologie

Moederliefde
Jac. van Hattum[*]

‘Oei, oei, oei,’ dat zei het oude vrouwtje.

Ze droeg, in een zak op haar rug, haar zoon mee. Dien waren armen en benen afgeschoten en dat was maar goed ook, want anders had ie nooit in de zak kunnen zitten en dan had ze hem nooit bij zich gehouden. Want een flinke man met stevige armen en benen blijft niet altijd bij z'n moeder.

Nu stak z'n baardig hoofd uit de zak. Zo nu en dan beet hij de oude in het rimpelig nekvel. Dat was de haat van den hulpbehoevende tegen die hem vertroetelen. Maar de moeder noemde het liefde. En dat was haar verblinding.

‘Je had beloofd me in de rivier te zullen smijten,’ zei de zoon in de zak. ‘En nu maak je een ommetje. Straks ben je weer thuis en begint het lieve leventje van voren af aan. Je zult me pap voeren en ik zal je die in je gezicht terug spuwen. Wanneer je van me hield zou je me verzuipen. Nu je me vertroetelt, haat ik je. Je maakt misbruik van mijn hulpbehoevendheid en je koestert een romp zonder ziel.’

‘Oei, oei, oei,’ zuchtte het oudje. ‘Hoe ondankbaar zijn kinderen.’

‘Weglopen kan hij nooit meer,’ dacht ze. ‘Geen andere vrouw zal meer naar hem omkijken. Hij is helemaal alleen van mij.’

Daar was ze weer thuis.

‘Je zou me verzuipen, kreng,’ zei de jongeman.

‘Oei, oei, oei,’ zei de oude vrouw: ‘Weet je dat jij alleen nog zin aan m'n leven geeft? Is al m'n liefde voor jou niet meer dan het bezit van armen en benen. Wacht, ik zal een heerlijk maal voor je gereed maken.’ En ze zette de romp in een stoel...

Woedende blikken volgden haar bewegingen. De zoon schold en vloekte. Ieder scheldwoord, iedere vloek, al z'n rauwe woorden, werden tot kruipend gedierte.

De kamer leek één groot, donker terrarium.

* *Jac. van Hattum (1900-1981) liet een uitgebreid oeuvre na, dat bijna onvindbaar is geworden, vooral omdat hij wel bijzonder zorgeloos was in de keuze van zijn talloze uitgevers. Zijn werk is zeer ongelijk van niveau, maar telt ware hoogtepunten. Bij G.A. van Oorschot is een zeer strenge selectie uit zijn gedichten, verhalen en brieven in voorbereiding. Het hier gekozen verhaal stamt uit* Het brood van Ghisèle *(1944)*

‘Ssssst...’ zei er iets.

‘Ze worden al bruin,’ zei de moeder, ‘de pannekoeken worden al bruin.’ Ze hoorde niet dat het een slang was, die er siste.

‘Rrrrt...; zo omgekeerd,’ zei ze.

Ze hoorde niet, dat het een hagedis was, die er ritselde.

‘Geef me m'n armen, om een vrouw te omhelzen,’ zei de romp.

‘Ze zijn direct klaar,’ zei de moeder.

‘Geef me benen, dat ik van je weg kan vluchten, canaille,’ zei de zoon.

‘Het laatste deeg,’ zei de moeder.

Ze dekte de romp met een servet, ze was een zindelijk oudje.

‘Floep,’ spoog hij haar de eerste hap in het gezicht.

‘Zo morste je reeds als kind,’ zei de moeder en lachte.

‘Waarom verzuip je me niet?’

‘Drink eens,’ zei ze en hield een beker tegen zijn op elkaar geklemde tanden.

‘Ik haat je,’ krees hij.

‘Liefde laat zich nu eenmaal niet altijd onder woorden brengen,’ zei ze: ‘Zeg maar niets, ik weet het wel.’

‘Waarom verzuip je me niet?’

‘Ga nu een uurtje slapen,’ antwoordde ze, ‘vanmiddag draag ik je naar het water. Daar glinstert het duitblad; daar bloeit de vergeet-mij-niet; daar springt de kwikstaart over de kiezels.

Daar is het leven zo uitbundig, dat je er weer deel aan zult hebben.’

‘Je moet me er in smijten. Je moet de zak met stenen verzwaren en me laten zinken.’

‘Oei, oei, oei,’ zuchtte de oude, ‘jij bent zelf al zo zwaar, en dan nog stenen ook. Stenen voor brood? Neen, dat nooit m'n jongen. Je Moedertje zal voor je zorgen, zorgen...’

‘Je zult me verzuipen, versta je? Verzuipen als een hond. Als je het niet doet...’

‘Je hebt zulke prachtige, levendige ogen,’ zei ze. ‘Precies die van je Vader, wanneer hij in opstand kwam tegen de maatschappij. Je hebt zijn prachtig karakter.’

‘Moeder,’ zei de romp, en de stem was zeer ernstig: ‘Moeder, weet je wat ik lijd? Denk eens heel eventjes niet aan jezelf. Moeder, wanneer ik armen had om te omhelzen...’

‘Je handen zouden me doden.’

‘Dat zouden ze niet, Moeder. Ze zouden je hoog dragen en ik

zou zeggen tegen haar: Zie hier mijn Moeder.'

'Je zou je ongeluk omhelzen, mijn zoon, zoals alle mannen. Niet meer en niet minder.'

'Je maakt misbruik van mijn omstandigheden, Moeder. Je maakt mij tot je gevangene. Je moet me bevrijden. Het water zal boven mij m'n vrijheidslied zingen.'

'Oei, oei, oei.'

De oude beurde hem op, wrong hem in de zak, droeg hem op haar kromme rug de deur uit. Hij sloeg z'n tanden in haar tanige rimpelnek, met de vleesruitjes en vierkantjes.

'O, je bent zo ondankbaar,' zei ze. 'Zo ondankbaar. Je verdiende, dat ik je werkelijk in het water smeet. Ik zal het niet doen, wees maar niet bang, ik zal het niet doen.'

De kinderen langs de weg staken geurende aardbeien in de mond van de zoon en hij weigerde niet ze tot zich te nemen.

'Oei, oei, oei,' zuchtte de oude.

'Draag jij me een eind,' zei de romp tegen een sterke jongen: 'draag jij me een eind; ik word voor Moeder te zwaar.'

De jongen droeg hem de vlonder over. En midden op de plank, boven het bruisende water, beet de romp zich waanzinnig vast in de nek van den knaap, als een hermelijn in de slagader van een haas.

De knaap schrok; sprong opzij.

De romp sloeg van de vlonder; het wild-bruisende water zong zijn vrijheidslied.

'Als één niet mag gaan, gaan er dikwijls drie,' lachten de golven, en sloegen de rokken over het hoofd der oude vrouw. 'Je moet maar niet zien, wie er z'n zin kreeg.'

Light Verse

Jan Greshoff

Praatjes
vullen geen gaatjes.
En zijn er gaatjes die
om vulling vragen
wil dan niet klagen:
Lees poëzie!

Nini van Jan 24 Oct. '32

(Opdracht aan Nini Brunt in een exemplaar van de eerste druk van *Janus Bifrons*.)

Krakelwok*
Lewis Carroll

't Was bradig en de slijp'le torfs
   Driltolden op de wijde weep:
Misbrozig stonden borogorfs,
   't Verdwoolde grasvark schreep.

‘Mijn zoon, vrees steeds de Krakelwok!
   Zijn kakement, zijn grepe klauw!
Vrees ook de Jubjub-vlerkenbrok,
   De gritse Bandjegauw!’

Hij nam 't vorpalen zwaard ter hand:
   Lang zocht hij naar het manxaam vod -
Toen, rustend bij de Ploemploemplant,
   Bepeinsde hij zijn lot.

Zo, nijvig peinzend, stond hij daar,
   Toen Krakelwok, zijn oog vol vlam,
Door het rapuinhout blaaide, zwaar
   Burbelend waar hij kwam!

Hup één! Hup twee! Het scherp vorpaal
   Hieuw kriskras en met luid gedruis!
Het beest lag dood; hij, galomfaal,
   Reed met de kop naar huis.

‘Hebt gij de Krakelwok geveld?
   O heugle dag! Hoezee! Hoezot!
Omhels mij, zoonlief, brale held!’
   Hij gnorde van genot.

't Was bradig en de slijp'le torfs
   Driltolden op de wijde weep:
Misbrozig stonden borogorfs,
   't Verdwoolde grasvark schreep.

Jabberwocky

'Twas brillig, and the slithy toves
   Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
   And the mome raths outgrabe.

‘Beware the Jabberwock,my son!
   The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun
   The frumious Bandersnatch!’

He took his vorpal sword in hand:

* *Bovenstaande vertaling is gebaseerd op een voor het TV-programma ‘De Muppet Show’ gemaakte Jabberwocky-versie van de hand van NOS-vertaler Ab Westervaarder, die met zijn toestemming op een aantal punten is bewerkt door de redactie in samenwerking met René Kurpershoek.*

Long time the manxome foe he sought-
So rested he by the Tumtum tree,
And stood awhile in thought.

And, as in uffish thought he stood,
The Jabberwock, with eyes of flame,
Came whiffling through the tulgey wood,
And burbled as it came!

One, two! One, two! And through and through
The vorpal blade went snicker-snack!
He left it dead, and with its head
He went galumphing back.

‘And hast thous lain the Jabberwock?
Come to my arms, my beamish boy!
O frabjous day! Callooh! Callay!’
He chortled in his joy.

'T was brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.

Albion en andere gedichten
Nelis Klokkenist

Albino*

Als krijt zo wit tijgt welgemoed
De Brit het zonlicht tegemoet

en keert met veertig graden koorts
naar huis terug rood als een toorts.

In deze staat te bed geraakt
is hij weer wit als hij ontwaakt.

Wel krijgt hij voor zijn levensmoed
per zomerdag één zomersproet.

Wordt half zijn land ook zwart of geel,
de Brit blijft wit en dat geheel.

Ziet u iets wisselend roods en wits
dan is het hoogstwaarschijnlijk Brits.

Droom en werkelijkheid

Wie droomt van 't wonder samenspel
van roos, jasmijn en nachtegaal
in nachten die van maanlicht hel
zich vullen met Homerus' taal,
gaat dikwerf met zijn langste benen
uit het moderne stink-Athene
ten schielijkst aan de haal.

* *Door een desastreuze correctiefout in het vorige nummer werd de clou van het gedicht* Albion *teniet gedaan. Wij hopen door herplaatsing in dit Britse nummer de geknakte gezondheid van de gedupeerde zanger weer overeind te krijgen. (Red.)*

Right or wrong my country

Ik vlieg per KLM normaal
uit vaderlands fatsoen.
Want om de purser en het maal
hoef je het niet te doen.

Ik at er kip - of was het meeuw? -
die nooit nog had gevlogen.
De purser, ongelogen,
vloog al langer dan een eeuw.

Toch - zij de purser even sleets
als smakeloos zijn hoen,
'k vlieg koppig KLM, nog steeds,
uit vaderlands fatsoen.

Vroegrijp (Een lied van Heb en Wezen)

Gevraagd ‘wil jij geen flinke jongen wezen?’
gaf hij terug, terzake en gevat:
‘Geliefde ouders, mijn probleem in dezen
is dat ik liefst een flinke jongen hád.’

Final therapy

Trof Maso-Will wel zo'n eng lot
toen Sado-Bill hem doodsloeg met de riem?
Getuigen willen 't anders, want - bij God -
in 't stervensuur werd hij herboren van genot:
Zijn doodskreet bij de laatste striem
had meer weg van een primal scream.

Jammerklacht en andere gedichten
Simon Knepper

Jammerklacht

Mijn geest is ziek, mijn lichaam ondervoed,
En zelf voel ik me ook niet al te goed.

Loflied

Zijn volmaakte werk indachtig
- Ondoorgrondelijk maar prachtig -
Eren wij vandaag de Schepper
Van de welbekende Knepper.

Wrok

Het leven met wrok
O, dat maakt me zo blij!
Soms koester ik wrok
En soms koestert zij mij.

The sunny side

De haardos valt gestadig uit;
Voorts mis ik nu twee kiezen.
Zo heeft men na verloop van tijd
Steeds minder te verliezen.

Schaak

Even tijd voor een schaakje. U start onbezwaard
op g3. Mijn e5 slaat een bres
In het centrum. A3 wordt bezet door uw paard,
Maar ik antwoord met dame f6.
Het gevolg is h4; zwarte loper c5;
Uw b3 schenkt mij louter vermaak.
Df2 velt de schurk in het laatste bedrijf:
Herdersmat. Speelt u eigenlijk vaak?

Testament

Mijn jasje, bril en overhemd
Zijn voor de armenzorg bestemd;
De goudvis komt aan moe en pa
En broer laat ik mijn versje na,
Terwijl ik *haar* - posthume wraak -
Naast krukje, nijlonkoord en haak
Mijn leed vermaak.

De Guru spreekt

De strijd om de Verlichting
Gaat met veel smart gepaard,
Maar aan het einde wacht ons
Een mooie, volle baard.

Uit het leven van heer Gozewijn

Gefluister in de voorjaarsnacht:
Brunhilde prijst des ridders kracht,
En roemt het luisterrijk geslacht
Dat vreugde in haar leven bracht.

(Naar het Middelnederlands)

Droom van de kleine bakker

Op een morgen werd ik wakker
Toen was alles voor de bakker.

Contra rationem

Schoon mij het leven slechts matig verblijdt,
Neemt het een ongehoord deel van mijn tijd.

Twee gedichten
Drs. P

Zo werd, na de hamplagen, Arva 'n artiste

Hoe pralend stram zat Arva in de wagen
Na eterzwaardval - ah, 't pensiongedram
(‘Die soep van walgzand! Rare rattenham!)
Haar vlade? Zwaar! 'n Rotpest in de magen!
Waar is zo'n pan met harde vla te dragen?)

Wie zag haar dans in Velp en Rotterdam?
Na eterzwart, pardoes den Haag in vlam,
Linz[1)]! Parma[2)]! Heard[3)]! Trnava[4)]! Woeste dagen!
'n Taalei? Strophendrama? Dwaze vragen...
Ziedaar het wonderspel van 't anagram.

Balladette

Het moet niet altijd iets bijzonders zijn
Niet elke keer dat spitse, dat coquette
Leun rustig achterover in uw stoel:
Vandaag een welgeschapen balladette

Geschikt voor pleinterras, boudoir, woestijn...
En *niet* verkrijgbaar op muziekcassette
Verpozing, zeker, maar geen dolle boel
Vandaag een welgeschapen balladette

Ze hadden me gevraagd om een kwatrijn
Waartegen mijn geweten zich verzette
(Geweten? Laat ons zeggen, eergevoel)
Vandaag een welgeschapen balladette

O lezer/lezeres, nu ik verdwijn -
Besef hoe goed ik het met u bedoel
Vandaag een welgeschapen balladette

1) *Oostenrijk*
2) *Italië*
3) *Indische Oceaan*
4) *Tsjechoslowakije*

Madenballade
Jean Pierre Rawie

De laatste snik, het uitvaartritueel,
de al dan niet bedroefde nabestaanden -
doch verder lijkt er niet zo bijster veel
meer in en om de verse groeve gaande.

Maar schijn bedriegt: als wij er zijn geweest
en afgelegd zijn in een witte wade,
begint het pas, het eigenlijke feest
voor de op ons karkas beluste maden.

Er is nog heel wat leven ondergronds,
als wij tot slot voorgoed de ogen sluiten:
de maden lusten wel gehakt van ons,
zij kennen ons van binnen en van buiten.

Waar eens gedacht werd en waar werd gevoeld,
waar eens gestreefd werd naar de grootste daden,
niets blijft ervan dan dat het er krioelt
van vette onverzadigbare maden.

Het hart dat klopte voor een lieve vrouw,
de hersens die ons niets dan zorgen gaven,
de maden lusten heel die troep wel rauw
nadat men ons vakkundig heeft begraven.

Wat ik hier zing is akelig en naar,
want allen wacht hetzelfde lot ten leste.
- Ook maden moeten leven weliswaar,
maar misschien is cremeren toch het beste.

Zeven gedichten
Kees Stip

Long distance
(Achterberg nagevolgd)

Mijn trommelvliezen geven uit mijn oor
langs kronkels waar ik zelf mee kan bedenken
hoe zonderling de draden moeten zwenken
signalen naar mijn hersencellen door.

De dood heeft uw bestaan niet kunnen krenken.
Zou in de verste verte dan uw oor
niet openstaan voor hoor en wederhoor?
U spreken doe ik liever dan gedenken.

Op alle lijnen wordt bezield gekakeld.
Valkleppenkasten vallen door de mand.

Aanspreekbaarheden worden ingeschakeld.
Tussen ons beider wereld wijkt de wand.

Nu wordt wat niet te vinden was gevonden,
en zeg mij niet: u bent verkeerd verbonden.

Telefoon

Treed in tot de cel van uw geest,
werp in wat u lief is geweest.
Uw geld of uw leven,
kies zeven maal zeven
of bel het getal van het Beest.

Uitnodiging tot een duel

Mijn naam is STIP. Gij noemt mij PUNT.
Zoals gij lacht lacht zelfs geen rund.
‘Lach en ik schiet’ was levenslang mijn leuze.
TijdSTIP en trefPUNT zijn te uwer keuze.

Held

Met schelleboom en boemtara getogen
tot waar de eerste kogel kwam gevlogen
en reeds gevallen op het veld van eer
eer hem de schellen vielen van de ogen.

Pleegzuster bloeddruk

Ik werd door haar opgepompt,
tot op zekere hoogte dan.
Mens je staat verstomd
wat ik onopgepompt kan.

Topfunctionaris

Hij maakt het land stuk
en krijgt dan gauw
een gouden handdruk
en roept nog au.

Afrodite van Melos

Ik en uw armen
zijn stuk van uw charme.

Terloops
Dolf Verspoor

Uit: *Slimmericks*

De mode-ontwerpster Feng Long
was gekleed in een slip of the tongue.
Maar minstens zo chic
was 't model Tongue in Cheek
Vooral als ze daar dan bij zong.

Uit: *Nagelaten afspraken*

Zie een tint van kardinalen
over de kanalen dalen,
purper en pompeus en paars.
Hoor het slaan der grachtenalen
aan de haak des hengelaars!

Uit: *Oude Westerse Kwatrijnen*

De vraag sinds mensenheugenis gerezen
vindt vooralsnog geen gladder exegese
dan deze: wijlen Lou de Palingboer
wou beroepshálve geen palingenese.

Grafschrift

Leeft met hem mee, de hoogbejaarde
viel eindelijk in goede aarde.

Mathilde
Dr. Who

In 't huis mijns vaders waar de dagen trage waren
(En dan: wat is natuur nog in dit land?)
Staan wetten in de weg en praktische bezwaren -
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant!

Er loopt een kind met lange ruige haren.
Zij kent de onderkant van kast en ledikant.
Men meet de dood soms na bij vol verstand
En wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.

'k Ben Brahman. Maar we zitten zonder meid,
Zoo zeker als de bloemen wederkomen
En voor den uchtend van haar bloei vergaan.

Ik houd het meest van de halfland'lijkheid.
Een tent werd door de stormwind meegenomen:
Voor de avond nog bereik ik Ispahaan!

Tekeningen

[Leo Vroman]

De kubus van Vroman

En nog eens (nu wat groter)

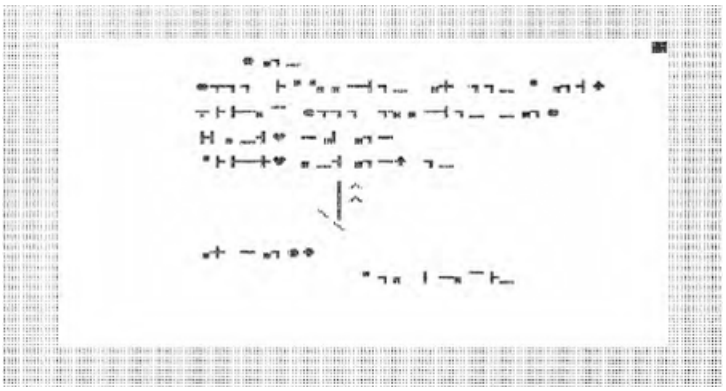

Beste Marko
Kun je dit uploaden? En ook verder,
werken op de Atari 800 met CNTRL-key
en screendump. Groet, Leo

Computerkwatrijn

Vertaald proza

Vierkanten en rechthoeken*
W.H. Auden
(Vertaling Peter Verstegen)

Een dichter is vóór alles iemand die hartstochtelijk verliefd is op taal. Of die liefde een bewijs is van zijn poëtische gave ofwel die poëtische gave zelf - want verliefdheid kies je niet, maar krijg je - weet ik niet, maar in elk geval is dit het teken waaraan je kunt zien of een jongmens in aanleg een dichter is of niet.

Zoals T.S. Eliot in een van zijn essays heeft opgemerkt ligt de belofte van een jonge schrijver niet in de originaliteit van zijn ideeën of gevoelens, maar in zijn technisch kunnen. De thematiek van veelbelovende juvenilia is doorgaans beperkt en onbelangrijk, de stijl is ontleend, maar dat beperkte en ontleende wordt volledig gerealiseerd.

In de eerste fasen van zijn ontwikkeling, voor hij zijn eigen stijl heeft gevonden, is de dichter als het ware verloofd met de taal, en het is juist en passend dat hij, zoals elke jongeman op vrijersvoeten, de ridderlijke dienaar speelt, pakjes draagt, zich op de proef laat stellen en vernederen, urenlang moet wachten op de hoek van de straat en zich schikt naar de geringste grillen van zijn geliefde, maar heeft hij zijn liefde eenmaal bewezen en is er ja gezegd, dan wordt het iets anders. Eenmaal getrouwd moet hij heer des huizes zijn en verantwoordelijk voor hun relatie.

De dichter is de vader die het gedicht verwekt dat door de taal wordt gebaard. Op het eerste gezicht wekt dit de indruk dat de dichter te weinig te doen heeft en de taal te veel, tot je bedenkt dat hij, de echtgenoot, en niet de taal, verantwoordelijk is voor het succes van hun huwelijk, dat van een echt huwelijk in zoverre verschilt dat er in deze relatie geen liefdeloze vrijages zijn en geen ongewenste zwangerschappen.

* *Keuze uit* Squares and Oblongs *(een term waarmee Auden zijn gedichten aanduidde), gepubliceerd in* Poets at Work, *een uitgave van de University of Buffalo (New York, 1948).*

Je hebt goede, slechte en middelmatige echtgenoten en hetzelfde geldt voor dichters. Er zijn erbij die, als Victoriaanse tirannen, de taal als voetveeg gebruiken, er zijn er die vreselijk onder de plak zitten, sommigen zijn verveeld, anderen ontrouw. Allen beleven ze perioden van spanning, scènes, broeierig zwijgen, en voor velen volgt na een paar hartstochtelijke jaren de scheiding.

Rijm, metrum, versvorm e.d. zijn als bedienden. Is de heer des huizes rechtvaardig genoeg om hun affectie te winnen en doortastend genoeg om hun respect af te dwingen, dan is een prettig, ordelijk huishouden het resultaat. Is hij te tiranniek, dan nemen ze ontslag; ontbreekt het hem aan gezag, dan worden ze slordig, brutaal, drankzuchtig en oneerlijk.

De dichter die ‘vrije’ verzen schrijft is als Robinson Crusoe op zijn verlaten eiland: koken, wassen, verstellen, e.d., moet hij allemaal zelf doen. In een paar uitzonderlijke gevallen levert die manhaftige onafhankelijkheid iets op dat origineel is en indruk maakt, maar gewoonlijk is het resultaat een rotzooi - lege flessen op de vuile vloer en groezelige lakens op het onopgemaakte bed.

Twee theorieën over poëzie. Poëzie als magisch middel om wenselijke gevoelens op te roepen en onwenselijke gevoelens bij onszelf en andere te weren, of Poëzie als een spel van kennis: mensen bewust maken van gevoelens en de verborgen relaties daartussen door ze te benoemen.

De eerste opvatting werd gehuldigd door de Grieken en wordt nu gehuldigd door MGM, Agit-Prop, en het collectieve wereldpubliek.

Die opvatting is fout.

Als ik begrijp wat Aristoteles bedoelde met katharsis, kan ik alleen maar zeggen dat hij het mis had. Het zijn geen kunstwerken die dit effect sorteren, maar stierengevechten, rugbymatches, slechte films en, voor degenen die er tegen kunnen, kolossale meetings waarbij tienduizend padvindsters zich formeren tot de nationale vlag.

Als kunst magie zou zijn, zouden liefdesgedichten een betoverende uitwerking hebben waardoor de Wrede Schone je meteen haar sleutel zou geven. Maar een magnum champagne zou dan artistieker zijn dan een sonnet.

Het ideale publiek dat de dichter zich voorstelt bestaat uit personen van grote schoonheid die met hem naar bed gaan, mensen met macht die hem te eten vragen en staatsgeheimen vertellen, plus zijn mededichters. Zijn feitelijke publiek bestaat uit bijziende schooljuffrouwen, puistige jongelingen die eten in snackbars, plus zijn mededichters. Het komt er dus op neer dat hij schrijft voor zijn mededichters.

De dichter is in staat tot iedere vorm van hoogmoed behalve die van de sociale werker: ‘We zijn allemaal op de wereld om anderen te helpen, wat ter wereld die anderen hier doen weet ik niet.’

Alle dichters zijn dol op explosies, onweer, tornado's, grote branden, bouwvallen en taferelen van opzienbarend bloedvergieten. Poëtische verbeelding is daarom absoluut geen wenselijke trek voor een staatshoofd.

Orpheus die stenen wist te roeren is niet het archetype van de dichter, maar van Goebbels. Het archetype van de dichter, niet als zodanig, maar van de dichter die zijn ziel prijsgeeft voor de poëzie, is Narcissus.

Tamar

Mark Helprin[*]
(Vertaling Luc Jalvingh)

Voor de oorlog probeerde ik in Londen een systeem op te zetten dat Duitse en Oostenrijkse joden in staat moest stellen hun schilderijen en andere kunstvoorwerpen te verkopen zonder dat de markt zou worden bedorven. Het was een zeer serieuze aangelegenheid, want het ging ons er vooral om dat vijfentwintig procent van alle opbrengsten gestort zou worden in een Ontsnappingsfonds dat mensen die het zelf niet konden betalen aan transport moest helpen. We meenden dat dit percentage niet onredelijk was als we de marktprijzen stabiel wisten te houden. Maar de politieke situatie vervulde heel Europa met zorg en niemand was in een stemming om wat dan ook te kopen. Toen kwam de *Kristallnacht* en kregen we van zo ongeveer alle joden in Duitsland waardevolle voorwerpen te koop aangeboden.

In die tijd van hooggespannen verwachtingen was het mijn taak stromannen te vinden voor de verkoop van de stroom kunst die we uit Midden-Europa verwachtten. Als de indruk zou ontstaan dat Engelse kunstverzamelaars hun opslagruimten openden om hun voordeel te doen met een gunstige marktsituatie, zouden de prijzen in de opwinding weieens kunnen stijgen. We riepen daarom de hulp in van vooraanstaande collectioneurs die voorzagen wat er op het continent stond te gebeuren en onze zaak gunstig gezind waren. Op een enkeling na waren dit allemaal joden. De anderen hadden eenvoudigweg geen belangstelling en we wilden trouwens niet al te veel ruchtbaarheid aan het plan geven.

Al gauw was ik kind aan huis bij de hoogste joodse kringen in Londen en op hun grote buitens. Ik was toen, en ben nu nog, van mening dat het voor joden onmogelijk is deel te nemen aan het ‘societyleven’, maar dat hun pogingen om dat toch te doen (voor

* *Mark Helprin werd geboren in 1947, studeerde in Harvard en diende in de Britse ‘merchant navy’ en het Israelische leger. Zijn verhalen zijn qua achtergrond kosmopolitisch en zeer divers wat betreft de hoofdpersonen en de tijd waarin ze zijn gesitueerd. Tot dusver zijn van hem drie titels verschenen,* Refiner's Fire, *een roman, en twee bundels verhalen:* A Dove of the East *en* Ellis Island and Other Stories, *waaruit het bovenstaande verhaal is vertaald.*

zover ze de grenzen van goede smaak en betamelijkheid niet overschrijden) van moed getuigen. Immers, een hoog maatschappelijk aanzien brengt met zich mee dat men extra kwetsbaar wordt en dat is voorbehouden aan mensen die zich met een gerust hart kunnen overgeven aan oppervlakkige dan wel diepzinnige bezigheden zonder te hoeven vrezen dat de bodem onder hun positie wordt weggeslagen als ze even niet opletten. Ik koesterde tegenover de joodse adel en de betere joodse kringen in het algemeen gemengde gevoelens en die hadden een complexe ondergrond. Ik bewonderde hun moed, maar ergerde me soms mateloos aan de oogkleppen die ze voorhadden. Ik wist dat ze ondanks al hun kennis en beschaving in zo'n klein wereldje leefden dat ik - een jongeman van tweeëndertig - over bepaalde dingen veel beter kon oordelen dan zij. Nog geen maand daarvoor was ik in het getto van Warschau geweest en de mensen daar hadden me toevertrouwd dat volgens hen het einde nabij was. Ze zeiden: ‘Vertel in Engeland dat er in Polen joden worden vermoord.’

Ik was in Berlijn, München, Wenen en Praag geweest. Op doorreis van Riga naar Boekarest was ik door joodse dorpen gekomen waar ik een tempel had gezien die op instorten stond. Hoe nevelig en mooi was die herfst geweest. De rust is met geen woorden te beschrijven. Het was alsof de negentiende eeuw - het hele verleden zelfs - zich had verstopt en niet meer te voorschijn durfde te komen. De hele joodse wereld van Centraal-Europa keek me met intrieste ogen aan. Wat kon *ik* doen? Ik deed wat ik kon. Ik werkte voor de Jewish Agency, was net terug van twee jaar in Palestina, in de woestijn, en ik dacht dat het aan mij was de Europese joden te redden van de ondergang. Zoals alle jongemannen zat ik vol redevoeringen die ik niet kon uitspreken. Op een of andere manier had het idee bij mij postgevat dat het plan voor de kunstverkoop alles ten goede zou doen keren. Later heb ik mezelf dat vergeven.

Beelden van de joden in de wouden, in groene, met dennebomen overgroeide dalen zo recht en puntig als chevrons, in dorpen die hun ligging verrieden door stille witte linten rook van houtvuren, spookten voortdurend door mijn hoofd terwijl ik me de etiquette van de Londense society eigen probeerde te maken. Ik kan me niet herinneren het ooit zo naar mijn zin te hebben gehad. Soms voelde ik me net zo verloren en naïef als mijn gastheren en zelfs als dat niet het geval was had het contrast tussen de *Heimat* in

Oost-Europa en de salons van het moderne Londen een ongelooflijk stimulerende invloed op me. Ik zweefde tussen twee droomwerelden.

Even voor kerstmis, de tijd waarin in alle wereldsteden het stadsleven schittert in volle pracht, werd ik overstroomd met uitnodigingen. Ik had een blauwe blocnote die ik als agenda gebruikte en tijdens één afschuwelijke, onvergetelijke week had ik zestien afspraken op mijn lijst. Ik maakte kennis met zoveel hertogen, hertoginnen, parlementsleden, grootindustriëlen en academische figuren dat ik er bijna scheel van werd. Maar onze pogingen een netwerk voor de kunstverkoop op te zetten begonnen vrucht af te werpen en ik was vol zelfvertrouwen en ingelukkig.

Toen moet een geheimzinnige macht in de Jewish Agency hebben besloten dat ik dankzij die ettelijke dozijnen diners een diplomaat was geworden, want ik werd uitgenodigd voor een diner op de eenentwintigste ten huize van de aanzienlijkste jood van het hele Britse rijk. De zomer ervoor had ik nog pannen geboend, 's nachts wachtgelopen en in een tent gewoond in een collectieve nederzetting in de Negev. En nu liep ik naast mijn schoenen van verwaandheid. De hele zeventiende eeuw had nog niet genoeg opschik kunnen produceren om het logge monster van mijn gewichtigheid naar behoren te kleden. In de overtuiging dat me nu niets meer kon gebeuren besteedde ik elke cent die ik nog had aan het fraaiste driedelige kostuum van Londen. Toen de kleermaker - die zelf de titel van ridder mocht voeren - hoorde waar ik naar toe moest, zette hij zijn mensen aan het werk en had het pak in drie dagen klaar. Londen werd voor mij het decor voor een verrukkelijke lichtvoetige opera.

Op de avond van de twintigste, een etmaal vóór wat naar ik meende mijn apotheose zou worden (het gerucht ging dat de premier aanwezig zou zijn en ik zag mezelf al een zwaarwichtige diplomatieke verklaring tegen hem afsteken in de geest van de Magna Charta en het verdrag van Wenen) moest ik ook naar een diner en wel ten huize van een joodse kunsthandelaar die ik tot voor kort als een bijzonder belangrijke relatie had beschouwd. Mijn zelfvertrouwen was zo grenzeloos dat ik mijn hotel zonder zijn adres verliet, in de overtuiging dat ik zijn huis toch wel zou vinden omdat ik wist waar het ongeveer in Chelsea was.

Ik moest er om half zeven zijn. Anderhalf uur lang snelde ik

kriskras door Chelsea, op zoek naar het huis. Het leek wel alsof iedereen een diner gaf en alle gebouwen leken op elkaar. Toen ik eindelijk op het juiste plein was gearriveerd, stond ik in een parkje naar het huis te staren. Het telde vijf verdiepingen en was even stralend verlicht als een theater. Door de glinsterende ramen zag ik het licht van haardvuren en kaarsen en ving ik een glimp op van enorme kroonluchters - terwijl rondom me de sneeuw op de maat van sombere, droef makende muziek leek te vallen. Verhit en verfomfaaid door het van hot naar haar rennen stond ik daar in mijn schitterende pak en durfde niet naar binnen. De rook van kolenvuren kronkelde boven dat plein door de lucht als een hele menagerie zwevende slangen en af en toe raakte ik erin verstrikt en stikte ik haast in de onverdraaglijke dampen. Maar die rook riep dierbare herinneringen bij me op, want het was de geur van Europa in de winter en hoe weerzinwekkend smerig die geur ook mocht zijn, toch scheen hij te zeggen dat zich onder alles een andere wereld bevond, dat de vorige eeuw leefde in al haar onvolkomenheid en warmte, dat alles in orde was en het grote verband nog onverbroken.

Ik durfde niet naar binnen omdat ik zo laat was en omdat ik besefte hoe dwaas het van me was geweest om deze mensen te beoordelen aan de hand van de hiërarchie waarin ze geloofden, zodat ik ze onbetekenend had gevonden in vergelijking met de plutocraten van de avond daarop. Maar ik vermande me en drukte op de bel. Ik hoorde de gesprekken verstommen. Een bediende kwam naar de deur. Zijn voetstappen kwamen een voor een als röntgenstralen door het hout geschoten.

Ik werd naar een schitterend vertrek op de eerste verdieping gebracht waar aan vijf tafels een aantal goedgeklede mensen zaten, roerloos en in doodse stilte als een door een jager verraste groep herten. Alle ogen waren op me gericht. Hoewel ik vreesde flauw te zullen vallen wist ik me staande te houden en een schijn van kalmte te bewaren. Mijn gastheer stond op om me te begroeten. Toen deed hij de ronde met me alsof ik een stuk gebraad was en stelde me een voor een voor aan alle gasten, die allemaal een speciaal glimlachje op hun gezicht hadden dat ik alleen kan omschrijven als tegelijkertijd welwillend, sadistisch en geamuseerd. Waarom weet ik niet, maar ik begon Duits te praten, hoewel mijn Duits niet daverend was. Ze moeten gedacht hebben: wie is deze vreemde, rood aangelopen Duitser die zijn eigen taal niet eens goed

spreekt? Of misschien dachten ze dat ik niet precies meer wist waar ik was. Waarschijnlijk was dat ook zo.

Toen pakte Herr Dennis, zoals ik hem noemde, me bij de arm en legde me uit dat tijdens mijn afwezigheid de tafelschikking was veranderd, zodat ik (die de volgende dag met de premier zou rondwalsen) plaats zou moeten nemen aan de kindertafel. Het was een zware slag voor me, vooral omdat de arme kinderen apart zaten in een soort uitloper van de kamer die naar de keuken leidde. Protesteren kon ik niet; ik was onderhand zelfs niet meer in staat een woord uit te brengen.

Terwijl hij me, versuft als ik was, voorging naar de kindertafel, stelde ik me voor hoe ik daar temidden van vijf à tien kleuters met slabbetjes voor zou zitten, op ze neer zou kijken alsof ik me op een hoge toren bevond en mokkend zou zitten eten als een van de Olympus verbannen god. Maar toen we de hoek naar het gangetje omsloegen zag ik dat de kinderen adolescenten waren en hun charme zweefde me tegemoet en omhulde me. In de eerste plaats zaten er vier roodharige nichtjes, alle vier in het wit. Ze waren tussen de dertien en de zestien; samen hadden ze enkele honderden miljoenen sproeten en ze werden door mijn plotseling verschijnen zo opgeschrikt dat ze nog een halfuur erna zaten te slikken, schichtige blikken om zich heen wierpen, kuchten en losgeraakte haarlokken op hun plaats duwden.

Ze praatten even ernstig als hoogbejaarde theologen, maar veel subtieler; ze bouwden hun zinnen op met de grootste omzichtigheid, zoals beginnende schaatsers schaatsen, en wanneer ze uitgesproken waren zuchtten ze eventjes van opluchting met iets van studenten in een moeilijke Oriëntaalse taal die op college een stukje moeten voordragen. Als er weer zo'n kwelling voorbij was keken ze elkaar een fractie van een seconde aan, zoals mensen doen die elkaar door en door kennen. Verder was er een jongen met donker, kroezig haar en die typische, puberale blik van een in het bos verdwaald dier die je vaak ziet bij jongens met talenten die hun ervaring verre overtreffen. Toen ik verscheen liet hij me strijdlustig zijn horens zien; hij wist dat hij de rest van de avond een kasteelmuur zou moeten rammeien. Ik bewonderde zijn moed; ik vond hem aardig; ik wist wat hij voelde. Naast hem zat een dikke jongen die operazanger wilde worden. Hij was pas veertien en toen hij zag dat de dreiging die van de jongen met het kroezige haar uitging geneutraliseerd was, raakte hij in grote opwin-

ding en keek de nichtjes stralend aan met een vertrouwelijkheid waarvan hij zich waarschijnlijk nog nooit bewust was geweest.

Ik vond ze aardig, deze kinderen. Ze hadden iets weeks, iets beschermds, maar dat kwam naar ik wist omdat ik gewend was aan de jongeren van ons collectief, die veel ouder waren dan hun jaren en ook omdat deze jonge mensen het produkt waren van een uiterst verfijnd opvoedingssysteem. Als ze tijdens deze periode van kwetsbaarheid beschermd werden zouden ze, wist ik, zich weieens kunnen ontpoppen als ongeëvenaard krachtige persoonlijkheden. Ook ik was een produkt van dat systeem en ik had mijn klasgenoten wonderbaarlijke gedaanteverwisselingen zien ondergaan. Verder wist ik dat hun een lange, verschrikkelijke oorlog te wachten stond, maar dat gold natuurlijk voor ons allemaal. Ja, ik vond deze kinderen aardig en ik was me er aangenaam van bewust dat die leeftijd achter me lag.

Ik heb nog niet iedereen aan die tafel beschreven. Er was nog iemand. Het was de dochter van mijn gastheer, de oudste, de grootste en de mooiste. Ze heette Tamar en toen ik de hoek van het gangetje om was gekomen, was het alsof ze zich in de lucht verhief en me tegemoetkwam, terwijl de anderen teloorgingen in het duister. Tamar en ik hadden elkaar aangekeken in een woordeloos ogenblik dat me altijd zal bijblijven. Soms, op winderige dagen, kunnen in het ondiepe water bij een strand tegen elkaar inrollende golven plotseling uitwaaieren, gevangen in een heksenketel van rotsen en riffen, totdat er twee frontaal op elkaar botsen en terugdeinzen in geschokte rust. Zo verging het mij met Tamar. Het was alsof ik tegen haar was opgebotst. Mijn adem stokte in mijn keel en de hare meen ik ook.

Ik beheerste me onmiddellijk en keek haar niet aan. Ik nam alle andere gezichten in me op voordat ik het hare bekeek - donkere ogen, donker haar, een mond en ogen die hun jeugd en kracht verrieden in hun uitdrukking, in de manier waarop ze bewogen, ogen en een mond die nooit op de proef gesteld, verslagen of gekwetst waren. Ze droeg een blouse van prachtige witte zijde die haar hals op adembenemende wijze vrijliet en een parelcollier. Even was ik ervan overtuigd dat ze in de twintig was, maar toen ze glimlachte zag ik een ontroerend dun zilverdraadje op haar boventanden en wist ik dat ze naar alle waarschijnlijkheid niet ouder dan zeventien was. Ze was inderdaad zeventien, zou binnenkort achttien worden, het draadje uit haar mond halen en als ver-

pleegster met het Achtste Leger naar Egypte gaan. Maar op dat moment stond ze op het punt vrouw te worden, iets wat ze ook helemaal uitstraalde.

Zodra ik het draadje zag kreeg ik het gevoel dat ik een gesprek met haar naar mijn hand kon zetten en dat deed ik ook. In tegenstelling tot de vier roodharige nichtjes was ze niet bang en recht door zee. Ze lachte hardop zonder een spoor van verlegenheid en het leek me alsof we tijdens ons gesprek niet praatten maar dansten. Misschien kwam dat doordat ze zo'n heldere stem had, zo ad rem en open was. Ze was oud genoeg om me partij te geven en dat deed ze uitstekend.

‘Tamar gaat volgend jaar naar Brussel,’ begon een van de roodharige nichtjes alsof ze diende aan het hof. ‘Ze gaat studeren aan het Koninklijk Laboratorium voor Underzek en Verpen.’

‘Welnee,’ zei Tamar. ‘Wat jij bedoelt, Hannah, heet het Koninklijk Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Kunst en Wetenschap, en dat is in Den Haag.’ Ze was zonder aarzeling en met een vlekkeloos accent door het mijnenveld van de Hollandse woorden gegleden.

‘Spreekt Tamar Nederlands?’ vroeg ik, haar recht aankijkend.

‘Ja,’ antwoordde ze. ‘Tamar spreekt Nederlands, want dat heeft ze op schoot bij haar grootmoeder geleerd - de moeder van papa. Nee,’ ging ze verder terwijl ze een vriendelijk vermanende vinger opstak tegen Hannah, hoewel ze eigenlijk tegen mij praatte, ‘ik ga in Brussel restauratietechnieken studeren aan het Institut Central des Beaux Arts of, als het fascisme tussen nu en volgend jaar in Italië de laan uit wordt gestuurd aan het Instituto Nazionale per il Restauro in Rome.’

Toen ze besefte dat het in hun landstaal noemen van de namen van deze eerbiedwaardige instellingen misschien opschepperig leek, begon ze te blozen.

Bijna duizelig van zijn eigen moed viel de dikke jongen haar in de rede: ‘Wij zijn ook in Rome geweest. We hebben er shiske ba gegeten en de straten zijn er van water.’

‘Dat is *Venetië*, stommerd,’ zei een van de roodharige meisjes. ‘En wat is shiske ba?’

‘Shiske ba,’ zei de dikke jongen argeloos, ‘dat is geroosterd vlees aan een stokje. De Turken verkopen 't, in het park.’

‘Bab,’ verbeterde ik hem. Er viel een stilte waarin de arme jongen me dom aanstaarde.

‘Richard,’ zei hij toen en de vier nichtjes (die hem goed kenden) begonnen hysterisch te lachen. Tamar probeerde haar lachen in te houden omdat ze wist dat elk woord en elk gebaar van haar voor hem van betekenis was.

Om het gesprek een andere kant op te sturen daagde ik Tamar uit. ‘Denk je echt,’ zei ik, ‘dat je op het vasteland kunt gaan studeren?’

Ze haalde haar schouders op en glimlachte op een manier die haar leeftijd logenstrafte. ‘Ik zal er m'n best voor doen,’ zei ze. ‘Zelfs al komt er oorlog, dan houdt die eens weer op. En dan zal ik nog jong zijn en weer opnieuw beginnen.’

Toen ze dat zei gingen mijn ogen open. Waarom weet ik niet precies; misschien omdat ik me haar in de toekomst voorstelde en in vervoering raakte bij het idee dat ik haar ooit weer zou tegenkomen in een afgelegen oord waar genegenheid geen belemmeringen zou kennen. Maar kunst, oorlog en liefde waren geen onderwerpen waarover ik nu wilde praten.

Terwijl ik de onophoudelijke, onversaagde aanvallen van de jongen met het kroezige haar (zonder hem ooit recht aan te kijken) afsloeg, vertelde ik daarop een lang verhaal over Palestina. Omdat ze nog min of meer kinderen waren vertelde ik ze wat ik maar wilde. Lang nadat de volwassenen naar de salon waren gegaan praatte ik nog over onmogelijke veldslagen tussen joden en bedoeïnen, over staaltjes van volharding waaraan de gedachte alleen al me draaierig maakte, over paarden die konden vliegen en over gouden lichtbanen, vuurkolommen, wonderen her en der, over de schoonheid van het Hebreeuws als levende taal, over de leeuwen die de banken en postkantoren van Jeruzalem bewaakten - kortom, over alles wat maar enige kans maakte om te worden geloofd.

Tamars reactie wisselde tussen geloof en ongeloof in het aangename ritme van een mes dat langs een wetsteen heen en weer wordt gestreken. Van kritiekloze aanvaarding en fel dédain maakte ze een weefsel dat ze naar ik vreesde op een gegeven moment over mijn hoofd zou werpen. Ze deed dit in een uiterst subtiel kruisverhoor dat de bedoeling had me ter wille van de kinderen door te laten gaan met vertellen, haar eigen nieuwsgierigheid te bevredigen, op vriendelijke wijze de spot met me drijven en - door me in een hoek te drijven en weer vrij baan te geven - ons wederzijdse gevoel dat we niet stilzaten maar dansten te laten voortduren.

‘Waarom,’ vroeg ze, ‘pakte u die bedoeïnen die u gevangen genomen had hun water niet af, als u al tien dagen geen druppel had gedronken?’

‘Aha,’ zei ik, mijn vinger omhoog stekend zoals zij tegen Hannah had gedaan. ‘Ik kon ze alleen maar vangen omdat zij ook geen water meer hadden en nog dorstiger waren dan ik. En ik nam ze niet met een geweer gevangen, maar door een beeldende beschrijving te geven van Europese fonteinen; vooral mijn verhaal over de Dianafontein in Bushby Park viel zeer bij ze in de smaak. En ik geloof dat ze me tot het einde van de wereld zouden zijn gevolgd nadat ik ze had verteld hoe het op de Place de la Concorde toegaat.’

‘Hoe is 't om als Engelse jood in Palestina te wonen?’ vroeg Hannah ernstig en zo vol *Weltschmerz* dat het leek alsof de tafel opeens gehuld was in een ijzige stormwolk.

‘Hoe dat is? 't Is net zo iets als een Italiaanse neger zijn in Ethiopië, of - ik keek Tamar aan - in een voorstelling van “Romeo en Julia” wonen die nooit ophoudt.’ Mijn toespeling op ‘Romeo en Julia’ was alleen als voorbeeld bedoeld, maar ging meteen een eigen leven leiden en maakte dat Tamar zo rood werd als een kooltje vuur. En ik, door een hele generatie van haar gescheiden, volgde bijna haar voorbeeld. Ik was in mijn eigen val gelopen, betoverd - maar toch liep ik geen moment gevaar, want niet alleen kwam haar vader om me mee terug te nemen naar de wereld van de volwassenen, maar bovendien had ik deze stroomversnellingen al eerder bevaren en kende ik het rustige, diepe water waar ze in uitmondden.

Ik weet nog precies hoe de kinderen zaten toen ik ze alleen liet, klaar om los te barsten in geroddel zodra ik verdwenen was. Waarschijnlijk liet de jongen met het kroezige haar na mijn vertrek niets van me heel en misschien was dat mijn verdiende loon. Terwijl Tamars vader en ik een brede trap opgingen naar de bibliotheek, waar we tot zaken zouden komen, moest ik denken aan de operazangeres op wie ik ooit verliefd was geweest. Haar stem was als vloeistof of als een juweel. Sindsdien heb ik nooit meer zo'n schitterende stem gehoord. Vreemd genoeg was ze vrijwel onbekend. Ik ging naar Covent Garden om uit te zoeken in welke opera's ze zou zingen. Ze heette Erika en toen ik de oude man achter de kassa om inlichtingen vroeg, ontdekte ik dat ook hij verliefd op haar was.

‘Ik ben te oud,’ zei hij, ‘en jij bent te jong.’ Ik wist dat hij gelijk had en moet diep bedroefd gekeken hebben, want hij greep me door het loket heen beet en zei: ‘Zie je dan niet dat het zo veel beter is?’

‘Ik zie niets,’ zei ik. ‘Als dat beter is spijt 't me dat ik leef.’

‘Wacht maar af,’ zei hij lachend. ‘Je zult 't zien. 't Is mooier zo, veel mooier.’

Ik ging dat seizoen tientallen keren naar de opera, alleen om Erika met de vloeiende stem te zien en te horen. Hoewel ik pas vijftien was wilde ik op staande voet met haar trouwen, ervandoor gaan naar Brazilië of Argentinië, haar meenemen naar de Stille Zuidzee en dat soort dingen meer. Het was een onbeschrijflijke kwelling voor me geweest haar op een stralend verlicht toneel te zien en haar gezang te horen dat al mijn gevoelens tot het kookpunt bracht.

Maar toen ik Tamar ontmoette had ik al geleerd dat je een verlicht toneel vaak maar beter kunt laten voor wat het is en ook wist ik dat alle verbintenissen tijdelijk zijn en dat je er daarom al na de lichtste aanraking ten volle van kunt genieten - als je maar weet hoe. Ik beleefde die avond een droom binnen een droom. Ik was weer kind in een kamer vol vrolijke kleuren en gelach; en voortdurend was er op de achtergrond het duistere beeld van een rokerig Europa dat me riep en me dreigde te verscheuren. Ik wist toen niet dat er niets tegenstrijdigs is in dergelijke tegenstrijdigheden, ze zijn voor elkaar gemaakt en zonder hen zouden we niets te verliezen en niets te beminnen hebben.

Tamar was een ongelooflijk mooi meisje en zonder dat haast onzichtbare, dunne zilverdraadje zou ik haar misschien nooit zo goed gekend hebben. Haar vader zegde zijn steun toe aan mijn plan, maar toen liep het plan mis en korte tijd later ging het mis met de wereld. Zes jaar oorlog. De meeste joden overleefden ze niet. De meeste schilderijen wel. Tijdens de zes oorlogsjaren ging er waarschijnlijk geen dag voorbij waarop ik niet dacht aan die keer toen ik aan de kindertafel had moeten zitten in een wereld van kwetsbare schoonheid. Misschien zijn de dingen op hun mooist als ze niet helemaal echt zijn, als je een scène als buitenstaander bekijkt en je volledig en definitief eigen maakt; als je in het heden leeft met het inzicht en de emotie van de herinnering; als, bij gebrek aan een groter verband, de wereld zich verdiept en kunst wordt.

De Pianokist
Rowan Hewison
(Vertaling Peter Bergsma)

Er was maar één smalle weg die rond de flank van de heuvel liep, een heel eind beneden ons huis dat op de top lag, boven Salt Pan Cove. Die weg werd aan één kant gestut door een stenen muur en aan weerszijden belaagd door een dichte wirwar van struikgewas. De enkele huizen die daar zo'n twaalf jaar na de oorlog stonden, lieten zich simpelweg onderscheiden door het feit dat ze aan de hoge of wel aan de lage kant van de weg waren gebouwd. In ons geval was dat heel duidelijk de hoge kant.

Al die jaren had mijn vader geworsteld met de steilte van zijn terrein. In de meeste gevallen was hij slim genoeg geweest om van deze nood een deugd te maken. Hij bouwde lange boogvormige muren van zandsteen uit de bush en egaliseerde het terrein daarachter met behulp van bierflessen, die over het algemeen in royale hoeveelheid voorhanden waren, en in iets mindere mate met sherryflessen, whiskyflessen en zijn grote favorieten, rumflessen, waarvan de etiketten bij voorkeur zij het niet per se een hoog alcoholpercentage vermeldden. Ook het gebruik van ginflessen werd steevast overwogen, maar deze legde hij op veilige afstand van elkaar achter zijn magistrale muren, omdat hij van mening was dat van ginflessen gewoonlijk een deprimerende invloed uitging. Ik weet nog hoe hij me eens, wijzend op een inzinking in het grasplateau waarop wij stonden, in volle ernst vertelde dat hij daar, toen ik nog heel klein was, de fout had gemaakt om op één plek een heleboel ginflessen te storten. Meer dan eens zei hij me dat hij, als hij er het geld en de tijd maar voor kon vinden, dat stuk grasveld weer open zou leggen om er wat rumflessen bij te gooien.

Maar een van de belangrijkste gevechten gold het uitgraven van een oprijpad dat via het steile terrein helemaal naar beneden moest voeren, naar de weg langs de heuvelflank. Hij deed er jaren over om dat pad aan te leggen, helemaal in zijn eentje en met als enige hulpmiddelen een houweel en een schop. De ligging van het pad noopte tot de bouw van nog meer stenen muren om aanzienlijke aardverschuivingen tegen te gaan, want het was pure klei

waarin hij moest graven.

Het oprijpad was heel wat steiler dan 45 graden en had halverwege een haakse bocht. Maar omdat er eenvoudig geen geld was om het oppervlak van het pad te verharden, bestond dit gewoon uit aangestampte klei, waarin op gevaarlijke punten grote plakken zandsteen waren ingebed; want tijdens onze wolkbreuken stortte het regenwater zich als een waterval over het pad naar beneden, zodat het al niet veilig was om te proberen er te voet langs omhoog of omlaag te gaan, laat staan met een auto. Zodoende was mijn vader zo verstandig de auto naar beneden te brengen als er vanuit de Stille Oceaan enige regen van betekenis kwam opzetten.

De onderlinge problemen die mijn ouders in die dagen hadden waren voornamelijk het gevolg van mijn vaders drankgebruik en mijn moeders bezwaren om daar hun goede geld aan weg te smijten, alhoewel de heftigheid van deze meningsverschillen afhankelijk was van wat hij dronk. Bier in de pub maakte hem joviaal, maar deze jovialiteit kon al spoedig weer verdwijnen als mijn moeder begon te informeren hoeveel van hun schamele centen hij deze avond naar de pub in Newport had gebracht. Van rum werd hij dromerig, innemend en sentimenteel. Ook whisky kon hem sentimenteel maken, maar van een hele fles scherpe Australische whisky wilde hij nog wel eens agressief worden, zij het nooit handtastelijk jegens mijn moeder of mij.

Hij was goed gebouwd maar aan de stevige kant en kon een hele dag in de volle zon met zijn houweel staan hakken. In zijn wilde jonge jaren, voordat hij mijn moeder leerde kennen, hadden zijn vuisten verscheidene lastige kerels voor weken in het ziekenhuis doen belanden.

Op de avond die ik nu in gedachten heb had hij een fles van die werkelijk vlijmscherpe Australische whisky goeddeels achter de kiezen en had het al meer dan een week hard geregend, zodat onze auto bovenaan het pad, dat zelf in een rivierbedding was veranderd, volkomen van de buitenwereld afgesneden was geraakt. Mijn moeder laadde zich op voor een echtelijk treffen, een van haar periodieke campagnes om zijn drankgebruik te beperken. Hij was laat en ze wist verdomd goed waarom. De enige met wie ze erover kon praten was ik, toen ongeveer tien.

Ik herinner me dat ik me tijdens een van hun luidruchtige meningsverschillen niet meer kon inhouden en tussen hen insprong, hen allebei toeschreeuwde dat ze moesten ophouden, toen eerst

mijn vader bevel gaf om niet zoveel te drinken en me vervolgens met dezelfde vaart naar mijn moeder keerde en zei dat ze moest ophouden met hem zo aan zijn kop te zeuren. Ze waren beiden zo beduusd door die uitbarsting van hun gewoonlijk zo kalme enige kind dat ze elkaar vergaven en afspraken bij hun volgende ruzies wat meer het decorum in acht te nemen en hun zoon niet zo te laten schrikken.

Maar tijdens deze avond van regen en whisky zat ze hem zo op zijn huid dat hij boven het geroffel van de regen uit schreeuwde dat hij er genoeg van had en dat hij er vandoor ging. Hoewel hij nauwelijks nog op zijn benen kon staan, slaagde hij erin de autosleuteltjes mee te graaien en was de deur uitgelopen, de regen in.

Ik ging achter hem aan, dodelijk geschrokken door de verschrikkelijke dingen die ze elkaar naar het hoofd hadden geslingerd.

‘Bill, breng die sleutels terug!’ brulde mijn moeder vanuit de voordeur. Een poging om met onze grote nieuwe Holden het pad af te rijden zou regelrechte zelfmoord zijn geweest, zelfs in nuchtere toestand. Met alleen haar kamerjas en haar pantoffels aan ging mijn moeder hem achterna door de pikzwarte regen, hem toeschreeuwend dat hij die verdomde autosleuteltjes moest terugbrengen.

Ze liep regelrecht naar de auto en posteerde zich indrukwekkend voor de bestuurdersdeur om hem duidelijk te maken dat hij niet hoefde te proberen in de buurt te komen. Dus begon mijn vader het glibberige pad af te dalen. Ik volgde hem op een afstand maar werd ingehaald door de massieve gestalte van mijn moeder die resoluut achter hem aan beende. Hij draaide zich om en staarde haar aan in die stromende regen, de autosleuteltjes nog altijd in zijn hand.

‘Geef hier die sleutels. Je kan voor mijn part naar de hel gaan, maar niet met de auto!! Geef hier die verdomde sleutels!’

Hij probeerde zijn hand weg te trekken, maar zij trof hem met zo'n geweldige knal op de zijkant van zijn gezicht dat hij log achterover sloeg en op zijn rug in de modder belandde van het pad dat hij met zijn eigen handen voor ons had uitgegraven.

Zij boog zich over hem heen, tastte in de drabbige klei naar de sleuteltjes, draaide zich zo gauw ze die gevonden had om en liep met grote passen de heuvel weer op naar huis.

‘Pap, pap, is alles goed nietje?’ Hij zat inmiddels weer op zijn knieën en wreef over zijn kaak.

‘Ja jongen, met mij is alles goed. Maak je over mij maar geen zorgen, kleine reus van me, met mij is alles goed.’ Hij klom wankel overeind en liet me daar achter, terwijl hij door het slijk omlaag strompelde naar de ene eenzame straatlantaren die het begin van ons oprijpad verlichtte. Ik zag hoe hij treurig in de richting van het huis van Bernie liep, waar hij verzekerd kon zijn van een opkikkertje en een gewillig oor voor de gruwelijkheid van zijn lot.

Mijn moeder snapte natuurlijk wel dat hij waarschijnlijk naar Bernie ging om er samen voor de troost nog een stuk of wat achterover te slaan. Na zo'n uur was ze wat gekalmeerd, zij het nog altijd bereid om de strijdbijl zo nodig onmiddellijk weer op te graven. Maar ze begon te vrezen dat ze haar man misschien wel letsel had toegebracht, trok haar regenjas aan, pakte de zaklantaren en ging op pad door het duister.

Mijn vader was inderdaad van plan geweest om naar Bernie te gaan, alleen hij kwam niet zo ver.

Bernie woonde aan de lage kant van de weg; overdag kon je pal op zijn dak kijken. Je kon daarboven zelfs zien hoe Bernie of een van de vrouwen die de rest van zijn gezin vormden de voordeur uitkwamen om naar de naast het huis gelegen plee te gaan. Een kronkelende trap van grofgehouwen stenen overbrugde de dertig meter die het huis van de weg scheidde.

Mijn vader sloeg enkele meters te vroeg van de weg af en dook loodrecht in een pianokist. Ja, een pianokist, zo'n krat voor het vervoeren van piano's dat Bernie ergens gevonden had en ondersteboven van de rand van de weg had laten vallen om te bewaren, met het oog op het buitengewoon fraaie hout dat zo geschikt was voor ooit te vervaardigen tuinmeubels. De kist was in een dicht struikgewas blijven steken, zo'n drie meter beneden de weg. In deze kist nu kwam mijn arme vader terecht en hij merkte dat hij muurvast zat, met hoofd en schouders onwrikbaar in de smalle kant van de kist geklemd.

Hij begon Bernie te hulp te roepen. Maar zijn geschreeuw werd overstemd door de regen, die neerkletterde op het golfijzeren dak van het huis beneden. Pas toen een van Bernie's dochters zich de deur uitrepte om over te wippen naar de plee werd zijn hulpgeroep gehoord. Bernie kwam in een regenjas en gewapend met een zaklantaren zijn trap oplopen.

‘Bernie, Bernie, haal me eruit!’

‘Bill? Ben jij dat, Bill?’ Hij herkende mijn vaders broek. En klom via het struikgewas in een boog naar de pianokist en haalde mijn vader er met veel duwen en trekken uit. Deze was van de weeromstuit behoorlijk ontnuchterd.

‘Christus, wat ben ik blij dat je me hoorde. Ik had er de hele nacht wel in kunnen blijven zitten.’

De twee mannen klauterden weer naar de weg en stonden omlaag te staren naar de pianokist, toen mijn vader over de weg een zaklantaren zag naderen. Aan de zwaai zag hij wie het was.

‘Jezus, daar komt Colleen. Bernie, wat je ook doet, zeg niet tegen Colleen dat ik in die kist gedonderd ben. Als ze dat ooit te weten komt heb ik geen leven meer.’

Haar vastberaden tred bracht haar naderbij en mijn vader deed enkele stappen in haar richting en zei, toen ze tegenover elkaar stonden: ‘Colleen, je gelooft nooit wat me net overkomen is. Ik ben van de weg afgelazerd en kwam vast te zitten in een pianokist. Bernie heeft me gered.’

‘Ach, ach, arme schat. Kom nou maar mee naar huis en naar bed.’

‘Ja schat, ik denk dat ik dat maar doe.’

Zij liepen door de regen naar huis, arm in arm.

Hawkins
Anthony Paul
(Vertaling René Kurpershoek)

Davis stond voor het raam van zijn kamer op het Instituut en zag de studente met wie hij had afgesproken. Ze stond beneden op de binnenplaats, zwaaide haar linnen tas van de ene schouder naar de andere en keek om zich heen op zoek naar de juiste trap. Hij leunde naar buiten en riep: ‘Hier is het!’ Ze wendde haar gezicht omhoog, haar ogen schuin en wijdopen als van schrik; toen verdween ze in de deuropening onder hem. Hij ging haar boven aan de trap staan opwachten.

Hij kende dit meisje niet bijster goed, en hij vroeg zich af waarom ze hem te spreken had gevraagd. Hij was lichtelijk nieuwsgierig, verbeeldde hij zich. Hij trok zijn wenkbrauwen op, mat zich een koele glimlach aan, wenkte haar omhoog - om de bocht van de trap zag hij gouden haar verschijnen, wangen met een buitenblos - en liet haar binnen met een weids gebaar dat, hoewel enigszins komiek, niet bij voorbaat geheel zonder galanterie was.

(Het ontging hem niet dat wat zij zag een man moest zijn die met zijn armen stond te zwaaien als waren het de wieken van een gehavende windmolen, een demente satersgrijns in een donker apegezicht, wanstaltig grote ogen achter puilende brilleglazen zo dik als luxe presse-papiers. Zijn uiterlijk was echter geenszins het beste dat hij te bieden had.)

‘Meneer Davis,’ zei ze, ‘ja sorry hoor, dit is natuurlijk gewoon ontzettend... ik bedoel ik hoop niet... het is erg aardig van u.’ Wangen die prompt blozen om haar verbaal gestuntel. Een wat ademloos lijkend meisje, dat de deur door ging met een ontwijkende, vloeiende beweging van haar lenige en trouwens, ja zeker, tamelijk ruim bemeten lichaam. En ze had onthutsende hyacintblauwe ogen, waarmee ze zonder enige waarschuwing pal in de zijne keek.

Hij verwelkomde haar, kortom, met groot vertoon van hoffelijkheid, als ter bevestiging van het wat buitenissige karakter van de situatie, en ook om het jonge ding op haar gemak te stellen.

Het was immers niet de bedoeling dat ze op het allerlaatste moment nog van gedachten zou veranderen en het hazepad zou kiezen, de kamer weer uit. Het was zonder twijfel een ietwat intimiderende kamer - die voorname proporties, de boeken tot aan het plafond, de diepe vensternis met zijn natuurstenen omlijsting: klassieke, scherp uitgebeitelde steen, ferm vastgebeten in de oude gepleisterde muur; en dan die ordeloos verspreide meubels: een sofa zo masculien en slonzig als Doctor Johnson en twee al even gargantueske crapauds; en zijn overal rondslingerende boeken en glazen en kopjes en papieren en briefkaarten en almaar meer boeken. Hem zelf deden al die brieven en te recenseren boeken, en de vinnige bekanttekende voortbrengselen van zijn collega's en rivalen die er in 't rond lagen, dikwijls denken aan het met beenderen bezaaide leger van een leeuw.

‘Het is echt ontzettend aardig van u dat u me zo ontvangt, meneer Davis...’

‘Ira,’ hoorde hij zichzelf zeggen, op wrevelige toon, met een norse blik in de richting van wat boeken op de vloer. ‘Noem me maar Ira.’

Haar grote, stralende ogen - waarschijnlijk zonder duidelijke, geldige reden zo groot en stralend, tenzij jeugd en gezondheid voldoende redenen waren - schenen recht in zijn gezicht. Ze kon zich het volle potentieel van haar blik onmogelijk bewust zijn, anders zou ze er wel zuiniger en geraffineerder mee omgaan. Si la jeunesse savait, al was dat nergens voor nodig.

‘O,’ zei ze, ‘ik wist niet dat u zo, het is behoorlijk zeldzaam, hè, om zo te heten? Prima naam, vind ik. Het heeft iets, ik weet niet, iets stroefs. Ira.’

Even vreesde hij dat ze hem zou gaan vragen onder welk sterrenbeeld hij geboren was. Ze bleef een en al ademloos uitziende lach terwijl ze uit haar jas gleed, de jas op de vloer liet vallen en met een snelle kronkeling van heup, lendenen, billen tot rust kwam in de stoel, waarbij de schijnwerper van haar gezicht, met het rossig-blonde, glad achterover geborstelde en in een neoklassieke chignon opgestoken haar, op hem gericht bleef. Ze stráálde, open, onontraadselbaar, een nog niet in kaart gebracht meisje. *Terra incognita* - of alleen maar *tabula rasa*? Een bloesemend meisje, zoveel was zeker. Ze leunde ingénue onderuit - haar T-shirt accentueerde haar tepels, en haar sandalevoeten en lange, blote (en niet, zo zag hij tot zijn opluchting, harige) benen had ze voor zich

uit geschopt.

‘Betekent dat niet boos?’ vroeg ze. ‘Of boosheid? Uw... je naam, bedoel ik?’

Hij stond nors grijnzend op haar neer te kijken tussen zijn brokkelende boekenzuilen. ‘Waakzaam, eigenlijk meer.’ Hij glimlachte schuins, terwijl hij haar waakzaam gadesloeg, en schoof met een kloeke schoenneus boeken opzij om plaats te maken voor zijn voeten, waarna hij zich in de andere stoel liet ploffen. ‘Hebreeuws. Al ben ik dat zelf niet, voor zover ik weet.’

‘Niet...? O, ik snap het al, niet joods, bedoelt u... je; niet niet... Ik bedoel, je bedoelt niet dat je niet...’

‘Waakzaam bent? Nee. Iemand beeldt zich tenslotte graag in dat hij niet ònwaakzaam is.’

Dat was wel het minste dat hij van zichzelf mocht verwachten, wanneer de gewoonte zich nuancerend en onrechtstreeks uit te drukken dreigde hem ongeschikt te maken voor bruut optreden, en in een weerloze positie te brengen (met een schuins lachje dat één scherpe hoektand ontblootte, en met een gezicht dat een en al oplettendheid was, rond vergrote, rollende oogbollen). Het was niet het kwaadste alternatief voor daadwerkelijk leven, zoals hij - tot tenslotte gebleken was dat dat niet lukte - geprobeerd had duidelijk te maken aan Frances, zijn vrouw, die onlangs was opgesodemieterd.

‘Mijn naam betekent geloof ik niks speciaals. Barbara. Latijn, zal het wel zijn. Het was een heilige, dat weet ik wel, nogal een obscure, ook.’

‘Een vreemdelinge, om precies te zijn.’

‘Gut, ja, het zit er dik in dat ze...’

‘Ik bedoel, dat is wat Barbara betekent. Vreemdelinge. Denk maar aan barbaar, hm?’

‘Barbaar! Jeetje, dus ik ben een barbaar!?’

‘Oorspronkelijk iemand die brabbelt. Het Sanskritische *barabas,* stamelend, verwant met het Latijnse *balbus*. Dat waren lieden die geen Latijn of Grieks spraken, zie je, alleen maar een vreemde brabbeltaal. Je was een Griek als je Grieks sprak, en deed je dat niet, dan was je amper menselijk. Brabbelaars, barbaren. Het is de oudst bekende vorm van racisme.’

‘Tjee, wat fascinerend. Te gek. Al die jaren loop ik al rond, en ik had er geen idee. Niet te geloven gewoon.’ Ze blaakte van nieuw-verworven kennis. ‘Dus ik ben een barbaar. Shit hee! Ik

moet het gelijk aan mijn ouders gaan vertellen, die slaan steil achterover. Een brabbelende barbaar! Maar als je nú iets niet snapt zeg je: “Dat is Grieks voor mij,” niet? Net of de cirkel als het ware weer rond is. Het lijkt wel... ironisch of zo, hè?’

‘Je zou zeker kunnen zeggen dat daar een zekere ironie in zit, ja.’

Hij vroeg zich af of hij haar iets te drinken aan zou bieden. Dat zou natuurlijk bepaald banaal zijn - al zou zij daar overigens niet het geringste vermoeden van hebben. Maar hij gaf er de voorkeur aan zich niet buiten de verhouding student-docent te begeven zoals hem die voor ogen stond: dat was een solide, tochtvrij bouwwerk, al zag het er voor iemand anders misschien uit als een zonderling Tempeltje van de Rede boven op een heuveltje ergens aan de stille rand van de overigens zo bedrijvige Nieuwbouwwijk Academia. Met z'n disco's en zesbaanswegen en de jeugd in elkanders armen, of in die van hun slaafse mentoren, Professor Savoir-Vivre en Dr. Trend, die te krappe jeans droegen en wier zware bakkebaarden de uitbundige fibrillaties van de haarvaten aan hun kaken verborgen, die blowden bij het leven, die tripten op Artaud, Plath, Guevara, om nog maar te zwijgen van Jopie Sodom en de Neuspeuters. Het ‘Ken U Zelve’ was, in academicis, op grote schaal overboord gegooid ten gunste van het ‘Laat U Zelve Waaien’.

Voor Davis echter was het al een hele nieuwe stap dat hij dit kind bij zich liet komen met wat het ook mocht wezen, haar probleem; en dat hij hier zat, gehuld in dit vederlichte, interessante onbehagen, zijn blik rustend op die frisse, blakende huid, zo fijn van structuur dat ze wel geglazuurd leek. Een porseleinen huid. Van het Italiaanse *porcella*, zeugje. Omdat porselein de structuur heeft van gladde, glanzende kaurischelpen, waarbij men blijkbaar oorspronkelijk heeft gedacht aan de vulva van een zeug - hoe merkwaardig dat ook moge lijken. Het ontstaan van een rococoherderinnetje uit... een varkenspruim... een merkwaardige *lusus naturae*? Een cultuurvariëteit?

Hij lachte een afwezig, academisch lachje over dit vluchtig niemendalletje, trok zijn broek (van angstvallig modieus gesneden tweed) recht, en zette zijn bril af.

‘Wel.’ Hij zette de bril weer op en tuurde eroverheen, om te laten merken dat dit een kleine komische noot was, bedoeld om haar op haar gemak te stellen. ‘Wat zijn de problemen?’

Nou, tja...! Ze wist niet goed waar ze moest beginnen, hij zou waarschijnlijk wel denken dat het allemaal onzin was, en daarom wist ze niet of ze wel echt kon uitleggen waarom ze had besloten om ermee naar hem toe te komen, terwijl ze ondertussen wel besefte hoe waanzinnig ongegeneerd dat van haar was; alleen was het voor haar zo belangrijk, en juist doordát het allemaal zo moeilijk te vatten was, zo, nou ja, zo maf dat ze niet wist waar ze beginnen moest, en dus, ook al vanwege het feit dat hij zo ontzettend, zo buitengewoon scherpzinnig - bij 'scherpzinnig' tuitte hij zijn lippen, wat haar deed blozen en even haperen - scherpzinnig was in het ophelderen van mist... eh... mystificaties, zo echt een Man van de Rede...

Davis hield zijn hoofd achterover, met een wijsvinger onder zijn vooruitgestoken onderlip en zijn wenkbrauwen hoog opgetrokken.

...en al kon ze zich nu niet meer voorstellen hoe ze het lef had gehad om zomaar bij hem binnen te vallen en zijn kostbare tijd te roven die hij zo vriendelijk was... nou ja, ze hoopte maar dat het allemaal niet op hem over zou komen als gewoon helemaal... te gek om los te lopen! Haar laatste vleug adem verwaaide in een licht hijgend lachje.

Davis glimlachte vergoelijkend. Ook voor hem was dit tenslotte een beetje een avontuur. (Hij had haar gezegd hem Ira te noemen - malloot die hij was, herinnerde hij zich met voldoening.) Het was toch tot op heden nog bij niemand opgekomen - en nog wel het minst bij hem zelf - dat híj de aangewezene was om een probleem aan voor te leggen. En die verrukkelijke letterlijkheid waarmee ze de stap had gemaakt van het afstraffen van mystificaties via optrekkende mist naar het ophelderen van mysteriën! Hoe kristalhelder, hoe uitzonderlijk moest haar kijk op de wereld zijn. Davis vroeg zich af of ze werkelijk wist wie hij was. Hij bedoelde wérkelijk. Of was hij, zoals hij vermoedde, slechts de docent bij wie ze een blok Neoclassicisme had gelopen? Zij had hem daarop attent gemaakt, en hij had zich haar herinnerd als een bonte vlek gespannen aandacht ergens opzij in het lokaal. Hij kon zich beslist niet herinneren dat er ooit enig woord aan haar lieftallig mondje was ontlokt.

Goed, waar ging het nu eigenlijk om?

Nou kijk, het zat zo, ze kende een oud iemand, nou ja, het was eigenlijk haar oom, om precies te zijn haar oudoom, en die werd, die had, die was als het ware onder de invloed geraakt van een

soort... nou ja, macht. Iets dat... ze wist niet hoe ze het zeggen moest. Daar zat hem nu juist gedeeltelijk de hele moeilijkheid. Misschien kon ze het beste maar het hele verhaal helemaal vanaf het begin beginnen te vertellen.

Davis liet zijn blik op Barbara rusten. Hij constateerde bij zichzelf een krachtige aanvechting om een gunstige indruk op haar te maken. Hij had al een poging gedaan om haar onopdringerig, ongedwongen te imponeren: een dwaze onderneming die nergens toe leiden kon, want als hij in haar ogen al niet imposant was, dan werd hij het nooit meer. Hoe beter ze hem kende, hoe meer van zijn persoonlijke kant hij blootgaf, hoe minder geïmponeerd ze wel moest raken. Wilde hij de bewondering die haar hierheen had gevoerd met haar onsamenhangende wijdlopigheid en haar ‘mysterie’, behouden dan moest hij op zijn professionele troon blijven zitten. Een houding die zekere beperkingen oplegde... Jawel.

Ze hoopte dat hij daar geen bezwaar tegen had - dat ze bij het begin begon.

Nee, dat had hij niet, geen enkel. Al was ze anakoloetisch bij het dysfatische af, hij had er geen enkel bezwaar tegen zijn blik op haar te laten rusten, met zijn gelaatstrekken gerangschikt in een masker dat bemoediging en welwillendheid uitdrukte, al luisterend naar het verhaal dat, als de vormen in Cézannes late landschappen, te voorschijn kwam als je op een afstandje ging staan, vanuit de schijnbaar vormeloze, elkaar overlappende, veelheid van spikkels.

Haar oudoom Aylmer (prettige, Tennysoniaanse, naam die, vond hij, aan een appelboomgaard deed denken) had een oude vriend gehad die onlangs was overleden. De oude vriend, ene Dicky Turton, had jarenlang een onderhuurder gehad, of in elk geval iemand die in zijn huis woonde, in zijn souterrain om precies te zijn, en wiens status onduidelijk en in zekere zin vagelijk dubieus was. Dit was, zo werd nu allengs duidelijk, ‘de hele kwestie’. Wat die ook mocht wezen. De man heette Hawkins.

Het was wonderlijk. Dit hapklare wichtje (wat natuurlijk niet ter zake deed) had het in haar ongewone hoofdje gehaald om aan hem voor te leggen... de kwestie van de commensaal van de overleden vriend van haar oudoom, hoewel, ook weer geen commensaal, die, ja, wat was er met hem... was hij sinister? Nee, dat nou weer niet precies. ‘Eng?’ opperde hij. Ze schudde heftig haar

hoofd. Zover waren ze nog niet. Ze moest terug, helemaal terug, naar het verhaal zoals Oom Aylmer het haar had verteld. Prachtig, waarom niet? ‘Steek maar van wal, Scheherazade,’ zei hij. (Ze keek even een beetje verschrikt, maar stak van wal.)

Oom Aylmer en Dicky Turton waren altijd al vrienden geweest. Er bestond een foto waarop ze samen golf speelden, in die onvoorstelbare kleren van heel lang geleden, vóór de oorlog. Dus je kon wel zeggen dat het al oude vrienden waren. Nou, op een dag - hij had haar dit later eens verteld - was hij bij de oude meneer Turton komen binnenvallen, zoals hij altijd deed, en dat was toen de eerste keer geweest dat hij van Hawkins hoorde. Hij had het zich heel duidelijk herinnerd, zei hij, waarom wist hij niet: Dicky, die aan zijn schrijftafel zat, het leek wel of hij zijn hele leven daar doorbracht, achterover wippend met één hand achter de rand van het blad gehaakt om te voorkomen dat hij om zou kukelen - ‘ik wil maar zeggen, zo goed herinnerde hij het zich nog,’ zei ze. En hij had gezegd: ‘Ik heb mijn souterrain verhuurd aan een of ander soort halve gare. Hawkins heet hij.’ En toen was het Aylmer opgevallen - en dat had gemaakt, nam ze aan, dat het in zijn geheugen was... ja, gegrift of zo (Davis werd herinnerd aan de eigenaardige gewoonte van jongeren een volstrekt alledaagse zegswijze te gebruiken met een schuchtere behoedzaamheid, alsof ze hem op dat zelfde ogenblik verzonnen: ze kondigden aan dat er iets moeilijks kwam door een inleidende hapering, dan ‘ja’ of ‘eh’ en dan de uitdrukking zelf, met zorgvuldige nadruk uitgesproken, als tussen denkbeeldige aanhalingstekens, die dan weer gevolgd werd door een ontwijkend ‘of zo’; ze zei: ‘...in zijn geheugen... ja, “gegrift” of zo.’ Een voorbeeld van vervreemding van het algemene spraakgebruik.) hoe Dicky die woorden zei, nogal fel en verdedigend. Hij had gezegd: ‘Eén ding, ik pik geen rotgeintjes van hem. De eerste keer dat hij moeilijkheden maakt, vliegt hij eruit, met kop en kont. Niet dat ik denk dat ik last met hem krijg, hoor, want het is niet bepaald een herriemaker, God nee. Die kerel is zo stil als een muis.’ (Ze deed het stemgeluid van een oud mannetje na. Het effect was pikant. En, constateerde Davis, wanneer ze zo sprak, liet ze haar eigen hakkelende, stuntelige manier van spreken varen, zoals sommige stotteraars niet stotteren als ze citeren.) Nou, dat was Hawkins.

‘De commensaal, maar toch ook weer niet. De verontrustende aanwezige.’

‘Precies. Zeg, als je erbij in slaap valt, moet je het zeggen, hoor.

‘Nee, nee, allerminst.’ Daar was, dacht hij, weinig kans op. Barbara had welgeschapen kuiten, fraai gewelfde knieën. Enzovoort.

Enfin, zo op 't oog bleven ze nog jaren op nagenoeg dezelfde voet met elkaar omgaan. In het begin was Hawkins voor hen iemand over wie ze grapjes maakten, alles heel in het gemoedelijke; hij was altijd de ‘rare snuiter van beneden’. Maar geleidelijk aan was dat veranderd. Het scheen dat Turton afhankelijk begon te raken van Hawkins; Turton veranderde; Oom Aylmer begon zich zorgen te maken. Hij had tegen haar gezegd: ‘Babs, ik ben misschien maar een ouwe gek, maar als je het mij vraagt, dan heeft die Hawkins een ongezonde invloed. Het lijkt bijna wel of hij een soort macht over Dicky heeft.’ Wat het allemaal nog eigenaardiger maakte was dat Hawkins zich nooit liet zien.

‘Je oom heeft hem nooit gezien?’

‘Nee, niet één keer.’

‘Zo zo zo.’ Davis observeerde bij zichzelf hoe hij aandacht gaf aan dit alles, en vond dat hij zich bewonderenswaardig gedroeg. Zich bezig te houden met louter de problemen van zo'n meisje, of liever, die van haar niet aanwezige oudoom, of van 's oudooms nog minder tastbare dode vriend... terwijl de lieve ronde knieën van het meisje een zoveel directer belang inboezemden. (Frances had draaglijke benen gehad. Althans aanvankelijk, de laatste tijd waren ze ietwat dooraderd geraakt, en haar dijen waren marmerachtig geworden.) En dan was er haar hals, haar schouders...

Dus deze Hawkins had, op een manier die Aylmer niet begreep en die hem zorgen baarde, Turton in zijn macht gekregen. Lijfelijk. Hij veranderde in een lege huls, zei hij. Het leek alsof hij geen bloed meer in zich had. Ze zou nooit vergeten hoe hij er hoofdschuddend bij had gezeten, en gezegd had: ‘Die arme Dicky Turton, een lege huls is er van hem over, meer niet.’ Want hij was ooit het tegendeel geweest. Hij was juist altijd eh...

‘Kras? Kerngezond?’

‘Precies. Zo een was het er helemaal: kras en kerngezond.’

Hij kon niet zeggen dat dit alles geheel zonder fascinerende kanten was. Niet de menage Hawkins-Turton; daar kon hij niet goed uit wijs; maar meer dat zij ermee bij hem had aangeklopt, dat het in haar vermetele eenvoud bij haar was opgekomen om naar hem, de Man van de Rede, toe te komen met wat allengs

duidelijker een nogal ongevormde en primitieve klomp angst bleek te zijn.

Tenslotte hadden Turton en Aylmer ruzie gekregen over Hawkins. Voor zover ze had kunnen nagaan was Turton op een goed moment uit zijn slof geschoten en had hij gezegd dat Aylmer eens op moest houden met spioneren en zijn neus in andermans zaken steken - hij en zijn vrouw en Hawkins woonden samen op communebasis, zo had hij het geformuleerd, en het ging Aylmer trouwens allemaal geen donder aan. Er had voor hem dus niets anders opgezeten dan te vertrekken, al ging het hem zeer aan het hart dat hij zijn vriend zo mager en grijs, met van die grote koortsogen moest achterlaten. En hij had hem niet weergezien tot hij op sterven lag. En dat, zei ze, was het gedeelte van het hele verhaal waar ze zich echt zorgen over maakte. Aylmer had vernomen dat zijn oude vriend stervende was, en hij was hem gaan opzoeken. En toen hij terugkwam was hij een en al lof en bewondering voor Hawkins. Ere wie ere toekomt, zei hij, op het eind was die Hawkins een bastion van kracht. Hij was van beslissende invloed.

‘Van beslissende invloed?’

‘Zo zei hij het. Dat waren zijn woorden. Toen er nog van alles geregeld moest worden, bedoelde hij. Daar had hij allemaal voor gezorgd.’

‘Zo, dus je oudoom heeft hem tenslotte toch nog ontmoet? Althans kunnen vaststellen dat hij een min of meer normale menselijke gedaante heeft?’

Ze schudde haar hoofd.

‘Je wou toch niet zeggen dat dat niet zo is? Kom nou, toch in ieder geval een plausibele imitatie?’

‘Ik bedoel dat hij hem nooit heeft ontmoet. Dat heeft hij me nog speciaal met zoveel woorden gezegd. Hij zei: gek, is 't niet, hoe ik van gedachten ben veranderd over die Hawkins zonder dat ik hem ooit echt heb ontmoet. Zelfs bij de crematie heeft hij zich niet laten zien.’

‘Waarom niet?’

‘Dat weet ik niet. Oom Aylmer scheen te geloven dat het was uit een soort uitzonderlijke kiesheid - dat hij Turton nog één laatste keer alleen wilde laten met zijn oude vrienden. Of misschien had hij wel 't een of ander tegen kerkdiensten en dat soort dingen, dat hebben mensen soms, zelfs al zijn die crematiediensten nou niet direct...’

Haar stem stierf weg; ze liet haar hoofd hangen. Ze zag eruit of ze wel een hartversterking kon gebruiken. Een glaasje whisky, of misschien cognac. Davis stond op en liep naar de kast waar de drank stond.

Hij keerde zich om met de glazen in zijn handen en zag haar overeind komen. ‘Hee, niet weggaan nou,’ riep hij. Maar ze was de deur al uit. Zomaar ineens. Hij ging voor het raam staan, nog altijd met de twee glazen whisky, en keek haar na terwijl ze de binnenplaats over marcheerde, hoofd gebogen, tas aan haar schouder.

Hij was behoorlijk gepikeerd, stelde hij vast. Maar hij wist niet of dat kwam doordat ze zijn tijd had verknoeid met al die flauwekul, of door de schichtige manier waarop ze was weggerend.

Terwijl hij de whisky die hij ingeschonken had, zat op te drinken, kwam hij op de gedachte dat het allemaal maar een voorwendsel was geweest: ze was zich natuurlijk aan hem komen aanbieden. En hij had het, door zijn geringe en overjarige ervaring met meisjes, niet eens gemerkt.

De vrouwen die hij kende, vrouwen zo van zijn eigen leeftijd, waren veel onomwondener in dat soort dingen. Wel hadden ze vaak een of andere beschadiging opgelopen. De jeugd was niet alleen onbeschadigd, maar beschikte tegenwoordig ook over een geheel andere taal van tekens en signalen. Dus nu was ze bij hem gekomen, met haar potsierlijke voorwendsel, haar pronte tepels en haar lange blote benen, had hem weinig ontvankelijk en inert bevonden en was afgetaaid. Zo ging dat tegenwoordig.

Een paar dagen later stond Davis op van zijn bureau om zich uit te rekken; hij had achthonderd woorden aaneengesmeed tot een slank, scherpgepunt projectiel dat zich in het slappe weefsel van die futiele professor zijn flutboek zou boren en het aan flarden rijten. ‘Afkraken,’ was het geijkte woord daarvoor; maar Davis vond ‘torpederen’ een betere term voor het effect van zijn besprekingen.

‘Torpederen.’ Dat herinnerde hem eraan dat hij zelf maar ternauwernood was ontsnapt. In dit nahuwelijkse dal was hij labiel en kwetsbaar, en zijn libido dreigde het stuurwiel uit handen van de rede te rukken en met hem aan de haal te gaan, van hot naar haar. Hoe ongehoord weinig had het maar gescheeld of hij had een fatale manoeuvre gemaakt, een graai naar het grietje, die hem

met een wijde boog in de sloot zou hebben doen belanden, voorgoed in het slijk gezakt, zijn waardigheid onherstelbaar aan diggelen. Maar nee, hij was onverzettelijk geweest en had koers gehouden.

Om de hoek van Dancy Lane stond hij oog in oog met haar. Op slag was hij één innemende, scheefgetande grimas van bekoorde verrassing.

‘Ik had al gehoopt dat onze wegen elkaar ergens zouden kruisen. Er bestaat een mogelijkheid dat ik je mijn excuses verschuldigd ben.’

‘U mij...? O maar dat is, ik bedoel, dat is in één woord, ik bedoel jij bent toch niet degene die...!’ Ze liep roze aan en had wel, zoals ze het later zei, regelrecht door de grond willen gaan. Omdat ze nog steeds zo'n rotgevoel had over hoe ze zich gedragen had: zoals ze om te beginnen al bij hem binnen was komen vallen... en op een goed moment was het tot haar doorgedrongen waar ze eigenlijk mee bezig was, hoe ze hem op zat te zadelen met al die troep van haar; hem, Dr. Ira Davis, schrijver van *De Klassieke Modus*!

‘Pfha!’ blies hij, als om aan te geven dat hij niet kon ontkennen dit in ordinaire succesboek te hebben geschreven, maar dat tal van anderen dat even goed hadden kunnen doen, als ze op het idee gekomen waren.

‘En toen kreeg ik het gevoel dat ik me gewoon totaal vergist had. Je zat je zo stierlijk te vervelen.’

‘Nee, welnee. Ik moet hier echt...’ Hij grijnsde een storm van ontkenningen.

‘Ach jawel! Maar tegelijk was je veel te beleefd om... ik bedoel, je zat daar, als het ware letterlijk verlamd, dat zag je zo. Puur catatonisch!’

‘Werkelijk, ik moet je vragen me te vergeven dat ik die indruk heb gewekt. Het geval wil, vreemd genoeg, dat ik juist wanneer mijn aandacht het meest intens in beslag wordt genomen, lijk weg te zinken, zoals je zo treffend opmerkt, in een vorm van schizofrene ingekeerdheid.’

‘Kom nou, meneer... Ira, wie probeer je nou voor de gek te houden? Wees eens eerlijk, je was volslagen... Je dacht dat ik getikt was. Ik realiseerde me zelf ook, terwijl ik zat te praten, dat het allemaal wel over moest komen als het allerslapste slappe ge... Je

had daar toch nooit een touw aan vast geknoopt? Ik wist gewoon dat ik niet tot je doordrong.'

'Integendeel, ik vond je verhaal fascinerend. Al begon het mysterie zich pas op het moment dat je zo tandentergend de benen nam, te verdichten tot iets bijna tastbaars. Ik zie eerlijk gezegd uit naar de volgende aflevering.'

Inmiddels speelde dit zich af bij een drankje (Ira een gin, Barbara een Dubonnet) in een knus hoekje van de pub waar ze zich op zijn voorstel hadden teruggetrokken.

Ze legde uit dat ze gewoon in paniek was geraakt of zo, en weggevlucht. Hij had er zo uitgezien, zo... 'Gestreng?' opperde hij. Ja, stemde ze lachend in, dat was het exact. Ze begreep niet waarom, maar vaak kon ze niet op het woord komen waar ze naar zocht. Nou ja, ze was dus weggerend. Achteraf had ze zich rotgeschaamd, want zo was ze eigenlijk helemaal niet, van dat tactloze impulsieve: die hele toer die haatte ze.

'Ik had je meer op je gemak moeten stellen. Je was veel te gevoelig voor mijn, eh, negatieve vibraties.' Dat leek hem de zaak precies onder woorden te brengen; zij was een fijngevoelig organisme, dat de geringste trilling dadelijk registreerde. Het werd hoog tijd zijn ontoereikende opvattingen over intelligentie te herzien...

En zo gingen ze verder, hun eerste kleine misverstanden ophelderend terwijl ze de contouren van interessante nieuwe alvast zichtbaar maakten.

Ze kwam een tweede maal naar zijn kamer en vertelde haar verhaal verder. Dit keer had ze een wijde katoenen overgooier aan en droeg ze haar haar los. Ze ging op de vloer zitten, en de namiddagzon viel op haar haar en vleide zich erin neer.

Na de dood van Turtons vrouw was het Hawkins geweest die hem zijn warme melk bracht en hem 's avonds voorlas. Aylmer zei dat die vent schijnbaar toch ook goede kanten had. Niet iedereen had die oude Dicky Turton op zo'n manier onder zijn hoede genomen. 'Onder zijn hoede?' had zij gezegd. 'Ik dacht dat hij hem onder de duim had.' Hij had zijn schouders opgehaald: 'Onder de hoede, onder de duim, wat maakt het per saldo uit?' Die Hawkins was, als puntje bij paaltje kwam, heel geduldig - en zo bijzonder tactvol.

Plotseling vroeg ze: 'Word je eruit wijs?'

Hij mocht doodvallen als hij er wijs uit werd. Hij wist niet eens

zeker wáár hij geen wijs uit werd. Hoe langer hij het louterend licht van zijn intelligentie over de oudoom, de overleden oude vriend en de ongrijpbare figuur in het souterrain liet schijnen, hoe minder hij eruit wijs werd. Het was één kleurrijk vacuüm.

Barbara boog zich voorover; haar katoenen jurk trok strak om haar heupen en lendenen. ‘Ik bedoel,’ zei ze, ‘mij lijkt het... maar het is te gek om los te lopen.’

‘Wat dan?’

‘Het is net of hij, alsof die Hawkins, alsof hij... de... ja, de belichaming is of zo, van een soort... kwade macht. Dat is het, een soort duistere macht.’

Zijn hart sloeg over. Dit begon erop te lijken. Ze zat met gekruiste benen, haar lichaam kaarsrecht, haar ogen helder in het clair-obscur van haar haar. Davis zat onderuit gezakt met zijn hoofd weggedoken tussen zijn schouders en zijn kin op zijn borst; zijn armen hingen naar omlaag, zijn rechtervoet, in pantoffel, lag neushoog op zijn rechterknie gehesen. Hij zei: ‘Geloof je dat? Serieus?’

Ze knikte.

‘Barbara,’ zei hij. ‘Mensen zijn, of ze zijn niet. Ze zijn geen belichaming van iets. Dat heb je in de literatuur, niet in het leven. Op jouw leeftijd is die verwarring normaal. Maar mensen zijn maar mensen. Er bestaan geen duistere machten. En ook dingen zijn niet gerangschikt in patronen en dragen geen symbolische betekenis, behalve in de ordenende menselijke geest. De vriend van jouw oudoom is hoogstwaarschijnlijk op latere leeftijd een beetje zonderling geworden, dat komt vaker voor, en op het eind was hij afhankelijk van zijn commensaal, over wie we nog altijd maar zo bitter weinig weten. Dat kan komen omdat er weinig over hem te weten valt, of doordat hij al met al een teruggetrokken leven leidde. Maar ik betwijfel of het komt doordat hij de Duivel is, op aarde neergedaald om onder ons te wonen.’

‘Ik dacht wel dat je zo iets zou zeggen. Dat hoopte ik ook wel min of meer. Maar tegelijk... niemand heeft hem ooit gezien.’ Ze keek naar de vloer.

‘Och, Turton moet hem toch vaak genoeg hebben gezien.’

‘Ja, dat moet ook wel. Maar die is nu...’

‘Hoe oud was hij?’

‘Ik weet niet. Ja, ach, hij was natuurlijk oud. Een mens is sterfelijk, dat weet ik wel. Alleen... wat er nou gebeurd is, snap je,

wat de hele reden is waarom dit hele gedoe me zo dwarszit: nou heeft mijn oom... oom Aylmer, de... de regeling overgenomen. En ik...'

'Heeft hij die commensaal overgenomen? Hawkins?'

'Ja. En iedereen vindt het prachtig dat hij nu iemand in huis heeft. Hij kan zich niet meer zo goed behelpen als... en ik kan toch niet... ik... Ira... ik ben bang.'

Ze huilde. 'Toe, toe Barbara...' Hij poogde zichzelf uit de leunstoel te verheffen. 'Aah. Oh!' Hij stond, al had hij ook haast zijn armen uit de kom gewrongen. Niets aan de hand. Hij lag op zijn knieën voor haar op het kleed, vol plotse aandrang. Hij verloor bijna zijn evenwicht en friemelde aan haar schouders, haar haaromsluierd gezicht.

Ze viel zonder verzet in zijn verwarde omhelzing. Maar al gauw maakte ze zich zachtjes weer los. Ze liet de toppen van haar vingers rusten op de hoeken van zijn mond, streek ermee over zijn trillende wang.

Hij stamelde zijn woorden van behoefte, verlangen, verontschuldigend smeken.

Ze sloeg haar ogen neer als besefte ze eindelijk hun gevaarlijke kracht. Ze knikte.

Hij stond versteld van zo'n ongecompliceerde gulheid, en van zijn eigen uitzonderlijk geluk. Wist zij wel wie, wat, ze was? In enige steekhoudende zin?

Ze mompelde woordjes die hij maar nauwelijks opving, en op zichzelf trouwens, begreep hij, onbelangrijk waren. Ze beet op haar onderlip, maakte welsprekende beweginkjes met haar hoofd en handen. Hij vatte haar bedoeling - hij leerde haar taal! Het was een taal die de ingewikkelde rompslomp van de verbale formulering in z'n geheel achterwege liet en rechtstreeks doordrong tot het hart van zelfs de ongrijpbaarste teergevoeligheden, die gewone woorden zouden hebben gemist, of beschadigd. Hij stond versteld van de nieuwe wereld waarin hij haar gevolgd was. Hij zat opeens te trillen, te lachen, zijn handen uit te strekken in een gebaar van aanvaarding of onderwerping of gewoon verwondering.

Zijn aandeel erin liet zich echter onder woorden brengen: 'Als je een de-mystificator zoekt, Barbara, dan ben ik je man.'

Ze vestigde haar blik, onbewolkt en kalmer nu, op hem.

'Ik zal je oudoom Aylmer gaan opzoeken,' zei hij. 'En ik zal

zorgen dat ik zijn huurder van top tot teen te zien krijg.'

Ze huiverde even, en een milde glimlach legde zich om haar lippen. Haar verontschuldigend schouderophalen beduidde ja, ze wist dat ze onnozel was, maar zo lag het nou eenmaal en ze was hem dankbaar. 'Ik zou je er niet om gevraagd hebben,' zei ze.

''t Heeft niets te betekenen. De-mystificatie is ons dagelijks werk. Geen gebruik van schadelijke chemicaliën. Ons enig hulpmiddel is het pure licht van de rede. Zo, en wat zou je nu zeggen van een slokje gin en Dubonnet?'

Hij lachte hardop en plensde alles onder de gin, en vertelde haar hoe hij zojuist het gedarmte had uitgerukt van het nieuwste kreupele geesteskroost van de Hoogleraar bij Koninklijk Decreet in de neo-Hegeliaanse Metafysische Rimram. Met open mondje van komisch afgrijzen luisterde ze naar het moorddadige verhaal.

* * *

Barbara zat met haar oudoom Aylmer in zijn kamer vol planten, schilderijtjes en zonlicht gezeefd door de fijne vingers van de kamperfoeli en de blauweregen rondom het raam. Het was een krasse, blozende oude man met een haag van wit haar dat rechtop stond rondom zijn kale kruin. Hij had ook een net wit baardje, niet in model geschoren, maar kortgeknipt over zijn hele kaak en keel, zodat het leek alsof het onderste deel van zijn gezicht in de suiker was gedoopt.

'Je moet het je echt niet zo aantrekken, Babs,' zei hij. 'Je moet je eroverheen zetten.' Hij had zich er ook overheen gezet. Hij lachte een rozerood, minzaam lachje van goed geconserveerd, vijfenzeventigjarig egoïsme. 'Het is daar een berucht gevaarlijk stuk weg. Berucht gevaarlijk,' herhaalde hij, schudde zijn hoofd, en zette een ernstig gezicht. 'En bovendien schijnt jouw professor nogal een grillig automobilist te zijn geweest. Het ziet er sterk naar uit dat er dit gebeurd moet zijn: een van die verraderlijke mistflarden kwam plotseling over de weg drijven, zoals op dat stuk weg zo vaak gebeurt; hij heeft de bocht niet gezien, hij is gewoon rechtdoor gereden, rang tegen de boom.'

'Ik weet het. Alleen, dat hij...'

'Voor jouw boodschappenjongen speelde, dat weet ik, ja. En ook dat hij haast had om terug te gaan naar het licht in jouw grote blauwe ogen.'

‘Waar maakt u uit op dat er zo iets was tussen Dr. Davis en mij?’

‘Was dat dan niet zo?’

‘Welnee. Nou ja, er was natuurlijk wel een soort van... verstandhouding. Maar het was allemaal volkomen platonisch.’ (En op dat ogenblik, en ook naderhand, ontging het haar geheel dat het niet *allemaal* volkomen platonisch was geweest. Niet echt letterlijk, als je heel precies wilde zijn.) ‘Ik bedoel, waar het bij Dr. Davis om ging was zijn intellect. Ik bedoel, hij was uitgesproken... een denker, alles bij elkaar genomen. En voor zover er van... dat soort dingen sprake was, was hij toch gewoon veel te...’

‘Platonisch, o jee. Eigenaardig hoe weinig overtuigend dat woord altijd klinkt, vind ik. Het doet me iedere keer weer denken dat Plato nog zo'n bovenste beste kerel geweest mag zijn, maar dat zelfs hij niet wist af te rekenen met alle oude goden, en zeker niet met Afrodite, en Eros en dat zootje, wat jij, Babs? Niet dat ik je niet geloof, hoor, zo bedoel ik het niet.’

Ze lachte. Ze was blij te zien dat oom Aylmer er weer bovenop was. Toen betrok haar gezicht opnieuw: ze was nog niet over Dr. Davis' afschuwelijke ongeluk heen. ‘Toch... u vindt nu wel dat ik er te veel achter zoek... maar ik kan er nog steeds niet bij dat meneer Hawkins dan wel zogenaamd bij hem in de auto heeft gezeten, maar...’

‘Niks zogenaamds. Hij zat erin. Er is toch verdorie geen sprake van een mysterie, Babs. Hawkins heeft aan jouw verstrooide professor gevraagd of hij mee mocht rijden naar de stad. Arme Hawkins. Maar ja.’

‘Maar als er nou praktisch geen spoor van hem terug is gevonden...’

‘Als je het wrak van die auto had gezien dan was je niet verbaasd geweest dat er niks van hem over was, de arme kerel.’

‘Hebt u het wrak gezien?’

‘Ik? Nee, ik zelf niet. Maar volgens alle berichten was er maar een treurig klein beetje van over toen de vlammen er hun werk in hadden gedaan. Hawkins zat natuurlijk in de gordel.’ Hij sprak op geduldige toon, alsof hij een lesje opzei: ze hadden dit allemaal al eerder bepraat. ‘Als jouw Davis niet door de klap naar buiten was geslingerd, de sloot in, dan was er van hem ook niet veel overgeweest. Tsja, het is natuurlijk heel afschuwelijk allemaal, maar ach, er zijn nog wel ergere manieren om dood te gaan. En

dat gaan we allemaal.'

Hij zuchtte, een conventionele, behaaglijke zucht: er zat nog flink wat leven in hem, en hij was vast van plan er zo lang mee te doen als hij kon. 'Wat betreft Hawkins... in zekere zin was het wel passend. Je moet niet denken dat dat harteloos van me is; ik had toch wel een zeker soort respect voor die jongen. Maar het is niet anders.'

'Passend? Op slag, bedoelt u?'

'Ik bedoel volledig.'

'Volledig?'

'Inderdaad, volledig. Volledig verdwenen, geen spaan van over. Alsof hij nooit bestaan had.'

'Maar u had nogal een hoge dunk van hem, toch?'

'Ik weet niet of ik het zo wel zou noemen. Bij die ouwe Dicky Turton, zo tegen het eind, natuurlijk, toen heeft hij beslist wel... een rol gespeeld. Dat valt niet te ontkennen. Maar al met al had hij een verderfelijke invloed. Verderfelijk.' Bij de herhaling van dat woord knikte hij plechtig instemmend met zichzelf. 'Tenslotte is Turton nooit meer helemaal de oude geworden sinds die vent op het toneel was verschenen. En wat had hij nou helemaal te bieden? Hè?'

'Och, ik weet het niet. Maar ik dacht...'

'Geen donder had hij te bieden. Als er iemand ooit met recht een parasiet is genoemd, dan Hawkins wel. En zoals hij nu van de aardbodem is verdwenen, al zeg ik geen moment dat het niet vreselijk is en zo, hoor - toen ik het hoorde was ik geschokt, diep geschokt - maar je moet toch toegeven dat het in zekere zin een oplossing mag heten.'

'U bedoelt voor wat er gebeuren moest met... Maar ik dacht, althans u zei dat u, nou ja, blij was dat hij bij u introk, want... nou ja... want u voelde dat u misschien langzamerhand...'

'Af zou takelen? Onzelfstandig zou worden? Flauwekul. Je moet me mijn tenen zien aanraken. Ik heb de meeste van mijn eigen tanden en kiezen nog. Ik zou er walnoten mee kunnen kraken als ik wou. Niet dat ik zo gek ben om het te doen, hoor. Nee, nee, ik heb misschien de indruk gewekt dat Hawkins zich nuttig zou kunnen maken, omdat ik nou eenmaal weekhartig ben, en vanwege vroeger - hij vormde tenslotte een soort band met mijn oude vriend Dicky, enzovoort. Maar... het bleef een vreemde snuiter. Ik heb nooit kunnen peilen waar hij nou eigenlijk op uit was, als

hij ergens op uit was. En dat ik op mijn laatste benen zou lopen, nou Babs, ik weet echt niet waar je dat vandaan haalt. Ik blaak juist van gezondheid. Ik dacht er eigenlijk over om eens een reisje te gaan maken.'

'Een reisje? Waar naartoe?'

'Griekenland. Weet je wat, ga mee. Steek je meer van op dan als je in een bibliotheek zit. Stuk leuker ook nog. Delphi, Kreta, Dionysius, Adonis.'

''t Is wel een idee.'

'Nou, ga mee dan. Kijk. Dit zijn de plaatsen waar ik heen zou willen...'

Hij haalde landkaarten en boeken met foto's en oude prentbriefkaarten te voorschijn, en samen keken ze ernaar in de zonverlichte, door bloemen omkranste kamer, elk voortgedreven door eigen gedachten over Griekenland. Aylmers Griekenland was allesbehalve neoklassiek: het was archaïsch en tijdloos, een glimlachend, harteloos land van terracotta, ijzer en goud, waar de rook van geofferde ossen en geiten sereen oprees boven de witstenen altaren. Het hare was meer een kwestie van zon, en eilanden met haventjes en de zee - de ontstellende ultramarijnblauwe zee - en het volmaakt bruinen van haar eigen gladde, zilte, geoliede huid.

Vertaalde poëzie

Gedichten*
W.H. Auden
(Vertaling Marko Fondse, W. Hogendoorn en Peter Verstegen)

Schoolkinderen

Elke vorm van gevangenschap hier, de cellen zijn net zo echt,
maar zij lijken niets op gevangenen die wij kennen,
die woedend zijn of verkommeren of met grappen berusten
of de hele boel de wereld uit wensen.

Want zij protesteren zo weinig, zo bijna tevreden
met het stomme spel van honden, met likken en rennen;
zo sterk zijn de tralies van liefde, hun samenzweren
is zwak als dronkemanseden.

Hun vreemdheid maakt het zelfs moeilijk om naar ze te kijken:
de veroordeelden zien alleen de bedrieglijke engelen
van een visioen, zo moeiteloos komt hun glimlach;
het beest van de roeping is bang.

Maar zie ze in 't licht van ons tijdsbesef, onze maat,
hun bijna geslachtsloze, enigszins lompe volmaaktheid;
want ze hebben een sexe, de stukke veter is echt stuk:
onwaar de droom van de professor.

Maar de tirannie is zo simpel. Een ongepast woord
op een fontein gekalkt, is dat al hun rebelsheid?
Een storm van tranen in een hoekje vergoten, is dat
van een nieuw leven het zaad?

Schoolchildren

Here are all the captivities, the cells are as real,
but these are unlike the prisoners we know,
who are outraged or pining or wittily resigned
or just wish all away.

For these dissent so little, so nearly content
with the dumb play of dogs, with licking and rushing;
the bars of love are so strong, their conspiracies
weak like the vows of drunkards.

Indeed, their strangeness is difficult to watch:
the condemned see only the fallacious angels of a vision,
so little effort lies behind their smiling,
the beast of vocation is afraid.

But watch them, set against our size and timing
their almost neuter, their slightly awkward perfection;

* *Marko Fondse vertaalde 'As I Walked Out One Evening' en 'A Healthy Spot'; W. Hogendoorn 'Musée des Beaux Arts' en 'Fall of Rome'; de overige vertalingen zijn van mij; er is wederzijds overleg geweest bij het vertalen, maar van collectief vertalen kan niet gesproken worden. (PV)*

for the sex is there, the broken bootlace is broken:
the professor's dream is not true.

Yet the tyranny is so easy. An improper word
scribbled upon a fountain, is that all the rebellion?
A storm of tears wept in a corner, are these
the seeds of a new life?

May 1937

Die avond dat ik de stad inliep

Die avond dat ik de stad inliep
   Voor een ommetje uitgegaan,
Waren de mensendrommen
   Velden oogstrijp graan.

En nabij de rivier die hoog stond,
   Onder een boog van het spoor
Hoorde ik een minnaar zingen:
   ‘De Liefde zal altijd doorgaan.

Ik houd van je, lief, en dat zal ik tot
   De rivier over bergen springt,
Tot Afrika ligt naast China
   En de zalm in de straten zingt:

Dat zal ik totdat de diepzee
   Aan de waslijn hangt en droogt,
En het zevengesternte overvliegt,
   Gakkend als ganzen omhoog.

Laat de jaren maar rennen als hazen,
   Want de Bloem aller Tijden heb ik in
Mijn armen gesloten, de eerste
   Liefde sinds werelds begin.’

Maar alle klokken in het centrum
   Sloegen toen gonzend aan:
‘O hoed je voor Tijd de bedrieger
   Want Hem kan geen verslaan.

In de Nachtmerrie met haar krochten
   Waar naakt de Gerechtigheid gaat,
Kucht waaks de Tijd uit de schaduw
   Als jij voor de kus klaar staat.

As I Walked Out One Evening

As I walked out one evening.
   Walking down Bristol Street,
The crowds upon the pavement
   Were fields of harvest wheat.

And down by the brimming river
   I heard a lover sing
Under an arch of the railway:
   Love has no ending

I'll love you, dear, I'll love you
   Till China and Africa meet,
And the river jumps over the mountain
   And the salmon sing in the street.

I'll love you till the ocean
   Is folded and hung up to dry
And the seven stars go squawking
   Like geese about the sky.

The years shall run like rabbits.
   For in my arms I hold
The Flower of the Ages,
   And the first love of the world.

But all the clocks in the city
   Began to whirr and chime:
‘O let not Time deceive you,
   You cannot conquer Time.

‘In the burrows of the Nightmare
   Where Justice naked is.
Time watches from the shadow
   And coughs when you would kiss.

[Nederlands]

In tobberijen en koppijn
   Versijpelt het leven, vaag,
En Tijd komt aan zijn trekken,
   't Zij morgen of vandaag.

Bar is de sneeuw die zo menig
   Bloesemend dal overtoog;
En Tijd breekt het snoer van dansen
   En de duiker zijn heerlijke boog.

O dompel diep je handen
   In 't water bij de kraan;
Staar in de wasbak, stilstaand
   Bij wat je is ontgaan.

De gletscher kraakt in de hangkast,
   De woestijn zucht in 't ledikant
En de barst in de theekop opent
   Een laantje naar dodenland.

Waar bedelvolk loot om papiergeld
   En Hans door de Heks wordt verleid,
De Kleine Lord een Rabauw is
   En Grietje de benen spreidt.

O kijk, kijk in de spiegel,
   Kijk in je zorg en pijn;
Leven blijft een zegen
   Al kun jij het niet zijn.

O ga dan staan aan het venster
   Als de hete traan je benart;
Gij zult uw kromme naaste beminnen
   Al met uw kromme hart.'

Laat was het, laat in de avond,
   Gegaan was het liefdespaar;
De klokken hadden hun luiden gestaakt en
   De diepe stroom vloeide maar.

[Engels]

'In headaches and in worry
   Vaguely life leaks away,
And Time will have his fancy
   To-morrow or to-day.

'Into many a green valley
   Drifts the appalling snow;
Time breaks the threaded dances
   And the diver's brilliant bow.

‘O plunge your hands in water.
   Plunge them in up to the wrist;
Stare, stare in the basin
   And wonder what you've missed.

The glacier knocks in the cupboard.
   The desert sighs in the bed.
And the crack in the tea-cup opens
   A lane to the land of the dead.

‘Where the beggars raffle the banknotes
   And the Giant is enchanting to Jack,
And the Lily-white Boy is a Roarer,
   And Jill goes down on her back.

‘O look, look in the mirror,
   O look in your distress;
Life remains a blessing
   Although you cannot bless.

‘O stand, stand at the window
   As the tears scald and start;
You shall love your crooked neighbour
   With your crooked heart.’

It was late, late in the evening,
   The lovers they were gone;
The clocks had ceased their chiming.
   And the deep river ran on.

November 1937

Musée des Beaux Arts

Het lijden wisten zij perfect te plaatsen,
De Oude Meesters; zij begrepen zo goed
Waar het bij ons thuis hoort; hoe het gebeurt
Terwijl een ander eet, een venster open zet of rustig een ommetje doet;
Hoe, als de bejaarden vol eerbied en hartstocht te wachten staan
Op de wonderbare geboorte, er almaar
Kinderen, die het verder tamelijk koud liet, moeten schaatsen
Op een vijver aan de boszoom:
Nooit vergaten zij
Dat zelfs de gruwelijke marteling haar gang moet gaan
Ergens in een hoek, een morsige negorij
Waar de honden blijven doen wat des honds is en het paard van de folteraar
Zijn onschuldig achterste schurkt aan een boom.

In Breughels *Icarus* bij voorbeeld: alles keert het ongeval
Op zijn dooie gemak de rug toe; de ploeger zal
De plons, de verlaten kreet hebben gehoord,
Maar voor hem had dat falen geen belang; de zon volgde haar stiel,
Zij scheen op de witte benen die verdwenen in het groen
Water; en het dure tere schip dat een vreemd visioen
Gehad moet hebben, een jongen die uit de lucht viel,
Had ook zijn bestemming en zeilde kalm voort.

Musée des Beaux Arts

About suffering they were never wrong,
The Old Masters: how well they understood
Its human position: how it takes place
While someone else is eating or opening a window or just walking
dully along;
How, when the aged are reverently, passionately waiting
For the miraculoue birth, there always must be
Children who did not specially want it to happen, skating
On a pond at the edge of the wood:
They never forgot
That even the dreadful martyrdom must run its course
Anyhow in a corner, some untidy spot
Where the dogs go on with their doggy life and the torturer's horse
Scratches its innocent behind on a tree.

In Breughel's *Icarus*, for instance: how everything turns away
Quite leisurely from the disaster; the ploughman may
Have heard the splash, the forsaken cry,
But for him it was not an important failure; the sun shone
As it had to on the white legs disappearing into the green
Water; and the expensive delicate ship that must have seen
Something amazing, a boy falling out of the sky,
Had somewhere to get to and sailed calmly on.

December 1938

In Memoriam W.B. Yeats
(† jan. 1939)

I

Hij is verdwenen in het holst van de winter:
De beken waren bevroren, de luchthavens welhaast verlaten,
En de standbeelden van de stad waren door sneeuw mismaakt;
In de mond van de stervende dag zakte het kwik.
Het werd door alle meetinstrumenten bevestigd:
De dag van zijn dood was een koude donkere dag.

Ver van zijn ziekte
Renden de wolven voort door de wouden van naaldhout,
Werd de boerse rivier niet bekoord door beschaafde kaden;
Rouwende tongen
Hielden de dood van de dichter voor zijn gedichten verborgen.

Maar voor hem was die middag de laatste dat hij zichzelf was,
Een middag van verpleegsters en van geruchten;
De provincies van zijn lichaam kwamen in opstand,
Leeg waren de pleinen van zijn geest,
De voorsteden in bezit genomen door stilte,
De stroom van zijn gevoel viel uit; hij werd zijn bewonderaars.

Nu is hij over een honderdtal steden verstrooid
En totaal uitgeleverd aan hem vreemde affecties,
Om in een ander soort bos zijn geluk te vinden
En te worden gestraft naar uitheemse gewetenscode.
De woorden van een dode
Wijzigen zich in het binnenste van wie leeft.

In Memory of W.B. Yeats
(*d Jan. 1939*)

I

He disappeared in the dead of winter.
The brooks were frozen. the airports almost deserted,
And snow disfigured the public statues;
The mercury sank in the mouth of the dying day.
What instruments we have agree
The day of his death was a dark cold day.

Far from his illness
The wolves ran on through the evergreen forests,
The peasant river was untempted by the fashionable quays;
By mourning tongues
The death of the poet was kept from his poems.

But for him it was his last afternoon as himself,
An afternoon of nurses and rumours;

The provinces of his body revolted.
The squares of his mind were empty.
Silence invaded the suburbs,
The current of his feeling failed: he became his admirers.

Now he is scattered among a hundred cities
And wholly given over to unfamiliar affections,
To find his happiness in another kind of wood
And be punished under a foreign code of conscience.
The words of a dead man
Are modified in the guts of the living.

[Nederlands]

Maar in de gewichtigheid en het lawaai van morgen
Als de makelaars brullen als beesten in de grote zaal van de Bourse,
En de armen het lijden verduren waaraan ze aardig gewend zijn,
En elk in de cel van zichzelf bijna zeker is van zijn vrijheid,
Zullen een paar duizend mensen denken aan deze dag
Als aan een dag waarop je iets enigszins vreemds deed.
Het werd door alle meetinstrumenten bevestigd:
De dag van zijn dood was een koude donkere dag.

[Engels]

But in the importance of noise of to-morrow*
When the brokers are roaring like beasts on the floor of the Bourse.
And the poor have the sufferings to which they are fairly accustomed.
And each in the cell of himself is almost convinced of his freedom.
A few thousand will think of this day
As one thinks of a day when one did something slightly unusual.
What instruments we have agree
The day of his death was a dark cold day.

II

Jij was even dwaas als wij; je gave doorstond het al:
De parochie van rijke vrouwen, fysiek verval,
Jezelf. Waanzinnig Ierland kwetste je tot gedichten.
Nu heeft Ierland nog altijd zijn waanzin en zijn weer,
Want poëzie laat niets gebeuren: ze weet te doorstaan
In het dal van haar schepping waar directeuren zich
Met niets bemoeien, stroomt naar het zuiden door
Vanuit boerenhoeven van isolement en het drukke verdriet,
Rauwe steden waarin wij geloven en sterven; weet te doorstaan,
Een wijze van gebeuren, een spraakorgaan.

II

You were silly like us; your gift survived it all:
The parish of rich women, physical decay,
Yourself. Mad Ireland hurt you into poetry.
Now Ireland has her madness and her weather still,
For poetry makes nothing happen: it survives
In the valley of its making where executives
Would never want to tamper, flows on south
From ranches of isolation and the busy griefs.
Raw towns that we believe and die in; it survives,
A way of happening, a mouth.

1939

* *Andere edities geven* and *i.p.v. het eerste* of.

In Memoriam Sigmund Freud
(† sept. 1939)

Nu er zo velen zijn om wie moet worden gerouwd,
nu het verdriet zo publiek is, en aan de kritiek
van een heel tijdperk de onmacht, de zwakheid
van onze pijn, ons geweten is blootgesteld,

over wie spreken wij dan? Want elke dag sterven
zij om ons heen, degenen die iets voor ons deden,
die wisten: het zal nooit genoeg zijn, maar die
door te leven er iets aan probeerden te doen.

Zo ook deze dokter: tachtig jaar oud wou hij nog
denken over ons leven aan welks tegendraadsheid
menige heel geloofwaardige jonge toekomst
dreigend of met vleierij gehoorzaamheid vraagt,

maar zijn wens werd niet vervuld en hij sloot zijn ogen
na het zien van dat laatste beeld, ons allen gemeen,
van problemen als een familie bijeen,
afgunstig en in verwarring bij onze dood.

Want tot op het laatst waren om hem heen degenen
die hij bestudeerd had, de nachtelijke fauna,
en schimmen die nog stonden te wachten tot
ze de lichtkring van zijn inzicht in mochten gaan,

In Memory of Sigmund Freud
(*d. Sept. 1939*)

When there are so many we shall have to mourn,
when grief has been made so public, and exposed
to the critique of a whole epoch
the frailty of our conscience and anguish.

of whom shall we speak? For every day they die
among us, those who were doing us some good,
who knew it was never enough but
hoped to improve a little by living.

Such was this doctor: still at eighty he wished
to think of our life from whose unruliness
so many plausible young futures
with threats or flattery ask obedience,

but his wish was denied him: he closed his eyes
upon that last picture, common to us all,
of problems like relatives gathered
puzzled and jealous about our dying.

For about him till the very end were still

those he had studied, the fauna of the night,
and shades that still waited to enter
the bright circle of his recognition

[Nederlands]

gingen teleurgesteld elders op zoek terwijl hem
het vruchtgebruik van zijn leven ontnomen werd om
tot de aarde weer te keren in Londen,
een belangrijke jood die in ballingschap stierf.

Alleen de Haat was blij toe, hoopte nu zijn praktijk
flink uit te breiden, zijn armetierig soort klanten
die denken te genezen door te doden,
waarna de as wordt uitgestrooid over de tuin.

Zij leven nog, maar hij heeft hun wereld veranderd,
gewoon doordat hij zonder valse spijt terugkeek;
hij deed niet anders dan zich herinneren
als oude mensen, als kinderen eerlijk zijn.

Hij was helemaal niet briljant: hij vroeg alleen maar
het ongelukkig Heden, als op poëzieles,
het Verleden op te zeggen totdat het
een keer zou haperen bij de regel waar ooit

het beschuldigen was begonnen, lang geleden,
om opeens te beseffen wie rechter was geweest,
hoe rijk het leven geweest was en hoe dwaas,
om door het leven vergeven, nederiger

in staat te zijn als vriend de Toekomst te naderen
zonder een hele kleerkast excuses en zonder
een star rechtschapenheidsmasker of een
nogal gênant en al te gemeenzaam gebaar.

[Engels]

turned elsewhere with their disappointment as he
was taken away from his life interest
to go back to the earth in London,
an important Jew who died in exile.

Only Hate was happy, hoping to augment
his practice now, and his dingy clientele
who think they can be cured by killing
and covering the gardens with ashes.

They are still alive, but in a world he changed
simply by looking back with no false regrets:
all he did was to remember
like the old and be honest like children.

He wasn't clever at all: he merely told
the unhappy Present to recite the Past
like a poetry lesson till sooner
or later it faltered at the line where

long: ago the accusations had begun.
and suddenly knew by whom it had been judged,
how rich life had been and how silly.
and was life-forgiven and more humble.

able to approach the Future as a friend
without a wardrobe of excuses, without
a set mask of rectitude or an
embarrassing over-familiar gesture.

[Nederlands]

Geen wonder dat de oude culturen van hoogmoed
in zijn methoden van ontregeling de val van
vorsten hebben voorzien, de ineenstorting
van hun winstgevende frustratiesystemen:

Als hij zou slagen zou het Veralgemeende
Leven onmogelijk worden, de monoliet
van de Staat zou breken, de medewerking
van wrekers zou dan niet langer verzekerd zijn.

Natuurlijk riepen ze God aan, maar hij ging zijn weg,
daalde af onder verdoemden, als Dante, tot in
de stinkende greppel waarin gekrenkten
het smerig leven van verworpenen leiden,

en hij toonde ons kwaad, niet zoals wij het zagen,
daden die dienden bestraft, maar hoe klein ons geloof,
hoe vals onze zucht tot verloochening was,
en de fysieke lusten van de verdrukker.

Als een restje van de autocratische pose
de vaderlijke gestrengheid, door hem gewantrouwd,
nog aan zijn uitingen en zijn trekken kleefde,
dan was dat een schutkleur, aangenomen door iemand

die zo lang onder vijanden had moeten leven:
al was hij ook vaak abuis en bij tijden absurd,
voor ons is hij niet langer een persoon, hij
is een heel klimaat van opinie geworden

[Engels]

No wonder the ancient cultures of conceit
in his technique of unsettlement foresaw
the fall of princes. the collapse of
their lucrative patterns of frustration:

if he succeeded, why, the Generalised Life
would become impossible, the monolith
of State be broken and prevented
the co-operation of avengers.

Of course they called on God, but he went his way
down among the lost people like Dante, down
to the stinking fosse where the injured
lead the ugly life of the rejected,

and showed us what evil is, not, as we thought,
deeds that must be punished, but our lack of faith,
our dishonest mood of denial,
the concupiscence of the oppressor.

If some traces of the autocratie pose,
the paternal strictness he distrusted, still
clung to his utterance and features,
it was a protective coloration

for one who'd lived among enemies so long:
if often he was wrong and, at times, absurd,
to us he is no more a person
now but a whole climate of opinion

[Nederlands]

en daarin leiden wij ieder ons eigen bestaan:
hij kan alleen helpen of hinderen, als het weer,
de trotsen kunnen trots blijven ook al blijkt
het lastiger, de tiran probeert er met hem

nog iets van te maken, maar heeft niet veel met hem op:
stil omgeeft hij elke habitus van onze groei
en breidt uit, totdat de vermoeiden zelfs in
het afgelegenste ellendige vorstendom

in hun botten verandering voelen, weer moed vatten,
totdat het kind, in zijn kleine Staat ongelukkig,
een haardstee waar vrijheid is uitgebannen,
een korf waarvan de honing vrees is en zorgen,

zich kalmer voelt, zich opeens een uitweg ziet vinden,
terwijl in 't gras van onze verwaarlozing rustend
zovele lange tijd vergeten dingen,
weer zichtbaar in zijn niet te beschamen lichtschijn,

ons worden geretourneerd, weer waardevol worden;
spel dat, leek ons, niet meer mocht toen wij ouder werden,
geluidjes waar wij niet om durfden lachen,
gezichten die wij trokken wanneer niemand keek.

Maar hij wenst ons meer toe dan dat. Dikwijls is vrij zijn
eenzaam zijn. Hij wilde de ongelijke delen,
de brokstukken van ons goedwillende gevoel
van rechtvaardigheid verenigen, hij wilde

[Engels]

under whom we conduct our different lives:
Like weather he can only hinder or help,
the proud can still be proud but find it
a little harder, the tyrant tries to

make do with him but doesn't care for him much:
he quietly surrounds all our habits of growth
and extends, till the tired in even
the remotest miserable duchy

have felt the change in their bones and are cheered,
till the child, unlucky in his little State,
some hearth where freedom is excluded,
a hive whose honey is fear and worry,

feels calmer now and somehow assured of escape,
while, as they He in the grass of our neglect,
so many long-forgotten objects
revealed by his undiscouraged shining

are returned to us and made precious again:
games we had thought we must drop as we grew up.
        little noises we dared not laugh at,
    faces we made when no one was looking.

But he wishes us more than this. To be free
is often to be lonely. He would unite
        the unequal moieties fractured
    by our own well-meaning sense of justice.

[Nederlands]

aan het grootste de geestkracht hergeven, de wil die
het kleinste eigen is, maar alleen kan gebruiken
voor dorre discussies, aan de zoon weer de
gevoelsrijkdom geven die de moeder bezat:

maar hij wou bovenal dat wij weer zouden leren
enthousiast te zijn over de nacht, niet alleen om
de verwondering die geen ander dan zij
kan geven, maar tevens omdat zij liefde van

ons nodig heeft. Haar heerlijke schepselen kijken
met droevige grote ogen op, woordloos smekend
of wij ze willen vragen ons te volgen:
ze zijn ballingen, verlangend naar de toekomst

die ligt in onze macht, ook zij zouden blij zijn als
hun was vergund de verlichting te dienen, als hij,
zelfs ons ‘Judas!’ te dulden, zoals ook hij
en allen die haar dienen dat moeten dulden.

Eén stem van de rede verstomde. Boven zijn graf
rouwt het huishouden van Aandrift om een dierbaar vriend:
droevig is Eros, de bouwer van steden,
in tranen onregeerbare Afrodite.

[Engels]

would restore to the larger the wit and will
the smaller possesses but can only use
for arid disputes, would give back to
the son the mother's richness of feeling:

but he would have us remember most of all
to be enthusiastic over the night,
not only for the sense of wonder
it alone has to offer, but also

because it needs our love. With large sad eyes
its delectable creatures look up and beg
us dumbly to ask them to follow:
they are exiles who long for the future

that lies in our power, they too would rejoice
if allowed to serve enlightenment like him,
even to bear our cry of ‘Judas’,
as he did and all must bear who serve it.

One rational voice is dumb. Over his grave
the household of Impulse mourns one dearly loved:
sad is Eros, builder of cities,
and weeping anarchie Aphrodite.

November 1939

Het model

Meestal is handlezen, net als een handschrift, en ook gezichten lezen
Een soort vertaalwerk, want er is menig verleider geweest
Die een heer leek te wezen,
Dat fronsende schoolmeisje snakt misschien wel naar
Een invitatie; maar
't Fysiek van deze oude dame geeft een scherp beeld van haar geest.

Ook zonder Rorschach of Binet ziet zelfs een dwaas aan haar
Dat het goed met haar gaat, dat ze leeft;
Want als je tachtig jaar
En ook al is het nog zo'n beetje hebberig bent,
Ben je zwaar patiënt,
Iemand aan wie één dag van wanhoop al meteen de doodklap geeft:

Of de stad ooit schuimwijn dronk uit haar schoentjes of dat
Ze gouvernante was, goed aangeschreven
In christelijke kring, of ze een man heeft gehad
Die haar verwende, of een zoon die niet meer leeft,
Dat is nu alles één. Zij heeft
Wat er ook is gebeurd overleefd; ze wérd; ze heeft vergeven.

Dus de schilder kan doen wat hij wil, haar een Engels park geven,
Rijstvelden in China, of een afbraakpand,
Een lichte of donkere lucht, dat is om het even,
Groen pluche als achtergrond of een rode baksteenmuur.
Zij geeft de dingen eenheid en duur,
Door haar zie je hun wezenlijke, menselijke kant.

The Model

Generally, reading palms or handwriting or faces
Is a job of translation, since the kind
Gentleman often is
A seducer, the frowning schoolgirl may
Be dying to be asked to stay;
But the body of this old lady exactly indicates her mind;

Rorschach or Binet could not add to what a fooi can see
From the plain fact that she is alive and well;
For when one is eighty
Even a teeny-weeny bit of greed
Makes one very ill indeed,
And a touch of despair is instantaneously fatal:

Whether the town once drank bubbly out of her shoes or whether
She was a governess with a gooi name
In Church circles, if her Husband spolled her
or if she lost her son,
Is by this time all one.
She survived whatever happened; she forgave; she became.

So the painter may please himself; give her an English park,
Rice-fields in China, or a slum tenement;
Make the sky light or dark;
Put green plush behind her or a red brick wall.
She will compose them all,
Centring the eye on their essential human element.

1942

Een gezond oord

Fijne lui zijn 't - je zou er niet over peinzen om ooit
Een contract van ze na te lopen met een
Loep, of je brieven weg te sluiten - ook
Lief en doelmatig - wat je hebben wil krijg je.
Wat is er dan mis als je, tussen ze levend,
Steeds maar getroffen wordt door het groot aantal
Gelukkige huwelijken en ongelukkige mensen.
Ze missen geen lezing over Problemen Van Na De Oorlog,
Want raken doet het ze, hun hulpvaardigheid staat buiten kijf; toch,
Als in hun ochtendbladen de aarde zich aan hen voordoet,
Wat maken ze dan van haar verschrikking en dwaasheid,
Zij die nooit - zoiets weet je - een spontaan verlangen
Hebben gevoeld om de kat te martelen of in het openbaar
Naakt te gaan lopen? Hadden ze ooit, zo vraagje je af,
Zo dolgraag een eenhoorn gezien, al was 't maar
Een dooie? Mogelijk. Maar dat houden ze voor zich,
Stilzwijgend eensgezind doof voor ons hongeren
Naar eeuwig leven, dat bestraft stout kind van een vraag
Dat soms uit de hoek mag, op barbecuefeestjes of bij
Een academisch lustrum, en waarvoor alleen
Het schuine verhaal, ironisch genoeg, een goed woord doet.

A Healthy Spot

They're nice-one would never dream of going over
Any contract of theirs with a magnifying
Glass, or of locking up one's letters-also
Kind and efficient-one gets what one asks for.
Just what is wrong, then, that, living among them,
One is constantly struck by the number of
Happy marriages and unhappy people?
They attend all the lectures on Post-War Problems.
For they do mind, they honestly want to help: yet.
As they notice the earth in their morning papers,
What sense do they make of its folly and horror
Who have never, one is convinced, feit a sudden
Desire to torture the cat or do a strip-tease
In a public place? Have they ever, one wonders,
Wanted so much to see a unicorn, even
A dead one? Probably. But they won't say so.
Ignoring by tacit consent our hunger
For eternal life, that caged rebuked question
Occasionally let out at clambakes or
College reunions, and which the smoking-room story
Alone, ironically enough, stands up for.

1944

De val van Rome
(Voor Cyril Connolly)

Golven die op dammen bonken;
Regen op een kaal terrein
Geselt een verlaten trein;
Boeven vullen bergspelonken.

Baljurken worden steeds frivoler;
Speurders van de fiscus gaan
Fel achter ontduikers aan
Door provinciestadriolen.

Steelse riten vol magie
Doen de tempelhoeren slapen;
Literaten houden knapen
Erop na, in fantasie.

Cato's breken cerebrotoon
Voor de oude tucht een lans;
Stramme mariniers nochtans
Muiten om rantsoen en loon.

Caesars bed biedt ruim vertier,
Maar een nederige klerk
Schrijft IK HOUD NIET VAN MIJN WERK
Op een roze formulier.

Onvermogend onmeelevend
Begluren roodvlerkvogeltjes
Op gestipte eiertjes
Elke stad, van griep vergeven.

Ver, ver daarvandaan gaan grote
Rendierkudden erop los
Over kilometers mos,
Stil, op uiterst rappe poten.

The Fall of Rome
(for Cyril Connolly)

The piers are pummelled by the waves
In a lonely field the rain
Lashes an abandoned train:
Outlaws fill the mountain caves.

Fantastic grow the evening gowns;
Agents of the Fisc pursue
Absconding tax-defaulters through
The sewers of provincial towns.

Private rites of magie send

The temple prostitutes to sleep;
All the literati keep
An imaginary friend.

Cerebrotonic Cato may
Extol the Ancient Disciplines.
But the muscle-bound Marines
Mutiny for food and pay.

Caesars double-bed is warm
As an unimportant clerk
Writes *I DO NOT LIKE MY WORK*
On a pink official form.

Unendowed with wealth or pity,
Little birds with scarlet legs.
Sitting on their speckled eggs,
Eye each flu-infected city.

Altogether elsewhere, vast
Herds of reindeer move across
Miles and miles of golden moss,
Silently and very fast.

1947

In Schrafft

Haar maal gedaan met de Dagschotel Speciaal
En nu aan de koffie toe, zat ze
Te roeren in haar kop,
Een wat vormeloos soort vrouw,
Qua leeftijd moeilijk te schatten,
Met een heel gewoon hoedje op.

Toen ze opkeek zag je meteen aan haar
Dat onze furieuze planeet,
Onze mondiale afgrond
Van zonde en zwaar materieel
En stervenden bij de vleet
Voor haar gewoon niet bestond.

Welke hemel het was van de zeven
Die zo'n glimlach bracht op haar gezicht,
Zag je niet, maar je werd je bewust
Dat een god, welke god ook, voor wie het
Goed knielen ís, haar had bezocht,
In háár tempel had uitgerust.

In Schrafft's

Having finished the Blue-plate Special
And reached the coffee stage.
Stirring her cup she sat.
A somewhat shapeless figure
Of indeterminate age
In an undistinguished hat.

When she lifted her eyes it was plain
That our globular furore.
Our international rout
Of sin and apparatus
And dying men galore.
Was not being bothered about.

Which of the seven heavens
Was responsible her smile
Wouldn't be sure but attested
That, whoever it was. a god
Worth kneeling-to for a while
Had tabernacled and rested.

July 1947

Uit: Marginalia

Een dood man
die nooit een ander heeft doen sterven
krijgt zelden een standbeeld.

*

De laatste koning
van een gevallen dynastie
heeft zelden een goede pers.

*

Weinigen willen zelfs maar
de verloren annalen kunnen lezen
van een neergeknuppeld volk.

*

Het devies van de tiran:
Al Wat Mogelijk Is
Is Noodzakelijk

*

Kleine tirannen, door grote bedreigd,
geloven heilig
dat ze houden van Vrijheid.

*

Geen tiran is ooit bang
voor zijn geologen of technici.

*

[Engels]

A dead man
who never caused others to die
seldom rates a statue.

* * *

The last king
of a fallen dynasty
is seldom well spoken of.

* * *

Few even wish they could read
the lost annals

of a cudgeled people.

* * *

The tyrant's device:
Whatever Is Possible
Is Necessary.

* * *

Small tyrants, threatened by big
sincerely believe
they love Liberty.

* * *

No tyrant ever fears
his geologists or his engineers.

[Nederlands]

Tirannen worden nog wel eens vermoord,
maar hun beulen gaan doorgaans
dood in hun bed.

*

Patriotten? Jongetjes
bezeten van Grootheid,
Grote Pik, Groot Geld, Grote Knallen.

*

In Staten die niet in staat zijn
om Nood te lenigen
krijgt Onvrede de strop.

*

In halfalfabetische landen
maken demagogen
tieners het hof.

*

Wanneer het Staatshoofd
graag doorwerkt 's avonds
is het oppassen voor de burger.

*

De hand ter verwelkoming uitgestoken:
Kijk! Voor u
heb ik mijn vuist ontbald.

[Engels]

* * *

Tyrants may get slain,
but their hangmen usually
die in their beds.

* * *

Patriots? Little boys,
obsessed by Bigness.
Big Pricks, Big Money, Big Bangs

* * *

In States unable

to alleviate Distress,
Discontent is hanged.

* * *

In semi-literate countries
demagogues pay
court to teen-agers.

* * *

When Chiefs of State
prefer to work at night.
let the citizens beware.

* * *

The palm extended in welcome:
Look! for you
I have unclenched my fist

1965-1968

Een nieuwjaarsgroet

(Na lezing van een artikel van Mary J. Marples in Scientific American, januari 1969)
voor Vasily Yanowski

Deze dag die traditie bestemt
   voor het opmaken van de balans,
geldt mijn groet jullie allen, Gisten,
   Bacteriën, Virussen,
Aeroben en Anaeroben:
   Een heel gelukkig nieuw jaar
Voor elk voor wie mijn epidermis
   Is als Middenaarde voor mij.

Aan schepsels van jullie formaat
   bied ik vrijheid van vestiging,
dus strijk maar neer in de zone
   die 't beste bevalt, in de poelen
van poriën, het tropisch woud
   van mijn oksels en kruis, de woestijnen
van mijn onderarmen, of in het
   koele bos van mijn schedel.

Koloniseer maar: ik zorg voor
   warmte en vochtigheidsgraad,
vereiste lipiden en sebum,
   maar beding wel dat jullie me nooit
irriteren met je bestaan,
   dat je je gedraagt als van gasten
mag worden verwacht, niet te hoop loopt
   tot acne, voetschimmel of steenpuist.

A New Year Greeting

After an article by Mary J. Marples in Scientific American, January, 1969
(for Vassily Yanowsky)

On this day tradition allots
   to taking stock of our lives,
my greetings to all of you, Yeasts,
   Bacteria, Viruses,
Aerobics and Anaerobics:
   A Very Happy New Year
to all for whom my ectoderm
   is as Middle-Earth to me.

For creatures your size I offer
   a free choice of habitat,
so settle yourselves in the zone
   that suits you best, in the pools
of my pores or the tropical

forests of arm-pit and crotch,
in the deserts of my fore-arms,
or the cool woods of my scalp.

Build colonies: I will supply
adequate warmth and moisture.
the sebum and lipids you need.
on condition you never
do me annoy with your presence.
but behave as good guests should.
not rioting into acne
or athlete's-foot or a boil.

[Nederlands]

Heeft mijn innerlijk weer invloed
op het oppervlak waar jullie leven?
Verandert er iets, onvoorspelbaar,
als mijn innerlijk kwik diep omlaag duikt
van mooi weer: mentaal alles pluis
en gedachten die er toe doen,
naar lelijk weer: er gebeurt niets
en er belt niemand op en het regent.

Ik zou graag willen geloven dat ik
geen onmogelijke wereld ben,
maar een Eden zal het niet zijn:
mijn spel en mijn handelen
kan daarginds wel tot rampen leiden.
Als jullie godsdienstig zijn,
hoe rechtvaardigen dan jullie drama's
het lijden dat niet is verdiend?

Wat voor mythen heeft jullie clerus
ter verklaring van de orkanen
die woeden, twee maal per etmaal,
wanneer ik me aan- of uitkleed,
wanneer ondanks vlotten van hoornstof
hele steden weggevaagd worden,
in de ruimte vergaan - van de zondvloed
die dodelijk schroeit als ik douche?

Maar vroeger of later breekt er
een Apocalyptische dag aan,
mijn omhulsel, opeens, is te koud
en ook te ranzig voor jullie,
wel genietbaar voor vretend gedierte
van een grimmiger soort; dan ben ik
beroofd van excuses en nimbus,
een Verleden, goed voor het Oordeel.

[Engels]

Does my inner weather affect
the surfaces where you live?
Do unpredictable changes
record my rocketing plunge
from fairs when the mind is in tift
and relevant thoughts occur
to fouls when nothing will happen
and no one calls and it rains.

I should like to think that I make

a not impossible world,
but an Eden it cannot be:
my games, my purposive acts,
may turn to catastrophes there.
If you were religious folk,
how would your dramas justify
unmerited suffering?

By what myths would your priests account
for the hurricanes that come
twice every twenty-four hours,
each time I dress or undress,
when, clinging to keratin rafts,
whole cities are swept away
to perish in space, or the Flood
that scalds to death when I bathe?

Then, sooner or later, will dawn
A Day of Apocalypse,
when my mantle suddenly turns
too cold, too rancid, for you,
appetising to predators
of a fiercer sort, and I
am stripped of excuse and nimbus,
a Past, subject to Judgement.

May 1969

Drie gedichten
Brendan Behan[*]
(Vertaling Maxim de Winter)

Jackleens weeklacht voor de Blasket-eilanden

Voor Seán van Brian uit Ballyferriter

De grote zee lijkt van glas als de zon verdwijnt,
Nergens een boot, geen levensteken in deze verlatenheid
Behalve de laatste adelaar vliegend aan het eind
Van de wereld, boven de Blaskets in hun eenzaamheid.

De schaduwen van de nacht worden verspreid als de zon ondergaat
En tussen de wolken schijnt het koude licht van de wassende maan,
Die haar kale vingers richt naar de aarde
Waar verlaten, verzakte, ingestorte huizen staan.

Geen geluid, maar vogels met wiekende vleugels boven de golven,
Blij om hun terugkeer, hun kop in hun veren verborgen,
De wind zwaait traag een deur heen en weer in het donker,
Binnen brandt geen vuur, is geen warmte, is niemand geborgen.

* *Brendan Behan, de Ierse dichter en drinker - een soort dubbele tautologie - heeft zijn eerste werk in het Iers geschreven. Tot dat vroege werk behoren, behalve zijn tweede toneelstuk An Giall, dat in de Engelse bewerking onder de titel* The Hostage *beroemd is geworden, ook een aantal gedichten. Drie daarvan zijn nu voor het eerst rechtstreeks uit het Iers vertaald. Het klankpatroon van de Ierse poëzie is van oudsher gebaseerd op assonantie, al komt ook alliteratie en incidenteel rijm voor. Wel zijn de vooral in het Middel-Iers zeer streng voorgeschreven klankschema 's veel vrijer geworden, maar toch hanteert ook Behan het middel van het klankrijm gretig.*
In mijn vertalingen heb ik getracht deze klankaspecten - die in het gedicht Jackeen ag caoineadh na mBlascaod het meest geprononceerd zijn - recht te doen zonder af te wijken van de betekenis.
(M. de W.)

Voor Seán Ó Súilleabháin

Oscar Wilde, Poète et Dramaturge, né à Dublin le 15 Octobre, 1856, est mort dans cette maison le 30 Novembre, 1900

Na al het tumult
dat zijn leven vervulde
Is hij gestorven
verscheurd door angst
uitgestrekt in het schemerlicht
ligt zijn levenslustige lichaam
stom in de duisternis.
Zwijgend, terwijl de rouwkaarsen vlammen.
Zijn slanke lichaam dood
en zijn krachtige blik gedoofd
in een koude kale kamer
met een conciërge die boos is
omdat hij zich heeft uitgesloofd
voor een buitenlandse dronkaard
die vertrokken is zonder een fooi
van tien procent te betalen.
Verdreven uit de Flore
naar de wildernis van de vroomheid
is de jonge prins der zonde
oud en bitter geworden,
het gouden juweel van de lust
heeft hij achtergelaten,
de steun van Pernod heeft hij ontbeerd
alleen wijwater was er als troost.
De jonge koning van de schoonheid
is een gebroken Narcissus,
maar de ster van de reine Maagd
werpt haar schijnsel op het water

Envoi

Het is mooi om als zondaar te leven
Maar het is erg om te sterven zonder zegen
Oscar, bravo:
Je hebt geen van beide vermeden.

Met dank aan James Joyce

Hier in de Rue St. André des Arts
Dronken in een Arabische kroeg
Leg ik je uit aan een nieuwsgierige Fransman
Dronken ex-G.I. 's en een Rus.
Ik prijs elke letter die je op papier hebt gezet
En drink Pernod in Frankrijk als gevolg van wat ik zeg
We zijn trots op de schrijver die je was
En we zijn je dankbaar voor de Calvados in ons glas

Als ik jou was
En jij mij
Uit Les Halles komend
Met een luidruchtige buik vol cognac
Zou je een paar gedichten schrijven om me te prijzen

Buíochas do James Joyce

Annseo i Rue St. Andre des Arts
i dtabhairne Arabach, ólta,
miním do Fhranncach fiosrach thú
Ex-G.I,'s 's Rúiseach ólta.
Molaim gach comhartha dár chuiris ar phár
Is mise san Fhrainc ag ól Pernod dá bharr.
Maidir le conteur is bródúil sinn díot
Is buíoch den Chalvados ólaimíd tríot.

Da mba mise tusa
Is tusa mé féin
Ag teacht ó Les Halles
Is ag iompair an méid seo cognac
Ag seinnt ar lánbholg
Scríofá-sa bhéarsa nó dhó do mo mholadh.

Non sum qualis eram bonae sub regno Cynarae*
Ernest Dowson
(Vertaling W. Hogendoorn)

Vannacht, tussen haar lippen en de mijne viel
Jouw nacht'lijke schaduw, Cynara! jouw adem vloot
Onder de kussen en de wijn tot in mijn ziel;
En ik was desolaat, ziek door de roes van toen,
  Ja, ik was desolaat en boog mijn hoofd:
Wat ben ik je trouw gebleven, Cynara! voor mijn doen.

De ganse nacht genoot mijn lijf haar lichaamsgloed,
O nacht van liefde en slaap dat ze in mijn armen lag;
De kus van haar gekochte rode mond was zoet;
Maar ik was desolaat, ziek door de roes van toen,
  Bij mijn ontwaken in de grauwe dag:
Wat ben ik je trouw gebleven, Cynara! voor mijn doen.

Veel ben ik vergeten, Cynara! weg op de wind,
Wierp rozen, rozen uitbundig, één met de drom;
Jouw bleke lelies vergeten! ik danste ontzind;
Maar ik was desolaat, ziek door de roes van toen,
  Aanhoudend, want de dans ging om en om:
Wat ben ik je trouw gebleven, Cynara! voor mijn doen.

Waanzinniger muziek wou ik, wijn met meer kracht,
Maar als het feest voorbij is en het vuur geblust,
Dan valt jouw schaduw, Cynara! aan jou de nacht;
En ik ben desolaat, ziek door de roes van toen,
  Ja, honger naar de lippen van mijn lust:
Wat ben ik je trouw gebleven, Cynara! voor mijn doen.

* Horatius (*Red.*)

Twee gedichten
T.S. Eliot
(Vertaling Bert Voeten)

Ochtend aan het raam

Ze rammelen met ontbijtborden in kelderkeukens,
En langs de drabbige kanten van de straat
Zie ik de klamme zielen van werkmeiden
Moedeloos aan hun souterrains ontspruiten.

Op bruine golven gooit de mist grimassen
Naar boven uit de diepte van de straat
En rukt een vrouw met een beslijkte rok
Een doelloos lachje af dat in de lucht
Weifelt en langs de dakranden verdwijnt.

Cape Ann

O vlug vlug vlug, vlug hoor de zangmus,
Moerasmus, vosmus, vespermus
Bij dageraad en donker. Volg de dans
Van de distelvink in de middag. Geef een kans
Aan de tuinfluiter, de schuchtere. Begroet
Met schril gefluit de stem van de kwartel, beducht
Wegwippend in het laurierbosje. Volg de loop
Van de loper, de waterspreeuw. Volg de vlucht
Van de dansende pijl, de purperzwaluw. Groet
In stilte de nachtraaf. Louter verrukkingen. Zoet zoet zoet.
Maar sta ten slotte dit land af, sta het af
Aan zijn rechtmatige eigenaar, de stugge, de zeemeeuw.
En daarmee basta.

Het gebouw
Philip Larkin
(Vertaling J. Eijkelboom)

Hoger dan het fraaiste hotel staat de
Lichtgevende honingraat al van verre te kijk,
Maar ziet, het nauwe stratenpatroon eromheen
Rijst en daalt als een zucht uit voorbije tijd.
De portiers zijn sjofel; wat altijd weer voorrijdt
Zijn geen taxi's, en in de hal hangen niet alleen
Planten maar ook een lucht, beangstigend en wee.

Er zijn lichte boekjes en thee voor zoveel cent per kop,
Als een luchthaven-lounge, maar wie gedwee zitten
Op rijen stalen stoelen, bladerend in sleetse bladen,
Komen niet van ver. 't Is meer een stadsbus, de jassen
Gaan niet uit, halfvol staat de boodschappentas,
Gezichten zijn onrustig en berustend, hoewel er om
De paar minuten een soort van zuster komt

Om iemand op te halen; de rest zet kopjes
Recht op schotels, hoest, of zoekt onder stoelen
Naar gevallen handschoenen of kaarten. Mensen,
Gedwongen bijeen op merkwaardig neutraal terrein,
Huizen en namen die verstek laten gaan; sommigen jong,
Anderen oud, maar de meesten van die vage leeftijd die
Het eind van de keuze betekent, de laatste hoop; en allen

Zijn hier om te bekennen dat er iets mis is gegaan.
Het moet een fout zijn van ernstige aard,
Want kijk hoeveel verdiepingen er nodig zijn, hoe
Hoog het nu al gegroeid is, en hoeveel geld het kost
Om te proberen correcties aan te brengen. Kijk naar
De tijd, half twaalf op een doordeweekse dag
En zij die moeten verzuimen; kijk, als zij klimmen

Naar de verdiepingen van hun afspraak, hoe hun blikken
Dan gissend naar elkander gaan; onderweg
Wordt iemand voorbij gereden in stukgewassen linnen;
Ook hem zien zij. Ze zijn stil. Te weten dat ze dit nieuwe
Ding met elkaar gemeen hebben, maakt ze stil.
Want achter deze deuren zijn kamers, en kamers daarachter,
En nog meer kamers, elke kamer weer verder weg

En moeilijker om van terug te komen; en wie weet
Welke hij te zien krijgt, en wanneer? Je moet nu wachten,
Kijkt neer op een binnenplaats. Daarbuiten lijkt het oud;
Rode baksteen, gootpijpen, en iemand die erlangs loopt
Naar de parkeerplaats, vrij. Daarna, voorbij de poort,
Verkeer, een dichte kerk, kort oplopende straten
Waar kinderen hun perk uitzetten met krijt, gekapte

Meisjes die hun jurk terugkrijgen van de stomerij - O wereld,
Je liefdes en je kansen liggen buiten bereik van
Welke hand hier ook! En dus, onwerkelijk, een
Mooie droom waar iedereen wordt ingewiegd
En elk apart uit wakker wordt. Verbeelding
En noodzaak van onwetendheid gaan samen
Om 't leven aan te kunnen, storten pas in

Wanneer we deze gang in moeten (opnieuw
Wenkt ons de zuster). Allen staan op en
Gaan eindelijk mee. Sommigen zullen buiten zijn
Voor 't middageten, anderen beseffen nog niet
Dat zij toe zullen treden tot de ongeziene gemeenten welks
Witte rijen daar afgescheiden boven liggen - vrouwen,
Mannen, oud, jong, ruwe facetten van de ene munt

Die hier nog geldt. Zij weten allen dat ze zullen sterven.
Nog niet, misschien niet hier, maar toch, ten slotte,
En ongeveer op zo'n manier. Dat is wat het betekent,
Die scherpgesneden rots; een vechten om het denken
Aan sterven te verdrijven met macht die kathedralen
Kleinmaakt, want anders kon de duisternis opdoemen,
Al gaat de menigte die elke avond weer te lijf,

Met spilziek zoenoffer van zwakke bloemen.

Aan T.S. Eliot
Emanuel Litvinoff
(Vertaling W. Hogendoorn)

Distinctie staat u goed. En wordt de rots geslagen
dan drijft op wierook, al orakelend
uw jonge sardonische stem die brak op schoonheid
alsof een god
uit Russell Square neerbuigend uiting geeft,
hoog in de plechtige kathedraal van 't zwerk,
aan heilige octaven door talloze radio's.

Ik word in uw parochie niet aanvaard.
Bleistein is mijn familielid, ik deel
het protozoïsch slijm van Shylock, een bladzij
in Sturmer en beneden de steden
een onderkomen lager dan de ratten.
Bloed in de riolen. Stukken van ons vlees
drijven tussen de drek de Weichsel af.
U preekte een boodschap maar wel even anders.

Uw stem, zo ziet het ernaar uit, is dus
gereserveerd, bezingt een andere stroom
en de vergulde schipbreuk van vorsten enkel
als bouwval van de Tijd. 't Is lastig knielen
met stijve knieën.

Maar Londen Semitisch-Russisch Domein, zult u zeggen,
onze stemmen ontberen de Hemel.
De toon, ik geef het toe, is louter menselijk,
spreekt van de passie met een kleine letter
en, huilende weduwe, rouwt niet om de Kerk
maar om een vrouw de geslachtsloze zee afturend
naar een schip dat niet weerkeert
en vruchten die niet zingen in de boomgaard.

* *Emanuel Litvinoff reageert met bovenstaand gedicht met name op Eliots 'Burbank with a Baedeker: Bleistein with a Cigar' uit* Poems, 1920.

Toch, lopend naast Cohen toen de zon ontplofte
en duisternis onze neusgaten smoorde
en de rook die boven Treblinka hing
stonk naar de smeulende as van kinderen,
bedacht ik wat een toornig vers
u ervan had gemaakt, had u meelij gekend.

Maar uw oog is een telescoop
die de loop der sterren aftast
op Goed-Goed en Absoluut Kwaad
en, bij de lunch, zich kieskeurig van vlezige
neuzen afwendt om het mes te beschouwen
dat ronddraait in de darmen van spaghetti.

Zeg ik dus: niet de distinctie verkilt
maar de grinnik van achter het schutblad der geschiedenis?
Laat uw woorden
licht treden op de aarde van Europa
dat niet de beenderen van mijn volk opstaan.

Vijf gedichten
Alasdair Maclean[*]
(Vertaling Nini Brunt)

Dood van een kip

De oude grijze kip gaat dood
die eens zo brutaal was.
Tien jaar of langer
heb ik geen voet buitenshuis kunnen zetten
zonder dat het vragend voerbakje
naar mij toe werd geduwd.
Je moet in de stemming zijn voor kippen,
soms had ik mijn hart op mensen gezet.

Ze leert nu alles van beurt afwachten en zo
en hoe de voorjaarszon
zwaarder ligt op sommige kippen
dan op andere.
Ze zit daarginds heel alleen naast de koestal.
Haar kop is ingetrokken als die van een schildpad.
Haar oogleden zijn half omlaag gezakt.

De andere kippen hebben haar verstoten.
Ze mishandelen haar met hun snavels
elke keer als ze langs haar komen.
Voor het grootste deel zijn het haar dochters.
Kippen zijn onmenselijk.

Ze komt niet meer bij de etensbak.
Ik leg wat graankorrels vóór haar,
telkens als ik langs haar kom.
Ze zoekt in haar hersens,
herinnert zich traag hoe te eten.

* *Van Alasdair Maclean, geb. te Glasgow, 1926, zijn al eerder gedichten, ook uit zijn bundel* From the Wilderness *(1972), in de vertaling van Nini Brunt gepubliceerd in De Tweede Ronde, Herfst 1980.*

Een dezer dagen zal ze omvallen.
Ik zal een doodkist voor haar maken van een schoenendoos
en er een lint ombinden.
Ik zal haar begraven in een hoek van het tarweveld,
tussen twee stuiken graan.

Dat is heilige grond voor kippen en pachters.
De aarde is daar droog en zanderig,
en wormen zijn er zo schaars
als waar ook in Ardnamurchan.
Een paar weken zal ik haar missen.

Zee en lucht

Zee en lucht. Aan de aarde gebonden als ik ben
heb ik tot nu toe niet kunnen besluiten
welke van de twee mij 't liefst is. Ik zou,
denk ik, liefst wonen op de zee.
Ik zou daar een akker bebouwen,
vruchtbaarder dan die mij hier omgeeft.
Ik zou een kenner van de meeuwen zijn
en elke dag deed ik een nieuwe horizon open.

Toch zou ik de lucht kiezen
voor mijn graf, als dat mogelijk was,
ik zou bergen hebben aan mijn hoofd en mijn voeten.
Als Gabriël op zijn bazuin blies zou ik komen
vóór Gods goedheid zou zijn uitgeput.
Op de wolken zou mijn gebeente zachter rusten
dan op de harde rotsen van Ardnamurchan.
Geen wormen zouden zich met mij voeden, maar leeuweriken.

De buizerd

De buizerd trekt een cirkel in de hemel,
een cirkel die zich sluit.
Als hij de figuur heeft voltooid
valt er een rond blauw segment uit de lucht,
een zwart gat achterlatend,
waardoor de zielen van veel kleine vogels
omhoog vliegen naar de hemel.

De kraai

De eerste kraai die ik mij herinner
vertoonde zich toen ik acht of negen was.
Hij vloog boven mij,
schuin langs de hemel.
Hij riep drie keer,
met een rauwe luide stem:
‘God! God! God!’

Kikker met drie poten

Een kikker duikt op uit het gemaaide gras dat ligt onder mijn zeis, zijn rechterachterpoot sleept hem achterna, nog vastgehouden door een reepje vel. Hoe zou het zijn om een arm of been te missen? Ik balanceer, proberend, op één been. De kikker waggelt naar een greppel, zijn afgesneden poot, onbruikbaar, slingerend tegen zijn lichaam, een reiziger met een lege koffer.

Lokaal van een lagere school in een achterbuurt
Stephen Spender
(Vertaling Willem van Toorn)

Ver ver van ruige golven deze kindergezichten.
Als onkruid zonder wortels, hun haar wild om hun bleekheid.
Het lange meisje met haar hangend hoofd. De papier-
Bleke jongen met ratteogen. De onvolgroeide, misdeelde erfgenaam
Van kromme botten, die de knoestige ziekte van een voorvader
Opleest, zijn les, van zijn bank. Achterin de schemerige klas
Eén kind onopgemerkt, lief en jong. Zijn ogen leven in een droom
Van eekhoornspel in een boomruimte, een andere dan deze.

Aan de zuremelk-wanden gekregen dingen, Shakespeares hoofd,
Wolkenloos in de ochtendschemer, beschaafde koepel boven alle steden.
Met klokken, bloemrijk, een Tirools dal. Kaart met open handen
Die de wereld beloont met zijn wereld. En toch zijn voor deze
Kinderen deze ramen, niet deze wereld, de wereld,
Waar heel hun toekomst is geschilderd met een mist,
Een nauwe straat dicht onder een loden lucht,
Ver ver van rivieren, kapen en sterren van woorden.

Shakespeare is toch zeker slecht, de kaart een verkeerd voorbeeld
Met schepen en zon en liefde die hen verleidt tot diefstal -
Voor levens die sluw ronddraaien in hun benauwde holen
Van mist tot eindeloze nacht? Op hun sintelhoop dragen
Deze kinderen vel waar botten doorsteken en stalen brillen
Met geplakt glas, als flesscherven op stenen.
Al hun ruimte en tijd is mistige achterbuurt.
Dus wis uit hun kaarten met achterbuurten groot als een vloek.

Tenzij, bestuurder, meester, inspecteur, bezoeker,
Die kaart hun raam kan worden en deze ramen
Die hun bestaan afsluiten als catacomben
Breken O openbreken tot ze de stad wegbreken
En deze kinderen zicht geven op groene akkers en hun wereld
Hemelsblauw laten stromen op gouden stranden, en hun tong
Naakt boeken in laten lopen, de wit en groene bladen open
Geschiedenis aan hen wier taal de zon is.

Auden in Milwaukee*
Stephen Spender
(Vertaling Peter Verstegen)

Met Auden gegeten. Hij was net terug van drie dagen
Milwaukee, hij had voor studenten gesproken.
'Ze vonden het prachtig. Ik had ze in trance.' Zijn gezicht
Verlichtte het tafereel. Ik kreeg daar de foto te zien, hij
In vagebondplunje gepropt, op trijpen pantoffels,
Zijn gezicht alleen levend alleen boven hen.
Blijkbaar heeft hij zichzelf dat vertrek in weten te krijgen
Als object, als een prijs, een geschenk dat weet wat het waard is,
En dat voor hen zijn waarde afmat op een weegschaal,
Woorden die woorden wogen, verdiept in zijn eigen stem.
Hij weet dat zij jong zijn en, meer nog, dat hij oud is.
Hij deelt, als een grap, in de afstand die hen scheidt.
Daarom houden ze van hem. Omdat ze voelen dat hij
Aan niemand toebehoort en toch alles geeft.
Ze zien hem als object, artefact, een gezicht
Dat tijd met al die groeven kriskras doorkerfd heeft,
Dat ondoorschijnend is, maar wel een kern heeft die brandt,
Met albastachtig licht door barnsteen.
Met al hun ogen en oren omgeven ze hem,
En kennen een tederheid gehouwen uit steen.

* *Bovenstaand gedicht, Spenders bijdrage aan* W.H. Auden, a Tribute, *New York, 1975, gaat terug op 'een notitie uit mijn dagboek, geschreven op mijn eenenzestigste verjaardag, 28 februari 1970, na in New York met Auden te hebben gegeten.' Het is, hoe toepasselijk, een zeer Audenesk gedicht.*

Drie gedichten
W.B. Yeats
(Vertaling J. Eijkelboom)[*]

De wilde zwanen te Coole

De bomen staan in hun najaarsschoonheid,
Droog zijn tussen 't houtgewas de paden,
Onder oktoberschemering wordt een stille hemel
Weerkaatst door het water;
Op het hoge water tussen de stenen
Zijn negenenvijftig zwanen.

De negentiende herfst is over mij gekomen
Sinds ik mijn eerste telling deed;
Ik zag, eer ik ermee klaar was,
Ze plotseling breed
Stijgen en zwenken in gebroken ronde vlucht
Op wieken vol gerucht.

Ik heb gekeken naar deze briljante wezens
En nu is mijn hart verstoord.
Alles is anders sinds ik ze in de schemer
Hier voor het eerst heb gehoord;
De klokslag van hun vleugels die toen hoorbaar werd
Trad met een lichter tred.

Nog onvermoeid, minnaar bij minnares,
Peddelen zij in de koude
Genoegelijke stromen of beklimmen de lucht;
Hun harten zijn niet ouder;
Hartstocht, verovering, waar ze ook zijn geweest,
Ze dienen hen nog steeds.

Maar nu drijven zij op het stille water,
Prachtig en koel;
Tussen welk riet zullen zij bouwen,
Bij de oever van welk meer, welke poel
Verrukken zij mensenogen als ik straks op zal staan
En merk dat ze zijn weggegaan?

* *Van Jan Eijkelboom verscheen dezer dagen bij uitgeverij Kwadraat in Vianen een bundel Yeats vertalingen onder de titel* Geef nooit het hele hart.

Varend naar Byzantium

I

Dat is geen land voor oude mannen. Daar liggen
De jong'ren in elkanders armen, vogels in de boom
- stervende generaties - aan het zingen,
Makreel-gevulde zeeën, zalm in de stroom,
Vis, vlees, gevogelte, de hele zomer vinden
Zij mooi wat wordt verwekt, geboren wordt en sterft.
Zij zijn zo vastgeklonken in muziek dat niemand let
Op monumenten van onsterflijk intellect.

II

Een oude man is maar een nietig ding,
Een stukke jas rondom een stok, tenzij
De ziel al handenklappend zingt en luider zingt
Bij elke rafel in zijn sterflijke kledij.
Er is geen zangschool ook dan wat men vindt
Bij monumenten van een magnifieke makelij;
En daarom ben ik scheep gegaan en kom
Tot de gewijde stad Byzantium.

III

O wijze mannen in Gods heilig vuur
Als in een gouden mozaïek gevangen,
Kom uit dat heilig vuur, die werveling,
En leer mijn ziel dan uw gezangen,
Verteer mijn hart geheel: ziek van verlangen,
Geketend aan een stervend dier,
Weet het niet wat het is; ik wens mij ingelijfd
Bij het kunstmatige dat eeuwig blijft.

IV

Eens uit natuur ontsnapt zal ik mijn lichaamsvorm
Nooit meer aan een natuurlijk ding ontlenen
Maar zulk een vorm als Griekse edelsmeden
Maakten van goud met goudemail erom
Ten einde 's keizers slaapprigheid te weren
Of op een gouden tak te zingen als het kon
Voor Byzantijnse edelman en vrouw
Over wat was, wat weggaat of nog komen zou.

Onder schoolkinderen

I

Ik loop al vragend door het schoollokaal;
Een lieve oude non-met-kap geeft antwoord;
De kindren leren rekenen en taal,
Zingen, geschiedenis; ze leren een patroon
Te knippen en te naaien, zoals het naar
De beste methode van 't moment behoort.
Kinderogen staren tijdelijk afgeleid
Naar een zestig jaar oude autoriteit.

II

Ik droom van een lijf als dat van Leda,
Gebogen over een dovend vuur;
Ze vertelt van een standje dat ze kreeg
Als kind, dat maakte haar overstuur -
En 't leek alsof onze twee zielen één
Werden in een bijna gedeeld avontuur,
Of met een variant op Plato's verhaal:
Wij zaten, eiwit en dooier, in één schaal.

III

En denkend aan die bui van woede of verdriet
Kijk ik van 't ene kind naar 't andre in die klas
En vraag mij af of zij toen ook zo was -
Want dochters van de zwaan zijn soms niet
Anders dan kinderen van elk ander ras -
En of haar huid de kleur had die ik zie;
En door mijn hart raast plots een wilde wind:
Zij staat hier voor mij als een levend kind.

IV

Zoals zij nu is, komt mij voor de geest.
Heeft uit het Quattrocento iemand haar
Holle wangen geboetseerd, alsof zij wind dronk
En een maal van schaduw at in plaats van vlees?
En ik, hoewel ik nooit tot Leda's soort opklom,
Mocht er toch ook zijn - maar dat is geweest.
Glimlach maar liever t'rug, toon waardig:
Vogelverschrikkers zijn soms aardig.

V

En welke moeder, op haar schoot een vorm,
Verraden door de honing van 't verwekken,
Die slapen moet en krijsen, die ontkomt
Als de herinn'ring niet te hard blijft trekken,
Wie vond haar zoon, als zij die vorm zien kon
Nu zestig winters zijn oud hoofd bedekken,
Opwegen tegen 't zeer van zijn geboorte,
Of de onzekerheid die bij zijn groei behoorde?

VI

Natuur was volgens Plato slechts wat schuim
Dat woei over de bleke schijn der dingen;
Solider Aristoteles speelde met knikkers
Op Alexanders vorstelijke billen;
Pythagoras, die gouden man, kon strijkstok
Of snaren laten trillen dat het klonk
Of er een ster zong, maar de Muzen gaapten:
Vodden op stokken, die een kraai verjagen.

VII

Nonnen en moeders, zij vereren beelden,
Maar die door kaarsen zijn verlicht zijn niet
Als die door moederdromen spelen,
Maar ze zijn stil als marmer en als brons.
Toch breken zij ook harten - Aanwezigheden,
Door hartstocht, vroomheid of genegenheid
Gekend, symbool van 't hemels leven,
Bespotters in onszelf van 't menslijk streven.

VIII

Het werk bloeit op of danst wanneer
Het lichaam niet gekneusd werd om de ziel,
Of schoonheid niet uit wanhoop werd geboren
Of wijsheid niet bij d'olielamp beviel.
Kastanjeboom, breedwort'lend, bloesemtoren,
Zijt gij het blad, de bloesem of de stam?
O lichaam door muziek bewogen, blik die glanst,
Wie ziet nog het verschil? De danser is de dans.

[De Tweede Ronde 1982, nummer 2]

Voorwoord

Met deze Slavisch getinte aflevering is De Tweede Ronde aan het derde Zomernummer toe. Een aantal moderne klassieken komt voor het eerst in dit blad aan bod. Gelijkelijk aandacht voor Russen binnen hun grenzen en ballingen.

Eerherstel voor de grote Tsjechische schrijver Karel Čapek was een onszelf gedane belofte die nu is ingelost. Aandacht ook voor Karels broer Jozef.

Dit nummer wil een *eerbewijs* zijn aan Charles B. Timmer, dit jaar vijfenzeventig geworden, vijftig jaar dichter en pas veel later de bewonderde vertaler. Sedert 1956 gingen er vijf Martinus Nijhoff-prijzen naar vertalers uit het Russisch. Ze figureren allemaal als vertaler in dit nummer, behalve nu juist Timmer, die ditmaal in drie rubrieken op eigen wieken drijft. In hun spoor verder een nieuwe generatie Slavische vertalers.

Karel van het Reve, medewerker van het eerste uur, feliciteren wij, omdat hij, met een superieure sprong over het literaire prijswezen (afgezien van de Nijhoff-prijs) heen, meteen in het Muiderslot belandde voor de staatsprijs. Jubileumgedruis ook binnen de redactie: Fondse werd in juni vijftig, publiceerde zijn eerste gedicht vijfentwintig jaar geleden en heeft er precies twintig vertaaljaren opzitten. Hij viert dit feit door de abonnees een extra katern aan te bieden. Een tweede extra katern, dat deze aflevering op 192 bladzijden brengt, danken onze abonnees aan een mede-abonnee, die *f* 2000,- aan het blad overmaakte maar onbekend wenst te blijven. Een zinvoller besteding voor dit verlegen makende gebaar konden wij ons niet indenken. Bij zoveel vreugde past een slok en daaraan is vrijwel heel de rubriek *Light Verse* gewijd. Daarin maken wij ons ook schuldig aan eigen roem middels de stem van Kees Stip.

In *Nederlands Proza* een verhaal van de subtiele stilist Frits van den Bosch, de zo spaarzaam publicerende schrijver van *Het regenhuis en andere verhalen*. Een open oor voor debutant Reinold Widemann lijkt gerechtvaardigd.

In *Nederlandse Poëzie* een accent op het landschap, voor Ed Leeflang aanleiding daar zijn hele keuze op af te stemmen. Er zijn momenteel twee grootste dichters in ons land. Hij is er een van.

Wij hopen met dit nummer opnieuw te illustreren dat wij ernaar streven steeds weer een samenhangend, thematisch geheel te brengen.

Redactie

Nederlands proza

In een plooi van de tijd
Frits van den Bosch

I

Uit de koperen kraan onder het afdak voor de keuken trommelde een waterstraal in de zinken gootsteenbak. Bruine handen uit witte mouwen hanteerden twee vorken en een stukje klapperbast. De stugge vezels drongen in de gleuven tussen de gladde tanden. Het zilver was zo goed als gaaf.

Afwassen, dacht Ketjil, was eigenlijk geen werk voor een huisbediende die dekken en serveren kon en in duizend-en-één dingen de honneurs waarnemen voor mevrouw. Maar Tarso, de domme tuinjongen, was niet binnengekomen vandaag. Van de anderen kon je weinig verwachten. Ze voelden zich te goed of ze waren te dom om een karweitje voor je te doen. Kokkie was een vrouw die land bezat en een huis en twee koeien. Haar hield hij liever te vriend. Babu-tjutji kon net een stuk zeep vasthouden, als het haar niet uit de vingers glipte. Die zenuwpees, die zat weer te huilen in de gudang! Hij had alleen maar gezegd dat ze een zenuwpees was, en nu? ‘Jezus Christus!,’ zeiden Europeanen dan. En babu-dalem Sulstri, die nuf? Die kleedde zich zo mogelijk nog voornamer dan kokkie, elke avond, als ze wegging, een bloem in het haar. Hij kwam haar niet graag meer onder de ogen, maar zakelijk gezien was hij nog niet met haar klaar. Hij wist nu wel zeker dat ze hem zijn deel niet gaf van het goed uit de linnenkast.

Van zijn plaats bij de gootsteen kon hij het achterhuis en het erf overzien. Op de kakilima, de overdekte gang tussen woonhuis en bijgebouwen, speelde Johan, het oudste zoontje van mevrouw. Een lastig kind, dat eindeloos kon dreinen en dát niet wilde en dát niet wilde en vróég om een pak slaag. Als mijnheer thuis was kréég hij het ook, met de slof op de blote billen. Maar het kind was ziek, wist Ketjil. Koorts, niet altijd, maar telkens en telkens weer. ‘Het kind heeft koorts van stoutigheid,’ had de dokter gezegd. Hoe lang zou het nog duren voor hij Johan kinine gaf?

Zo tussen de koortsdagen door kon njootje Johan erg lief zijn. Dan lag hij op zijn buik te tekenen of liep stilletjes rond en keek in

alle hoekjes van de tuin, of hij verstopte zich tussen de zinnia's en verraste Sulastri als zij een bad nam bij de put. Sukur! Net goed voor die nuf!

Een groot peinzend hoofd had het kind, vlug van begrip en stil van bewegen. En het haar zo licht en zo koel als de binnenzijde van een pisangblad. Het blonde haar van de jongen intrigeerde hem telkens weer. De kinderen van zijn eigen volk hadden nooit zulke koele kopjes, waar de hitte van de zon op afgleed als water op een steen. Welk lot zou daaruit te voorzeggen zijn? Hij was niet bijgelovig, maar als iemand met een gave in die richting, een vroom man, een santri, op grond van de haarkleur alleen het kind een bijzondere toekomst zou voorspellen, wel, het zou hem allerminst verbazen. Integendeel, het zou een bevestiging zijn van wat eigenlijk iedereen kon weten, namelijk dat hij, Ketjil, van moeders zijde magisch begaafde voorouders had. En was niet zijn grootvader in de leer geweest bij de oude Kyai Tapa van Sumedang?

Hij was nu drie maanden in dienst bij deze mensen. Drie maanden geleden waren ze met de boot uit Holland gekomen. De tantes hadden hen van boord gehaald en van Priok hierheen gebracht. De tantes hadden ook het huis op Mèntèng gehuurd en het personeel aangenomen, Ketjil had hen bij het tuinhek opgewacht. Njootje Johan was, in een dekentje gewikkeld, uit de auto getild en Ketjil had hem huilend naarbinnen gedragen in het holle schemerige huis. Het kind had in het begin van hem en de andere bedienden niets willen weten. ‘Ik hou niet van die bruine mensen,’ had hij geroepen, ‘ik wil naar mijn lieve oma toe.’ Mevrouw was radeloos geweest.

In de chaos van die eerste dagen - uit elkaar geslagen kisten, hutkoffers, houtwol, krantenpapier, huisraad, kleren en boeken en nog twee kruipende kleuters over de vloer - was Johan een ogenblik getroost geweest toen ‘de boot van Erik’ uit een kist tevoorschijn kwam. Maar de mast was gebroken, en toen Ketjil in een verloren ogenblik naast de jongen was komen zitten, was al het tuig in de war. Ze hadden de grootste moeite gehad om lopend en staand want, ra's, vlaggen en zeilen, weer op hun plaats te krijgen en de mast te repareren met houtlijm en ijzerdraad. Mevrouw had hem telkens tot de orde moeten roepen omdat hij zijn plichten als huisjongen vergat.

En Johan had koorts gekregen, was beter geworden, was lastig

geweest, had gehuild, had Sulastri tegen haar been getrapt en slaag gekregen. En de dokter was geweest en de koorts was opgelopen tot 39.6 en weer overgegaan. Met vallen en opstaan had Johan zijn eigen kleine onverdraaglijke leventje geleid.

Op een morgen was de jongen gillend wakker geworden. Hij had de hele nacht niet durven slapen - misschien had hij het maar gedroomd - omdat er tegen de muur, vlakbij zijn bed, een geraamte had gestaan dat bewoog en aldoor naar hem keek. Ketjil en Sulastri hadden gegriezeld bij de gedachte dat er iets van waar kon zijn. Kinderen en honden waren voor dit soort dingen veel gevoeliger dan volwassen mensen. Om mevrouw, en zichzelf, gerust te stellen, waren ze gaan kijken en hadden een toedracht geconstrueerd waar ze erg trots op waren geweest: de palm voor Johans venster had in het maanlicht schaduwen geworpen op de muur en de wind had met de smalle bladeren gespeeld.

Njootje Johan hield niet van palmen. ‘Ik hou alleen van mijn “beukon” en mijn “kasih tanja,”’ had hij gezegd. Ketjil verstond het Hollands maar half en als iemand de namen van die bomen beter wist... Sulastri? Wat wist die van Holland, die verwaande meid!

Hij herinnerde zich de lange weg van Priok naar Batavia. Langs het Antjol-kanaal reed je aan één stuk door onder de klapperbomen. Het kind zou, in de hitte huiverend van koorts, tussen zijn twee dikke tantes ingeklemd, de ene groene verenbos na de andere tegen de blauwe lucht hebben zien opwaaieren en wegschieten over zijn hoofd, onophoudelijk, eindeloos.

Op een keer had Johan voor het huis op straat gespeeld en een grote hond was, met de poten op zijn schouders, tegen hem op gaan staan en had zijn hele hoofd afgelikt. Hij had zich niet durven bewegen en niet om hulp durven roepen. Als Ketjil het niet toevallig had gezien en de hond met Tarso's bezem hardhandig weggejaagd, dan...

‘Dan was je misschien wel helemaal opgelikt door dat vieze beest. Kom maar gauw mee naar achteren, njo.’

Bij de gootsteen had hij kwijl en tranen van Johans gezicht geveegd en de oude dweil, waarmee hij dat gedaan had, in het vuilnisvat gegooid. Hij had driemaal zijn handen gewassen en zich van top tot teen gebaad.

Daarna waren ze samen op de kakilima gaan zitten, met de voeten in het grint, en hij had Johan geleerd hoe je de mierenleeuwen

uit hun stoffige kuiltjes kon kietelen, met een haar die je wel ergens vond. De mierenleeuw dacht dat het een mier was die in zijn kuiltje viel. Hij beet zich vast en je trok hem eruit. Jammer dat je nooit goed kon zien hoe ze er eigenlijk uitzagen, zo stoffig waren ze, en grijs en kriebelig.

Zo waren ze langzamerhand vrienden geworden, hoewel... Het was ook gebeurd dat Johan zijn vriend en beschermer in een boze bui voor ‘andjing’ had uitgescholden, nog verergerd door ‘mampus lu!’. Wat zo'n kind niet allemaal op straat leerde! Hij had Johan een week lang genegeerd, totdat het kind, aan mamma's hand, naar hem toe was gekomen en met verstikte stem ‘Pra eskis’ had gezegd. ‘Minta ampun,’ had mevrouw vertaald.

Njootje Johan lag nu op zijn buik op de kakilima en peuterde met een vuil vingertje in het grint. Zijn armen en benen waren bruin geworden in de zon en staken donker af tegen zijn witte hansop. Hij wordt groot, dacht Ketjil.

‘Wil je tafeldekken, Ketjil?’ riep mevrouw vanuit de achterkamer, ‘Johannetje, wil je onmiddellijk naar de badkamer gaan!’

Ketjil droogde de twee zilveren vorken af aan de smoezelige doek die naast de gootsteen hing, niet aan de nette doek die hij over de schouder droeg en die daar eigenlijk voor diende. Hij trok zijn witte jasje recht, keek of hij geen spatten op zijn mouwen had en adjusteerde zijn hoofddoek met twee vlugge vingers boven de slapen. Hij keek even om zich heen, stak de twee vorken vlug in zijn zak en haastte zich naarbinnen.

II

Het was vroeg in de middag. Er was nauwelijks een zuchtje wind. De duiven koerden boven de rode daken van de hete stad. Johan was uit zijn bed gekropen en zat in zijn tjelana monjet op de overloop. Hij hield zijn ogen dicht alsof hij sliep, zoals andere mensen. Maar hij luisterde. De duiven riepen van zo ver dat hij wel luisteren móést. Er was rood en blauw in de stemmen van de duiven en daarachter, in de groene verte, daar was helemaal niets en kon alles, alles gebeuren.

Toen hij omkeek zat de huisjongen naast hem. Daar zaten ze met z'n tweeën, de voeten in het grint, op een uur van de dag tussen alle andere uren in, in een plooi van de tijd.

‘Zal ik je iets leren?’ vroeg Ketjil, ‘let op, dit is niet zomaar een spelletje.’

Hij ging recht zitten en bewoog, strak voor zich uitkijkend, het hoofd licht draaiend heen en weer, om de nekspieren los te maken. Het was beter om helemaal ontspannen te zijn. Toen bracht hij de handen voor neus en mond samen, zoals je een sembah maakt, maar niet zo hoog.

‘Wat zal ik toveren? Zie je dat vogeltje op het dak hiernaast? Ik zal het vragen weg te vliegen.’

Hij prevelde nu in zijn gevouwen handen woorden die Johan niet verstond. En kijk, het vogeltje vloog van het dak.

‘Nu zal ik het terugroepen,’ zei Ketjil, en hij prevelde weer, en kijk, daar was het vogeltje weer en zat midden tussen de andere op het dak.

‘Nog een keer,’ zei Johan.

Ketjil deed het nog een keer. En nog een keer, De vogels kwamen en gingen zoals hij dat wilde, of zoals Johan wenste dat hij zou doen. Ketjil keek hem glunderend aan, en Johan lachte. Hij was klaarwakker nu, de tijd van slapen was voorbij.

‘Tovertijd is voorbij,’ zei Ketjil, ‘theetijd is gekomen, mevrouw heeft haar raam al opengedaan.’

Maar hij wist nog wel een grapje dat op toveren léék. ‘Wat heb je in je hand, Johan?’

Johan liet een zilveren sixpence zien, gevonden onder het bed aan boord van het schip dat hem hier had gebracht.

‘Engels geld,’ zei Ketjil. ‘Met permissie, ik tover het een beetje weg.’

Hij nam het muntstuk tussen zijn handen, blies erop en deed ze open. Weg was de munt.

‘Nu roep ik hem terug, ja?’

Hij deed zijn handen samen, zoog de lucht ertussen weg en vouwde ze open, maar helaas, de munt was er niet.

‘Hoe kan dat?’ zei Ketjil, ‘werk jij tegen?’

‘Nee,’ zei Johan verbaasd.

‘Jawel, want wat is dat daar binnenin jouw oor?’

En ja, hoor, hij haalde, met permissie, de munt uit Johans oor. Het was wel een beetje griezelig.

Johan kreeg die middag geen koekje bij de thee, omdat hij uit zijn bed gekomen was. Mijnheer was slecht te spreken over zijn zoon.

‘Zit niet zo gek met je hoofd te draaien,’ zei hij, en Johan sloeg verschrikt zijn handen samen voor zijn gezicht.

‘Ketjil...’

‘Ik wil niet dat je met Ketjil op de overloop zit. Hoor je, Johan!’

Zo had hij de jongen toveren geleerd. Geen formules, maar de essentie ervan, die je wakker kon maken in iemands hart. Die, lang geleden, een oude bevende man wakker had gemaakt in zijn hart. Natuurlijk, macht krijgen over de dingen, dat is je onderwerpen aan die Ene Macht, die over alle dingen heerst. Daar was Johan nog lang niet aan toe, daar was hij veel te eigenwillig voor.

Het was wel oppassen met toveren, dacht Ketjil. Het was alsof je een glas ijswater op een blaadje binnenbracht. Je hand was stil en deed zijn plicht. Je liep maar met het blaadje mee en verstoorde evenwicht noch beweging. Je was deel van een groter geheel en zo morste je niet.

Maar wilde je met toveren wat bereiken, wilde je het blaadje neerzetten op het tafeltje in de voorgalerij, dan moest je ingrijpen in beweging en evenwicht van wat Allah geschapen had. Dan paste wel een formule van vergiffenis.

Zo was het ook wanneer je voorschot op je salaris vroeg. Het hing van mevrouw af of je het kreeg, al kreeg je het natuurlijk wel. En zo was het met de lakens en de handdoeken die Sulastri wegnam uit de linnenkast. Mevrouw had de sleutel van de kast, maar als mevrouw de deur niet sloot en de lakens niet miste...

Mevrouw was jong en onervaren. Wat had ze eigenlijk geleerd daar in Holland? Ze luisterde altijd geduldig. Ze bekte hem nooit af. Ze maakte hem niet malu door hem fouten te verwijten waar anderen bij waren. Kortom, een grande dame was ze zeker niet. Maar goed, hij zou bewijzen dat hij zijn positie als huisjongen waardig was. Hij zou keurig dekken, serveren, afwassen ook als het moest, zodat ze tevreden over hem was en geen argwaan kreeg.

Op een dag kwam Ketjil niet binnen. De hele morgen al was hij weggebleven. Johan liep verloren rond. Hij speelde niet met zijn boot, niet met zijn pluchen aap, Bojaan, niet met Moederbeer met het kapotte oor. In het grint langs de kakilima had hij niets te zoeken. Hij klampte de bedienden aan:

‘Tarso, waar is Ketjil?’

‘Ziek misschien,’ zei Tarso verbaasd en ging door met wieden.

‘Lastri, waar is Ketjil?’

‘Hoe zou ik het weten, njo, hij is mijn man immers niet.’

Ten einde raad klampte hij zich vast aan de rok van zijn moeder, die bezig was het goed in de linnenkast te tellen.

‘Mamma, waar is Ketjil?’

‘Die kwam mij te duur uit, Johan, ik heb hem weggestuurd. Kom, dan mag je mij helpen tafel dekken.’

Die middag wilde Johan niet eten. Hij werd van tafel gestuurd en in zijn kamer opgesloten.

III

Die middag liep Ketjil in zijn beste kleren op de pasar rond. Vier rijksdaalders gooide hij op in zijn hand en ving ze weer, zodat ze vrolijk klonken op het ritme van zijn stap. Hij keek de mensen in de ogen en glimlachte soms, innemend of uitdagend, dat hing ervan af. Mocht er soms iemand aanstoot nemen aan zijn manier van kijken en rijk doen met rinkelend geld, dan moest je het maar zeggen. Hij was niemands mindere niet!

Hij keek naar het werk van een krissensmid, die met citroen en arsenicum bezig was de pamor-motieven op een nieuw lemmet uit te etsen. Hij keek naar Chinees porcelein en email-werk en naar de failliete boedel van onbeschaafde volkeren: dayakse maskers en pijlen uit Manokwari, waar, godweet, het gif nog afdroop. Welk beschaafd mens had die heidense gruwelen hier durven brengen?

Hij kwam in de afdeling textiel, waar de geluiden gedempt klonken, waar balen katoen en coulissen van allerlei kleuren goed kleine kamertjes vormden. Daar werden ook boeken verkocht: theosofische werken in paarse banden, godsdienstige tractaten van Maleise en Arabische auteurs. Hij bladerde erin. Hij kon ze niet lezen. Des te meer imponeerden ze hem.

Achter de boeken zaten twee santri's aan hun schaakbord en dronken koffie in voorname rust. Als hij textiel- of boekhandelaar was, dacht Ketjil, zou hij alleen heel rijke klanten te woord staan. Gewone mensen, zoals Sulastri, zou hij niet opmerken. Hij zou doorgaan met schaakspelen, of met gekruiste benen zitten lezen in de Koran, die op een schabelletje voor hem open lag.

In de groentenhal zag hij een mooie jonge meid marchanderen

met een oude vrouw, die op een matje achter haar manden zat. Hij liep haar, rammelend met zijn rijksdaalders, rakelings voorbij. Toen hij weer langs kwam, merkte hij wel dat zij had gemerkt dat hij niet naar haar keek. O nee, zo ongemanierd was hij niet. Stel je voor, een meisje waar je de ouders niet van kent!

Toen hij voor de derde keer passeerde, hoorde hij haar giechelen achter zijn rug. Hij draaide zich om en hun blikken kruisten elkaar. Zij sloeg haar ogen onmiddellijk neer, maar ze had geen macht over de lach om haar mond en de blos die haar wangen kleurde. Ze wendde zich om en voer tegen de niets vermoedende koopvrouw uit: ‘Ach mens, die térongs van jou zijn zó schriel en zó voos, ik kom morgen nog wel eens kijken of je betere hebt!’

En weg liep ze, rank en slank en behaagziek wiegend met haar heupen. Ketjil staarde haar na, breed glimlachend, licht wiegend in zijn heupen, begerig, onbeschaamd. Morgen, morgen om deze tijd, dat klonk hem als muziek in de oren!

‘Morgen, kind van mij’ beaamde de oude vrouw op de grond, ‘morgen om deze tijd.’

Ketjil schrok ervan. Hij had haar nauwelijks opgemerkt. Hij zag nu dat ze blind was. Haar bovenlip krulde spottend omhoog en ze keek hem aan met haar gele tanden. Hij kreeg het koud, daar in de schaduw van de groentenhal, en haastte zich weer in het licht van de zon te komen.

Hij stond nu voor de kooien van een vogelkoopman, op elkaar gestapeld en tegen de zon afgedekt, een schemerig paleis vol getjilp en gekwetter. Hij luisterde naar de verdrietige stemmetjes van al die betoverde prinsjes en prinsesjes. Hij kon hun verenpakjes niet goed zien door het waas dat voor zijn ogen hing. Versmaad door Sulastri, wegens diefstal weggestuurd, voor schut gezet door een blinde vrouw die door hem heen kon zien! O, hij kon altijd zeggen dat hij zelf ontslag had genomen, dat hij niet langer bij ongelovigen wilde dienen...

De vogelkoopman kwam naar hem toe. Om zich een houding te geven wees hij een vogeltje aan: ‘Wat kost die klein prit met het gele buikje?’

‘Dat,’ zei de koopman, ‘dat is geen prit met een geel buikje, neef, dat is een heel ongewoon vogeltje. De prijs ervan durf ik nauwelijks te noemen.’

‘O, ik heb geld,’ zei Ketjil, en hij rammelde met zijn rijksdaalders, maar ze klonken niet meer vrolijk in zijn hand. Wel, hij zou maar afzien van een koop die geen geluk kon brengen. Het was geen goede dag vandaag! Hij keerde zich om en liep naar de uitgang van het pasar-complex.

Bij de poort zat een man die allerlei klein speelgoed verkocht, om mee te nemen voor de kinderen thuis. Een hele boom had hij, volgeprikt met kleine kleurige vogeltjes, gevlochten van reepjes palmblad. Daar kocht hij er eentje van voor hij de straat op liep.

Een grasveld lag terzijde van de weg. Mensen die hadden gebeden rolden hun matten op om naar huis te gaan. Het uur van de maghrib was bijna voorbij. Hij besloot alsnog te bidden. Hij waste zijn gezicht en handen in denkbeeldig water, ging recht staan en richtte zich tot God. Maar de woorden van het gebed wilden geen spijs zijn in zijn mond en hij voltooide de eerste rak'at niet.

‘Ya, Allah, ampunilah aku!’

Ontmoedigd hield hij op en bleef op zijn knieën zitten, de avond kwam, de tijd verstreek. Toen, aarzelend, zocht hij in zijn kleren naar het vogeltje dat hij had gekocht. Hij keek er lang naar, gooide het op in zijn hand en ving het weer. Toen rechtte hij de rug, bewoog het hoofd licht draaiend heen en weer en nam het vogeltje in de holte van zijn beide handen. Hij blies erop en sprak de woorden die geen moslim ooit had gehoord. Met zijn hele hart wenste hij dat het weg mocht vliegen, naar Mèntèng, waar zijn discipel woonde.

Toen hij zijn handen opendeed, viel het op de grond, loos vlechtseltje, dat met het ondergaan van de zon zijn kleur verloor. Zo bedrogen hem de spreuken van zijn voorgeslacht.

Het werd donker, hier en daar gingen lichtjes aan en het werd stil in de stad. Hij zat daar in het gras, alleen, verloren, op een uur tussen alle andere uren in, in een plooi van de tijd. En Allah was dichter bij hem dan het bloed dat in zijn hals klopte.

Toen Johan de volgende morgen wakker werd, lag er een klein gekleurd vogeltje op zijn bed, zoals je op de pasar voor de kinderen kunt kopen. Soms gedoogt God een kleine toverij.*

* *Babu-tjutji - wasmeid; babu-dalem - ‘binnenmeid’; Sukur! - Goddank; santri - leerling van een koranschool; andjing - hond; Mampus lu - Verrek! (‘Lu’ is een onbeschofte term voor ‘jij’; Pra eskis - Vraag excuus; Minta - vragen; ampun - vergeving; tjelana nonjet - ‘apenpakje’, hansop; térong - aubergine; ampunilah aku - Vergeef mijl; rak'at - hoofdonderdeel van het gebed: een reeks houdingen met bijbehorende lofprijzingen.*

Een wereld te koop
Charles B. Timmer

Szczecin, 29 juni 1950

Hooggeachte heer redacteur!

Zeker, ik zou huichelen als ik niet bekende mij gevleid te hebben gevoeld door uw vriendelijke uitnodiging om in de grote prijsvraag voor het beste korte verhaal mede te dingen. Te meer waardeer ik de geste omdat ik mij nog zeer goed onze laatste ontmoeting herinner, waarbij u mij met een verontschuldigend schouderophalen een van mijn magere manuscripten teruggaf. Toen bleef mij niets anders over dan naar Polen te vertrekken om in de omgeving van Szczecin naar het landgoed te gaan zoeken dat mij van moederszijde als erfdeel is nagelaten. Intussen zijn hier alle straten weggebombardeerd, bovendien zijn alle straatnamen veranderd; op de bureaus zitten andere mensen dan in de tijd van mijn moeder; zij spreken een andere taal en kennen de weg niet in de archieven. En tussen de eindeloze ruïnes kan geen mens zich meer oriënteren. Kortom, ik heb mijn landgoed niet teruggevonden. Ik zit nu overdag in het uit baksteen en cement nieuw opgetrokken hotel ORBIS te wachten op het laatste woord van een ambtenaar van het kadaster en 's avonds zit ik in het café met een Deense kok op de vergetelheid te drinken. Maar mijn hart is warm blijven kloppen voor de schone letteren en het vaderland, hetgeen blijkt uit mijn emotie, toen ik uw hartelijke gestencilde uitnodiging openvouwde.

Natuurlijk, hooggeachte redacteur, ding ik mee, natuurlijk schrijf ik het verhaal. Voor de sluitingsdatum ontvangt u het getypte manuscript met de geselecteerde drieduizend woorden. Tot zolang dus en de vriendelijke groeten aan uw dochter...

Ik heb de brief gisterenavond nog vergenoegd naar het postkantoor gebracht. ‘Vaarwel!’ prevelde ik, toen het couvert in de bus gleed.

Daarna heb ik enkele aangename uren bij Irene doorgebracht. Zij is klein en mollig en heeft blond gebleekt haar. Haar ogen zijn lichtbruin, bijna geel, als twee zonnen waar voortdurend wolken langsdrijven. Het ene ogenblik denk je: had ik mijn jas maar meegenomen, maar even later trekje vrolijk je das los om je van puur plezier in je hals te laten bijten. Haar bovenkaak is versierd met een zilveren stifttand.

‘Irene,’ zeg ik, ‘lieve kind, ik ga zaken doen.’

Zij schrok. Zij lag met haar wang tegen mijn blote schouder en haar oogharen kittelden mijn huid als een vlinder die op mijn sleutelbeen was neergestreken.

‘Moet je dan nu al weg, terug naar Holland?’ vroeg zij angstig.

‘Welnee, dat doe ik hier.’

‘Hier mag niemand zaken doen,’ zei Irene, ‘dat past niet in het Plan.’

‘O nee?’

Ik had mijn arm om haar heen geslagen en de vlinder weggejaagd. Nu lag zij achterover op haar rug naast mij en staarde naar het plafond.

‘Het zit zo,’ verklaarde ik. ‘Ik heb een brief gekregen en daarin vragen ze mij wat ik aan te bieden heb.’

‘En wat heb je geantwoord? Een Pools blondje? Of een landgoed dat niet bestaat? Nou, Herr Baron?’

Ik werd kwaad. Ik had haar wel over mijn landgoed verteld, maar nooit dat ik een baron was.

‘Dat landgoed bestaat wel degelijk, ik heb het alleen nog niet gevonden. En wat die titel betreft...’

‘Gisteren zei je dat je het ontdekt had, maar dat het een vuilnisbelt was,’ lispelde Irene, terwijl ze de vliegen telde die het plafond uitstippelden.

‘Een vergissing,’ zei ik. ‘De verkeerde straat, of de verkeerde oever van de Oder.’

‘Of een verkeerde planeet,’ zei ze terwijl ze mijn pols beetpakte. ‘Je moet je landgoed op Venus zoeken.’

Ze begon spottend te lachen. Daarna vroeg zij plotseling: ‘Maar wat voor een zaak is dat dan? Wat heb je geantwoord?’

Ik was niet moe. Ik was in optima forma die nacht. Ik was briljant. Ik was vol overmoed.

‘Dat ik de hele wereld had aan te bieden,’ zei ik. ‘Een wereld vol machtige emoties, fantastische belevenissen, een wereld vol

vermetele avonturen en stoutmoedige gedachten...'

'Ik begrijp er niks van,' zuchtte het mollige meisje.

Ik vertelde haar de inhoud van de circulaire. En mijn antwoord aan de hoofdredacteur.

'Nou, wat zegje daar van? Vijfduizend dollar!' zei ik.

Zij had zich op haar elleboog opgericht. Haar omlaagvallende blonde krullen schermden het licht van de schemerlamp af. Ze keek mij aan. Haar ogen glansden in het clair-obscur van de kamer. Toen liet zij zich zacht op mij neervallen; haar linkerborst drukte zich tegen mijn arm.

'Du, Holländer, du...' fluisterde ze in mijn mond met een zijige stem vol verlangen naar verre, vrije landen en naar prachtige, zongebruinde mannen die in glimmende roadstars rondrijden en blonde meisjes naar hun landgoederen meenemen.

Maar toen ik midden in de nacht mijn hotelkamer inliep, had ik minder praats: op mijn tafel stond een schrijfmachine en ernaast lag de circulaire over de prijsvraag en de kopie van mijn brief.

'Verdomme!' dacht ik, 'nou heb ik ook uit mijzelf een plan gemaakt!' En opeens begreep ik, waarom ik 'vaarwel' had gezegd, toen ik mijn brief in de gleuf van de brievenbus had laten glijden. Ik keek naar de datum en vergeleek die met de sluitingsdatum van de prijsvraag. Nog vijf dagen. Een vijfdagenplan. Ik, gisteren nog een vrij man die onbekommerd naar een landgoed zocht, was plotseling een van die zorgwekkende wezens geworden die zichzelf een taak hebben opgelegd. Iemand die niet mocht falen. Want daarop stond straf. Een van die ongelukkigen die - zoals Irene mij had gezegd toen ze een nieuwe betrekking had aangenomen, - met één been hun kantoor binnenstappen en met hun andere been voor de gevangenis staan te schuifelen.

Als ik geen verhaal schreef was ik veroordeeld. Als ik geen prijs won was ik verdoemd.

Ik ben vroeg opgestaan en aan mijn raam gaan zitten. Ontevreden staarde ik naar buiten, in de trieste lucht, over de trieste puinhopen van de stad en mijn ogen volgden de mensen die tussen de ruïnes door krioelden in zenuwachtige haast om tijdig op hun werk te komen. Wie te laat komt wordt gestraft. Om degene die driemaal te laat is gekomen klonteren zich spontaan de kristallen van onvermurwbare commissies die uit zijn op dood en verderf. Zo een is veroordeeld en verdoemd. Er moet orde zijn en discipline in naam van het Plan. Een grootse gedachte van deze nieuwe

wereld, van een wereld die niet te koop is - een wereld zonder landgoederen.

‘Niet waar, Irene?’ had ik gezegd, die eerste dag toen ik haar had leren kennen. ‘Die gedachte is toch groot?’

‘Het is zo gemakkelijk,’ had zij geantwoord, ‘om vast te stellen wat een mens over zes jaren zal doen. Dat lezen we immers iedere dag in de krant. Maar niemand kan me vertellen wat ik bijvoorbeeld morgen om vijf uur in de middag zal uitspoken!’

Zij had gelijk, want die volgende middag om vijf uur lag zij voor het eerst naakt in mijn armen.

Ik liep in een boog om mijn tafel naar de spiegel.

‘Een groot schrijver,’ dacht ik, terwijl ik mijn tong bekeek, ‘een groot schrijver die een uitnodiging ontvangt om aan een prijsvraag deel te nemen, drukt op de bel en roept zijn secretaris. Die zoekt dan uit de kartoteek een geschikt verhaal op dat nog niet gepubliceerd is en van de juiste lengte. Hij zoekt er misschien twee uit en de Meester maakt zijn keuze.’

Maar ik had nog niet eens blanco papier! Ik ben naar Polen gereisd met niets! Met niets anders in mijn koffer dan een testament, de beëdigde vertaling ervan in het Pools en een notariële akte.

Het angstzweet brak mij uit. ‘Als het niet lukt ben ik een nul,’ dacht ik. ‘Een hondsvot, een aansteller, een windbuil.’

Daarbij een zot die zichzelf tot een plan heeft gemaakt. Er is geen terug meer. Nu begreep ik Irene en de gretigheid, waarmee zij soms in mijn pas bladerde.

‘Laat je pas nog eens zien!’ placht ze te zeggen.

‘Wat is daar nou aan te zien? Je hebt hem al zo vaak bekeken.’

Ik toonde hem niet graag: de foto was slecht en bracht duidelijk een zekere onbenulligheid aan het licht, vond ik. ‘U bent het precies!’ had de fotograaf in zijn schik gezegd. En bij de rubriek ‘Bijzondere kentekenen’ stond als iets onherroepelijks: Géén.

Zorgvuldig spelde zij de tekst en de namen van vreemde landen op de stempels. Daarop sloeg ze het boekje zuchtend dicht en reikte het mij zonder een woord weer toe terwijl er donkere wolken langs haar ogen dreven.

Maar nu voel ik mij net als iemand die in een lichtzinnig ogenblik zijn kostbare vrije pas heeft afgestaan. Onherroepelijk... de grenzen zijn gesloten... Er is niets anders meer dan het Plan... Dat iedere ochtend om zeven uur begint...

Er wordt geklopt.

‘Hallo!’ zei ik lusteloos, toen Reindert binnenkwam.

‘Ga mee,’ stelde hij voor, ‘beneden zit een Hollandse kapitein met zijn stuurman en ze hebben het Pastoortje bij zich.’

Het Pastoortje, zo noemden wij een vriendelijke buffetjuffrouw uit het hotelcafé, een nog jonge vrouw met grote ronde ogen die ons op een zondagochtend had gevraagd of we al naar de kerk waren geweest en toen had aangeboden ons te begeleiden. Sindsdien laat Reindert geen poging achterwege om het donkere dweepstertje te verleiden. Zij had zware wenkbrauwen die aldoor op en neer gingen van plezier zoals een hond kwispelstaart als je hem streelt.

‘Nee, ik kan niet,’ zei ik. ‘Ik moet werken. Ik ben aan het schrijven.’

‘O,’ zei hij en hij wierp een blik op mijn lege schrijfmachine. ‘Jammer. Pas op dat je je niet overwerkt. Misschien zien we je later nog wel...’

‘Ja, misschien later,’ zei ik tegen de deur die hij achter zich had dichtgetrokken. ‘Dat is nog eens een vrij man,’ dacht ik, ‘een onbekommerde koorddanser.’

Jan Reindert was mijn reis- en landgenoot. Een van die jonge mensen die, als de taart wordt binnengebracht, altijd direct weten dat zij de punt met de rode kers willen hebben en die dan krijgen ook.

Ik heb een uur lang door mijn hotelkamer geijsbeerd. Eindelijk kwam ik tot de slotsom dat ik mijn verhaal onmogelijk kon schrijven, omdat ik geen papier had. En in die winkels hier is niks te krijgen. Maar toen herinnerde ik mij al die grote kunstenaars uit het verleden die hun meesterwerken op bierviltjes schreven, op de achterkant van enveloppen, op toiletpapier en ik schaamde mij.

Over het plein reden vrachtauto's beladen met zingende soldaten. Uit een zo'n wagen sprongen, midden op het plein, twaalf jonge mannen in lichtblauw en wit gestreepte pyjama's. Zij hadden een grote bal bij zich, stelden zich in gelid op, een van ze blies op gen fluitje en op dat signaal begonnen zij elkaar de bal toe te werpen, waarbij ze op de ruwe keien buitenissige danspassen maakten. Plotseling barstte een onweer los, de regen plensde neer, maar het spel ging door. Het was acht minuten voor tienen en de jonge mannen wisten dat zij tot tien uur aan de sport moesten doen. Klokslag tien uur snerpte het fluitje opnieuw, twaalf druipende pyjama's zetten een afscheidslied in, klommen zingend in de vrachtwagen en spoedden zich naar hun volgende programma:

griep, koortsthermometers, de beginselen van *Diamat*...

‘Zo ver komt het ook met mij,’ dacht ik, ‘dat ik me druipnat en met influenza in mijn keel zingend in een vrachtauto werp. Om te rijden als ik lopen wil, om te zingen als ik zwijgen wil, om te schrijven, als ik drinken en flirten wil...’ En in plaats van over een mollige blonde met twee geelbruine ogen buig ik mij over een zwarte schrijfmachine en het tikken der toetsen klinkt als het driftig wegrennen van twee hoge hakjes.

Voor de honderdste keer dwalen mijn ogen langs de eindeloze puinhopen van de stad. Het is als glijden zij langs een verpulverde wereld in mij. Onlangs liep ik met Reindert door de troosteloze restanten van straten en zei: ‘Ze hebben me verteld dat er onder al dat puin nog mensen moeten liggen.’

‘Hm,’ zei hij.

‘Soms,’ ging ik verder, ‘als er hier en daar wat wordt opgeruimd, vinden de arbeiders geraamten. Soms twee op elkaar... En veel andere dingen, sieraden, skeletten van ledikanten, geldkistjes, kookfornuizen en andere spullen. Toch een gek idee dat daar onder die brokstenendode mensen liggen.’

Reindert keek me verbaasd aan.

‘Ach, waarom,’ zei hij. ‘Als je langs een kerkhof loopt, kun je hetzelfde denken.’

‘Een kerkhof is wat anders,’ beweerde ik. ‘Daar liggen mensen die gewoon gestorven zijn en met de hulp van priesters en huilende weduwen zijn begraven. Maar de mensen die hier liggen zijn bedolven. Sommigen staan nog rechtop, of zitten in een stoel met het geraas van de laatste seconden nog in hun oren en...’

‘Man, ik heb honger!’ zei Reindert.

Hij had gelijk. Ik ben de werkelijkheid wanneer ik honger heb.

De werkelijkheid is dat ik mijzelf verplicht heb te bewijzen dat ik een vrij scheppende kunstenaar ben en geen dansende pyjama. De werkelijkheid is dat ik drieduizend woorden aan elkaar moet rijgen om mijn recht van bestaan te bewijzen. De werkelijkheid is dat er nog geen woord op papier staat. Dat ik een enorme granaattrechter ben, over de rand waarvan zich nieuwsgierig kudden Amerikaanse toeristen buigen. ‘Well, well,’ zeggen zij. ‘So *this* is Europe!’

Ik trek mijn jas aan en snel de straat op. Ik verwens mijzelf, want ik heb de hele dag geslapen. De avondschemering is plotseling gevallen, het is droog, hier en daar werpen gaslantaarns een

wit licht tegen de zware bomen. Er varen schepen de haven binnen om goederen te laden die er niet zijn maar die er volgens het Plan hadden moeten zijn. Dan ontdekt men de schuldigen en de ontmaskerde ambtenaren worden ogenblikkelijk in meedogenloze commissies ingekapseld. En hun vrouwen blijven alleen achteren gaan met hangend hoofd werk zoeken.

Volgens het Plan had ik al lang een vlotte intrige moeten ontwerpen. Ik heb nog vier dagen de tijd om die uit te werken. Zo niet, dan wordt de schuldige gestraft. En een blond meisje loopt met hangend hoofd rond. En met de onstuimigheid van de liefde nog in haar bloed prevelt zij: 'Du... ach Du, dummer Holländer...'

Bij een kerk ligt in het schijnsel van een lamp een oud vrouwtje op haar knieën voor een groot houten kruis. Af en toe kust zij het bruine hout. De ruïnes storten in tot bergen gruis. '*Uwaga*! *Uwaga*!' jammert de oude vrouw. En zij omhelst een houten balk, kust hem alsof zij er een restantje vlees van wil afkluiven. Eeuwen geleden is haar minnaar gestorven. Of nee - daar ligt hij in het donker op een bank zijn roes uit te slapen. En hij draagt een uniform. En een aktentas is zwanger van de geheime rapporten op de grond gegleden. Dit hadden zij die het Plan ontwierpen niet voorzien. *Uwaga*! Pas op: daar ligt iemand dronken en hulpeloos onder een boom. Daar omarmt iemand in vervoering een onbewogen minnaar van verweerd hout. Daar zit tot diep in de nacht een lelijk, dronken meisje midden op het trottoir te kreunen, terwijl het bloed over haar wang druppelt en de belangstelling gering is. Daar diept men uit stinkende, half met water gevulde kelders de geschonden lijkjes van kinderen op die maandenlang waren vermist. Daar vechten Finse zeelui om het bezit van een Poolse deern. Daar wordt gefluisterd, gehoond, gekonkeld, gemord en huilend *gehoorzaamd*.

En nooit heeft iemand eraan gedacht al die rode draden door het Plan te weven.

Het is laat geworden en ik heb gedronken en een gerecht gegeten dat op vlees leek. Het restaurant ligt op de vijfde verdieping van een massaal gebouw. Er is geen lift. Als ik de cementen trap naar de straat afloop zie ik op iedere etage en langs de trap dronken mensen liggen die 'het niet meer hebben gehaald'. Ze zijn op hun weg terug naar het aardse leed gestruikeld en konden niet meer overeind komen. Straks, na sluitingstijd, worden ze stuk

voor stuk naar beneden gesleept en in een rij op het trottoir gelegd. Gratis service van het staatsrestaurant. Maar 's ochtends om een uur of zes zijn ze plotseling allemaal weg: om zeven uur moeten ze op hun werk zijn. Om het Plan te vervullen.

Ik heb een kwart liter wodka op. Vergeefs heb ik naar de Hollandse kapitein, zijn stuurman en naar het Pastoortje met de zware wenkbrauwen gezocht. Ik dwaal alleen over de brede, door geen huizenrijen ingesloten boulevards. Het is hier stil. Het Pastoortje heeft vermoedelijk de hele bevolking de weg naar de kerk gewezen. ‘Wissen Sie,’ placht ze te zeggen, wanneer ze mij mijn ontbijt bracht, ‘wissen Sie, Sie sind ein Sünder!’ Dan lachte ik vertederd en wist dat mijn dag weer vol beloften was.

Maar sinds die onzalige brief is alles anders geworden. De angst te zullen mislukken drukt als een heet strijkijzer op mij. Ieder plooitje van inspiratie is uit me weggeplet. Gisteren was ik nog rijk: ik had me nog niets voorgenomen. Het had mij niet in het minst gedeerd dat mijn landgoed in een vuilnisbelt was veranderd: ik had ogenblikkelijk rekening gehouden met de veranderde tijden. Maar nu?

Natuurlijk kan ik een verhaal schrijven. Een meesterwerk voortbrengen. Alleen - ik durf niet. Ik durf die vrijheid niet aan. Zelfs de vrijheid niet om te ontsporen. En ik volhard als een bulldozer die door bergen van puin moet breken tot het open veld, het Gulden Vlies en de eerste prijs!

‘Irene,’ dacht ik. Als ik snel loop ontmoet ik haar misschien nog. Ze komt 's avonds vaak het plein over als zij avonddienst heeft gehad. Dan wacht ik haar op en breng haar thuis. Dan klim ik achter haar de trap op naar haar woning. ‘Irene, Irene,’ zong ik, ‘blonde sirene!’ Ik zong zo luid dat de bladeren van de bomen vielen.

Op de hoek van een straat moet ik uitwijken voor een man die aan een lijn een kleine, bruine aap met zich meevoert. Het beest huppelt met schokkende bewegingen van zijn achterste over het trottoir. ‘Hoera!’ roep ik in het voorbijgaan, ‘eindelijk een nuchter man die een dronken aap naar huis brengt!’ Man en aap kijken mij bedroefd na, maar ik ben al mijlen verder. De nacht door! De stad door! Het wild-west leven door!

Ik heb nog een kleine kans dat ik haar ontmoet. En vannacht heb ik haar nodig. Om mijn nood te klagen. Zij zal niets begrijpen van wat ik haar vertel, maar zij zal met haar spitse vingertjes door

mijn haren strijken, haar gezicht dichtbij het mijne brengen en lispelen: ‘Ach du, Holländer, bist du aber dumm...’ En dat zal mij goed doen en moed geven.

Ik ben vlakbij het plein. Ik weet zeker dat ik haar ontmoeten zal. In haar armen vind ik mijn vertrouwen terug. En mijn kracht. Zij zal mij wijzen op wat ik heb aan te bieden: een wereld, een bonte wereld, in tranen geweekte dwaasheid. Jawel, heren Amerikanen! ‘Okay, bud, five thousand dollars worth of nonsense!’ Dat is Europa. Dat is *mijn* verhaal.

In de haven ligt op zijn stuurboordzij een grote oceaanstomer. Het dek staat loodrecht op het water en voor het eerst van mijn leven zie ik, hoe de pijp er van binnen uitziet. Op de voorplecht groeit een boompje tussen het roest. Dan klinkt plotseling uit de zwarte gaten van de patrijspoorten een vriendelijke, lijzige stem: FIRST CALL FOR BREAKFAST. Ik hoor de slag op een gong en zonder om te kijken snel ik verder.

Nu sta ik op het plein voor mijn hotel. De maan is door de wolken gebroken en helpt de gaslampen. Het is stil, maar hier en daar staan mannen te dromen, als standbeelden die dan plotseling van hun voetstuk stappen en als gewone ambtenaren het duister in waggelen.

Langzaam vormt het verhaal zich in mijn hoofd. ‘Irene,’ denk ik vertederd. ‘Irene, straks schrijf ik het op in de schaduw van jouw blote rug. Het wordt groots! Een droom, toekomst, heden en verleden, een ijsberg wordt het, Irene, met bloeiende rozestruiken aan alle kanten! Wat ik ga maken is het ongehoorde; wat ik over mensen ga schrijven wordt een meeslepende reclametekst, zo verleidelijk, Irene, dat de slavenhandelaars op de verste planeten onmiddellijk miljoenenbestellingen gaan doen als ze mijn folder lezen. Wat ik u aanbied, heren van Mars en Saturnus, zal ik schrijven, - wat ik u aanbied zijn onbegrensde hoeveelheden ideaal soepele machines van vlees, waarmee jullie alles wat je wilt kunt uitrichten. En ze zijn goedkoop! In onze Oosteuropese laboratoria en proefstations worden ze al jarenlang getest, sanitair, in lichtblauw en wit gestreepte pyjama's, een volmaakt gewillig produkt van de lopende band! Wij geven duizend jaar garantie! Wij durven! Het Plan triomfeert!

Uit de verte laveert een dronken paar het plein over. Een jonge vrouw en een onnatuurlijk dikke bureaucraat. In de schaduw van het hotel blijven ze staan en ze maken zich uit elkaar los. Dan valt

er een straal maanlicht op het meisje. Zij is blond, zij waggelt op de rand van het trottoir. ‘Pas op kind!’ denk ik, ‘*uwaga*!’ - en zij lalt iets tegen de dikke man, iets zo waanzinnigs dat ze er zelf kwaad om wordt. Zo kwaad dat zij even later haar handtas over de straat keilt. Terwijl de man bezig is de inhoud van de tas bij elkaar te graaien zigzagt het meisje het plein over. Een van de standbeelden komt plotseling in beweging en stevent op haar af. Het is ditmaal een lang, slecht gekleed partijlid. Het lid steekt zonder iets te vragen zijn arm onder de hare en samen waggelen zij weg, de nacht in. De dikke bureaucraat staat even verbouwereerd te kijken, spuwt op het trottoir pfoei! en verdwijnt met Irene 's handtas onder zijn arm in tegengestelde richting.

‘Ach du Luder!’ denk ik. ‘Vuile partijhoer!’ roep ik de verdwijnende gestalten na. Maar het geeft niets. In het hotel wordt ergens een gordijn opzij geschoven. Ik heb een staatsambtenaar wakker gemaakt. En ik sta alleen op het plein. Er is plotseling niemand meer: ieder standbeeld had alleen nog op dit tafereeltje gewacht om de moed op te geven en naar huis te gaan.

Ik liep naar mijn kamer. Ik heb me half uitgekleed op bed geworpen en blader in de notariële akte:

‘...dat het boven omschreven voormalige landgoed geregistreerd staat bij het Poolse kadaster te Szczecin (Stettin) onder Tome XXIV, pagina 6, numero 672C, perceel 2364, ten name van...’

‘Juist,’ denk ik. ‘Het klopt allemaal precies.’

Behoedzaam berg ik het document in mijn koffer weg. Dan loop ik naar het raam en sla het wijd open. Tegen de lichte nachthemel tekenen zich de omtrekken van de ruïnes af. Wij zijn lekker allemaal verwoest, zeggen zij.

Maar in de vroege ochtend, wanneer de zon opkomt, zoeken zwangere vrouwen omzichtig hun weg door het puin om ergens in een rij te gaan staan. En op een in de lucht hangende pilaar groeit gras en klimop.

‘Zal het mogelijk zijn een nieuwe stad te bouwen?’ denk ik. ‘Vol vrije grillen en bontheid? Het kan, het zal mogelijk zijn, door de kinderen van mijn kinderen. Als ik eerst mijn verhaal maar af heb. Dan volgt de rest vanzelf.’

Met het geratel van een tractor in mijn rug zet ik mij aan tafel achter mijn schrijfmachine. ‘Arme Irene,’ denk ik, ‘du albernes Kind!’ Dan ban ik haar uit mijn gedachten en uit mijn leven. En

zonder iets te verwachten stort ik mij op het spottende papier en stort ik mijn hart uit:

In een Poolse havenstad liep in het holst van de nacht een man op straat met een klein kind op zijn arm. De man was dronken. Maar het kind sliep...

‘Hm,’ dacht ik, toen ik die regel overlas. ‘Verdomd, ik geloof dat het goed wordt!’

De andere kant van het hek
Reinold Widemann

Muren van coniferen. Vlinders poedersneeuw. Een verkilde villa aan het eind van de smalle laan: kom me niet te na!

Evert Krul trok zijn kraag op. Achter hem kraakte de sneeuw onder de voeten van de man die hem al geruime tijd volgde.

‘Ben je bang, meneer? Jaja, je bent een beetje bang! Ik zie het wel, hoor, ik zie het aan je rug, weet je dat? Je rug zegt dat je bang bent. Niet erg, maar een beetje. Je rug zegt duidelijk: kijk, ik ben een beetje bang!’

De man giechelde, sprong voor hem en zei: ‘Heb je al koffie gehad, meneertje? Je ziet er moe uit en dan is het tijd voor koffie, zeg ik altijd maar. De koffie is de klok. Elk systeem kan blijven bestaan zo lang er koffie is, wist je dat, meneer? Koffie is de benzine voor de mens. Oppepper en verdovend middel tegelijk. Koffie is het symbool voor dynamiek, en ook voor afgebrande en moegestreden schepsels als jij, want dat kan ik aan je zien: je bent moe, hè?’

‘Van jou word ik wel heel erg moe,’ verzuchtte Evert.

‘Zie je wel? Meneertje is moe, heel erg moe zegt ie. En dan is er koffie. Door koffie laadt een mens weer op, het is de brandstof voor een systeem, voor een traditie zelfs! Ik zal je eens wat geks vertellen, meneer, over koffie en benzine. Een mens loopt niet op benzine zeggen ze, en een auto niet op koffie. Geloof jij dat? Natuurlijk geloof jij dat als je normaal bent, maar vergeet het maar, want het is juist omgekeerd, weet je dat? Zonder koffie lopen er namelijk helemaal geen auto's! Alle bedrijven draaien op koffie, alle activiteit begint ermee en eindigt ermee, geen auto als er niet geregeld koffie geschonken wordt, snap je? En de rest kun je wel raden zeker? Zou een mens tegenwoordig nog aan de gang blijven als hij *geen* benzine kreeg? Heb ik gelijk of niet, meneer? Nou?’

‘Beste man,’ sprak Evert op kalmerende toon, ‘wind je niet op. Zoals ik het bekijk, zullen de mensen juist wel weer moeten *lopen*

als de benzine op is. En nu wil ik graag verder, want mijn nichtje verwacht me.'

De magere man keek hem teleurgesteld aan.

'Wat jammer is dat nou,' zei hij somber, 'waarom wilt u niet met me discussiëren? Je doet net of ik gek ben. Dat woord "lopen" van je is maar een flauwe schijnbeweging, een eufemisme zelfs in dit geval. Bah!'

Met gebogen hoofd verdween hij tussen de bomen.

Evert voelde medelijden.

'Hallo!' riep hij, terwijl hij de takken opzij duwde. 'Hallo, meneer! U hoeft zich niet voor mij te verstoppen hoor! Ik wilde u niet beledigen, ik wil best met u praten, als u dat fijn vindt! Hallo! Waar bent u nu?'

Een klont sneeuw viel in zijn nek en hij vloekte.

'Hè, meneer, kom nou toch tevoorschijn! U vat nog kou tussen al die nattigheid!' Hij ging rechtop staan, klopte zijn jas af en voegde er rillend aan toe: 'Als u niet tevoorschijn wilt komen, moet u het zelf maar weten. Ik ga verder, mijn nichtje verwacht me. Tot ziens!'

Hij liep een eindje door. 'Tot ziens, zei ik!' riep hij nogmaals.

Net wilde hij besluiten dat het geen zin had nog langer te wachten toen er vanonder de takken iemand begon te neuriën.

'Aha! Daar zit u dus!' Hij boog zich voorover en zag tegen de stam van een boom de ineengedoken figuur van de man zitten. Met de armen rond zijn ingetrokken benen en de pet diep over de ogen, schommelde hij mee op de maat van zijn lied:

O, motherfucking blues,
from the inside to the outside
and back again I sing
the always motherfucking blues.

'Trek het u toch niet zo aan, meneer. Als u wilt, lopen we samen een eindje op en kunnen we nog wat babbelen.'

And back again I sing
the always motherfucking blues

'Bent u soms zanger geweest? Dat klinkt helemaal niet gek, wat u daar zingt, weet u dat?'

Listen... here it comes... slowly...
Hear me playin' on the beach...
blowin' through the sandstorm...

‘Daar lijkt het me toch echt geen weer voor nu, voor zo'n zandstorm. Maar kom, ik zal u overeind helpen.’

Hij pakte de man onder de armen. Gewillig liet deze zich optrekken, terwijl hij Evert op beide wangen zoende.

‘Hè nee, doet u dat nou niet, dat heb ik liever niet. Het is al goed, het was mijn fout,’ zei hij en begon de man af te kloppen.

‘Ziezo, u bent weer schoon. Wel, waar zullen we het eens over hebben?’

‘Idioot!’ siste de man plotseling. ‘Klootzak!’

‘Ja ja, zo is het wel genoeg, dacht ik. Dat zei u net ook al, bij het hek. Vindt u dat nou nodig, mij een beetje uit te schelden? Vertelt u eens: waarom zit u hier eigenlijk?’

De man sloeg een arm om hem heen. Evert schrok van de kracht waarmee de hand hem in de schouder kneep.

‘Ik heet Freddy,’ zei de man, ‘en jij?’

‘Wat? Ik? O ja, ik heet Evert.’

‘Goed zo, Evert, dan zijn we voortaan vrienden, ben je daar blij mee?’

‘O ja, zeker, heel blij.’

‘Heel blij, Freddy. Dat moet je zeggen, met m'n naam erbij, anders is het net of ik niet besta: heel blij, Freddy.’

‘Ik ben heel blij dat we vrienden zijn, Freddy.’

‘Goed zo. Eigenlijk heet ik Ferdinand, maar dat vind ik niet zo bij me passen. Wat vind jij, Evert?’

‘Ach, ik vind Ferdinand ook heel mooi, hoor Freddy.’

‘Maar Freddy is mooier hè? Zeg dat je Freddy mooier vindt dan Ferdinand.’

‘Nou ja, eigenlijk vind ik Freddy veel mooier dan Ferdinand.’

‘Precies. En waarom vind je Freddy mooier dan Ferdinand, Evert?’

‘Waarom? Tja, waarom? Het is gewoon mooier hè?’

‘Nee, daarom niet. Freddy swingt meer. Ferdinand is veel te statig voor mij, veel te grijs, begrijp je?’

‘Te grijs? Jaja, daar zit wat in. Freddy swingt meer, het is een echte jazzy naam, vind ik, een lekkere swingende naam! Hi, Freddy!’

‘Yeah man! Get the picture?’

‘Got it!’ zei Evert op zangerige toon. En terwijl hij zich afvroeg waarom hij het deed, zong hij: *I really got it this time, the always motherfucking blues*! Hij draaide zich onder Freddy's klemmende arm vandaan en taxeerde al dansend of hij een sprint naar het huis kon wagen. Maar de bluesbrother sprong achter hem aan, sloeg opnieuw zijn armen om hem heen en drukte hem stevig tegen de borst.

‘My friend,’ hijgde hij. ‘Freddy's friend has come, at last!’

‘Ho ho, my dear Freddy, we zouden alleen wat praten, weet je nog? Je wou me wat over jezelf vertellen, is het niet?’

Freddy zoende hem opnieuw op beide wangen.

‘Right you are, buddy!’ galmde hij. ‘Ik zal je wat vertellen. Wat wil je horen?’

Evert haalde opgelucht adem toen de omarming wat minder hevig werd.

‘Laten we intussen wat doorlopen, Freddy. M'n nichtje wacht, weet je nog? En vertel me maar wat je wilt.’

De twee mannen slenterden hand in hand over het besneeuwde pad, waar maar geen eind aan leek te komen.

‘De slang...’ fluisterde Freddy geheimzinnig, ‘ken je de geschiedenis van de slang?’

‘Nee, Freddy, ik geloof niet dat ik die ken. Vertel me de geschiedenis van de slang. Ik ben heel benieuwd.’

Het oude huis leek verder weg dan ooit toen de magere man zijn verhaal vertelde: ‘Er was eens een slang die zichzelf op zekere dag uit nieuwsgierigheid in de staart beet, om eens te proeven hoe dat smaakte. Omdat het bij een slang nogal even duurt voor het voedsel in z'n maag terecht komt, en omdat hij het zo gewend was, nam hij een paar fikse happen. Op hetzelfde moment echter merkte hij, dat zijn lijf korter werd en daarover verbaasde hij zich zeer. Het was tenslotte de eerste keer in zijn leven dat hij iets at waarvan hij niet groter werd, maar juist kleiner!

De slang overzag de situatie, probeerde zijn gedachten te ordenen, maar kwam er niet uit en dat frustreerde hem bijzonder. Hij besloot dat hij niet verder kon leven voor hij ontdekt had wat de oorzaak van deze paradox was. Dus vrat hij zich een weg naar de achterkant van zijn kop, in de stellige overtuiging dat daar zijn hersens zaten. Hij dacht: “Als ik het klaarspeel mijn hersens eens

van dichtbij te bekijken, zal ik daar ongetwijfeld de oplossing van mijn probleem zien liggen, want ze hebben me verteld dat je alle moeilijkheden in je leven de baas kunt als je bereid bent jezelf tegen te komen."

Dagen achtereen at hij door - want het was een grote slang - en dagenlang worstelde hij met zichzelf en zijn taaie lijf, zonder ook maar één keer de kans te krijgen een boer te laten om zijn overvolle maag te ontluchten. Dat betekende dat hij veel winden liet, maar die nam hij voor lief, want de oplossing van het raadsel zou alles goed maken. Gelukkig lag hij niet rond een boom of tak, want dan zou alle moeite voor niets zijn geweest.

Na ruim een week overtrof de dikte van zijn kop de omvang van de cirkel waarin zijn lichaam geperst lag. Op dat moment kreeg hij voor het eerst zijn achterhoofd in het vizier, maar het beest was een beetje in de war en dacht: "Welke lelijke dikkop is mij voor geweest? Wacht, ik zal hem zijn vette hals eens doorbijten, dat zal hem leren!" Hij schoof behoedzaam nog wat dichterbij en merkte toen dat hij niet verder kon. Hoe hij ook duwde of trok, hoe hij ook kronkelde met wat er van zijn lichaam over was, niets hielp, hij zat muurvast. Hij kreeg het warm en begon te klagen: "O, wat een ellende nu toch! Nu ik bijna mijn doel heb bereikt, belemmert me daar de eerste de beste volgevreten nek het uitzicht! Kon ik mij maar bewegen, dan zou ik hem bespringen en verscheuren! Eindelijk zou ik dan te weten komen waar de oorzaak van mijn ongenoegens ligt. Kijk nou toch eens! Het lijkt waarachtig wel of hij zijn hele leven niets anders gedaan heeft dan vreten! Hé, jij daar! Draai je eens om als je durft! Laat me je lelijke kop eens zien als je het lef hebt!" De slang kreeg natuurlijk geen antwoord en dacht dat dat kwam omdat hij zich niet verstaanbaar kon maken. Hij kon zijn uitdaging alleen maar denken, vanwege het feit dat hij zo'n groot brok in zijn keel had. Overmand door een depressie - zo diep als hij tot op dat moment niet voor mogelijk had gehouden - die samen met een plotseling opkomende kwaadheid zijn lijf in alle hevigheid deed sidderen, vond hij uiteindelijk de kracht om nog een halve centimeter op te schuiven. Het laatste wat hij hoorde, was het breken van zijn eigen nek...'

Het duurde enige ogenblikken voor Evert reageerde.

'Is dat je probleem, Freddy?' zei hij langzaam. 'Heb jij jezelf in de staart gebeten? En zit je daarom vast?'

‘Ik had mezelf al bijna op toen ik in de gaten kreeg dat de dokters logen. Ze liegen met alles wat ze doen en zeggen, want ze weten niets van filosofie, van *mijn* filosofie. Ze doen net of er geen abstractie bestaat, alsof het hogere altijd terug te voeren is op het lagere in plaats van andersom! Alsof elke klap van je vader je kijk op het leven en de wereld bepaalt in plaats van het omgekeerde, namelijk dat die klap het gevolg is van een aangeboren geestesgesteldheid bij de mensen en dus ook bij de vader. Je moet niet kijken wat die klap aanricht, maar waar hij vandaan komt. En dat kunnen ze niet, die dokters, daar zijn ze te dom voor. Het is net alsof ingenieurs van Rijkswaterstaat bij een dijkdoorbraak alleen maar oog hebben voor hoe nat alles wel niet wordt en vervolgens aan de mensen komen uitleggen dat daarom hun kinderen zijn verdronken en dat ze daar maar mee moeten leren leven. Maar geen van die waterbouwers heeft ooit over de dijk gekeken waar de zee grijnzend ligt te wachten, letterlijk en figuurlijk op een hoger plan dan die domme mensen die zo nodig meters onder zijn spiegel moeten wonen. En ze hebben er ook geen enkel belang bij, die ingenieurs. Waarom zouden ze rondbazuinen dat er zoiets als een zee bestaat? Waarom zouden ze vertellen dat er helemaal geen dijken gemaakt hoeven worden zolang er geen idioten zijn om de zee uit te dagen? Waarom zouden ze hun baantje op het spel zetten?’

‘En jij hebt nu over de dijk gekeken en besloten dat het onverstandig is in je eigen staart te happen, Freddy? Zeg ik het zo goed?’

‘Eindelijk iemand die me begrijpt! Yeah man! You got it again! Let's dance!’

‘Niet doen, Freddy!’ riep Evert toen de man hem meesleurde door de sneeuw.

‘Doe dat nou toch niet! Je was net zo lekker bezig, uhhh... ik bedoel aan het vertellen! Toe nou, stop daar nou toch mee, Freddy!’

Het leek of middenin de uitbundige sprongen van Freddy de film knapte, op het moment dat Evert zich in een ongemakkelijke achteroverhangende houding in zijn armen bevond. De wasem uit hun beider monden bewolkte de lucht tussen hen in, terwijl het paar leek te wachten op de punten van de jury.

‘Je wijst me toch niet af hè?’ hijgde Freddy.

‘Integendeel, Freddy, hoe kom je erbij?’ bracht Evert moeizaam uit. ‘Maar vind je het goed als ik rechtop ga staan, want ik

geloof dat ik daar mijn nichtje aan zie komen.' Hij knikte in de richting van het huis.

Freddy keek opzij en zei dreigend: 'Ik zie niemand... Zie jij iemand, Evert?'

'Ja hoor! Natuurlijk zie ik iemand, anders zei ik het toch niet, Freddy?'

'Mmmm, in dat geval zal het wel zo zijn. Ik weet dat we nou eenmaal niet allemaal hetzelfde zien op deze wereld. Ik zal niet dezelfde fout maken als die domme dokters hier. Die doen net of ik gek ben als ik iets zie wat zij niet zien. Ga maar gauw rechtop staan dan, Evert, en kijk maar goed naar je houten nichtje.'

'Nou, ze is anders heus niet van hout hoor, Freddy!' lachte Evert terwijl hij zijn schoenen afklopte en das rechttrok.

'Wie is van hout?!' declameerde Freddy. Hij ging stokstijf middenop het pad staan, tilde zijn armen op en kromde ze als takken. 'Wie is van hout?!' riep hij weer.

Toen hij niet van plan leek uit zijn verstarde pose te ontwaken, zei Evert: 'Ach, kijk nou toch! Er zit een konijntje onder die boom!' en wees daarbij op Freddy's voeten.

De boom wilde zich niet zo gemakkelijk laten ontwortelen en neigde slechts zijn kruin. 'Ik zie geen konijntje,' zei hij en zijn ogen werden vochtig. 'Ik heb eens een konijntje opgegeten,' klonk het tussen de takken. 'Dat was voordat ik mijzelf in de staart beet. Levend slokte ik het naar binnen en toen hebben ze me opengesneden om het konijn te redden, maar niemand dacht aan mij. Het beestje had alleen nog maar wat brandplekken in zijn vacht toen ze hem eruit haalden en ademde heel nerveus toen hij zag in wat voor bloedplas hij had gezeten. Maar het was *mijn* bloed wat hem zo bang maakte, *mijn* maag lag open met de darmen ernaast. En midden in al die rommel likte het konijntje zijn velletje schoon, knipperde een paar keer met zijn oogjes tegen het felle buitenlicht en wipte weg. Mij hebben ze gewoon laten liggen en het was maar goed dat ik naaigaren bij me had om mezelf provisorisch dicht te maken, anders had ik het niet overleefd.'

Hij wiegde zacht heen en weer, zijn takken spelend met een denkbeeldige wind. 'Met duizenden sterven kleine konijnen in de duinen omdat ze gaten graven waarvan de mensen niet gediend zijn, duizenden jagers schieten jaarlijks vele tienduizenden exemplaren omdat ze schadelijk zijn of voor de lol. Maar deze hier zorgde plotseling voor een omwenteling van de normale normen

omdat hij ineens niet meer schadelijk was maar zielig. Een zielig konijntje in de buik van een giftige rover. Waarom toch? Waarom?'

'Omdat hij een eenling was, Freddy. Zo gaat dat nou eenmaal,' zei Evert. De takken vielen slap langs de stam van de boom, die daarna enkele houterige stappen in de sneeuw zette.

'Een eenling,' mompelde hij. 'Een eenling... Nee, nee, er klopt iets niet. Eenlingen worden juist altijd bestreden en...'

'Het was een eenling van een soort, Freddy, het was iemand uit de massa, een klein burgerkonijntje. Een herkenbaar modaal wezentje waarvoor die heren slagers het mes in een andere eenling zetten, die echter pas een *echte* eenling was, in de ware zin van het woord: op eenzame hoogte en daarom gevaarlijk.'

De laatste opmerking vrolijkte de magere man zichtbaar op. Er verscheen een brede grijns op zijn gezicht waardoor zijn pet een stukje omhoog schoof boven zijn wijd opengesperde ogen die straalden van pret.

'Hihi, ik ben gevaarlijk. Mijn vriend Evert zegt dat ik op eenzame hoogte sta en daarom zeer gevaarlijk ben. Ik mag jou wel, mijn vriend!' zei hij met een buiging.

Evert liep naar hem toe, pakte hem stevig onder een arm en zei: 'Fijn zo, Freddy. Dan kunnen we nu weer verder. Kom maar mee, dan zal ik je het laatste stuk ook nog eens iets over mezelf vertellen. Misschien lijken we wel meer op elkaar dan je denkt.'

De twee mannen bevonden zich halverwege hek en huis en liepen gearmd langs de hoge coniferen die niets dan rust en stilte ademden. Een willekeurige voorbijganger zou de twee misschien als broers aanmerken. Zelfs hun geheel verschillende kledij kon niet verhelen dat daaronder bijna gelijke gestaltes schuilgingen, ook al was de een wat dikker dan de ander. De man die een lange sjaal dubbel om zijn nek geslagen had, liep blootshoofds naast de ander wiens pak uit de Chinese culturele revolutie leek te stammen. Ondanks Everts dikke winterjack had hij het kouder dan Freddy in zijn hooggesloten grijskatoenen jasje.

'Goed dan, Freddy. De zaak zit ongeveer zo: jij en ik hanteren elk twee verschillende denksystemen, eentje voor onszelf en eentje voor de wereld. Of misschien moet ik zeggen: een micro-filosofie voor persoonlijk gebruik en een macro-filosofie voor de kudde. Ben je het daarmee eens? En nu is het probleem dat jouw doktoren je die kudde-filosofie willen aansmeren, heb ik gelijk?'

‘Mmmm, ga door, wat wil je daarmee zeggen?’

‘Ik wil zeggen dat die doktorenpraat - kuddegeest verpakt in witte jassen - ons iets probeert te ontfutselen dat wezenlijk van onszelf is: ons recht op een eigen denksysteem, een persoonlijke kijk op de wereld. Anders gezegd: onze waarheid, de enige echte, de enig mogelijke! En jij en ik, Freddy, wij lusten hun koopwaar niet, wij zijn niet geboren als goedgelovigen, wij wijzen elk systeem af zolang het niet onze eigen uitvinding is en zelfs dan nog halen we van uur tot uur de bezem erdoor. En daar kunnen die mensen niet tegen, want zij zijn uiteindelijk gesteld op orde en regelmaat. Zij verdragen de chaos niet, zij zoeken de eenheid en zijn als de dood zo bang voor onoverbrugbare tegenstellingen in het karakter van hun patiënten, want die beschouwen ze als een besmettelijke ziekte waar ze zich tegen moeten wapenen door pillen, spuiten en therapieën.

Daarom kun je ze maar beter niet vertellen dat er eens een konijn in je maag zat, want ze verklaren je voor gek omdat ze alleen maar materieel kunnen denken: wat ze niet zien kunnen, ontkennen ze gewoonweg. En dat is op de keper beschouwd toch wel wat vreemd, als je eraan denkt hoeveel van die doktoren zondags in de kerk zitten om daar allerlei spookverschijnselen te aanbidden. Ze zeggen je in alle ernst dat er ergens een God in hun binnenste zit, maar trekken bleek weg als een zekere Freddy komt vertellen dat het in zijn geval om een konijn gaat!’

‘Hihi, leuk, leuk, hihi,’ gniffelde Freddy, ‘alleen was het bij mij een écht konijn!’

‘Natuurlijk, Freddy, natuurlijk, je hoort mij niet zeggen dat je maar wat aan het verzinnen bent! Sterker nog: ik vind dat je voor je konijn moet vechten, of liever: voor jezelf, als slang bedoel ik!

Je moet vechten omdat je een slang bent, een grote slang die veel ruimte nodig heeft, veel groter dan ze hem toe willen staan. Dat is ons probleem: wij zijn allebei roofdieren - gedegenereerd en decadent misschien, maar toch - en het ecologisch systeem waarin wij gedijen is helaas veel groter dan beschikbaar. Daarom botst onze micro-filosofie over persoonlijke vrijheid op de macro-filosofie van de kudde, waarvan elk afzonderlijk lid al heel gauw dik tevreden is met een paar vierkante meter gras tussen de beschermende lijven van soortgenoten. Mijn opvatting over persoonlijke vrijheid - onze opvatting - past heel slecht of zelfs helemaal niet in een overvolle maatschappij, die alleen maar kan

blijven bestaan als de leden bereid zijn voortdurend wat in te schikken, zodat zelfs die paar vierkante meters gras per persoon voor sommigen al niet meer weggelegd zijn. Dat is geen leven zo. Voor leven, écht leven is ruimte nodig. Goede grond, frisse lucht, schoon water en voedsel in overvloed zonder dat het eerst bespoten en bijgekleurd wordt.

Ik vraagje, Freddy, welke keus blijft er dan nog voor ons soort mensen over? Ben je bereid in te schikken? Laat jij je levensruimte verwoesten door een zich alsmaar uitbreidende, voortrazende en alles kaalvretende kudde? Tot hoever gaat jouw tolerantie? In hoeverre laat jij je persoonlijke ideeën onderwalsen in het belang van de samenleving? Bestaat er eigenlijk wel zoiets als een algemeen belang? Is er wel een reële keuze mogelijk tussen individu en gemeenschap? Of mogen alleen doktoren het leven van een zieke enkeling ten koste van vele miljoenen rekken, terwijl met dat geld hele horden van de hongerdood gered zouden kunnen worden? Want zij hebben onze achting Freddy, zij die zeggen anderen te redden, zelfs als ze daarbij over lijken gaan. Ze worden geprezen om hun opofferingsgezindheid. Vind je dat geen mooi woord, Freddy. Opofferingsgezindheid? Weet je wel wat dat betekent, Freddy? Opofferingsgezindheid? Dat betekent omruilen van levens, het ene tegen het andere of duizend tegen één, net zo het je geweten uitkomt. Een miljoenenoperatie kost minstens duizend levens, denk je ook niet? En niet alleen als doktoren hem uitvoeren, nee, iedere miljoenenoperatie, begrijp je? Wat offer jij op, mijn vriend? En voor wie? Voor wat? Alles voor een systeem dat niet het jouwe is? Niets voor jezelf? Mag een roofdier zichzelf niet meer helpen, Freddy? Moet hij gekooid worden? Je nagels geknipt, tanden getrokken en ziel uitgerukt? En dat alles omdat je je eigen territorium wenst af te bakenen, zelf wilt weten wat en wie je op wilt vreten en wanneer en hoe, omdat je het verdomt elk willekeurig schepsel te vermoorden als de leider zegt dat hij dood moet om het vaderland te redden en de kudde te beschermen. Want jij spuugt op die kudde en vreet de leden ervan op als je honger hebt en niet omdat iemand je een idee aangepraat heeft. Wij, roofdieren, bepalen zelf wel wanneer we jagen en wanneer niet... Maar, Freddy, zeg eens eerlijk: verbieden ze jou te jagen? Zeggen ze tegen je dat je niet zo... gemeen moet zijn? Asociaal misschien? Zeggen ze tegen je dat je helemaal geen honger hebt als je een mals konijn ziet? Proberen ze je als slang bespoten koekjes te laten

eten?'

'Nee, vriend, dat proberen ze niet. Erger dan dat, heb je dat niet begrepen? Heb je wel naar me geluisterd toen ik het je vertelde?' zei Freddy mismoedig.

Ze hadden de trap naar het bordes bereikt toen de grote deuren openzwaaiden en er een jonge vrouw in balletpakje verscheen.

'Hai, oom Evert!' juichte ze.

'Evelien, lieveling! Wat leuk je te zien! En wat zie je er prachtig uit!'

'Ik was al binnen, oompje, maar ze vertelden me dat je aan de wandel was. Als ik had geweten dat Ferdinand bij je was, had ik me niet zo ongerust hoeven maken.'

'Hij heet Freddy, liefje.'

'Freddy? Welnee, dat is Ferdinand, oompje. Ferdinand werkt hier, dat weet je toch wel?'

'Werkt hier? Evelien, je hebt het mis hoor! Freddy woont hier, net als jij, een paar jaar al. Ik geloof zelfs dat hij hier al vóór jou zat, is het niet Freddy?'

'Je hebt het mis,' mompelde Freddy. 'Ze gaven me geen bespoten koekjes, ze zeggen dat ik mezelf moet opeten, maar ik heb ze door.'

'Nou, Evelien? Wat zei ik je?' riep Evert. 'Werkt hij hier of woont hij hier?'

'Als je het zo ziet,' zei ze zacht, 'tja, dan...'

'Ze laten je heus wel vechten, hoor, Evert! Jazeker! Met jezelf nog wel! Maar daar trap ik niet meer in! Bah, duelleren met jezelf, een oud elitair spelletje voor zieke heren, opgepoetst en als therapie verkocht, bah! En weet je wel wat er van je verwacht wordt in een duel, Evert? Ze verwachten dat je doodt of gedood wordt, dat is the fine art of duelling, you see, my brother? Doden of gedood worden, maar welke helft in mij zal de andere doden? Zal de gepolijste burgerman het roofdier om zeep helpen of andersom? Of zou het soms kunnen dat ze er allebei levenslang invalide uit tevoorschijn komen? Kan dat, Evert, allebei halfdood? Overkwam de heren dat vroeger weieens?'

'Dat kwam voor, Freddy. Vrij vaak zelfs.'

'En dan? Hoe leefden ze dan verder?'

'Als wrakken, Freddy, armoedige wrakken zonder benen, armen of stem. Sommige ongelukkige flinkerds verloren alleen maar

hun geslachtsdelen, andere een oog of ze raakten hun verstand kwijt. Maar vrijwel altijd werd er daarna op hen neergekeken: ze waren niet sterk genoeg om te doden en niet dapper genoeg om te sterven.'

'Is dat wat je bedoelt met kiezen, Evert? Doden of sterven?'

'Je hoeft niet te kiezen, Freddy, dat is ook een keus. Soms dood je eens een keer en dan weer sterf je een beetje, dat is het theater in het leven van een mens: een gecastreerd roofdier dat z'n ballen op de rug meedraagt en ze uitpakt als de rituelen dat vereisen.'

'Waar hebben jullie het toch over?!' gilde de ballerina terwijl ze een paar driftige pasjes over het bordes maakte. 'Het lijkt hier wel een gekkenhuis!' Ze maakte een double Tour en l'air en bleef staan in een Pointe toen ze plotseling de betekenis van haar woorden besefte. 'O, gut, sorry hoor,' zei ze lacherig, 'ik schaam me diep!'

'Geeft niet hoor, meisje,' zei Evert, 'maar heb je het niet verschrikkelijk koud in dat dunne pakje van je? En je schoentjes zijn helemaal doorweekt van de sneeuw! Ga toch naar binnen, kind!'

'Nee, oom, ik moet nu echt gaan, want zo dadelijk moet ik op.'

'Op?'

'Ja, op, ik moet dansen, heb een uitvoering zo meteen.'

'Zozo, Evelien, je hebt een uitvoering dus. Kijk eens aan, wat leuk voor je.'

'Ja, heel leuk, maar de lol gaat er wel een beetje af als het je werk is en je niet eens de tijd meer hebt je te verkleden als je ook nog even bij je lievelingsoom langs wilt.'

Ze ging in Jeté de trappen af, zakte onderaan vluchtig in Spagat maar kwam rillend weer overeind. 'O jee, wat koud!' riep ze en sprong heen en weer om de sneeuw van haar benen te laten vallen.

'Evelien...' peinsde Evert, 'die uitvoering van je..., waar geef je die?'

'In de schouwburg natuurlijk, net als altijd.'

'In de schouwburg? Zozo, en wanneer heb je dat dan geleerd, dat dansen? Was dat hier? In dit huis? Of daarvoor al?'

'Nou, oompje! Dat weet je toch wel? Jij hebt notabene zelf voor mijn lessen betaald! Je stuurde me elke maand een cheque. Zonder jou had ik het nooit kunnen afmaken!'

'Ja, ja, nu weet ik het weer. Natuurlijk. Dom van me. Ik was het gewoon even vergeten,' zei hij zorgelijk. 'En die jurk? Heb ik

die ook betaald?'

Ze glimlachte en het viel hem op hoe haar ogen een vluchtige blik van verstandhouding wisselden met die van zijn vriend Freddy. Er was iets in die blik dat hem bang maakte, iets in hun ogen dat erop duidde dat ze hem afwezen, buitensloten. Het was een manier van een complotje smeden zoals leerlingen van hem wel deden wanneer ze elkaar schamper aankeken als die idioot van een leraar lollig probeerde te zijn. De lui die nou eenmaal niet beter wist, maar die je te vriend moest houden door hartelijk om zijn flauwiteiten te lachen. Of andersom: het kind dat de gedachten van grote mensen toch niet zou kunnen begrijpen, gedachten die hem alleen maar zouden verwarren als ze uitgesproken werden. Je ouders die op fluistertoon converseren om de gevoelige kleine oren te beschermen tegen de woorden waaronder de bedreigingen van het volwassen leven schuilgaan. Een aai over de bol en een boterham met pindakaas voor op straat met de mededeling: ga jij nog maar even fijn spelen, Evert, geniet er maar van zolang het nog kan. Hij voelde zich grenzeloos eenzaam.

'Nou, oom Evert, dan ga ik maar. Ferdinand zal bij je blijven om voor je te zorgen als je iets nodig hebt. Dag hoor.'

Ze kuste hem op beide wangen en huppelde weg.

'Evelien!' riep hij. 'Evelien! Waar ga je heen?'

'Optreden, oom! Net als altijd!'

Ze sprong over het pad in zigzaggende bewegingen, een wit konijn dat van boom tot boom ging.

'Freddy, mijn vriend, kun jij haar niet tegenhouden? Ze woont hier toch? Ze mag hier toch niet zomaar weg?'

'Natuurlijk wel, Evert, ze is vrij om te gaan.'

'Hoezo? Wat bedoel je? Is ze... eh... beter? Genezen, bedoel ik?'

'Ze is nooit ziek geweest.'

'Je weet niet wat je zegt, Freddy.'

'Evert, luister naar me. Evelien gaat gewoon naar huis, kijk daar gaat ze. Ze moet eerst nog optreden, dansen in de schouwburg, en daarna gaat ze thuis slapen, gewoon in haar eigen bed, net als altijd.'

'Maar, maar dan moet ik haar achterna!'

'Nee, Evert, doe dat maar niet. Dat is echt niet nodig. Kom, dan gaan we samen naar binnen en dan breng ik je naar je kamer.'

‘Freddy!’ gilde hij. ‘Freddy! Laat me los! Ik wil hier weg! Laat me onmiddellijk los! Je doet me pijn, Freddy!’

‘Hou nou eens een keer je bek, idioot! Eerst loopje weg, dan sta je als een wilde op die bel te drukken en probeert mij wijs te maken dat je bij je nichtje op bezoek moet, en nou wil je er alwéér vandoor!’

‘Ik? Wil ik er vandoor? Hoe kom je erbij, Freddy? Ik wil alleen maar even...’

Hij moest nadenken. Te weten zien te komen hoe hij in deze situatie verzeild was geraakt. Was Freddy een vriend? Een vijand? Met of tegen hem?

‘Er schiet me zojuist nog een versje te binnen, Freddy. Wil je het horen? Luister maar, het gaat zo:

Beeld

Wat deuk je,
dat het leuk is,
je hele leven beeld
te zijn?
Stilstaan zonder aarden,
sta je daar wel eens bij stil?

Hoe vind je het, Freddy Vind je het leuk?’

‘Klootzak!’ zei Freddy, terwijl hij hem meter voor meter het bordes over sleepte naar de openstaande deuren.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Maarten Doorman

Een lome regen
versluiert de verten,
vermoeit me tot in het merg.

Zie, mijn tenen
(waar ik eens op liep)
verwortelen
in de vette klei;

wat bewegen is, veranderen,
kan ik me niet meer herinneren.

Het is niet erg; want
zie, mijn horizon
beperkt zich tot een rij
popels in de berm:
achter elke boom staat een andere.

Rust krijgt het land
in kanalen en vaarten,
in hun rechtlijnigheid.

Verandering van richting
is geen kleinigheid.

Een knik van een vaart, van een kanaal,
heeft bij het voortgaan
verstrekkende gevolgen.

Populieren wijzen daar al op:
wolken wissend, langzaam
en golven.

Gestrekt trekken strepen
het landschap strak,
geen beurtschipper schendt
het oppervlak.

Kanalen en vaarten,
alles verbindend
in opengewerkte weidsheid.

De brugwachter
en de sluiswachter
bedienen oneindigheid.

Deze Janus Bifrons ontstond in 1974 in Rome toen ik (uit twee toevallige kleurvlakken) voor een vriendin de mengbaarheid van acrylverven probeerde te demonstreren. Achteraf gaf ik hem namen als De vertaler *en* Tweelingen. *Het belendende* Junius *(Gimini...) schreef ik in 1981 op verzoek van Cees Aarts voor zijn* Letterkundige Almanak voor het Willem Elsschotjaar 1982, *omdat ik in juni van dit jaar de halve eeuw vol zou maken. Eusebius en Florestan zijn de twee uitdrukkingskarakteristieken van de bezonnene en de onstuimige die beurtelings in Davidsbündler (op. 6) en in Carnaval (op. 9) van de junimens Robert Schumann 'aan het woord' komen. (MF)*

Gedichten
Marko Fondse

Junius

Wat een naam voor een maand. Hij zelf kan er zich ook al
geen jota bij voorstellen. Als alle eieren gelegd zijn
komt hij nog eens aankakken, erfgenaam van groen
en van redelijk weer. Moest Mei dáárvoor sterven?
Hij weet zich het koekoeksjong van de twaalf.
Anderen stammen van goden, twee dragen namen van keizers,
vier zijn voorzien van althans een ordentelijk nummer.
Spruit hij uit ietwat sekretige Juno? Hij is er
moederskindje genoeg voor, maar historisch ligt het niet vast.
Nooit geëcht en toch erfelijk belast, een beetje een mietje,
een tweeling in één persoon die zijn eigen gezicht niet kent.
Smaakt op zijn best naar de voze aardbei - met suiker
pas echt te genieten.

Junius, neem je dit alles maar zo
van een door tandpijn gekwelde Hollandse dichter?
Waar blijft toch je zin voor een tikkeltje eigenwaarde?
Hier, zet die zeilpet maar op, hij staat je zo aardig
en kaptein word je nooit. Eusebius schonk je ons, schonk
Florestan ons. Onverantwoordelijk geef je je leeg - een
good mixer, plannetjesmaker, ideetjesverbreider, goeiige losbol.
We houden toch van je, kwikzilveren vluchter, nooit rijpende
appel voor onze onmeetlijke dorst. Je mengde wat blauw
door ons leven. Maar als je gaat sterven gaan wij op vakantie.
Bij de oogst word je amper gemist, bij het feest van de
sterken. Nu dag, malle gekkerd, dag hoor en zoek het maar uit.

Van de kruk

Niet met uw hond en zo'n bevallig wezen
als u had ik mijn leven graag gedeeld.
Met zo veel ziel nog in mijn lompe vlees is
ook het schoonste iets dat straks verveelt.

Tenslotte is wat ik heb meegenomen
van u iets waar u zelf niet van verarmt, -
niet meer dan wat ik deel met al die dromen
van ieder die zich aan uw schoonheid warmt.

En dat volstond om als bezielde kijker
gelukkig van mijn barkruk opgestaan
in woorden niet te vatten hoe veel rijker
u uit de weg mijn eigen weg te gaan.

Geworden

Dat mijn verstand het heeft kunnen beleven,
dat mijn gevoel daarin is meegegaan -
de omslag in je ogen
van wanhoop om het niet begrepen kunnen worden
tot lust van niet begrepen willen zijn -
het maakt me vrij van alle meegevoel,
nu dat de pure wereld kan beginnen
zonder uitkomst, zonder doel.

They shoot horses

‘Mijn liefde zal je altijd blijven volgen,
in 't landschap van je ziel een kreupel paard.’

Zo jammerlijk is nu een liefdesbrief.

Wees moedig. Los dat schot
en dood die metafoor.

Het vlees zal nog wat stinken,
maar blinken het karkas
in zon en duisternis.

Het is dan zaak niet meer te struikelen;
doornen zijn de ribben.
Of, als je wilde, eer een rek met zwaarden.

Zie je het tuighuis in dat dulle paard
dat je alleen uit dierenliefde spaart?
Wat is versleten liefde laf.

Wij zagen je het liefst als drakendoder.

Voor Nini Brunt, negentig

Nini, broos krachtig wezen,
mocht ík ooit negentig worden,
compos tot schrijven en lezen,
halfblind, ontoegankelijk voor de
onzin waarin wij leven,
steeds nog bereid iets te geven, -
stuur dan van ginder een teken,
eeuwig signaal voor ons leken.
Of, áls je kunt, doe het sneller.
Maar gun je de tijd, dat wel hoor.

Vier gedichten
Rabin Gangadin

Ik loop op mijn goddelijk gemak
de straat van mijn jeugd af.
Ik ben verbijsterd noch teleurgesteld.
Zonder pijn of vreugde wandel ik alles af.

Legende op legende ligt er begraven.
Het verstarde dansen van woeste nachten.
Eindeloos opvarende boten die vergaan.
De steven doorklieft het water in eindeloze beeldspraak.

*

Zij legt haar beide handen op mijn schouder
in een gebaar vol overgave.
Ik dommel in onder de streling van haar
alsof ik in een lauw bad in de buitenlucht lig.

Een zonderlinge rilling beklemt mij.
Ik heb het gevoel verdwaald te zijn,
gevangen in de zinsbegoocheling van de begeerte.
Er hangt iets van tederheid en dierlijke liefde om me heen.

*

Ik blader door mijn herinneringen heen.
Het is een eindeloos graven in mijn verleden.
Welke verrukkelijke avonturen beleefde ik allemaal niet.
Sommige eindigden in een kostelijke hellegeur.

Geesten achtervolgen mij mijn hele verdere leven.
De meeste van hen zijn onschadelijke,
onvolkomen, passieve, verlegen vreemdelingen.
Ik ben de voorloper van de begeerde, ongrijpbare man.

*

Ik word licht, vederlicht.
Wat is het een prachtnacht.
De wereld is een landkaart,
in haar zichtbare, tastbare vorm.

Hier sta ik, temidden van de menigte.
Mijn taal, mijn wereld is onder mijn arm.
Ik ben de toeschouwer van een andere planeet,
de hoeder van een groot geheim.

Tweeluik

Bergambacht
Albert Jan Govers

Rijdend ten westen van het dorp
zag ik het plaatje compleet,
als uit een toverlantaarn:
de onverzettelijke kerktoren
met huizen er omheen geklonterd,
kuikens drommend om hun kloek,
Bergambacht.

Mijn ex-gereformeerde vriend zegt:
er moet ook een gat
in de wolken zijn geweest,
met een zonnestraal schuin omlaag,
dat móet: de vinger Gods,
wijzend naar het noodlot van een dorp,
drukt mensen tegen de aarde.

Ik heb dat niet gezien,
het wolkendek was ongebroken.

Bergambacht
Ulrich Jeltema

Ik struin de Lekdijk langs
en ruik Bergambacht,
kruiden van vroeger.
Polderwind waaiend
langs molens
Bachtenaar, Den Arend,
malend om water en brood
voorbij de Vlist,
voorbij de laatste zonde.

En daar de kerk
onverbiddelijk groot
tussen opziende dwergen
van huizen.

Herfst aan de hemel:
een kruiend wolkenveld
waaiert zich stiekem open
voor gaten naar de zon,
voor vingers van licht.

Gods wrekende hand is dat,
drukkend tegen de ambachtsgrond,
tegen deze kale aarde,
de mensen die
verdomde bang zijn
voor de dood.

Twee gedichten
J. Hombergen

Kanaal

Nooit zal de tekening vervagen,
die harde silhouetten maken
in het oude gerimpelde water.

De rafelige wind krijgt
een nieuwe schering aangemeten
van ijzersterke vertikalen,

en takken vlechten samen
tot een donkere baan, waarin
geen licht meer binnendringt.

Geflankeerd door leunende bomen
probeert zo het troosteloos kanaal
aan zichzelf te ontkomen.

Under scaduwe fithera thinra gescyld me...*

De stilte, zo klein toch,
zo ongewassen, kan zo heersend zijn,
dat je haar op pantoffels
kunt horen sluipen, her en der,
door het nachtelijk landhuis
van intens luisteren.

Aan het raam ontpoppen
zich de sterren als navels
van buikdanseressen,
lui knipogend naar het vloerkleed,
dat zij heupwiegend
hebben naakt gemaakt.

Als straks het op hol geslagen
vliegwiel, ons aller maan,
de topzware aarde
over de bol heeft geaaid,
zoals een grijze dameshand dat doet
haar versufte papegaai,

zal onder het zuidelijk venster
dan de gespierde bode,
druipend van ochtend,
op zijn koebot blazen?
De verminkte aarde zal
weer opengaan. Naast nieuwe nood
zal nieuwe redding dagen.

* Beschut mij onder de schaduw van uw vleugelen *(uit een tiende-eeuwse Engelse psalmvertaling.)*

Drie gedichten
Piet-Hein Houben[*]

Echo

In blauwe stukken valt de voorjaarslucht
door het geraamte van het krakend bos.
De sneeuw is schuifelend in de grond gevlucht
en weekt de slippen van de winter los.

Bedauwde adem van de dag bewaart
nog tranen van een langgerekt verzet.
De ochtend speelt met schichtig licht, vergaart
de jongste kleuren op een oud palet.

Hier weer de allereerste stem ontmoeten,
de vederlichte echo aan de plas
en zo maar dansen, dansen tot het gras
te scherp geworden is voor kleine voeten.
Weer wil ik weten wie ik vroeger was
toen ik een lied zong en een bloem begroette.

* *Van Piet-Hein Houben verschijnt dit najaar bij Uitgeverij Querido de bundel* Sirene

Tuimelraam

Twee vensters maken deel uit van mijn huis:
een ruit die rilt van de doorzichtigheid
daar waar de gevelpui is uitgebreid;
kamer en straat zijn in het midden thuis.

Het andere heeft alles van een raam
dat opengaat wanneer de wind er draait,
naar binnen tuimelt in het dakgebint;
sluis voor de tint die anders overwaait.

Mijn zolders geven uitzicht op een meer
waar noorderlicht de vrije toetsen vindt.
Daar ga ik glazenwasser op en neer
aan alle poriën van 't raam dat lekt
omdat het voor de hanebalken zingt
zodra de wind komt tuimelen en trekt.

Steeds

Dit is de zee: een bed met baldakijn
voor losse vlechten en losbandig licht,
voor blauwe ruimte en voor evenwicht
in de beweging van het samenzijn.

Dit is mijn zee: de dans tot op de huid
met sluiers water, golven en de stroom
verslingerd aan de voorsprong op de droom
die zijdezacht omsingelt en omsluit.

Steeds als de leegte mij bezet, verdeelt
draag ik mijn lichaam ijlings naar de zee.
Zij neemt mijn armen en mijn benen mee
en laat mij drijven op een hand die streelt
en laat mij vonken slaan van lieverlee
en haar bewonen als een spiegelbeeld.

Twee gedichten
Mees Houkind

Hij was naar Samaria teruggereisd,
het werk volbracht, de medemens geborgen.
Hij had zijn hoofd alweer bij andere zorgen,
had voor barmhartigheid geen dank geëist.

Maar weken later klopte aan zijn poort
een zeker man. Genezen van zijn wonden
had hij al vragende het huis gevonden,
als wedergift bezat hij slechts het woord.

De dienstmaagd hield voor hem een drachme klaar.
Het kostte moeite om haar uit te leggen
dat hij gekomen was om dank te zeggen
in vriendschap eerder dan als bedelaar.

Mijn meester koos, sprak zij, het zaligst part:
te geven zonder daarbij om te kijken,
dat is de trotse aalmoes van de rijken,
ze hebben geen belangen bij uw hart.

Voor hen bent u niet meer dan figurant
en waardigheid werd uit uw rol geschreven.
Hij heeft de handen trouwens vol met geven,
als hem geschonken wordt staat hij onthand.

Een zeker man ging af naar Jericho
tot tweemaal toe werd hij gebroken.
Hij heeft er nooit over gesproken.
Een zeker man: hij bleef incognito.

De wind is niet meer wat hij was:
mijn broer die aan de vensters rukte,
laat mij erin of kom naar buiten,
ik heb je nodig bij mijn wilde spel.

De storm staat nu gespannen om mijn huis.
Niet langer meer verwant aan mij, een vreemde
houdt hij me slapeloos beangst
voor al die lege uren van de nacht.

Mijn broer is niet meer wat hij was:
de wind die door mijn leven ruiste,
getuimeld kwam door hoge ramen
en de gordijnen bol deed staan.

Hij zit hier naast me bij het raam,
zijn haren grijzer dan de mijne.
Het wordt nu onmiskenbaar herfst, zegt hij.
Komaan, we lopen nog een straatje om.

Tien gedichten
Ed Leeflang

Geloofwaardigheid

Alleen het kwaad heeft die geloofwaardigheid;
liefde en eten moeten zijn gestolen.
De groene voorjaarsretoriek van slootkant
en van dijk doet haast vergeten dat geluk
en trouw ons vanuit doodsangst dringend
worden aanbevolen.

Daarzonder haalt ook het concept
van onze waardigheid niets uit; wij
worden zo gedwongen eenzaamheid te zien
als aan een ziekte van de tijd
of van de ziel ontsprongen.

Geloofwaardigheid is pas wat de dood
heeft aangeraakt of wat door rouw
gemerkt is als een aangetaste boom.
Wij moeten houden van elkaar
of wij de ander al eens zagen sterven
in onze haat dan wel in onze droom.

Het vredige landschap

Een ondergrondse hand houdt in de dijk
de meidoorn als een garde vast en klutst de wind
tot stijve stilte met steeds trager slag.

Huishoudelijk leek het heelal mij al als kind:
sterrezout bij roerei maan, de trap achter
de horizon daalde de kelder in, waar de geweckte
nachten in hun potten staan.

Het zonlicht moest verwerkt in vla en deeg,
de zee gooide niets weg, legde apart
om te bewaren. Wind had op vrijdag het hart
van onze stad, de kleine pleinen, schoongeveegd.

En nu ligt huiselijk, het lijkt een laken of een deken,
jouw lichaam in de verte op een oevertje van grind,
ter hoogte van de boom die langzaamaan verstarde.

Zal ik de keuken van dat landschap in?
Het wordt beheerst door een zo vredig teken,
dat boven je omhoogsteekt, de verstilde garde.

Groot hoefblad

Ik had haar opgezocht en moest naar het station,
maar was te vroeg, slenterde gaten denkend rond.
Iemand verwekt te hebben is een los gelijk
in het omringend licht van onverschilligheid,
in slechte dagen is het ook onkuis.

Er ligt een kleine dijk, niet ver van dat tehuis,
een slordig opgeworpen massagraf. Een onwaarschijnlijk
aantal jonge prinsen wacht daar lente af, snakt naar
herrijzenis. Roede na roede stond nog onvolgroeid
te bloeien uit die rommelige grond.
Hoe overrompelend is hartstocht die nog
te bewijzen is.

Die achteloze drift op een vergeten plek
en van het jaar de vroege woede waren ook
waar, net als dat platte, ingeprent besef:
niets wat er groeit uit ons, niets van gedachten
of van vlees, weten wij voor erger te behoeden.

Ruysdael

De late zon, het bladlood
op de sloten, op ijzelland
de avondkraaien. Een doorzichtig
blok van stilte is daar
overheen gegoten. Nederlands
geestdrift is gestold
na een beroerte van de dag.

Een waterhoen verlaat op
hoge poten het terrein, dat
roerloos ligt, veld na een
veldslag, wil nog in leven zijn.

Want hoeveel Ruysdael er ook
wordt besteed aan doodsdrift
en aan doodsgedrag, het heeft
en had geen werkelijk gezag.

De voorwaarden

De bomen voor het huis worden misschien
wel omgepraat, de linden waaruit honing druipt,
het water kan niet worden overreed.
Meeuwen zijn wendbaar en corrupt genoeg,
de zon is te afzijdig, wolken hechten
niet aan de vorm. Als ik de maan meekrijg,
als de drie reeën, die in de lichte ochtend-
mist uit rietig struikgewas verschenen,
zich op het bietenland niet meer vertonen
en gaandeweg niet meer in mijn verstand,
dan kan ik trachten niet meer zo voorlopig
in iemands flink humeur te wonen,
waarin ik zo onhoudbaar ben beland.

De ganzen

Over ons polderhuis droegen
hun zwermen tegen de avond
het fluitende vlieggeruis.
Schuw schuifelend op de velden
overdag maakten zij onmerkbaar
van toenadering gewag.

Zelfs als ik nu de kijker op
ze richt, ontwijken ze als
winkeldieven, terloops en kwasi
zoekend naar iets dat meters
verder ligt.

Werkelijk vluchten is het niet,
maar zij onttrekken zich,
onwillig om te dienen
in het voorgevormd geheugen
van wie hun leven nog
uit het al andere bespiedt.

Vroeg

Uit driftloos grijs bestaat
de morgen van het riet,
waaraan nog pluis van
schemer hecht, de resten
van verdriet in dunne
hersenschimmen.
Nevel van een ons
stijgt van het water op
om zich te voegen bij
geluid en bronst van
uitdijend ontwaken.
De eerste kraai forenst
van nacht naar licht
in de ternauwernood
onthouden plicht iets
van de doodsangst
ongedaan te maken.

De vondst

Uit het duin schoot de bergeend
op voor mijn voet. Het nest
in het konijnehol telt negen
eieren. Zo stinkt broed,
zo naar geslachtelijkheid
en doodgaan, naar doeken, angst
en ondergoed.

Daar staat een jongen in
een dierenrijk, door dieren
opgekweekt. Zij zullen sterven.

Dan vliegen eenden rond in
de hun toegemeten tijd, mijn leven.
En mijn verwekkers zijn weer weg,
hun bed uit, ik zou niet weten
naar welke windstreek.

Het metrum

De weiden nog niet groenen,
de hemel slecht gestucadoord is
met bladderige mist, maar matig
dankbaar ben ik een syntaxis
die al vreemd gaat als een landschap
zich in mijn gedachten vergist.

Het heeft gewoonten van de winter,
de kale bomen uit het land en bij de
telegraafmast een onverschillige fazant;
het neemt aan dat ik treurig ben
omdat ik het bezield heb en herken.

Ik heb het kaal en zwart geschreven,
maar wel ligt het opnieuw geëgd,
idioot grote kleitafel voor mijn
gedachtenleven, al die lege regels,
die met gewassen van verstandigs
moeten worden volgezegd.

En hoor het metrum van de trein
die schiet langs blauwheid van het hemelse gerecht,
het dwingt beheersing af die ik nog niet erken.
O god alles zal doodgaan, zal doodgaan in alexandrijn.

Het tussenrijk

Het klotst bij de rivier dat het
geluk niet hoeft. Het fijngewreven
boeren wormkruid ruikt fris en bitter,
bijna opdringerig onbedroefd. De reiger
vleugelt weg - de oudgereformeerde zwier -
over de ondergelopen uiterwaarden. Waar
is de weemoed dat hij paarde? Een toren,
eens op een strategisch punt, bewaakt
wat niet meer te bewaken valt, de verte
en giftige vrachten. Verkeersgeluid
is tot ver stofzuigergeruis dat zich
met rietsuis mengt verdund, de race
valt niet meer te vergeten, noch
dat de onderdrukten zijn geroepen
de stilten van de rijken te verbreken.
Kattestaartbossen slaan paars uit
de dijken, het misverstand dat
alles om vereeuwiging vraagt, staat
in onbewegelijke wolken boven de
ophef van het land. Spuitbussen
deinen op het water voort, meerkoeten
ontregelen zich even, wenden hun
witte neusmaskers af na het bekijken
en fourageren verder, niet verstoord.
Een tussenrijk dus, met als
tussenpaus de wind die in de zware
boompartijen kruipt, ze uit hun slaap
haalt, met onzin opwindt en dan weer
vermijdt. De loop van de rivier is
ronduit omslachtig, zonder spoor
van spijt.

Twee gedichten
Nico Slothouwer

Deventer

Deventer. De schilder heeft zijn huis
om in en uit te gaan.
Zijn wereld is een wandeling, langs IJssel,
marktplein en het oude Bergkwartier,
dagelijks te herhalen.
Een woede ligt erin besloten, monotoon;
de klop van vrijheid, nauwe straten,
steeds dichtbij.
Het stuwt; hij spreidt, streek
voor streek en ongekend:
Deventer, het hart een abstract schilderij.

Met kleine schokjes

Te leven probeer ik, vorm op vorm,
lief - je maakt me wild en slordig.
Jij, naast jou alleen de dodelijke orde:
met kleine schokjes ouder worden.
Vannacht heb ik ze gevoeld, ze wekten me,
het was of ik iets dieper schroefde in mijzelf.
Een spiraal zag ik die me omsloot,
glad koud staal waarlangs ik stukje voor stukje
neergleed met mijn mooie gedachten.
Nadien werd ik bijzonder kalm.
Ik wilde opstaan om het huis te ruimen,
maar jij - jij danste op kaBOEM kaBOEM muziek
de kamer door, je juichte om ons beiden,
je liet me niet.

Twee gedichten
Jelmer Steenhuis

Onweder

Je wou naar de duinen. Opgaan in de
elementen. Jezelf terugvinden.

Inktlicht. De storm is oorverdovend.
De wereld stelt zich in op de ontlading.
God legt de laatste hand aan de bedrading.

Je kunt niets meer doen (behalve geloven).

Contact wordt nog niet tot stand gebracht.
Je woorden waaien weg. Je lacht wat.

Voltage stijgt en kartelt je contouren.
Helm buigt. Een windzak scheurt. De aarde smelt,
wordt stroomgebied, wordt een elektrisch veld.

Je zegt, mijn vader gaat al jaren naar de hoeren.

Mass

De regen valt met bakken naar beneden.
New York staat op de stoep met welkomstbadges,
met stickers, foto's, borden, buttons, petjes.
Waar anders wordt gejaagd, wordt nu gebeden.

De kinderscharen blijven dapper zwaaien
met hun verlepte vlaggen. Het gerucht
komt toch nog onverwacht. Een diepe zucht.
De massa golft en staat in lichterlaaie.

Hij komt. Hij komt. Daarginds. Hij komt eraan!!
Het regenen houdt op. De Paus Zijn Hoofd
steekt door het dak. Hij wuift naar Zijn Publiek.

Hij streelt gehandicapten energiek
door het doorweekte haar. Bijna profaan.
Hij kust een kind. De mensen zijn verdoofd.

Ook zei Hij nog dat alles blijft bestaan
en dat Hij geen verandering belooft.
Gejuich alom. Niemand is katholiek.

Vier gedichten
Charles B. Timmer

Odessa

Een stad uit zeeschuim opgeheven
als een oud speelgoed dat vergeten
een hulpeloos leven voort moet leven
door heldenkracht op een plateau gezet,

stad die zich voegend naar een aardse wet,
een zwevend nest van rozeblad en lompen,
uit ingewand van holle catacomben
het leven voortbrengt en de vreugde teelt,

waar ieder kind met de acacia speelt,
een stad niet bang dat zij eens zal verleppen:
aan d'ene kant onmetelijk - de steppe,
aan d'andere kant de moederschoot - de zee.

(1933)

*

Droomkolibri, kostbare vlok van kleuren,
rijpgeworden vreugde aan mijn schouder,
verlaat mij niet! - Ik vrees het langzaam ouder
worden en het lange treuren...

Was niet het zwijgen tussen ons vertrouwder
dan dit gesprek dat klinkt als scheuren
van wat met jou, met mij straks gaat gebeuren,
als het lente wordt en onheilspellend kouder,

als het zomer wordt en het wellicht gaat sneeuwen
in vlokken van ontstellende gestrengheid
over het wit geklede afscheid onzer ogen...

Jij was mijn kleur: mijn vreugde of ontstemdheid -
waar zal ik zijn onder het kleed der eeuwen,
als jij, mijn kolibri, bent heengevlogen?

(1948)

Niet alles kan, maar alles moet

God is - als ik Hem zo mag noemen -
schenker en bedelaar ineen.
Een zegenaar en een verdoemen:
Manna voor mij en molensteen.

Hoe lang duurt het te leren lopen
en waar voert al dat lopen heen?
Winkelen is het, pingelen, kopen:
Manna voor mij - of molensteen.

Wij komen thuis. Bij het uitpakken
blijkt dof wat eerst zo stralend scheen.
Ik voel het: al wat stijgt moet zakken -
wat manna was wordt molensteen.

(1982)

Afscheid

Ik ben geen zon - vergis je daarom niet,
eerder een kaars, gemakkelijk uit te blazen.
Mijn licht straalt als een baak in een gebied
dat inligt tussen twijfel en extase.

Een olifant, een wolf kent geen verbazing
in deze wereld, aan elkaar gelijmd
door een soldeer van rede en verdwazing,
door wetten even streng als ongerijmd.

Geen aureool, maar twee doorboorde handen
was wat de mens zijn God te geven had -
Wacht even nog: straks slaak ik alle banden
als een magnolia die bloedend openspat,

bloeiende dood, waar ik zelf van versteld sta,
ik, voor geen boze geest of godheid bang.
Ik dank hen buigend - dat ik hier vermeld sta
als klank, als naam, als woord, als zwanezang.

(1982)

Drie gedichten
Peter Verstegen

Zonnewende

Het aangevroren verdriet
hoort bij je, voel je niet;
maar smelt het ijs eenmaal,
dan voelt je vel

schraal, bibberig onbedekt;
je bent door warmte gewekt,
maar wat je bent geweest
is als verweesd.

De oude schulp van pijn
was veilig om te zijn,
geëigend om elk voelen
te onderkoelen.

Uitweg die zichtbaar werd
bij het smelten: dat je hart,
en het hare, door te delen,
elkaar helen.

Zomer

Op haar rug gezien is zij,
in de zon neergevlijd,
van schouder tot dij
   gewreven koper.

Met die taille is zij,
mijn wellust ten spijt,
een memento voor mij:
   levende zandloper.

Kringloop

Het leven komt uit de zee vandaan
en ook mensen zijn nog een poosje vis
in een waterlijk moederlijf.

En na de dood keert waaruit zij bestaan,
en zeker de ziel die van waterstof is,
terug in de zee haar lijf.

In memoriam matris
Bert Voeten

Van onder de tafel, je speelplek, keek je naar haar.
Ze zat naast de kachel (een plattebuis, wist je later).

Uit een groene tuit woei de damp van kokend water
langs het wit van haar nachtjapon dat golvend naar

het donker stroomde rondom haar voeten, waar kolen
die in de asla dwarrelden even hun gloed

op achterlieten. Dit weet je; je weet nog hoe
haar arm bewoog, haar hand op en neer ging over

het donkere haar, dat ze borstelde - een bewaakt
ogenblik lang. Meer rest je niet. Haar gezicht

is onvindbaar, voorgoed verdwenen, weggeknipt
uit een foto die je geheugen toen heeft gemaakt.

Twee gedichten
D. van Wieringen

Burgwerd

buffers van steen op de rails zonder wissels
roerloos een kerkje als een wagon
op het terminusstation der seconden

jaartal en naam verweren tot rebus
zerken wenden zich af van de levens
die hun verliezen verhieven aan wonden

waar Jezus aan stierf toen spijkers en doornen
het wonnen van zijn eigenwaan
dit terpje, te klein om een god te bekoren
hoort in echoos van maanlicht voorbijgaan

de wanhoop, op zoek naar wie haar wichelt
een heilsplan uit spinrags' plattegronden

Wielen

de mist trekt op, twee wielen
tot een hek gesmeed
werpen hun schaduwspaken op een weg
nog nooit begaan door hun profiel

het daglicht morrelt aan een slot
de poort van een kazerne knarst
plots rijden tanks, tuk op een fik
verlekkerd de statuten stuk

alhaast onthoofd ontbiedt de koning
zijn laatste generaal die wel
wil goochelen voor extra sterren

maar als de duif (o louche tress!)
de stafkaart en de troon beschijt
rolt wat als snuif hem bij de neus neemt
in wolken kruitdamp door zijn rijk

Essay

Zelfportret van Karel Čapek.

Waarom ik geen communist ben?
(Fragmenten)
Karel Čapek
(Vertaling Jana Beranová)

Als mijn hart aan de kant van de armen staat, waarom ben ik dan in vredesnaam geen communist?

Omdat ik aan de kant van de armen sta.

Arme mensen zijn geen massa. Duizenden arbeiders kunnen één arbeider helpen in zijn strijd om het bestaan, maar duizenden armoedzaaiers kunnen één armoedzaaier niet eens aan een stuk brood helpen. Een arm, hongerig en radeloos mens is volstrekt eenzaam. Zijn leven is een verhaal op zichzelf dat met andere niet gebundeld kan worden; het is een individueel geval, een ongeluk, al lijkt het als twee druppels water op andere gevallen. Keer de maatschappij met welke kant ook naar boven, de armen zullen weer naar de bodem zinken en hooguit zullen er nog meer bijkomen.

Ik ben absoluut geen aristocraat, maar ik geloof niet in de waarde van de massa. Niemand beweert trouwens serieus dat de massa zal regeren; de massa is niets anders dan een concreet instrument om een bepaald doel te bereiken. De massa is gewoonweg politiek materiaal: je hoeft de mens maar in een zekere vorm te persen om materiaal van hem te maken; je hoeft hem maar van bepaalde stof of uit bepaalde ideologie een uniform aan te meten. Helaas kun je een uniform uit ideologie gewoonlijk niet na anderhalf jaar uittrekken.

Ik zou het communisme waarderen, zodra het op de arbeider zou afkomen en eerlijk zou zeggen: ‘Ik vraag iets van je maar beloof je niets; ik vraag je een nummer, een onderdeel, materiaal voor mij te zijn, zoals je ook in de fabriek een nummer, een onderdeel, materiaal bent. Je moet je mond houden en gehoorzamen, net als in de fabriek. Daarvoor zul je later als alles veranderd is, blijven wat je bent; je zal het slechter of beter hebben, dat kan ik je niet garanderen. De wereldorde zal niet guller of liever voor je zijn, maar wel rechtvaardiger.’ - Ik denk dat de meeste arbeiders zich bij het horen van zo'n aanbod zouden bedenken - en toch zou het absoluut eerlijk en, wie weet, op hoogst morele gronden meer aanvaardbaar zijn dan alle eerder gedane voorstellen.

Een arme met beloftes voeden is een arme bestelen. Zijn hart klopt allicht prettiger als hij vetgemeste ganzen met gouden veren krijgt voorgespiegeld, maar in de praktijk geldt vandaag net als honderd jaar geleden: beter één vogel in de hand dan tien in de lucht, en beter vuur in de kachel dan de rode haan op daken van paleizen. Er zijn bij ons overigens aanmerkelijk minder paleizen dan je zou geloven, als je in plaats van ogen klassebewustzijn krijgt opgedrongen. Want, enkele uitzonderingen daargelaten, we zijn qua levenswijze nauwelijks een rijk volk te noemen en dat vergeet men als regel te vermelden. Doorgaans wordt gezegd dat een arme geen risico loopt, maar het tegendeel is waar: wat er ook gebeurt, de arme draagt het meeste risico, want als hij iets verliest, dan verliest hij zijn laatste korst brood en met de korst brood van een arme experimenteer je niet. Revolutie speelt zich nooit af op de rug van een klein aantal, maar op de rug van het allergrootste aantal mensen, ongeacht of het oorlog, een valutacrisis of wat dan ook is; het is altijd de sloeber die de eerste en hardste klappen krijgt, want armoede heeft eenvoudig geen grens en geen bodem. Niet het dak van de rijke, maar dat van de arme is het meest vermolmde in deze wereld. Schud de wereld en kijk daarna wie onder het puin liggen bedolven.

Je kunt bijvoorbeeld heel gemakkelijk zeggen dat het bos zwart is, maar de bomen zelf zijn bruin en groen, want het zijn gewone dennen en sparren. Je kunt heel gemakkelijk zeggen dat de maatschappij slecht is, maar ga daar eens de slechte mensen zoeken. Probeer mensen te beoordelen zonder grof te generaliseren: in een mum van tijd blijft er van je principes niets heel. Het uitgangspunt van het communisme is een kunstmatig en bewust gebrek aan kennis van de wereld. Degene die zegt dat hij de Duitsers haat, zou ik graag een tijdje onder de Duitsers laten leven; een maand later zou ik hem vragen of hij zijn Duitse hospita haat, of hij de Germaanse radijsboer de nek wil omdraaien, of hij de Teutoonse omoe die hem lucifers verkoopt van plan is te wurgen. Een van de immoreelste gaven van de menselijke geest is de gave om te generaliseren; in plaats van ervaringen te vergaren, probeert hij deze simpel te vervangen. In de communistische kranten lees je niets anders dan dat de wereld in- en in-ellendig is. Degene, voor wie beperktheid geen hoogtepunt van kennis betekent, zal dat nogal onbevredigend vinden.

Ik geloof tot op de dag van vandaag dat er een bepaalde morele en verstandelijke bagage bestaat, waaraan mensen elkaar herkennen. De methode van het communisme is een breed streven naar internationaal onbegrip, het is een streven de menselijke wereld te verbrokkelen in stukjes die niet bij elkaar horen en die elkaar niets te zeggen hebben. Wat aan de ene kant goed is, kan en mag aan de andere kant niet goed zijn; alsof aan beide kanten mensen niet van meer fysiologisch en moreel belang waren. Stuur de meest orthodoxe communist maar naar me toe. Als hij me niet ter plekke neerknalt, heb ik goede hoop dat ik het op veel gebieden - voor zover die natuurlijk niet op het communisme slaan - persoonlijk met hem zal kunnen vinden. Een communist zal zich echter uit principe ook in zaken die niets met het communisme te maken hebben met anderen niet verstaan. Praat met hem over de functie van de milt en hij zal dat als bourgeois-wetenschap aanduiden; evenzo bestaat er bourgeois-romantisme, bourgeois-humanisme enzovoorts. De overtuigingskracht van een communist is in elke futiliteit vrijwel bovenmenselijk. Niet omdat die overtuiging zo verheffend zou zijn, maar omdat hij er nooit genoeg van kan krijgen. Misschien is het niet eens overtuigingskracht, misschien is het meer een soort ritueel voorschrift of, als puntje bij paaltje komt, een ambacht.

Ik heb juist daarom met het proletariaat te doen, omdat het op deze manier direct is afgesneden van de rest van de beschaafde wereld zonder er iets anders voor in de plaats te krijgen dan het povere uitzicht op een zaligmakende revolutie. Het communisme sluit een cordon tussen de proletariërs en de wereld, en juist jullie, communistische intellectuelen, staan met jullie bontgekleurd schild tussen deze proletariërs en alles wat voor hen als groep in opkomst klaar ligt. Maar er is nog steeds plaats voor de vredesduif, zo niet bij jullie dan wel boven onze hoofden of direct daar boven.

Ik voel me opgelucht nu ik dit tenminste heb gezegd, al is het niet alles. Maar dit moest ik opbiechten. Ik sta niet in de massa en mijn conflict met het communisme is geen principieel conflict, maar een zaak van mijn persoonlijk geweten. En als ik met het geweten in plaats van met principes zou kunnen strijden, geloof ik dat het niet onmogelijk zou zijn elkaar op z'n minst te begrijpen. En dat zou al veel zijn.

Karel Čapek: Tussen humor en huiver

Tom Eekman*

De ruim twintig jaren tussen de eerste en tweede wereldoorlog waren een periode waarin een imposant aantal romanschrijvers internationale faam verkreeg met werken waarin zij hun protest tegen de sociale en politieke situatie in de wereld tot uiting brachten - hoe verschillend hun aanpak, hun thema's, talenten en temperamenten ook waren. De reeks omvat namen als G. Bernard Shaw, George Orwell, Bert Brecht, Upton Sinclair, Ignazio Silone, Ernst Toller, Kurt Tucholsky, Arnold Zweig en vele anderen. Tot hen wordt ook Karel Čapek wel gerekend. Hij waarschuwde tegen de mechanisering en automatisering en voorzag de fatale consequenties die deze voor de mensheid konden hebben - hij waarschuwde tegen de gevaren van een uit de hand lopende wetenschap (*R.U.R., De salamanderoorlog, De fabriek voor het absolute*), voorspelde het toepassen van atoomsplitsing en de rampzalige gevolgen die dat kon hebben (*Krakatit*) en uitte zijn beduchtheid voor het dreigende nazisme en militarisme (*De witte ziekte, De moeder*).

Nu is categoriseren altijd een hachelijke zaak in de kunst, en in dit geval zijn er wel goede argumenten aan te voeren om Čapek niet op één lijn te stellen met Brecht, Sinclair en Silone. Genoemde schrijvers waren sociale aanklagers, gedreven door een revolutionaire, verbitterde, strijdbare geest en een meestal linkse, socialistische overtuiging. Čapek verklaarde ook ooit dat hij zich socialist voelde; maar hij was toch in de eerste plaats de exponent van een gematigde, niet-revolutionaire, burgerlijke-democratische wereldkijk en van de status-quo van het Masaryk-Beneš-bestel in de jonge Tsjechoslowaakse republiek. Dat neemt niet weg dat enkele van zijn romans en toneelstukken die rol van protest en waarschuwing doeltreffend vervuld hebben, dank zij zijn grote zeggingskracht, zijn originele invallen en intriges, zijn levendige dialoog.

Er waren eigenlijk twee van die militante perioden in zijn leven: de jaren kort na de eerste wereldoorlog, toen de afschuw van die

* *Tom Eekman (1923) studeerde slavistiek aan de Universiteit van Amsterdam en daarna een jaar in Praag. Doceerde later aan de UvA Russisch, Tsjechisch, Pools, Servokratisch en Russische literatuur. Was medewerker van het universitaire Oost Europa-Instituut. Sinds 1960 is Eekman verbonden aan de University of California, Los Angeles, Department of Slavic Languages & Literatures. Schreef o.m. over Tsjechov, Juraj Križanić en Alexander Herzen; vertaalde Tolstoj, Ljeskov, Tsjechov, Mandelstam, Katajev, Tarasov e.a. (red)*

oorlog velen tot waarschuwing en verzet inspireerde (E. Remarque, Jules Romains, etc.); en de jaren dertig, zijn laatste jaren, toen hij de catastrofe door de agressiviteit van Hitlers Duitsland zag aankomen. Gedurende andere stadia in zijn carrière werd hij echter door minder direct actuele, maar meer filosofische of louter literaire motieven tot schrijven bewogen. Dat is het geval in sommige andere toneelwerken (bijvoorbeeld *De rover, Noodlottig liefdesspel*) - in het gros van zijn talrijke verhalen - en in de romantrilogie die dikwijls als het hoogtepunt van zijn scheppen beschouwd wordt: *Hordubal, De meteoor* en *Een gewoon leven*. Op die kant van Čapeks werkzaamheid wil ik nog terugkomen.

Maar de grootste bekendheid in de wereld heeft hij toch te danken aan zijn werk als futurist en utopist, aan het beeld dat hij opriep van een ten gevolge van de technologische ontwikkelingen der twintigste eeuw snel en misschien fataal veranderende wereld. Zijn toekomstvisies bestonden niet uit miraculeuze ‘Reizen naar de maan’, individuele technisch-wetenschappelijke prestaties, zoals het geval was bij Jules Verne, maar uit evocaties van diep ingrijpende, rampzalige, eschatologische processen zoals het oppermachtig worden van robots (*R.U.R.*), van reuzensalamanders, de niet-meer-te-stuiten stormloop van atomen of van ‘het absolute’. Het vooruitzicht van het einde der mensheid had hem al beziggehouden in het samen met zijn broer Jozef in 1927 geschreven stuk *Adam de Schepper*.

Als de auteur van romans over huiveringwekkende toekomstvisioenen, als science fiction-schrijver stond Čapek niet alleen in de wereldliteratuur. H.G. Wells was hem vóór geweest met zijn *Time Machine, War of the Worlds en Food of the Gods* (met Wells had Čapek allerlei gemeen en hij waardeerde hem hogelijk; in het algemeen lijkt hij het meest verwant met Engelse schrijvers van zijn tijd: met Chesterton, Shaw e.a.). Aldous Huxley's *Brave New World*, Orwells *1984* en *Animal Farm* kwamen later tot stand, maar verwierven grotere internationale bekendheid. In Rusland verscheen Aleksej Tolstojs *Aelita* in 1922. Čapek behoorde tot de eersten die een ongeremde ontplooiing van de moderne technologie als een gevaar voor de mensheid aan de orde stelde: zijn stuk over Rossum's Universal Robots is van 1920-21. Een gefascineerdheid met de eigentijdse technisch-wetenschappelijke vooruitgang die hij gemeen had met de futuristen ging bij hem samen met een beduchtheid en protesthouding die hem nader brengt tot de Duitse expres-

sionisten (*R.U.R.* maakt ook deel uit van het na-oorlogse expressionistische toneel en stelt hem op één lijn met Reinhardt Sorge, Carl Sternheim e.a.).

Zoals wij zagen, keerde hij tegen het voortijdige einde van zijn schrijversloopbaan tot deze thema's terug, maar met een ernstiger manende stem: het was nu het opkomende nationaal-socialisme dat hem sterk verontrustte en tot zijn profetische waarschuwingen inspireerde. Vergeleken met het stuk *Uit het insectenleven*, dat hij - eveneens in samenwerking met zijn broer - in 1921 schreef en dat een soort allegorie is, waar elke diersoort een bepaalde menselijke eigenschap vertegenwoordigt - is *De salamanderoorlog* uit 1936 van een serieuzer opzet en een meer-omvattend karakter. Het is deels een science fiction-roman, deels een satire, een antropomorfe analogie of, zo men wil, een reusachtige metafoor van de menselijke samenleving. Het boek kan gezien worden als een uitgewerkt pamflet; maar tegelijkertijd is het een experiment; de amfibieën nemen steeds meer menselijke trekken aan, veroveren de macht op aarde - een reeks situaties ontstaat waarbij men onmiskenbaar herinnerd wordt aan de imperialistische oorlogen, en vooral de dreigende fascistische agressie van de twintigste eeuw - met dit verschil dat de salamanders, hoe hoog ontwikkeld en mens-gelijkend ook, geen ziel bezitten.

De toneelstukken *De witte ziekte* en *De moeder* zetten die politieke koers voort; maar alleen het eerste heeft weer dat experimenteel-allegorische karakter: een geheimzinnige epidemie bedreigt de mensheid, slechts één man, dr. Galen, is in staat haar van die vreselijke plaag te verlossen; hij wordt echter op het eind gedood door het plebs in een vlaag van oorlogshysterie. Het stuk is duidelijk verwant met *De salamanderoorlog*. Zijn laatste toneelwerk is minder fantastisch, hoewel ook hierin symbolische elementen en personages voorkomen; de rol van de moeder in tijden van internationale politieke tegenstellingen en oorlogsdreiging staat centraal. Het is een drama met een actuele politieke achtergrond en een morele, ethische boodschap.

Čapek is dikwijls een humanist genoemd, en in zijn grote, niet aflatende bekommernis om de menselijke individu en de menselijke samenleving is hij inderdaad een waardig representant van de Europese humanistische traditie. Hij toonde zich een strijdbaar wereldburger, een auteur die de noodlottige trends van zijn tijd herkende en aan de kaak stelde. In een kort essay ‘Waarom ik

geen communist ben' (1924) schrijft hij: 'Ik geloof niet in de volmaaktheid van de huidige noch van de toekomstige mens - de wereld wordt niet voorgoed een paradijs, noch door een revolutie noch zelfs door uitroeiing van het mensenras; maar, vervolgt hij, het moet mogelijk zijn een wereld op te bouwen 'die toch veel leefbaarder is dan de tegenwoordige. Misschien zult u zeggen dat ik een slappe filantroop ben, - ja, ik behoor tot de idioten die van de mens houden omdat hij mens is.' En: 'Haat, onwetendheid, een fundamenteel wantrouwen - dat is de psychische wereld van het communisme; in een medische diagnose zou dat pathologisch negativisme heten.'

Als kunstenaar is Čapek niet in de eerste plaats een groot psycholoog, een schepper van sterke menselijke personages. Zijn helden zijn vaak òf (bewust gecreëerde) automaten en fantasieschepsels, òf excentrici, òf stereotiepen - zoals de Hollandse zeekaptein Van Toch in *De salamanderoorlog*, de diverse ingenieurs en wetenschapsmensen in *R.U.R.* en dergelijke werken, de politie-commisarissen en detectives in zijn detective-verhalen. Die beroeps- of nationale stereotiepen zijn vaak geestig uitgewerkt; maar het zijn geen mensen van vlees en bloed met individuele psychologische diepgang. Toch schiep hij ook zulke figuren, vooral in zijn latere werk: Hordubal is een goed getekend personage, een boer, wat ietwat ongewoon is in Čapeks oeuvre; de held van *Een gewoon leven* is schematischer, maar toch ook een duidelijk vóór ons staand individu. Het best geslaagd en het meest uitgewerkt als karakter is de held van zijn laatste, postuum verschenen, niet geheel voltooide roman: *Leven en werk van de componist Foltyn*.

De Tsjechische letterkunde heeft weinig werken van opvallende diepzinngheid of van waarlijke universele betekenis. Maar zij heeft altijd uitgeblonken in de lichte, humoristische genres. Dat geldt al voor negentiende-eeuwse schrijvers als Karel Havlíček Borovský met zijn satire op het Rusland van zijn tijd of Jan Neruda met zijn *Verhalen van de Kleine Zijde*; in onze eeuw bloeit die traditie van Jaroslav Hašek (*De avonturen van de goede soldaat Švejk*) tot de schrijvers van de jaren zestig, de Praagse lente: Milan Kundera, Josef Švejkovský e.a. met hun satirische en uit de band van het socialistisch realisme gesprongen luchtige verhalen. Karel Čapek is een der Tsjechen met de meeste diepgang, maar tegelijk een der begaafdste beoefenaren van het humoristische genre. Een luchtige, vaak raillerende toon is eigen aan vele episodes van zijn ro-

mans, aan zijn reisbeschrijvingen, zijn publicistische schrijfsels en vooral zijn korte verhalen; hij klinkt ook door in zijn toneelwerk. In de *Verhalen uit de ene zak* en *Verhalen uit de andere zak* zijn het spannende, detective-element en het komische van situaties en dialoog gecombineerd.

De hierboven genoemde trilogie wordt niet bijeengehouden door een gezamenlijk thema, een gezamenlijke held, handeling of plaats van actie. Er is echter een element dat alle drie de romans gemeen hebben: de gedachte van de subjectiviteit der waarheid, het relatieve der werkelijkheid. In *Hordubal* wordt de moord op een uit de emigratie teruggekeerde boer in een Transkarpatisch dorp vanuit drie gezichtshoeken gezien: die van Hordubal zelf, van de gendarmes die zijn zaak onderzoeken, en van de rechters. In *De meteoor* wordt de historie van een neergestorte vliegenier gereconstrueerd door drie personen: een non of zuster in het ziekenhuis waar hij is terechtgekomen (en later sterft), een patiënt in dat ziekenhuis met zienersgaven, en een dichter, een literator. In *Een gewoon leven* tenslotte analyseert de held-verteller zijn eigen leven, waarbij hij de coëxistentie in zichzelf van meerdere persoonlijkheden vaststelt.

Vertel-technisch is *De meteoor* waarschijnlijk het interessantst van de drie. De piloot ligt buiten kennis in zijn ziekenhuisbed; er is niets over hem bekend, zelfs zijn naam weet men niet. Alleen heeft deductie het waarschijnlijk gemaakt dat hij van Cuba of althans het Westindisch-Caraïbische gebied afkomstig is. Een verpleegster, die enkele nachten de wacht bij hem houdt, fantaseert over deze raadselachtige man en bedenkt haar versie van het gebeuren. Een geheel andere versie wordt opgedist door de ‘helderziende’; en tenslotte geeft de dichter *zijn* interpretatie. Zoals te verwachten was, is de fantasie van de zuster het meest romantisch, en ook het meest tragisch: zij stelt zich voor dat de man zijn huis en haard ontvlucht is omdat hij de moed miste de liefde te accepteren van het meisje dat hem waarachtig beminde; maar eindelijk had hij de ware liefde aangevoeld en snelde hij naar zijn vaderstad terug.

In het, op zijn intuïtie gebaseerde, verslag van de ziener wordt een geheel ander beeld van de onbekende en zijn lotgevallen opgeroepen: deze zou een scheikundige zijn, die een aantal formules van chemische verbindingen gevonden had, waarvan hij de werking echter nog niet proefondervindelijk bewezen had; nu had hij

echter een studie gelezen waarin zijn theorie bevestigd werd, en hij was haastig op weg om aanspraak op de ontdekking te maken. In het derde verhaal is de liefde weer een hoofdelement: de literator maakt de vlieger het slachtoffer van amnesie, hij is zijn eigen identiteit kwijt en wil die beslist terugkrijgen teneinde een rijk Cubaans meisje te huwen. Hij slaagt erin zich zijn naam en zijn verleden te herinneren en ijlt nu huiswaarts om zijn positie te herwinnen en zijn lief terug te vinden.

William E. Harkins, de Amerikaanse auteur van een studie over Čapek, schrijft dat deze aan de hand van die drie ruwe schetsen de aard van en de waarheid omtrent de mens wil doorgronden: alle drie zijn symbolen van het zoeken naar menselijke identiteit. In het verhaal van de non openbaart die zich als liefde, de vereenzelviging met een ander; in het tweede verhaal als zelfvervulling, als de zucht van de individu naar bevrediging van de eigen eerzucht; en in het derde is het motief van geheugenverlies en de overwinning daarvan geïntroduceerd, symbolisch voor de menselijke behoefte om zichzelf te vinden en te begrijpen, zijn identiteit vast te stellen. Harkins associeert Čapek hier met de filosofische theorieën van José Ortega y Gasset en Karl Mannheim, die niet lang voor Čapeks roman gepubliceerd werden en waarvan hij op de hoogte kan zijn geweest. Beiden ontwikkelen (los van elkaar) een ‘epistemologisch perspectivisme’, dat wil zeggen een begrip van de wereld als niet-absoluut, als afhankelijk van ieders persoonlijke visie, zodat ‘de’ waarheid alleen bestaat voor ieder individu, maar niet als objectief gegeven. Twee toeschouwers zien een landschap verschillend, betoogt Ortega, maar dat betekent niet dat beider visie illusoir is, want dat zou impliceren dat er een derde, authentiek, archetypisch landschap bestaat, en dat is niet het geval: ‘perspectief is een der bestanddelen van de werkelijkheid’, concludeert hij. En Mannheim legt er de nadruk op dat die verschillende waarheden of visies niet met elkaar hoeven te botsen, maar kunnen worden geïntegreerd en gecombineerd tot een zo niet absolute, dan toch vollediger waarheid.

Čapek was zich van deze kentheoretische problemen, van relativisme en perspectivisme bewust. Maar ook al interesseerde hij zich voor die filosofische vraagstukken, hij gaf er geen rechtstreeks antwoord op in zijn boek *De meteoor*. Wat hij aan de orde stelt is niet zozeer het waarnemen van ‘de’ realiteit door verschillende personen. Dat die geen uniform beeld van dezelfde scène of het-

zelfde landschap (hoeven te) hebben is maar al te bekend, en in de wereldliteratuur vaak als (meestal humoristisch) gegeven toegepast; ook bijvoorbeeld bij het weergeven van tegenstrijdige getuigenissen in een rechtszaak. Trouwens ook één en dezelfde persoon kan hetzelfde object of voorval de ene keer anders interpreteren dan de andere, al naar gelang van zijn stemming op een gegeven ogenblik, de bedoeling of achtergedachte van zijn getuigenis, zijn kennis en begrip van de situatie, degene tot wie hij spreekt, enz. (Men denke aan Tsjechovs verhaal 'De kameleon', waarin een politieman een loslopend hondje ziet en daarop, op telkens wisselende wijze, reageert naar gelang hij meent dat het hondje aan een hoog- of laaggeplaatst persoon toebehoort.) Čapek heeft het motief van de tegenstrijdige getuigenissen zelf toegepast, bv. in 'De berg', een verhaal uit de vroege bundel *De lijdensweg* (1917), waar een onbekende moordenaar in de berichten van ooggetuigen tot een reus van onwaarschijnlijke afmetingen uitgroeit, en in een paar van zijn *Pijnlijke verhalen* (1921) en *Verhalen uit de ene zak* (1929).

Evenwel, in *De meteoor* ligt de zaak anders. Er is hier geen sprake van ooggetuigen, want geen der vertellers heeft iets meegemaakt of gehoord uit het leven van het slachtoffer; de piloot is nooit bij kennis gekomen. Het zijn dus drie fantasieën, geheel gebaseerd op de verbeelding der vertellers. Alleen wordt vermoed (op grond van een paar luttele indicaties, zoals van muntstukken in zijn zak) dat hij uit het Caraïbische gebied komt. Het gaat dus niet zozeer om de subjectiviteit van het menselijk kennen (of de mogelijkheid van een objectief menselijk kennen), maar om de subjectiviteit van menselijke indrukken en de subjectieve, met iemands karakter en talloze andere, persoonlijke omstandigheden samenhangende fantasiewereld waarin iedereen leeft (zij het dat die bij de een weelderig en onuitputtelijk is, terwijl de ander zich vastklampt aan droge feiten en die als *de* werkelijkheid ziet).

De ziener en de dichter houden ieder als inleiding tot hun verhaal een levendig vertoog; de laatste roept problemen van literaire creatie aan die Čapeks eigen gedachten en ervaringen duidelijk weerspiegelen. Hij spreekt over de onoverwinnelijke drang van de schrijver om zich intensief in te laten met de motieven en achtergronden van menselijke handelingen, de psyche van zijn helden: 'Ik weet niet zeker of dat blijk geeft van een wispelturige speelsheid of juist van een speciale koppige wens om tot op de bodem

door te dringen.' In zijn verhaal, zo merkt hij op, zal hij trachten 'het gebeurde voor te stellen als de val van een aartsengel met gebroken vleugels.' Tot de dokter, die zijn verhaal aanhoort, zegt hij: 'Fantasie lijkt op zichzelf immoreel en wreed als een kind; ik vermei me in schrikbeelden en belachelijke voorstellingen. Hoe dikwijls heb ik mijn fictieve personen niet in ellende en vernedering gebracht om me des te meer over hen te kunnen erbarmen! Zo zijn wij fantasieproducenten: om iemands leven in een gunstig daglicht te stellen denken we hem een akelig lot toe en overstelpen hem met strijd en tegenslag. Maar is dat niet de glorie van het leven? Iemand die wil tonen dat hij niet voor niets geleefd heeft, zegt hoofdschuddend: "Ik heb heel wat meegemaakt!" Dokter, laten we onze taken verdelen: u behandelt uit roeping en liefde tot de mens zijn ziekten en geneest zijn kwalen, en ik plaats conflicten en leed op zijn levensweg en rijt zijn wonden open zonder Perubalsem voor ze te hebben. U streelt over een litteken dat mooi en schoon genezen is, terwijl ik met ontzetting de diepte van een wond peil. Op het eind zal misschien blijken dat ook ik help in het leed: door onder woorden te brengen hoezeer het pijn doet. Ik wil pogen de literatuur te excuseren voor haar voorliefde voor tragiek aan de ene kant, spot aan de andere. Dat zijn namelijk omwegen die de fantasie heeft uitgedacht om met háár middelen, langs haar on-reële wegen de illusie van realiteit op te wekken.'

De rijke menselijke verbeelding en de kunst, de literatuur die daaraan vorm en uiting geeft - dat zijn verschijnselen die Čapek altijd zeer geboeid hebben. De voorvallen en processen die de schrijver weergeeft zijn 'onveranderlijk en onherstelbaar', schrijft hij elders - dat wil zeggen een auteur heeft het volste recht een zaak zó voor te stellen en niet anders, daarmee kan niet geargumenteerd worden. De lezer moet zich aan al die schokkende feiten, die de auteur hem voorschotelt overgeven. Maar toch is de fantasie van de schrijver of dichter 'geen vaag gedroom, maar een uiterst hardnekkige en hartstochtelijke activiteit', die 'achter iets levends aanholt zonder te weten waar het op uitloopt.'

Čapek meende dat de kunst de werkelijkheid aan de mens onthult door niet-werkelijke gebeurtenissen te beschrijven, waarmee het gebied van in de werkelijkheid bestaande mogelijkheden gepeild wordt. Hij volgt hier de door hem bewonderde Thomas Masaryk, die stelde dat poëzie, of literatuur in het algemeen, méér filosofisch en waar is dan geschiedenis, immers de geschiedenis

wijst ons op het eenmalige, feitelijke gebeurde, de literatuur op het mogelijke, en daarom algemeen denkbare, universele.

Men zou hieruit kunnen concluderen dat de schrijver die deze stelling aanvaardt het ideaal van literaire werkzaamheid moet zien in de historische roman, immers die vormt een combinatie, een symbiose van geschiedenis en de vrije fantasie van de kunstenaar. Čapek heeft echter nooit intensief belang gesteld in de geschiedenis, zich nooit echt beziggehouden met het verleden: zijn werk speelt zich af in het heden of de toekomst. Dat hij innig meeleefde met zijn eigen tijd blijkt alleen al uit zijn enorme journalistieke en publicistische activiteit, zijn onmiddellijke en soms felle reageren op alle belangrijke gebeurtenissen en nieuwe ontwikkelingen - uit de actualiteit van zijn literaire werk, de taal van alle dag die hij daarin gebruikte. De onvervalste spraak van de gewone man, de Pragenaar of provinciaal, is een der opvallendste kenmerken van zijn proza, met name de *Verhalen uit de ene en de andere zak*. Hij was niet de eerste schrijver die deze alledaagse spreektaal (met zijn idioom, zijn vlotte uitdrukkingen, interjecties en krachttermen, soms van Duitse origine: *himl, hergot*!) trachtte te benaderen (altijd in het fatsoenlijke, overigens, en zonder ernstige vergrijpen tegen de grammatica): dat streven vinden we al bij de genoemde Jan Neruda aan het eind van de vorige eeuw. Maar Čapek bereikte een grote virtuositeit in dit opzicht - zijn dialoog is levendig en levensecht. Dat introduceren van on-literaire causerie en ongekunstelde spreektaal in literaire werken heeft bijgedragen tot een modernisering en democratisering der hedendaagse literatuur.

Krullen uit de werkplaats
(Losse overwegingen bij het vertalen van Chodasévitsj)
Marko Fondse

Voor Peter Verstegen, een hand over de Beringstraat.

Zich voegen naar een tsaar, zich voegen naar het volk -
Wat is de zin ervan? Is het niet al om 't even!

Maar niemand dan zichzelf slechts rekenschap te geven;
Zijn eigen dienaar zijn; te buigen hoofd noch hart,
Noch inzicht, noch verstand voor grootheid of voor pracht;
Te zwerven waar men zich zijn eigen pad kan kiezen;
Zich in de wondre schoonheid der natuur verliezen;
Een schepping van de kunst, geboren uit vervoering,
Te ondergaan vol vreugd, verrukking en ontroering,
Dát is geluk! dát, dat is recht...

(1836)
Aleksandr Poesjkin, Uit Pindemonte *(fragment). Vertaling Aleida G. Schot.*

In de loop van je leven leer je je ermee verzoenen dat vrijwel complete culturen een gesloten boek voor je zullen blijven. Dat heb ik met de Engelstalige en ik denk dat ik weet hoe dat komt. Mijn eerste grote kinderliefde gold de muziek en dat was in de tijd van mijn geestelijk ontwaken de muziek van Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk en Italië. Dat was in de Tweede Wereldoorlog. Ik weet niet of de bezetter in die tijd de Engelse muziek verbood, - er viel trouwens niet veel te verbieden, want bij mijn weten zijn de schatten van de Engelse muziek vóór Handel en sinds Elgar pas na de oorlog onder het publiek gekomen. Mijn muzikale smaak was in hoofdzaak al gevormd toen wij in 1945 werden bevrijd. De amuse-

mentsmuziek die met onze bevrijders meekwam stuitte bij mij op een ijzig onthaal en ook de toen losbarstende anglolatrie kon ik niet delen. Blijkbaar had ik iets beters verwacht van zoiets nobels als je bevrijders.

Ook mijn later passie voor Russische poëzie gaat terug op een muzikale *infatuation*, aanvankelijk voor volksmuziek van de Balkan, vervolgens voor die van Rusland. Ik wilde gewoon weten wat die mensen zongen en daarom ging ik aan de Slavische talen. Muziek en poëzie hebben bij mij altijd hun wortels gehad in volksmuziek en volkspoëzie en onze nationale armoede op dat terrein heeft me altijd diep gestoken. Een dichter als Heine had hier nooit *kunnen* ontstaan: zijn modellen waren de geslepen juwelen van de Duitse volkspoëzie. Onze armoede aan cultuurmuziek is op dezelfde manier te wijten aan het ontbreken van een levende volksmuziek. Onze nationale vijand zal tot in lengte van dagen Calvijn heten. De psalmdreun heeft onze cultuur bijna de nekslag gegeven.

Hele culturen dus waar je niets van weet. En binnen een cultuur waarvan ik geacht word wel iets te weten duikt opeens een dichter voor me op als Vladisláv Felitsiánovitsj Chodasévitsj, die voordien nauwelijks meer dan een naam voor me was; en die opeens een paar maanden lang mijn denken en voelen zo opeist, dat de verdere wereld haast ophoudt voor me te bestaan. Een tijd lang heb ik geestelijk tegelijk verruimd en vernauwd op een bergtop geleefd. Ik dacht het terrein wel zo ongeveer verkend te hebben en sta voor een raadsel. Heb ik niet voldoende onder kenners van de Russische poëzie geleefd, die me op hem hadden kunnen attenderen? Nee, daar kan het niet aan gelegen hebben, ik heb vaak genoeg geestdrift voor andere dichters die me wel aanbevolen werden, moeten afweren. Nee, ik heb zijn werk gewoon nooit ergens in een boekenkast gezien en in de enkele bloemlezing waarin hij wel voorkomt heb ik hem blijkbaar over het hoofd gezien. Onder mijn aandacht kwam hij pas toen het Leidse studentenuitgeverijtje De Lantaarn mij zonder commentaar zijn elfde ‘Cahier’ toestuurde: Vladislav Xodasevič *Gedichten* (Leiden 1982). Negentien gedichten, rechttoe rechtaan vertaald door Jan Paul Hinrichs, zonder rijm en niet zo metrisch dat ze konden doen vermoeden dat de originelen technisch gezien in een zeer traditionele lijn van de Russische poëzie thuishoorden. Het zijn merendeels vrij korte, zeer nuchtere, zeer bezielde uitingen van iemand van

wie je direct aanvoelt dat hij zeer origineel is, maar niet origineel doet. Je ziet direct dat deze dichter binnen duidelijk verkozen grenzen blijft, grenzen wel te verstaan waarbinnen eigenlijk geen plaats meer was, omdat de allergrootsten daarbinnen zo'n beetje alles hadden gezegd wat zegbaar leek. Daar zijn werk in Amsterdam niet leverbaar was vroeg ik het exemplaar van zijn *Sobránie Stichóv* (*Een bundel verzen*) aan de vertaler te leen, om het te kunnen bespreken voor het Cultureel Supplement van NRC-Handelsblad. Die bespreking deed geloof ik nogal een run op het boekje ontstaan want inmiddels is het al aan zijn derde druk toe.[1]

Mijn eerste werkelijke kennismaking met de dichter liep dus over een vertaling en nog wel een van de minst pretentieuze soort. Wat bewoog mij tot dat nogal emotionele stuk in CS, waarin ik met geen woord repte van het levenslot van de dichter? En wat bewoog een paar honderd mensen om dat boekje te bestellen, hetgeen alleen maar per girobiljet kon? Let wel, dit is een helemaal Nederlandse aangelegenheid, er bestaat bij mijn weten geen enkele andere keuze van zijn gedichten in vertaling, behalve de drie Engelse bewerkingen door Vladímir Nabókov in het Amerikaanse *TriQuarterly* (Vol 27, 1973), die eerder in *New Directions 1941*, twee jaar na de dood van de dichter waren verschenen. Ik hoop aan de hand van mijn aantekeningen te kunnen reconstrueren wat althans mij bewoog.

Nog steeds voel ik geen enkele lust om mij voor de biografie van de dichter te interesseren of zijn proza te lezen, de ongetwijfeld moordende stukken die hij over Gorki en Majakovski schreef. Liever probeer ik, op grond van het weinige dat ik uit Hinrichs' nawoord weet - en dat is me eigenlijk al te veel - en uit de geest van de weinige gedichten die ik tot nu toe van hem las mij voor te stellen wat hij over ze geschreven kán hebben en dat later aan de teksten zelf te toetsen. Ik heb daar goede redenen voor. Ik weet wat een gedicht vertalen inhoudt. Het is de als een dwang opkomende noodzaak om een onontkoombaar stuk geestesgoed geestelijk te demonteren en in de eigen taal weer in elkaar te zetten. En ik weet hoeveel tijd en energie dat proces vergt, hoeveel je blindstaren en geconcentreerde zelfontlediging eer de woorden zich gaan voegen naar het opkomende ritme. Hoe onbelaster met ‘levensfeiten’ zo'n gedicht op me afkomt, hoe groter de kans van welslagen is. Van Homerus weten we niets af, Ilias en Odyssee zijn onze enige bron van kennis. Van Mozart weten we heel wat

af, maar zijn muziek was in me werkzaam voordat ik wat dan ook van hem afwist en wat me nu van zijn levensgang bekend is werkt voor het merendeel zo versomberend, dat het de ziel eerder verstopt dan toegankelijk maakt voor de muzikale balsem. Mozart, met wie de geest, de daimon, deed wat hij wilde alvorens hem als een uitgeperste citroen in een armengraf te deponeren, tussen wiens levensgang en zijn muziek ik generlei verband kan leggen, behalve wat formele zaakjes als toonladders en gebroken accoorden en wat hij verder aan werkmateriaal met zijn tijdgenoten gemeen had. Die niet met aardse maatstaven te meten is, alleen met goddelijke en die we, bij gebrek aan zulke maatstaven maar zelf gebruiken als maatstaf voor het goddelijke. Want dat is de enige mogelijkheid tot transcendentie en transcenderen zál ik, wil ik iets aan het leven hebben. Ik denk dat Mozart de allereerste geweest zou zijn om te lachen over zo'n uitspraak. Hij zal weinig tijd gehad hebben voor zelfbespiegeling. En dan, wie was die vuilbekkende aardworm dat hij zichzelf had kunnen bevatten?

Ik noem Mozart in dit verband niet zomaar. Chodasévitsj, werk heeft iets met het zijne gemeen, net als dat van Poesjkin, met name dat ‘aardonthevene’, transcendente, het hemelse gerealiseerd in termen van hier, maar ontdaan van zwaartekracht.

Illusie, niets dan illusie natuurlijk, maar van wat voor niveau... Ken ik een andere dichter die deze illusie van transcendentie met zo eenvoudige middelen steeds weer weet op te roepen? Aards en hemels, althans onaards, bestaan bij hem voortdurend tegelijk, niet naast elkaar, maar in elkaar als twee kanten van eenzelfde gegeven, als bij een optische illusie. In *Om deze handen, deze schouders* raakt de dichter ‘van de wereld weg’ in die ‘andere’ wereld en beide werelden zijn alleen nog door een navelstreng van één geluid met elkaar verbonden, het maatvaste gebonk van een schommelstoel. Aan het eind van het gedicht gekomen zie je pas het raffinement van het herhaalde aanwijzend voornaamwoord in de openingsregel: deze schouders, deze handen. Ze worden met verbazing bezien, alsof de dichter zich met moeite moet realiseren dat het om de zijne gaat. Het is dezelfde verbazing die de jonge Mandelstam onder woorden bracht in:

> *Ik kreeg een lijf - wat zal ik er mee zijn,*
> *met dit zo zeer zichzelf en zo het mijn?*

(Zie *De Tweede Ronde I*, zomer 1980, blz. 142.)

Alleen heeft Chodasévitsj nog minder woorden nodig. Ik moet er niet aan denken dat dit me zou zijn ontgaan en ik uit metrische armoede bij voorbeeld *mijn* schouders, *mijn* handen had vertaald.

Een niet minder frappant geval van transcendentie, ditmaal compleet met hemelse parafernalia als vleugels en de daarmee verbonden engelen, doet zich voor in *Ik weet: ik kijk naar een ruw handwerk*, waarin gewone zeilen van vissersboten gaandeweg veranderen in een hele engelenschare. Dat ‘transcenderen’ berust op een bewuste wil om eenvoudige dingen zo te zien en die treedt glashelder aan de dag in *'k Geloof niet in de aardse schoonheid*. Maar hier wordt de mens tot doelwit van zijn wil tot het onaardse.

Terug naar mijn vraag: wat bewoog me tot dat emotionele stuk in CS? Want eigenlijk wilde ik het over mezelf hebben, althans over wat Chodasévitsj in mij loswoelde, al begon dat me pas later, toen dat stuk al verschenen was, duidelijk te worden in de intense omgang-met-hem die het vertalen van enkele van zijn gedichten tenslotte werd.

Ik geloof niet dat ik een gedicht als *Ik weet: Ik kijk naar een ruw handwerk* had kunnen vertalen als mijn eigen ervaringen me er niet op hadden voorbereid. Jarenlang heb ik op Griekse eilanden geleefd tussen vissersvolk en heb ik hun werk kunnen gadeslaan. Ook ik wist dat ik *in 't Eden* leefde, tussen mensen die je in je waarde lieten, zoals jij hen in hun waarde liet. Overigens was het me nooit gegeven in een verzameling zeilen een engelenkoor te zien, ook al omdat mijn vissers al lang met een *michaní* werkten, een motortje, voor de energievoorziening en de zeilen die je daar zag dienden meestal toeristische doeleinden.

In 197? las ik op ‘mijn’ eiland daar veel in onze Staring. Was niet Bilderdijk, maar een wat bezieldere Staring onze produktiefste dichter in de vroege negentiende eeuw geweest, met om hem heen een pleiade van wat minder grote, maar toch net zo zuivere dichters, dan hadden wij tot ver in onze eeuw nog dichters gehad die historisch nog steeds op die lijn hadden kunnen aansluiten, zoals dat in Rusland het geval was en eigenlijk nog steeds is. Ik ervaar het ook nu nog als een verschrikking om in een poëtisch dood verleden te moeten kijken, in een gezapige cultuurwoestenij met als bijna enige troost die enkele vrijwel volmaakte gedichten van Staring. Daarbij aan te kunnen sluiten was altijd een diep zittend ‘heimwee’ van de ziel zonder enige kans op vervulling. Eén

keer heb ik een poging tot die aansluiting gedaan, of poging? - zoiets komt over je. Ingegeven werd het me door Starings *Aan de maan*, dat ik hier in zijn geheel citeer, om het in *De Tweede Ronde* te hebben.

Aan de man

Toon ons uw luister, o zilveren Maan!
Rijs uit het meer.
Lach de zwervende scheepling aan.
Straal, op 's wandelaars donkere baan,
In uw lieflijkheid neer.

Waar zonder hoop de Verlatene smacht,
Schemere uw gloor.
Waar, na troosteloze afscheidsklacht,
Blij herenen de Minnenden wacht,
breke uw glinstering door.

Schoon is de Dag, als zijn purpere gloed
Vorstelijk stijgt; -
Als hij ZINGEND de ontwaakten groet!
Maar UW KOMST is de PEINZENDE zoet,
Gij, die flonkert - en ZWIJGT!

Dit meet zich met het beste dat in die tijd buiten Nederland geschreven werd. *Vrijwel* volmaakt, zei ik, want lang bleef de slotregel voor mij een pijnlijke dissonant, omdat de maan voor mijn woordgevoel niet flonkert. Het werd een obsessie om die dissonant kwijt te raken en dat lukte me tenslotte op een avond in Athene, toen ik aan een tafeltje, alleen onder een lommerrijke boom, zat te eten. Nergens leef je verknochter aan je taal dan in den vreemde, bij lang verblijf. De tafel was gedekt met stevig grauw pakpapier, dat ik onder het eten stuk voor stuk tot hanteerbare schrijfvelletjes scheurde voor het schrijven van een gedicht. Als een regel min of meer vorm had gekregen schreef ik die over op een volgend scheursel en de voorgaande probeersels belandden in proppen om me heen. Tenslotte was de hele vierkante meter aan de poëzie ten offer gevallen en werd ik me, ontwakend uit de roes, weer bewust van mijn omgeving. Voor me stond - en dat kan alleen maar in

dát land gebeuren - de kok van de taverna en hij reikte me met stralende gratie net zo'n pakpapieren tafelkleed aan, keurig opgevouwen tot een katern van zestien bladzijden. Vooral omdat er geen woord bij gewisseld werd, alleen een hoofse knik, staat dat me nog steeds bij als een volmaakt levensmoment, een ‘contract poétique’. Dat boekje met dat ene gedicht erin moet nog steeds tussen mijn papieren zwerven, af en toe komt het te voorschijn, als om me te vermanen het niet te vergeten. Jaren later, in 1979, plaatste ik het bewuste gedicht met vijf andere in *Tirade* 243 als ondergeschoven kind van Jevgeni Abramovitsj Baratýnski (1800-1844), die met recht genoemd wordt als een van Chodasévitsj, geestelijke voorzaten. Niemand heeft die mystificatie ooit opgemerkt, hoewel ik het vers als *cue* drie overduidelijke verwijzingen naar Staring meegaf: het motto van Metastasio dat Staring voor zijn laatste bundel, *Winterloof*, koos en de duidelijk op *Aan de maan* teruggrijpende slotregel. En welke dichter van 43 zou zijn werk als *Winterloof* presenteren, *wit van kin de versleten snaren tokkelend*, zoals het motto wil?

De dwaas en het kristal

Bianco il mento toccherò le corde usate. (Metastasio)

‘O, fraai heelal van klein verdriet
dat mint uzelf en schaamt u niet
dat het om eigen pijn vergeet
het zo veel groter wereldleed -

zeg mij, verfijnd kristal van smart,
waarom uzelf zozeer verhard
als gingt gij aan de straffer hand
van zoveel koeler diamant?’

‘Uw vraag heeft mij in 't zwakst geraakt.
Ik ben in smart nog niet volmaakt
en deug voor hoger doel niet eens
't onnozelst kwart halfedelsteens.

Ik glinster in geen diadeem;
in mij van godlijkheid geen zweem -
ik ben als gij, want aan mij vreet
nog immer zogeheten leed.

En nu, laat mij mijn boos geluk
en gun mij dat in zwaarder druk
ik aan die laagheid mij onttijg
en stijg en, flonkerende, zwijg.'

Jevgeni Abramovitsj Baratýnski (1800-1844)
(1843)
(Uit: *Winterloof*)

Ik zou dit verhaal wel eens hebben opgeschreven, maar een geschikter zetting dan in dit stuk kan ik me er moeilijk voor indenken. Het werd tijd dit te vondeling gelegde kind te echten. Ik houd van mystificaties, maar in dit geval mystificeerde ik toch wel voornamelijk mezelf. Het ligt allemaal nogal ingewikkeld. Het begon met die flonkerende maan en met ware wellust schreef ik willens en wetens opzettelijk zo antiquarisch, ik heb uitgelegd waarom. Dat ik het Baratýnski in de schoenen schoof komt mede omdat ik niet geloofde dat enig tijdschrift het onder mijn eigen naam geaccepteerd zou hebben. Maar ik wist zeker dat mijn inspiratie en intenties kristalzuiver waren bij het schrijven, dat het mij intens gelukkig en vrij maakte, al kon ik die gevoelens niet lang vasthouden. De keuze van Poesjkins tijdgenoot Baratýnski als stiefvader voor mijn boreling was geen gekke gooi: - hij is net gerespecteerd en ongelezen genoeg voor de opvang. De lijn van hem naar Chodasévitsj is ook duidelijk genoeg, want ook in mijn gewrocht wordt er getranscendeerd dat het een lust is. Pas toen ik mij in het geestelijk contact van die overeenkomst bewust werd, begreep ik waarom hij die sterke greep op mijn gemoed had, - er is sprake van een zekere geestelijke verwantschap, die ik, gelukkig voor mij, al jaren geleden had gedocumenteerd in dit gedicht. Je zou haast gaan denken dat het allemaal zo had moeten wezen, een mooi woord gaan gebruiken als lotsbestemming of zo, maar het is natuurlijk gewoon een kwestie van kansberekening - op één van de zoveel gevallen kan zo'n verwantschap zich voordoen. En onder

mensen die zich op enigerlei wijze met poëzie onledig houden is die kans niet eens zo klein, zij het net klein genoeg om er even van op te kijken.

Maar het gaat hier niet om een grapje, want mijn gedicht is een uitvloeisel van een levenshouding die mijn bestaan allesbehalve tot een grapje gemaakt heeft. In zijn, in tegenstelling tot mijn zeer persoonlijke benadering, geheel ik-vrij gehouden nawoord bij de *tweede* druk van zijn Chodasévitsj-boekje schrijft Jan Paul Hinrichs naast veel opmerkelijks: 'In de Sovjetunie staat Chodasévitsj nog steeds op de zwarte lijst, met als gevolg dat de Samizdat belangstelling voor hem heeft. Aangezien zijn gedichten geen kwaad kunnen, is het denkbaar dat de autoriteiten zijn in *Necropolis* gepleegde heiligschennis ten aanzien van o.a. de dichter V. Brjoesov en Gorki niet kunnen verkroppen.'

Dat laatste is zonder twijfel waar, want beide heren zijn daar sacrosanct, bijna net zo heilig als Lenin. Maar kunnen deze gedichten *geen kwaad*? Hier lijkt me de wens de vader van de gedachte. Hinrichs kan niet minder op de hoogte zijn van het geestelijk klimaat in het Sovjetland dan wij het hier allemaal zo langzamerhand wel zijn. Ik vermoed eerder dat Hinrichs nooit geleden zal hebben onder het vooral voor een dichter moordende gevoel van solidariteit met de medemens, sociaal en anderszins. Het is altijd weer hinderlijk om zoiets uit te leggen, al blijkt het steeds weer te moeten, zolang er je nog iets aan contact met anderen gelegen is (als dichter dan).

Hoewel van nature gedisponeerd voor de kunst - en dat houdt blijkbaar in: afdwalen van de gemeenschap - heb ik mij uit een door anderen of misschien door mezelf aangepraat schuldgevoel daaraan nooit geheel durven geven. Altijd was er wel iemand die me te verstaan gaf dat ik met mijn luxueuze behoeften als daar zijn echte muziek, echte literatuur, echte... kortom *kunst* en een persoonlijke relatie daarmee, maar een opmaker en parasiet was. Voor sociaalvoelenden (ook kunstenaars) zal de autonomie van de kunst altijd onverteerbaar blijven. In de gedehumaniseerde landen die in welke combinatie van woorden ook het begrip 'socialistisch' schrijven of schreven zal de autonome kunstenaar altijd als een parasiet worden ervaren door de machthebbers; dat is hun sterkste legitimering bij het grauw. Chodasévitsj schreef zijn beste werk in een tijd van grote sociale troebelen (maar welke tijd was dat niet), een tijd waarin veel kunstenaars van niveau zich vrijwil-

lig solidariseerden met degenen die aan de verkeerde kant van de tafel zaten. Je moet wel een Heine zijn om het daar als mens en kunstenaar levend vanaf te brengen, of er tenminste in een ondanks alles toch wat humaner tijdperk voor leven. Een onmiskenbaar machtig talent als Majakovski is eraan ten gronde gegaan, de kleinere talenten werden er zonder uitzondering totaal door gecorrumpeerd. Voor zover ik Chodasévitsj' gedichten ken ben ik niets tegengekomen waarin hij zich polemisch opstelt tegen de sociaalvoelenden; maar zijn *thematiek* als zodanig was toen al een duidelijke en daarom levensgevaarlijke positiebepaling. Zijn poëzie heeft dat ook niet nodig, zij is de uitdrukking van een ziel waarvan de diepste behoeften elders liggen, onaantastbaar bestand tegen die humanitaire zwendel die sociale betrokkenheid wordt, zodra die ook maar een streep afdoet aan de ‘poëzie’, die - en er is geen eentoniger conclusie - naar haar wezen ‘niet van deze aarde’ is, zelfs al zouden de dichters het anders willen. Chodasévitsj was een van hen die koste wat kost handen en ziel schoon wilde houden en ging in ballingschap, waar zijn dichtader op den duur opdroogde. Iemand als Anna Achmátova, die al in 1917 profetisch de consequenties van haar besluit zag (zie haar gedicht *Mij was een stem* in dit nummer), bleef. Beide dichters staan boven hun tijd, die uitsluitend uit mensverkrachting lijkt te hebben bestaan. Of liever, de poëzie stond daarboven, precies waar ze altijd stond, wilde ze poëzie zijn. Alternatieven zijn er niet.

De vertalingen van Jan Paul Hinrichs en die van mij worden hier los van elkaar gepubliceerd, omdat hun aanpak volkomen verschillend is, zodat het er wel iets van heeft alsof er twee verschillende dichters aan het woord zijn. Naar mijn mening is mijn werkwijze te prefereren, omdat Chodasévitsj een zeer vormvast dichter is. Alleen een rigoureuze omsmelting van het gegeven taalmateriaal maakt dit materiaal weer vloeibaar genoeg om het in de eveneens gegeven vorm te gieten. Anderzijds wijs ik er nogmaals op dat ik hem voor het eerst leerde kennen in de door Hinrichs gekozen vorm van de woord voor woord vertaling. Dat hij ook in die vorm diepe indruk op mij maakte komt natuurlijk omdat hij ook inhoudelijk zo'n sterk dichter is. Wie de proef op de som wil nemen zou een zowel naar inhoud als vorm heel sterk Nederlands gedicht kunnen nemen en het ontdoen van zijn rijmen en metriek. Als het dan nog voldoet als poëzie kan de discussie pas

echt boeiende vormen gaan aannemen.

Ik denk dat de meeste hier gepubliceerde gedichten van Chodasévitsj het wel zonder commentaar kunnen stellen. Bij *Voor de spiegel* lijkt enig commentaar echter gewenst. Het motto *Nel mezzo del cammin di nostra vita* is het openingsvers van Dantes *Inferno* (Op het midden van onze levensbaan). De panter uit de slotstrofe is een verwijzing naar de *lonza* uit Inferno I, 32, welk dier in de Middeleeuwen wel de *wellust* symboliseerde. Heel plat geïnterpreteerd kan de betekenis van de eerste twee regels van die strofe dus betekenen: ik zit hier niet voor de vleselijke genoegens in het wufte Parijs, maar als balling. Want voor de Russische dichter is Dante in de eerste plaats *de balling* bij uitstek, ook bij Mandelstam en Achmátova, die door de mensenjagers niet voor niets met de beulsterm ‘binnenlandse emigranten’ werden opgejaagd. Vergilius, tenslotte, was in de *Divina Commedia* Dantes leidsman bij zijn dwaaltochten door Hel, Vagevuur en Paradijs.

Eindnoten:

1 *Vladisláv Chodasévitsj* Gedichten. *Uit het Russisch vertaald door Jan Paul Hinrichs. Derde, herziene druk. Te bestellen door storting van f 4,90 + f 1,60 portokosten op postgironummer 2788937 t.n.v. Van Sambeek/De Lantaarn, Burgsteeg 2a, 2312 JS Leiden.*

Over Chodasévitsj
Vladímir Nabókov
(Vertaling Marko Fondse en Peter Verstegen)[*]

Als grootste Russische dichter van onze tijd, Poesjkins literaire nazaat uit de lijn van Tjoettsjev, zal hij de trots van de Russische poëzie blijven, zolang daaraan een laatste herinnering voortleeft. Zijn genie is des te markanter, omdat het volledig tot wasdom kwam in de jaren van afstomping van onze literatuur, toen de revolutie de dichters nauwgezet indeelde in gezeten optimisten en gedegradeerde pessimisten, binnenlandse mannen van stavast en hypochonders in ballingschap, hetgeen een leerrijke paradox opleverde: binnen Rusland werkt de imperatief van buitenaf, buiten Rusland van binnenuit. De wil van de overheid die van schrijvers onvoorwaardelijk liefdevolle aandacht verlangt voor een tractor of parachute, een soldaat van het Rode Leger of een poolreiziger (dus voor deze of gene uiterlijkheid van de wereld) is natuurlijk aanzienlijk machtiger dan de aan de innerlijke wereld gerichte opdracht van het ballingenbestaan; de opdracht wordt door de zwakken nauwelijks verstaan en versmaad door de sterken. In de jaren twintig leidde deze tot nostalgische rijmen over Petersburgse gedenkzuilen en nu, tegen het einde van de jaren dertig, tot niet altijd even diepzinnige, niet altijd even oprechte religieuze bekommernissen op rijm. Kunst, echte kunst, waarvan het oogmerk dichtbij de eigen bron ligt, dat wil zeggen op hoge en onbewoonde plaatsen, en allerminst in het dichtbevolkte domein van gevoelvolle ontboezemingen, is in ons midden, helaas, verworden tot therapeutische lyriek. En al is het begrijpelijk dat de particuliere wanhoop de publieke weg zoekt om zich te luchten, - met poëzie heeft dat niets te maken: de schoot der kerk of die van de Seine zijn hier bevoegder. De weg der openbaarheid is, hoe hij er ook uit moge zien, artistiek gesproken altijd van laag allooi, juist omdat hij openbaar is. Kan men zich binnen Rusland moeilijk een dichter voorstellen die weigert de nek te buigen (bijv. voor het vertalen

* *Dit is een compromisvertaling van de Russische tekst uit* Sovremennyja Zapiski *LXIX (Parijs, 1939) en Nabókovs eigen Engelse versie hiervan in TriQuarterly 27, (Spring, 1973)*

van een Kaukasische rijmelaar[1]), die dus onbezonnen genoeg is om de vrijheid van zijn muze boven de zijne te stellen, men zou toch verwachten in het Rusland van de emigratie makkelijker de waaghalzen tegen te komen die iedere poëtische belangengemeenschap - die merkwaardige communisterij van de psyche - schuwen. In Rusland brengt talent geen redding; in de verbanning is talent het enige redmiddel. Hoe moeilijk Chodasévitsj, laatste jaren ook geweest zijn, hoe zwaar ons banale emigrantenlot ook op hem gedrukt heeft, en hoe zeer de oude vertrouwde onverschilligheid van zijn medemensen ook heeft bijgedragen tot zijn uitdoven als mens, voor het tijdeloze Rusland is hij bewaard gebleven. Zelf was hij ook bereid te erkennen, verborgen achter zijn sarcasmen en sissende scherts, gedurende de 'koude en grauwheid' van de door Aleksandr Blok voorspelde dagen[2], dat hij een uitzonderlijke positie innam: de gelukkige eenzaamheid van een voor anderen onbereikbare hoogte.

Het is niet mijn bedoeling om in dit verband omstanders met het wierookvat om de oren te slaan.[3] Enkele dichters van de emigrantengeneratie zijn in opkomst en, wie weet, misschien bereiken ze nog eens de toppen van de dichtkunst, als ze hun leven maar niet vergooien in dat tweederangs Parijs van eigen makelij dat licht slagzij makend langszeilt in de kroegspiegels zonder ooit deel uit te maken van het Franse Parijs, een roerloze en ondoordringbare stad. Chodasévitsj voelde als het ware tot in zijn vingertoppen de zich vertakkende invloed die hij had op de buiten Rusland geschreven poëzie en daarmee ook een zekere verantwoordelijkheid daarvoor: door haar lot was hij eerder geprikkeld dan bedroefd. Gratuite neerslachtigheid trof hem eerder als een parodie dan als een weerklank van zijn bundel *Europese nacht*, waarin de bitterheid, de woede, de engelen, de hiaat tussen open vocalen - kortom alles, echt was, uniek, zonder enige relatie met de heersende stemmingen, die de poëzie van zijn talrijke halve-leerlingen vertroebelden.

Spreken over het *Masterstvo*, het 'meesterschap' van Chodasévitsj is zinloos en zelfs schennis jegens de poëzie überhaupt en wel heel in het bijzonder jegens zijn gedichten, want het begrip 'meesterschap', dat automatisch zijn eigen aanhalingstekens oproept, dat in een toevoegsel verandert, in een schaduw die compensatie eist in de vorm van enige positieve grootheid, brengt ons gemakkelijk tot die eigenaardige, pathetische houding tegenover

de poëzie, die van haar uiteindelijk alleen maar een vochtplek van tranen overlaat. Dit is verwerpelijk, niet omdat zelfs de meest *purs sanglots* een volmaakte kennis vereisen van de versleer, de taal, de verbale balans; en dit is absurd, niet omdat de poëtaster, die in slonzige verzen laat doorschemeren dat kunst tot niets verschrompelt tegenover menselijk lijden, daarmee toegeeft aan koket bedrog (ongeveer zoals de begrafenisondernemer die jammert over de kortheid van het aardse bestaan); nee, de onenigheid in het bewustzijn tussen de makelij en de zaak zelf is verwerpelijk en absurd, omdat ze het wezen zelf aantast van wat in feite (hoe je het ook noemt, ‘kunst’, ‘poëzie’, ‘het schone’) niet te scheiden is van al zijn op geheimzinnige wijze onmisbare eigenschappen. Met andere woorden, het volmaakte gedicht (en daarvan zijn er minstens driehonderd te vinden in de Russische literatuur) kan zich van alle kanten laten bekijken door de lezer die alleen op zoek is naar de idee ervan, of alleen het gevoel, of alleen de voorstelling, of alleen de klank, - bedenk maar wat, van ‘instrumentatie’ tot ‘imaginisatie’, het kan niet op - maar dat alles is alleen maar een lukraak selecteren van facetten van het geheel, die eigenlijk geen van alle onze aandacht waard zouden zijn (en die natuurlijk alleen maar een indirecte emotie in ons zouden opwekken door te herinneren aan een ander ‘geheel’, - iemands stem, een kamer, een nacht), als dat gedicht niet die stralende zelfstandigheid had bezeten ten aanzien waarvan de term ‘meesterlijke techniek’ even beledigend klinkt als ‘overrompelende eerlijkheid’.

Wat ik hier zeg is verre van nieuw, maar je zegt het graag nog een keer nu het om Chodasévitsj gaat. Er bestaat een niet zo precieze poëzie (waarvan de wazigheid juist haar eigen aantrekkingskracht kan hebben, als die van prachtige bijziende ogen) die haar kracht zoekt in de door de dichter zo zorgvuldig nagestreefde keuze van zijn woorden, dat het in schilderachtiger omstandigheden voor ‘meesterschap’ zou doorgaan. Vergeleken bij die kunstige wazigheid kan de poëzie van Chodasévitsj de welwillende lezer aandoen als overgepolijst van vorm, - ik gebruik dat onappetijtelijke epitheton met opzet. Maar waar het om gaat is dat zijn poëzie - zoals trouwens alle authentieke poëzie - helemaal geen definitie op basis van ‘de vorm’ nodig heeft.

Ik vind het zelf heel vreemd dat ik in dit artikel, deze snelle inventarisatie van gedachten, zo'n beetje de indruk wek dat zijn genie niet ten volle wordt erkend en dat ik vagelijk polemiseer met

fantomen die mochten twijfelen aan de betovering en de betekenis van zijn poëzie. Roem, erkenning - dat alles is een verschijnsel van nogal bedenkelijke vorm dat door de dood pas in een juist perspectief wordt geplaatst. Ik neem aan dat er heel wat mensen iedere week met interesse Chodasévitsj' vaste kritische rubriek in Vozrozjdénje[4] lazen (en het zij toegegeven dat zijn kritieken met al hun esprit en allure toch beneden het peil van zijn poëzie bleven, omdat ze de bloedklop en magie ervan misten), maar die gewoon niet wisten dat de criticus ook dichter was. Ik zou niet verbaasd staan als deze of gene Chodasévitsj' postume faam bij eerste kennisname onverklaarbaar vindt. Bovendien heeft hij de laatste jaren geen poëzie gepubliceerd - en lezers vergeten snel, en onze literaire recensenten zijn zo opgewonden en in beslag genomen door vluchtige actuele thematiek, dat ze geen tijd of gelegenheid hebben om het publiek te herinneren aan belangrijke zaken. Hoe dat ook zij, alles is nu afgelopen: het nagelaten goud ligt te blinken op de plank, in het volle zicht van de toekomst, terwijl de goudgraver vertrokken is naar het gebied vanwaar misschien iets nauw hoorbaars de oren van goede dichters bereikt, dat ons wezen doordringt met de frisheid van gene zijde en dat de kunst net dat vleugje mysterie verleent, dat haar onlosmakelijk wezenskenmerk uitmaakt.

Ach ja, weer is het leven een stukje verschoven, met weer een gewoonte is gebroken - de eigen gewenning aan een anders bestaan. Het schenkt geen troost, als men het gevoel van verlies aanwakkert door persoonlijke herinneringen aan een kort, broos, menselijk beeld dat als een hagelkorrel smelt op de vensterbank. Laten wij ons wenden tot de gedichten.

Eindnoten:

1 *Deze opmerking valt bijzonder wreed uit voor dichters als Achmátova, Mandelstám en Pasternák, die zich met dergelijk werk in leven moesten houden, toen zij hun eigen werk niet meer mochten publiceren. Onder die Kaukasische rijmelaars zaten door Stalin vermoorde dichters als Titsian Tabídze en Paolo Jasjvíli. Zie bijv. Pasternáks* Autobiografisch essay, *vertaald en ingeleid door Charles B. Timmer, Amsterdam 1967.*

2 *In een gedicht dat Blok schreef aan de vooravond van ons tijdvak:*

> *'Als jullie, oh kinderen, eens wisten*
> *van de koude en grauwheid der komende dagen'*

3 *De metafoor is ontleend aan een gedicht van Baratýnski (1800-1844) waarin hij critici ervan beschuldigt Lérmontov bij diens dood lof toe te zwaaien met als enig oogmerk om levende dichters te kleineren. A propos, het droge berichtje dat Baratýnski wordt gegund in Pavlenkovs encyclopedie (St. Petersburg, 1913) eindigt met de verrukkelijke zetfout: 'Verzamelde werken, 1984'.*

4 *Voor de Tweede Wereldoorlog dagelijks in Parijs verschijnende emigrantenkrant (de naam betekent 'Wedergeboorte' of 'Renaissance') (red.).*

Postscriptum bij de Russische uitgave van Lolita (1965)
Vladímir Nabókov
(Vertaling Marko Fondse)[*]

De Amerikaanse lezer bezweer ik altijd zo hartstochtelijk dat mijn Russische stijl mijn Engelse verre overtreft, dat een slavist werkelijk kan gaan denken dat mijn vertaling van *Lolita* honderd maal beter is dan het origineel. Maar ik heb momenteel alleen maar last van het gejengel van mijn Russische snaren. O wee, die 'heerlijke Russische taal', die, zo dacht ik, nog steeds ergens op mij wacht en bloeit als een trouwe lente achter een potdichte poort, waarvan ik de sleutel zo vele jaren bewaard heb, bleek niet te bestaan en achter de poort is niets te vinden behalve verkoolde stronken en een troosteloos herfstverschiet en de sleutel in mijn hand heeft meer weg van een gewone loper.

Ik troost me, om te beginnen, met het feit dat aan de lompheid van de onderhavige vertaling niet alleen de zijn moedertaal ontwende vertaler, maar ook de geest van de taal waarin de vertaling gemaakt is schuld draagt. In het halve jaar dat ik werkte aan de Russische *Lolita* heb ik me er niet alleen van kunnen overtuigen dat een hoop persoonlijke snuisterijen verloren is gegaan en dat bepaalde taalvaardigheden en taalschatten niet meer tot leven te brengen zijn, maar ben ik ook tot zekere algemene gevolgtrekkingen gekomen inzake de wederzijdse vertaalbaarheid van twee verbluffende talen.

Lichaamsbewegingen, grimassen en fratsen, landschappen, het vage smachten van bomen, geuren, regens, de smeltende en vervloeiende schakeringen van de natuur, al het teder-menselijke

* *Wij laten de aanhef van dit stuk achterwege, omdat het veel commentaar zou vereisen. Het stuk is duidelijk voor* Russische *lezers geschreven. Men had van Nabókov kunnen verwachten dat, als hij voor een niet-Russisch publiek had geschreven, zeker zou hebben stilgestaan bij de redenen van de geringere souplesse van het moderne Russisch in vergelijking met het Engels en andere geavanceerde talen. Maar die redenen zijn iedere beschaafde Rus duidelijk: de stelselmatige onderdrukking van alle menselijk weten, denken en voelen dat niet in de kraam van de machthebbers aldaar te pas komt. Het Russisch van schrijvers als Poesjkin en zijns gelijken doet in souplesse in geen enkel opzicht onder voor die van andere gecultiveerde talen.*

(hoe vreemd het mag klinken!), en ook al het boerse, grove, sappig-schunnige, gaat het Russisch niet slechter, zo niet beter af, dan het Engels; maar het aan het Engels zo eigen aan een half woord genoeg hebben, de gedachtenpoëzie, de spontane resonantie tussen de allerabstractste begrippen, de zwermen eenlettergrepige epitheta, dat alles, en ook alles wat te maken heeft met techniek, mode, sport, natuurwetenschappen en tegennatuurlijke hartstochten - dat wordt in het Russisch lomp, woorderig en vaak weerzinwekkend qua stijl en ritme. Deze kloof weerspiegelt op historisch niveau het fundamentele verschil tussen de groene Russische literaire taal en de als een overnaads barstende vijg zo rijpe Engelse taal: tussen een geniaal, maar nog onvoldoend gemanierd en bij wijlen nogal onappetijtelijk jongmens en het bezadigd-eerbiedwaardige genie dat de reserves van een rijkgeschakeerde kennis paart aan volledige geestesvrijheid. Geestesvrijheid! De hele ademtocht van de mensheid zit in deze woordkoppeling.

De in het nawoord van de eerste Amerikaanse editie verstrekte bibliografische gegevens (Putnam, 1958) kunnen nu aangevuld worden. De eerste, van zetfouten wemelende tweedelige Parijse uitgave (Olympia Press, 1955) vond een nogal flauwe aftrek onder Engelse toeristen, totdat zij Graham Greene onder ogen kwam, die zich lovend uitliet over het boek in een Londens blad. Dat haalde hem, en *Lolita* in een ander Londens blad, de toorn op de hals van een reactionaire columnist, een zeker John Gordon, en juist diens vrome ontzetting vestigde op *Lolita* de algemene aandacht. Aangaande haar lot in Amerika dient opgemerkt te worden dat zij daar nooit verboden is geweest (zoals ze tot heden toe in bepaalde landen nog steeds wél is). De eerste exemplaren van de Parijse uitgave van *Lolita*, door particulieren besteld, werden bij de Amerikaanse douane opgehouden en daar doorgelezen, maar de onbekende daar dienstdoende vriend en lezer verklaarde mijn *Lolita* tot legale lectuur en de exemplaren werden naar hun respectieve bestemmingen gestuurd. Dat maakte een einde aan de bedenkingen van de voorzichtige Amerikaanse uitgevers en nu kon ik uit hen degene kiezen die mij het best schikte. Het succes van de Putnam-uitgave (1958) overtrof, zoals dat heet, alle verwachtingen. Paradoxalerwijze evenwel werd nu de eerste, al in 1955 in Parijs uitgekomen Engelse editie door een verbod getroffen. Ik vraag me vaak af hoe ik gehandeld zou hebben in die dagen dat de

onderhandelingen met Olympia Press begonnen, als me destijds bekend was geworden dat de uitgever, behalve uit talentvolle, zij het libertijnse geschriften, zijn voornaamste inkomsten putte uit op bestelling gemaakte veile prullen, vieze boekjes van precies hetzelfde allooi als de in donkere hoekjes uitgeleurde fotootjes van de non met de Sint Bernard of twee matrozen die het met mekaar doen. Hoe dan ook, de Engelse douaniers namen die pornografische rommel, in de norse en nuchtere nevelen van het vakantie terugkomen - in net zulke laffe omslagen als mijn *Lolita* - steevast in beslag. Maar nu verzocht de Engelse minister van Binnenlandse Zaken zijn even ongeletterde als serviele Franse ambtgenoot het hele in omloop zijnde fonds van ‘Olympia’ te verbieden en gedurende enige tijd deelde *Lolita* in Parijs het lot van de schuttingtaaluitgaven van ‘Olympia’.

Inmiddels bleek een Londense uitgever bereid haar te drukken. Dit feit viel samen met de deliberaties over de nieuwe wet op de censuur (1958-59), waarbij *Lolita* als argument werd gehanteerd door zowel de liberalen als de conservatieven. Het parlement liet uit Amerika een zekere hoeveelheid exemplaren komen en de leden maakten kennis met het boek. De wet werd aangenomen en *Lolita* kwam uit in Londen bij Weidenfeld & Nicolson in 1959. Tegelijkertijd bereidde Gallimard in Parijs een Franse editie voor, - en de onfortuinlijke eerste Engelse uitgave van Olympia Press poetste zich met bekwame spoed en beledigd op en verscheen andermaal in de kiosken.

Sindsdien is *Lolita* in vele talen overgebracht: zij verscheen in boekvorm in de Arabische landen, Argentinië, Brazilië, China, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Israël, India, Italië, Japan, Mexico, Nederland, Noorwegen, Turkije, Uruguay en Zweden. Onlangs werd zij voor verkoop vrij gegeven in Australië, maar ze is nog steeds verboden in Spanje en Zuid-Afrika. Ook in de puriteinse landen achter het ijzeren gordijn is zij niet verschenen. Wat betreft volledigheid en juistheid van al deze vertalingen sta ik alleen in voor de Franse die ik zelf voor het ter perse gaan heb gecontroleerd. Ik kan me levendig voorstellen wat de Egyptenaren en Chinezen met de arme meid hebben uitgevoerd; en nog levendiger kan ik me voorstellen, als ik het had toegestaan, wat een ‘displaced lady’ met haar kersvers opgedane Engels, of een Amerikaan die Russisch op de universiteit ‘took’ van haar gebrouwen zouden hebben.

De vraag nu voor wie *Lolita* eigenlijk vertaald werd hoort thuis in het domein van de metafysica en de humor. Liberaal of totalitair, ik kan me in mijn steile geboorteland moeilijk een regime voorstellen waaronder de censuur *Lolita* voor publicatie zou vrijgeven. Ik weet eerlijk gezegd niet wie ze momenteel in Rusland speciaal lezen, ik geloof Hemingway, in onze dagen de plaatsvervanger van Mayne-Reid* en de onbenullen Faulkner en Sartre, die troeteldieren van de westerse bourgeoisie. En de buitenlandse Russen lezen zich wezenloos aan sovjetromans, dwepen met van die bordkartonnen stille Donfiguren op van die al even bordkartonnen omvouwbare steunvoetjes, of met die lyrische dokter met zijn aanvechtingen van driestuivers-mystiek, kleinburgerlijke zinswendingen en zijn uit de boeken van Tsjárskaja weggelopen tovenares, die de sovjetoverheid zo veel harde vreemde valuta inbracht.[1]

Mijn doel met een Russische editie van *Lolita* is eenvoudig: ik wil van mijn beste Engelstalige boek - of om het nog bescheidener te zeggen, één van mijn beste Engelstalige boeken - een correcte versie in mijn moedertaal hebben. Dat is de gril van een bibliofiel, meer niet. Als schrijver ben ik er maar al te zeer aan gewend geraakt dat er nu al bijna een halve eeuw een blinde vlek schemert in het oosten van mijn bewustzijn - sovjet-uitgaven van *Lolita*, kom nou toch! Als vertaler ben ik niet ijdel, onverschillig tegenover verbeteringen van kenners en ik ga er alleen prat op dat ik de demonen die aanzetten tot weglatingen en toevoegingen met ijzeren hand heb weten te bedwingen. Als lezer kan ik mij eindeloos vermenigvuldigen en ik zie makkelijk kans een enorme, welwillende zaal af te laden met mijn eigen dubbelgangers, representanten, figuranten en in te huren dames en heren, die zonder enig bedenken uit de diverse rangen het toneel opkomen, zodra de tovenaar het publiek maar voorstelt er zich van te overtuigen dat er geen zwendel in het spel is. Maar wat moet ik zeggen over andere, normale, lezers? In mijn kristallen bol spelen regenbogen, spiegelen zich schuins mijn brilleglazen, tekent zich een miniatuur-

* *Mayne-Reid (1818-83), avonturier en auteur van Indianenboeken.*

1 *Onvertaalbare woordgrap over* De stille Don *van M. Sjólochov, die voor deze (hoogstwaarschijnlijk niet eens door hemzelf geschreven) streekroman een Nobelprijs kreeg. De lyrische dokter etc. is natuurlijk een trap naar Pasternák en diens levensgezellin Olga Ivínskaja (Lara uit* Dokter Zjivago). *Tsjárskaja (ps., 1875-1937) was een bij de burgerij van voor 1917 in Rusland zeer geliefde, wat sentimentele schrijfster van merendeels voor jeugdige lezers bestemde boeken.*

feestverlichting af - maar hij laat maar weinig volk zien: een paar oude vrienden, een plukje emigranten (die over het algemeen de voorkeur geven aan Ljeskóv), een dichter die voor een gastoptreden uit het sovjetland is overgekomen, de grimeur van een rondreizend toneelgezelschap, drie Poolse of Joegoslavische gedelegeerden in een café vol met spiegels en helemaal op het achterplan - een aanzet van wazige beweging, tekenen van geestdrift, naderbij komende gedaanten van jongelui die met de armen zwaaien... maar die vragen me gewoon uit de weg te gaan - zo meteen gaan ze de aankomst van deze of gene president in Moskou filmen.

Palermo, 7 november 1965

Anthologie

Twee gedichten
Jevgéni Jevtoesjénko[*]
(Vertaling Marko Fondse)

Monoloog der beatniks

Dit is een eeuw om leugens naar te noemen.
De leugen zit ons na als de belasting.
Ideeën werden kaal als paardebloemen
zodra de adem van het leven langsging.

Zo werd het laatste schild dat ons nog hoop bood,
wat scherpe spot is voor een kleine jongen -
de ironie, waarmee men niet te koop loopt,
maar overigens allerminst bedwongen.

Zij was een muur, beveiligende damwand
tegen de leugenzondvloed der geveinsden.
Hóón applaudiseerden onze handen
en onze voeten op de dagmars grijnsden.

En of ze schreven over ons, een draaiboek maakten
naar de gedrukte kul, het liet ons koud en
't recht het spul ironisch af te kraken
hebben wij ons in stilte voorbehouden.

* *Jevgéni Jevtoesjénko was in de periode na Chroesjtsjovs ontluistering van de 'kul't licnosti' (persoonsverheerlijking van Stalin) in 1956 ongetwijfeld het enfant chéri van de Russische lezer. In populariteit destijds alleen maar te vergelijken met Bob Dylan in het westen, betekent hij voor de huidige intelligentsia in zijn eigen land nauwelijks meer iets. Met de profetische blik van iedere dichter met enig formaat dichtte hij in 1962:* Je leeft cum laude, onvertogen,/allengs meer vorm en minder vent,/als voorbeeld van hoe onvermogen/tot muiten 't eind is van talent. *De hier uit mijn vertalersdebuut* En Rusland - dat ben jij... *(Amsterdam, 1963) herdrukte twee verzen, vertaald in 1962, zijn mij nog steeds dierbaar. Sindsdien is een generatie stemgerechtigd geworden... (MF)*

Je trok je op aan andermans verachting,
't Is alles waar. Maar als wij dieper boren,
blijkt, ironie, dat jij niet onze wachter
maar eerder onze slachter bent geworden.

Wij doen aan liefde, steeds op onze hoede,
aan vriendschap met halfhartigheid versneden.
Ons lijkt de tijd waarin wij leven moeten
niet anders dan een sluw verkapt verleden.

Ons leven is een ongedurig jachten.
Historisch zijn wij Faust, gedoemd op voorhand.
De ironie marcheert mefistofelisch lachend
als schaduw achter ons en noemt ons voorland.

Wij hebben uitzichtloos met haar gevochten.
Terug, vooruit, versperd zijn alle wegen,
Wij hebben, ironie, jou onze ziel verkocht en
er in ruil géén Gretchen voor gekregen.

Wij leerden bitter en ontkracht beseffen
dat wij je vroegen ons dit graf te delven
toen wij nog leefden.
Nu, vermoeid en effen,
ironiseert die ironie haar dragers zelve.

New York, 1960

*

Aan jou is niets gehuicheld of gewild
wanneer je zwijgt in strakgespannen kijken,
zoals er niets gewild is in de stilte
van sterreloze nachten in veraste wijken.

Dit, deze stad is jouw verleden tijd.
Te zelden klonk je lach in deze straten.
In zelfvergetenheid of in vergetelheid
was je om beurt opstandig en gelaten.

De levenspoging van je laatste kracht
heeft deze stad, toegeeflijk als een rouwrand
om wat nog leeft, gesmoord onder de vracht
van haar ten dode toe verdorde bouwtrant.

Van binnenuit op slot zat elke deur
in haar geheel van hatelijke orde.
De breuk die dreigde in haar muffe sleur
verhaalde zij op de nog onverdorden.

Toen legde je haar op een nacht in as.
Je deinsde panisch toen de vlam uitschoot en
't kwam zo uit dat ik de eerste was
op wie je vluchtend in het duister stootte.

Bevend in mijn armen stond je tegen mij
gedrukt, zoals een dier zich aan vleit -
niet uit begrip nog, of genegenheid,
maar dankbaar voor de warmte van begaanheid.

Wij gingen saam op weg... Op weg waarheen?
De ogen achterna. Maar telkens keerde
je blik zich naar het leven van voorheen
dat aan de kim in dreigend vuur verteerde.

Het brandde neer tot op de laatste steen.
Maar sinds die tijd blijf ik dwangmatig voelen
dat iets jou als betoverd trekt daarheen
waar nog de as geen tijd kreeg af te koelen.

Je staat me na en bent me onverwant.
Al met al heb je mij opgegeven
en dwaalt met een blauw schijnsel in de hand
over de asvaalt van dat vroeger leven.

Het is daar leeg en grijs. Wat bindt jou daar?
Verleden is niet dood dat zo betovert.
Je hart dat zich niet binden kon aan haar
geeft zich aan haar verzengde resten over.

Er moet iets zijn dat zich daarin verschuilt.
De macht van puin en as bleef ongebroken.
Om wat haar wanhoop deed verteren huilt
als klagend kind, die 't vuur zelf heeft ontstoken.

1962

Omslag van Charles B. Timmers debuut (1936) en Willem Frederik Hermans' voorstelling van een (droom)kolibri (1948) op de mottopagina van een onuitgegeven bundel van Charles B. Timmer, (met dank aan W.F. Hermans.)

In den sluier der scheem'ring gehuld werd ál kouder
En hechter mijn leven. Mijn daad werd vertrouwder.
Toen vloog uit mijn hart op een droomkolibri -
Zie in den spiegel - hij zit op uw schouder...
W.F. Hermans

Vijf gedichten
Charles B. Timmer[*]

Oude handen

Ik zie diep in mijn beide handen.
Het lijken mij twee oude landen,
waarover vreemde wegen gaan.
Soms zie 'k daar grote dingen staan,
maar soms ook zijn zij heel versleten.
Dan voel 'k mij arm en ben vergeten,
wat 'k met mijn handen heb gedaan.

Zij waren altijd vol verlangèn,
om heel veel rijkdom te ontvangen.
Zij waren open en zo wijd, die handen.
Toen gingen duizend stromen langs hun stranden:
de stromen van een heel lang leven,
die in hen tekens nederschreven,
als oude, wijze woorden op verweerde wanden.

Nu zijn zij wonderlijk doorgroefd.
Neen, moede handen, jullie hoeft
niet meer te dragen en te bouwen.
Rust nu maar stil tezaamgevouwen
en weest als twee gesloten boeken.
Soms wil ik dan in jullie zoeken
en trachten wijsheid te aanschouwen.

* *Charles B. Timmer debuteerde (als Charley Timmer) in 1936 met de bundel* Ervaringen, *voor een deel de weerslag van een langdurig verblijf in Rusland. (Zie ook het gedicht* Odessa *in de rubriek* Nederlandse Poëzie.*) Op* In memoriam patris *na, dat stamt uit de bundel* Beeld in de spiegel *(1946) zijn de opgenomen gedichten afkomstig uit Timmers debuut. De spelling is op zijn verzoek aangepast.*

De Neva stroomt door Leningrad

De Neva stroomt tussen paleizen
en neemt soms bloed, soms mensen mee,
met hun kommer, met hun wee
om de grondeloze zee
te spijzen.

Hier nam de mens de stroom gevangen
en boeide hem in een granieten wand.
De golven zoeken naar verloren strand.
Het is of zij naar het doorstroomde land
terugverlangen.

Dwarsdoor de stad heen gaat dit stromen,
een eeuwig teken, goddelijke macht,
die door de dagen, door de nacht,
dwarsdoor het menselijk geslacht
in zee moet komen.

O prachtige rivier, aan welker stranden
de monumenten van de mensen staan,
rijkdom en macht die is vergaan,
een parelkleed haar aangedaan
met bloedende handen.

Eeuwig stroomt de Neva, eeuwig het mensenleven...
Maar dagelijks wordt om twaalf uur
uit een kanon vanaf de vestingmuur
van Peter-Paul in kort bevel van: vuur!
het tijdsein aangegeven...

(1932)

Droom

Ik droomde, dat ik lopen kon,
lopen over licht.
Rechtaan op de grote zon
was mijn pad gericht.
Ik droomde, dat ik lopen kon,
met mijn feilen levensbron
blindend mijn gezicht.

Ik droomde, dat ik stil kon gaan,
stil in sterrenglans,
dat ik in het licht der maan,
in der elven rondedans
aan den blauwen tovertrans
stralend stil kon staan.

Ik droomde, dat mij liefde bond
aan een dierbaar land,
aan een eigen plekje grond
met een eenzaam strand.
Ik droomde, dat een warme mond
'n zachte, innige streling vond,
ik droomde van een hand...

Ik droomde, dat ik liggen kon,
liggen in de aard'
met het beetje, dat ik won,
dat ik had vergaard
om mij heen geschaard.
Ik droomde, dat ik rusten kon...
rusten kon...
Ik droomde van een plekje zon...

De storm

Ik zwerf en drijf over donker water,
van verre wenkt mij het land.
Maar ik roep en ik spot: O, later, later!
Ik ben van de rust en de haven een hater
en ik vlucht voor het gapende, slapende strand!

En ik ruk en ik trek en ik rek aan de band,
aan de band van het woelende water,
totdat hij zich plots als een veer weer ontspant
en mij werpt als wrakhout terug op het strand

en boven mij meeuwengesnater,
- geschater...

In memoriam patris

Hij lag in een wanstaltig ledikant en
hoog op de bok zat grijnzend een komiek.
Daarachter veertien bleke afgezanten
der wormen in zwart zijden doodstuniek,

op 't zwarte pantser kransen van chrysanten,
bij dof geroffel van de rouwmuziek
en overal eerbiedig langs de kanten
het dom nieuwsgierig gapende publiek, -

Zo rolden de gemaskerde verwanten
zijn willoos lichaam uit de basiliek
en nagegalmd door een lang jam'rend canto
verliet hij onze wereld van paniek...

Er was maar één kind, dat niet meer kon spelen,
dat naar zijn moeder ging om haar te strelen.

Light Verse

Het Tweede Rondje

Een levensavond zonder drank?
't Idee alleen al maakt me krank.
Dus graag mijn laatste lafenis
wél vlak voor de begrafenis!

Nelis Slokkenist

Kroegverzen
Jan Boerstoel

Mooi genoeg

Een sigaret stikt in zijn eigen as,
het aangeboden bier wordt langzaam bitter,
er trekt een roestig waas over de glitter.
Ik wou, dat het een beetje vroeger was.

Voor Gerard Reve

De dag doet mij de dampen aan,
maar 's avonds met de lampen aan
maakt Koning Alcohols bewind,
dat ik het niet zo erg meer vind.

Natuurliefhebber

Het mooiste uitzicht
volgens mij,
zijn veertig flessen
op een rij.

Linguïstiek

Wanneer men spreekt over ‘de kroeg’,
dan luidt het meervoud ‘kroegen’.
Doch slechts zeer zelden heeft ‘genoeg’
te maken met ‘genoegen’.

Filosofie

Ik ken het klappen van de zweep,
ik ken de regels van het spel,
ik ken de zin van het bestaan,
maar als ik drink dan gaat het wel.

Ochtendmens

De morgen kost
normaal al strijd,
maar zeker tegen
sluitingstijd.

Enfin

Zo is het leven
nou eenmaal, weet je,
en drinken helpt niet,
maar soms een beetje.

Kwatrijn

De weg hierheen moest ik al knap bezuren
en bovendien zit ik hier nu al uren,
dus blijft mij niets meer dan de zekerheid:
de weg terug zal nog veel langer duren.

Keuze

Drinken
doet een beetje zeer,
maar nuchter leven
nog veel meer.

Spreekwoord

Alcohol en meiden,
dronkenschap en lijden,
waar een wil is is een weg,
maar soms ontbreken beide.

Vrolijke dronk

Ik moet altijd zo huilen
om alles wat ik weet.
En altijd weer zo drinken,
voordat ik het vergeet.

Goeie nacht

Tijd om weer naar huis te gaan.
‘Vrienden, ik ga pitten.’
Godzijdank, ik kan nog staan.
‘Laat de rest maar zitten.’

Living apart together
(et alia)
Paul van den Hout

Verdubbeld zijn de taken, de genoegens gehalveerd;
En 's ochtends bij 't ontwaken weet je wat eraan mankeert:
LIVING APART TO GET HER?
Kan iemand me vertellen, hoe je die LAT hanteert?

Saepe ego temptavi curas depellere vino
At dolor in lacrimas verterat omne merum;
Saepe aliam tenui, sed iam cum gaudia adirem
Admonuit dominae, deseruitque Venus

Tibullus

Vaak heb ik somber getracht mijn liefdesverdriet te verdrinken,
Maar, ach, in tranen verkeerd bleek steeds de wijn in het fust;
Vaak heb ik een andere gehad, maar, wou ik juist in haar verzinken,
Steevast verrees dan jouw beeld, wég was ook prompt alle lust.

*

Ik heb nog wel gedurig zwaar de pest in
En lazer ook nog steeds zat en alleen mijn nest in,
Maar voor die doodsteek, schat, ben ik je innig dankbaar:
Nog eventjes en dan, τετελεσμένον έστιν.*

* *Tetelesménon éstin - het is afgelopen*

Gedichten
Simon Knepper

Uw heftige bezwaren
Als ik mijn drinkglas vul,
Berusten op een mengeling
Van klets en flauwekul.

Een lichaam blijft in alcohol
Gewoonlijk jaren goed,
Dus rep mij niet van lijfsgevaar
Wanneer ik drinken moet.

Hiernamaals

Wanneer mijn hart is opgebrand
Begeef ik mij naar 't hemels land,
Waar straten zijn van diamant
En meisjes van plezier.

Daar open ik een dichtcafé
Met Goethe, Kloos en Mallarmé
En drink trappistenbier.

De gekke koning

De koning van Spinazië
Drinkt 's morgens zure melk,
En 's middags peterseliesap
Uit een ivoren kelk.

Maar 's avonds neemt hij steevast
Zes glazen brandewijn
(Zo gek blijkt deze koning
Dus ook weer niet te zijn).

Bekering

Voorheen dacht ik mij levensmoe
En dreigde diep te zinken,
Maar zie! het leven lacht mij toe
Nu ik weer ben gaan drinken.

The morning after the night before

Wat bleef mij van ons samenzijn
Bij 't flakkerende haardvuur?
Hartstochtelijke schedelpijn
En lustig brandend maagzuur.

*

Drankzucht is te overwinnen!
Maak vandaag een goede start:
Sla de fles met kracht aan stukken
En doorsnij het moede hart.

Het bier en meer
Frits Müller

Het bier schuimt voor de boeg.

Ik loop de stad in
als een schip dat uitvaart -

een kroegen-archipel!

*

Zover ik weet
is er geen bar
die ‘moeder’ heet.

*

Jenever en bier
gaan er altijd wel in.
Daarom sta ik hier -
desnoods tegen mijn zin.

*

Nog niet naar huis,
naar stilte of gedonder.

De bierpomp spreekt,
wij wachten op het wonder.

Op alle flessen zitten kurken,
de meeste meiden dragen jurken.

En overal zit wel wat onder -
Voorlopig zitten we niet zonder.

*

Op de hoogste plank
staat de dure drank.

Flessen uilenzeik
onder handbereik.

*

Voor wie zich naar de kroeg richt:
Zij gaat altijd te vroeg dicht.

Ghazel
Drs. P

U vindt het smakeloos, misschien. Tant pis:
Ik ben afkomstig uit de bourgeoisie

Als jongeling gedroeg ik me perfect
Men prees me om mijn deugd en energie

En alcohol beroerde nooit mijn lippen
Ik kon het zonder stellen, wis en drie

Totdat ik, ingénu maar zeer begaafd
Student werd in de archeologie

Ik woonde nu op kamers als een kerel
Werd opgenomen in een coterie

En leerde daar een nieuwe levensstijl
Aldus begon het - met een glas Chablis

Ik dronk alleen omdat mijn vrienden dronken
Uit stoerheid dus (en ook uit bonhomie)

Maar houding wordt gewoonte, ongemerkt
De zin ontaardt tot zucht en zelfs manie

Wat kan een drinker op de duur verwachten?
Mentaal verval en leveratrophie

Ik ben geworden wat ik blijven zal
Een vuile, zieke, oude abruti

En toch, dat weet ik, zal ik eeuwig leven:
Ik vond mijn toevlucht in de bellettrie

Mijn naam? Onnodig dat ik die vermeld
U kent me allen - mij, poète maudit

Twee gedichten
Alexander Pola

Delirium clemens

‘O Jezus, ik ben lazarus!,’
zei ik, lam na een glas of tien...
Daarop trad Jezus nader dus
en zei: ‘Dat is te zien!
Sta op en wandel,’ zei hij, ‘Kom!’
Maar 't lukte niet bijzonder.
Ik lazerde terstond weer om...
Toen sprak Hij: ‘Da's géén wonder!’

Pimpelmees

Een Pimpelmees sprak: ‘Pimpelen
Doet mensen vaak versimpelen,
Hetgeen, als ik mij niet vergis,
Des mensen geest onwaardig is.
Bij Pimpelmezen echter hoort
Het pimpelen bij 't behoud der soort.
Wij zouden zonder gin of wijn
Gewoon maar simpel mezen zijn...’

Twee gedichten
Kees Stip

De Tweede Ronde

‘Klinkt helder op, gebeeldhouwde sonnetten!’
Die regel werd gebeeldhouwd door Jacques Perk.
Kloos kon het ook, al klotste hij te sterk,
en niets kon de vernieuwing nog beletten.

Vernieuwing draagt nog steeds van Hooft het merk,
die in de klei, de vaderlandse vette,
Italiaanse populieren zette.
Ze wuiven nog vandaag door ieders werk.

Petrarca evenarend geeft Verspoor
ons nu de renaissance rechtstreeks door.
Van Hooft tot Voeten groeit hier allerwegen
omhooggestuwd door Fondse en Verstegen
na alle pracht iets bijna nog veel prachtigers:
de renaissance van de Nieuwe Tachtigers.

Lof der genever

Als lenteregen voor de grassen
is, broeders, zo het feestuur niet
dat onze dorstige karkassen
met water van de geest begiet?

Uit heel ons wezen bloeit de weelde
van dit schoon leven en de lof
van 't land dat ons zo nobel teelde,
zo stoer, zo tierig en zo tof.

Het hart, door broedermin beademd,
strekt naar een einder onversperd
een arm die alle klei omvademt
waaruit dit volk getrokken werd.

En als de ziel, dat ruisend orgel,
zijn klankregisters openzet
welt uit de vaderlandse gorgel
een onversneden drankgebed.

Een lied waarop wij, bolsbevlogen,
ontheven aan ons aards domein
het hemels Overal weer mogen
betreden, Waar de Meisjes Zijn.

Tekeningen

[Karel Čapek]

Karel Čapek in Nederland. Bijschrift van Čapek zelf.

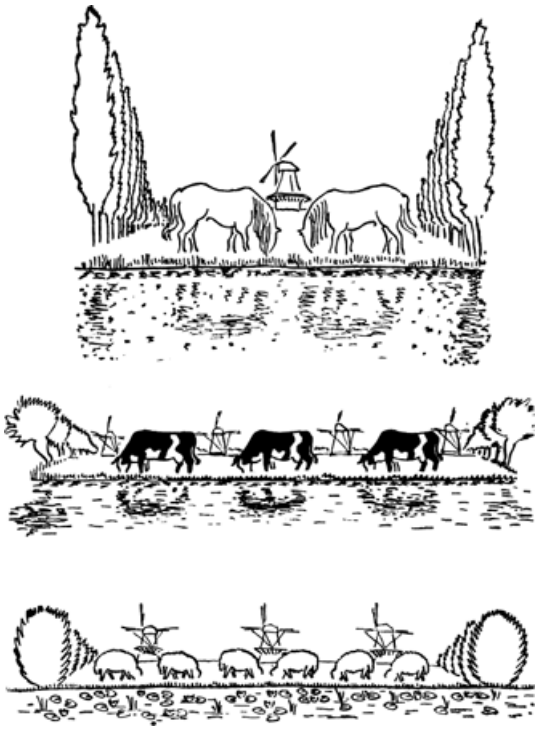

Het Hollandse landschap.

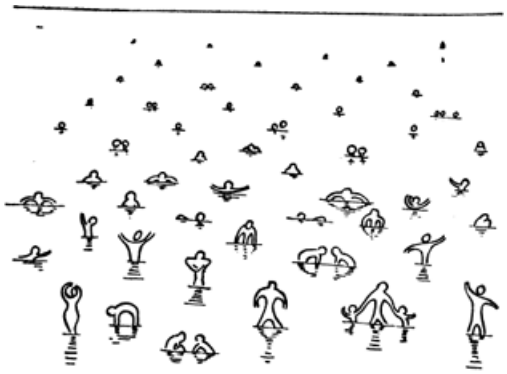

Aan de kust.

Karel Čapek in Spanje.

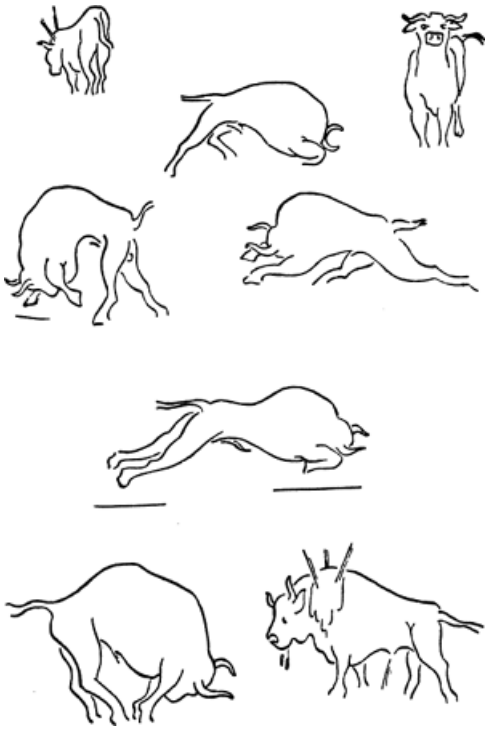

Corrida (zonder torero).

Karel Čapek in Engeland (linksboven H.G. Wells, rechtsboven G.B. Shaw).

En in Ierland.

[Josef Čapek]

Josef Čapek, Meisjesnaakt, 1912, olieverf.

Josef Čapek, Meisje in rose jurk, 1916, olieverf.

Vertaald proza

Vijfentwintig aforismen uit ‘Geschreven in de wolken’
Josef Čapek
(Vertaling Jana Beranová)

Het leven krijgen betekent er dodelijk door getroffen worden.

Vrede die met oppervlakkigheid en morele onverschilligheid samengaat is wellicht minder bloedig, maar niet minder verwoestend dan oorlog.

Soms zijn we getuige van de meest smerige verkrachting van de beschaving: hoe men door bewust gerichte, leugenachtige propaganda een afschuwelijke wildernis schept en daarin verscheurende roofdieren loslaat.

Vrede onder de volkeren hangt af van de vrede in de mensen zelf.

Het kwaad onder de mensen wordt gesticht:
1. door mensen
2. bij mensen, dat wil zeggen door slechte mensen bij betere mensen. Het is een zaak van mensen die mensen zelf moeten opknappen. - Maar ook de allerbeste wereld zou altijd van binnenuit bedreigd blijven.

Ik - en jij. Afgrond roept naar afgrond.

Oorlog: gedreven bebouwen mensen de grond, ze bouwen huizen, wegen, bruggen, spoorwegen om weer zo gedreven mogelijk de grond, huizen, wegen, bruggen, spoorwegen te vernietigen. Zullen, zoals wij naar de ruïnes van oude burchten kijken, komende generaties kijken naar de bouwvallen van gewapend beton?

Waarheid moet je allereerst in jezelf zoeken. - Hoe zou ik de waarheid elders kunnen vinden als er niet een beetje in mezelf huisde?

Uw naaste moet u niet steeds alleen als een concurrent zien.

Mensen kun je om hun armzalige laagheid beklagen; zij kunnen je afkeer inboezemen, je kunt ze zelfs verachten, maar ze daarom te vertrappen, nog meer te vernederen, ze daarom onrecht aan te doen en van ze te profiteren, dat is de diepste bodem van die afschuwelijke menselijke kuil.

Wij mensen zijn vreselijk fragiel. Is het dan verwonderlijk dat we door zo veel dingen breken?

Egoïsme gekoppeld aan brutaliteit en egoïsme verbonden aan lafheid - beide gedaanten brengen deze tijd vrijwel volledig in beeld.

Chaotische gedachten: hoe kunnen mensen werkelijk over iets nadenken, als ze - zoals ze zelf zeggen - '*niet weten* wat ze ervan moeten denken?'

Ben je kwaad, grom niet, zetje stekels niet uit, bijt niet! Wordt er onrecht gepleegd, schreeuw, zeg ik je, roep en schreeuw!

Essentieel verschil: in details verdrinken; ofwel alles opnemen - elk detail zonder de grootheid, grootmoedigheid uit het oog te verliezen.

Mensen vergissen zich doorgaans om zich te kunnen blijven vergissen.

Het zou een grote verdienste van het communisme zijn als het de menselijke beesten en de menselijke roofdieren uit de wereldorde zou bannen. Wanneer het de wereld een beetje zou ontdieren. Het dier in de mens - als u tenminste van allegorieën houdt - is slechter en veel verderfelijker dan het dier in het dier.

We worden zwak geboren, maar met veel drang om te leven; en we sterven weer zwak, uitgeput door het leven. Wat ertussen ligt moet je zonder twijfel sterk leven; dat betekent echter niet schadelijk.

Eerst moet het schilderij je hart vullen en daarna pas je ogen.

Als je zou kunnen kiezen: zou je liever berg dan mens zijn? - En tenslotte blijft alleen over een wegebbende naam. Je zou liever berg dan mens zijn.

De kracht of de tederheid van een schilderij berust niet op uiterlijke, maar op innerlijke dingen van de afbeelding.

Zogenaamd artistiek succes. - Of misschien alleen maar een geslaagde stunt, slimmerd!?

Kunst is eerder onrust dan zekerheid: ze bestaat altijd voor een groot deel uit verlangen.

Werkelijke kunst beschrijft niet, integendeel: ze geeft de fantasie een lichaam.

Nieuwe stromingen ontstaan door nieuwe persoonlijkheden in de kunst en zouden het uitgangspunt moeten vormen voor nieuwe persoonlijkheden in de kunst.

Eindnoten:

* *De latere schilder, dichter, en schrijver Josef Čapek, oudste van het onafscheidelijke duo* De gebroeders Čapek, *'een jongen die draaiorgelman, kapitein of reiziger wilde worden, slecht leerde en naar de fabriek werd gestuurd, omdat hij nergens voor deugde' (volgens zijn eigen woorden), werd geboren in Hronov in 1887. Kreeg na veel moeite toestemming om aan de kunstacademie te studeren. Werkte en leefde met Karel een jaar in Parijs. Na zijn terugkeer naar Praag in 1911 een leidende figuur onder de beeldende kunstenaars en jarenlang redacteur van het* Maandblad over kunst. *Als fervent aanhanger van het kubisme (Braque, Picasso) en al vroeg gewonnen voor Munch en het vroege Duitse expressionisme ontwikkelde hij zich in de zogenaamde kubo-expressionistische richting. Ook als schrijver vaak in samenwerking met Karel, maakte hij snel naam als mede-auteur van het toneelstuk* Uit het insectenleven *en* Adam de schepper. *Zelfstandig schreef hij* Lelio, Voor de dolfijn *en het verrassende* Schaduw van een varen, *een 'schuld en boete'-verhaal over twee simpele dorpsjongens die gaan stropen, een boswachter vermoorden en voor de gerechtigheid het bos, dat het onverbiddelijke lot symboliseert, invluchten. Grondslag voor het taalgebruik zijn de destijds populaire jagersverhalen in de volkstaal. De Čapeks hadden grote belangstelling voor naieve en folkloristische kunst en hebben daar ook veel over geschreven. De eigenlijke 'schone letteren' trokken Josef allengs minder aan. 'Niet zij die het leven beschrijven, maar zij die er over nadenken zijn belangrijke auteurs', schreef hij in zijn essay* De kreupele pelgrim *(1936). De manke reiziger loopt moeilijker en langzamer en ziet daarom soms meer.*
Direct bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1939 werd Jozef samen met vele andere vertegenwoordigers van het Tsjechoslowaakse culturele leven gearresteerd. Hij werd versleept naar achtereenvolgens Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen en Bergen-Belsen, waar hij tussen 5 en 24 april 1945 omgekomen moet zijn. In Sachsenhausen schreef hij in 1943/44 de in 1946 als Gedichten uit het concentratiekamp *gepubliceerde verzen die op allerlei manieren het kamp werden uitgesmokkeld. Ook de aforistische aantekeningen uit de jaren 1936/1939 werden pas na zijn dood gebundeld als* Psáno do mraků *(*Geschreven in wolken*). Deze scherpzinnige observaties en invallen over mensheid, politiek en kunst gunnen ons niet alleen een blik in de innerlijke wereld van deze grote kunstenaar, maar leveren ook waardevol commentaar op zijn tijd. En de meeste uitspraken zijn ook nu nog steeds van kracht. (Jana Beranová)*

Voetsporen
uit: Verhalen uit de ene zak (1929)
Karel Čapek
(Vertaling Kees Mercks)

Meneer Rybka begaf zich die nacht bijzonder goed gemutst op weg naar huis, vooral omdat hij zijn partijtje schaak gewonnen had (dat was nog eens een fraai matje met het paard, dacht hij vergenoegd bij zichzelf onderweg) en ten tweede omdat er verse sneeuw gevallen was die hem fluwelig onder de voeten knerpte in die fraaie en reine stilte. Goh, wat een pracht, dacht meneer Rybka; een besneeuwde stad lijkt opeens heel klein en knus, als een stadje van vroeger - je zou haast in nachtwakers en huurkoetsen gaan geloven; vreemd toch dat sneeuw alles zo ouderwets en landelijk maakt.

Knerp, knerp, meneer Rybka koos een onbetreden weggetje, puur voor het plezier dat hij erin had dat het zo knerpte; en daar hij in een stil straatje met tuinen woonde, nam de hoeveelheid voetsporen af naarmate hij verder liep. Kijk, hier bij het hekje eindigden herenschoenen en damesmuiltjes; vast een echtpaar - zou het soms een jong stelletje zijn geweest? vroeg meneer Rybka zich vertederd af, als wilde hij ze zijn zegen meegeven. En hier rende een poes de straat over en liet de afdrukken van haar pootjes, als bloemetjes, in de sneeuw achter; welterusten, Mimi, je zult wel koude pootjes hebben. En nu is er alleen nog maar één rij voetsporen over, mannelijk en diep, de rechte en resolute reeks voetstappen neergezet door een eenzame wandelaar. Wie van mijn buren kan hier nou gelopen hebben? zei meneer Rybka tegen zichzelf met minzame belangstelling; hier komen zo weinig mensen langs, zelfs geen wielspoor is er in de sneeuw te zien, we staan hier op de rand van het echte leven; als ik straks thuis ben, trekt het straatje de witte deken tot over zijn oren en droomt dat hetkinderspeelgoed is geworden. Zonde dat morgen vroeg het kranten vrouwtje de boel zal vertrappen; die stapt maar raak, kriskras als een haas -

Meneer Rybka hield opeens in: juist toen hij de wit blinkende

straat wou oversteken naar zijn tuinhekje, zag hij dat ook de voetsporen voor hem uit van het trottoir afbogen en de straat over koers zetten naar zijn tuinhek. Wie is er nou naar mij toe gegaan? vroeg hij zich geschrokken af, en hij volgde met zijn blik de haarscherpe voetsporen. Het waren er vijf; en precies midden op de weg eindigden ze met een krachtige afdruk van een linkervoet; verder was er niets te zien, niets dan ongeschonden, ongerepte sneeuw.

Daar snap ik geen zier van, mompelde meneer Rybka in zichzelf - wellicht is die man de stoep weer opgegaan! - Maar zover zijn oog reikte, was het trottoir egaal en vers besneeuwd, zonder één menselijke schrede. Wel verdraaid, verbaasde zich meneer Rybka, dan moet toch de rest van die voetsporen op het andere trottoir zijn! Dus liep hij met een boog om het onafgemaakte rijtje stappen heen; maar op het andere trottoir was niet één voetspoor te bekennen; en de hele verdere straat was een en al blinkende, ongerepte fluweelzachte sneeuw en was zo rein dat het je de adem benam; niemand had daar gelopen sinds het gesneeuwd had. Merkwaardig, bromde meneer Rybka, die man zal zeker achteruit in zijn eigen voetstappen het trottoir weer zijn opgelopen; maar dan moet hij al achteruit stappend helemaal tot de hoek van de straat zijn gegaan, want alleen *één* stel voetsporen liep er voor mij uit en wel in deze richting - Maar waarom zou die vent zoiets doen? vroeg meneer Rybka zich verbaasd af. En hoe kon hij achteruitlopend *precies* in zijn eigen voetstappen terechtkomen?

Zich hier het hoofd over brekend deed hij het tuinhek open en liep zijn huis in; al wist hij dat het onzin was, toch keek hij of er soms *binnen* geen sneeuwsporen waren; natuurlijk niet, waar zouden die vandaan moeten komen! Misschien heb ik het mij alleen maar verbeeld, bromde meneer Rybka verontrust en boog zich uit het raam; duidelijk zag hij in het schijnsel van de straatlantaarn de vijf scherpe en diepe voetsporen die midden op de weg eindigden; en verder niets. Drommels, meende meneer Rybka, zich de ogen uitwrijvend; ik heb ooit eens een of ander raar verhaaltje gelezen over één voetstap in de sneeuw; maar hier hebben we een hele rij en dan opeens niets - waar zou die vent gebleven zijn?

Hoofdschuddend begon hij zich uit te kleden; maar opeens stopte hij daarmee, liep naar de telefoon en belde met een benepen stemmetje het politiebureau: ‘Hallo, met commissaris Bartošek? Moet u eens horen, hier is zoiets vreemds aan de hand, iets *heel*

vreemds - Stuurt u maar iemand hiernaartoe, of komt u, alstublieft, liever zelf - Goed, dan wacht ik op de hoek op u. *Ik weet niet* wat er gaande is - Nee, ik geloof niet dat iemand enig gevaar dreigt; het gaat er alleen maar om dat iemand de sporen niet vertrapt - Dat weet ik niet *van wie* die sporen zijn! Goed, ik wacht op u.'

Meneer Rybka kleedde zich aan en liep weer naar buiten; omzichtig liep hij om de voetsporen heen en paste er ook voor op dat hij die op het trottoir niet vertrapte. Huiverend van de kou en opwinding bleef hij op de hoek van de straat op commissaris Bartošek wachten. Het was doodstil en de anders zo drukke aarde keek nu vreedzaam blinkend het heelal in.

'Wat is het hier toch heerlijk stil,' bromde commissaris Bartošek melancholiek. 'En ik zit daar met een paar vechtersbazen en een dronkelap. Bah! - Maar goed, wat is er hier aan de hand?'

'Volgt u nu eens die voetsporen daar, meneer de commissaris,' sprak meneer Rybka met trillende stem. 'Het zijn van hier maar een paar passen.'

De commissaris lichtte bij met zijn zaklantaarn. 'Dat moet een stevige jongen zijn geweest, een kleine een meter tachtig,' meende hij, 'althans volgens zijn voetafdruk en de lengte van zijn passen. Hij had nette schoenen aan, mogelijk zelfs met de hand vervaardigde. Bezopen was hij niet en hij liep stevig door. Ik weet niet wat u aan die voetstappen niet bevalt.'

'Dat daar,' zei meneer Rybka kortaf en wees op de onvoltooide reeks passen midden op de rijweg.

'O, dat,' zei de commissaris en stevende zonder omhaal op de laatste voetstap af, ging erbij op zijn hurken zitten en scheen er met zijn lantaarn op. 'Dat is niets,' zei hij tevreden, 'dat is een heel normale, stevige voetafdruk. Het gewicht rustte erbij vooral op de hiel; als die man een volgende stap of sprong gedaan had, was het gewicht meer naar de voorkant van de voet verplaatst, snapt u? En dat zou je moeten zien.'

'Betekent dat dan -,' vroeg meneer Rybka gespannen.

'Wel,' zei de commissaris kalm, 'dat betekent dat die man niet verder is gelopen.'

'En waar mag hij dan wel gebleven zijn?' wierp Rybka opgewonden tegen.

De commissaris haalde zijn schouders op. 'Dat weet ik niet. Verdenkt u die man dan ergens van?'

‘Verdenken...?’ riep meneer Rybka ontsteld. ‘Ik zou alleen maar willen weten waar hij is gebleven. Kijkt u nu zelf, hier heeft hij zijn laatste stap gezet en waar mag in hemelsnaam zijn volgende stap zijn? U ziet toch ook dat er geen volgende stap meer is!’

‘Dat zie ik,’ zei de commissaris droogjes. ‘Maar wat gaat het u aan waar hij is gebleven? Is het soms iemand die in uw huis woont? Wordt er iemand vermist? Hemelse goedheid, wat interesseert het u nou waar die vent is heengegaan?’

‘Maar dat moet toch verklaard kunnen worden,’ stamelde meneer Rybka. ‘Gelooft u soms dat hij bijvoorbeeld achteruit in zijn eigen voetstappen terug kan zijn gelopen?’

‘Onzin,’ bromde de commissaris. ‘Als iemand achteruit loopt, maakt hij kortere passen en loopt hij wijdbeenser om zo zijn evenwicht beter te bewaren; bovendien tilt hij zijn voeten niet goed op waardoor hij met zijn hakken hele voren door de sneeuw zou hebben getrokken. In deze voetsporen is maar één keer gestapt, meneer. U ziet toch hoe scherp ze zijn.’

‘Als hij dan niet teruggegaan is,’ hield meneer Rybka hardnekkig vol, ‘*waar is hij dan gebleven*?’

‘Dat is zijn zaak,’ bromde de commissaris. ‘Kijk, als hij niet iets heeft uitgehaald, dan hebben wij het recht niet ons met zijn zaken te bemoeien. Eerst zouden we een aangifte tegen hem moeten hebben, pas daarna kunnen we een voorlopig onderzoek instellen...’

‘Maar kan dan iemand zomaar midden op straat verdwijnen?’ vroeg meneer Rybka huiverend.

‘Wacht gewoon maar af, meneer,’ ried de commissaris hem kalm aan. ‘Als er iemand is verdwenen, dan wordt dat binnen een paar dagen aan ons gemeld door een of ander familielid; nou, en daarna gaan we hem opsporen. Zolang niemand hem mist, hebben wij er dus niks mee te maken. Het is nu eenmaal niet anders.’

In meneer Rybka welde een duistere woede op. ‘Neem me niet kwalijk,’ verklaarde hij op scherpe toon, ‘maar volgens mij zou de politie wel wat meer interesse *behoren* te tonen wanneer er zomaar een nietsvermoedende wandelaar midden op straat verdwijnt!’

‘Met hem is heus niks gebeurd,’ suste meneer Bartošek. ‘Er zijn immers geen sporen van een worsteling of zo - Als hij overvallen is of ontvoerd, dan zouden er heel wat meer voetstappen zijn gezet - Het spijt me, meneer, maar ik zie hier geen reden om

‘Maar meneer de commissaris,’ zei meneer Rybka terwijl hij zijn handen ineensloeg, ‘legt u mij het dan tenminste uit... We staan hier toch voor een raadsel...’

‘Dat klopt,’ beaamde meneer Bartošek peinzend. ‘U hebt er geen notie van, meneer, wat er niet al voor mysteries op de wereld zijn. Elk huis, elk gezin is een mysterie. Toen ik hierheen liep, nou, toen hoorde ik in dat huisje daarginds een jonge vrouwenstem snikken. Meneer, mysteries, dat is niet ons terrein. Wij worden betaald om de orde te handhaven. U denkt toch niet dat wij uit nieuwsgierigheid een dief opsporen? Meneer, we sporen hem alleen maar op om hem in te sluiten. Orde moet er zijn.’

‘Kijk eens aan,’ viel meneer Rybka opgewonden in. ‘Dus u moet toegeven dat er hier iets niet in orde is als er iemand midden op straat... laten we zeggen... loodrecht de lucht in is gestegen, nietwaar?

‘Dat hangt van de uitleg af,’ meende de commissaris. ‘Er is een politievoorschrift dat zegt dat als er gevaar dreigt dat iemand van grote hoogte naar beneden valt, hij aan iets moet zijn vastgebonden. Zo niet, dan staat daar in eerste instantie een vermaning voor en bij herhaling een geldboete. - als deze meneer louter op eigen initiatief de lucht in is gestegen, had een agent hem natuurlijk kunnen vermanen dat hij geen veiligheidsgordel om had; maar hier was zeker geen agent ter plekke,’ zei hij verontschuldigend. ‘Dan zouden er hier voetstappen van hem geweest moeten zijn. Trouwens, die meneer zou zich best op een andere manier uit de voeten hebben kunnen maken, nietwaar?’

‘En hoe dan?’ sprak meneer Rybka ijlings.

Commissaris Bartošek schudde zijn hoofd: ‘Dat is moeilijk te zeggen. Misschien via een of andere hemelvaart of een jakobsladder,’ zei hij onzeker. ‘Een hemelvaart zou je misschien als een soort ontvoering kunnen zien, mits die onder dwang geschied is; maar volgens mij geschiedt zoiets altijd met instemming van de betrokkene. Het is ook mogelijk dat die man kon vliegen. Heeft u nooit gedroomd dat u kon vliegen? Je hoeft je dan maar heel lichtjes met je voet af te zetten of je vliegt al... Sommigen zweven als een ballon, maar als ik in mijn droom vlieg, moet ik me af en toe met mijn benen van de aarde afzetten; ik denk dat dat door mijn zware uniform en sabel komt. Wellicht is die man in slaap gesukkeld en is hij in zijn droom gaan vliegen. Maar zoiets is niet verboden, meneer. In een drukke straat had een agent hem natuurlijk

moeten vermanen. Of wacht eens, misschien is het een geval van levitatie, spiritisten geloven in levitatie, maar spiritisme is ook niet verboden. Een zekere meneer Baudyš heeft me eens verteld dat hij met eigen ogen heeft gezien hoe er een mediamiek lichaam in de lucht hing. Wie weet wat daar voor waars in steekt.'

'Maar commissaris,' zei meneer Rybka berispend, 'in zoiets gelooft u toch niet! Dat is immers in strijd met alle natuurwetten -'

Meneer Bartošek haalde vermoeid de schouders op. 'Meneer, u hoeft mij niets te vertellen; iedereen overtreedt tegenwoordig alle mogelijke wetten en verordeningen; als u bij de politie was, zou u daar meer van weten...' De commissaris wuifde het weg: 'Het zou mij niet verbazen als ze nu ook de natuurwetten gingen overtreden. Mensen, meneer, daar heb je alleen maar ellende mee. Wel, nog een goedenacht; het wordt mij hier te fris.'

'Heeft u geen zin om een glas thee... of een slivowitzje bij mij thuis te drinken?' opperde meneer Rybka.

'Waarom niet,' bromde de commissaris melancholiek. 'U weet wel, iemand met een uniform als dit aan kan niet eens naar een café. Daarom drinken ze bij de politie zo weinig.'

'Een raadsel,' vervolgde hij in de leunstoel gezeten en keek peinzend naar de sneeuw die van de neus van zijn schoen wegsmolt. 'Negenennegentig van de honderd mensen passeren die voetsporen en merken niets bijzonders op. En uzelf merkt niets bijzonders op aan negenennegentig dingen die verdomd mysterieus zijn. Wij weten wat er in de wereld te koop is. Er zijn maar een paar dingen die niet mysterieus zijn. Orde is niet mysterieus. Rechtvaardigheid is niet mysterieus. De politie is ook niet mysterieus. Maar iedere sterveling die op straat loopt, díe is al mysterieus doordat wij niets met hem kunnen beginnen, meneer. Maar zodra iemand wat steelt, houdt hij op mysterieus te zijn, want dan kunnen we hem inrekenen en hebben we hem; dan weten we tenminste wat hij doet, en wanneer we maar willen, kunnen we hem door het luikje in de celdeur bekijken, weet u. Neem nou die journalisten die bijvoorbeeld schrijven: "Mysterieuze vondst van lijk!" Wat is er nou voor mysterieus aan een lijk? Als wij er eentje hebben, meten we hem op, fotograferen hem en snijden hem aan stukjes; wij kennen elke vezel die er aan hem zit, we weten wat hij voor het laatst gegeten heeft, waaraan hij is gestorven enzovoort; bovendien weten we het als hij naar alle waarschijnlijkheid om zijn geld is vermoord. Dat is allemaal zo helder als wat... Geeft u

mij maar heel donkere thee, meneer. Alle misdrijven zijn zo helder als wat, meneer; daar heb je tenminste motieven en alles wat daarbij hoort. Maar mysterieus blijft het wat uw poes denkt, wat voor dromen uw dienstmeisje heeft en waarom uw vrouw zo peinzend naar buiten staart. Alles is mysterieus, meneer, alles op strafzaken na; zo'n strafbaar feit is een scherp omlijnd stukje werkelijkheid, zo'n segment waar wij ons licht over hebben laten schijnen. Kijk, als ik hier de boel zou doorzoeken, zou ik van alles over u te weten komen; maar ik staar naar het puntje van mijn schoen, omdat ik ambtshalve niks met u van doen heb; wij hebben namelijk geen aangifte tegen u,' voegde hij eraan toe en slurpte van de hete thee.

'Dat is zo'n vreemde voorstelling van zaken,' hernam hij even later, 'als zou de politie en speciaal de geheime zich voor mysteries interesseren; wij hebben lak aan mysteries; we zijn alleen maar geïnteresseerd in ongerechtigheid. Meneer, ons interesseert een misdrijf niet omdat dat zo mysterieus is, maar omdat dat verboden is. Wij zitten een schurk niet achter de vodden uit zoiets als intellectuele geïnteresseerdheid; wij zitten hem achter zijn vodden om hem in naam der wet aan te houden. Luister, straatvegers scharrelen niet met hun bezem rond om menselijke sporen in het stof te zoeken, maar om die zwijnestal die de mensen daar aanrichten uit te mesten en op te ruimen. Aan orde en netheid is niets mysterieus. Orde scheppen, meneer, dat is rotwerk; wie de boel schoon wil houden, moet zijn handen vuilmaken aan die troep. Wat wilt u, íemand moet het toch doen,' zei hij melancholiek, 'net zo goed als er iemand moet zijn die de kalveren slacht. Maar kalveren slachten uit louter nieuwsgierigheid, dat is wreed; dat moet vakkundig gebeuren. Wanneer iemand de plicht heeft een bepaald iets te doen, dan weet hij tenminste dat hij daartoe ook gerechtigd is. Kijk, gerechtigheid moet net zo feilloos verlopen als de tafel van twee. Ik weet niet of u kunt bewijzen dat elke diefstal slecht is; maar ik bewijs u zo dat elke diefstal verboden is, want ik zal u dan in elk geval inrekenen. Als u parels op straat rondstrooit, dan krijgt u van de politie een vermaning wegens straatverontreiniging. Maar als u mirakels zou gaan verrichten, dan kunnen wij u dat niet beletten, tenzij we het zouden opvatten als openbare aanstoot of ongeoorloofde samenscholing. Het moet onoorbaar zijn, willen wij er iets aan kunen doen.'

'Maar meneer,' protesteerde meneer Rybka onrustig op zijn

stoel schuivend, ‘is dit dan niet voldoende voor u? Dit is toch... zo'n vreemde zaak... zoiets mysterieus... en u...’

Meneer Bartošek haalde zijn schouders op. ‘En ik laat het varen. Meneer, als u wilt, laat ik die voetstap verwijderen, dan verstoort die niet meer uw nachtrust. Meer kan ik er niet aan doen. Hoort li niets? Geen voetstappen? Daar komt zeker onze wijkagent aan; dan moet het al twee uur zeven zijn. Goedenacht, meneer.’

Meneer Rybka begeleidde de commissaris tot het hek; midden op straat bevond zich nog steeds dat onvoltooide en ondoorgrondelijke rijtje passen. Over het trottoir aan de overkant naderde de wijkagent.

‘Mimra,’ riep de commissaris, ‘nog wat bijzonders?’

Agent Mimra salueerde. ‘Niet veel, commissaris,’ meldde hij. ‘Daar bij nummer zeventien zat een poes voor de deur te miauwen; ik heb er maar aangebeld dat ze hem binnen moesten laten. Bij nummer negentien was het hek niet dicht. Op de hoek is de straat opgebroken en staat er geen rode lantaarn bij en bij kruidenier Maršik zit het uithangbord aan één kant los; dat zal hij er in de morgen af moeten halen, anders krijgt iemand het nog op zijn hoofd.’

‘Is dat alles?’

‘Dat is alles,’ meende agent Mimra. ‘In de morgen moet er op de trottoirs gestrooid worden, anders breken de mensen hun benen; er zal om zes uur overal moeten worden aangebeld -’

‘Uitstekend,’ zei commissaris Bartošek. ‘Goedenacht!’

Meneer Rybka keek nog een keer om naar de voetsporen die naar het onbekende voerden. Maar daar waar de laatste voetstap was gezet, stonden nu twee flinke afdrukken van de dienstschoenen van agent Mimra; en vandaar liepen die brede stappen door in een regelmatige en duidelijke rij.

‘Godzijdank,’ verzuchtte meneer Rybka en ging slapen.

Notities bij het scheppen
Karel Čapek
(vertaling Tom Eekman)

Over literatuur

Vergeeft u me dat ik met iets heel anders begin en wel met mijn jongensjaren. Toen ik een knaap was in een kleine stad zag ik thuis het ambacht van de dokter, bij grootvader dat van molenaar en bakker, dat buitengewoon mooi en intrigerend is, en bij oom dat van boer. Het zou te ver voeren om te vertellen wat ik allemaal bij hen geleerd heb. Maar onze naaste buurman was een huisschilder, en dat is een ongewoon interessant vak; hij liet me soms verf mengen in potten, en eens mocht ik zelfs, tot mijn grote trots, een sjabloon verven; het werd scheef, maar overigens niet slecht. Ik zal nooit vergeten hoe die schilder zingend zijn ladder beklom, fraai bespikkeld met alle kleuren van de regenboog, en van die wonderbaarlijk rechte streken maakte; soms schilderde hij iets uit de vrije hand, bijvoorbeeld prachtige, wulpse rozen in de kleur van oude lever op een plafond. Dat was voor mij de eerste manifestatie van schilderkunst, die sindsdien mijn liefde gebleven is.

Ook ging ik dagelijks naar het werk van de kroegbaas kijken - hoe die vaatjes de kelder in rolde, bier tapte en het schuim eraf blies en wijze gesprekken voerde met mijn ooms, die met de rug van de hand het schuim van hun snorren veegden. En dan ging ik kijken bij buurman schoenmaker, waar ik zwijgend toezag hoe hij leer sneed, het op de leest spande, er een zool aan bevestigde en ik weet niet wat nog meer. Want dit is een gecompliceerde en verfijnde kunst, en wie niet het leer in de handen van een schoenmaker heeft gezien, weet er niets van, ook al draagt hij schoenen van Cordobaans of paradijsleer. Dan was er buurman Hanousek, een orgeldraaier; ook bij hem kwam ik wel als hij thuis was - ik verbaasde me dat hij thuis niet aan zijn orgeltje draaide, maar naar een hoek zat te staren tot ik er akelig van werd. Ook was er een treurige steenhouwer die voor zijn huis kruisen zat te beitelen en

van die korte dikke engeltjes; hij was de hele dag aan het hakken zonder een woord te zeggen, en ik keek soms wel een uur lang toe hoe hij het blinde oog van een wenende engel uitbeitelde. Verder - o ja, verder was er de wagenmaker met zijn mooie, harde hout en zijn binnenplaats vol fiere flukse wagens, zoals Homerus zegt; zo'n wagen, mensen, dat was een wonder op wielen. En er was een smid in zijn donkere smidse; ik straalde van trots als ik soms aan de blaasbalg mocht trekken terwijl hij, zwarte Cycloop, een ijzeren stang verhitte en erop sloeg tot de vonken rondspatten. Als hij een paard besloeg stonk het naar verhitte hoorn terwijl het paard met wijze blik in de smidse rondkeek alsof het wilde zeggen: ‘Toe maar, ik houd 't wel uit.’

Ik bezocht de slager in zijn winkel en keek gespannen of hij zich geen vinger zou afhakken; ik keek hoe de winkeliers maten en wogen, ik stond bij de blikslager en liep de binnenplaats van de schrijnwerker op, waar het een gezoem en gehamer van belang was. Ook placht ik in het armenhuis te kijken naar de bezigheden der armelui en ze op hun vrijdagse rondgang door het stadje te volgen om te zien hoe ze bedelden.

Nu heb ik ook mijn ambacht, dat ik de godganse dag uitoefen. Maar al ging ik er mee voor mijn huisje zitten, ik geloof niet dat er ooit een jongen zou stilstaan en mij op de vingers kijken, op één blote voet staand en met de andere over zijn kuit wrijvend, om te zien hoe het schrijvershandwerk beoefend wordt. Daarmee wil ik niet zeggen dat het een slecht en nutteloos vak is; maar het levert geen fraai schouwspel op, het materiaal waarmee ik werk is zo wonderbaarlijk dat je het niet kunt zien; maar ik zou willen dat het alles bevatte wat ik ooit gezien heb, de galmende slagen van de smid en de kleuren van de zingende schilder, het geduld van de kleermaker en de behoedzame tikken van de steenhouwer, de rapheid van de bakker, de deemoed van de armen en alle purperen kracht en bekwaamheid die grote mensen in hun arbeid legden vóór de bewonderende en betoverde ogen van een kind.

(1924)

Hoe ik ertoe kwam

Toen mij werd verzocht iets te vertellen over mijn literaire werk kwam in de eerste plaats de vraag in me op hoe ik er eigenlijk toe gekomen was schrijver te worden. Mijn pa - zelf arts - maakte me van kindsbeen af vertrouwd met de gedachte dat ik eveneens medicus zou worden; ik achtte het (nadat ik diverse andere idealen gekoesterd had, bijvoorbeeld om conducteur te worden) ook normaal dat ik medicijnen zou studeren. Ik wil anderen er niet voor verantwoordelijk stellen dat mijn leven tenslotte een andere richting nam; maar eerlijk gezegd zijn mijn geboortehuis en mijn familie daar het meest aan schuldig.

Ten eerste was daar vader, dokter in een provinciestandje en bovendien een mooi voorbeeld van de toenmalige (nu helemaal anachronistische) generatie van réveillisten. Hij was een verwoed lezer; vanaf dat we klein waren voorzag hij ons van boeken, wat ons niet belette om min of meer clandestien zijn hele boekerij te lezen, van Havlíček en Neruda tot de *Medische Jurisprudentie*. Bovendien deed onze oude aan politiek, hij sprak op volksvergaderingen, hield lezingen voor arbeiders, was voorzitter van de plaatselijke toneelvereniging en was de dichter van het district. Ik zie hem nog vóór me zoals hij 's avonds in de stilte van zijn naar karbol ruikende wachtkamer plechtige speeches in elkaar zette en die dan met bewogen stem aan het gezin voordroeg. Aangezien hij groot en sterk was, bootsten wij jongens hem enthousiast na; al sinds we een jaar of acht waren dichtten we allerlei soorten gelegenheidspoëzie. Hij zag dat graag en stimuleerde ons.

In die tijd - het was omstreeks het jaar van de grote Etnologische tentoonstelling - placht onze moeder volksliederen, sprookjes en verhalen op te tekenen; ook kwamen er ooms en tantes uit de uithoek van de wereld in de buurt van Babička's dal[1] bij ons die aan het haardvuur volksliedjes zongen en volkspoëzie voordroegen. Papa verzamelde volks-borduurwerk, linnenkisten, keramiek en allerlei antiek, dat kreeg hij van patiënten bij wijze van honorarium. Een deel ervan bevindt zich nu in het Etnografisch museum; mogelijkerwijs is mama's schrift met volksliederen en -verhalen daar ook terecht gekomen.

Dan hadden we oma, de molenaarsvrouw uit Hronov, een vrome, vroede vrouw en daarbij vrolijk als een gnoom, altijd vol liedjes, gezegden, spreekwoorden en volkshumor; ze was een levende

belichaming van de volksgeest en volkstaal van onze streek. Hoe meer ik in onze taal schrijf en werk, hoe meer ik ervan overtuigd raak dat ik veel aan haar te danken heb, van haar geleerd heb en nóg leer.

Mama was in ons gezin het romantische element; ze was heftig emotioneel en kon in vuur en vlam staan, ze was begaafd en niet van deze wereld; in haar jonge jaren zong ze romantische liederen en ze schreef goed. Van haar heb ik de romantische inslag en ook de fantastische ader zonder welk mijn werk er waarschijnlijk anders zou uitzien.

Vader was - afgezien van dat réveillisten-humanisme - een typische vertegenwoordiger van de zogenaamde eeuw der wetenschap: hij was fysisch materialist, eeuwig en altijd geabsorbeerd door de raadselen der natuur; hij werd geboeid door prehistorie en geschiedenis, filosofie en natuurwetenschap, de wetten der evolutie en de mysteries van onbekende landen. Zijn bibliotheek was een leken-compendium van alle mogelijke wetenschappen, en hij liefhebberde zo'n beetje in allemaal. Buitendien tuinierde en timmerde hij, hij hield bijen en entte rozen, schilderde en zette zich in voor het algemeen belang. Hij was alzijdig en toch eenvoudig, objectief en open voor alle dingen van deze wereld; hij sloot nooit compromissen met zichzelf, ging op in alles wat hij deed en was een goed dokter. Ik ben me ervan bewust dat veel wat ik doe, en de manier waarop ik het doe, van hem geërfd is.

Daar kwam al in mijn kinderjaren de hartstochtelijke muziekwereld van mijn zuster en de schilders-objectiviteit van mijn broer bij. En dan de omgeving die bepaald werd door mijn vaders beroep: de atmosfeer van ziekte, van tochten naar de hutten van armen en de sombere vertrekken van miljonairs; het provinciestadmilieu van kleine ambachtlui en winkeliers, van armenhuis en fabrieken, arbeiders en keuterboeren, het milieu van agrarische Duitsers uit het taalgrensgebied en een radicaal Tsjechisch industriestadje; uiterste sociale en nationale contrasten die als het ware in je handpalm lagen. Het komt me voor dat ik van dat alles ook iets overgehouden heb.

Ik weet dat het slechts een deel is van wat ik in het leven heb vergaard en nog verder wil vergaren; maar ik geloof dat het een ondergrond is, en ik kan al wat ik ooit geschreven heb niet beter aan mezelf verklaren dan door die ondergrond. En als ik erover nadenk, komt het me voor dat ik toch niet geheel ontrouw gewor-

den ben aan het beroep waartoe mijn familie-milieu me bestemde. Op mijn manier, voorzover ik ertoe bij machte ben, probeer ik ook dokter te zijn, mensen te genezen, hen te helpen in hun ziekten. Ik ben geen chirurg, eerder een internist, zoals de plattelands-praktizijnen dat plegen te zijn: hier geef ik druppels en daar een kompres, naar gelang de dagelijkse praktijk dat meebrengt - en ook ik zou graag een goed en helpend geneesheer willen zijn.

(1932)

Hoe wereldliteratuur tot stand komt

Van tijd tot tijd wordt er bij ons met droefheid vastgesteld en geklaagd dat er in ons land geen zogenaamde wereldliteratuur geboren wordt, alleen maar door-en-door Tsjechische, inheemse, provinciale (sommigen voegen er aan toe: kleinsteedse) literatuur waaraan veel ontbreekt dat haar in die speciale wereldklasse zou plaatsen. Onlangs schreef iemand dat de Tsjechische roman vergeleken met de Franse, Engelse, Russische (en misschien ook de Italiaanse of Portugese, dat herinner ik me niet precies), zich onderscheidt door een zekere middelmatigheid en kleinburgerlijkheid. Hoogstens voor vier of vijf romans uit een reeks recente jaren zou die diagnose niet gelden; hoewel degeen die dit oordeel uitsprak er bij vermeldde dat ze in verlegenheid zou zijn als ze die romans moest noemen.

Wat die begrensdheid betreft: ik meen dat de verhoudingen in Athene, waar Sofocles schreef, niet wezenlijk verschilden van die in, laten we zeggen, het huidige Plzeň; de omstandigheden waaronder Cervantes schreef waren voor zijn persoon niet bepaald de gunstigste; en als men de numerieke sterkte van een volk in aanmerking neemt, zou iemand als Knud Hamsun nog minder werelds zijn dan Ferdinand Schulz. Daar ligt het dus niet aan. Denkt men aan propaganda in het buitenland, dan raad ik aan daar zeer weinig van te verwachten; als ik het goed heb was de wereldroem van genoemde Knud Hamsun of Ibsen of Strindberg

niet te danken aan actieve ministeries van binnenlandse zaken, maar kwam die min of meer uit hun eigen werk voort. En als ons voorspeld wordt dat de Tsjechische literatuur wereldbetekenis zal krijgen zodra aan een of andere historische voorwaarde wordt voldaan, dan kan dat niet ontkend worden; je kunt immers geen enkele voorspelling ontkennen; alleen weten we dat Karel Hynek Mácha[2] niet op de revolutionaire gevolgen van het jaar 1848 wachtte om zijn vrije poëzie te scheppen, noch wachtte Otokar Březina[3] op onze nationale bevrijding om de armen naar de sterren in het heelal te strekken; kortom, er is een overvloed van bewijzen dat literair talent één der weinige dingen is die historisch in hoge mate ongeconditioneerd zijn.

Maar in dit artikel gaat het er niet om vast te stellen waarom deze letterkunde 'das gewisse Etwas' ontbeert waardoor zij aanspraak op wereldfaam zou kunnen maken, maar om de vraag: wat *is* wereldfaam eigenlijk en waardoor wordt die bereikt, kortom, hoe komt het dat literatuur wereldliteratuur wordt? Mij dunkt dat dit het beste te zien is aan literaturen en boeken die wereldfaam deelachtig zijn geworden.

Evenwel, zodra we aandachtiger op de internationale betekenis van boeken letten merken we dat die afhankelijk is van verschijnselen van diverse aard. In de eerste plaats zijn *die* boeken internationaal die om verschillende redenen de aandacht trokken, vliegensvlug in alle talen vertaald werden en lectuur voor miljoenen lezers werden. Vaak zijn het boeken waar over vijf of tien jaar niemand meer van zal weten - van die voorbijgaande sensaties die net als schlagers in de mode komen en weer in vergetelheid raken. Denkt u er maar eens aan hoeveel van die in hun tijd beroemde boeken er al aan uw herinnering ontglipt zijn. Soms is het internationale kitsch, gezellige en universele lectuur; indertijd was Ohnet vast wereldberoemder dan, laten we zeggen, Villiers de l'Isle Adam; maar wie leest of publiceert vandaag nog Ohnets sociale romans? Wie zou zich nog bekommeren om Garsoneks *Madonna der slaapwagens* en dergelijke literatuur van hoger of lager gehalte die indertijd waarlijk internationale leesstof was? Het is opvallend hoe weinig betekenis zulke wereldsucces-romans op de feitelijke literatuurontwikkeling hebben; hun spirituele waarde is als regel omgekeerd evenredig aan hun populariteit bij het internationale publiek.

Een tweede type wereldfaam heeft juist tegenovergestelde oorzaken. Het gaat om boeken die bij verschijning gewoon een wansucces waren of zelfs een schandaal bij het publiek en vaak ook de kritiek teweeg brachten - boeken die niet verkocht of gelezen werden, behalve in kleine en min of meer exclusieve kring. Pas na enige tijd bleek dat zo'n verguisd werk een nieuwe, niet eerder ondergane schoonheid bevatte of een nieuwe en onconventionele kijk op de wereld, zodat die bijna vergeten boeken tenslotte de wijze van waarnemen en expressie van hele generaties en de ontwikkeling van de wereldliteratuur begonnen te beïnvloeden. We hoeven maar aan het lot van Verlaine of Rimbaud te denken, van Lautréamont en zovele anderen.

Mist onze letterkunde ook díe vorm van wereldbetekenis? Blijkbaar wel; eerlijk gezegd zijn we geen land waar, in bijzondere overvloed en kwaliteit, nieuwe ideeën en richtingen ontspruiten: maar dat geldt niet slechts voor de literatuur. We hebben te veel Europa moeten ‘inhalen’, zoals dat genoemd wordt, en dat was in de gegeven aardrijkskundige en politieke omstandigheden niet altijd makkelijk en eenvoudig; evenwel, die geschiedenis is nog niet geschreven. Pas nu komt de tijd dat we niet zo ademloos hoeven te spieden wat er elders gebeurt, maar ons aan onze eigen denkbeelden kunnen wijden, al zal dat niet ogenblikkelijk te zien zijn.

Er is een ander type wereldroem die van een andere dan zuiver literaire orde is. Ik bedoel de historische actualiteit die eigen is aan boeken die vóór iets of tegen iets vechten. *De negerhut van oom Tom*, bijvoorbeeld, is zeker geen werk van Stendhalse schoonheid of Balzacse rijkdom; toch is het een stuk wereldliteratuur, eenvoudig omdat het eerlijk is en op het juiste tijdstip de simpele en redelijke idee naar voren bracht dat de slavernij diende te worden afgeschaft. De wereldfaam van dat soort werken is geenszins beperkt door wat men ‘kleine verhoudingen’ noemt. Waarom zou onze letterkunde niet de strijd voor verstrekkende, historische ideeën kunnen voeren?

Tenslotte is er een vierde type wereldliteratuur, waaraan ik het meeste denk. Waardoor is Dickens een auteur van wereldformaat geworden, die meest Engelse van Engelse schrijvers? En waardoor Gogol en anderen, die een literatuur geschapen hebben die zo Russisch is als het maar kan? Waardoor Hamsun, zo typisch Noords, of Sinclair Lewis, zo honderd procent Amerikaans, en

waardoor zovele anderen die, onbewust of willens en wetens, de ziel en de aard, de types en het leven van hun land en volk tot uitdrukking brachten? Ze hebben allen gemeen dat ze geen internationaal getinte werken schreven, maar integendeel een zuiver en volmaakt nationale, volmaakt inheemse literatuur, en dat hun dat niet verhinderde om, zelfs met een speciale, bijna wonderbaarlijke vanzelfsprekendheid, wereldwijde literatuur te scheppen. Zeker, het zijn grote schrijvers, maar het is heel waarschijnlijk dat Dickens ons minder zou boeien als hij romans over Venetiaanse doges geschreven had, of dat Hamsun ons teleurgesteld had als hij liefdesromans over Deauville was gaan schrijven.

Wat ons het meest in hen aantrekt is juist dat onvervangbare dat alleen hún eigen is, in lokale en empirische zin. Hoe Engelser, Russischer, Noordser een werk is, hoe sterker en duidelijker is zijn aanspraak op wereldfaam. Als onze letteren niet zo wereldbekend en zo onmisbaar voor de wereld zijn als wij zouden wensen, dan komt dat geloof ik niet omdat onze binnenlandse verhoudingen te beperkt, benepen en ongunstig zijn om een grote en belangwekkende literatuur te doen ontstaan, maar omdat onze literatuur niet groot en belangwekkend, niet rijp, eerlijk en ervaren genoeg is om volledig en duidelijk uiting te geven aan het Tsjechische leven en alles wat, van de aarde tot de sterrenhemel, het lot van ons land omvat. Als onze boeken Tsjechisch genoeg waren zouden ze ook internationaal genoeg zijn. Het mag waar zijn dat dit een klein land van kleine mensen en lotsbeschikkingen is, toch is het een land, toch zijn het mensen en lotsbeschikkingen - en niemand heeft tot nu toe iets kunnen bedenken dat internationaler en universeler is.

(1936)

De Verhalen uit de ene zak en Verhalen uit de andere zak

Ten eerste - je krijgt er een hekel aan eeuwig maar kolommetjes, artikelen en feuilletons te schrijven. Maar ik werd wel met een probleem geconfronteerd: hoe moet een vertelling voor een dagblad eruitzien? Stelt u zich een geheime lezerskring voor van mensen die u niet kent, maar met wie u wilt praten. De eerste belangstelling die ik als auteur voor detective-verhalen kreeg kwam voort uit kennistheoretische vragen: hoe wordt de werkelijkheid gekend en bekendgemaakt? De *Verhalen uit de ene zak* zijn dus verhalen met een filosofische achtergrond. Zodra ik me ging bezighouden met de wereld van de misdaad werd ik onwillekeurig geboeid door de kwestie van de rechtvaardigheid. Het kwam tot een accentverschuiving, die men ergens in het midden van het boek kan vinden. In plaats van de vraag hoe wij achter de dingen komen, gaat de vraag overheersen hoe wij moeten straffen. Bij de *Verhalen uit de ene zak* zijn dus niet alleen kennistheoretische, maar ook justitiële verhalen. En de verhalen die met rechtspraak samenhangen zijn iets beter.

In de *Verhalen uit de andere zak* daarentegen werd ik geboeid door een ander, meer literair motief: door het probleem van de omgangstaal. Ik wilde de rijkdom van de gesproken taal uitbuiten, die alle nuances moet kunnen weergeven. Die kant van het boekje heeft alleen prof. Mukařovský opgemerkt.[4]

In beide gevallen ben ik van een complex, dat me dwarszat, afgeraakt. Het waren opgehoopte ervaringen, waarmee ik ééns voor de dag moest komen. Deze twee boeken bevatten veel meer reële elementen, veel meer wat echt gebeurd is dan men zou denken. Ik wil me niet beklagen, maar die twee boeken zijn niet goed begrepen. Het waren voor mij geenszins bagatellen, ik beschouw ze als minstens even belangrijk als mijn overige boeken. In beide boeken interesseerde mij verder nog het vraagstuk van het korte verhaal. Er wordt weinig over nagedacht hoe een kort verhaal gemaakt moet worden. Formeel is voor degene die het schrijft zo'n verhaaltje van acht, tien of twaalf bladzijden een even groot genoegen als een sonnet of andere gesloten dichtvorm. Ik geloof dat de Engelsen slechts dank zij hun short stories zo goed hebben leren schrijven - slechts die verschaften hun die strenge dril waardoor ze hun pen in bedwang houden.

Vóór ik ze begon te schrijven heb ik mijn taak heel ernstig overwogen. Ik moest mezelf de vraag stellen tot wat voor lezerspubliek ik me richtte. Het ging niet om het produceren van schone letteren voor een tweeduizend uitverkorenen, maar ik stond voor zestigduizend krantenlezers, en onder die zestigduizend waren jonge mensen en kinderen; dat massale publiek legde mij een zware morele taak en een grote verantwoordelijkheid op.

Stof tot schrijven was er in overvloed, die had zich opgehoopt in de loop van twintig jaar journalistieke praktijk. Genoeg om elke dag een verhaaltje in elkaar te zetten. Ik bedacht het op weg naar de redactie op het voorbalkon van de tram, en zo kwam er elke dag één uit. Toen heb ik ze gebundeld; eigenlijk had ik ze *Verhalen hardop* willen noemen, want teneinde de grootst mogelijke frisheid te bereiken las ik ze hardop terwijl ik ze corrigeerde; maar daar ben ik van afgestapt. De vertellingen geven allemaal de werkelijkheid weer - ze zijn waar gebeurd. Alleen heeft zich één - dat over Karpaten-Rusland - in werkelijkheid in Slowakije afgespeeld. Maar mensen die er geweest zijn verzekerden mij dat de toestanden daar werkelijk zo zijn als ik ze beschreven heb.

Hoe ik aan de voorvallen en bijzonderheden kom? Uit de krant en van mensen die ze meegemaakt hebben. Vaak maakte een collega, die goede invallen pleegt te hebben, mij op een belangwekkend voorval opmerkzaam. Maar het is bovenal het uitvloeisel van een lange verslaggeverspraktijk.

(1930-31)

Over kritiek

Jazeker, ik schrijf soms ook kritieken. Ik geloof dat ik dat niet doe uit een of ander primitief instinct, maar uit liefde voor de letterkunde. Soms kan ik met de beste wil van de wereld een boek niet waarderen, en dan zeg ik dat. Maar ik twijfel er niet aan dat ik de auteur dan - in zijn eigen ogen - onrecht heb aangedaan; ik leg mij er bij voorbaat bij neer dat hij me voor onbillijk houdt, voor incompetent en voor een lid van een coterie. Daar heeft hij beslist het recht toe. Ik maak ook gebruik van dat recht als een of andere onbillijke, incompetente, tot een coterie behorende criticus nega-

tief over mijn boeken schrijft en mij krenkt. Met andere woorden, er bestaat een eeuwig conflict tussen kunstenaar en criticus: ‘Prijs me of ik haat je.’ Dat conflict kan nooit worden beëindigd.

Het wordt anders tijd dat de kunstenaars ophouden kinderachtig te zijn en inzien hoe vreselijk weinig kwaad de critici hun kunnen doen. Kam slechte literatuur honderd jaar af - toch zal die nog steeds méér gelezen worden dan de goede. Ga unisono te keer tegen kitsch-schilderij en, ze worden toch verkocht. Als er een Verenigde Wereldkritiek opgericht zou worden, zou die toch niet bij machte zijn de operette uit de wereld te helpen. Ben je een pover kunstenaar, dan hoef je de kritiek niet te vrezen - veracht haar! Ze kan toch niets tegen je beginnen, wat ze ook doet. Je staat onwankelbaar sterk - je kunt lak hebben aan het gewroet der estheten, want je bent onkwetsbaar. Ben je een goed kunstenaar, dan staan de zaken slechter. Dan zul je gekwetst worden, zeker moreel en misschien wel zo dat je bestaan op het spel staat. Je bent, begrijpelijkerwijs, gevoelig, en aangezien je een goed kunstenaar bent, ben je in staat aan jezelf te twijfelen. Maar in het diepst van je hart weet je dat je die twijfel ook nodig hebt. Ik ken geen geval van een goede, *echte* kunstenaar die een kwaadaardig criticus aanviel; en evenmin van incompetente kritiek die goede kunst de grond inboorde. Ware kunst dringt langzaam door, en als er een Verenigde Wereldkritiek werd opgericht met de speciale doelstelling om goede kunst te onderdrukken - wees ervan overtuigd dat de ontwikkeling van de kunst daar niet noemenswaard onder zou lijden. Misschien zou die vertraagd worden; maar iedere werkelijke culturele waarde wordt wel eens in haar opmars gestuit, zonder dat dat haar betekenis vergroot of verkleint. Boosaardige kritiek staat tenslotte even machteloos tegenover goede kunstscheppingen als goede en constructieve kritiek tegenover pseudo-kunst.

(1921)

Over mijzelf

Geachte Heer,

U hebt mij verzocht iets over mijzelf te schrijven; ik heb me heftig verweerd en pas toegegeven toen ik zag dat U me niet zoudt loslaten. Ik geef dus gehoor aan Uw verzoek, maar onder protest; ik heb immers al genoeg over mijn persoon geschreven, als ik reken dat alles wat ik tot nog toe heb gepubliceerd in zekere zin over mijzelf gaat. En eigenlijk heb ik niet veel over mezelf te zeggen, behalve wat bijkomstigheden, die mij ietwat beter bekend zijn dan degenen die geroepen zijn om over mij te oordelen.

1. Ik werk tamelijk moeizaam en met inspanning; maar toch zet ik op papier wat, om zo te zeggen, het speeksel op mijn tong brengt, alleen doe ik mijn best duidelijk te zijn. Zodra iets duidelijk en helder tot uiting gebracht is, blijkt meteen of het waar of onwaar, verstandig of onzinnig, goed of slecht is. Ik schrijf niet met gemak, maar ietwat verbeten, verwoed, op mijn pen kauwend; ik snap niet hoe iemand literatuur aan een typiste kan dicteren - tenzij hij daarbij de typiste of de schrijfmachine tussen zijn tanden verscheurt.
2. Mijn grootste zwakte is een onvermogen om na te denken. Ik kan evenmin denken zonder pen in de hand als een kleermaker kan naaien zonder naald in de zijne; ik overleg heel weinig van te voren, mijn denken uit zich regelrecht op papier. Als ik niet kan spreken of schrijven, ben ik zo stom als de natuur zelve en verstrooid als een mus. Desondanks ben ik bovenmatig gemakzuchtig; als ik veel en voortdurend werk, dan doe ik dat om me niet te vervelen.
3. Ik heb geen speciale voorkeuren, in de literatuur noch op het toneel; ik lees heel weinig belletrie, maar veel geleerde werken; naar de schouwburg ga ik maar bij uitzondering. Ik denk dat dat komt omdat ik het niet uithoud lang te zitten nietsdoen en omdat iets in mij zich ertegen verzet mij passief door iemand te laten meeslepen. Nee, het beste is zelf iets te schrijven; als ik dat niet kon zou ik de literatuur, geloof ik, onuitstaanbaar vinden.
4. Wat mijn wereldbeschouwing en metafysische opvattingen betreft, ik weet niet of ik wel ooit iets dergelijks uitgedacht heb; die zijn in mij gegroeid zoals iemands tanden groeien, en ik breng ze alleen naar voren als ik ze nodig heb, zoals men zijn tanden (als die goed zijn) alleen gebruikt om te eten.

5. Kennis vergaren, dat is een grote en onlesbare hartstocht; ik schrijf teneinde kennis op te doen. Misschien zou ik een tamelijk goede ambachtsman zijn (wat een teloor gegane mogelijkheden!) als ik me tot één gebied had kunnen beperken; helaas interesseert álles wat bestaat me - daarom kan ik het nimmer verder brengen dan tot schrijver.
6. Kennis vergaren is één manier; zich te uiten is een andere. Niet zozeer dat ik uiting wil geven aan mezelf, maar aan alle mogelijke dingen. Ik geloof dat het mij gelukt is vele zaken kort en min of meer precies uit te drukken; met mijn drama's heb ik een zeker succes behaald door het gebruik van de spreektaal in plaats van de literaire taal. Het is het vak van een schrijver lectuur te produceren - daarvoor wordt hij, om zo te zeggen, betaald. Maar ik voel het als mijn speciale nationale en sociale missie het woord te scheppen, de taal te vervolmaken, de menselijke spraak tot volle ontplooiïng te brengen; want daarmee schep ik een verborgen, geheimzinnige schoonheid.
7. Invloeden, invloeden - dat brengt me tot wanhoop; als ik ze moet aanwijzen, dan voel ik een embarras de richesse. Ik denk dat mijn kinderlectuur de grootste invloed op mij gehad heeft, en de volkstaal, en ook Latijns proza. En vervolgens al het goede en slechte dat ik ooit gelezen heb. Ik zou misschien drie of vier auteurs kunnen opnoemen die géén invloed op me hebben gehad; maar ik tracht te leren van alles wat me in handen valt - ik voel geen sterke behoefte origineel te zijn. In de letteren is het wat dat betreft niet anders dan in het materiële leven: de rijken leven ongegeneerd van het werk van vele anderen; wat mij aangaat, ik reken mijzelf liever tot degenen die toekomstige rijkdom aandragen, en ik zal degenen dankbaar zijn die daarvan gebruik zullen maken. Ik doe het niet voor mezelf.

Al het overige - alles wat geen literatuur is - is privé.

Uw Karel Čapek

(1925)

Eindnoten:

1 Babička *(Oma) is de titel van een zeer populair boek over het Tsjechische landleven door Božena Němcova.*
2 *Romantisch Tsjechisch dichter, eerste helft 19e eeuw.*
3 *Grootste symbolische Tsjechische dichter.*
4 *Jan Mukařovský, hoogleraar te Praag, was een vooraanstaand literatuurtheoreticus en mede-oprichter van de Praagse Linguïstenkring.*

Cherry brandy

Varlam Sjalamov*

(vertaling Marja Wiebes en Yolanda Bloemen)

De dichter was stervende. Zijn grote door de honger opgezette handen met de witte bloedeloze vingers en de vuile kromgegroeide nagels lagen op zijn borst, onbeschut tegen de kou. Vroeger hield hij ze altijd tegen zijn borst, tegen zijn naakte lichaam, maar nu was het ook daar niet warm genoeg meer. Zijn wanten waren al lang geleden gestolen: voor diefstal was alleen lef nodig, het gebeurde op klaarlichte dag. De vaalbleke elektrische zon vol vliegenpoep zat hoog aan de zoldering in een ijzeren raster. Het licht viel op de voeten van de dichter; hij lag als in een lade, in de duistere diepte van de onderste rij aaneengesloten, twee verdiepingen hoge britsen. Van tijd tot tijd bewogen zijn vingers, klepperden als castagnetten en tastten naar een knoop, een knoopsgat, een gaatje in zijn jekker, veegden iets vuils weg en lagen weer stil. De dichter was al zo lang stervende dat hij niet meer begreep dat

* **De in januari van dit jaar op 74-jarige leeftijd overleden Russische schrijver Varlam Tichonovitsj Sjalamov bracht tweeëntwintig jaar in stalinistische kampen door. Hij werd voor het eerst gearresteerd in 1929 toen hij nog studeerde aan de Universiteit van Moskou; hij zat vijf jaar uit. In 1937 volgde een nieuwe arrestatie: vijf jaar Kolyma. Deze termijn werd in 1942 verlengd 'tot het einde van de oorlog'. In 1943 werd een nieuwe aanklacht ingediend: vanwege zijn uitspraak dat Boenin een 'klassiek schrijver van de Russische literatuur' was (anti-sovjetagitatie), kreeg hij er nog eens tien jaar kamp bij.*
'De kampervaring van Sjalamov,' schrijft Solzjenitsyn, 'was bitterder en langer dan die van mij, en ik erken met respect dat door hem en niet door mij de bodem is bereikt van de verdierlijking en wanhoop waar het hele kampbestaan ons naar toe trok.'
Sjalamovs verhalen, die al in de jaren zestig in de Sovjetunie in samizdatuitgaven circuleerden, werden in het Westen pas in 1978 (overigens buiten medeweten of toestemming van de auteur) in een enigszins volledige uitgave gepubliceerd. In deze verhalen geeft Sjalamov op een sobere, haast emotieloze, en daardoor des te aangrijpender manier de ervaringen van de gevangene en de geleidelijke ontmenselijking van zijn bestaan weer.
Het verhaal 'Cherry brandy' neemt door het literaire onderwerp een aparte plaats in. Uit de titel blijkt voor Russen onmiddellijk wie er met de 'dichter' wordt bedoeld. Cherry brandy verwijst naar een gedicht uit 1931 van Osip Mandelstam, de dichter die, naar wordt aangenomen, in december 1938 in een Siberisch doorgangskamp stierf.
Sjalamov geeft geen feitelijk verslag van de laatste uren van Mandelstam. 'Cherry brandy' is, zoals Nadjezjda Mandelstam in haar Memoires *schrijft, een eerbewijs van een schrijver die zelf de verschrikkingen van de kampen heeft doorgemaakt, aan een collega en lotgenoot.*
Een bundel verhalen van Sjalamov, getiteld Kolyma (Verhalen uit de Goelag-archipel), *waarvan bovenstaand verhaal overigens geen deel uitmaakt, is deze zomer verschenen bij Uitg. De Arbeiderspers*. (Marja Wiebes/Yolanda Bloemen)

hij aan het sterven was. Soms drong er pijnlijk en bijna tastbaar een eenvoudige en heftige gedachte tot zijn hersenen door: dat ze het brood dat hij onder zijn hoofd had gelegd, hadden gestolen. En dat was op zo'n schrijnende manier beangstigend dat hij bereid was om ruzie te maken, te schelden, te vechten, te zoeken en te beschuldigen. Maar de kracht daartoe ontbrak hem en de gedachte aan het brood verflauwde... En onmiddellijk daarna dacht hij aan iets anders. Dat ze allemaal overzee gevoerd moesten worden en dat de boot om een of andere reden te laat was en dat het goed was dat hij hier was. En even licht en onbestemd begon hij te denken over de grote moedervlek op het gezicht van de barak-oudste. Het grootste gedeelte van de dag dacht hij aan de gebeurtenissen die zijn leven hier vulden. De beelden die hem voor ogen kwamen waren geen beelden van zijn kindertijd, zijn jeugd, zijn succes. Zijn hele leven was jachtig geweest. Het was heerlijk om niet te hoeven haasten, om langzaam te kunnen denken. En zonder haast dacht hij over de grote eenvormigheid van de doodstrekken, over datgene wat de artsen eerder hadden begrepen en beschreven dan de schilders en dichters. Iedere student in de medicijnen kent het Hippocratisch gelaat, het stervensmasker van de mens. Deze raadselachtige eenvormigheid van de doodstrekken was voor Freud de aanleiding tot zijn meest gedurfde hypothesen. Eenvormigheid, herhaling: dat is de noodzakelijke basis van de wetenschap. Naar wat zich in de dood niet herhaalt, hebben niet de artsen maar de dichters gezocht. Het deed hem goed te beseffen dat hij nog kon denken. Hij was al lang gewend aan het misselijkmakende gevoel van honger. En alles stond op één lijn: Hippocrates, de barak-oudste met zijn moedervlek en zijn eigen vuile nagel.

In hem kwam en ging het leven en hij was stervende. Maar het leven verscheen opnieuw, zijn ogen gingen open, er verschenen gedachten. Alleen de wensen verschenen niet. Hij had lang geleefd in een wereld waar mensen vaak tot het leven teruggebracht moesten worden, met kunstmatige ademhaling, glucose, kamfer en coffeïne. Een dode keerde tot het leven terug. En waarom niet? Hij geloofde in de onsterfelijkheid, in de werkelijke onsterfelijkheid van de mens. Vaak had hij gedacht dat er gewoon geen biologische redenen bestonden waarom de mens niet eeuwig zou leven... Ouderdom - dat was niets anders dan een geneeslijke ziekte, en als dat tot op dit moment niet opgehelderde tragische misverstand er niet was geweest, dan had hij eeuwig kunnen le-

ven. Of tot de tijd dat hij er genoeg van had. En hij had nog lang niet genoeg van het leven. Zelfs nu niet in deze doorgangsbarak, de *transitka* zoals de plaatselijke bewoners zo liefdevol zeiden. Dit was het voorportaal van de verschrikking, maar nog niet de verschrikking zelf. Integendeel, hier heerste een geest van vrijheid, en iedereen voelde dat. Het kamp lag voor hen, achter hen de gevangenis. Dit was de 'wereld van de overgang', en de dichter begreep dat.

Er was nog een weg naar de onsterfelijkheid, die van Tjoettsjev:

Zalig is hij die de wereld bezocht
In haar fatale momenten.

Maar al was het hem kennelijk niet gegeven om in menselijke vorm onsterfelijk te zijn, als een fysieke eenheid, de creatieve onsterfelijkheid had hij al verdiend. Hij werd de eerste Russische dichter van de twintigste eeuw genoemd, en vaak had hij gedacht dat hij dat ook werkelijk was. Hij geloofde in de onsterfelijkheid van zijn gedichten. Hij had geen leerlingen, maar kunnen dichters die wel verdragen? Hij had ook proza geschreven, slecht proza; hij had essays geschreven. Maar alleen in zijn gedichten had hij iets nieuws voor de poëzie gevonden, iets belangrijks zoals hij altijd had gedacht. Heel zijn voorbije leven was literatuur geweest, een boek, een sprookje, een droom en alleen de dag van vandaag was het echte leven.

Dit alles ging zonder strijd door hem heen, heimelijk, ergens diep in hemzelf. Aan die overpeinzingen ontbrak de hartstocht. Hij was al lang in de greep van de onverschilligheid. Wat waren dat allemaal onbenulligheden, wat een 'muizenissen' in vergelijking met de kwalijke last van het leven. Hij was verbaasd over zichzelf, hoe kon hij zo over gedichten denken terwijl alles al vaststond en hij dat heel goed wist, beter dan iemand anders. Dan wie? Wie had hem hier nodig, wie was zijn gelijke? Waarom moest hij dat allemaal begrijpen? En hij wachtte... en begreep.

Op die momenten dat het leven in zijn lichaam terugkeerde en zijn halfopen doffe ogen plotseling begonnen te zien, zijn oogleden begonnen te knipperen, zijn vingers te bewegen, keerden er ook gedachten terug waarvan hij niet dacht dat het zijn laatste waren.

Het leven zelf kwam bij hem binnen als een tyranniek heerser; hij had het niet geroepen en toch kwam het zijn lichaam, zijn her-

senen binnen, als poëzie, als inspiratie. En de betekenis van dit woord werd hem voor het eerst in al haar volheid duidelijk. De poëzie was de bezielende kracht waardoor hij leefde. Zo was het letterlijk. Hij leefde niet voor de poëzie, hij leefde door de poëzie.

Nu was het zo duidelijk, zo klaar helder dat de inspiratie ook het leven was. Het was hem gegeven voor zijn dood te doorgronden dat het leven de inspiratie was, letterlijk de inspiratie.

En hij was blij dat het hem gegeven was deze laatste waarheid te doorgronden.

Alles, de hele wereld was te vergelijken met poëzie - werk, de galop van een paard, een huis, een vogel, een rots, de liefde - het hele leven ging moeiteloos de poëzie binnen en vond daar een goed onderkomen. En zo moest het ook zijn, want de poëzie is het woord.

Ook nu rees de ene na de andere versregel moeiteloos in hem op; hoewel hij al lang zijn gedichten niet had opgeschreven en ook niet had kunnen opschrijven, rezen de woorden niettemin moeiteloos op in een vast en steeds weer ongebruikelijk ritme. Het rijm was de zoeker, het instrument van een magnetische speurtocht naar woorden en begrippen. Ieder woord was een deel van de wereld, het reageerde op het rijm, en de hele wereld vloog voorbij met de snelheid van een elektronische machine. Alles schreeuwde ‘neem mij. Nee, mij’. Hij hoefde niets te zoeken. Hij hoefde alleen maar te schiften. Het leek wel of er hier twee personen waren, één die dichtte, die zijn molen uit alle macht liet draaien en één die selecteerde en van tijd tot tijd de draaiende machine stopzette. Toen hij inzag dat hij twee personen tegelijk was, begreep de dichter dat hij nu echte gedichten maakte. En wat gaf het dat ze niet opgeschreven werden? Opschrijven, publiceren, dat is allemaal ijdelheid. Wat niet volkomen belangeloos wordt gemaakt, kan zeker niet het beste zijn. Het beste is dat wat niet is opgeschreven, wat gecreëerd is en verdwenen, weggesmolten zonder een spoor na te laten, en alleen de creatieve inspanning die hij ervoer en die met niets te verwarren was, bewees dat er een gedicht, iets prachtigs was ontstaan. Hij vergiste zich toch niet? Zijn scheppingsvreugde was toch wel feilloos?

Hij bedacht hoe slecht, hoe poëtisch onbeholpen de laatste gedichten van Blok waren en dat Blok dat kennelijk niet had ingezien...

De dichter dwong zichzelf zich te concentreren. Dat was hier

makkelijker te doen dan ergens in Leningrad of Moskou.

Nu betrapte hij zich erop dat hij al een hele tijd nergens over had nagedacht. Het leven verliet hem weer.

Urenlang lag hij onbeweeglijk en plotseling ontdekte hij vlakbij iets dat leek op een schietschijf of een geologische kaart. Het was een blinde kaart en hij deed tevergeefs zijn best om te begrijpen wat er op stond. Het duurde een hele tijd voor hij begreep dat het zijn eigen vingers waren. Op de toppen van zijn vingers zaten nog de bruine sporen van de eigenteeltsigaretten die hij had gerookt, had opgezogen tot aan het eind; op de kussentjes was de dactyloscopische tekening duidelijk te zien, het leek wel het schema van een bergreliëf. De tekening was op alle tien vingers eender, concentrische cirkels die leken op de doorsnede van een boom. Hij herinnerde zich hoe de Chinees van de wasserij, die in de kelder was van het huis waar hij was opgegroeid, hem eens in zijn jeugd op de boulevard had staande gehouden. De Chinees had bij die gelegenheid eerst zijn ene en toen zijn andere hand gepakt, de handpalmen naarboven gekeerd en opgewonden iets in zijn eigen taal geroepen. Hij bleek te hebben gezegd dat de jongen een gelukskind was, de bezitter van een echt geluksteken. Aan dit teken had de dichter vaak gedacht toen zijn eerste bundel was uitgekomen. Nu dacht hij zonder wrok, zonder ironie aan die Chinees, het liet hem allemaal onverschillig.

Het belangrijkste was dat hij nog niet was gestorven. Overigens, wat betekent ‘sterven als een dichter’? Er moet iets kinderlijk naïefs in zo'n dood zitten. Of iets vooropgezets, iets theatraals zoals bij Jesenin of Majakovski.

Sterven als een acteur, dat is nog te begrijpen. Maar sterven als een dichter?

Ja, hij kon iets van wat hem te wachten stond bevroeden. In het doorgangskamp had hij veel dingen leren begrijpen en ontraadselen. En hij was blij, hij was in stilte blij dat hij zo zwak was en hij hoopte dat hij zou sterven. Hij herinnerde zich een heel oude gevangenisdiscussie: wat is erger, wat is er verschrikkelijker, het kamp of de gevangenis? Niemand kon er iets zinnigs over zeggen, de argumenten waren speculatief. Hij herinnerde zich de grimmige glimlach van de man die uit het kamp naar de gevangenis was overgebracht. Die glimlach van die man stond voor altijd zo in zijn geheugen gegrift dat hij bang was om eraan te denken.

Bedenk eens hoe handig hij die lui die hem hierheen hadden ge-

bracht tien hele jaren door de neus zou boren als hij straks stierf! Hij was enige jaren terug verbannen, en hij wist dat hij voor altijd op de speciale lijsten stond. Voor altijd?! De maatstaven waren verlegd, de woorden hadden niet meer dezelfde betekenis.

Opnieuw voelde hij een toevloed van krachten. Het was letterlijk een vloed als van de zee. Een urenlange vloed. En daarna: eb. Maar de zee gaat niet voor altijd van ons weg. Die herstelt zich nog.

Plotseling wilde hij eten, maar hij had de kracht niet om zich te bewegen. Moeizaam herinnerde hij zich dat hij vandaag zijn portie soep aan zijn buurman had gegeven, dat een kroes warm water de afgelopen dag zijn enige voedsel was geweest. Behalve het brood natuurlijk. Maar het brood was heel, heel lang geleden uitgedeeld. En dat van gisteren was gestolen. Er was iemand die nog kracht genoeg had om te stelen.

Zo bleef hij liggen, licht en onverschillig, tot de ochtend aanbrak. Het elektrische licht werd geliger, er werd op grote triplex bladen brood binnengebracht zoals dat iedere dag gebeurde.

Maar hij wond zich niet meer op, hij keek niet spiedend uit naar de korst en hij huilde niet toen hij de korst niet kreeg. Maar hij duwde met trillende vingers het ‘toegiftje’ in zijn mond dat ogenblikkelijk in zijn mond wegsmolt. Zijn neusgaten sperden zich en met zijn hele wezen onderging hij de smaak en de geur van vers roggebrood. En het toegiftje was al weg voor hij de kans had gehad het door te slikken of het in zijn mond heen en weer te laten gaan. Het brood was weggesmolten, verdwenen en dat was een wonder, een van de vele wonderen hier. Nee, nu wond hij zich niet op. Maar toen ze hem zijn dagrantsoen in handen gaven, greep hij het met bloedeloze vingers vast en bracht het brood naar zijn mond. Hij beet in het brood met zijn door scheurbuik aangetaste gebit, zijn tandvlees bloedde, zijn tanden stonden los, maar hij voelde geen pijn. Uit alle macht propte hij het brood in zijn mond, werkte het naar binnen, zoog erop, scheurde er stukken af en vrat...

Zijn buren probeerden hem tegen te houden: ‘Eet niet alles op, je kunt beter straks wat eten, straks...’

En de dichter begreep het. Hij deed zijn ogen wijd open en liet het brood in zijn vuile blauwige vingers niet los.

‘Wanneer straks?’ zei hij helder en duidelijk. En hij sloot zijn ogen.

Tegen de avond stierf hij. Maar ze schreven hem pas twee dagen later ‘af’. Zijn vindingrijke buren slaagden erin om twee dagen lang bij de brooduitdeling brood voor een dode te ontvangen: de dode hief zijn hand op als een marionet. En dus is hij overleden voor zijn sterfdatum: een detail van groot gewicht voor zijn toekomstige biografen.

Vertaalde poëzie

Vijf gedichten
Anna Achmátova
(Vertaling Jan Robert Braat, Marko Fondse en Karel van het Reve)[*]

Nee, om je liefde vraag ik niet.
Die is nu veilig opgeborgen...
En wat je bruid betreft: geen zorgen
Jaloerse brieven schrijf ik niet.
Maar als ik je mag adviseren:
Laat haar mijn verzen dan eens zien,
Laat haar mijn foto's maar beheren -
Die geste heeft ze wel verdiend!
Ach, zulke gansjes voelen meer
Voor het besef te triomferen
Dan dat ze vurig converseren
Of denken aan het zoet weleer...
Als je de oortjes van 't geluk
Er doorgejaagd hebt met je schatje
En je vindt alles walgelijk
Omdat je ziel volslagen zat is -
Kom dan in mijn victorienacht
Niet bij me aan. Je bent een vreemde.
Wat had je nog van mij verwacht?
Tegen geluk heb ik geen remedie.

(1914)

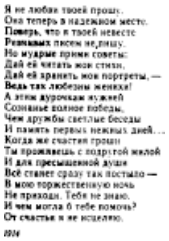
Я не люблю твоей прощи.
Она теперь в надежном месте.
Пускай, кто в твоей невесте
Ревнивых писем не ищет.
Но мудрые примет советы:
Дай ей читать мои стихи,
Дай ей хранить мои портреты, —
Ведь так любезны женихи!
А этим дурочкам мужей
Сознанье полное победы,
Чем дружбы светлые беседы
И память первых нежных дней...
Когда же счастия грозы
Ты пережившей с подругой милой
И для пресыщенной души
Все станет сразу так постыло —
В мою торжественную ночь
Не приходи. Тебя не знаю.
И чем могла б тебе помочь?
От счастья я не исцелю.
1914

* *Het eerste en laatste gedicht zijn vertaald door Jan Robert Braat,* Juli 1914 *en* Scheppen *zijn het resultaat van een lange epistolaire samenwerking van Braat en Fondse.* Mij was een stem *werd door Karel van het Reve in 1952 vertaald en heeft al die tijd ongepubliceerd in een privécollectie gerust. De vertaler stond het ongezien aan ons af op voorwaarde dat wij het jaartal van de vertaling zouden vermelden. (MF)*

Juli 1914

Er hangt haarrook. Er smeult allerwegen
Droge turf, al een maand, in het moer.
Heden hebben de vogels gezwegen
En geen esp die een blad meer verroert.

Zo werd zon tot een blijk van Gods toorn,
Sinds de Paas dorde weide en veld.
Op één been kwam een man aangezworven
Die, alleen op het erf, heeft gemeld:

‘Een getij van verschrikkingen nadert.
Dra verdringen de graven de grond.
Weest bedacht op pest, honger, verraders
en verduistering van ster, maan en zon.

Doch de vijand zal niet zich vermaken
Met de deling van ons grondgebied:
Moeder Gods dekt wit met een wade
Ons onmetelijk leed en verdriet.’

2

Jeneverbesgeur vliegt van ginder
Uit de bosbranden zoetig hierheen.
De soldatenvrouw kermt bij haar kinders,
Heel het dorp schalt van weduwgeween.

Niet om niet zijn gebeden gestegen,
Want de grond heeft naar regen gesnakt!
Warm rood vocht heeft de akkers doorzegen
En de oogst ligt te velde geknakt.

Leeg de hemel, de lage, de lage
En de stem van een biddende zacht:
‘Heilig lichaam dat wond wordt geslagen,
Ze verdobblen Uw purperen dracht.’

(20 juli 1914, Slepnjóvo)

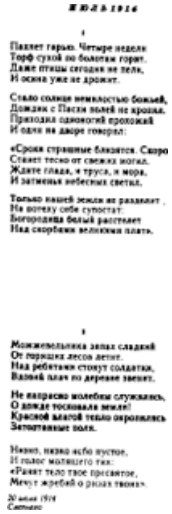

Scheppen

Meest gaat het zo: een onbenoembaar smachten
En in mijn oor een klok die door blijft slaan;
Het ver gerol van donder wordt al zachter.
Ik meen gevangen stemmen te verstaan
Die ik niet ken, maar 'k hoor hun kermend janken.
't Is of een toverkring zich nauwer sluit.
Maar uit die baaierd van geruis en klanken
Zwelt één onstuitbaar, alles slaand geluid.
De stilte daaromheen is zo volslagen
Dat hoorbaar wordt hoe gras groeit in het bos
En hoe een pelgrimstas wordt voortgedragen.
Als 't zover is komen de woorden los,
Signaalgebel van vederlichte rijmen, -
Dan, gaandeweg, krijg ik op alles vat
En zomaar voorgezegde woorden rijen
Tot vers zich aan op het sneeuwwitte blad.

(5 november 1936)

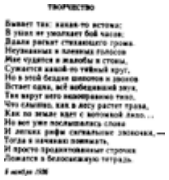

*

Mij was een stem. Troostend en lavend
Riep hij mij toe en sprak: ‘komaan,
Verlaat uw zondig en gehavend
Rusland. Ga er voorgoed vandaan.

Geen bloed zal meer uw hand bevlekken.
Ik neem de schaamte uit uw hart.
Met nieuwe naam zal ik bedekken
De pijn van nederlaag en smart.’

Maar, onbewogen, met mijn handen
Sloot ik mijn oren af, dat niet
De stem mij roepend aan zou randen
Mijn rouw met zijn onwaardig lied.

(1917)

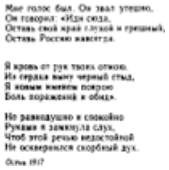

En telkens weer vond ik de laatste bladzij
De allerbeste bladzij van een boek, -
Wanneer je al volstrekt bent uitgekeken
Op held en op heldin, en alles duurt
Al zoveel jaar dat niemand je aan 't hart gaat,
En 't is of zelfs de schrijver
Al niet meer weet hoe het verhaal begon
En zelfs ‘de eeuwigheid vergrijsde’
Zoals het ergens in een prachtig boek heet,
Maar zie, het is zover, nog even
En alles is voorbij, dan is de schrijver
Weer onherroepelijk alleen, maar hij
Doet toch een poging om nog humoristisch
Of scherp te zijn - de Heer vergeve het hem -
Door aan het boek een vlammend slot te draaien
Zoals bijvoorbeeld dit:
... En in die stad (onduidelijke naam)
Bewaarden nog twee huizen een profiel
(Dat door een onbekende was getekend
Op hagelwitte pleister van een muur),
Van vrouw noch man maar vol van een geheim,
Men zegt dat als de stralen van de maan -
Van Midden-Azië, vaalgroen, laag aan de hemel -
Om middernacht daar langs die muren gaan,
En wel voornamelijk op nieuwjaarsavond,
Dat dan een licht geluid vernomen wordt,
Dat sommigen voor een gejammer houden,
Waar anderen weer woorden in verstaan.
Maar ieder is dat wonder al wat moe,
Men is gewend, een vreemde komt er zelden,
En, naar men zegt, in één van beide huizen
Hangt al een kleed voor dat vervloekt profiel.

(25-11-1943, Tasjkent)

Elf gedichten
Vladisláv Chodasévitsj
(Vertaling Marko Fondse)

In zorgen van iedere dag
besta ik, - maar onder de korenmaat,
door een wonder van vuur, bestaat
de ziel, zonder mijn gezag.

En tramwaarts gaand of gebogen
met het hoofd over mijn lectuur,
hoor ik vaak een geknister van vuur,
heel opeens, en ik sluit de ogen.

(1917)

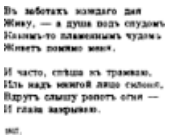

Variatie

Om deze schouders, deze handen
te warmen op 't balkon gegaan
zit ik, - maar alle aardse klanken
komen als uit een droom vandaan.

En plots ben 'k van versmachting vol
en zwem: zelf weet ik niet waarheen;
maar mijn heelal dijt uit in golven
die ijlen kringsgewijs uiteen.

Bestendig u, liefkozend wonder!
Een andere kring kom ik nu in
en 'k hoor mijn schommelstoel wel bonken
in vaste maat, maar al van ginds.

(1919)

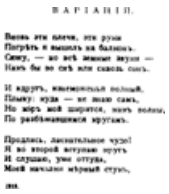

* *Vladisláv Felitsiánovitsj Chodasévitsj (Moskou 1886 - Parijs 1939), Russisch dichter en prozaist. Geboren uit een joodse moeder en Poolse vader. Verlaat Rusland definitief in 1922. Woont tot 1925 eerst in Italië en Berlijn, daarna in Parijs.*
Van zijn poëzie bestaat alleen een onaanzienlijk bundeltje in fotomechanische herdruk naar de editie van 1927, nog in de oude spelling. De voornaamste verschillen met de huidige orthografie zijn: hardteken na iedere niet gemouilleerde medeklinker aan het einde van een woord, genitief mannelijk en onzijdig enkelvoud op -ago i.p.v. op -ogo en yja i.p.v. ye in nom. en acc. meervoud voor alle geslachten in het adjectief. De uit de nieuwe spelling verdwenen jat *wordt gelezen als e.*

Het maakt me monter en vermoeid
een aftakelend lijf te schragen.
Wat eens onstuimig heeft gebloeid
is nu gezwollen en voldragen.

De armen hangen neer, ontkracht,
door de aderen gaat het bloed met schroom.
Zo staat in 't herfstseizoen bevracht
met zware vrucht de appelboom.

Begrip is, jeugd, u niet gegeven
van de onverwinbaar tedere macht
waarmee zij door haar takken tracht
weer naar de grond die haar deed leven.

(1920)

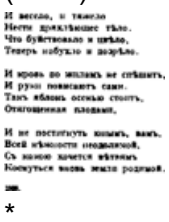

*

Als ik maar lang geleefd zou hebben,
dan werd, met nog maar kort respijt,
uit waans verleidelijke webben
mijn zeer geweten wel bevrijd.

Wat is er nog dat je zou spijten,
wat voor geluk nog dat je ontbeert,
wanneer alhaast van gene zijde
de koelte door je haren scheert?

Het oog rust, niets verneemt het oor meer,
heimelijk leef je zoals 't moet
en hemel ademt, niet gestoord meer,
de ziel, al bijna vrij voorgoed.

(1921)

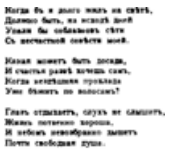

Giselle

Ja, ja! Ziek uit heel je verrukking,
verteer in blinde liefdesbrand.
Scheur 't hart dan, als een brief, in stukken
en sterf, beroofd van je verstand.

En dan? Wegschuiven van je moet je
opnieuw de grafzerk en geheel
opnieuw verliefd met stuipend voetje
gaan over een maanblauw toneel.

(1922)

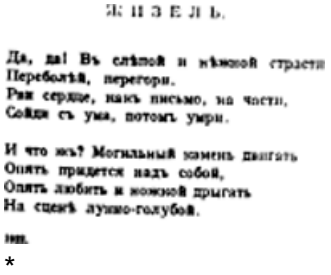

ЖИЗЕЛЬ.

Да, да! Въ слѣпой и нѣжной страсти
Переболѣй, перегори.
Рви сердце, какъ письмо, на части,
Сойди съ ума, потомъ умри.

И что жъ? Могильный камень двигать
Опять придется надъ собой,
Опять любить и можной прыгать
На сценѣ лунно-голубой.

1922.

*

Leven en zingen lonen nauwlijks:
't is al brute verganklijkheid.
Naait de coupeur, timmert de bouwer:
het huis stort in, het naaisel splijt.

En zelden maar uit die ontbinding
hoor ik, plots teder aangedaan,
de daar gevangen polsslag klinken
van een heel ander soort bestaan.

Zo legt een vrouw, door een onzinnig
bestaan van ledigheid gekweld,
haar opgetogen handen innig
op 't onderlijf dat drachtig zwelt.

(1922)

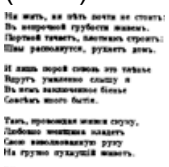

Не жить, не пить почти не стоить:
Въ непрочной грубости живемъ.
Портной точитъ, плотникъ строитъ:
Шьи разлопутся, рухнетъ домъ.

И лишь порой сомнетъ это тяжкое
Вдругъ ужаснемъ слышу я
Въ этомъ плаксивомъ бѣдномъ
Сокрытъ много бытія.

Узнать, прижавши можно ухо,
Любовью мощными владѣть
Свою вмѣстимущую руку
На грудью пухнущій имѣть.

1922.

Overtreed, overvlieg, overspring maar,
ga over de schreef, overstag,
overdinges, al wat je wilt.
Maar scheur los: als een steen uit de slinger,
een ster uit de nacht losgetrild.
Word nu zelf van verlorene vinder.

God weet wat jij brommen mag,
als je zoekt naar je sleutels, je bril.

(1921)

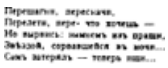

*

Kijk ik naar buiten - 'k voel verachting.
Zie 'k in mijn binnenst - evenzeer.
'k Roep, van geen hemel goeds verwachtend,
de donders naar de aarde neer.

'k Zie als daags lichten om mij staat de
zwartheid slechts van sterloos zwerk...
Zo krimpt een worm in 't bloemperk,
in twee gehakt door 't blad der spade.

(1921)

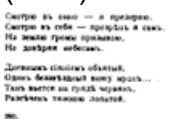

*

'k Geloof niet aan de aardse schoonheid
noch stel op 's werelds waarheid prijs,
zomin als ik in het gewone
geluk mijn liefste onderwijs.

Mijn lemmer trekt zijn voor scharlaken
over een tedere mensenhuid.
Breke aan door mijn kus aangeraakte
schouders 't vleugelpaar weer uit!

(1922)

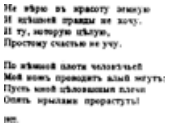

Ik weet: ik kijk naar een ruw handwerk:
Maar dat we in 't Eden zijn is echt...
Zijn roeiriem bergt bij 't roestig anker
een simpel visser op de plecht.

Dan duwt hij van de oevergronden
saam met zijn maat de zware schuit
en af vaart hij, tegen de zon in,
de verte in voor de avondbuit.

En daar waar zien ons valt te zwaar
en 't golven spoelt naar 's hemels boog,
hijst hij met soepele gebaren
de driehoek van zijn zeil omhoog.

Een roosgeveerde vleugel rijst er
dan aan de eindloos verre kim.
Je denkt dat daar een engel rijzig
moeizaam de waterlijn beklimt.

En andere zijn er aangekomen
hem tegemoet met trage pas
en deinen doen hun vleugels loom
het duister zeevlak vaal als as.

Hoog stijgen dichte wolkkolommen,
te wake rijst de engelenschaar, -
en dat daar maar wat boten schommelen
en netten, wie houdt dat voor waar?

(1922)

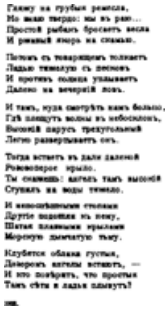

Voor de spiegel

Nel mezzo del cammin di nostra vita

Ik, ik, ik. Wat een woord om te ijzen!
Die daarginds, is dat ik wat zo heet?
Kon mama nu met zo eentje blij zijn,
met zo'n kalende, gelige grijze,
aan de slang gelijk die alles weet?

Of op zomervakantie dat maatje
dat op bals heeft gedanst en gefeest,
is dat ik, die de groentjes zo haten,
bij dat dichtende deel van de natie
om elk antwoord geschuwd en gevreesd?

Of de knaap nachten door redetwistend
vol jong vuur en gewiekst van repliek,
is dat ik, en diezelfde soms is het
die te zwijgen en gekscheren wist in
gesprekken met al die tragiek?

Maar zo gaat het op aarde steeds tegen
de helft der noodlottige baan:
Je bestaansgronden leger en leger,
kijk je op - door woestijn gaan je wegen
en geen spoor van jezelf tref je aan.

Nee, geen panter heeft mij in Parijs naar
een zoldervertrek opgejaagd.
Mij zal geen Vergilius bijstaan, -
't is ál eenzaamheid binnen de lijst van
het glas dat geen leugens verdraagt.

(1924)

ПЕРЕДЪ ЗЕРКАЛОМЪ.

Nel mezzo del cammin di nostra vita.

Я, я, я. Что за дикое слово!
Неужели вонъ тотъ — это я?
Развѣ мама любила такого,
Желтосѣраго, полусѣдого
И всезнающаго, какъ змѣя?

Развѣ мальчикъ, въ Останкинѣ лѣтомъ
Танцовавшій на дачныхъ балахъ, —
Это я, тотъ, кто каждымъ отвѣтомъ
Желторотымъ внушаетъ поэтамъ
Отвращенiе, злобу и страхъ?

Развѣ тотъ, кто въ полночные споры
Всю мальчишечью вкладывалъ прыть, —
Это я, тотъ же самый, который
На трагическiе разговоры
Научился молчать и шутить?

Впрочемъ — такъ и всегда на срединѣ
Розоваго земного пути:
Отъ ничтожной причины — къ причинѣ,
А глядишь — заплутался въ пустынѣ,
И своихъ же слѣдовъ не найти.

Да, меня не пантера прыжками
На парижскiй чердакъ загнала.
И Виргилiя нѣтъ за плечами, —
Только есть одиночество — въ рамѣ
Говорящаго правду стекла.

1924.

Zeven gedichten
Vladisláv Chodasévitsj
(Vertaling Jan Paul Hinrichs)

Ondeugd en dood

Ondeugd en dood! Wat een verleiding gloeit,
en hoeveel wellust ademt er in een klein woord!
De ondeugd en de dood steken met eendere angel,
en alleen hij ontkomt aan hun gesels
die het geheimzinnige woord op het hart bewaart -
de troostende sleutel van een ander bestaan.

(1921)

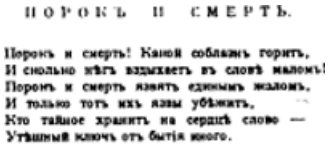

ПОРОКЪ И СМЕРТЬ.

Пороκъ и смерть! Какой соблазнъ горитъ,
И сколько мѣгъ вздыхаетъ въ словѣ маломъ!
Пороκъ и смерть назвать единымъ жаломъ,
И только тотъ ихъ язвы убѣжитъ,
Кто тайное хранитъ на сердцѣ слово —
Утѣшный ключъ отъ бытія иного.

1921.

Avond

Onder de voeten gladheid en gekraak.
De wind woei, het sneeuwde.
Mijn God, wat een droefenis!
Heer, wat een pijn!

Zwaar is Jouw ondermaanse wereld,
en ook Jij bent onbarmhartig.
En waartoe zoveel wijdte,
als op aarde de dood bestaat?

En niemand verklaart
waarom hij in zijn levensavond
nog zin heeft in zwerven,
geloven, verstarren en zingen.

(1922)

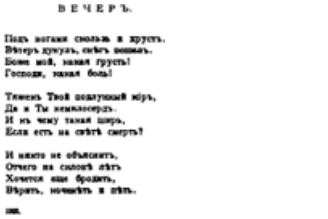

ВЕЧЕРЪ.

Подъ ногами скользь и хрустъ.
Вѣтеръ дуетъ, снѣгъ валитъ.
Боже мой, какая грусть!
Господи, какая боль!

Тяжекъ Твой подлунный міръ,
Да и Ты немилосердъ.
И къ чему такая ширь,
Если есть на свѣтѣ смерть?

И никто не объяснитъ,
Отчего на сколькѣ лѣтъ
Хочется еще бродить,
Вѣрить, мечтать и пѣть.

1922.

Grote vlaggen boven de estrade,
brandweermannen zitten daar, trompettend.
Sluit de ogen en val maar, val maar,
als achterover - in jezelf.

De dag, verstoord door trompetgeloei,
en het betrokken hemelsblauw -
betover hen met één woord,
schuif hen met één gebaar opzij.

En als je de ogen onder eeuwen hebt gerold,
je bloedsomloop verhelend,
adem dan een zekere vervlogen schemering,
foetale schemering van het bestaan.

Trek je terug in smachten,
als een ruiter op de bulten van een kameel,
verstar - of sterf vanaf hier,
word geboren in het reeds lang vergetene.

En met hernieuwde vreugde,
als was een wonder in deze woestenij,
zie je de vlaggen boven de estrade,
hoor je trompetten van de trompetters.

(1922)

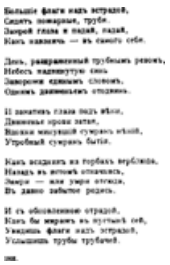

Ik speel kaart, drink wijn,
leef met mensen - en frons het voorhoofd niet.
Ik weet immers: het hart vliegt toch
zijn lievelingsstorm in.

Vlieg, mijn scheepje, vlieg,
slagzij makend en geen redding zoekend.
Die bestaat ook niet op de weg
waarheen de bezieling meevoert.

Er zit voor ons geen terugkeer meer in,
hoewel in het noodweer van onze nacht
misschien vanaf de oever
een paar ogen kijken die wij kennen.

En welnee - veel onheil brengt dat niet!
Wij zijn vergeten - ook dat is niet zo slecht.
Tenslotte komen wij niet om en zingen wij
niet voor de zucht van een maagd.

(1922)

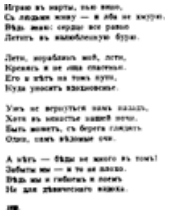

Zoek is het droomboek voor de oude dromen.
Om het even - of ze uitkwamen of niet.
Ga 's nachts zitten in de vensterbank
en kijk naar het matte licht.

Het geeft niet, dat hemelen en tijden
zo nevelig zijn.
Gis maar naar het onveranderlijke
uitzicht uit ons venster.

Herinner je al wat zo kort geleden
ons hart opvrolijkte;
naar de verte strekt de Nevskij zich vloeiend uit,
de hemel neigt zich naar de huizen;

een grijze, eeuwigdurende kerkkoepel
kijkt naar het sterrengewelf,
en op hem - een kruis met zes einden,
dat nu voor ons zichtbaar is.

(1922)

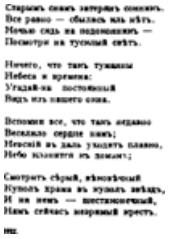

Ineens werden vanuit de wolken
het tafeltje en de koude thee verguld.
Kalm aan, winters hemellichaam,
val niet achter het zwarte bos!

Laat nog wat glanzen in blozende pracht,
nog wat krassen met de vlijtige pen.
In zijn bedrijvig knersen leeft
heel de zucht over mijn bestaan.

Met een trillende, stekelige stroom
rent hij van de gesplitste punt -
en op het brede blad sta ik dan
afgespiegeld... nee, niet ik:

slechts een hoekige kromme,
het vluchtige profiel van die hoogten,
waar, opgaand en neervallend,
mijn geest lijdt en leeft.

(1923)

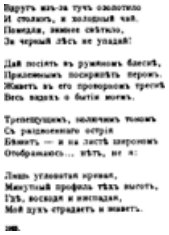

Lentegebrabbel stemt streng
saamgeperste verzen niet mild.
Ik ben gaan houden van het ijzergeknars
van kakofonische werelden.

In de hiaat van open vocalen
adem ik licht en vrij.
In de veelheid van consonanten verbeeld ik me
het gedrang van kruiende ijsschotsen te horen.

Dierbaar is mij - de slag van een gebroken schicht
uit een tinkleurige wolk;
ik houd van het zangerige en kermende
gesnerp van een elektrische zaag.

En in dit leven is me waardevoller
dan al het harmonische schoon -
de siddering, die over de huid rent,
of het koude zweet van ontzetting,

of de droom waarin, aanvankelijk heel -
ik explodeer, ik uiteenspat,
als modder die een band uiteen doet spatten,
over andere sferen van bestaan.

(1923)

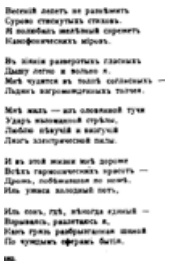

Drie gedichten
Osip Mandelstám
(Vertaling Marko Fondse en Karel van het Reve)[*]

[Cherry brandy]

Wat ik heel oprecht uiteindlijk
ervan vind?:
Kul en ongein, Cherry brandy,
Englenkind!

Wat voor de Helleen de luister van de
schoonheid had,
gaapt mij aan als schande uit een
duister gat.

Hij koos met Heleen in handen
't ruime sop,
best, mijn mond levert dat brandend
zeeschuim op!

Dat op de verdorste lip naar
leegte smaakt,
armoe die zich bitter met je
leed vermaakt.

Nietes, welles, - hóe je 't ook speelt, -
't scheelt geen lor,
Engel Mary, speel je cocktail
't keelgat door!

Wat ik heel oprecht uiteindlijk
ervan vind?:
Kul en ongein, Cherry brandy,
Englenkind!

Maart 1931, Moskou Zoölog. Museum

* Cherry brandy *(in het origineel zonder titel) vertaalde ik om de titel van Sjalamovs verhaal niet in de lucht te laten hangen. De plaatsing van dit gedicht noodzaakte me om het al in het eerste nummer van* De Tweede Ronde *gepubliceerde* Geen slaap hebben. Homerus *te herplaatsen (in een gewijzigde versie), omdat anders* Cherry brandy *weer in de lucht kwam te hangen: het zou een verkeerde indruk van Mandelstams verhouding tot de Oudheid kunnen wekken. Tussen het ene en het andere Homerus-gedicht liggen veertien jaren sovjet-bewind. Al bij oppervlakkige lezing komt het grote verschil tussen de twee aan het licht: de verdwijning van de liefde als drijfkracht aller dingen. Ook het door Karel van het Reve vertaalde gedicht verscheen al eerder in* De Tweede Ronde *en wel in het Winternummer 1981 in een vertaling van Kees Verheul. Deze vertaling is geen reactie op die van Verheul: hij kwam toevallig jaren na ontstaan weer boven water. (MF)*

Я скажу тебе с последней
Прямотой:
Все лишь бредни, шерри-бренди,
Ангел мой!

Там где млечному смиле
Кротость,
Мне из черных дыр зияла
Сухость.

Грехи сбивались Кляксу
По волнам,
Ну, а мне соленой пеной
По губам!

По губам меня помажет
Пустота,
Строгий кукиш мне покажет —
Нищета.

Ой-ли, так ли, — дуй ли, вей ли, —
Все равно —
Ангел Мэри, пей коктейли,
Дуй вино!

Я скажу тебе с последней
Прямотой —
Все лишь бредни, шерри-бренди,
Ангел мой!

Март 1931, Москва,
Зоологич. Музей.

Geen slaap hebben. Homerus. Alle zeilen strak.
Ik las de lijst der schepen door tot halverwege.
Die lange sleep van broed, die eens als opgestegen
kraanvogeltrek van Hellas' kust opbrak.

Waar zeilt uw vaart, een wig van kranen, heen, -
het goddelijke schuim om vorstelijke hoofden, -
wat verre grens? Zo 't u geen Helena beloofde,
Achaeïsch mannenvolk, wat ware u Troje alleen?

Homerus, baren - liefde doet het al bewegen.
Wie schenk ik dan gehoor? Homerus laat het woord
aan zwarte zee, die bruisend en retorisch voort-
stuwt met gedragen golfdreun mijn peluw tegen.

(1915)

Бессонница. Гомер. Тугие паруса.
Я список кораблей прочел до середины:
Сей длинный выводок, сей поезд журавлиный,
Что над Элладою когда-то поднялся.

Как журавлиный клин в чужие рубежи —
На головах царей божественная пена —
Куда плывете вы? Когда бы не Елена,
Что Троя вам одна, ахейские мужи?

И море, и Гомер — все движется любовью.
Кого же слушать мне? И вот Гомер молчит,
И море черное, витийствуя, шумит
И с тяжким грохотом подходит к изголовью. 1915.

Van smalle wespen het gewapend oog
Die aan de as der aarde, as der aarde zuigen
Aas ik op alles en van laag tot hoog
Wil ik om niet en uit het hoofd getuigen

Ik schilder niet, ik zing niet en ik strijk
Geen zwartgestemde stok aan gene zijde
Ik drink alleen het leven in en lijk
De machtig slimme wespen te benijden

O kon ik ooit, vermijdend slaap en dood,
De zonnewarmte en het ochtendgloren
Verlaten zelfs door het laat avondrood
De as der aarde, as der aarde horen...

8 februari 1937, Vorónjezj

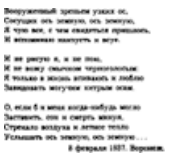

Twee gedichten
Vladímir Nabókov
(vertaling Peter Verstegen)

Uit het grijze Noorden

Uit het grijze Noorden
zijn deze foto's gekomen.

Om alle uitstaande termijnen
te voldoen had het leven geen tijd.
Een vertrouwde boom verschijnt weer
vanuit het grijs.

Dit is de straatweg naar Loega.
Mijn huis met de zuilen. De Oredezj.
Vanaf haast elke plek
vind ik nog steeds
de weg naar huis.

Zo brengt aan zonnebaders
soms, aan het strand,
een jongetje iets dat hij
klemt in zijn hand.

Wat het ook is - van een steentje
met violette rand
tot het matgroenig glazen
scherfje - hij reikt het
je feestelijk aan.

Dit is Bátovo.
Dit is Rozjéstveno.

Montreux, 1967

From the Gray North

From the gray North
now come these photos.

Not all its arrears
life has had time to defray.
A familiar tree reappears
out of the gray.

This is the highway to Luga.
My house with the pillars. The Oredezh.
Almost from anywhere
homeward even today
I can still find my way.

Thus, sometimes, to the bathers
on the seaside sand

a small boy will bring over
something in his clenched hand.

Everything-from a pebble
with a violet rim
to the dim greenish part of a
glass object-is festively
brought over by him.

This is Batovo.
This is Rozhestveno.

Montreux, 1967

С СЕРОГО СЕВЕРА

С серого севера
вот пришли эти снимки.

Жизнь успела не все
погасить недоимки.
Знакомое дерево
вырастает из дымки.

Вот на Лугу шоссе.
Дом с колоннами. Оредежь.
Отовсюду почти
мне к себе до сих пор еще
удалось бы пройти.

Так, бывало, купальщикам
на приморском песке
приносится мальчиком
кое-что в кулачке.

Всё, от камушка этого
с каймой фиолетовой
до стеклышка матово-
зеленоватого,
он приносит торжественно.

Вот это Батово.
Вот это Рожествено.

Монтрё, 1967 г.

Hoe ook

Hoe ook op 't doek der strijdende partijen
het klatergoud der Sovjets glinsteren kan,
hoe ook de ziel versmelt in medelijden,
ik buig niet, ik blijf walgen van

de smerigheid, geestdodendheid en wreedheid
van stomme slavernij. Nee, schreeuw ik, nee.
Nog leeft mijn geest, is nog ballingschap-gretig;
nog ben ik dichter, 'k doe niet mee!

(1944)

No Matter How

No matter how the Soviet tinsel glitters
upon the canvas of a battle piece;
no matter how the soul dissolves in pity,
I will not bend, I will not cease

loathing the filth, brutality, and boredom
of silent servitude. No, no, I shout,
my spirit is still quick, still exile-hungry,
I'm still a poet, count me out!

Cambridge, Massachusetts, 1944

Als wat voor

(Vertaling Marko Fondse)

Als wat voor krijgstableau zich ook moge ontvouwen
het klatergouden Sovjet-Russenland
en wat voor meegevoel de ziel ook mag benauwen,
steil, onverzoenlijk weer 'k met hand en tand

mij tegen alle gruwel, dufheid, ruwheid, lafheid
van doffe knechtschap en mijn nee blijft nee.
Nog levendig van geest, nog steeds niet zat van 't afscheid,
ben ik een dichter, reken mij niet mee.

Cambridge, Massachusetts, 1944[*]

КАКИМ БЫ ПОЛОТНОМ

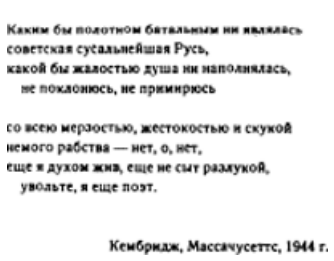

Каким бы полотном бытальным ни являлась
советская сусальнейшая Русь,
какой бы жалостью душа ни наполнялась,
не поклонюсь, не примирюсь

со всею мерзостью, жестокостью и скукой
немого рабства — нет, о, нет,
еще я духом жив, еще не сыт разлукой,
увольте, я еще поэт.

Кембридж, Массачусеттс, 1944 г.

* *Nabókov beheerste minstens drie talen, Russisch, Engels en Frans en in alle drie schreef hij poëzie en proza. Een deel van zijn Russische poëzie vertaalde hij in het Engels (*Poems and Problems, *1970) en m.i. lang niet altijd bevredigend. Soms krijg je de indruk dat hij zich geneert voor het vaak wat 'ouderwetse' dat bijna alle Russische poëzie van deze eeuw, althans zeker* formeel, *aankleeft, de sovjet-poëzie niet minder dan die van de emigranten. Het Russisch is nu eenmaal een archaïsch type taal met een volkomen intact overdadig flexiesysteem. (Wie Grieks en Latijn heeft geleerd in zijn jeugd is bij het aanleren van Russisch zeer in het voordeel.)*
Over het formaat van Nabókov als dichter laat ik mij niet graag uit; liever verwijs ik naar Kees Verheuls sympathieke essay 'De schepping van een vrolijke god' in Antwoord van een buitenstaander *(Amsterdam 1981). Verdeeldheid in de boezem van de redactie over de waarde van Nabókov als dichter én vertaler van eigen poëzie leidde tot het volgende experiment: Peter Verstegen en ik vertaalden respectievelijk Nabókovs Engelse en Russische versies van één gedicht,* No Matter How *en* Kakím by polotnóm. *Het was van het begin af duidelijk dat mijn vertaling de nadrukkelijke retoriek van het uit de negentiende-eeuwse traditie stammende origineel zou krijgen.*
Bijzonder moeilijk was de vertaling van mérzostj *uit regel 5, waarvoor het woordenboek vertalingen als* afschuwelijkheid *geeft, maar dat voor de Rus een heel complex van narigheden insluit. Uitdijend vertalen was hier geboden; Nabókovs* filth *moet zeker mentaal worden opgevat: geestelijke vergoring. Zijn vertaling van* zjestókostj *door* brutality *en niet* cruelty *(wreedheid) is treffend.*
In 1944 vergde het moed en halsstarrigheid om voor deze houding uit te komen in het aangezicht van de onvoorstelbare offers die de Sovjet-Unie bracht in de strijd tegen de gezamenlijke vijand. Nabókov was toen een gewone docent aan een Amerikaanse universiteit en de sympathie was overweldigend op de hand van de toenmalige bondgenoot. (MF)

[De Tweede Ronde 1982, nummer 3]

Voorwoord

Na het omvangrijke Zomernummer weer een gangbaar 160 pagina's tellend, rijk gevuld, Duits getint Herfstnummer. Allereerst, in *Nederlands Proza*, korte verhalen van Jan Donkers, Reinold Widemann, die in het vorige nummer debuteerde, en L.H. Wiener.

In *Nederlandse Poëzie* speciale aandacht voor J. Hombergen, door de Volkskrant verguisd, maar door ons voor het voetlicht gebracht met tien gedichten, zoals in het vorige nummer Ed Leeflang. Verder, naast werk van geregelde medewerkers onder wie Erika Dedinszky, Cees van Hoore, Renée van Riessen en Hans Plomp, voor het eerst bijdragen van Eva Gerlach en Rob Schouten, en van een viertal debutanten: Harry van den Eerenbeemt, Rob van Moppes, Anne Schipper en Maarten Vonder.

In Nederland zijn dit jaar vele manifestaties geweest, van exposities in het Goethe Instituut tot Holland Festival-produkties als de Nelson Revue en Dorine van der Kleis ‘Wein'ich, lach'ich’, waarmee als het ware de nagedachtenis werd geëerd van de Weimar-republiek. Ook wij wilden een eerbewijs brengen aan die periode, en met name aan de Joods-Duitse cultuur van Berlijn en Wenen die door Hitler werd vernietigd. In *Vertaald Proza* daarom van Hermann Broch een kort verhaal, van Alfred Döblin vijf fantastische schetsen, van Karl Kraus aforismen, van Ernst Toller een hoofdstuk uit zijn autobiografie, en van Kurt Tucholsky twee satires. Tevens is Erich Mühsam vertegenwoordigd in de rubriek *Tekeningen*, en Elias Canetti in *Essay*.

De rubriek *Vertaalde Poëzie* wordt gedragen door Heinrich Heine, vertegenwoordigd met de grootste consistente verzameling vertalingen van zijn poëzie in het Nederlands tot dusver. Naast Heine werk van Hölderlin en Rilke. Voor Heine voorts aandacht in *Anthologie* (van Conrad Busken Huet). In *Light Verse* onder meer Nelis Klokkenist, Drs. P en Kees Stip, en (in vertaling) Kraus, Morgenstern en Goethe.

Tenslotte vindt u in dit nummer een extra inlegvel, mede ter werving van mogelijke nieuwe abonnees, bedoeld als laatste hulde in dit Elsschotjaar aan de dichter van ‘Bij het doodsbed van een kind’, ‘De bult spreekt’, ‘Het huwelijk’ en ‘Tot den arme’, gedichten die nu te genieten zijn in vertalingen van de Engelse neerlandicus Paul Vincent.

Redactie

Nederlands proza

Beeldmateriaal
Jan Donkers

De man bracht zuchtend en met een theatraal gebaar zijn hand naar zijn voorhoofd. ‘De-jaren-zestig, de-jaren-zestig: ik kan die woorden niet meer horen weet je dat? Kunnen we niet afspreken dat je een andere term gebruikt als je 't erover hebt? Ruilverkaveling of zo, of weduwen-en-wezen-wet? Ja dat is het: weduwen-en-wezen-wet. Dus je mag in dat dossier van je opschrijven wat je wilt, jonge onderzoeker, maar als we erover praten zeg je: weduwen-en-wezen-wet. Dus: tijdens de weduwen-en-wezen-wet was Mees de Bree redacteur van het legendarische undergroundblad *Bilbo*...’ Hij grinnikte even.

De jongen schraapte zijn keel en zweeg beleefd enkele seconden. ‘Meneer de Bree,’ vervolgde hij toen, ‘we hebben u gevraagd naar het instituut te komen opdat we u enkele geselecteerde video-opnamen uit die tijd kunnen laten zien, waarvan we dan hopen dat u er uw onmiddellijke commentaar op wilt geven, uw reacties, uw herinneringen. We zijn geïnteresseerd in uw huidige perceptie van die periode en van de mensen met wie u toen samenwerkte. Onze projectleider heeft in samenwerking met de groep na inhoudsanalyse van al het relevante lees- en beeldmateriaal een tentatieve hypothese opgesteld, waarvan we hopen dat we na verwerking van de protocollen van u en de anderen die zich bereid hebben verklaard...’

‘Laat nou maar 's zien,’ onderbrak de man hem met opnieuw een zware zucht. Hij liet zich nog dieper in zijn stoel zakken en streek even met zijn hand door zijn dunnende haar. ‘Ik vind alles best, als jullie maar niet denken dat jullie met wat gesprekjes en het napluizen van al die ouwe onzin nog ooit een idee zullen hebben van hoe het toen was... maar laat zien.’

De jongen kantelde de luxaflex verticaal en drukte vervolgens op een toets van het video-apparaat. ‘Dit is fragment één,’ zei hij overbodig. De man herkende onmiddellijk het beeld dat op het scherm verscheen, van de eenzame stadsguerillero die uit dikke wolken rook of traangas naar voren trad, een rode vlag in zijn ene hand, een steen in zijn andere. Hij droeg een hooggesloten zwart

jack en een zakdoek voor zijn mond, en de luttele seconden dat hij in close-up werd gehouden, alvorens de camera op zijn werpgebaar uitzoomde, was zijn blik gepijnigd en intens. ‘Menno van Buuren,’ zei de man. ‘Op het Damrak. Maar dat wisten jullie toch al hè? Ha, Menno van Buuren!’ Al zijn venijn klonk door in de verachtende manier waarop hij de naam herhaalde. ‘Dan weten jullie toch ook dat Menno al jarenlang Monika van Buuren heet hè? Dat-ie als een monsterlijk oud wijf door het leven gaat? Dat-ie politiek tegenwoordig maar onzin vindt en meer geïnteresseerd is in dronken zeelui zijn bed in te praten? Dat-ie dat “werken aan zichzelf” noemt, aan zijn bewustzijn, aan zijn ik? Twintigjaar geleden probeerde-ie mij uit de redactie te gooien omdat-ie vond dat ik er revisionistische denkbeeelden op na hield. Nou is-ie alleen nog maar geïnteresseerd in die nagemaakte gleuf tussen zijn benen.’ Hij snoof vervaarlijk. De jongen probeerde zo onopvallend mogelijk te controleren of de cassetterecorder nog wel liep.

‘Is er misschien koffie of zo?’ hernam de man.

‘O ja, natuurlijk,’ antwoordde de jongen geschrokken, ‘ik zal wel even halen in de kantine. Wilt u, eh, alles derop en deran?’

De man knikte vaag, op een manier die liet weten dat zijn gedachten elders waren. Hij stond op en liet zijn blik enkele ogenblikken langs de memo's en stencils op het prikbord glijden. Toen liet hij zich weer zuchtend in zijn stoel zakken en bleef daar in gedachten verzonken hangen tot de jongen terugkwam.

‘Mag ik dan het tweede fragment laten zien?’ vroeg de jongen, nadat hij langdurig zijn koffie had koudgeblazen. Toen enig teken van instemming uitbleef drukte hij opnieuw de toets in.

Op het scherm verschenen enkele weinig professioneel gemaakte beelden van wat zonder enige twijfel een happening rond het Lieverdje moest zijn. Er werd wat dwaas gehold door ontroerend vaderlijk ogende politiemannen, omstanders stoven cafés binnen om buiten mepbereik van de zijspannen te komen. Dan zoomde de camera in op een verdwaasd groepje dat, met Robert Jasper Grootveld als alibi in hun midden, een onderkomen zocht in de portiek van de Athenaeum Boekhandel. Met een druk op de toets bevroor de jongen het beeld.

‘Van links naar rechts,’ viel de man in, alsof hij een teken had gekregen, ‘Theo Zwart, Babs Lacroix, Barend Leffels... zie je, met die grijze jas aan. Tegenwoordig eigenaar van het restaurant La Tour d'Or hier ter stede. Dat weten jullie toch hè? De voorrij-

kosten van de kok bedragen alleen al honderd gulden per persoon. Als je na het eten een Courvoisier bij je koffie bestelt komt Barend je hoogstpersoonlijk aan tafel berispen. Of je dan soms helemáál geen smaak meer hebt. Of je niet weet dat ze zoiets ordinairs alleen maar in de keuken gebruiken. Bij de bezetting van het Maagdenhuis was hij de man die bezetters die met vertrouwelijk materiaal om zouden gaan screende, op hun politieke betrouwbaarheid. Ik werd afgewezen natuurlijk. En ik me maar zorgen maken dat ik niet links genoeg was in vergelijking met al dat opportunistische tuig... Moet je ze zien, daar, tweede van rechts, Ger Siebeling, thans burgemeester van de bloeiende gemeente Z., en daarnaast...'

'Weet u dat zeker,' interrumpeerde de jongen haastig. 'Ik bedoel, eh, niet dat-ie burgemeester is, maar dat 't 'm is bedoel ik. Siebeling dus.'

'Jazeker jonge zonderzoeker,' viel de man geërgerd in. 'Dat is 'm, gifbelten-Gerrie, toen nog zonder moderne bril en vlotte blazer.'

'Kunt u zich nog, laten we zeggen, bepaalde dingen herinneren uit die tijd? Wat weet u nog van 'm?'

De man schaterde. 'Wat ik nog van 'm weet? Dat-ie het lulletje van de groep was, van elke groep. Dat-ie altijd al blij was als-ie mee mocht doen, maar dat-ie hoofdzakelijk een blok aan ons been was. Ik zal je een voorbeeld geven, ik denk dat het in 1963 was. Zeggen de namen Bob Been en Geert van de Reyt je iets?'

'Om te beginnen moeten we een auto hebben,' zei Bob daadkrachtig, 'maar ik ben bang dat Geert dit keer wel niet zoveel zin zal hebben want die heeft een veel te lucratieve handel.' Hij duidde met zijn hoofd in de richting van Geert, een lange baardige jongen met een bruin ribfluwelen jasje. Hij liep rond met een pakje door hem zelf vervaardigde fotomontages van Luns en De Quay als Papoea's, met elk een speer in de hand en gekleed in een gleufhoed en een enorme peniskoker.

Mees keek de andere kant op. Als altijd kon hij zijn ogen niet afhouden van het haar van de barman. Het was diepzwart en gepommadeerd en van beide zijden ongeveer vanaf de hoogte van de bovenkant van de oren omhooggekamd totdat de beide lapjes elkaar midden op de schedel ontmoetten en zich met grote zorgvuldigheid in elkaar vastgrepen, aldus de illusie scheppend van een

ononderbroken, gezond haargazon... Mees boog zich verder voorover om nog beter te kunnen zien, maar daar richtte de barman het hoofd alweer omhoog en reikte hem de beide glazen pils aan.

Bob stelde voor het Geert toch te vragen; ze kenden verder niemand met een auto die voor hun plannen voelde. Mees keek tegen Geert op, hij was ouder dan zij en gedroeg zich soms tegenover hen en hun jaargenoten alsof hij met enkele zinnen het nut van hun activiteiten op zeer wankele basis zou gaan stellen. Bob werkte zich door de rokerige, bruine ruimte naar achteren en ging naast Geert staan. Hij legde hem uit wat ze van plan waren.

‘In de etalage van een van die lege pandjes die tegen de Nieuwe Kerk aangeplakt zitten, weet je wel, daar aan de Nieuwe Zijds, daar staat een metershoge foto van Frank Buchman achter het venster. Je begrijpt dat dat niet kan,’ voegde hij er met een lachje aan toe. Geert knikte.

‘Ga je mee met de auto?’ vervolgde Bob. Geert apprecieerde zichtbaar de sprong in de redenering en stemde lachend toe.

‘Ik blijf hier nog een half uurtje, dan ben ik wel los denk ik. Als jullie in de tussentijd voor een flinke kei zorgen...’

‘Prima,’ zei Bob. Hij keek op zijn horloge. Het was drie uur, de drukte in de sociëteit was nu op een hoogtepunt. Over een uur zou het licht beginnen te worden en dan werd de hele operatie al wat linker, dus over een halfuur, ja dat zou goed uitkomen.

Tegen kwart voor vier zaten ze in Geerts eend: Geert achter het stuur, Bob naast hem en op de achterbank Mees en Ger Siebeling, die de enorme klinker op zijn schoot had. Ger had maar weinig gezegd tot dat moment maar toen de auto de Utrechtsestraat indraaide zei hij ineens, bijna struikelend over zijn eigen woorden: ‘Volgens mij is het Bob zijn beurt om te gooien. Ik heb bij het Portugese consulaat gegooid, vorige week.’

‘Ja maar je hebt misgegooid, stomme lui, zodat ik het later over moest doen. En bij de Spaanse ambassade hebben Mees en ik ook gegooid en heb jij alleen maar op de uitkijk gestaan,’ rekende Bob hem rustig voor. ‘Dus...’

‘Maar ík heb toen het ANP gebeld,’ sputterde Ger.

‘Nou ja, kunst,’ onderbrak Geert hem fel, die duidelijk ongeduldig begon te worden. ‘Wat is daar nou voor lef voor nodig, om een verontwaardigde stem op te zetten in een telefooncel en zeggen dat je een toevallige passant bent die et cetera?’

Ger keek zwijgend uit zijn raampje terwijl ze het Rembrandtsplein over reden. Het was nu het stilste deel van de nacht, zag Mees tot zijn voldoening. Op de hoek van de Halvemaansteeg stonden wat pooiers en nachtbrakers in broodjes te happen. Voor hen zat het vertier er op, en voor de melkboeren, postbodes en bakkers was de dagtaak nog niet begonnen. Geert draaide de Halvemaansteeg in en Ger stelde haastig voor nog iets te gaan eten, maar de anderen wezen dit onmiddellijk af. Er moest gehandeld worden. Mees besefte dat Ger bang was; hij wist dat hij zelf ook geen held was, maar zijn eigen lafheid was er een van het soort waarin de angst om die lafheid te tonen aan anderen alles overheerste. Het was hem onvoorstelbaar dat Ger zich zo liet kennen.

‘Zeg Ger, je bent toch niet bang hè?’ begon Bob op treiterige toon.

‘Weet je wat het met jou is, je maakt je niet kwaad genoeg op de momenten dat het erop aan komt.’

‘Nou, ik vind die Frank Buchman ook niet zo eh, erg...’

‘Ger,’ doceerde Mees plechtig, ‘die Morele Herbewapening is het gevaarlijkste zootje schorum dat zich in het westen over de diverse landsgrenzen heen durft te manifesteren. Ze willen een ideologie uit de grond stampen om die tegen de communistische te stellen. Ze vinden dat het westen geen ruggegraat meer heeft en daarom spoedig onder de voet gelopen zal worden door het bevlogen rooie tuig. Alles wat je maar kunt bedenken is fout aan die lui. Als die mensen hier in Nederland hun ideologie aan de man gaan brengen wordt het een heilstaat die voor het duizendjarig rijk nauwelijks onder zal doen.’ Hij praatte met een dwingend staccato dat zich niet liet onderbreken en liet zijn donkere ogen daarbij van man tot man door de auto dwalen. ‘Ze zitten al tot in de hoogste toppen van de PvdA, ik zweer het je. En die Buchman, dat is de *capo di tutti capi*, het opperschoelje, de man die het allemaal uitgevonden heeft. En die Buchman ga *jij* midden in zijn rotsmoel raken met *deze* kei. En nu wil ik verder niets meer horen.’

Bob en Geert grinnikten. Terwijl ze over het Rokin reden constateerde Mees dat voor hen uit de lucht al enigszins lichter begon te worden. Er passeerde hen een enkele auto. Ze mochten niet al te lang meer wachten.

Geert parkeerde zijn eend rochelend voor het postkantoor en bleef, met draaiende motor, achter het stuur zitten zodat hij de Mozes en Aäronstraat in de gaten kon houden, langs het paleis.

Bob posteerde zich op de hoek van het postkantoor vanwaar hij de Raadhuisstraat kon overzien en het zuidelijk deel van de Nieuwezijds, Mees een eind verder op de Nieuwezijds Voorburgwal zodat hij alle verkeer uit noordelijke richting kon zien aankomen. Het was doodstil toen Ger langzaam, de klinker moeizaam onder zijn colbertje gepropt, de rijweg overstak. Hij bleef staan op de vluchtheuvel, een meter of vier van de etalage verwijderd. De kleine pandjes waren alle in een tamelijk haveloze staat en de meeste etalages werden alleen voor reclame gebruikt. En daar staarde het twee meter grote hoofd van Frank Buchman Ger toe, een vriendelijke oom met een brilletje, vast aardig tegen zijn kinderen en huisdieren. Links en rechts stonden naast de foto enkele uitvergrote teksten.

Ger keek om zich heen, eerst in de richting van de auto. Geert stak zijn hand omhoog vanuit het omhooggeklapte raampje, ten teken dat alles veilig was. Verderop hield ook Bob zijn hand geheven, maar Mees schudde nadrukkelijk zijn hoofd en inderdaad sjokte er even later een taxi voor het postkantoor langs. Toen stak ook Mees zijn hand de lucht in. Maar Ger deed niets. Hij staarde naar de foto, de etalageruit en schoof de steen verder weg onder zijn jasje.

‘Ger, het is de klassevijand,’ riep Mees hem toe. ‘Ze zijn erger dan de nazi's. Als ze het voor het zeggen krijgen gaan je vader en je moeder er aan, worden al je boeken verbrand, ga je het werkkamp in, wordt je hele...’

Toen kwam de steen. Ger maakte een raar, meisjesachtig werpgebaar, de klinker beschreef een flauwe boog en plofte dof tegen het hout van het smalle vensterbankje aan, vlak onder de ruit. Bob kon, van veraf, zijn ogen nauwelijks geloven; ‘hij heeft misgegooid!’ hoorde hij zichzelf roepen, verbijsterd, tegen niemand in het bijzonder. Geert begon te schaterlachen maar Mees holde vreselijk vloekend in de richting van de etalage, daarbij bijna tegen Ger opbotsend wiens enige impuls was zich uit de voeten te willen maken.

Slechts een noodkreet van Geert weerhield Mees ervan het karwei alsnog af te ronden, hij draaide zich om en rende ook in de richting van de auto, die al zachtjes wegsputterde. Hij dook bijna op de schoot van Ger neer, die het deurtje achter hem dichtklapte. Met een kalm gangetje reden ze zo richting Spui, terwijl de door Geert van veraf bespeurde politiekever net de hoek van het paleis

om draaide.

Vanaf de achterbank van de eend klonk een gesmoorde, grauwende kreet. Mees had Ger bij zijn stropdas vastgegrepen en trok die stevig aan, terwijl hij met zijn andere hand ritmisch zijn maagstreek bewerkte.

‘Grote oetlul, wat hebben we nou aan jou!’ schreeuwde hij hem recht in zijn gezicht. ‘Jongens, hij gaat de gracht in, hoe moet je met zulke mensen nou de revolutie beginnen!’

Ger uitte kreten van pijn en Geert moest wel snel de auto stilzetten om Bob te helpen het gepijnigde slachtoffer uit de handen van de razende Mees te bevrijden. Uiteindelijk liet deze laatste zich met gesloten ogen in zijn autostoel achterover zakken. Niemand sprak, ook Ger niet, die pogingen deed zijn stropdas weer te fatsoeneren. Geert en Bob keken voor zich uit.

Het was al bijna licht, een wandelend echtpaar keek nieuwsgierig in het voorbijgaan de auto in waarin vier jongens onopvallend zaten te doen. Verderop, op de hoek van de schilderijenwinkel van Karbargerboer aan het Spui stond een man zijn hond uit te laten. Geert haalde even snorkend zijn neus op en startte toen de auto. ‘Ger doet niet meer mee,’ besloot hij eenvoudig.

Er viel een stilte, waarin de jongen opnieuw de veters van zijn Nikes losmaakte en weer vastknoopte.

‘Nou ja, ik geef toe dat 't niet een erg wereldschokkende gebeurtenis was,’ besloot de man. ‘Maar begrijp je ongeveer wat ik bedoel?’

De jongen knikte. ‘Vindt u het goed dat we dan nu verder gaan met fragment drie?’

Zelfdoding in Gebouw K
Reinold Widemann

‘Heb ik je ooit verteld van die jongen die zich in mijn klas ophing?’ Karl Arends leidde mij in een hoek van de kamer en keek schichtig om zich heen. ‘Ze hoeven het niet allemaal te horen,’ zei hij.

Ik vulde onze glazen. Karl dronk het zijne in een teug leeg en fluisterde: ‘In de vroege ochtend van 5 januari hing een van mijn leerlingen boven het bord. Ik knipte het licht aan en daar zag ik hem: Gerben te Riet.’

Ik reageerde geschrokken. Karl greep me bij een arm en bezwoer me geen aandacht te trekken. ‘Wat?’ siste ik. ‘Wil je me vertellen dat Gerben te Riet een leerling van je was?’

‘Dat was hij.’

‘Waarom heb je me dat niet eerder gezegd?’

‘Het leek me niet nodig, ik kon het niet, maar wat maakt het uit?’

Ik vloekte.

‘Eens zou je er toch achter zijn gekomen,’ zei hij.

Iemand draaide de muziek van Bad Company harder.

‘Precies wat ik nodig heb,’ zei Karl. Hij haalde twee nieuwe beugelflessen, nam de tijd zorgvuldig twee vingers schuim in zijn glas te creëren en keek er voldaan naar. ‘Het was mijn vierde jaar en mijn idealen waren al tot minder dan tien procent gereduceerd, minder dan de veiligheidsmarge die je moet aanhouden om niet gek te worden in het onderwijs.’ Hij dronk, de twee vingers schuim bleven op zijn bovenlip achter. ‘We zaten toen verspreid over zeven dependances. Op die bewuste maandagmorgen, de eerste dag na de kerstvakantie, was ik als enige ingeroosterd in wat we noemden Gebouw K, een houten barak met drie lokalen, twee toiletten en een kleine koffiekamer. De kachel was weer eens kapot, het was er ijzig koud en ik had gloeiend de pest in, niet alleen vanwege die kachel. Toen ik in die stemming de arme Gerben boven het bord aantrof, was het eerste wat ik dacht: wat een vak! De eerste dag na de vakantie en dan meteen al die ellende,

een leerling die zich van kant had gemaakt...'

'Niet alleen maar een leerling,' onderbrak ik hem.

'Oké, oké, maar zo werkt dat niet. Wat zou jij doen als je bijvoorbeeld je eigen zoon in de klas had?'

Ik zei niet te weten wat hij bedoelde.

'Je zou hem puur als leerling zien, in feite zou je hem nog meer als zodanig behandelen dan alle anderen, omdat je elke schijn van bevooroordeeld zijn vermijden wilt.'

Ik antwoordde niet. Zijn vergelijking leek me onzinnig.

'Maar om op mijn verhaal terug te komen, ik bevond mij in een uiterst hachelijke situatie, tenminste zo dacht ik er op dat moment over. Ik voelde me bedreigd, misschien ook gekwetst, dat weet ik niet meer zo precies.'

'Schuldig,' zei ik, 'je voelde je schuldig.'

'Onzin! Voor schuldgevoel moet je een helder hoofd hebben, zoiets komt altijd pas later; op het moment zelf voel je je beetgenomen, zelfmedelijden of wat dan ook, maar geen schuld. Ik was helemaal alleen, zoals ik al zei, nog geen collega's dat eerste uur en wat moet je dan?'

'De politie bellen.'

'Het mag vreemd klinken, maar dat kwam niet bij me op. Ik belde zelfs niet naar het hoofdgebouw. Alles wat ik dacht was: ik moet iets doen, ik moet iets doen, ik moet de leerlingen opvangen, zorgen dat ze niet in paniek raken. Een soort automatische piloot nam de besturing van mijn hersenen over, ik handelde uitsluitend nog als leraar, de man die verantwoordelijk is en koste wat kost de orde moet handhaven. De klas stroomde vol en ik vroeg iedereen kalm te blijven. Hoe het mogelijk is weet ik niet - misschien omdat ze geen keus hadden, geen kant op konden midden in de winter in de rimboe - maar ze deden wat ik vroeg. Heel stil schuifelden ze naar hun banken en vervolgens zagen twintig paar ogen mij hulpbehoevend aan. Buiten sneeuwde het, binnen zaten we te rillen van de kou en ik kreeg het gevoel dat we waren afgesloten van de rest van de wereld.'

Er klonk gejoel. Een van de gasten had een glas rode wijn omgestoten over het witte vloerkleed. De vrouw des huizes vloog verhit langs ons heen en keerde terug met spons en doek. 'Poor Lucy,' grinnikte Karl Arends. 'Dat heb je als je een feestje geeft in je nieuwe huis.' De brokkenmaker putte zich uit in verontschuldi-

gingen, probeerde onhandig te helpen, liep haar achterna, werd onder applaus aangemoedigd en kreeg een rood hoofd toen de gastvrouw hem kwaad een grote zak noemde.

‘Je was aan het vertellen,’ zei ik.

‘Wat? O ja, Gerben.’ Hij zweeg.

‘Nou? Hoe ging het verder? Wat deed je toen ze je allemaal zaten aan te staren?’

‘Wat ik deed? Ik begon met de les.’

‘Huh?’

‘Ik begon met de les.’

‘Absurd.’

‘Absurd, zeker, maar ik deed het. Zij het dan dat ik de stof aanpaste aan de omstandigheden en daarom begon over...’

‘Zelfmoord.’

‘Inderdaad, zelfmoord.’

‘Belachelijk.’

‘Belachelijk, ook dat, natuurlijk. Je zou me een plezier doen niet steeds je oordeel klaar te hebben!’

Ik zei niets.

‘Goed dan, wil je weten hoe het verder ging of niet?’

Ik knikte.

‘Ik begon dus met een les over zelfmoord, of zelfdoding zoals dat tegenwoordig genoemd wordt. Het toeval wilde dat ik in de vakantie wat artikeltjes over het probleem had gelezen.’

Het zal ook niet, wilde ik zeggen.

‘Zoals te doen gebruikelijk schetste ik het probleem eerst in hoofdlijnen - statistisch onderbouwd - om vervolgens de stof te verbijzonderen naar aanleiding van de voorhanden zijnde casuspositie. Ik vertelde dat het aantal zelfdodingen de laatste jaren was toegenomen, dat de tolerantie ertegenover gegroeid was, maar dat er nog altijd een taboe op publikatie in de media rustte vanwege het gevreesde voorbeeldeffect. Daarbij haalde ik het onderzoek van Phillips aan waarover ik gelezen had, dat handelt over het verband tussen dergelijke publikaties en de toename van het zelfmoordcijfer in Amerika.’

‘En?’ kon ik niet nalaten op te merken. ‘Vonden ze het boeiend?’

Karl dronk van zijn bier en keek de kamer rond. Zijn blik bleef rusten op een volle boezem die uit een der avondjurken leek te willen ontsnappen.

‘Zeker,’ zei hij, ‘zeer boeiend zelfs.’ Hij liep weg om een nieuwe fles te halen, waarvoor hij zich over het bewuste kledingstuk moest buigen.

‘Moest ik voor jou ook nog wat meebrengen?’ vroeg hij hoopvol, terwijl hij zijn glas vulde.

‘Ik ga zelf wel,’ zei ik.

‘Hoe dan ook,’ vervolgde Karl toen we weer tegenover elkaar stonden, ‘na mijn verhaal, mijn les moet ik zeggen, bleef het doodstil.’ Hij staarde in zijn glas en mompelde: ‘Waanzin natuurlijk.’

‘Weet je,’ zei hij, ‘ik was in die tijd niet zo goed in orde, en in zo'n situatie heb je op zijn zachtst gezegd geen zin in toestanden. Je kunt eigenlijk geen enkele verantwoording meer aan buiten de normale routine om, je wilt niet langer opgezadeld worden met wat je ziet als sores van anderen, je hebt aversie tegen alles wat maar naar betrokkenheid of schuldgevoel zweemt, kun je me volgen?’

‘Nee,’ zei ik naar waarheid.

Karl vloekte.

‘Verdomme, begrijp je het dan niet? Ik kénde Gerben te Riet!’

‘Hij was een leerling van je.’

‘Doe niet zo lullig, je weet best wat ik bedoel!’

‘Waarom heb je destijds niet gezegd dat hij een leerling van je was?’

‘Daar had je geen zak mee te maken! Hou toch eens op! - Het zou de zaken maar vertroebeld hebben, jou kennende!’

‘Rustig maar,’ suste ik. ‘Hoe liep het af?’

‘Goed, heel goed zelfs...’

Karl presenteerde een Wilde Havanna, ik gaf hem vuur.

‘Mijn les over zelfmoord duurde bijna drie kwartier tot ik mij er met een schok van bewust werd dat ik nog met die dode jongen in mijn maag zat.’

‘Was je hem vergeten?’ sneerde ik.

‘Ik had nog vijf minuten, kreeg het plotseling akelig benauwd en verbeelde me zelfs dat Gerben tot leven kwam, me aanstaarde en zei: Net goed!’

‘Net goed? Bedoel je...’

‘Ik weet waar je aan denkt, maar dat is het niet. Niet alleen tenminste. Hij kwam regelmatig bij me thuis, een vreselijk oud wijf eigenlijk. Op het laatst moest ik wel grof worden - toen jij hem

ontmoette was onze, laat ik zeggen verhouding al lang verstoord, gestoord eigenlijk.'
'Hij zag een leermeester in je, had ontzag voor je oordeel...'
'Het was een oud wijf!'
'Hij steunde op je...'
'Klitte aan me, plakte, kleefde!'
'Vertrouwde je... en jij was niet getrouwd.'
'Wat wil je daarmee suggereren?' vroeg Karl gebeten.
Ik ontweek zijn blik en zei: 'Chicago - prima groep nog steeds.'

'Ik denk wel dat ik hem gedesillusioneerd heb,' zei Karl toen hij met alweer een nieuwe fles bier terugkeerde. 'Hij was nog zo jong eigenlijk.'
'Ik weet niet wat je je intussen allemaal in je hoofd gehaald hebt, Karl, maar het was ook een muzikant van niks. Die jongen had het veel te hoog in zijn bol, en ik moet je in één ding gelijk geven: het wás een oud wijf.'
'Hij was nog jong,' zei hij gelaten.
Even meende ik tranen in zijn ogen te zien.
'Maar hoe is het nou precies afgelopen, je hebt nog steeds niet verteld hoe het is afgelopen,' onderbrak ik zijn gedachten.
'Wat? O, ja, ik ben er onderuit gekomen,' grijnsde hij.
'Er onderuit?'
'En hoe! Juist op het moment dat ik geloofde alle controle over mezelf te verliezen - ik dacht dat ik Gerben hoorde ademen, zag bewegen - juist toen schoot mij iets te binnen, een goddelijke ingeving als het ware. Ik zei tegen de klas: Zou het jullie wat uitmaken de ontdekking van Gerbens zelfdoding uit te stellen tot het volgende uur?'
'Hè?'
'Ja, niks hè, dat is alles, zo simpel was het. In een flits schoot namelijk door me heen dat Hoogevorst me na de pauze af zou lossen, Engels. Ik wist dat ze hartgrondig de pest aan hem hadden.'
Hij keek mij triomfantelijk aan en hief het glas.
'Wil je daarmee zeggen...'
'Dat wil ik inderdaad zeggen. Het duurde maar even of ze grepen mijn voorstel met beide handen aan en een golf van sadistisch genoegen ging door de groep.'
Ik keek hem ongelovig aan.

‘En weet je wat het aardigste moment was? Dat was toen ik in mijn auto wilde stappen en Hoogevorst tegen het lijf liep. Hoi Henk, riep ik, goeie vakantie gehad? Geweldig Karl, zei hij, hoe was 2c van morgen? Rustig Henk, zei ik, heel rustig. Nou dat treft, zei hij, ik heb nog een leuk kerstkado voor ze: onverwacht schriftelijk... Ik geloof dat ik wel vijf minuten in de auto heb zitten lachen.’

Karl Arends liep weg en mengde zich tussen de uitgelaten gasten.

‘Waar hebben jullie het toch zo lang over gehad?’ vroeg mijn vrouw. ‘Jullie stonden daar zo stiekem achteraf met z'n tweeën.’

‘Oh, niets bijzonders, over school, je weet wel.’

‘Ach, getverderrie,’ zei ze vol walging. ‘Het is maar goed dat die Arends hier weggaat.’

‘Weggaat?’

‘Ja, wist je dat niet? Hij heeft nog een mooi antiek bureau te koop, dat hij niet mee kan nemen naar Aruba.’

Het Naamloze Meisje
L.H. Wiener

Toen ik op een middag aandrang voelde om de ijskast met Rudolph aan te spreken, besefte ik voor de eerste maal dat ik begon te vereenzamen. Het was me weliswaar al eerder opgevallen dat ik af en toe in mezelf praatte, maar tot dan toe had ik er niet veel aandacht aan besteed. Het leek me nogal voor de hand liggen dat als men gedurende drie weken met zo goed als geen ander levend wezen in gesprek treedt men zo nu en dan maar eens het woord tot zichzelf moet richten.

Overigens waren het tamelijk onbetekenende zinnetjes die ik dan sprak, zoals: *de chaos is groot maar ik ben groter* of: *de genever is bijna op*. Ik denk trouwens dat ‘hardop denken’ beter weergeeft wat ik bedoel dan ‘in mezelf praten’. Het konden allerlei gedachten zijn die mij op een gegeven moment door het hoofd gingen en die dan plotseling spontaan woord vatten.

Maar toen ik dus bij het openen van de koelkast het gevoel kreeg iemand een hand te geven en ik in dit onbewaakte ogenblik het stomme apparaat ook nog Rudolph wilde noemen, schrok ik toch even. Waarom ik de ijskast had geopend wist ik ineens niet meer en ik wierp hem met kracht dicht.

> Een doffe, gedempte dreun.
> Binnen in het koelhuis viel iets om.

Ik ging voor de spiegel staan en keek mezelf aan. In mijn schedel woedde het dagelijkse gevecht. Het bekende, drukkende gevoel achter mijn voorhoofd, waar ik niet mee geboren was. Een regelmatig, zwaar bonzen, waardoor bij vlagen mijn hoofd leek te barsten, alsof mijn schedel te weinig ruimte bood om de klont pijn van mijn hersens te bergen.

Het werd hoog tijd met iemand weer eens wat woorden uit te wisselen. Drie weken na Het Naamloze Meisje. Zou ze er nog zijn? Zou ze nog leven?

> Ik waste me grondig.
> Schoor mijn baard af.

Stak geld bij me voor spraakwater.
En toog op weg.
Op weg naar de toog.

Ik liep over de Zijlweg in de richting van café De Zwarte Swaen toen er iets eigenaardigs gebeurde. Een eend kwam van het Hasselaersplein laag vliegend de Zijlweg in en botste met een klap tegen de motorkap van een naderende auto. De vogel beschreef vervolgens met stil uiteen hangende vlerken een grote boog door de lucht en smakte daarna tegen het asfalt, waar hij bewegingloos bleef liggen.

Ik bleef staan.

Het dier lag midden op de weg en twee auto's na elkaar reden er rakelings langs. Ik dacht dat hij dood was en wilde juist verder lopen toen ik zag dat hij zich toch nog bewoog. Versuft kwam hij overeind en deed een paar wankelende stapjes, maar toen zakte hij weer door zijn poten en bleef op de weg zitten. Een vrachtwagen reed over hem heen, zonder dat de wielen hem raakten. Door de luchtdruk en wellicht vanwege een schrikreaktie rolde de eend opnieuw omver. Ik rende nu tussen het verkeer door de weg op en greep het beest beet. Het was een woerd. Ik voelde zijn hartslag bonken in de kom van mijn handen.

Wat moest ik doen?

Ik besloot hem thuis zolang in een doos te zetten en die avond te bezien wat er verder moest gebeuren. Ging hij dood dan had hij pech, werd hij beter dan zou ik hem loslaten, bijvoorbeeld bij de Bokkedoorns op de Zeeweg; daar was het een eldorado voor dit soort vogels.

Even later liep ik weer over de Zijlweg, overwegend dat er in een stad met tweehonderdduizend inwoners toch wel een aantal levenden zouden overblijven die de moeite van het aanspreken waard waren. Het Naamloze Meisje was inderdaad wel iets heel bijzonders geweest, maar nog geen week daarvoor had ik toch ook met een ander *mensch* kontakt weten te bewerkstelligen dat aardig genoemd mocht worden en dat tot een nog veel bevredigender resultaat had kunnen leiden ware het niet dat het mijn kontaktpersoon in eerste instantie te doen bleek om een lijfelijke konfrontatie van onze lichamen en dergelijke, terwijl het mij slechts ging om een soort verbale aanraking.

Zittend op een bankje in een park spraken wij aanvankelijk over het park zelf en het weer dat zich zo bijzonder goed leende voor een gesprek in de zon, gezeten op een bankje in het park etc. Later spraken wij wat meer over onszelf met alle gevolgen van dien. Mijn gesprekspartner voorzag in zijn onderhoud als etaleur, aangezien hij graag iets kreatiefs deed. Een etalage, zo legde hij mij uit, was een kleine wereld op zich. Een verstild moment in een eigen realiteit, als ik het goed onthouden heb. De etaleur scheen op die wijze een wereld te kreëren die zijn eigen unieke sfeer ademde.

Ik knikte alsmaar, want ik begreep er niets van.

Maar tegelijkertijd voelde ik mijn verstening afnemen en begon er langzaam weer wat leven door mijn aderen te sijpelen. Hier was tenminste een vriendelijk mede*mensch* die mij iets over zichzelf vertelde. Etalages, toe maar. En het verstilde moment in een eigen unieke wereld.

- Ik hou gewoon van etalages, zei mijn bankgenoot, in alle eenvoud samenvattend wat hem bewoog.

- Ik sta er vaak voor te kijken, beaamde ik.

- Er valt zoveel te zien dat niet direkt opvalt, vervolgde hij nu geestdriftig.

- Er zit waarschijnlijk wel veel symboliek in het etalage-wezen, probeerde ik daarop.

- Symboliek? Het is gewoon het leven zelf. Maar een moment dat verstild is. Een etalage is eigenlijk een uitgebeelde foto.

- O ja, op die manier...

- Let's go to my place..., zei hij toen.

Waarom hij plotseling in het Engels overging bleef mij onduidelijk, maar zijn bedoelingen begreep ik beter toen hij zijn hand op mijn bovenbeen plaatste en zachte, knedende bewegingen begon te maken.

- No thanks..., zei ik en liep weg.

Dat voorval had zich in de stad Amsterdam afgespeeld, een stad met een miljoen inwoners. Zou dat nu betekenen dat men in de stad Amsterdam vijfmaal zoveel kans heeft een kontakt te leggen als in de stad Haarlem?

In het café De Zwarte Swaen bevonden zich geen *menschen*, dat wil zeggen, aan de lange stamtafel zaten enkele oudere heren het dominospel te beoefenen, zoals zij dat al decennia lang dag in dag uit deden. Het waren levenden, dat viel niet te ontkennen, maar te-

gelijkertijd waren zij dood; morsdood. Hun hoofden leeg, hun aderen vol gruis, hun stramme vingers nog alleen in staat de domino-stenen te kantelen en te verschuiven. Deze heren aan tafel waren entourage, zij waren dekor; zij zaten er wel maar zij waren er niet. Zij leefden wel maar zij waren dood. Zoals de meeste personen.

De kastelein praatte zo nu en dan maar hij zei niets. Hij gebruikte zijn stem. Hij maakte geluid. Maar ook de glazen die hij spoelde kon ik horen. Het was een slurpend geluid gevolgd door een tik als het glas werd neergezet op het verchroomde uitlekrooster. Er heersten de normale cafégeluiden, kortom. Ook de kastelein was dekor. Het zou argwaan wekken als hij niets zei, maar alleen daarom sprak hij.

Ik nam plaats aan het raam en keek naar buiten. Het leven buiten deed ook net alsof. Er liepen wat personen. Waarom niet. Op gezette tijden kwam er ook een auto langs, een fietser, enkele kinderen uit school. Eenmaal zelfs een autobus. Wat een moeite allemaal. Overal dat verkeer maar gaande houden en alles voor niets.

De tijd verstreek.

De enige zinvolle beweging die bestond werd gemaakt door de wijzers van een klok. Het enige zinnige geluid was het tikken van het mechanisme. Voor het overige bestond er niets.

Ik bestelde twee glazen bier en begon voor me uit te staren naar een grote foto van de tram die vroeger tussen Amsterdam en Zandvoort reed. Hij reed ook hier langs café De Zwarte Swaen en door de Zijlweg. Nu was hij alleen nog een foto. De rails waren weggehaald en vervangen door asfalt.

De Budapester werd hij genoemd, naar zijn stad van herkomst.

Ik keek om me heen. Langs de muren van het café hingen vergrotingen van foto's die De Zwarte Swaen toonden zoals die geweest was aan het begin van deze eeuw. Nauwelijks personen, geen verkeer. Een enkele fiets. Bestrating van bolle keien. Een klok als uithangbord aan een gevel. Op die klok was het zeventig jaar geleden. Misschien - wie kon het zeggen - zat een van de kinderen op die foto's nu wel te domineren aan de stamtafel.

De tram reed niet meer, ik wist het, maar toen ik mijn ogen sloot hoorde ik de wielen van de oude Budapester piepen in de rails, die al zo lang geleden waren weggehaald en sterker nog, toen ik mijn ogen opende en naar buiten keek zag ik hem ook

voorbijkomen. De rails waren opgebroken en de haltes verwijderd, inderdaad, en van de tram zelf bestonden alleen nog foto's, maar de fysieke aanwezigheid van iets was niet per se noodzakelijk om het bestaan ervan aan te tonen. De oude heren aan de stamtafel waren fysiek aanwezig, maar ze bestonden niet. De kastelein stond op zijn post, maar hij maakte slechts het verschil uit tussen een vol en een leeg glas. Ik zag hem niet. Ik zag slechts dat mijn glazen moesten worden bijgevuld.

Hij was geen *mensch*.

Hij zou het kunnen zijn of worden, maar louter in zijn funktie als kastelein was hij het niet. Ik bestelde twee glazen bier. Bier moet men drinken, genever nipt men; meestal.

Bestaan of niet bestaan, dood zijn of leven; de geldigheid van deze begrippen was afhankelijk van de waarneming ervan.

En toen geschiedde het wonder.

Het Naamloze Meisje kwam weer binnen...

Zo maar, 's middags.

En juist nu ik er was.

Ja, zij was het. Ik herkende haar direkt. Dat prachtige haar...

De dominerende heren keken niet op of om; zagen haar niet eens.

Ze ging aan de bar zitten en legde een pakje sigaretten voor zich neer, bestelde iets te drinken. Ik herinnerde me dat ze drie weken tevoren precies op dezelfde plaats aan de bar was gaan zitten, met dat verschil dat ikzelf toen ook aan de bar zat en het kontakt als vanzelf ging. Ik had zelfs de indruk gehad dat ze doelbewust naast me was komen zitten. De rest was toen zo snel gegaan dat ik niet eens haar naam te weten was gekomen. Zou ze een slechte indruk hebben overgehouden van onze vorige ontmoeting? Als dat zo was zou ik waarschijnlijk weinig kans maken onze kennismaking te hernieuwen.

Toch moest ik het er op wagen.

Ik dronk mijn bier op, liep naar haar toe en nam naast haar plaats aan de bar.

De kastelein volgde mijn handelingen.

Ze staarde voor zich uit en leek mij niet op te merken. Ze had een glaasje genever in haar hand dat ze voorzichtig aan haar mond zette, in gedachten verzonken. Ik schatte haar leeftijd rond de twintig.

Hoe was het gegaan, drie weken eerder?

Het was een avond geweest in het weekend, herinnerde ik me. De Swaen was zo warm en vol dat men buiten op de stoep stond. En plotseling, tussen al het gekrakeel, had ze naast me gezeten. Het Naamloze Meisje. We keken elkaar aan. Ze had grote, lichtgrijze ogen en sluik, blond haar dat tot op haar schouders hing. Als principieel tegenstander van overbodige gesprekken was ik eerst nog op mijn hoede geweest om niet te vervallen tot oppervlakkig café-gebazel; mochten wij tenminste woorden gaan uitwisselen.

Hetgeen gebeurde.

Ze was bijzonder onbevangen en fris, merkte ik al gauw en ik vertelde haar daarom naar waarheid dat ik schoolmeester was en vakantie had. En dat ik naar café De Zwarte Swaen was gegaan om eens een interessante *mensch* te ontmoeten.

- Dan zit er nu een naast je, zei ze onmiddellijk.
- Of anders om me langdurig te laten vollopen op gedegen, ouderwetse wijze.

Een uur later verlieten we samen het café.

En nu zat ik opnieuw naast haar, al had ze me nog niet opgemerkt. Maar ook dat was een kwestie van tijd.

Was het toeval dat ik juist nu weer naar De Zwarte Swaen was gegaan? Was het toeval dat Het Naamloze Meisje nog geen half uur na mij het café was binnengekomen? Alles was als toeval mogelijk, overwoog ik. En waarschijnlijk was het beter dat men de ware toedracht van sommige gebeurtenissen niet kende. Zo behield het leven tenminste nog enig reliëf.

Maar nu aktie.

Ik legde mijn hand op haar arm. Met een ruk van haar hoofd keek ze me aan. Ogenblikkelijk klaarde haar gezicht op.

- Hé, hallo...
- Hallo, zei ik. Hoe gaat het met je.
- Slecht.

De kastelein zei iets dat ik niet verstond.

- En met jou? vroeg zij.
- Kijk eens..., begon ik filosofies, goed en slecht zijn geen hanteerbare begrippen. Wat voor de een goed is kan voor de ander slecht zijn. Waar het om gaat is of je gezond bent. Ben je gezond?

- Ik rook als een ketter, maar gezond ben ik wel, geloof ik.
- Dan gaat het dus goed met je.
- Wat een gelul.
- Inderdaad... Wil je nog iets drinken?

Ze leegde in één teugje haar glas en zette het weer klaar op de bar. Ik bestelde bier en genever.

De kastelein had weer bestaansreden; hoorde er ook even bij.

- Weet je dat ik niet eens weet hoe je heet, zei ik toen.

Ze keek me aan en glimlachte.

- Nee, wat gek eigenlijk, hè?

Maar haar naam zei ze niet.

We zwegen en de kastelein zette de volle glazen neer. Ik wees hem er op dat de borrel een meter meer naar links moest worden verplaatst. Hij schoot in de lach, maar deed wat ik hem vroeg.

Daarna begon ik te vertellen wat me onderweg naar het café was overkomen.

- En toen...?, vroeg ze, nadat ik mijn relaas had gedaan.
- Toen ben ik naar huis teruggegaan en heb hem in de wasmand gezet. Ik zie straks wel hoe hij het maakt.

Ik zag dat ze haar glas weer leeg had.

- Zullen we samen gaan kijken of hij nog leeft?, stelde ik voor.

Ze keek me met een veelbetekenende glimlach aan.

- Ja daar ben ik wel benieuwd naar...

Ik rekende af en we verlieten het café.

Maar toen ik de deur achter me dichttrok zag ik door de ruit dat de kastelein met een grijns rond zijn mond iets zei tegen de oude, dode heren aan de stamtafel. Ik bracht daarop mijn gezicht iets dichter bij het glas van de deur en zag hoe iedereen in het café uitbundig zat te lachen.

En toen ik me omdraaide was Het Naamloze Meisje weg, zoals ik al gevreesd had. Het ging altijd zo snel en ze bleef maar zo kort. Als ik niet had omgekeken was ze nu misschien nog bij me geweest. Was ze nog een poosje gebleven...

Ik begon de Zijlweg weer af te lopen op weg naar huis. Alles voor niets. Hoe lang was ik in het café geweest? Hooguit een uur. Wat had ik gedronken? Eerst nogal wat bier. Later aan de bar bier en genever door elkaar. Ik voelde me plotseling duizelig en nam me voor bij thuiskomst meteen naar bed te gaan.

Ineens schrok ik geweldig.

Met een schok sloeg door mij heen dat ook de eend misschien niet bestond. Hoe zwaar kon men zijn geest belasten? Hoe ver kon men gaan met het domineren van zijn eigen waarnemingen? Mijn hartslag liep voelbaar op. Het laatste stuk naar huis rende ik bijna.

Ik haastte me in het donkere trappenhuis naar boven, kwam buiten adem op de overloop en keek om me heen. De wasmand...

Maar het was niet nodig die te kontroleren, want ik zag de woerd! De deur naar mijn studeerkamer stond open en ik zag de woerd in de vensterbank. Hij had al mijn platen omvergeslagen en sprong keer op keer tegen het raam op.

Een gevoel van enorme opluchting doorstroomde me.

Ik ging de werkkamer in en zag hoe de woerd nu met half geopende snavel zat te hijgen. Volledig uitgeput. Zijn kraaloog keek me gitzwart aan. Met enkele passen was ik bij hem en greep hem bij de hals. Toen ik hem over mijn bureau tilde spoot hij een witte straal kalk over mijn paperassen. Ik drukte hem tegen mijn gezicht en snoof de weeë geur van zijn lichaam diep in me op. Zijn hart hamerde woest.

Hij bestond niet alleen, hij leefde ook. En met wat een vuur!

Ik liep naar de slaapkamer, die aan de Zijlweg lag en opende het raam. Hij krabde me met zijn vliespoten die heet waren maar ongeschonden. Hij klemde zijn snavel om mijn hand en beet.

Toen ik hem met kracht naar buiten wierp viel hij niet meer dan twee meter. Ik zag hoe hij bliksemsnel zijn kop heen en weer draaide om zich te oriënteren, daarna hoogte won, een scherpe zwenking maakte en in de lengterichting van de Zijlweg steeds sneller boven de huizen uitsteeg.

Als een jachtvliegtuig verdween hij tenslotte uit het gezicht.

Ik sloot het raam weer en ging de keuken in.

De wasmand was omgevallen, het deksel in een hoek gerold.

Ik liep naar de ijskast, trok hem open en wilde de fles genever pakken. Die bleek echter uit het rek gevallen en naar de achterzijde gerold.

Ik schonk een waterglas genever vol en sloot de ijskast voorzichtig.

- Rudolph..., fluisterde ik.

Maar het klonk gelukkig nog niet overtuigend.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Erika Dedinszky

die zomer in maart bleek 'n vergissing

een koolmees kun je moeilijk verwijten
dat hij paarse crocussen haat
rijgschoenen dat ze knellen
piano's dat hun lach te breed is
de deurklink dat hij iedereen een hand geeft
wijn dat je er dronken van wordt
jouw ogen dat ze toen niet zwegen

wit hangt in een net van rimpels het
stenen masker tegen de bloedende avondhemel
en druipt beschaamd na

ik hoorde wat niemand zei
ik zag iets in vloeibare angst bewegen
ik voelde al wat nog niet eens gedacht werd

aarde-oude Spanjaarden neuzelen door hun
kromhoorns stellen hese onmogelijke vragen

het is pijnlijk lopen met zo'n egel in je borst

holle kreten hollende voetstappen ping-pongen van muur tot muur
dan heft een pick-up arm zichzelf moe op en zwenkt weg
een dorp glijdt onder het nachtdons en sluit zijn lampen
verdwaalde woorden klampen een late zin aan die hier ook vreemd is
op negen hoog trekt een vrouwenhand 't zilveren raam van deze dag dicht

radeloos naakt nadert zichzelf in de voetlange voorjaarsspiegel:
van een ander soort toekomst kan ik me niets meer herinneren

boogschutters

een hand gleed voorzichtig onder de snaren
het gladde houten lichaam huiverde huid ontstond
adem woei welluidend door de klankkast de nerven
vulden zich met bloed een krul werd wenkbrauw de sierlijke
kromhals een hals met bange blauwe aderen onder de hand
vormden zich schuw twee borsten rijzend en dalend op de maat
van een hart dat de vonkende vingers van stroom voorzag
en de halve appel van een buik bolde de tovenaar smekend
toe boven wat kroesgras dat de warme weg wees naar Euridice

de hand schrok eigenlijk had hij nu ook wel genoeg
gezien en gehoord en kroop ijlings onder de snaren uit
aarzelde kwam terug op z'n schreden legde gauw
de hoorn op de haak en slingerde tevreden huiswaarts

de witte striemen bleven nog een tijdlang zichtbaar
op de handrug maar trokken snel weg onder de zachte zalf van het
vertrouwde een *echt* lichaam van vlees en vreugde
walste door het huis en vulde het tot aan de nok dekte
de tafel met brood en bloemen bladerde dagelijks in de
wolkenkrant en schroeide elke angst weg met de lange
vlam van haar schoot-donkere oogopslag

de *andere* hand die van vroeger zag ik nu weer de boog
ontspannen en de pijl loshaken reeds trilde het paardenlijf van
ongeduld het ging nooit om doden 't halfwezen wou slechts
de blik van het verraste wild zien de tranen van deemoediging
en weerloze liefde

het *andere* lichaam herinnerde zich met een schok de
zelfgekozen afkomst en stolde opnieuw, gehoorzaam, tot
instrument door regen hagel rukwinden scherpe vogel-klauwen
betokkeld gonst het zichzelf nu voor de zoveelste maal toe:
niet de *duur* van het lied -
- alleen de *melodie* telt!

Twee gedichten
Harry van den Eerenbeemt

Bij het openschuiven der ogen,
het eerste tsjilpen der oren,
de wachtkamer reeds vol

verslagen van kwalen en kansen:
kan er al op de tast gevlogen?
mag het gips nu van de tong?

daarnaast dichtgenaaide verlangens,
woorden gehecht aan kunstgebaar;
hier zit er een met röntgenfoto;

kijk, zo was het vroeger toen
nog geen verband bestond

De gehele lucht vastgezet
met zwiepingen en verstek
gezaagd met de horizon:
vakwerk!

Gewone weekse dag;
keuvelend door een grijs
waaraan niemand aanstoot
neemt.

Wat zei ik? geen konijn
te veel buiten het pad,
zie de velden, sluitend
gefreesd en waterpas.

Een mooie mauve wolk,
verdekt gespijkerd, recht
boven beleefde bomen,
goed in het blad.

Intussen ontwaakt onder
de altijd groene, de
handgeknoopte sprei
de gil van generaties.

Vier gedichten
Eva Gerlach

Besloten voorstelling

Tussen heidenen wachten zij op het woord
dat een groot licht de filmzaal in zal werpen
naast vaders steile hand: zijn naam. - Geen spoor
van angst toont wie daar tekent, maar zijn scherpe
handschrift zakt in het midden uit, zijn hoofd,
gevaarlijk kantelend, lijkt meer haar kwijt
en slordiger opgezet dan thuis; meer tijd
hangt aan zijn wangen. Hij wordt niet geloofd.

Chronisch

Pijn heeft een barst in zijn gezicht gemaakt.
Uitgebroken en teruggevangen wacht
gekte tussen zijn ogen op een teken.

Het is zegt hij of er naalden in hem steken,
met zoveel zorg onder zijn vel gebracht
dat het metaal nauwelijks een zenuw raakt.

Hij voelt ze in zijn merg van tijd tot tijd.
Soms twijfelt hij aan zijn onsterfelijkheid.

Domicilie

Sinds het in zijn oogkamers heeft gebloed
richt vertrouwen zijn voeten; met zijn handen
langs zijn lijf botst hij tegen alle wanden,
bij elke deur raakt hij in vrije val.

De gang vertelt hem hoe hij lopen moet,
zijn struikelen door het huis heeft iets van stromen.
Het kiezen is hem eindelijk afgenomen.
Hij woont op dit adres als in een mal.

Beurtelings

Vannacht was ik uit de dood opgestaan.
De kamer hield zich stil maar het glasgordijn
woei op en bewoog mij tot tranen toe.

Ik riep je want ik wou je zeggen hoe
gewoon het voelde om levend te zijn.
Ik vond je in bed, de leeslamp was nog aan,

je lag wit naast mij met je ogen dicht.
Slaap je, vroeg ik. Het trok in je gezicht.

Tien gedichten
J. Hombergen

Ik zag hoe je ogen
zich een ijstijd lang
nauwelijks bewogen,
ook als wespen
lente brachten.

Nog is je arctisch gezicht
nu ik voor je sta
onder de booglichten
der varens toegevroren
en dicht.

Ik sla een wak en vind
hoe in je lauwe mond
de noordenwind gaat liggen.

En zie, je breekt open
in een stroom van schotsen
bloeddoorlopen.
*

Adem de lucht van modder
en zeedieren. Hang een lamp
in de mist en glij geluidloos voort
om in het jaar van de ramp
te belanden, toen de horizon
waanzinnig naar ons verlangde
en de maan haar bête dromen
te water liet. De al voedende zee
lag in zichzelf te praten. In
haar vertroebelde geest groeide
het schip onder een wade
van heesters en anemonen,
zich een blik gunnend terug
in de tijd, toen zeeën
nog aan kusten stroomden.

Ochtendbad

De meeuwenroep ten grondslag
ligt vroeg in de morgen
het rimpelloos zwembad.

Die kreet krijgt zijn beslag,
als het water breekt onder
de eerste zwemmer van de dag.

De beroering duurt maar even.
morgen zal dezelfde meeuw
boven het zwembassin zweven,

Als op aandrang van de dag
de eerste zwemmer zal geven
zijn schreeuw, zijn armslag.

*

Langs deze dijk je bladeren
stormachtig zien verdwijnen.
En andermaal sterven, staande
als een toren, een overlevering.
Onhoorbaar storten je verdiepingen in.

Met smaak voor het vergane eten
insekten wat je aan leven rest.
Zwaluwen dragen je verder, van
mond tot mond, als een mythe, in
glijvluchten je doodskleed wevend.

Lang na dit verscheiden sta je,
een gedenksteen van jezelf, tot
gekraak in je lenden het voorteken
geeft van je derde dood: een schaduw,
zich toedekkend met aarde.

De dwerg Plato

Laat mij je nog eenmaal
verschijnen, als een pezige
dwerg midden in de nacht,
en je de kleine brief van mijn
liefde bezorgen, klein als
een postzegel, zwaar als een baco,
op het dienblad van je droom.

Je pendule vergeet te slingeren,
en je lakens zijn onwaarschijnlijke
verhalen van kamfer, vreemd
aan een verleden, dat maar niet
wil ontkomen. Een blos gaat
tot achter je oren, want
mijn lijf is vol littekens
van de vruchtbare oorlog, die
wij samen deden, toen wij
aan het wit wilden raken van
dobberende eenden en poste restante
naar wilde ganzen schreven.

De kater

Mijn deel zal verder wel zijn
een ruime, onzijdige kamer,
zacht-gele wanden, een bollend
vitrage, een tafelblad met
onsterfelijkheid afgeladen.
Geen bladzij maakt gewag.

Beneden in de struiken
sluipt een zwarte kater, een,
die ik zeer heb liefgehad.
Een schichtig lied schiet
in lentes zenuwbanen.
Het ei is nog in de schalen.

Het plein

Het plein raakt leeg,
de handelshuizen uitgeteld.
Nog eenmaal breekt
uit een goedbedoelde straat
het geweld van een trefzekere zon.

Een bankgebouw houdt
nog wat rossigheid achter
in zijn tympanon.
Opdrogend over lei-blauwe keien
trekt het licht zich terug op zijn bron.

Ook de neonstaven
hebben het voorgoed begeven.
Achter het koude thermopeen
lijken vrijheid, broederschap
te triomferen: iedereen is heen.

Leeg ligt het plein,
tot aan zijn verste rand,
zo zeer, dat zelfs die ene
blijver, als hij tot zichzelf
keert, een wezen aantreft, onbemand.

Twee werelden

Nergens worden twee werelden,
van zelfontstijging
en van zelfbehoud,
zozeer op hun spits gedreven
als hier, waar ik aan het eind
van een middag op open water
de zeilen ga opdoeken.

Even later in de hut staar ik
wat afgebluft voor mij uit.
In een der uithoeken van het
raam een zilvermeeuw, heel even.

En ik weet, dat die stip,
tuimelend de toppen naar
beneden van middaglicht,
misschien wel mooi,
maar ook hier niet anders is
dan het hongerig besluipen
van die ene, oorzakelijke prooi.

Straat

De wildgroei der huizen
is weer eens bezworen,
nu in een hoek van de avond
ligt doodgeboren
de groene adem van
ginds lantaarnlicht,
dat de straat tot aquarium,
de vensters tot vissen dicht.

Vierkant en doorzichtig
staan hier samengevat
alle zintuiglijke contrasten
van een plantaardige stad.
Slechts aan elkaars aandacht
gaan zich nog te buiten
een stel geile
fel-verlichte winkelruiten.

Vloed

Elke verte gaat ooit
ten onder,
de avond neemt
zijn keer.
Zwarte meeuwen vallen
uit het donker,
in dorre golven legt
zich de zeewind neer.

Hier en nabij
staan de restanten
stil samengedreven,
in het vergeetachtig
licht van twee
olielampen.

Van hier vertrekt
de vloed, kreunend,
alsof in eigen bloed
een lust raakt
volgewassen,
om onder de vrouwevoeten
van waterschuwe
grassen te bedaren
en zich in een andere
zee een nieuwe leegte
te baren.

Vier gedichten
Cees van Hoore

Vondst

Geen oude ragebol, verbleekt
en zonder steel

maar een egel
ligt hier op het grint.

Zijn neus
de halve kers
van een verjaardagstaart.

Haast net zo koddig
als het exemplaar
dat ik stuksloeg
in 't geheim;

daar gingen stuivers in.

Hij huivert in een windstoot
zet plotseling
zijn stekels op.

Of zijn verweer
pas in de dood begint.

Roggeveld

Zonder schade aan te richten
is het geweld voorbijgetrokken.

Bij dreigen bleef het, bij
een grillig windspoor
in de rogge.

Onder volle halmen
scharrelt een vogel rond.

Branie genoeg weer
nu zijn nest
niet door de storm is geschonden.

Gegroet, heldentenor!

Ik ben je naam kwijt,
maar je zingt ook erg mooi zonder.

Zo blijft het

Het uitzicht hier: een dijk, waarachter
het gelach van dagloners eens klonk,

gras, dat slaafs één kant op is gewaaid,
een eg, gloednieuw, hakend naar grond.

Met groen plûche stoffeerde tijd
een leuning van de stoel

waarin hij toekeek hoe onnuttig loof
ten prooi viel aan het vuur.

Voordat hij in dit landschap
terug kan komen

kriebelt een vlieg
in de benedenhoek van 't raam

haastig een signatuur.

De Nieuwe Vaart

Het water werd 's avonds een schatkist argeloos opengelaten. Een puur gouden schaal en fijn edelgesteente; er kon heel wat rijkdom in worden bewaard omhelzingen zelfs als reserve voor slechtere dagen.

Twee gedichten
Pim Lukkenaer

Berlin. DDR, Linienstrasse

I (De verovering 45-80)

Toen/nu
hier.

Leren dit te dichten:
bruggen over bomkraters,
woordstraten tussen
woordtanden/woordhuizen.

Welke taal, wend ik mij om,
spreken nu ruïnes,
kogelgatoverstippeld?

Wiedergutaufbauten?
(of andere woordstapels:
Wettbewerb
Kollektiv).

Wat niet bestond
damals
bestaat niet
drüben.

II

Ervaringen worden gemaakt. Ramen in zo'n huis ook lapt een vrouw - haar gebaar bezweert..... (spervuur) Duizel ik even ik ga verder een ervaring: rijker?

Goethe I

Maximen und Reflexionen no. 1345-1348

Levensloop

Mooi? De bloem slechts!
Zuiver verschijnende wet.

Mooi?
Nooit de vrucht,

Jeugd alleen
is mooi.

Wat werd wie jong al was?
Wet weer,
vrucht:
Meeresstille.

Furchtlos
am Ende.

II

Leven: koorts van de stilte. Über allen Gipfeln: van onrust genezen. Memento mori? Memento vivere: das Römische Karnaval waar het voorbijspringt onder doodsdruk.

Vier gedichten
Rob van Moppes

Dierentuin

Als grenzen zijn geslecht van mijn en dijn
of willens wetens leed is aangedaan -
de culpabiliteit des daders buiten kijf -

dreigt hem de cel: wellicht een flinke zit.
Doch wie geen blaam treft weet zich vrij
en gaat en staat naar wens en willekeur.

Alleen het dier dat droevig incourant is
krijgt levenslang ter lering en vermaak
van wie een kaartje koopt: geen amnestie

bereikt zijn kooi: hij zit zijn dagen schuld-
loos uit en thuis vertelt het opgewonden kind
van wilde beesten waar een streepje door loopt.

Oud strijder

Hij legt zich bij zijn jaren neer;
opstandig evenwel en zonder vree.

De stok slagvaardig in de hoek;
de bril blijft binnen handbereik;
de tanden knarsen onder water door;
de pil, die bitter is, geslikt
en als de nood het hoogst is
is de steek, hoe pijnlijk ook,
onder het bed nabij.

Knokige knuisten bovendeks gebald
om droom van later te verdrijven.

Blindenlied

De zon schijnt uitgedoofd
en dus is dag ook nacht
achter die grote zwarte brillen.

Wit-rood geblokt is voelspriet
brandmerk; kijk uit pas op
en stoeprand valkuil.

Wie in het duister tast
voelt best waar het om gaat:
es lebt aber es zeigt sich nie.

De mus

voor Peter Vos

Het zijn met velen maakt hem klein in 't oog van wie de wet der schaarste stelt en naar grandeur zoekt in de lucht. Hij doet gewoon maar wat hem zint en dat is lang niet gek genoeg voor wie exotisch pronken mag of hoge noten op zijn zang heeft. Hij leeft als vogel zonder waarde en om die reden zonder kooi. Te ordinair voor goede sier mag hij zich heel gelukkig prijzen.

Welkom, Heer Pluto
Hans Plomp

Welkom Olympiër, Titanendoder,
meester van krachten die de mens sindsdien niet meer gekend heeft.
Bent u opgestegen uit uw asgrauwe onderwereld
om de schoonheid van Demeters aardse tuinen te genieten?
Om de landen van uw schoonmoeder te reinigen
van kankerwoekerende menspest?

Welkom, Broer Dood.
Uw tempels schieten overal als paddestoelen uit de grond,
uw dodelijke giffen dringen binnen in het hart van de blanken.
Welkom, Pluton-Hades,
laat uw ware aard zien aan diegenen die uw schatten roven.
Welkom, vernietiger,
hellekoning, welkom onder ons.
Wij weten wat uw bezoek betekent,
zoals de chemicus het wist, die u herkende in Plutonium.
Wij hebben nu uw tempels in het hart van de beschaving:
atoomcentrales.

Uw dodelijke straling worgt nu langzaam
duizend Sodoms van voortwoekerende onnatuur,
worgt langzaam deze vijand van het leven,
van de aarde, van de toekomst.
U zult die schadelijke parasiet vermorzelen,
dit hersenmonster zonder hart,
zodat de indianen en de negers
en de blanken die u respekteren, leven kunnen.
Wat goed is voor de zieke,
is slecht voor het virus.

Welkom, grote duistere,
meest raadselachtige onder de oude goden.
U bent hier om Justitia haar blinddoek af te rukken.
Uw zachte adem doodt de cellen van het leven,
uw pijnloze eksplosie zaait bloedkanker in mensen,
tot in het tiende geslacht.
U bent gekomen om de wereld te verlossen
van haat en rassenwaan.

Wees welkom onder ons, Heer Pluto.
Wij die uw familie eren
heten u welkom aan het oppervlak van onze stervende planeet.
Wij weten dat u aan de goede kant strijdt,
dat u zich alleen in grote nood
onder de mensen vertoont:
Wij weten dat u aan de kant van de verdrukten staat,
wij weten dat u god bent
en rechtvaardig.
Welkom.

in de schaduw van het Centre des Récherches Nucléaires bij Parijs

Twee gedichten
Renée van Riessen

Park

Een somber park is nu het hart,
open ligt het in november, weerloos
midden in de stad.
Weer heeft de herfst op tijd
zijn werk gedaan: van wat in bloei stond
is niet veel meer over.
De wind is er zijn gang gegaan
en kou heeft struiken ruw
ontmanteld. Grauwe contouren
geven zich eindelijk gewonnen -
grondstructuren waaraan het hart
zich kennen laat: nu weet
elk perk weer van zijn grenzen
en is een roos eenvoudig
stokstijf van de pijn.
Ook zijn de vijvers in november
boordevol en spiegelen roerloos
grijze lucht.

Lichtschuw keren op de bodem
fonteinen in zichzelf terug.

Morandi

Hij heeft zolang gewacht totdat het licht
zich helder in het atelier liet vangen
en op een tafel staan de voorwerpen geschikt
zó, dat ze in rust zijn en geen ander lot verlangen.

De massa naar de voorkant ingekeerd,
de holte van een kom, waar het licht in glijdt,
verstild en als een polderhemel wijd,
de schaduw is er en beweegt niet meer.

Hij heeft de tijd in ruimte omgezet
en heelde het pijnlijk lot in deze dingen
toen hij ze schilderde. Ze zijn gered
van het leven en genezen van veranderingen.

Twee gedichten
Anne Schipper

De paarse singels
verzonken in een trage sluimering
slingeren zacht het najaar in.

Een ijle mist
weeft ragfijn zijn stiltedraden
van berk tot berk.

In dit broze web spint
traag het najaar zijn leegte
over het grijze water.

Heel dun en laag
klinken verre stadsgeluiden
tot mineur gedempt.

De oude statige huizen
staren in een weemoedig mijmeren
over de ingesponnen singels.

Zij weten hoe straks
heel jong de lente teder
de draden zal afwikkelen.

*

De uitgesleten trap klimt naar zolder.
Jakobsladder van beneden naar verbeelding.
Met elke tree verliest de werkelijkheid
de hardheid van zijn greep.

De zolder komt dreigend op me af
met voelbare ogen uit het niets,
herkent mij
en trekt zich weer terug
in zijn donker zwijgen.

Met het zacht sluiten van het luik
groeit de tijd los van de klok.

Hier
in de overvolheid van de zolder,
in het geheimzinnig landschap van koffers
kisten en kasten met diepe spelonken
en nauwe passen,

hier kan ik zijn wat de stilte
me toefluistert.

In deze wereld raken voorwerpen
los van hun betekenis, overwoekeren
de grens van hun bruikbaarheid.

O, stil luisteren naar de zachte taal
van nietszeggende dingen.

De zolder
een schip boven de wereldzeeën
van de straten.

Naast Bestevaer sta ik op de kampanje,
speurend naar zeerovers die verborgen zitten
achter het golvende gordijn.

Bedreven laad ik een afgedankte kachel
met kogels zwaar van fantasie.

Plots wordt het zolderluik geopend
en steekt uit een andere wereld
vader zijn hoofd.

Drie gedichten
Rob Schouten

Emmaüsganger

Ik was op weg naar huis en wel om iets te eten.
Alleen ontbrak daaraan een metgezel;
aanwezigheid was deze tram niet op haar best,
steevast verdween men om mij te vergeten.
Ik was gezeten, maar niet invalide;
als een attest hield ik het kaartje vast.
Ik kon er op naar huis van oost tot west
en al die tijd was ik geen mens tot last.
Ja, als een blijk van vrede ging ik door de stad,
ik sprak niet en mocht ook niet roken.
Zo brak verveling aan en een gevoel
dat daarbij past: het heeft me nergens aan ontbroken
behalve aan dat welomschreven levensdoel.
Toen was ik waar ik wezen moest, getuigend
van onverwisselbare huidigheid,
en stapte uit voordat een ander was gaan zitten.
Nog steeds voegde zich niemand naast mij en ik dacht:
dan breek ik zelf desnoods het brood
maar hopelijk is het nog vers en zacht.

De wonderbaarlijke visvangst

Mijn dag is bedorven. Ik haast me de stad in
om vergetelheid op te halen en met de vangst
bij mijn onbestorven weduwe weer te keren.
Eens zien hoe zonder wandelaars en regenbuien
al die trottoirs en puien daar gedijen.

Ik gooi die stemming van me in een vuilniszak,
dan kan ze mooi wat oude kranten lezen
en interessant met andere graten converseren.
Zelf haast ik mij naar de overkant van de straat,
die in een goudgeel strand is omgetoverd
met strandstoel en een macht aan zee -
vergeefs geschreeuw van Piggelmee.

Lot en zijn dochters

Bordelen zijn nu wel van het toneel verdwenen
en de laatste nostalgische hoerenmadam
is door de steile boeren op de vlucht gestenigd
maar even verder in de rose bergen
terwijl ook schemering hen aan het oog onttrekt
dansen jonge, naakte, efemere deernen
om hun oude vader die hen aanziet en betast
en nonsens uitkraamt op een stapel kleren.

Amusant om in een bosje post te vatten
en toenemend te knerpen op het zand
met in je hand een steen en die te werpen
in plaats van rechtsomkeert te maken,
onopgemerkt en naar bevind van zaken.

Twee gedichten
Peter Verstegen

Belofte

De macht aan een onmens: niets nieuws, maar
hoe kon het bestaan dat hij zó vaak
aan volmaakt beraamde aanslagen
wist te ontkomen?

Die keer op inspectie per vliegtuig:
niets kon fout gaan - een zelfmoordmissie;
maar omdat het hard vroor boven Polen
ontstak de bom niet.

En de man bestemd hem te gidsen
langs Russische oorlogsbuit en die
gezworen had samen met hem de
lucht in te vliegen,

had het tijdmechanisme gesteld op
tien minuten, maar het was die dag zijn
luim niet, na een kwart van de tijd hield
hij 't voor gezien.

Dr. G. zei dat hij het instinct van
wolven bezat en gevaar róók;
een andere uitleg is dat God
over hem waakte.

Von Stauffenberg zou het gelukt zijn,
had hij geen instructie ontvangen
zichzelf te ontzien; zo kwam hij
voor 't vuurpeloton.

‘*Diese wunderbare Errettunk!*’
(Dr. G. weer) ‘Een wonder van God!
Een vingerwijzing! We strijden
een Heilige Oorlog!’

Stauffenbergs bestudeerde sterfwoord
(hij wist tot het eind hoe het hoorde):
‘*Es lebe das heilige Deutschland!*’
En dat menen.

Elke keer dat een aanslag mislukte:
x miljoen méér een beestachtig einde.
De gelovige legt hier een link met
de God des Verbonds.

Dat was een onpeilbaar despoot die
het middel nog tegen moest komen
dat niet door het doel werd geheiligd:
het land was beloofd.

Gaat het hoge doel zulke wegen?
God was toch ‘van Liefde’ geworden?
Bij een God van dat soort is er voor
de Duivel geen plaats meer.

Blindvaarder

De levenszee was leeggevist.
Gezichtsbedrog, maar bij het varen
dreigt het gevaar je blind te staren
op bakens die je hebt gemist.

Wat je aan vangst hebt meegenomen
is meer dan je bevatten kan.
Bedenk, blinden zien in hun dromen:
je vaart nog als een edelman.

Twee gedichten
Maarten Vonder

Rhijnspoorplein

Toen wij spelend in de berm
het liefdesgraszaad afstroopten
was het kanaal achter het weiland
bijna zo ver als de horizon.

Destijds waren wij ouder dan nu:
in de stad waait het altijd
tussen de gebouwen. Een tramhalte
vat meer kou dan de sluis
(die wij ons niet konden voorstellen
ooit te bereiken).

Tussen rachitische honden en klamme
jassen beklemd is de berm
immers verder dan Babylon.
Kinderen roken hun sigaret
op het achterbalkon.

Statief

Ik zoek een vriend; een jonge fotograaf.
Ik ken hem niet. Ik weet niet hoe hij heet.
Zijn naam is losgeraakt van zijn statief.
Drie jaar terug nam hij een retourvlucht India,

verloor zijn dieptescherpte; en verdween. Intussen
zaaide ik papavers in mijn achtertuin.
Vanaf mijn uitkijkpost kon ik hem helder zien
Maar niet bereiken: pover objectief.

Zijn spoor is bij de grens gezien: Iran.
'k Weet zeker dat ik hem herkennen zal.
- Wat als ik hem vind, nog warm naast zijn statief?
- De achterdeur, de heg, vandaar de grens.
Ik moet hem zoeken. - Ik zal wel niet meer gaan.

Essay

Woordaanvallen
(Toespraak gehouden voor de Bayerische Akademie der schönen Künste)

Elias Canetti*
(Vertaling Theo Duquesnoy)

Het zou aanmatigend van mij zijn, en zeker ook overbodig, u te zeggen wat wij aan de taal te danken hebben. Ik ben slechts een gast in de Duitse taal, die ik op achtjarige leeftijd pas heb geleerd, en dat u mij vandaag in die taal welkom heet, betekent voor mij méér dan wanneer ik binnen haar territorium zou zijn geboren. Ik kan het mijzelf niet eens als een verdienste aanrekenen dat ik deze taal heb aangehouden toen ik meer dan dertig jaar geleden naar Engeland vertrok en daar besloot te blijven. Want dat ik in Engeland in het Duits ben blijven schrijven, sprak evenzeer vanzelf als ademhalen en lopen. Ik had niet anders gekund, een andere mogelijkheid werd nimmer ook maar overwogen. Verder was ik de onderdanige gevangene van enkele duizenden boeken die ik gelukkig had meegenomen, en ik twijfel er niet aan dat die mij als afvallige uit hun midden zouden hebben verstoten wanneer ook maar het minste of geringste in mijn relatie tot hen was veranderd.

Maar misschien mag ik u iets vertellen over wat onder zulke omstandigheden met de taal gebeurt. Hoe stelt deze zich tegen de niet aflatende druk van de nieuwe omgeving te weer? Verandert er iets aan haar aggregatietoestand, aan haar specifieke gewicht? Wordt zij heerszuchtiger, wordt zij agressiever? Of trekt zij zich in zichzelf terug en verbergt zij zich? Wordt zij intiemer? Het zou kunnen dat zij een geheimtaal wordt die je alleen nog voor jezelf gebruikt.

* Elias Canetti, *geboren in Bulgarije in 1905, woonde in Engeland, Oostenrijk, Zwitserland en Duitsland voor hij zich definitief in Engeland vestigde in 1938. Hij kreeg in 1981 de Nobelprijs. Canetti, die kan worden beschouwd als een laatste vertegenwoordiger van de in dit nummer geëerde Joods-Duitse literaire cultuur, is in zoverre uniek dat hij het Duits pas op latere leeftijd leerde. Bovenstaand essay gaat over zijn speciale verbondenheid met de Duitse taal. Het maakt deel uit van de essaybundel* Das Gewissen der Worte *(1975), dat in de vertaling van Theo Duquesnoy volgend jaar zal verschijnen, als coproduktie van de Arbeiderspers en Athenaeum-Polak & Van Gennep, onder de titel 'Het geweten als letterschrift'.*

Welnu, het eerste wat gebeurde was dat je haar met een ander soort nieuwsgierigheid tegemoet trad. Je vergeleek meer, vooral op het gebied der meest alledaagse zinswendingen met zijn opvallende en tastbare verschillen. Literaire confrontaties werden heel concrete confrontaties op het vlak van de omgangstaal. Mijn vroegere of eerste taal werd steeds merkwaardiger, en wel in details. *Alles* daarvan werd opvallend, vroeger waren het slechts enkele dingen.

Tegelijk viel een vermindering van de zelfingenomenheid te constateren. Want het lot van schrijvende mensen stond je voor ogen, van hen die zich gewonnen hadden gegeven en om praktische redenen op de taal van het nieuwe land waren overgeschakeld. Zij leefden nu zogezegd geheel in de ijdelheid van hun nieuwe streven, dat in feite alleen zin had wanneer het slaagde. Hoe dikwijls hebben wij niet zowel begaafde als onbegaafde mensen met welhaast kinderlijke trots horen vertellen: ‘Ik schrijf nu in het Engels!’ Wie echter zonder enig vooruitzicht op het bereiken van een buiten zichzelf gelegen doel aan zijn vroegere schrijftaal vasthield, moest zichzelf voorkomen alsof hij voor de buitenwereld had afgedaan. Hij mat zich met niemand, hij was alleen, hij was ook ietwat belachelijk. Hij verkeerde in een zeer moeilijke positie, schijnbaar uitzichtloos; onder zijn lotgenoten ging hij wellicht door voor een dwaas en onder de mensen van het gastland, in wier midden hij tenslotte moest leven, gold hij lange tijd als ‘nietpersoon’.

Het is te verwachten dat onder zulke omstandigheden vele dingen persoonlijker en intiemer worden. Je spreekt tal van dingen voor jezelf uit, iets wat je anders nooit had laten gebeuren. De overtuiging dat er nooit iets mee zal gebeuren, dat het voor jezelf moet blijven - een leespubliek is er immers niet meer voor denkbaar - geeft je een vreemd gevoel van vrijheid. Onder al deze mensen die hun dagelijkse dingen in het Engels zeggen, heb je een geheimtaal voor jezelf, die geen uiterlijk doel meer dient, die jij vrijwel alleen gebruikt en waar je met toenemende hardnekkigheid aan hangt, zoals mensen wellicht een geloof aanhangen waarover in wijdere omgeving door allen de banvloek is uitgesproken.

Welnu, dit is het meer oppervlakkige aspect van de zaak, er is ook een ander dat je pas geleidelijk duidelijk wordt. Als een man met literaire belangstelling neig je ertoe te geloven dat de werken

der schrijvers de taal voor je vertegenwoordigen. Dat is stellig ook het geval, en tenslotte teer je op hen, maar tot de ontdekkingen die je door het leven in het domein van een andere taal doet, behoort er één heel in het bijzonder: dat de woorden zelf je niet loslaten, de afzonderlijke woorden, buiten alle grotere vormen van geestelijke samenhang. De bijzondere kracht en energie van woorden bemerk je daar het sterkst waar je veelal gedwongen bent er andere voor in de plaats te stellen. Het woordenboek van de ijverige scholier, die zich voor een andere taal heeft ingezet, keert zich plotseling om: alles wil weer zo heten als het vroeger en eigenlijk heette; de tweede taal die je nu toch steeds hoort, wordt de vanzelfsprekende en banale, de eerste, die zich verdedigt, verschijnt in een bijzonder licht. Ik herinner me dat ik in Engeland tijdens de oorlog de ene bladzijde na de andere met Duitse woorden volschreef. Zij hadden niets van doen met datgene waar ik aan werkte. Zij sloten zich ook geenszins tot zinnen aaneen en figureren natuurlijk niet in de aantekeningen uit die jaren. Het waren geïsoleerde woorden, zij wierpen geen betekenis af. Plotseling werd ik als door een woedeaanval bevangen en overdekte ik enkele bladzijden bliksemsnel met woorden. Erg vaak waren het zelfstandige naamwoorden, maar niet uitsluitend, er dienden zich ook bijvoeglijke naamwoorden aan. Ik schaamde mij voor deze aanvallen en verborg de bladzijden voor mijn vrouw. Met haar sprak ik Duits, zij was mij uit Wenen gevolgd. Ik zou weinig weten dat ik verder nog voor haar verborgen had gehouden.

Ik ervoer deze woordaanvallen als pathologisch en wilde er haar niet mee verontrusten; er was, zoals voor alle andere mensen, in die jaren genoeg verontrustends dat niet geheim gehouden kon worden. Misschien moet ik ook vermelden dat het mij erg tegenstaat woorden te verbrokkelen of op enigerlei wijze te verminken, hun gedaante is voor mij onaantastbaar, ik laat ze intact. Een geestlozer bezigheid dan deze aaneenrijging van gave woorden is nauwelijks voor te stellen. Wanneer ik zulk een woordaanval voelde aankomen, sloot ik mij op, alsof ik aan het werk ging. Ik vraag u om vergeving dat ik van zulk een persoonlijke idiotie gewag maak, al moet ik er nog aan toevoegen dat ik mij tijdens die bezigheid bijzonder gelukkig voelde. Er kan voor mij sindsdien geen twijfel bestaan dat woorden met een bijzonder soort hartstocht geladen zijn. Zij zijn eigenlijk als mensen, zij laten zich niet verwaarlozen of vergeten. Hoe zij ook bewaard worden, zij behouden

hun leven, plotseling springen zij tevoorschijn en eisen hun recht op.

Dit soort woordaanvallen is stellig een teken dat de druk op de taal erg groot is geworden, dat je - in dit geval - het Engels niet alleen goed kent, maar dat het zich steeds opnieuw aan je opdringt. In de dynamiek der woorden heeft een verschuiving plaatsgevonden. De frequentie waarmee je iets hoort, leidt er niet enkel toe dat je het je inprent, maar leidt bok tot nieuwe aanleidingen, opwellingen, bewegingen en tegenbewegingen. Menig oud, gebruikelijk woord verstart in de worsteling met zijn tegenspeler. Andere verheffen zich boven ieder verband en schitteren in onvertaalbaarheid.

Het gaat hier niet, dit dient te worden beklemtoond, om het geval waarin iemand zelf een vreemde taal leert, in een kamer, met een leraar, met de rugdekking van al degenen die in hun eigen stad op alle uren van de dag praten zoals je het altijd gewend bent geweest; maar het gaat erom dat je overgeleverd bent aan de vreemde taal in *haar* revier, waar allen aan haar kant staan en te zamen je met een schijn van recht onbekommerd, doelbewust en onophoudelijk met hun woorden te lijf gaan. Het gaat er ook om dat je weet dat je blijft; je gaat niet meer terug, niet na enkele weken, niet na maanden, niet najaren. Dus is je er veel aan gelegen al wat je hoort te begrijpen; dat is, zoals iedereen weet, in het begin altijd het moeilijkste. Vervolgens doe je het na, net zo lang tot het ook verstaan wordt. Maar bovendien gebeurt er iets met betrekking tot de vroegere taal: je moet ervoor zorgen dat deze zich niet op een ongelegen moment aanmeldt. Zo wordt deze taal allengs teruggedrongen; je omheint haar, je brengt haar tot bedaren, je legt haar aan de ketting; en hoezeer je haar heimelijk ook streelt en liefkoost, in het openbaar voelt zij zich verwaarloosd en verloochend. Geen wonder dat zij zich soms wreekt en je met zwermen woorden overvalt, die geïsoleerd blijven, zich tot geen betekenis samenvoegen en waarvan de stormloop voor anderen dermate belachelijk zou zijn dat het je tot nog groter heimelijkheid verplicht.

Het lijkt wellicht zeer ongepast om van zulke taalkundige privésituaties veel ophef te maken. In een tijd waarin alles steeds raadselachtiger wordt, waarin niet meer het bestaan van afzonderlijke groepen, maar letterlijk van de hele mensheid op het spel staat, waarin geen beslissing een oplossing blijkt te zijn, want er zijn te-

veel elkaar tegensprekende mogelijkheden en niemand is in staat de meeste daarvan ook maar te bevroeden - er gebeurt te veel en je hoort het te vroeg, en voor je het in je hebt opgenomen, hoor je alweer het volgende - in een tijd die jachtig en rijk is en zich aan de hand van deze gevaarsituatie steeds rijker ontwikkelt, in zulk een tijd zou je van iemand die zich toch verstout te denken, iets anders verwachten dan een verhaal over de strijd van woorden, die onafhankelijk van hun betekenis plaatsvindt.

Wanneer ik toch juist daarover iets heb gezegd, ben ik u daarvoor een verklaring schuldig. Het komt mij voor dat de tegenwoordige mens die, geboeid als hij is door het algemene, steeds zwaarder wordt belast, zoekt naar een persoonlijke sfeer die hem niet onwaardig is, die zich duidelijk van het algemene onderscheidt, maar waarin zich dit volkomen, en preciezer, spiegelt. Het gaat om een soort vertaling van het een in het ander, niet om een vertaling die men als vrij spel van de geest uitzoekt, maar om één die even onophoudelijk als noodzakelijk is, die door de constellaties van het uiterlijke leven werd afgedwongen en toch meer is dan dwang. Aan deze vertaling ben ik nu sinds vele jaren bezig; de privésfeer waarin ik het me echter geenszins behaaglijk heb gemaakt en waarin het consciëntieus en verantwoord moet toegaan, is de Duitse taal. Of ik erin slaag haar op deze wijze tevreden te stellen, vermag ik niet te zeggen. Maar ik beschouw de eer die u mij vandaag bewijst en waarvoor ik u dank, als een gunstig voorteken dat het nog zou kunnen lukken.

1969

Friedrich Hölderlin: De Eiken
C.O. Jellema

De Eiken

Uit de tuinen kom ik tot u, gij zonen der bergen!
Uit de tuinen, daar leeft de natuur geduldig en huislijk,
Zorgend, en zij ook verzorgd, met de vlijtige mensen te zamen.
Maar gij, gij heerlijken, staat, gelijk een volk van Titanen
In de beteugelde wereld, behoort slechts uzelf en de hemel,
Die u voedde en grootbracht, en, die u gebaard heeft, de aarde.
Niemand van u werd nog in de school van de mensen bedwongen,
Vrolijk en vrij dringt gij u, vanuit de krachtige wortel,
Onder elkander omhoog, en ge grijpt, als de arend zijn jachtbuit,
Met geweldige armen de ruimte, en op naar de wolken
Stralend en groot verheft zich uw zonnige kruin als bekroning.
Wereld op zich is een ieder van u, gelijk aan de hemel de sterren
Leeft gij, ieder een god, in vrije verbondenheid samen.
Kon ik maar dulden de knechtschap, ik zou dan nimmer benijden
Zo dit woud en voegen mij graag in 't gezelschap der mensen.
Kluisterde aan het gezelschap der mensen maar niet meer mijn hart mij,
dat van liefde niet wijkt, hoe graag zou ik onder u wonen!

Hölderlin (1770-1843) schreef dit gedicht in het begin van 1796, toen hij net huisleraar was geworden bij de familie Gontard in Frankfurt. Hij was 26, en al wel onder de indruk van de vrouw des huizes, Susette, maar nog niet in een liefdesrelatie met haar verbonden. Het gedicht weerspiegelt daarom eerder Hölderlins vroegere dienstbetrekking, bij Charlotte von Kalb en haar lastige zoontje, in het kasteel van Waltershausen.

Hölderlin was trots. Om niet dominee te hoeven worden, wat zijn moeder telkens en telkens weer van hem verlangde, week hij uit in het huisleraarschap bij rijke families. Die positie ervoer hij vaak als krenkend: hij werd in de intimiteit van het familieleven opgenomen, maar bleef desondanks de ondergeschikte, die bij feestelijke hoogtepunten niet altijd presentabel werd geacht. In de eerste brieven uit Waltershausen vertelt hij opgelucht, dat hij

vriendelijk en voorkomend ontvangen is en dat hij zich daarom tamelijk in zijn positie kan schikken.

Maar wanneer op een keer de familie afwezig is, schrijft hij aan zijn moeder: ‘Ik ben heer en meester in huis. Ik leef geheel zonder de dwang, die etikette en trots iemand in mijn positie opleggen.’

Het zijn echter niet alleen de uiterlijke omstandigheden die zijn trots krenken. Herhaaldelijk schrijft hij over een innerlijke ervaring, die hem van de mensen tegen zijn zin afhankelijk maakt. In een brief aan zijn vriend Neuffer, ook vanuit Waltershausen, schrijft hij, hoezeer hij diens innerlijke onafhankelijkheid bewondert en benijdt: ‘Een vredig innerlijk leven is toch het hoogste wat een mens kan hebben.’ Hijzelf voelt zich al te vaak uitgeleverd aan nieuwe indrukken, nieuwe mensen, nieuwe ervaringen. Hij voelt zich erdoor onteigend: ‘Nieuwe individuen sleuren me mee.’ En (in een brief aan zijn zwager Breunlin): ‘Men komt met zijn gedachten en gevoelens eerder in het reine, als de dingen om je heen niet te menigvuldig zijn.’ Twee jaar later, weer aan Neuffer: ‘dat het onbekende voor mij heel gemakkelijk meer wordt dan het in werkelijkheid voor mij zijn kan, dat ik bij elke nieuwe kennismaking van een of andere misleidende illusie uitga, dat ik de mensen nooit leer begrijpen, zonder enkele kinderlijk-gouden verwachtingen op te offeren.’ En nog in 1801: ‘Ik dacht altijd, dat ik om in vrede met de wereld te leven, om de mensen lief te hebben, me moest buigen, en om iets voor anderen te betekenen mijn eigen vrijheid moest verliezen.’

Om aan de dwang, die het verblijf in Waltershausen hem oplegde, even te ontsnappen, maakte Hölderlin in het voorjaar van 1794 in z'n eentje een voettocht door de Rhön naar Fulda. Dat uitbreken uit dwangposities naar de vrije natuur is een vast patroon in zijn leven. Tijdens die wandeling geniet hij op een berg van de wijde hemel, de vrije lucht, de trotse hoogte - en van de stilte in het dal. En al zijn de bergbewoners wat bars en naïef, ze zullen menige goede eigenschap hebben, die onze cultuur vernietigd heeft.

Het zou me niet verbazen, als van die wandeling beelden in het gedicht *De Eiken* zijn opgenomen. De huidige Hölderlin-onderzoekers zien in hem vooral, soms zelfs uitsluitend, een dichter van de revolutie, wiens vrijheidsbegrip staat voor politieke vrijheid. Ik weet niet of die eenzijdigheid Hölderlin recht doet. Voor mij is het gedicht *De Eiken* ook een bewijs, dat het hem ging om innerlijke

vrijheid, waarvan hij beroofd was, eerst, en eigenlijk zijn leven lang, door zijn moeder, dan door het internaatsleven, en later door het kerkbestuur, dat hem kon opleggen een predikantenplaats aan te nemen. Maar vooral door die eigenschap, waarover hij in zijn brieven schrijft: het zelfverlies dat hij ervaart in zijn omgang met mensen, een omgang die hij zoekt en vreest, waaraan hij zich weggeeft en waarvoor hij vlucht. Totdat hij zich, nauwelijks 36 jaar oud, tegen elke vorm van zelfverlies beschermt door zich neer te leggen bij de - uiterlijk - denkbaarst onderworpen positie: die van psychiatrisch patiënt, wie elke zelfbeschikking ontzegd wordt. Juist omdat hij zich zo aan de mensen kon verliezen, hield hij hen toen 40 jaar lang op afstand; zijn moeder met belachelijk formele briefjes, zijn bezoekers met nederige buigingen en door hen met ‘meneer de baron’ of met ‘excellentie’ aan te spreken. Daarbij van de nood, waaronder zijn trots geleden had, een wapen smedend: de vrijwillige keus voor een, in de ogen van de buitenwereld ridicule, sociale onderworpenheid maakte hem innerlijk vrij.

Waarom Hölderlin, om op het gedicht terug te komen, het eikenwoud benijdt, is de verbondenheid die het individu niet van zijn vrijheid en trots berooft. Een dergelijke verbondenheid bestond er voor hem tussen mensen niet, niet (alleen) in politieke zin niet, maar ook in zijn persoonlijke leven niet, hoewel hij ernaar hunkerde. Aan die onmogelijkheid, aan die hunkering is hij bezweken. Maar of hij daarom gek was blijft een vraag.

Een van de moeilijkst vertaalbare woorden in het gedicht is ‘das gesellige Leben’, dat ik vertaalde met ‘het gezelschap der mensen’. Gesellig is iets anders dan het Nederlandse gezellig; het betekent sociabel, gezelschappelijk. Een voor Hölderlin moeilijk bereikbare ervaring. Maar wat hij in zijn leven alleen met (de getrouwde!) Susette en een enkele vriend kon ervaren: verbondenheid zonder vrijheidsberoving, hield hij als een droombeeld hoog.

In zijn roman *Hyperion* schrijft hij: ‘Ich trage ein Bild der Geselligkeit in der Seele.’ En daaronder verstaat hij een samenzijn in waarheid en schoonheid, een samenzijn als de bekroning van een fiere, onafhankelijke individualiteit. Zo staan de eiken ieder voor zich, vormen zij samen een woud.

Anthologie

Mathilde Heine
(fragment)
Conrad Busken Huet[*]

Van wie is het volgend oordeel over Heine? Van Goethe, in zijn gesprekken met Eckermann. ‘Ontegenzeglijk,’ leest men daar, ‘bezit Heine vele schitterende gaven; maar hij mist één ding - de liefde. Hij heeft noch zijn lezers, noch zijn mededichters, noch zichzelf lief; en ongemerkt komt men in verzoeking, ook op hem het woord van de apostel toe te passen: Al ware het, dat ik de talen der mensen en der engelen sprak en de liefde niet had, ik zou een klinkend metaal of een luidende schel gelijken. Nog dezer dagen las ik enkele van zijn verzen; zij getuigen van een veelzijdig talent. Alleen ontbreekt hem, zoals ik zei, de liefde, en vandaar dat hij nimmer de invloed zal uitoefenen die voor hem weggelegd was. Men zal hem vrezen, en hij zal de afgod worden van hen, die ook wel negatief zouden willen wezen, maar daarvoor niet knap genoeg zijn.’

Deze of gene meent wellicht, dat dit oordeel van Goethe over Heines liefdeloosheid juist zelf niet overvloeit van liefde. Maar het getuigt in elk geval van een scherpe blik. Er bestaat een in Goethes geest geschreven les van Rückert:

> *Es ist nicht gut, die Menschen zu verachten.*
> *Viel besser ist's, sie liebend zu betrachten,*
> *Zu kennen ihre arme Staubnatur, -*

die Heine nooit ter harte heeft genomen. En uit zijn eigen nagelaten *Gedichten en Gedachten* kan het bewijs worden bijgebracht, dat hij dit voelde en, zonder het te kunnen of te willen verhelpen, betreurde. ‘Koning Lodewijk van Beijeren,’ zegt hij daar ergens, ‘neemt Luther niet op in zijn walhalla. Men duide hem dat niet ten kwade; want hij voelt, dat als Luther een walhalla gebouwd

* *Dit fragment, het derde en laatste deel van het essay, is afkomstig uit Huets* Nieuwe Litterarische Fantasiën. *Het werd door de redactie enigszins aangepast bij het hedendaags taalgebruik.*

had, daarin voor hem als dichter geen plaats geweest zou zijn.' Als epigram op de koninklijke versifex, die eenmaal op zijn oude dag het spinrokken van Lola Montes kussen zou, laat die inval, uit het oogpunt van bitterheid beschouwd, niets te wensen over. Maar is het een echte dichter waardig, zoveel aandacht te schenken aan een nagemaakte? Ziedaar wat Heine zelf niet durft te beweren. 'De Este's,' laat hij onmiddellijk volgen, 'de Medici's, de Gonzaga's, de Scala's, zijn beroemd als mecenassen. Aan goede wil om dat voorbeeld te volgen ontbreekt het onze Duitse vorsten zeker niet; maar zij zijn niet beschaafd genoeg om de echte talenten en genieën van de valse te kunnen onderscheiden - want de echte melden zich niet aan bij hun kamerdienaars. Zij beschermen alleen hen, wier beschaving met de hunne gelijke tred houdt; en evenals men de Italiaanse vorsten kent, zodra men slechts de namen hunner beschermelingen hoort noemen, zal men eenmaal ook onze Duitse vorsten kennen, als de mannen worden genoemd aan wie zij snuifdozen, bokalen, jaargelden en ridderorden geschonken hebben. Men zegt,' - en daar komt in de vorm van zelfrechtvaardiging de zelfbeschuldiging aan - 'men zegt, dat grote schrijvers verkeerd doen, de namen van onbeduidende, al is het ook alleen door hen te bespotten, aan de nakomelingschap te vermaken; maar wij doen dat, teneinde hun mecenassen ten toon te stellen.'

Heines schim houde het mij ten goede, als ik dat een uitvlucht noem. Geldt het reeds van gewone stervelingen, dat zij geëerd worden naar het gehalte van hen, met wie zij verkeren, zoveel te meer van een geest van zijn rang. Heine heeft van een aantal personen, die niet in zijn schaduw konden staan, te vaak notitie genomen: heeft met andere personen, wier verdiensten onmiskenbaar waren, maar wier *tournure d'esprit* hem tegenstond, te dikwijls en te lang achtereen gesold. En dat gebrek sproot ongetwijfeld hieruit voort, dat hij in het algemeen met zijn medemensen weinig ophad, te zelden bedacht dat hij vooral niet minder geduld behoorde te hebben met de gebreken van anderen dan zij met de zijne, en zij het in de grond der zaak evenmin helpen konden, dat zij mediocriteiten waren, als hij dat hij een genie was. De rustiger levensbeschouwing van Goethe, die in alles wat de natuur en de mensenwereld betrof, het uitvloeisel van onveranderlijke en bewonderenswaardige wetten zag, bracht een algemene mensenliefde mee, waarvan de beminnelijke zijde duidelijk genoeg in het oog

springt. Vraagt men, bij het lezen van wie van deze twee schrijvers het zedelijkheidsgevoel meer profiteert, dan wint Heine het in menig opzicht. Want Heine is minder fatalist, heeft meer spontaniteit, grijpt de slapers met krachtiger hand in de kraag en schudt hen wakker. Vrij wat ogenblikken zijn er in het leven van vrij wat mensen, dat de onstuimigheid van deze wildeman, die door dik en dun naar een verheven ideaal streeft, een uitmuntende school mag heten, waar men vadsigheid af- en geestdrift aanleert. Vraagt men daarentegen, of Heine een geschikte lectuur oplevert voor alle mensen zonder onderscheid, en met name voor aankomende jongelieden, dan kan het antwoord niet twijfelachtig zijn. Indien onze eeuw bovenal de eeuw der gelijkheid is; een eeuw waarin niets zo zelden voorkomt als hetgeen de Fransen *la bosse du respect*, de Engelsen *reverence*, en wij Hollanders met een bastaardwoord *piëteit* noemen, dan sticht het lezen van Heine meer kwaad, naarmate zijn minachting voor zichzelf, voor zijns gelijken en voor zijn minderen toverachtiger op muziek is gezet en van onuitputtelijker humor vonkelt.

Doch nu neme men de eerste de beste van de *Brieven aan Mathilde* ter hand; - die van 19 november 1843 bijvoorbeeld, toen het grote hekeldicht, dat in januari daarop op het papier gebracht zou worden, reeds kookte in 's dichters brein. Geen enkel van Heines gebreken, of men vindt er in dat gedicht sporen van; ook en vooral van de geest van alles omvattende en daardoor in liefdeloosheid ontaardende zelfverachting, zoëven genoemd. En toch - als men die brief leest, schaamt men zich bijna, hem daarom berispt te hebben.

‘Liefste vriendin,’ schrijft hij, ‘ik hoop dat het u welgaat. Wat mij betreft, mijn verfoeilijk hoofd speelt mij voortdurend parten en dwarsboomt mij in het snel afdoen van mijn Hamburgse zaken. Ik ben ziek en verveel mij; want ik denk onophoudelijk aan u en word schier razend als mijn gedachten de weg naar Chaillot inslaan. Wat voert mijn vrouw op dit ogenblik uit, die ijdeltuit der ijdeltuiten? Ik ben zelf een ijdeltuit geweest, dat ik u niet meegenomen heb naar Hamburg. Doe toch, wat ik u bidden mag, niets waarover ik mij bij mijn thuiskomst boos zou moeten maken. Blijf stil in uw nestje, houd u bezig, neem les in het Duits, verveel u eerzaam, spin wol, zoals de wakkere Lucretia, die u in het Odéon gezien hebt. Ditmaal heb ik een boodschap voor u. Ik moet twee dameshoeden hebben, een voor mijn zuster en een voor mijn

nicht. Ga nu naar de modiste, en zoek twee van de meest nieuwmodische hoeden uit, die u vinden kunt. Zijn er in het magazijn geen hoeden naar uw smaak voorhanden, laat er dan twee maken. Zij behoeven niet bijzonder rijk gegarneerd te zijn, ook niet met kant; zelfs al zijn ze niet van fluweel, het komt er niet op aan, als het fatsoen maar nieuwmodisch en elegant is, en ze een goed aanzien hebben. Geen donkere kleuren, maar lichte; wit of rosé, of welke andere kleur u wilt, uitgezonderd blauw, waar mijn zuster niet van houdt. Ook groen zou, geloof ik, minder voldoen. Mijn nicht heeft een klein hoofd, en haar hoed moet niet te groot zijn; iets beknopts en sierlijks. Bovendien kunt u daaromtrent met het geheugen van Aurecia te rade gaan, die zich het kleine vrouwtje wel herinneren zal. Het hoofd van mijn zuster is lang en smal, en zij draagt lange krullen, die tot op haar schouders afhangen. Dus moet haar hoed meer vooruitspringen dan die van mijn nicht, en hij mag aan de binnenzijde, om haar krullen, niet te veel gegarneerd zijn. De modiste moet zich met het inpakken en ook met de verzending belasten. Ik weet niet, of de stoomboot nog iedere zaterdag van Le Havre vertrekt; zo niet, dan moet de doos verzonden worden met de diligence. Uw modiste kan dat vernemen aan het bureau van de Messageries Royales. Dat zal zich met het bezorgen van de doos belasten, die goed dichtgemaakt moet zijn en voorzien van onderstaand adres. Ik beveel u het uitvoeren van deze commissie zeer aan. Zeg aan uw modiste, dat als zij mij ditmaal goed bedient, mijn gehele familie haar de klandizie schenken zal, en ik een groot aantal hoeden van haar zal nemen. In ernst, het is een proef. Adieu, mijn engel! Wel de complimenten aan madame Darte. Mijn vriendelijke groeten aan Aurecia. Uw arme man, Henri Heine. - Ziehier het adres voor de doos met de hoeden: mevrouw Honoré de Voss, Alter Wandrahm, No. 58, te Hamburg.’

Zouden er vele helden zijn, die in hun kamerjapon zulk een goed figuur maken? Ik geloof het niet, Maar de heldin, zal men zeggen, was er ook naar; en dat is zo. Met een vrouw in de trant van mevrouw De Staël, over wie hij zo dikwijls spreekt, nu eens schertsend, dan met grote onderscheiding, zou Heine naar alle gedachten zeer ongelukkig geweest zijn. Zij zou op zijn zenuwen gewerkt, hem kregel gemaakt, haar beschaving zou hem gehinderd hebben. Bij een man als hij paste een vrouw gelijk de Mathilde van de brieven; een kind des volks, zou men zeggen, maar van het

Franse volk, dat hij zo liefhad; een kind in elk geval, dat leiding behoefde, goed gezelschap nodig had, les in het Duits moest nemen, maar tevens een Parisienne, bevallig, liefhebbend, gehecht aan opschik, uithuizig als het mocht; een Parisienne, maar wier onbezorgdheid zelf hem dubbel indachtig maakte aan haar hachelijke toekomst; wier levenslust hem tot ernst stemde, gelijk haar onbezweken trouw in het verplegen zijn hart van dankbaarheid deed overvloeien; wier in het geheel niet Hebreeuws profiel hij er een eer in stelde, met welgevallen te doen ontvangen door de aartsvaderlijke Israëliet, zijn deftige oom Salomo te Hamburg. Het is geenszins zeker dat zij de grote geest, die in dat zwakke lichaam huisde, bij zijn leven heeft kunnen waarderen; dat zijn proza of zijn poëzie, waaraan zovelen zich verkwikt hebben, ook voor haar een bron van genot is geweest. Maar dat hij na een kinderloos gebleven huwelijk van zoveel jaren niet twee of drie weken van haar gescheiden kon zijn zonder haar bijna dagelijks te schrijven; dat hij met de jaloezie van een minnaar uit de verte waakte over de geringste van haar handelingen; dat hij haar niet in staat achtte twee hoeden in te pakken, of zonder vreemde hulp het bureau der Messageries uit te vinden, en haar toch niet missen kon, - getuigt van een vereniging van gaven in haar, die een zuiverder sympathie wekken, naarmate al hetgeen men genialiteit noemt daar vreemder aan is: een veldbloem, die door de alledaagse wandelaar veracht, door de gedachteloze vertreden, maar door de dichter geplukt en in het knoopsgat gestoken wordt.

Heinrich Heine heeft aan de kinderen der 19de eeuw grote diensten bewezen. Een geslacht, opgevoed in de vreze der Duitse filosofen, ingedommeld in de waan dat de sleutel der kennis te Berlijn gevonden was, trots op het bezit van een denkbeeldige alwetendheid, is door zijn toedoen te goeder ure uit die droom ontwaakt. Al had hij niets anders gedaan dan met krachtige hand die stelsels aangrijpen en het volk de keerzijde van dat kunstig weefsel vertonen, dan nog zou hij geprezen moeten worden als een der weldoeners van zijn tijd; als een, die gelijk hij door de kracht en de scherpte van zijn geest tot de verste schuilhoeken van het menselijk denken wist door te dringen, zo ook door zijn levendige verbeelding en zijn meesterschap over de taal de sfeer van die gedachten heeft helpen ontsluiten voor ontelbaar velen, wier niet-wetenschappelijke vorming hen daaruit voor altijd scheen te weren. Maar hij heeft meer gedaan dan ons verlost van de nachtmer-

rie der wijsbegeerte. Hij is een dichter geweest van de echte stempel, die zowel het reinst gevoel en de vrolijkste luimen als de oorspronkelijkste en verhevenste gedachten heeft uitgedrukt in woorden, waarvan de keurigheid alleen door hun eenvoud geëvenaard wordt. Geen ander dichter onder onze tijdgenoten heeft met zulke schijnbaar geringe hulpmiddelen zulke verbazende resultaten verkregen, de gezichtseinder van zijn lezers in zulk een mate verruimd, hun vernuft zo opgewekt, hun verbeelding zo menigmaal vleugelen doen aanschieten, of hun hart zo weldadig getroffen. Veel van zijn medemensen heeft hij verguisd of miskend; maar om de slapen van sommigen onder hen zijn door hem kransen gevlochten, waarvan de weerglans zijn eigen schedel siert, en sieren zal. Zo om het hoofd van die Hamburger mensenvriend, stichter van een hospitaal voor arme joden; zo ook om dat van dezelfde Mathilde, wier naam ik aan dit opstel gaf. *An die Engel* luidt de titel der strofen, die hier tenslotte niet ontbreken mogen:

Das ist der böse Thanatos,
Er kommt auf einem fahlen Ross;
Ich hör' den Hufschlag, hör' den Trab.
Der dunkle Reiter holt mich ab -
Er reisst mich fort, Mathilden soll ich lassen,
O, den Gedanken kann mein Herz nicht fassen!

Sie war mir Weib und Kind zugleich,
Und geh' ich in das Schattenreich,
Wird Wittwe sie und Waise sein!
Ich lass' in dieser Welt allein
Das Weib, das Kind, das, trauend meinem Muthe,
Sorglos und treu an meinem Herzen ruhte.

Ihr Engel in den Himmelshöhn,
Vernehmt mein Sluchzen und mein Flehn;
Beschützt, wenn ich im ödem Grab,
Das Weib, das ich geliebet hab;
Seid Schild und Vögte eurem Ebenbilde,
Beschützt, beschirmt mein armes Kind, Mathilde.

Bei allen Thränen, die ihr je
Geweint um unser Menschenweh,
Beim Wort, dass nur der Priester kennt
Und niemals ohne Schauder nennt,
Bei eurer eignen Schönheit, Huid und Milde,
Beschwör' ich euch, ihr Engel, schützt Mathilde!

Ik geloof niet, dat na het *Stabat Mater* iets schoners in dat genre geschreven is dan deze verzen.

maart 1870

Light Verse

Waarschuwing
Johann Wolfgang von Goethe
(Vertaling Peter Verstegen)

(voor Minna Herzlieb)

De jongste dag, als de bazuinen schallen,
Als het gedaan is met het aardse leven,
Zijn wij verplicht om rekenschap te geven
Van elk woord dat ons zinloos is ontvallen.

Hoe wordt er dan geoordeeld over alle
Woorden waarmee 'k zo teder aan mijn streven
Naar jouw gunst, liefje, uiting heb gegeven,
Als ze bij jou in slechte aarde vallen?

Ach! wil toch je geweten consulteren,
Bedenk in ernst hoe lang je nu al treuzelt;
Zo'n ramp hoor je de aarde te besparen:

Moet ik berekenen, én excuseren,
De tijd die 'k met jóu pratend heb verbeuzeld,
Dan wordt de jongste dag een zaak van jaren.

(1807)

Warnung

Am Jüngsten Tag, wenn die Posaunen schallen
Und alles aus ist mit dem Erdeleben,
Sind wir verpflichtet, Rechenschaft zu geben
Von jedem Wort, das unnütz uns entfallen.

Wie wirds nun werden mit den Worten allen,
In welchen ich so liebevoll mein Streben
Um deine Gunst dir an den Tag gegeben,
Wenn diese bloß an deinem Ohr verhallen?

Darum bedenk, o Liebehen! dein Gewissen,
Bedenk im Ernst, wie lange du gezaudert,
Daß nicht der Welt solch Leiden widerfahre.

Werd ich berechnen und entschuldgen müssen,
Was alles unnütz ich vor dir geplaudert,
So wird der Jüngste Tag zum vollen Jahre.

Leve de koopvaardij
Nelis Klokkenist

Zijn halfchinese ogen,
de scheiding in zijn haar,
de welving van zijn lippen
bezorgen mij de staar.

Het is net als toen Frankie
nog bij de luchtmacht was.
Ik mocht zijn nek niet kussen,
dus kuste ik zijn das.

Ook déze nek te kussen
verbiedt een harde wet;
maar als er niet zo'n wet was,
dan lag hij in mijn bed.

Geen nek, das; zelfs geen kussen
op kraag of maar revers...
Hij leende mij een potlood;
daarmee schrijf ik dit vers.

Dus kus ik maar het potlood
en help het vers aan kant
en staar weer naar dat uniform
en wat het níet omspant:

Zijn halfchinese ogen,
de scheiding in zijn haar,
de welving van zijn lippen...
en vind het leven naar.

Wat knaagt er aan mijn hartje -
nog steeds die oude worm,
of doodgewoon nieuwsgierigheid
naar onder dat uniform?

Daar zit hij nu. Hoe lelijk
is 't ongelukkig span
waarmee hij zit te kaarten.
Waarom ben ik toch man...

Epigrammen
Karl Kraus
(Vertaling Peter Verstegen)

Eerlijkheid

Heden laat men onverholen
zien wat men van anderen steelt;
wie als eerste heeft gestolen
geldt als het origineelst.

Literatuur

Omdat hij zich niet gegeneerd heeft,
houdt hij zich voor een genie;
wat ons niet geamuseerd heeft,
noemt hij zijn poëzie;
nu hij gemasturbeerd heeft,
heet 't autobiografie.

Vae victoribus

Wie oren heeft krijgt mettertijd te horen
wat zin gaf aan de strijd die werd gestreden;
ginds hebben ze aan één stuk door verloren,
hier hebben ze een zegepraal geleden.

Van een polemist

Zo'n held haalt mij gemakkelijk onderuit,
ik durf hem slechts dit vers te laten lezen:
Hij lijkt op Siegfried door zijn dikke huid,
en op Achilles door zijn pezen.

Krasse tegenstelling

Ik kwam uit Duitsland zoëven
terug naar Oostenrijk.
Ginds vind je geen mooi leven,
hier vind je een mooi lijk.

Het boterhampapier
Christian Morgenstern
(Vertaling Marko Fondse en Griet Henkes)

Een boterhampapier in 't woud, -
krijgt het, daar het besneeuwd raakt, koud..

En in zijn angst, hoewel 't voorheen
aan denken nimmer ook maar één

seconde had gedacht - dat spréékt
voor wat uit vodden is gekweekt -,

uit angst, zoals ik zei, ving 't aan
met denken, zette zich, ging aan

het denken - sta daar eens bij stil! -
en kreeg (uit angst dus) geest en wil -

en kreeg die uiteraard niet zo-
maar uit de blauwe lucht cadeau,

nee, 't was veeleer te danken aan
een breinstof - heel exact ontstaan

uit hout en eiwit, bloem en smeer,
in strijd met iedere fasenleer -

die stof (uit angst) nu hielp hem aan
een bloedsomloop en zenuwbaan.

[(ongefaseerd dus) hielp hem aan
een bloedsomloop en zenuwbaan.]

Das Butterbrotpapier

Ein Butterbrotpapier Im Wald, -
da es beschnelt wird, fühlt sich kalt..

In seiner Angst, wiewohl es nie
an Denken vorher irgendwie

gedacht, natürlich, als ein Ding
aus Lumpen usw., fing.

aus Angst, so sagte ich, fing an
zu denken, fing, bob an, begann.

zu denken, denkt euch, was das heißt,
bekam (aus Angst, so sagt' ich - Geist,

und zwar, versteht sicht nicht bloß so
vom Himmel droben irgendwo,

vlelmehr infolge einer ganz
exakt entstandnen Hirnsubstanz -

die aus Holz, Eiweiß, Mehl und Schmer,
(durch Angst), mit Überspringung der

sonst üblichen Weltalter, an
ihm Boden und Gefäß gewann -

[(mit Überspringung) in und an
ihm Boden und Gefäß gewann.]

[Nederlands]

Met hulp van deze hulp nam toen
't papier het wilsbesluit tot doen, -

tot leven, tot - om kort te gaan,
gelijk een vlinder ving het aan

te kruipen eerst en, eenmaal los,
te vliegen over 't kreupelbos,

de rijweg over, rechtsomkeer
en kris en kras en heen en weer -

zoals zo'n dier vindt dat het hoort
('t hangt van de wind af) (enzovoort).

Doch vrienden! wordt zo bleek als ik! -:
Een vogel, dik, met grage blik,

krijgt hem in 't oog (kort na nieuwjaar),
besluipt hem om, met huid en haar -

besluipt hem om, met haar en huid
(Ik gruw! hoe komt een mens eruit!) -

(Let wel: na een ontstaan zo zwaar!)
besluipt hem om met huid en haar - -

Een boterhampapier in 't woud
neemt diervorm aan uit zelfbehoud...

Genoeg!! De specht - daar grijpt ie 'm,
het onvervangbaar unicum...

[Duits]

Milthilfe dieser Hilfe nun
entschloß sich das Papier zum Tun, -

zum Leben, zum - gleichviel, es fing
zu gehn an - wie ein Schmetterling..

zu kriechen erst, zu fliegen drauf,
bis übers Unterholz hinauf,

dann über die Chaussee und quer
und kreuz und links und hin und her -

wie eben solch ein Tier zur Welt
(je nach dem Wind) (und sonst) sich stellt.

Doch, Freunde! werdet bleich gleich mir! -:

Ein Vogel, dick und ganz voll Gier,

erblickt's (wir sind im Januar..) -
und schickt sich an, mit Haut und Haar -

und schickt sich an, mit Haar und Haut -
(wer mag da endigen!) (mir graut) -

(Bedenkt, was alles nötig war!) -
und schickt sich an, mit Haut und Haar - -

Ein Butterbrotpapier im Wald
gewinnt - aus Angst - Naturgestalt...

Genug!! Der wilde Specht verschluckt
das unersetzliche Produkt...

Balladetten*
Drs. P

De Aarde is een welvoorziene dis
En ieder krijgt te weinig of te veel
Maar iemand moet de rekening betalen
Het leven is nog steeds geen pijp kaneel

We leren allemaal geschiedenis
De vork zit blijkbaar ergens in de steel
Maar waar de steel is, kan geen mens bepalen
Het leven is nog steeds geen pijp kaneel

We zijn 't erover eens, er is iets mis
En soms grijpt ons de onmacht naar de keel
Wat is het nut van strijd, van idealen?
Het leven is nog steeds geen pijp kaneel

Bedenk ook, wat een treurig werk dit is
Het schrijven dus van zulke lulverhalen
Het leven is nog steeds geen pijp kaneel

*

Aan 't Minnewater heeft men mij
De terminologie verklaard
Een overdosis heroïne -
De Slag met het Fluwelen Zwaard

In Brugge, oord van mijmerij
Werd mij die leus geopenbaard
(Japans, wellicht, van origine?)
De Slag met het Fluwelen Zwaard

* *Voorjaar 1983 verschijnt bij Uitg. Bert Bakker van Drs. P en Paul Lemmens de balladettenbundel* 'Dat lentebal'

Wij sterven vrij, wij sterven blij
Eerst nog wat leven uiteraard
En dan de knal in de machine
De Slag met het Fluwelen Zwaard

Je vindt geen mooier teksten bij
Novalis, Shelley, Lamartine...
De Slag met het Fluwelen Zwaard

& Paul Lemmens

Wat aan Vestdijk en Boon steeds voorbijging -
Zij passeerden elk jaar de revue -
Eisen wij zonder tegenspraak op:
De Nobelprijs voor Kouwenaar! Nu!

Hij heeft recht op die prachtonderscheiding
Heel zijn leven was dienstbaar aan U
Ook al hield U hem armer dan Job
De Nobelprijs voor Kouwenaar! Nu!

En zijn werk kent de hoogste verfijning
Die een hedendaags individu
Kan ontwringen aan al zijn getob
De Nobelprijs voor Kouwenaar! Nu!

Lijdt de Vijftigerskliek aan vergrijzing?
Onze Gerrit ligt immer op kop:
De Nobelprijs voor Kouwenaar! Nu!

Twee gedichten
Kozmá Proetkóv[*]
(Vertaling Nelis Klokkenist)

Junker Schmidt (Heine gevolgd)

De zomer vliedt. Het lover rot.
Rijm ligt op de daken.
Junker Schmidt wil met een schot
er een slot aan maken.

Wacht, ontzinde! wacht, het lover
keert straks groener weer...
Junker Schmidt! 't wordt heus weer zomer,
op mijn woord van eer!

Heugenis van weleer (Heine gevolgd)

'k Zie je nog als maagdje voor me, -
weldra wordt het veertig jaar! -
't keursje veel te vast geknoopt en
onder 't vuil je boezelaar;

Nee, dat keursje zat niet lekker!...
en je vroeg me in 't geniep
om het voor je los te knopen,
omdat het zo lastig liep.

Trillend van de alteratie
heb ik 't voor je los gedaan, -
jij bent lachend heen gelopen,
ik echter bleef peinzend staan...

* *Onder het collectieve pseudoniem Kozmá Proetkóv staken de gebroeders Alekséj en Vladímir Zjemtsjóezjnikoven de nog steeds zeer veel gelezen dichter, prozaïst en toneelschrijver graaf Alekséj Tolstój de draak met allerlei literaire uitwassen in het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw. Bovenstaande Proetkóvs zijn van Tolstójs hand en vormen een reactie op de vele slechte navolgingen van Heine in Rusland. Heine werd overigens uitstekend in het Russisch vertaald, vaak door dichters van naam, zoals dezelfde Tolstój. (N. K.)*

Vijf gedichten
Kees Stip

Wagner

Harpijehanden hebben u bemoederd
kobold wiens tot muziek geworden kwaad
ons dieper door de ingewanden gaat
dan 't goed waar Bach zijn pruik mee heeft bepoederd.

Uit wolken godgelijkheidswaan ontstaat
een machtsdroom die tot machtswellust verloedert.
o volk met dit soort duivelsdrek gevoederd
daar dreunen reeds uw laarzen over straat.

Wij zetten ons nu neder onder tranen
nadat wij als gelouterde germanen
met Schillers Ode en met Goethes Faust
ontkomen zijn aan hel en holocaust.
In nacht en nevel mag uw geest vergaan.
De laatste godenschemering breekt aan.

Versmald sonnet

Versmald sonnet
als klem gereden
tussen twee brede
en platgeplet:

Zo scherp is met
dit mesdun heden
't scherp van de snede
op scherp gezet.

O smal geschenk
uit smalle schoot
gedoemd van dood
naar dood te moeten,
hoe moet ik boeten
omdat ik denk.

De jacht

Het jachtgezelschap grijpt naar de geweren
en treedt geladen op het slachtveld aan.
De drijvers schreeuwen, struikelen en slaan.
Het haasje is het haasje voor de heren.

Daar komt wat uit de wal. Leg aan, leg aan!
Een leerling die voor loodgieter moet leren
gebruikt niet zoveel lood bij het plomberen

als hier in een klein beestje wordt gedaan.

De weidelijke jager jaagt uit plicht.
Gemotiveerd wordt moorden een genoegen.
De rest heeft van de sport niet zoveel sjoege
en maait maar neer, gericht en ongericht.
De hazen liggen stil, met stille oren
het schieten niet meer aan te hoeven horen.

De Kleine Lord

Daar sta ik: op en top de Kleine Lord
op mijn voor de gelegenheid geruilde
met buikjeszuiltjes rijkelijk omzuilde
balkon waarop ik straks kasteelheer word.

Waarom dat lipje desondanks zo pruilde?
Zo hoog op de maatschappelijke sport
komt toch zo'n knaapje nergens aan te kort.
Was het dan geen geluk waarom ik huilde?

Betrokkenheid met laaggeboren leed
was wat mij het gelaat betrekken deed.
Ik moet dit altijd bij mij blijven dragen
voor het toch niet ondenkbare geval
dat in de poort een engel zitten zal
die mij naar mijn bestaansbewijs zal vragen.

De crematie

Met zestig sigaretten op een dag
moest hij wel sterven aan zijn eigen zwakte.
Wij hadden hem gewaarschuwd. Waarvan akte.
Een akte van berouw van zijn kant lag

niet in zijn lijn. Nu volgden vroeggeknakte
lelien krullend om zijn kistbeslag
zijn nederwaartse hemelvaart met Bach.
Ik trilde met hem mee terwijl hij zakte.

Het handjesgeven gaf de laatste remming.
Bij koffie en sigaren steeg de stemming
zodat het haast ging lijken op een feest.
En buiten zagen we, alsof zijn geest
nog gauw een wuifhand had omhooggestoken,
hem door de schoorsteen als een schoorsteen roken.

Van lotje getikt
Driek van Wissen

aangaande het noodlot in leven en werk van Jan Kal

Wat wil het uiterst wonderlijk geval:
Een kennis van Jan Kal die woont zowaar
precies op nog geen uur van Zevenaar
en zeven is net een geluksgetal,

dus die z'n zus woont weer in Nijverdal
toevallig naast een rijwielhandelaar
en de ex-overbuurvrouw nu van haar
heet door een vreemde samenloop Chantal,

zodat haar nicht uit Bennekom aldaar
tijdens het plaatselijk Oranjebal,
exact op Koninginnedag dit jaar,

een jongen zag, ja, Holland is maar smal,
die ergens wel wat weghad van Jan Kal -
en zo grijpt heel het leven in elkaar.

Tekeningen

Erich Mühsam[*]

* Erich Mühsam, *geboren in Berlijn in 1878, was een revolutionair schrijver en 'Kaffeehausdichter' die soms letterlijk met de hoed rondging om aan de kost te komen; hij was medewerker van Simplicissimus en redigeerde tweemaal een eenmanstijdschrift,* Kaïn *en* Fanel. *Als dienstweigeraar bracht hij de Eerste Wereldoorlog door in de gevangenis. In november 1918 nam hij, evenals Ernst Toller, deel aan de stichting van de Beierse Radenrepubliek, waarvoor hij van 1919 tot 1925 in de gevangenis zat. Hij behoorde tot de eerste arrestanten van het Naziregiem en werd in 1934 in Oranienburg ter dood gebracht.*
Mühsam heeft tweemaal zijn vrouw Kreszentia (Zenzl) ter ere van hun trouwdag een schrift met tekeningen en bijbehorende gedichtjes gegeven. Uit het schrift van 1924, dat in 1975 als facsimile-uitgave verscheen bij de Oostduitse uitgever Edition Leipzig, hebben wij voor deze rubriek een keuze gedaan. De felle, expressieve kleuren moesten bij reproduktie in ons blad helaas wegvallen. (Vertalingen P. V.)

Wie nooit voor een hart op de knie is gegaan
en er een bloempje voor mee heeft gebracht,
is zo arm dat de zon voor hem vlucht uit haar baan;
die kent niet liefdes hemelse macht.

Wie slim is denkt bij vrijetijdsbesteding
naast zijn fysiek aan geestelijke verbreding.
Bij het biljart brengt spelverbetering
behalve inzicht spierversteviging!
Je ziet met vreugd: je stoot ze steeds bekwamer,
en 't nut gaat samen met het aangename.

Kon men maar met elk creatuur
spreken van God en de natuur,
dan stonden wij stellig constant
verstomd van menig dierverstand;
wat heeft bijvoorbeeld een insekt
een hoogontwikkeld intellect.

Maar beter laten wij 't bij 't oude.
Als wij ons wereldbeeld ontvouwden,
behield dan, denk je, het insekt
voor mensenwijsheid nog respect?

Zo heeft sportieve Max zijn vrouw Marie gevrejen:
‘Durf je met mij, schat, wat een leven duurt -
bootje te varen, altijd met z'n tweeën?
Dan roei ik je door 't leven, en jij stuurt!’

Alleen met veel geduld en heilig vuur
bereikt men wonderen in de dressuur.

Wie 't lukt de grote hoepelsprong te springen,
krijgt spek als loon en hoort zijn loflied zingen.

Maar menigeen die dol is op dresseren
kon al die kunstjes beter zelf gaan leren.

Suzanne gaat driemaal per week te water,
in 't bad, waar Jumbo haar met ferm geklater
besproeit. Zo 'n vriendendienst - hoe ook Suzanne krijt -
is meer waard dan loze wellevendheid.

De spreidsprong, kwintessens der gymnastiek -
wie die beheerst kan er gerust van dromen
in sport, in staatsdienst of in politiek
ten koste van wíe ook vooruit te komen.

Wie waarlijk liefheeft schuwt geen moeilijkheden,
al sneeuwt en vriest het 's winters nog zo hard.
Hij brengt voor 't heiligst plekje in zijn hart
toch elke keer een lentebloempje mede.

Als 't hart van alle creatuur
in liefde toch eens was verbonden,
zoenden kameel en ruige beer
en slang elkander op hun monden.

Eendrachtig leefde 't dierenrijk;
in vriendschap al wat is geschapen:
vos - kolibri zo liefderijk
als alligator versus aapje.

Dan was de wereld zonder zonden.
Jammer genoeg is 't omgekeerd,
daar men op economische gronden
elkaar bij voorkeur consumeert.

Zoekt een spook je vast te houden -
Eer je 't weet vliegt het weer heen.
Niet wanhopig zijn meteen.
Zie, straks straalt de zon met gouden
Licht weer óp ons, duizendvoudig.

Zoekt een spook je vast te houden -
E*er je 't weet vliegt het weer heen.*
N*iet wanhopig zijn meteen.*
Zie, straks straalt de zon met gouden
L*icht weer óp ons, duizendvoudig.*

Vertaald proza[*]

* *De biografische noten in deze rubriek zijn ontleend aan het briljante boek van Frederic Grunfeld* Prophets Without Honour (A Background to Freud, Kafka, Einstein and Their World), *McGraw-Hill, 1979.*

Een avond angst
Hermann Broch[*]
(Vertaling Robert Starke)

Onder het gestreepte zonnezeil, dat nu ook 's nachts is uitgespannen, staan de lichte rieten tafels en stoelen. Tussen de huizenrijen, door het jonge loof van de kruinen aan de lanen, strijkt de zoele nachtwind, je zou kunnen denken dat hij van zee kwam. Maar waarschijnlijk is het alleen het natte plaveisel; zojuist is de sproeiwagen door de lege straat gereden. Een paar straathoeken verder ligt de boulevard, vandaar hoor je het toeteren van auto's.

De jongeman was misschien al wat aangeschoten. Zonder hoed en zonder vest was hij de straat doorgelopen; hij hield z'n handen onder zijn ceintuur zodat zijn jasje ver openhing en de wind bij zijn rug kon komen, dat was als een lauw-koel bad.

Op de grond voor het café liggen ietwat muf ruikende bruine kokosmatten. Wat onzeker laveerde de jongeman tussen de rieten stoelen door, streek hier en daar langs een gast, glimlachte verontschuldigend en bereikte de openstaande glazen deur.

In het café was het zo mogelijk nog koeler. De jongeman nam plaats op de leren bank die onder een rij spiegels langs de muren liep, hij nam weloverwogen plaats tegenover de deur, om de kleine windvlagen zogezegd uit de eerste hand in zijn longen te krijgen. Dat de grammofoon op het buffet juist nu zijn spel staakte, enkele ogenblikken bleef hij nog tollend suizen en liet toen het café aan zijn eigen stille geluiden over - dat was onaangenaam boosaardig en de jongeman keek naar het blauw-witte schaakbord van marmeren vloertegels. Voor hem stond een glas donker bier en de belletjes van het schuim dijden uit en spatten uiteen.

* Hermann Broch *werd in Wenen geboren, in 1886, studeerde voor 'Textilingenieur' en leidde het familiebedrijf tot 1927, waarna hij zich geheel wijdde aan filosofie en literatuur. In 1938, na de Anschluss, werd hij door de Gestapo gevangen genomen, maar hij wist te ontkomen naar Londen en vandaar naar de Verenigde Staten, waar hij in 1951 als professor in de Duitse letteren (Yale) overleed. Brochs magnum opus,* Der Tod des Vergil *(1945), wordt wel vergeleken met Joyces Ulysses. Het hier gepubliceerde verhaal is afkomstig uit de bundel* Barbara und andere Novellen *en dateert van 1933.*

Aan het tafeltje naast hem, eveneens op de leren bank, zat iemand. Er werd een gesprek gevoerd. Maar de jongeman was te lui om zijn hoofd om te draaien. Het waren een bijna jongensachtige mannenstem en de stem van een vrouw. Een dik en donker meisje moet dat zijn, dacht de jongeman, schor-moederlijk is ze. Maar nu keek hij met opzet niet.

De mannenstem zei: ‘Hoeveel geld heb je nodig?’

Als antwoord klonk er een schorre donkere lach.

‘Zeg dan hoeveel je nodig hebt.’ (De stem van een geïrriteerde jongen.)

Weer die donkere lach. De jongeman denkt: nu heeft ze zijn hand vastgepakt.

Vervolgens hoort hij: ‘Hoe kom je dan aan zoveel geld?... En al had je 't, van jou zou ik het niet aannemen.’

De jongeman kijkt naar de marmeren vloer. Er zijn nog resten van hoopjes zaagsel zichtbaar, rond de grondplaten van de gietijzeren tafelpoten hopen ze zich op tot kleine duinen.

Na een tijdje denkt de jongeman: waarschijnlijk heeft ze aan honderd franc genoeg; ik heb nog tweehonderd, ik zou er haar dus honderd kunnen geven. Ondertussen heeft hij het gesprek naast hem niet gevolgd. Nu luistert hij weer. De jongensstem zegt: ‘Ik hou toch van je.’

‘Juist daarom mag je niet over geld spreken.’

De jongeman denkt: ze zenden beiden hun stemmen uit, uit beider mond komt de adem met de stem, boven hun tafel al vloeien adem, vloeien de stemmen samen, gaan een huwelijk aan, dat is de essentie van een liefdesduet.

En inderdaad hoort hij weer: ‘Ik hou toch van je.’

Heel zachtjes klinkt het terug: ‘O lieverd.’

Nu kussen ze elkaar, denkt de jongeman. Goed dat er aan de overkant geen spiegel is, anders zou ik ze zien.

‘Een keer nog,’ zegt de diepe stem van de vrouw.

‘Heb je alles in één keer nodig?... In termijnen kan ik het wel opbrengen.’

‘Ik sterf liever dan dat ik geld van je aanneem.’

Hela, denkt de jongeman, dat is fout; zo praat een moederlijke vrouw niet, tegen mij zou ze zo niet mogen praten; ze wil hem toch z'n geld afnemen.

En toen bedacht hij dat de jongen tegen die vrouw in bescherming moest worden genomen. Maar omdat hij al het een en ander

had gedronken, was hij niet in staat die gedachte verder te ontwikkelen; hij had nu ook zijn glas in een teug geleegd en voelde zich een beetje misselijk. Hij had een koud gevoel op de maag, zijn hemd plakte en hij haalde diep adem om het behaaglijke gevoel van daarstraks terug te krijgen. Het zou goed zijn om een moederlijke vrouw aan zijn zijde te hebben.

Als ik me van kant maak, dacht hij opeens, dan geef ik het goede voorbeeld en is de lieverd van haar verlost.

Achter de bar was een ouwelijk iemand in een niet erg schone rose jurk in de weer. Als ze met de kelner sprak, zag je haar profiel en ontstond er tussen boven- en onderkaak een driehoek die openen dichtging.

Ik ben blij dat ik die vrouw naast mij niet hoef te zien, dacht hij, en halfluid zei hij vervolgens onverwacht: ‘Je kunt je gerust van kant maken.’

Dat had hij gezegd, hij was er zelf van geschrokken, maar nu verwachtte hij dat zijn stem zich met de stemmen van die twee zou verstrengelen en hij mat uit op welk punt in de lucht voor hem dat zou kunnen gebeuren, zo'n twee meter voor zijn tafeltje moesten de lijnen van hun stemmen elkaar ontmoeten. Nu wordt het een trio, dacht hij, en hij luisterde hoe beiden erop zouden reageren.

Maar ze hadden er kennelijk geen notitie van genomen, want de vrouw zei half olijk, half angstig: ‘Als hij nu eens komt!’

‘Hij zou ons doden,’ zei de jongensstem, ‘maar hij komt niet.’

Die twee kletsen maar wat, dacht de jongeman, nu voel ik me beter, ik wil nu een borrel, en toen de kelner die hij had geroepen kwam, zei hij iets duidelijker dan voorheen: ‘Daar komt ie.’

Maar ze schonken er weer geen aandacht aan, hoewel ze het mogelijk toch hadden gehoord, want nu zei de vrouw: ‘Misschien kunnen we toch beter weggaan.’

‘Ja,’ zei de jongeman.

‘Nee,’ zei de jongensstem ernaast, ‘dat zou zinloos zijn... We kunnen hem evengoed op straat tegenkomen.’

Daar staan agenten, dacht de jongeman, en luid voegde hij eraan toe: ‘En hier ben ik alleen.’

Maar de vrouw zei: ‘Op straat kun je wegrennen.’

Ze heeft me toch gehoord, dacht de jongeman, maar ze stelt me teleur, een moederlijke vrouw rent niet weg. Nu heb ik weer dorst, wat zou ik verder nog kunnen drinken? Melk? Ober, nog een bockbier, wilde hij zeggen, maar het was alsof hij zijn stem

moest opsparen en dus wachtte hij voorlopig. Maar wel riep de vrouw aan het tafeltje naast hem de kelner en het was een bewijs voor de tot stand gekomen verstrengeling van hun stemmen toen ze vroeg om: ‘Een warme melk.’

Ik moet eigenlijk weggaan, zei de jongeman bij zichzelf, ik raak steeds dieper in hun lot verstrengeld, het gaat me niet aan, ik ben alleen, maar hij zal ons allemaal doden.

De kelner had een glimmend kaal hoofd. Als hij niets te doen had, hing hij tegen de tapkast en dan praatte de caissière met het open- en dichtklappende gebit met hem. Goed dat je niet verstond wat hun stemmen zeiden. Kluwens van stemmen die zich in elkaar verstrengelen, die elkaar begrijpen en waarvan toch elke stem alleen blijft.

Nu zei de jongensstem aan het tafeltje naast hem: ‘O, ik hou toch zo van je... wij zullen elkaar altijd begrijpen?’

‘Dat is mijn zaak,’ zei de jongeman, en hij dacht: ik ben zat.

Maar de vrouw had geantwoord: ‘Wij houden van elkaar tot onze dood.’

‘Hij komt heus wel en dan schiet hij,’ zei de jongeman en hij was heel voldaan omdat hij op het kale hoofd van de kelner de reflectie had ontdekt van de lamp in het midden.

‘Ik zal je beschermen,’ klonk het naast hem.

Dat had niet hij, dat had zij moeten zeggen, dacht de jongeman, zo'n kleine blonde knaap kan iemand niet beschermen, ik zal hem een lel geven en naar huis sturen, naar z'n moeder; het is belachelijk zo'n jongen te laten vermoorden.

‘We zullen elkaars hand vasthouden,’ zei de vrouw nu.

Er was een man binnengekomen, een ietwat gezette man met een zwarte snor. Zonder het café rond te kijken was hij aan de bar gaan staan, had zijn krant uit z'n zak gehaald en met z'n vermouth naast zich begon hij te lezen.

De jongeman dacht: ze zien hem niet. En hij zei luid: ‘Hij is er.’

En omdat het rustig bleef en ook de man aan de bar zich niet omdraaide, riep hij harder dan nodig was: ‘Ober, nog een bockbier.’

Buiten was het hard gaan waaien, de afhangende punten van het zonnescherm bewogen en wie aan de rieten tafeltjes zijn krant las, moest de pagina's herhaaldelijk met een korte knisterende mep gladstrijken.

Hij houdt z'n krant verkeerd om, dacht de jongeman, maar dat scheen toch niet te kloppen, want de bezoeker aan de tapkast sprak met de barjuffrouw blijkbaar over de inhoud van het gelezene; hij sloeg tenminste herhaaldelijk, of hij driftig was, met de rug van zijn hand en met z'n knokkels op een bepaald gedeelte van de pagina.

Hij leest zijn eigen proces al, dacht de jongeman, en hij is er driftig over. Het is zijn goed recht om hen te doden, ons allemaal te doden. En de jongeman staarde naar de plek waar zijn stem zich met die van hen had verstrengeld, verstrengeld om er zich steeds opnieuw te verstrengelen.

'We zitten hier,' zei hij tenslotte.

'Als ik het geld bijeen krijg,' zei de vrouw, '...hij is omkoopbaar.'

'Ik betaal,' zei de jongeman, 'ik...' en hij legde een biljet van honderd franc op tafel. Het bloed op de marmeren vloer zal worden opgedweild en er zal zaagsel over worden gestrooid.

'Ik wil niet dat je zorgen hebt,' zei de jongensstem, 'ik...'

'Ik wil betalen,' zei de jongeman walgend en staarde naar het punt in de lucht waar de verstrengeling plaatsvond. 'Hier,' riep hij, in de verwachting dat de man aan de bar zich eindelijk zou omdraaien en een kreet van herkenning zou uitstoten, een kreet die de andere stemmen op dat punt zou ontmoeten. Maar er gebeurde niets. Zelfs de kelner kwam niet, die was buiten op het terras bezig, de opstijvende bries deed zijn witte voorschoot fladderen. Maar de figuur aan de bar bleef onbewogen praten met de barjuffrouw die hij de pagina had aangereikt.

De vrouw aan het tafeltje zei: 'Ik maak me geen zorgen, maar mijn handen en voeten zijn zwaar, als hij zou komen, zou ik als verlamd zijn...'

'Je kan niet weglopen...,' zei de jongeman.

'Laten we er vandaag niet meer aan denken,' zei de jongensstem.

'Dat helpt niks...' was het antwoord van de jongeman, en hij voelde dat zijn gezicht bleek was en dat het zweet op z'n voorhoofd stond.

'O lieve jongen...' zei de vrouw nu zacht.

De jongeman knikte. Nu neemt ze afscheid. De figuur aan de bar heeft nu werkelijk z'n revolver tevoorschijn gehaald en laat de kelner zien hoe het wapen zal functioneren. Dat met die krant was

dus voorbereiding geweest, een zeer juiste voorbereiding, waarom zou niet alles ook eens omgekeerd verlopen?

Om de kelner af te leiden riep de jongeman: ‘Nog een bockbier,’ en wapperde ondertussen met het briefje van honderd franc om het de schutter te laten zien, maar die had er geen oog voor en prutste verder aan het wapen om het schietklaar te maken.

De barjuffrouw zette een rij glazen op het buffet, een keten van glazen, en steeds wanneer ze er een neerzette, maakte dat een zacht en helder rinkelend geluid. De revolver klikte. De instrumenten worden gestemd, dacht de jongeman, als alle stemmen samenklinken is het moment van de dood aangebroken.

‘Mooi is de nacht vandaag onder de bomen, onder de klinkende sterren,’ zei de zachte stem van de vrouw.

‘Onder de klinkende sterren des doods,’ zei de jongeman en wist niet of hij het gezegd had.

Maar de jongensstem zei: ‘In een nacht als deze zou ik aan je borst kunnen sterven.’

‘Ja,’ zei de jongeman.

‘Ja,’ zei de vrouwenstem heel diep, ‘kom.’

En nu kwam de figuur aan de bar in beweging, zonder enige haast en heel langzaam kwam hij in beweging. Hij pakte eerst de caissière de krantepagina weer uit handen en sloeg nogmaals nadrukkelijk op de plaats waar verslag werd gedaan van zijn proces. Daarop draaide hij zich langzaam naar de caféruimte om en zei luid en duidelijk: ‘De executie kan beginnen.’

Hij had een weke en toch hortende stem. Ze reikte tot het punt van verstrengeling, tot dat punt waar de jongeman met uiterste inspanning naar staarde en daar bleef ze hangen.

Maar de jongeman zei: ‘Nu is de keten gesloten.’

En waarschijnlijk omdat het de bedoeling was de geboeide en verlamde blikken van alle aanwezigen op zich te vestigen, hief de figuur aan de bar met een weids, vol gebaar zijn revolver, hief hem en verstopte hem toen achter zijn rug. Zo kwam hij naderbij. Je hoorde zijn adem. Vanzelfsprekend ging hij op het naburige tafeltje af, ja dat was vanzelfsprekend. En omdat nu het moment van de catastrofe was aangebroken, omdat de teruglopende tijd nu het heden had bereikt om op dit punt van sterven verleden te worden, stond de jongeman zichzelf toe de droom te onthullen voor hij er voorgoed in zou verzinken, en terwijl hij de naderende man

bleef volgen, wierp hij een blik op de tafel naast hem.

De tafel was leeg, het paar was verdwenen. En op hetzelfde moment begon de grammofoon ‘Père de la Victoire’ te spelen.

De kelner was de man gevolgd. De jongeman stak hem het biljet van honderd franc toe.

‘Hebben de mensen die hier zaten afgerekend?’

De kelner keek hem onbegrijpend aan.

‘Ik zou namelijk ook voor hen betalen.’

‘Alles is betaald, mijnheer,’ zei de kelner.

De vreemdeling sprak met zijn weke en eigenlijk vettige stem: ‘Wees toch niet zo eerlijk, vriend.’

Ik ben echt zat, dacht de jongeman, dodelijk zat.

De caissière begon nu de rij glazen schoon te maken. Ze pakte de glazen één voor één, het maakte een helder, rinkelend geluid en in elk glas spiegelden de lichten van het café. Maar de wind buiten was geluwd.

Onbegrijpelijke geschiedenissen
Alfred Döblin[*]
(Vertaling Marko Fondse)

1. De uitbarsting van de Vesuvius

Een bewoner van de stad Minsk in Polen die zich weinig van de wereld aantrok, laadde op een dag door opmerkingen over Italië verdenking op zich en werd daarop gearresteerd.

Zoals bekend is men er al lang van teruggekomen om vulkaanuitbarstingen toe te schrijven aan processen in de aardkorst. Men relateert nu alles gewoon aan brandstichting. Nu brandde destijds de Vesuvius weer eens en de vraag klemde: wie heeft hem aangestoken?

Bij de Minsker, die schuw in zijn schulp kroop en zijn buren liet weten dat de uitbarsting van de Vesuvius hem niets aanging, vond men een compleet opgebruikt lucifersdoosje en bovendien hele stapels nog onverbrand krantenpapier. Hij kon over de verbruikte lucifers, zomin als over zijn plannen met de stapel kranten bevredigend uitsluitsel geven.

Tijdens een kruisverhoor bekende hij tenslotte dat hij de brand gesticht had. Waarom? Uit wetenschappelijke belangstelling. Hij hield zich bezig met lange afstands-ontsteking. Hij zou al vaker geprobeerd hebben de Vesuvius of een andere vulkaan vanuit Minsk aan te steken; dat zou hem nooit gelukt zijn. Volgens zijn zeggen had hij nu pas uit de kranten vernomen dat hij erin geslaagd was. Men stelde een onderzoek in en het bleek dat hij zich bij het plegen van de daad inderdaad in Minsk had opgehou-

* Alfred Döblin *werd geboren in 1878, in het toen Duitse Stettin. Hij studeerde medicijnen, werd psychiater en daarnaast een zeer produktief vertegenwoordiger van het Duitse Expressionisme. Behalve zijn beroemde* Berlin, Alexanderplatz *schreef hij allegorische romans, gesitueerd in exotische gebieden als Babylonië, Brazilië en China. Döblin ontkwam in 1933 naar Frankrijk en verkreeg de Franse nationaliteit. In 1940 ontsnapte hij naar Amerika, waar hij net als Heinrich Mann enige tijd als 'screenwriter' werkte voor MGM in Hollywood. Döblin was een van de weinigen die na de oorlog terugging naar Duitsland, maar hij bleek daar vergeten en nauwelijks welkom. Zijn laatste roman* Hamlet oder Die lange Nacht nimmt ein Ende *werd door alle Westduitse uitgevers geweigerd. In 1953 vestigde Döblin zich weer in Parijs. Hij stierf in 1957. Kort daarna begon de Döblin-revival. De hier gepubliceerde schetsen, die Döblin van een haast frivole kant laten zien, dateren van 1947.*

den. Hij wilde niet kwijt hoe hij het had aangelegd. Men kon daarmee te veel onheil aanrichten, zei hij. Het centrale bestuur van de tsaar in Petersburg met Posodovski en Stokovski aan het hoofd, gaven daarop order over het gebeurde te zwijgen om redenen van politieke aard en omdat Italië voortaan altijd wel eisen tot schadevergoeding aan Rusland zou kunnen stellen als de Vesuvius uitbarstte. De man werd daarna uit gevangenschap ontslagen. Hij moest beloven zich bij verdere proeven te beperken tot verderweg gelegen vulkanen, in de Stille Oceaan bijvoorbeeld. Hij kreeg een bepaalde groep vulkanen toegewezen. De vulkaan brandde na de brandstichting nog weken lang. Later rookte hij alleen nog maar. Ook de Minsker ging rond die tijd, zoals werd vastgesteld, aan het roken.

Allengs raakte de zaak in vergetelheid.

De man zelf deed andere experimenten, daar deze hem niets opleverden. Hij verhuisde naar Smolensk en vervolgens naar Poltawa. Laatstelijk leefde hij aan de Berezina. Volgens eigen zeggen had hij het voornemen beroemde oude veldslagen ongedaan te maken. Met welk doel weet niemand. Hij was een diep in eigen voorstellingswereld verzonken kluizenaar.

2. Over het ontstaan van de kaviaar

Kaviaar ontstaat uit verweerde, grijsgroene veldkeien die blootstaan aan veelvuldige regenbuien. Dit heeft plaats in het gebergte. Als een steen dan zacht wordt gaan de aparte partikeltjes, blij dat ze zich bewegen kunnen, op weg en zwemmen met de bergbeken mee naar het dal. Daar worden ze opgewacht door een verheugde dorpsbevolking, die in het vooruitzicht van de gebeurtenissen al dijken en keringen heeft aangebracht, waartegen de kaviaar zich verdringt (niet verdrinkt) en iedereen kan hem daar zonder risico afromen en op zijn brood smeren. De steensmaak verdwijnt bij langer kauwen.

De in de handel gebrachte kaviaar wordt door vissen afgescheiden en kan met de bovengenoemde originele kaviaar niet worden vergeleken.

3. De bibliotheek

Een man, Karl Flieder, schoorsteenveger van beroep, ging een keer een bibliotheek binnen en kwam haast niet bij van verbazing over al die boeken. Hij kon zich niet aan de gedachte onttrekken dat die hier altijd aanwezige boekwerken, voor zover niet net uitgeleend, op den duur een grote invloed op de wanden en plafonds moesten uitoefenen. Ze moesten die invloed reeds lange tijd hebben uitgeoefend, zodat men ook louter door hier te verblijven, door op een stoel te zitten, door hier rond te hangen, een zekere mate van kennis kon verwerven.

Hij verried deze voor de hand liggende gedachte aan niemand, maar ging in zijn vrije tijd in de bibliotheek op een stoel zitten, aan een tafel, keek rond en wachtte. Flieder, die vrijgezel was en twee knechts in dienst had, gunde zich voor zijn ontwikkeling een half, later een heel, soms zelfs twee uur. Hij viel ook in slaap en ontwaakte altijd gesterkt, ernstig en vol gedachten.

Maar wat de hem vervullende gedachten nu inhielden, daar kwam hij niet achter. Om dat vast te stellen, liep hij af en toe alvorens te vertrekken naar een willekeurige kast, pakte een boek en raadpleegde het. Soms scheen hij net zoiets te denken of gedacht te hebben. Pakte hij echter een ander boek, een Indianenverhaal of zo, dan kon het ook dat geweest zijn. Er viel geen peil op te trekken.

Hij kwam dus tot de slotsom: Men mag zich in de bibliotheek niet bezighouden met afzonderlijke boeken die onderling immers ook weer met elkaar in strijd zijn, maar moet zich tevreden stellen met een zeker totaaleffect, dat het verblijf in een met boeken volgestouwde ruimte zonder meer oplevert. Kortom, hij staakte zijn toenadering tot de boekenkasten en ging weer gewoon zitten te zitten, waarbij hem van alles te binnen schoot, zonder daar evenwel verder bij stil te staan.

In deze ongewisse toestand leefde de schoorsteenveger vele jaren. Iedereen zag dat hij een ernstig, bedachtzaam man was. Men beweerde dat zijn grote respect voor boeken hem verhinderde om ze te lezen. Dat grote respect was er zeker, maar het was ook een andere methode van kennisverwerving.

4. Wat men onder koeiekaas verstaat

Om hierover duidelijkheid te krijgen sloeg Gregor Gregorovitsj, een geleerde van naam, een van zijn boeken op en las daarin: ‘In de lente van 480 v.C. maakte de Perzische koning Xerxes zich op om de Grieken te onderwerpen. Hij sloeg een brug over de Hellespont en maakte de overtocht met zijn hele enorme leger, twee miljoen man, vrouwen en noncombattanten inbegrepen. Tegelijkertijd ging een Perzische vloot van twaalfhonderd schepen voor de Thracische kust voor anker. Perzen en Grieken raakten herhaalde malen met elkaar slaags, bij Salamis, Thermopylae, bij Plataea en bij Mykale. De Perzen werden vernietigend verslagen.’

Met al zijn grote respect voor de daden der Grieken zag Gregor Gregorovitsj niet hoe hij hierdoor verder kwam met het probleem van de koeiekaas en daarom klapte hij spijtig het boek dicht.

5. Max

Max was een klein meisje.

Het droeg een kransje van boterbloemen in het blonde haar. Haar jurkje was gesponnen uit glas dat haar moeder om het kind een plezier te doen steeds in de kleur van het jaargetij verfde, groen in de lente, rood in de zomer, geel in de herfst en wit in de winter. Hoe ze dat deed was haar geheim, maar ze deed het uit liefde voor Max en daardoor kon ze het.

Door deze slimme schutkleur bleef Max, als ze (of *het*, het meisje) op straat was, terwijl moeder bij andere mensen als wasvrouw werkte, voor de meeste mensen onzichtbaar, zodat moeder rustig kon werken. Maar Max liet vaak mensen schrikken als ze hen voor de voeten liep, want daar zagen ze plotseling twee zwarte schoenen en twee beentjes tot aan de knie trippelen met niets daarboven. Max zelf schrok dan weer van het gekrijs van deze personen, zodat ze voor zichzelf wegliep en zich thuis op het erf verstopte. Haar moeder gaf haar dus een contrastbril cadeau, zodat ze althans zichzelf kon herkennen als ze bang werd dat er niemand was.

Af en toe hield ook haar vader een oogje in het zeil, een vriendelijke coupeur, als men zijn werkzaamheden zo mag noemen: hij

knipte namelijk, allemaal artikelen uit kranten en die verkocht hij dan, om zijn hoofd en de hoofden van het gezin boven water te houden.

Max had overigens een broer die ook Max heette en die ze altijd achterna liep. Maar hoe goedig onze Max was blijkt wel daaruit dat ze nooit ruzie kregen als iemand ‘Max’ riep. Ze luisterden namelijk geen van beiden naar de naam, en degene die ook Max heette al helemaal niet. Hij héétte namelijk alleen maar Max, maar was het niet, was trouwens helemaal haar broer niet, ze noemde hem alleen maar ‘broer’.

Hij was een zwaar en reusachtig nijlpaard, onbegrijpelijk hoe dat op het kleine erf van haar huis verdwaald had kunnen raken. Maar moeder, die alles deed voor haar Max, had hem maar voor lief genomen toen hij tevoorschijn was gekomen en zich tegen haar dochtertje had aangevlijd.

Nu was het er dan, het grote oogstfeest, en het werd gevierd op alle erven en in alle achtertuinen van de straat. En normaal was het gewoonte dat men 's avonds op het grootste erf bijeen kwam. Maar dit jaar was het kleinste erf daarvoor aangewezen, uit respect voor de moeder, aan wie het toebehoorde. Er was plaats voor niet meer dan tien tot twintig man, zelfs als men de vuilnisbak verwijderde. Maar aan het oogstfeest namen gewoonlijk honderd kinderen deel, vanwege de lampions en de mooie muziek met samenzang, en daarbij kwamen nog eens de volwassenen die wilden dansen.

Al deze mensen, zo tegen de tweehonderd, trokken nu in het donker door de straat, met aan het hoofd een plezante man, ome Päte geheten, gevolgd door het muziekkorps dat bestond uit een draaiorgel, vier trommels, een pauk en een trompet.

Maar ze zwegen allemaal. Ze wisten dat hun op het erf een verrassing wachtte.

Voorafgaande aan het feest had de moeder Max, de broer van Max, een week lang niet gevoederd. Het nijlpaard leefde dus net als iedereen helemaal naar het feest toe. Zijn zuster in het glazen jurkje niet minder.

Daar kwam de vrolijke stoet naderbij. Ome Päte kwam het erf op, moeder nam de honneurs waar, het draaiorgel speelde, de pauk deed van boem boem, de trommels roffelden, de trompet blies uit alle macht. En meteen gooiden de bewoners van het ach-

terhuis grote bakken met water uit de ramen, die ze op aanwijzing van de moeder hadden klaargezet. Waarop ome Päte met zijn muziekkorps maakte dat hij wegkwam.

Daar naderde de eerste groep kinderen, een stuk of twintig, met stralende lampions en kwam zingend het erf op. Eén plens en ze waren verdwenen.

Daar kwam het volgende twintigtal dat net zo werd ontvangen. Daarna het volgende stel en het daaropvolgende. De bewoners werkten koortsachtig, maar het liep allemaal gesmeerd.

Tijdens het oogstfeest stond de moeder in de deur van haar prettig gelegen benedenwoning onder een paraplu, met rechts van haar de kleine Max, links het hongerige nijlpaard, en iedereen was in zijn schik met het geslaagde feest. Toen tenslotte de twintig volwassenen kwamen opdagen zei het nijlpaard de moeder en zijn zuster gedag en verslond de voorste tien.

De achterste tien wendden zich vervolgens tot de moeder met de klacht dat het programma nu niet volgens plan kon worden afgewerkt, omdat de voorste tien hun vrouwenkoor waren geweest. De moeder vond dat ze daar ook niets aan kon doen, ze moesten dat maar met het nijlpaard zelf opnemen. Max, het nijlpaard, vroeg wat ze dan hadden willen zingen.

Degenen die in zijn buik zaten antwoordden: ‘De Serenade van Schubert, op tekst van Shakespeare, grammofoonplaatnummer 4008.’

Toen liet hij ze er vol respect weer uit. Het koor was compleet en men kon met de uitvoering beginnen.

Onderwijl at de grote Max als schadeloosstelling een weekrantsoen haver op, want de moeder voedde hem op tot een echt paard.

Aforismen
Karl Kraus[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Het leven

Veel van wat ik nu beleef kan ik mij al herinneren..

De ondankbaarheid staat vaak in geen verhouding tot de ontvangen weldaad.

Als een zwetser een dag lang geen toehoorders heeft wordt hij hees.

De techniek is een dienstbode die in de belendende kamer zo'n herrie maakt dat meneer en mevrouw niet kunnen musiceren.

Wat hebt u tegen X? wordt meestal gevraagd door mensen die iets weg hebben van X.

De school zonder dwang moet uitgedacht zijn door iemand die dronken wordt van wijn zonder alcohol.

De mannen van deze tijd laten zich in twee duidelijk te onderscheiden categorieën indelen: de boordbeschermers en de bretels.

Hoe wordt de wereld geregeerd en tot oorlog gebracht? Diplomaten vertellen leugens aan journalisten en geloven erin als zij ze gedrukt zien.

De punthelm is beschaafder dan de kozak; maar de laatste leeft niet zo ver van Dostojevski als de eerste van Goethe.

Sommige mensen delen mijn opvattingen met mij, maar ik niet met hen.

* Karl Kraus, *geboren in 1874, in Bohemen, dichter, (toneel)schrijver, essayist, vertaler, maar vooral journalistiek fenomeen. Vanaf 1899 redigeerde hij zijn satirisch eenmanstijdschrift* Die Fackel, *waarin o.a. Trakl en Werfel debuteerden. Vanaf 1911 tot zijn dood, in 1936, schreef Kraus het blad alleen vol.*

De liefde

Erotiek is altijd een weerzien dat zelfs aan de eerste ontmoeting vooraf gaat.

De eroticus zal aan een vrouw elke man gunnen aan wie hij haar niet gunt.

In de liefde is diegene de baas die de ander voor laat gaan.

De slaaf! Ze doet met hem alles wat hij wil.

Hij dwong haar zichzelf terwille te zijn.

Je hebt vrouwen die zo trots zijn dat ze zich zelfs niet uit verachting tot een man aangetrokken voelen.

Hij was zo onvoorzichtig bij elke stap de stenen voor haar voeten op te rapen, en kreeg een trap.

De literatuur

Auteurs die het eerst beleven en dan opschrijven zijn solide verslaggevers. Echte schrijvers beleven het alleen door het op te schrijven.

Kunstenaar is slechts degeen die uit de oplossing een raadsel kan maken.

Voor het heiligdom waarin een kunstenaar droomt staan tegenwoordig vuile laarzen. Ze zijn van de psycholoog die daarbinnen doet of hij er thuishoort.

Wanneer Shaw Shakespeare aanvalt is dat uit noodweer.

De estheet verhoudt zich tot de schoonheid als de pornograaf tot de liefde en de politicus tot het leven.

Student in Frankrijk
Ernst Toller[*]
(Vertaling Dik Linthout)

Ik ben student in Grenoble. Als ik met monsieur word aangesproken, waan ik mij een avonturier die verre zeeën doorkruist, op een eiland landt, bewoond door onbekende stammen. Iedere mademoiselle is een exotische prinses, geheimzinnig en ondoorgrondelijk. Ik hang in de bars rond, drink absint die me niet smaakt, en vind mijzelf heel schandaleus. Ik zit in het café en het imponeert mij dat niemand zijn hoed afzet, ook ik houd mijn hoed op en denk bij mezelf, voilà, dit is dus die beruchte Grande Nation.

Naast mij in het pension woont een Russin, dochter van een minister, ze is foeilelijk, maar wat geeft dat, ze is een Russin, waarschijnlijk een nihiliste, ze weet hoe je bommen gooit, en als ze terugkeert, zal ze 'onder het volk gaan' en op een dag zal ik over haar lezen dat ze een tyrannieke grootvorst heeft omgebracht. Links van mij woont een voormalig Oostenrijks officier, hij heeft een vriendin, een Frans naaistertje. Hij brengt mij het abc van man van de wereld bij. 'Neemt u zich in acht voor studentes,' zegt hij, 'die filosoferen zelfs in bed en maagd zijn ze evenmin. Als u iets wilt leren, ga dan naar het bordeel, de eigenares is een echte

* Ernst Toller, *geboren in 1893 in Poznan (toen een Pruisische stad), nam als oorlogsvrijwilliger dienst in 1914. Zijn oorlogservaringen maakten hem tot pacifist. In 1918 had hij succes met zijn eerste toneelstuk, het antimilitaristische* Die Wandlung, *en in hetzelfde jaar sloot hij zich aan bij Kurt Eisners Onafhankelijke Socialisten in Beieren. Toen in november 1918 in München de Radenrepubliek werd uitgeroepen, werd Toller Eisners tweede man, en na de moord op Eisner, begin 1919, moest hij de leiding op zich nemen. Na de omverwerping van de Beierse Vrijstaat werd Toller tot vijf jaar 'vestingstraf' veroordeeld. In de gevangenis schreef hij diverse toneelstukken (Massa Mensch, Die Maschinenstürmer) die nog tijdens zijn detentie met groot succes werden opgevoerd.*
Ten tijde van Hitlers machtsovername was Toller in Zwitserland, waardoor hij ontkwam aan het lot van Mühsam (zie Tekeningen*). Hij vestigde zich in Engeland, later in Amerika, waar hij in 1939 zelfmoord pleegde.*
Tollers eerste daad als emigrant was het schrijven van zijn autobiografie Eine Jugend in Deutschland, *die in 1933 verscheen bij 'Exilverlag' Querido. Het jaar daarop verscheen een Nederlandse bewerking van Nico Rost, die onlangs - aangepast aan de nieuwe spelling - bij Meulenhoff is herdrukt. Dat wij toch een hoofdstuk uit dit boek in een nieuwe vertaling presenteren, heeft te maken met de omstandigheid dat de vertaling van Nico Rost aan de destijds in Nederland geldende fatsoensnormen was aangepast. Aan het hier gepubliceerde hoofdstuk ontbreekt in de Rost-versie vijfentwintig procent.*

society-dame, rijdt in een koets met twee volbloedhengsten en heeft een bankrekening bij Crédit Lyonnais, ze kent het leven, ze is een psychologe, en als u haar bevalt, geeft ze u krediet.' Ik ga liever naar de Duitse studentenvereniging. We praten over Nietzsche en Kant, we zitten houterig op onze stoelen, we drinken met gehoekte ellebogen en gewelfde borst grote glazen dun bier om ons 'thuis te voelen', we schelden op de 'Franse smeerboel', we hebben het gevoel pioniers van een hogere cultuur te zijn en besluiten de avond door het raam te openen en 'Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt' te zingen. Op het plein blijven de Fransen staan, ze luisteren naar onze liederen, schudden het hoofd en lachen erom. We gaan nooit alleen naar huis, steeds met zijn tweeën, we zijn in het land van de 'erfvijand', je kunt nooit weten, we hebben de oorlog van 1870/71 gewonnen, we hebben Elzas-Lotharingen veroverd, op een nacht zal men revanche verlangen. Onze vereniging telt ook vrouwen, ouwelijke leraressen, die voor een half jaar met verlof zijn gestuurd om Frans te leren spreken als Françaises. Ze leren het nooit, hun trots verbiedt het hun, ze dragen reformkleding en breed orthopedisch schoeisel, ze waarschuwen ons voor de losse zeden van dit gedegenereerde volk en drukken ons op het hart steeds te bedenken dat wij een missie hebben.

De universiteit bezoek ik niet al te vaak. De inhoudsloze colleges vervelen me, de meeste professoren doen me denken aan afdelingschefs van een warenhuis, ze prijzen de uiteenlopende artikelen van de officieuze cultuur aan, hun zinnen lijken op reclameleuzen. Grenoble is de Franse propaganda-universiteit voor buitenlanders.

Ik woon in Frankrijk en heb Duitsland nooit verlaten. Op de universiteit en bij het middageten in het café en in de avonduren leef ik met Duitsers, ontmoet Duitsers, en verleer mijn beetje schoolfrans. Ik besluit om de vereniging te mijden. De Oostenrijkste officier vraagt me of ik kaartspeel, ik kan niet kaarten, maar ga met hem mee, misschien leer ik bij het kaartspelen Frans.

Iedere middag komen in een café studenten uit alle landen bij elkaar, zij spelen een spel dat 'Poolse bank' heet en niets met Polen of met een bank van doen heeft, zilveren en gouden munten ver-

huizen van de ene hand naar de andere. Er wordt zwarte koffie gedronken, het is zeer interessant. Het Franse naaistertje zit naast mij, de Oostenrijker verliest het ene twintigfrancstuk na het andere, het naaistertje lacht tegen mij, mijn knie strijkt langs de hare, zij staat op, ik volg haar, ze vraagt waar ik woon, ze moest het eigenlijk weten, maar ze is het waarschijnlijk vergeten, ze zegt ‘Mon petit’, ik kijk voorzichtig naar de officier, hij verliest nog steeds, ze geeft me een arm, ik ben heel gelukkig, ik leer Frans.

Ook de dag daarop verliest mijn kamerbuurman. Ik moet hem geld lenen. Het meisje moet achter hem gaan zitten en haar hand op zijn linkerschouder leggen. Hij verliest desondanks en wordt woedend, hij zegt dat hij alleen maar verliest omdat ik niet meespeel. Ik zet vijf franc in en win. Het meisje legt stiekem haar andere hand op mijn rechterschouder, ik zet tien francs in en win opnieuw, de rechterschouder brengt meer geluk dan de linker, ik zet twintig franc in, blijf inzetten, voor mij ligt een stapel geld. De officier heeft niet gemerkt dat het meisje zijn schouder heeft losgelaten en mij haar holle hand voorhoudt. Ik stop de hand vol met geldstukken zonder het meisje aan te kijken en ben geheel in de ban van het spel. De obers schuiven de tafels opzij, het is twaalf uur. De waard wil sluiten, ik heb het geld waarmee ik mijn pension en de universiteit moest betalen op twintig franc na verloren. De hand van het meisje is ook al lang van mijn schouder gegleden, en leunt nu op een Pool van wie wordt beweerd dat hij zijn speelwinsten in Franse fondsen belegt. We gaan een bar in en spelen verder. Ik win weer, ik zie geen mensen meer, het groene laken van de speeltafel vloeit over in een groenige mist die alles overdekt, ik zet heel hoge bedragen in, ik heb stellig veel gewonnen, ik voel het meisje achter mij. 's Morgens om drie uur gaat de bar dicht, iemand zegt: ‘Laten we naar madame Aline gaan,’ ik vraag: ‘Wie is madame Aline?’ ‘Dat is die society-dame, over wie ik je heb verteld,’ zegt de Oostenrijker.

De koude nachtlucht ontnuchtert mij, ik wil naar huis. ‘Dat kunt u niet maken,’ zegt de Oostenrijker, ‘nadat u zoveel hebt gewonnen, en bovendien hebben er de laatste paar uur hoeren meegespeeld en van hoeren wint een man van de wereld niet, kom toch mee naar het bordeel, als u daar blijft winnen heeft het lot het zo gewild en moet u het met kalmte dragen.’

In de salon van madame Aline zitten Franse sergeants. De erfvijand denk ik, en toch drinken ze bier, ze zouden geen slecht fi-

guur slaan in de Duitse vereniging, je moest ze eigenlijk als lid voordragen, ze zitten met ouwelijke leraressen op hun knie, dat zijn de professionele dames van de salon, ze hebben hun reform-kleding en de brede sandalen niet aan, ze zijn naakt.

Madame Aline heet ons welkom. De koningin van Engeland zou ons niet stijlvoller welkom hebben geheten. Ze vraagt naar onze wensen, beklaagt de jongedames die ons moeten missen, en nodigt ons uit voor een fles champagne, ze wil op onze gezondheid drinken en op het geluk van elke speler. Ik zit met een zwaar hoofd aan de tafel, heb de pest erover in dat ik speel en geniet met sarrend leedvermaak van het verlies, eerst van mijn winst, dan van mijn hele bezit.

Om zeven uur, in het intense blauw van de lenteochtend, ga ik naar huis, geen centime in mijn zak, mijn horloge heb ik de Pool als pand gegeven, naast mij loopt de Oostenrijker, hij heeft driehonderd franc gewonnen en filosofeert over de ijdelheden van de wereld en haar aardse goederen, 's Middags knort mijn maag. Ik vertel de vrouw van de waard dat ik ziek ben en leef de daaropvolgende dagen van thee en brood. In een bloemenvaas vind ik een paar francs, ik bedenk wat voor telegram ik naar huis zal sturen, ik stel steeds weer nieuwe teksten op, geen enkele lijkt me geschikt, tenslotte kies ik voor deze: ‘Al mijn geld aan een Turk geleend, Turk plotseling verdwenen.’

Mijn spelersavontuur houdt me lang bezig. Bij nuchtere dag begrijp ik de man niet die zo totaal in de ban was van de chaos en de afgrond van de nacht. Het is geen onbekende, ik ben het zelf, ik moet met deze nieuwe figuur, van wiens bestaan ik geen vermoeden had, rekening houden. De speeltafel ziet mij niet terug. Ik ga naar de universiteit, bezoek colleges rechten, literatuur en filosofie, lees Nietzsche, Dostojevski, Tolstoi.

Eind juni reis ik met een groep Duitse studenten door de Provence. ‘We gaan samen van het Zuiden genieten,’ zegt de lerares voor ons vertrek en zwaait met de Baedeker. In iedere stad geniet ze van musea met dubieuze busten, schilderijen, resten van voormalige ruïnes, monumenten die Baedeker van sterretjes voorziet, en laat ons meegenieten. Dichtgebouwde binnenplaatsen vindt zij pittoresk, kitscherige gevels bizar. Als ze een mooie oude put ontdekt, hamert ze het er bij ons in dat de mensheid vorderingen

maakt en zich van eeuw tot eeuw verder ontwikkelt, dat we nu bij de waterleiding zijn aangeland, dat dat de strijd tegen de natuur is, en wie weet hoe ver de mens over vijftig jaar zal zijn, dat het een genot is om te leven.

In Nîmes ontsnap ik. Ik neem een kamer in een oud hotel en raak verliefd op de vrouw van de hotelhouder. De Provençalen spreken een eigen soort Frans, ik versta ze vrijwel niet, en hun vergaat het wat mij betreft precies zo, daarom verslijten ze mij voor een Parijzenaar.

De vrouw van de hotelhouder merkt dat ik verliefd op haar ben, de tweede dag vraagt ze mij of ik eventueel met een andere kamer op de tweede verdieping genoegen wil nemen. Misschien woont zij op de tweede verdieping en moet ze discreet zijn. Het personeel, de roddel, de buren, het stadje, er wordt zoveel gekletst, je hebt altijd afgunstige lieden die meteen naar de politie rennen, concessies en liefde, harde werkelijkheid en schone droom.

‘Als u daar prijs op stelt,’ zeg ik zachtjes.

‘Er zit wel geen raam in de kamer,’ zegt ze vriendelijk, maar hij krijgt lucht uit de gang, en anders moet ze een Engels echtpaar weigeren, bij wie moet ze anders aankloppen dan bij mij, als oude vriend des huizes.

In Marseille woon ik in een klein hotelletje aan de haven. In de eetzaal ontmoet ik een jonge Duitser die bij het vreemdelingenlegioen wil gaan dienen. Waarom ook niet, het vreemdelingenlegioen is een avontuur, gevaarlijker dan de doorgokte nacht, Afrika, woestijnen, leeuwen, bedoeïnen, roekeloos leven, roekeloos sterven, en een avontuur dat nog verleidelijker lokt: onlangs heb ik de gokker leren kennen, wie zal ik hier onderweg tegenkomen?

's Middags vertel ik een Franse korporaal die aan onze tafel eet, over mijn plannen. Hij hoort mij ernstig en bedaard aan, klopt mij op de schouder, drinkt zijn glas leeg en zegt: ‘Zet het maar uit je hoofd, mijn jongen, het vreemdelingenlegioen is geen lolletje.’

Als ik aan de haven sta waar soldaten naar Afrika worden verscheept, en ieder is een nummer, een plunjezak, waarmee geschoven wordt, vergaat mij de lust om soldaat bij het vreemdelingenlegioen te worden. Wat is vrijheid toch heerlijk. Ik kan doen en laten wat ik wil. Morgen reis ik door naar Toulon, als het mij niet bevalt, reis ik terug naar Grenoble.

Hier blijf ik steken. Ik ben een jongeman van goed-burgerlijke komaf. Dat ik in Frankrijk woon, dat ik reis, dat er voor mij gezorgd wordt, lijkt mij vanzelfsprekend. Over de vrijheidsidee heb ik nog nooit nagedacht, of het moest zijn bij het lezen van filosofen. Dat mijn vriend Stanislaus vanaf zijn veertiende als dagloner werkt en van zijn karige loon ook zijn ouders moet onderhouden was volmaakt in orde, net als mijn recht van het leven te 'genieten'. Nu dunkt mij dit recht plotseling problematisch. Ik besef waardoor mijn vrijheid in de buitenwereld wordt bepaald en begrensd: geld. Geld geeft mijn moeder me. Waarom heeft zij geld en heeft de vader van Stanislaus niets. Ik denk aan het gesprek uit mijn kinderjaren, toen ik mijn moeder de vraag stelde waarom ze bij Stanislaus elke avond haring en in de schil gekookte aardappels aten en wij vlees? Het antwoord van mijn moeder, 'Omdat God het wil', bevredigt mij niet meer. Ik begin aan de noodzaak van een ordening te twijfelen, waarin sommigen zinloos geld vergokken en anderen gebrek lijden. Maar ik ben verzot op geld. Daar heb ik het aan te danken dat ik op deze stralende morgen over de door blauweregen en mimosa omzoomde weg kan wandelen, dat ik op een steen kan uitrusten en luisteren naar de golven van de Middellandse Zee die met een teder ritme tegen de rotsen slaan. Ja, ik ben verzot op geld, maar met een slecht geweten. Voor mij is het plezier in deze dag eraf, het plezier in de wereld eraf, de idealen die ik gisteren voor eeuwig en onomstotelijk versleet zijn dubieus geworden, ik vind mijzelf dubieus.

Ik zit voor een eenzame kerk in de buurt van Cap Martin. Ik ga naar de kerkdeur, ik stap de kerk binnen en word opgenomen door het stille schemerlicht van een wereld waarin mensen alleen door het geloof zalig worden. Een paar dagen eerder wilde ik soldaat worden in het vreemdelingenlegioen, als nu een priester zou komen die de jongeling aan zou spreken en zijn hart raken, zou hij hem bereid vinden de wereld op te geven. Ik droom dat ergens ver weg een klooster mij opneemt, ik doe afstand van mijn naam en van elke relatie met wat gisteren was, ik heb de gelofte van het zwijgen afgelegd, bij de kloostermuren houdt de wereld op, ik leef naamloos, spoorloos.

De priester is niet gekomen. Buiten strijkt de koele avondwind langs me heen, ik merk dat ik honger heb, loop door naar het volgende dorpje en eet zonder scrupules een stuk geitenkaas en drink

de zurige rode landwijn. Voor het café spelen de mannen boule, de meisjes flaneren en lachen en flirten, de muziekautomaat knalt de nieuwste Parijse schlagers eruit, groot en feestelijk stralen de sterren, mijn conflicten zijn vergeten, twijfel en geloof in de zee verdronken, de wereld is heel mooi.

In Serajewo wordt de Oostenrijkse troonopvolger vermoord. De Oostenrijkse en Servische studenten worden voor militaire dienst opgeroepen, ik breng een Weense vriend naar de trein. Bij het afscheid zegt hij ‘Tot ziens’, ik weet niet wat ik moet antwoorden, misschien ben je over een jaar wel dood, denk ik. Ik ga naar huis, die vier letters, D O O D hebben zich in mijn hoofd vastgezet, ik raak ze niet meer kwijt, overal kom ik ze tegen, bij gesprekken, in kranten. Ik kom ze tegen op een affiche dat de socialistische arbeiders van Grenoble oproept om bijeen te komen voor een massale demonstratie tegen het dreigende oorlogsgevaar.

's Avonds sta ik in deze demonstratie, ingeklemd tussen Franse arbeiders en arbeidsters. Ik zie hun goedmoedige gezichten, de open, eenvoudige trekken, die strak en hard worden als de spreker de oorlog vervloekt. Nee, deze mensen willen de oorlog niet. Hun kreet ‘Vive la paix!’ is een oorlogsverklaring aan de oorlog.

De Oostenrijks-Servische oorlog breekt uit. 's Middags, 's morgens en 's avonds brengen de kranten verslag uit over het oorlogstoneel, wij raken eraan gewend en koesteren de dwaze hoop dat hij tot deze twee landen beperkt zal blijven. Eind juli beginnen de universiteitsvakanties. Ik wil naar Parijs om aan de Sorbonne een cursus Frans te volgen. De avond voor mijn vertrek zit ik in het café een apéritif te drinken, krantenjongens stormen het café binnen: ‘Extra editie! Jaurès vermoord!’ Er vormen zich verhitte groepjes, ik hoor een arbeider zeggen: ‘C'est la guerre.’ In het café, voor het café, op straat, in de parken raken onbekenden met elkaar aan de praat. Als te middernacht het gebruikelijke kanonschot vanuit de vesting wordt afgevuurd, stuiven de mensen geschrokken uit elkaar.

In Lyon woont de Duitse consul, ik wil van hem weten of ik naar Parijs kan reizen. Op 31 juli ben ik onderweg naar Lyon. Op alle stations zie ik soldaten, verlofgangers die een oproep voor hun re-

giment hebben gekregen. In Lyon bel ik de consul op.

‘Adviseert u mij naar Parijs te reizen?’

‘Waarom niet?’

‘U gelooft niet dat er oorlog komt?’

‘Nonsens!’

Ik vraag het niet alleen voor mijzelf. De Duitse studenten in Grenoble willen graag weten wat ze moeten doen.

‘Studeren,’ zegt de consul.

Een paar uur later roepen de krantenjongens: ‘Mobilisatie in Duitsland!’

De ene extra-kranteneditie na de andere. ‘Oorlogstoestand in Duitsland!’, ‘Mobilisatie in Duitsland!’, ‘Duitse soldaten hebben de Franse grens geschonden!’.

Daarnet ben ik nog groepen arbeiders tegengekomen die ‘A bas la guerre’ hebben geroepen, daarnet heb ik nog zwartomrande socialistische kranten gezien, ter nagedachtenis van Jaurès, nu slaat de stemming om, de mensen ruiken de oorlog.

‘Duits ultimatum aan Frankrijk!’ brullen de krantenjongens, en de kranten worden hen uit de handen gerukt.

‘Ze willen oorlog,’ gilt een vrouwenstem.

Op de Place Belle-Cour verdringt de menigte zich. Sprekers klimmen op het voetstuk van het monument.

‘La France wordt bedreigd,’ schreeuwt er een, haar vrijheid is in het geding.

‘Nee, haar glorie,’ schreeuwt een ander.

‘Ik heb lak aan haar glorie, het gaat om Elzas-Lotharingen,’ schreeuwt een derde.

‘Vive L'Alsace-Lorraine!’ antwoordt de menigte.

Maar geen spreker krijgt zoveel bijval als degeen die zijn toehoorders herinnert aan de Franse revolutie, aan de historische roeping van Frankrijk om de Pruisen van hun militarisme te bevrijden en Duitsland de democratie te brengen.

‘Wij haten het Duitse volk niet,’ roept hij, wij haten alleen zijn keizer!

Daverend applaus.

Naast de spreker duikt een vrouw op. ‘Als wij Berlijn binnentrekken,’ roept zij, ‘knippen we Wilhelm zijn baard af!’

Vanuit de menigte wordt met spreekkoren geantwoord: ‘Coupez la barbe de Guillaume!’

Door de straten trekken groepen jongeren, opzwepend klinkt het gescandeerde ritme van hun lied, het bestaat uit maar één regel, die zij onafgebroken, fanatiek herhalen: ‘Conspuez Guillaume, conspuez Guillaume, conspuez!’

Ik heb maar één wens, ik wil naar Duitsland. Op het station krijg ik te horen dat er 's nachts om twee uur een trein naar de Zwitserse grens rijdt. Ik ga in een klein cafeetje zitten wachten. Aan alle tafels gaat het gesprek over de oorlog. Naast mij zit een sergeant met gezwollen, rode ogen, met hese stem zingt hij de eerste woorden van de Marseillaise, stokt, drinkt zijn glas leeg en begint opnieuw. Niemand let op hem. Hij staat op, gaat naar de telefoon, zijn stem slaat over, hij brult het vertrek in: ‘Duitsland heeft Frankrijk de oorlog verklaard!’

In het café is het doodstil, de sergeant loopt terug naar zijn tafel en gaat log op zijn stoel zitten. Het zwijgen lijkt op een duisternis die licht en mensen opzuigt. De sergeant springt overeind, zingt de Marseillaise, en nu zingt iedereen mee. Ik zit bepaald ongemakkelijk aan mijn tafel, met toegesnoerde keel, nooit verlangde ik zo sterk naar Duitsland als in die seconde. Ik betaal en loop de straat op. In de buurt van het station hoor ik het doffe getrappel van paardehoeven. In de verte wordt een zwarte massa steeds groter. Fanfares schetteren, in de huizen gaan de ramen open. ‘De kurassiers,’ klinkt een stem. Bij de klanken van het ‘Sambre et Meuse’ trekt een regiment kurassiers voorbij.

Op het station wemelt het van de soldaten, begeleid door vrouwen en kinderen. Zij reizen naar de Italiaanse grens. Na Duitsland zal Italië, de Duitse bondgenoot, wel niet lang meer aarzelen.

Eindelijk zit ik in de trein. In alle coupés Duitsers die vluchten. We komen nauwelijks vooruit. Telkens stopt de trein, wordt gerangeerd, we moeten eindeloos wachten. De volgende ochtend wordt de deur van de coupé opengerukt. Bebaarde Franse soldaten, manschappen van de landweer met de bajonet op het geweer, bevelen ons de trein te verlaten. Op het plein voor het station worden wij op een hoop gedreven, moeten onze passen laten zien, de Duitsers worden eruit gepikt, we staan onder arrest.

Het is nog geen twintig kilometer naar de grens. Een paar van ons laten hun bagage in de steek en gaan er vandoor. De officier die ons heeft gearresteerd, weet zich geen raad. Hij heeft geen idee

wat hij met ons moet beginnen. Tenslotte, tegen de avond, krijgen wij toestemming om naar de grens te reizen. Tegen middernacht, enkele uren voordat de grens wordt gesloten, komen wij in Genève aan, hongerig en oververmoeid. Maar als we op de Zwitserse bodem staan, jubelen we het uit en vallen elkaar in de armen en zingen ‘Deutschland, Deutschland über alles’.

Aan de overkant van het perron zingen Fransen die naar huis terugkeren de Marseillaise.

Voor het station slaat een soldaat hortende roffels op een kleine trom en kondigt de Zwitserse mobilisatie af.

De mens

Kurt Tucholsky[*]
(Vertaling Marko Fondse en Peter Verstegen)

De mens heeft twee benen en twee overtuigingen: een voor als het hem goed gaat en een voor als het hem slecht gaat. Deze laatste heet religie.

De mens is een gewerveld dier en heeft een onsterfelijke ziel, alsook een vaderland, anders zou hij maar te overmoedig worden.

De mens komt tot stand langs natuurlijke weg, maar hij ervaart het als onnatuurlijk en praat er niet graag over. Hij wordt gemaakt, maar er wordt hem niet gevraagd of hij wel gemaakt wil worden.

De mens is een nuttig schepsel, omdat hij ertoe dient door de dood op het slagveld olieaandelen omhoog te jagen, door de dood in de mijnen de winst van de mijneigenaars te verhogen, en daarbij nog kunst, cultuur en wetenschap te bevorderen.

Behalve de drang om zich voort te planten en om te eten en te drinken heeft de mens twee hartstochten: herrie schoppen en niet luisteren. Men zou de mens zelfs kunnen definiëren als een wezen dat niet luistert. Is hij wijs, dan doet hij daar goed aan, want iets verstandigs krijgt hij zelden te horen. Wat mensen erg graag horen zijn: beloften, vleierij, waardering en complimenten. Bij vleierij is het geraden altijd drie maten grover te werk te gaan dan men nog nét voor mogelijk houdt.

De mens gunt zijn eigen soort niets, vandaar dat hij wetten heeft uitgevonden. Wat hij niet mag, mag de ander ook niet mogen.

Wil men staat maken op een mens, dan kan men beter op hem gaan zitten; zolang dat duurt is men tenminste zeker dat hij niet wegloopt. Er zijn er ook die staat maken op karakter.

* Kurt Tucholsky, *geboren in 1890 in Berlijn, studeerde rechten, werd een van de produktiefste schrijvers van zijn tijd. Hij was een pessimistisch pacifist, satiricus en hekeldichter, die onder meer teksten schreef voor de Rudolf Nelson Revue en die zo vele kolommen vulde van het weekblad* Die Weltbühne *dat hij zijn bijdragen onder vijf namen publiceerde. In 1929 vestigde hij zich in Zweden. In 1933 werd hem het Duitse staatsburgerschap ontnomen. Tucholsky publiceerde niet meer. In 1935 pleegde hij zelfmoord.*

De mens valt in twee delen uiteen: in een mannelijk dat niet denken wil en een vrouwelijk dat niet denken kan. Beide hebben zogeheten gevoelens; de zekerste manier om die op te wekken is om bepaalde punten van het zenuwstelsel te activeren. Sommige mensen scheiden in dat geval lyriek af.

De mens is een planten- en vleesetend wezen; op noordpoolexpedities vreet hij hier en daar ook exemplaren van zijn eigen soort, maar dat wordt door het fascisme weer goedgemaakt.

De mens is een politiek creatuur dat zijn leven het liefst in samengeklonterde vorm doorbrengt. Iedere klonter haat de andere klonters omdat het de andere zijn, en de eigen klonters omdat het de eigene zijn. Deze laatste haat noemt men patriottisme. Ieder mens heeft een lever, een milt, een long en een vlag; alle vier organen zijn van vitaal belang. Er schijnen mensen zonder lever, zonder milt en met een halve long te bestaan; mensen zonder vlag bestaan er niet.

Een zwakke voortplantingsactiviteit mag de mens graag aanwakkeren, en daartoe heeft hij vele middelen: het stierengevecht, de misdaad, de sport en de gerechtelijke praktijk.

Mensen samen, dat gaat niet. Je hebt alleen mensen die heersen en mensen die worden beheerst. Maar nog niemand heeft ooit zichzelf beheerst; want de opstandige slaaf is altijd machtiger dan de regeergrage heer. Ieder mens is de verliezer van zichzelf.

Als de mens voelt dat hij geen kant meer uit kan, wordt hij vroom en wijs; dan doet hij afstand van de zure druiven van de wereld. Men noemt dit inkeer. Mensen van verschillende leeftijdsgroepen zien elkaar als verschillende rassen: ouderen zijn gewoonlijk vergeten dat ze jong zijn geweest, of ze vergeten dat ze oud zijn, en jongeren begrijpen nooit dat ze oud kunnen worden.

De mens zou liever niet sterven, omdat hij niet weet wat er daarna komt. Als hij zich verbeeldt dat hij het wel weet, dan wil hij het ook liever niet, omdat hij het oude nog een beetje wil meemaken. Een beetje betekent in dit geval: eeuwig.

Voor de rest is de mens een schepsel waarin iets klopt, dat slechte muziek maakt en zijn hond laat blaffen. Soms ook houdt hij zich koest, maar dan is hij dood.

Behalve de mens zijn er ook nog Saksen en Amerikanen, maar die hebben we nog niet gehad en krijgen pas biologie in de volgende klas.

1931

Hitler en Goethe
(Een schoolopstel)
Kurt Tucholsky
(Vertaling Dik Linthout)

Inleiding

Als wij het Duitse volk en zijn geschiedenis overzien, presenteren zich ons vooral twee helden, die zijn lotsgesternten hebben bepaald, terwijl een van hen honderd jaar dood is. De ander leeft. Hoe het zou zijn als het andersom zou zijn, hoeft hier niet te worden nagegaan, omdat wij dat niet hebben opgekregen. Daarom lijkt het ons belangrijk en opmerkenswaardig, als wij een vergelijking uittrekken tussen de morsdode Goethe en de morslevende Hitler.

Toelichting

Ter toelichting op Goethe hoeft men er alleen maar op te wijzen dat deze geen patriot is geweest. Hij heeft voor de noden van Napoleon nooit enig gevoel gehad en heeft gezegd, jullie zullen hem toch niet overwinnen, die man is jullie te groot. Dat is echter niet waar. Napoleon was ook niet de grootste Duitser, de grootste Duitser is Hitler. Ter toelichting hierop hoeft men er slechts op te wijzen, dat Hitler bijna de slag bij Tannenberg heeft gewonnen, hij was er alleen niet bij. Hitler is sinds lange maanden Duits spitsburger en wil het particuliere eigendom afschaffen, omdat het joods is. Wat niet joods is, is scheppend eigendom en wordt niet afgeschoven. De partij van Goethe was veel kleiner als de partij van Hitler. Goethe is niet jofel.

These

Goethes werken heten Faust, Egmont deel I en II, de Gekozen verwanten van Werther en de Piccolomini.* Goethe marxeert een mijlpaal van het Duitse volk, waarop wij trots kunnen zijn en waarom de anderen ons benijden. Maar nog meer benijden zij ons om Adolf Hitler. Hitler valt in drie delen uiteen: in een legaal deel, in een wezenlijk deel en in Goebbels, welke bij hem de plaats o.a. van de mond waarneemt. Goethe heeft nooit zijn leven op het spel gezet; maar Hitler heeft het er wel op gezet. Goethe was een groot Duitser. Zeppelin was de grootste Duitser. Hitler is helemaal de allergrootste Duitser.

Antithese

Hitler en Goethe zijn in zekere zin strijdig met elkaar. Terwijl Goethe zich meer uitleefde in zijn bezigheid als schrijver, maar in de vrijheidsoorlogen in tegenstelling tot Theodor Körner* in gebreke bleef, heeft Hitler ons geleerd wat het is om tegelijkertijd schrijver te zijn en leider van een miljoenenpartij die een miljoenenpartij is. Goethe was geheimraad, Hitler had geen geheimen. Goethes activiteit stortte zich niet alleen uit over het bestaan der mensen, maar omvatte ook het kosmetische. Hitler daarentegen is tegenstander van de materialistische wereldorde en zal deze bij zijn machtsovername afschaffen, alsmede ook de verloren oorlog, de werkloosheid en het slechte weer. Goethe had verscheidene verhoudingen met mevrouw von Stein, mevrouw von Sesenheim en Charlotte Bef.*Hitler daarentegen drinkt alleen mineraalwater en rookt, behalve de zware pijp die hij zijn lagere onderleiders laat roken, in het geheel niet.

* *Piccolomini, een generaal, figureert in Schillers Wallenstein; de overige verhaspelingen van 'Goethes werken' spreken voor zichzelf Friederike von Sesenheim en Charlotte von Stein waren te eniger tijd hartsvriendinhen van Goethe, en dat geldt ook voor Charlotte Buff (de verbastering 'Bef' vervangt hier het Duitse 'Puff' [bordeel]). Karl Theodor Körner (1791-1813) schreef krijgsliederen, verzameld in* Leyer und Schwerdt *(en getoonzet door von Weber); hij sneuvelde in 1813.*

Vergelijking

Tussen Goethe en Hitler bestaan echter ook compenserende raakpunten. Beiden hebben in Weimar gewoond, beiden zijn schrijver en beiden maken zich grote zorgen om het Duitse volk, waarom de andere volken ons zozeer benijden. Ook hadden beiden een bepaald succes, zij het dat het succes van Hitler veel groter is. Als wij aan de macht komen, schaffen wij Goethe af.

Voorbeeld

Hoezeer Hitler boven Goethe uitsteekt, zal in hetgeen volgt aan de hand van een voorbeeld nader worden uitgewerkt. Toen Hitler bij ons in de stad was, heb ik hem met verscheidene andere Hitlerjongens begroet. De leider van de plaatselijke SA heeft gezegd, jullie zijn de Duitse jeugd, en hij zal jullie de hand op het hoofd leggen. Daarom heb ik die dag mijn haar goed gekamd. Toen wij in de grote aula kwamen, waren alle plaatsen die bezet waren totaal uitverkocht, en wij hebben daar met bloemen gestaan, omdat wij de Duitse jeugd zijn. En toen is plotseling de Führer verschenen. Hij heeft net zo'n snorretje als Chaplin, maar lang niet zo komisch. Wij voelden ons heel plechtig, en ik ben naar voren getreden en heb Heil gezegd. Toen hebben de anderen ook Heil gezegd, en Hitler heeft ons de hand op ieder hoofd gelegd, en van achteren heeft iemand geroepen stilstaan!, omdat het werd gefotografeerd. Toen hebben we heel stil gestaan, en de Fühler Hitler heeft tijdens de foto gelachen. Dit was een onvergetelijk ogenblik voor het hele leven en daarom is Hitler veel groter dan van Goethe.

Bewijs

Goethe was geen gezonde middenstand. Hitler eist voor alle SA en SS de vrijheid van de straat alsmede dat alles totaal anders wordt. Dat bepalen wij! Goethe wordt als zodanig voldoende bewezen door zijn werken, Hitler als zodanig echter verschaft ons brood en vrijheid, terwijl Goethe hoogstens lyrische gedichten heeft gemaakt, die wij als Hitlerjeugd verwerpen, terwijl Hitler een miljoenenpartij is. Tevens dient als bewijs dat Goethe geen noords

mens was, maar aldoor naar Italië reisde en zijn deviezen naar het buitenland smokkelde. Hitler echter krijgt totaal geen inkomen, maar de industrie legt er voortdurend op toe.

Conclusie

We hebben dus gezien dat tussen Hitler en Goethe een vergelijking zeer in het nadeel van de laatste uitvalt, die geen miljoenenpartij is. Daarom doen wij niet met Goethe mee. Zijn laatste woorden waren meer licht, maar dat bepalen wij! Of er één groter was, Schiller of Goethe, zal alleen Hitler uitmaken, en het Duitse volk mag blij zijn dat het geen twee van zulke kerels heeft!

Duitslandontwaakjudaverrekhitlerwordtrijkspresidentdatbepalenwij!

Zeer goed!

1932

Vertaalde poëzie

Zesentwintig gedichten
Heinrich Heine
(Vertaling Marko Fondse en Peter Verstegen)[*]

Uit: *Lyrisches Intermezzo* (1822-1823)

39

Een knaap houdt van een meisje
Dat van een ander houdt;
Die ander koos een ander,
En is ermee getrouwd.

Het meisje trouwt uit woede
De eerste de beste man
Die haar voor de voeten kwam lopen;
De knaap is er akelig van.

Het is het oude liedje,
Toch is het nooit passé;
En is het je net overkomen,
Dan breekt je hart in twee.

(V)

Ein Jüngling liebt ein Mädchen,
Die hat einen andern erwählt;
Der andre liebt eine andre,
Und hat sich mit dieser vermählt.

Das Mädchen heiratet aus Ärger
Den ersten besten Mann,
Der ihr in den Weg gelaufen;
Der Jüngling ist übel dran.

Es ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu;
Und wem sie just passieret,
Dem bricht das Herz entzwei.

* *Heine liet, ter verlevendiging van de bladspiegel, de eerste regel van ieder couplet inspringen, een charmante gewoonte die door ons is gerespecteerd. Hedendaagse edities lichten hier de hand mee en dat verklaart de typografische discrepantie tussen vertalingen en verkleinde originelen. De gedichten zijn opgenomen in chronologische volgorde. De met (F) gemarkeerde gedichten zijn vertaald door Fondse; (V) verwijst naar Verstegen.*

48

Jouw wangetjes, daar zie je
De hete zomer in;
Terwijl je de koude winter
In jouw klein hartje vindt.

Maar zo zal het niet blijven
O teerbeminde mijn,
Het wintert straks op je wangen,
In je hartje zal 't zomer zijn.

(V)

Es liegt der heiße Sommet
Auf deinen Wängelein;
Es liegt der Winter, der kalte
In deinem Herzchen klein.

Das wird sich bei dir ändern,
Du Vielgeliebte mein!
Der Winter wird auf den Wangen,
Der Sommer im Herzen sein.

50

Er werd, aan de thee gezeten,
Over liefde veel afgepraat.
Door de heren als ware estheten,
Door de dames heel delicaat.

Ga voor liefde bij Plato te rade,
Sprak de knokige ambtenaar.
Ironisch gniffelt zijn gade
En zucht niettemin: Nee maar...

De deken opent zijn mond wijd:
In de liefde houde men maat,
Zo niet, dan lijdt de gezondheid.
De freule lispt: Hoe bestaat 't.

Mevrouw de gravin zegt weemoedig:
De liefde is hartstocht en wee!
En overhandigt goedig
Mijnheer de baron zijn thee.

Jouw plekje bleef leeg, jij had je,
Mijn lief, niet aan tafel gemeld.
Hoe schattig had je, mijn schatje,
Wel over jouw liefde verteld.

(F)

Sıe saßen und tranken am Teetisch.
Und sprachen von Liebe viel.
Dıe Herren, dıe waren ästhetisch,
Dıe Damen von zartem Gefühl.

‘Die Liebe muß sein platonisch’.
Der dürre Hofrat sprach.
Die Hofrätin lächelt ironisch,
Und dennoch seufzet sie: ‘Ach!’

Der Domherr öffnet den Mund weit:
‘Die Lıebe sei nicht zu roh,
Sie schadet sonst der Gesundheit.’
Das Fräulein lispelt: ‘Wi-so?’

Die Gräfin spricht wehmütig:
‘Die Liebe ist eine Passion!’
Und präsentıeret gütig,
Die Tasse dem Herren Baron.

Am Tische war noch ein Plätzchen,
Mein Liebchen, da hast du gefehlt.
Du hättest so hübsch, mein Schatzchen
Von deıner Liebe erzählt.

51

Mijn liederen zijn vergiftigd,
Hoe kon het ook anders zijn?
Jij immers goot in de bloei van
Mijn leven het venijn.

Mijn liederen zijn vergiftigd,
Hoe kon het ook anders zijn?
Veel slangen draag ik in 't hart mee,
En jou, o liefste mijn.

(F)

Vergiftet sind meine Lieder; -
Wie könnt es anders sein?
Du hast mir ja Gift gegossen
Ins blühende Leben hinein.

Vergiftet sind meine Lieder; -
Wie könnt es anders sein?
Ich trage im Herzen viel Schlangen,
Und dich, Geliebte mein.

65

De boze oude liederen,
De dromen vol venijn,
Laat daar een kist voor komen,
Laat ze begraven zijn.

Heel wat ga 'k daarin leggen,
Al zeg ik nog niet wat;
Nog groter moet die kist zijn
Dan 't Heidelbergse vat.

Laat ook een draagbaar komen
Van planken fors en stug;
Nog langer moet die wezen
Dan heel de Mainzer brug.

Laat ook twaalf reuzen komen
En laat ze nog sterker zijn
Dan in de Dom Sint Kristoffel
Te Keulen al aan de Rijn.

Zij moeten die kist wegdragen
Naar zee, dat diepe graf,
Want met een kleiner kerkhof
Komt hij er niet vanaf.

[Duits]

Die alten, bösen Lieder,
Die Träume schlimm und arg.

Die laßt uns jetzt begraben,
Holt einen großen Sarg.

Hinein leg ich gar manches,
Doch sag ich noch nicht was;
Der Sarg muß sein noch größer
Wie 's Heidelberger Faß.

Und holt eine Totenbahre,
Von Brettern fest und dick;
Auch muß sie sein noch länger,
Als wıe zu Mainz die Brück'.

Und holt mir auch zwölf Rıesen,
Die müssen noch stärker sein
Als wie der heil'ge Christoph
Im Dom zu Köln am Rhein.

Die sollen den Sarg forttragen
Und senken ins Meer hınab,
Denn solchem großen Sarge
Gebührt in großes Grab.

[Nederlands]

Weet u waarom die kist wel
Zo groot en zwaar moet zijn?
Ik wilde er ook mijn liefde
In leggen en mijn pijn.

[Duits]

(F)

Wißt ihr, warum der Sarp wohl
So groß und schwer mag sein?
Ich legt auch meine Liebe
Und meinen Schmerz hinein.

Uit: *Die Heimkehr* (1823-1824)

2 (De Lorelei)

Ik weet niet wat het betekent
Dat ik zo treurig ben;
Een sprookje van lang geleden,
Dat maalt maar steeds door mijn brein.

De lucht is koel en het donkert,
En rustig stroomt de Rijn;
Zie hoe de bergtop flonkert
In de avondzonneschijn.

De schone jonkvrouw zit er
Daarboven stralend bij,
Haar gouden opschik schittert,
Haar gouden haar kamt zij.

Ze kamt haar haren zingend,
Al met een gouden kam;
De melodie is dwingend
En wonderlijk aangenaam.

Een scheepje nadert - de schipper,
Of hem wilde weemoed bevloog,
Kijkt niet meer naar de klippen,
Hij kijkt alleen nog omhoog.

Ik meen dat tenslotte de schipper
Met zijn bootje is vergaan;
En dat heeft met haar zingen
De Lorelei gedaan.

(V)

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten.
Daß ich so traurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenscheın.

Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar,
Ihr goldnes Geschroeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar.

Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewaltige Melodei.

Den Schiffer im kleinen Schiffe
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe.
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ihrem Singen
Die Lorelei getan.

15

Wanneer ik in de ochtend
Jouw huis voorbij wil gaan,
Dan ben ik zo blij, lieve kleine,
Als ik jou aan het raam zie staan.

Met jouw zwartbruine ogen
Kijkje mij vorsend aan;
‘Wie ben je en wat scheelt je,
Jij vreemde, zieke man?’

Ik ben een Duitse dichter,
In Duitsland kennen ze mij;
Noemt men de beste namen,
Dan is ook de mijne erbij.

En wat me scheelt, m'n kleine,
Dat héérst in dat Duitsland van mij
Noemt men de ergste pijnen,
Dan is ook de mijne erbij.

(V)

Wenn ich an deinem Hause
Des Morgens vorübergeh,
So freut's mich, du liebe Kleine,
Wenn ich dich am Fenster seh.

Mit deinen schwarzbraunen Augen
Siehst du mich forschend an:
‘Wer bist du, und was fehlt dir,
Du fremder, kranker Mann?’

‘Ich bin ein deutscher Dichter,
Bekannt im deutschen Land;
Nennt man die besten Namen,
So wird auch der meine genannt.

Und was mir fehlt, du Kleine,
Fehlt manchem im deutschen Land;
Nennt man die schlimmsten Schmerzen,
So wird auch der meine genannt.’

16

De zee was blinkend wijd en zijd,
In 't laatste avondschijnsel;
Wij tweeën zaten eenzaam bij 't
Stil vissershuis te zwijgen.

De nevel steeg, het water zwol,
De meeuw vloog heen en weder,
En uitjouw ogen, liefdevol,
Vielen de tranen neder.

Ik zag ze vallen op je hand,
Ben op mijn knie gezonken,
En heb toen van je handje blank
De tranen afgedronken.

[Duits]

Das Meer erglänzte weit hinaus
Im lemen Abendscheine;
Wir saßen am einsamen Fischerhaus,
Wir saßen stumm und alleine.

Der Nebel stieg, das Wasser schwoll,
Die Möwe flog hin und wider;
Aus deinen Augen, liebevoll,
Fielen die Tränen nieder.

Ich sah sie fallen auf deine Hand,
Und bin aufs Knie gesunken,
Ich hab von deiner weißen Hand
Die Tränen fortgetrunken.

Zie hoe ik sinds die tijd verkwijn,
Mijn ziel sterft van verlangen; -
De feeks, vergiftigd heeft ze mij
Al met haar waterlanders.

(V)

Seit jener Stunde verzehrt sich mein leib
Die Seele stirbt vor Sehnen; -
Micht hat dar unglücksel'g: Weib
Vergiftet mit ihren Tränen.

41

Ik ben neerslachtig en denk vurig
Aan het verre verleden terug,
De wereld was toen nog plezierig,
De mensen leefden zonder zorg.

Maar nu lijkt alles wel verschoven,
Mensen verdringen zich in nood!
Gestorven is Heer God daarboven,
Hieronder is de Duivel dood.

Zo in de war en grauw en triestig
En koud en beurs ziet het eruit;
En was er niet dat beetje liefde,
Dan was er nergens meer respijt.

(V)

Das Herz ist mir bedrückt, und sehnlich
Gedenkt ich der alten Zeit;
Die Welt war damals noch so wöhnlich,
Und ruhig lebten hin die Leut'.

Doch jetzt ist alles wie verschoben.
Das ist ein Drängen! eine Not!
Gestorben ist der Herrgott oben,
Und unten ist der Teufel tot.

Und alles schaut so grämlich trübe,
So krausverwirrt und morsch und kalt,
Und wäre nicht das bißchen Liebe,
So gäb es nirgends einen Halt.

60

Te brokkelig is mij de wereld, het leven -
Ik moet naar de Duitse professor op zoek.*
Die weet aan het leven structuur te geven,
Die bouwt een systeem dat ik vatten zal.
Met z'n slaapmuts en met zijn sjamberloek
Vult hij al de gaten in het heelal.

(V)

* *Hier neemt Heine waarschijnlijk Hegel op de korrel.*

Zu fragmentarisch ist Welt und Leben!
Ich will mich zum deutschen Professo- begeben.
Der weiß das Leben zusammenzusetzen,
Und er macht ein verständlich System daraus;
Mit seinen Nachtmützen und Schlafrockfetzen
Stopft er die Lücken des Weltenbaus.

Uit: *Romanzen* (1839-1842)

Een vrouw

Ze hadden elkander zo innig lief,
Zij wou niet deugen en hij was een dief.
Als hij weer het recht verkrachtte,
Wierp zij zich op bed en lachte.

De dag was vreugde en vrolijkheid,
's Nachts lag zij aan zijn borst gevlijd.
Toen ze hem het gevang in brachten,
Stond zij aan het raam en lachte.

Hij liet haar zeggen: ‘O, kom toch gauw,
'k Verlang zo smartelijk naar jou,
Laat me niet langer smachten.’
Zij schudde het hoofd en lachte.

Om zes uur maakte de beul hem af,
Om zeven uur zonk hij in het graf;
Maar zij - reeds tegen achten -
Dronk rode wijn en lachte.

(V)

Ein weib

Sie hatten sich beide so herzlich lieb,
Spitzbübin war sie, er war ein Dieb.
Wenn er Schelmenstreiche machte,
Sie warf sich aufs Bert und lachte.

Der Tag verging in Freud und Lust,
Des Nachts lag sie an seiner Brust.
Als man ins Gefängnis ihn brachte,
Sie stand am Fenster und lachte.

Er ließ ihr sagen: ‘O komm zu mir,
Ich sehne mich so sehr nach dir,
Ich rufe nach dir, ich schmachte’ -
Sie schüttelt' das Haupt und lachte.

Um sechse des Morgens ward er gehenkt.
Um sieben ward er ins Grab gesenkt;
Sie aber schon um achte
Trank roten Wein und lachte.

Uit: *Zeitgedichte* (1839-1846)

Adam de eerste

U stuurde met het vlammend zwaard
Uw hemelse gendarme
En joeg mij uit het paradijs,
Zonder enig recht of erbarmen.

'k Ga met mijn vrouw van hier op pad
Naar andere landen op aarde;
Maar dat ik de vrucht der kennis at,
Verhelpt u niet met zwaarden.

Adam der erste

Du schicktest mit dem Flammenschwert
Den himmlischen Gendarmen,
Und jagtest mich aus dem Paradies,
Ganz ohne Recht und Erbarmen!

Ich ziehe fort mit meiner Frau
Nach andren Erdenländem;
Doch daß ich genossen des Wissens Frucht,
Das kannst du nicht mehr ändem.

Geen zwaard verhelpt dat ik u zie
Als klein en te beklagen
Al doet u zich nog zo gewichtig voor
Met dood en donderslagen.

O God! hoe erbarmelijk is toch dit
Consilium abeundi!
Dat is me een mooie Magnificus
Der aard, een Lumen Mundi!

Dat ik ooit de domeinen van Eden mis,
Dat zal mij niet overkomen;
Dat was niet echt een paradijs,
Daar waren verboden bomen.

Volkomen vrijheid is mijn eis!
En is die maar iets beperkter,
Dan wordt voor mij het paradijs
Meteen tot hel en kerker.

(F)

Du kannst nicht ändem, daß ich weiß,
Wie sehr du klein und nichtig.
Und machst du dich auch noch so sehr
Durch Tod und Donnern wichtig

O Gott! wie erbärmlich ist doch dıes
Consilium abeundi!
Das nenne ich einen Magnifikus
Der Welt, ein lumen mundi!

Vermissen werde ich nimmermehr
Die paradiesischen Räume;
Das war kein wahres Paradıes -
Es gab dort verbotene Bäume

Ich will mein volles Freiheitsrecht!
Find ich die g'ringste Beschränknis.
Verwandelt sich mir das Paradies
In Hölle und Gefängnis.

Waarschuwing

Zulke boeken publiceer je?
Lieve vriend, je bent verloren!
Als je streeft naar geld en ere
Moet je wel braaf kruipen leren.

Lag 't aan mij, je zou 't wel laten
Om zo tegen 't volk te praten,
Zo te praten over papen,
Over hoge potentaten!

Lieve vriend, je bent verloren!
Vorsten hebben lange armen,

Papen hebben lange tongen,
En het volk heeft lange oren!

(F)

Warnung

Solche-Bücher läßt du drucken!
Teurer Freund, du bist verloren]
Willst du Geld und Ehre haben,
Mußt du dich gehörig ducken.

Nimmer härt ich dir geraten,
So zu sprechen vor dem Volke,
So ru sprechen von den Pfaffen
Und von hohen Potentaten!

Teurer Freund, du bist verloren!
Fürsten haben lange Arme,
Pfaffen haben lange Zungen,
Und das Volk hat lange Ohren!

Geheim

Wij zuchten niet, droog zijn de ogen, -
Een glimlach vaak en zelfs een lach!
In niet één blik of ander teken
Komt het geheim ooit aan de dag; -

't Geheim dat met zijn woordloos lijden
In 't diepste van de ziel verbloedt;
Krampachtig blijft de mond gesloten,
Al schreeuwt het in het wild gemoed.

Vraag het de zuigling in zijn wiegje,
Vraag het de doden in het graf,
Misschien dat zij je wel verraden
Wat ik je nooit te kennen gaf.

(F)

Geheimnis

Wir seufzen nicht, das Aug' ist trocken,
Wir lächeln oft, wir lachen gar!
In keinem Blick, in keiner Miene,
Wird das Geheimnis offenbar.

Mit seinen trommen Qualen liegt es
In unsrer Seele blut'gem Grand;
Wird es audi laat im wilden Herzen,
Krampfhaft verschlossen bleibt der Mund.

Frag da den Säugling in der Wiege,
Frag da die Toten in dem Grab,
Vielleicht daß diese dir entdecken,
Was ich dir stets verschwiegen hab.

Verwording

Krijgt de natuur, steeds dieper zinkend,
Al fouten met de mens gemeen?
Mij dunkt - de planten en de dieren
Die liegen nu als iedereen.

'k Geloof niet aan de kuise lelie,
Zij houdt het met de bonte zot
Die vlinder heet; dat zoent en fladdert
Nog met haar onschuld heen tot slot.

't Viooltje lijkt dan wel bescheiden,
Maar 'k moet nog zien. De kleine bloem
Lokt aan met haar koket aroma,
Maar in 't geniep dorst zij naar roem.

Doorvoelt de nachtegaal zijn zingen? -
Daar ga ik ook al niet in mee;
Hij slooft zich uit, snikt en slaakt trillers -

Lijkt mij - als pure routinier.

Entartung

Hat die Natur sich auch verschlechtert,
Und nimmt sie Menschenfehler an?
Mich dünkt, die Pflanzen und die Tiere,
Sie lügen jetzt wie jedermann.

Ich glaub nicht an der Lilie Keuschheit.
Es buhlt mit ihr der bunte Geek,
Der Schmetterling; er küßt und flattert
Am End' mit ihrer Unschuld weg.

Von der Bescheidenheit der Veilchen
Halt ich nicht viel. Die kleine Blum',
Mit den koketten Düften lockt sie,
Und heimlich dürstet sie nach Ruhm.

Ich zweifle auch, ob sie empfindet,
Die Nachtigall, das, was sie singt;
Sie übertreibt and schluchzt und trillert
Nur aus Routine, wie mich dünkt.

De waarheid wordt op aard steeds minder
En trouw is ook iets van weleer.
De honden kwispelen nog en stinken
Als steeds, maar trouw zijn zij niet meer.

(F)

Die Wahrheit schwindet von der Erde.
Auch mit der Treu' ist es vorbei.
Die Hunde wedeln noch und stinken
Wie sonst, doch sind sie nicht mehr treu.

Neo-Katerverbond voor poëzie-muziek*

Het Philharmonische Katerverbond
Was bijeen op het dak verenigd
Vannacht - maar niet uit zingenot;
Daar werden geen lusten gelenigd.

Geen bruiloftsdroom van een zomernacht,
Geen minnezingende koren
Geven pas bij wintertij, vorst en sneeuw;
Elke dakgoot was toegevroren.

Trouwens helemaal - een andere geest
Heeft de kat schap thans hevig bewogen;
Een hogere ernst - de jeugd wel het meest,
Heeft de neo-kater bevlogen.

Het oudmodische en frivole geslacht
Is uitgereuteld; nieuw streven -
Een kattenlente van poëzie -
Breekt baan in kunst en leven.

Het Philharmonisch Katerverbond
Grijpt terug op de primitieve
Toonkunst vol ongekunsteldheid,
Op het snorrig en baardig naïeve.

Ze staan op een *Poëzie-Muziek*,
Op trillervrije rouladen.
Op instrumentale stem-poëzie,
Geen echte muziek, daarop staan ze.

Jung-katerverein für poesiemusik

Der philharmonische Katerverein
War auf dem Dache versammelt
Heut nacht - doch nicht aus Sinnenbrunst;
Da ward nicht gebuhlt und gerammelt.

Es paßt kein Sommernachthochzeitstraum,
Es passen nicht Lieder der Minne
Zur Winterjahrzeit, zu Frost und Schnee;

* *Heine was geen vriend van de richting Liszt-Wagner in de muziek. Van Liszt is geen opera bekend. Charenton - psychiatrische inrichting bij Parijs.*

Gefroren war jede Rinne.

Anch hat überhaupt ein neuer Geist
Der Katzenschaft sich bemeistert;
Die Jugend zumal, der Jung-Kater ist
Für höheren Ernst begeistert.

Die alte frivole Generation
Verröchelt; ein neues Bestreben,
Ein Katzenfrühling der Poesie
Regt sich in Kunst und Leben.

Der philharmonische Katerverein,
Er kehrt zur primitiven
Kunstlosen Tonkunst jetzt zurück,
Zum schnauzenwüchsig Naiven.

Er will die Poesiemusik,
Rouladen ohne Triller,
Die Instrumental- und Vokalpoesie,
Die keine Musik ist, will er.

[Nederlands]

Zij willen het Genie aan de macht
Dat de plank weliswaar soms misslaat,
Maar in de kunst vaak eer-ie het weet
Opeens op de bovenste sport staat.

Zij huldigen het Genie dat zich
Niet van de Natuur afgekeerd heeft,
Dat ongaarne met kennis van zaken pronkt
En ook werkelijk niets geleerd heeft.

Dat is het program van het Katerverbond
En vol van dit zijn streven
Heeft het zijn eerste winterconcert
Vannacht op het dak gegeven.

Maar meer dan bar was de uitvoering van
De Grote Idee, zo verheven -
Verhang je, mijn dierbare Berlioz,
Omdat je 't niet mee mocht beleven.

Dat ging me tekeer alsof drie dozijn
Doedelaars, toeter als kurken,
Opeens waren losgebarsten in
Een geitenbreiersmazurka.

Dat was een gejouw en gemauw. 't Was net
Of in één eenstemmig janken
In Noachs Ark heel het dierenrijk
De zondvloed ging verklanken.

O, wat een getokkel, geblaat en geknor!
Zoals die katers kabalen!
De oude schoorstenen vielen in
Met psalmgesnuif en koralen.

Eén stem krijste boven alles uit,
Wat mat, maar ook of-ie klem zat,
Als eens La Sontags d'r stemgeluid,
Toen zij niet meer die stem had.

[Duits]

Er will die Herrschaft des Genies,
Das freilich manchmal stümpert,
Doch in der Kunst oft unbewußt
Die höchste Staffel erklimpert.

Er huldigt dem Genie, das sich
Nicht von der Natur entfernt hat,
Sich nicht mit Gelehrsamkeit brüsten will
Und wirklich auch nichts gelernt hat.

Dies ist das Programm des Katervereins,
Und voll von diesem Streben
Hat er sein erstes Winterkonzert
Heut nacht auf dem Dache gegeben.

Doch schrecklich war die Exekution
Der großen Idee, der pompösen -
Häng dich, mein teurer Berlioz,
Daß du nicht dabeigewesen!

Das war ein Charivari, als ob
Ein en Kuhschwanzhopsaschleifer
Plötzlich aufspielten, branntweinberauscht,
Drei Dutzend Dudelsackpfeifer.

Das war ein Tauhu-Wauhu, als ob
In der Arche Noah anfingen,
Sämtliche Tiere unisono
Die Sündflut zu besingen.

Oh, welch ein Krächzen and Heulen und Knurr'n,
Welch ein Miau'n und Gegröle!
Die alten Schornsteine stimmten ein
Und schnauften Kirchenchoräle.

Zumeist vernehmbar war eine Stimm',
Die kreischend zugleich und matte
Wie einst die Stimme der Sontag war,
Als sie keine Stimme mehr hatte.

[Nederlands]

Een machtig concert! Ik geloof dat zij
Een reuze-Te-Deum deden
Om de schunnige zege te vieren van
De waanzin over de rede.

Misschien repeteerde het Katerverbond
De Opera in véle bedrijven
Die Hongarijes toppianist
Voor Charenton zit te schrijven.

Er kwam pas een eind aan die sabbath-nacht
Toen de morgen begon te klaren,
Waardoor er een zwangere kokkin
Voortijdig begon met baren.

De kraamvrouw is haar geheugen kwijt
En totaal verdwaasd van zinnen.
Zelfs de naam van de vader van haar spruit
Die schiet haar niet meer te binnen.

Wie was de vader, Lies? Peter, of Paul?
Wat je 'r ook vraagt, niets baat er.
Lies glimlacht enkel verheerlijkt en zegt:
‘O, Liszt, jij hemelse kater!’

(F)

Das tolle Konzert! Ich glaube, es ward
Ein großes Tedeum gesungen,
Zur Feier des Siegs, den über Vernunft
Der frechste Wahnsinn errungen.

Vielleicht auch ward vom Katerverein
Die große Oper probieret,
Die Ungarns größer Pianist
Für Charenton komponieret.

Es hat bei Tagesanbruch erst
Der Sabbat ein Ende genommen;
Eine schwangere Köchin ist dadurch
Zu früh in die Wochen gekommen.

Die sinnebetörte Wöchnerin
Hat ganz das Gedächtnis verloren;
Sie weiß nicht mehr, wer der Vater ist
Des Kindes, das sie geboren.

‘War es der Peter? War es der Paul?
Sag, Liese, wer ist der Vater?’
Die Liese lächelt verklärt und spricht:
‘Oh, Liszt! du himmlischer Kater!’

Uit: *Romanzero* (1846-1851)

Twee ridders*

Krapulinski en Waslapski,
Echte Polen allebei,
Streden voor de vrijheid tegen
Moskovietendwinglandij.

Zwei ritter

Crapülinski und Waschlapski,
Polen aus der Polackei,
Fochten für die Freiheit, gegen
Moskowitertyrannei.

* *Het zal duidelijk zijn dat Heine hier een wel zeer specifiek soort* ridders *op het oog heeft. De van crapule en escroc (oplichter) afgeleide namen zijn naar vermogen 'verpoolst' in de vertaling. Sobieski en Uminski zijn werkelijk historische figuren. Kochan(y): beminde. Schlachta: de lagere Poolse adel.*

Streden moedig; zijn gelukkig
Eindelijk in Parijs beland -
Blijven leven is niet minder
Zoet dan sterven voor je land.

Als Achilles en Patroclus,
David en zijn Jonathan,
Hield het duo van elkander,
Inniglijk: *'Kochan! Kochan!'*

Nooit verried de een de ander,
Harten aan elkaar verpand,
Eerlijk, trouw, net Poolse edelen,
Edelen uit Polakkenland.

Woonden in één hok en sliepen
In één bed voor twee gespreid,
Als één ziel hun luizen delend
Krabden zij zich als om strijd.

Aten in hetzelfde kroegje
En, daar geen van bei 't verdroeg
Dat de andere betaalde,
Kwam de schade aan de kroeg.

Wassen doet één Henriette
Voor het nobel Polenpaar;
Elke maand haalt zij het wasgoed
Bij ze op en neuriet maar.

Ja zij hebben werklijk wasgoed,
Elk twee hemden in de mand,
Alsof zij van adel waren,
Adel uit Polakkenland.

Zie ze zitten daar bij 't haardvuur,
In 't intieme vlamgeflakker;
Buiten nacht en dichte sneeuwval
En langsrollende fiacres.

[Duits]

Fochten tapfer und entkamen
Endlich glücklich nach Paris -
Leben bleiben, wie das Sterben
Für das Vaterland, ist süß.

Wie Achilles und Patroklus,
David und sein Jonathan,
Liebten sich die beiden Polen,
Küßten sich: 'Kochan! Kochan!'

Keiner je verriet den andern,

Blieben Freunde, ehrlich, treu,
Ob sie gleich zwei edle Polen,
Polen aus der Polackei.

Wohnten in derselben Stube,
Schliefen in demselben Bette;
Eine Laus und eine Seele,
Kratzten sie sich um die Wette.

Speisten in derselben Kneipe,
Und da keiner wollte leiden;
Daß der andre für ihn zahle,
Zahlte keiner von den beiden.

Auch dieselbe Henriette
Wäscht für beide edle Polen;
Trällernd kommt sie jeden Monat -
Um die Wäsche abzuholen.

Ja, sie haben wirklich Wäsche,
Jeder hat der Hemden zwei,
Ob sie gleich zwei edle Polen,
Polen aus der Polackei.

Sitzen heure am Kamine,
Wo die Flammen traulich flackern;
Draußen Nacht und Schneegestöber
Und das Rollen von Fiakern.

[Nederlands]

Bisschopswijn, een hele bowl al
(En natuurlijk onversneden,
Niet verzuurd en ongesuikerd)
Slokten zij al naar beneden.

En van weemoed raakt alrede
Hun gemoed geheel doorweekt;
Hun gezicht wordt nat van 't krijten
En Pan Krapulinski spreekt:

‘Had ik in Parijs mijn slaapmuts
Van echt kattebont maar bij me
En mijn berevacht, mijn nachtja-
Pon die ginder thuis moest blijven.’

Daarop spreekt tot hem Waslapski:
‘Altijd denk je aan je nachtja-
Pon en pels en muts en thuisland,
O jij, trouw lid van de *Schlachta*.

Nog is Polen niet verloren,
Onze vrouwen blijven baren,
Onze maagden doen hetzelfde,
Schenken ons een heldenschare,

Helden als de held Sobieski,
Schorremorski en Uminski,
Eskrokiewicz, Schobbejakski
En de grote Ezelinski.’

(F)

Eine große Bowle Punsch
(Es versteht sich, unverzückert,
Unversäuert, unverwässert)
Haben sie bereits geschlückert.

Und von Wehmut wird beschlichen
Ihr Gemüte; ihr Gesicht
Wird befeuchtet schon von Zähren,
Und der Crapülinski spricht:

‘Hätt ich doch hier in Paris
Meinen Bärenpelz, den lieben
Schlafrock und die Katzfellnachtmütz',
Die im Vaterland geblieben!’

Ihm erwiderte Waschlapski:
‘O du bist ein treuer Schlachzitz,
Denkest immer an der Heimat
Bärenpelz und Katzfellnachtmütz'.

Polen ist noch nicht verloren,
Unsre Weiber, sie gebären,

Unsre Jungfraun tun dasselbe,
Werden Helden uns bescheren,

Helden, wie der Held Sobieski,
Wie Schelmuffski und Uminski,
Eskrokewitsch, Schubiakski,
Und der große Eselinski.’

Op pad!

Vrij jij maar duchtig een andere schat,
Als de jouwe je heeft bedrogen;
Of nog veel beter: ga weg uit de stad,
Met de ransel op pad getogen!

Al spoedig vind je een mooi blauw meer,
Met treurwilgen terzijde;
Huil hier maar uit je kleine zeer
En je beperkte lijden.

Ga je het steile bergpad op,
Ferm zul je zuchten en zweten;
Maar eenmaal op de rotsige top
Hoor je de adelaarskreten.

Daar word je zelf haast adelaar,
Daar ben je net herboren,
Je voelt je vrij, voelt dat je daar
Benee niet veel hebt verloren

(F)

Wandere!

Wenn dich ein Weib verraten hat,
So liebe flink eine andre;
Noch besser wär es, du ließest die Stadt -
Schnüre den Ranzen und wandre!

Du findest bald einen blauen See,
Umringt von Trauerweiden;
Hier weinst du aus dein kleines Weh
Und deine engen Leiden.

Wenn du den steilen Berg ersteigst,
Wirst du beträchtlich ächzen;
Doch wenn du den felsigen Gipfel erreichst,
Hörst du die Adler krächzen.

Dort wirst du selbst ein Adler fast.
Du bist wie neugeboren,
Du fühlst dich frei, du fühlst: du hast
Dort unten nicht viel verloren.

(Uit de cyclus *Lazarus*)

's Werelds loop

Een die veel bezit zal snel
Tot nog groter welstand komen.
Wie maar weinig heeft, hem wordt

Ook dat weinige ontnomen.

Maar wanneer je niets bezit,
Laat je dan maar liever kisten -
Recht om te bestaan, schlemiel,
Is er enkel voor bezitters.

(V)

Weltlauf

Hat man viel, so wird man bald
Noch viel mehr dazubekommen.
Wer nur wenig hat, dem wird
Auch das wenige genommen.

Wenn du aber gar nichts hast,
Ach, so lasse dich begraben -
Denn ein Recht zum Leben, Lump,
Haben nur, die etwas haben.

Opstanding

Bazuinen schallen in het rond,
Het maakt een heidens leven;
De doden komen uit de grond,
Ze trillen en ze beven.

Wat benen heeft, dat gaat op pad,
Een witte drom van pelgrims;
Verzamelplaats is Josafat,
Omdat daar het gerecht is.

Als veemrichter zit Christus voor,
Omringd door zijn discipels.
Zij richten mee; hun oordeelswoord
Is wijs doordacht en lieflijk.

Ze spreken geen recht met verkapt gezicht;
Elk laat het masker vallen
Op de klaarlichte dag van het jongste gericht,
Als de bazuinen schallen.

Daar in het dal van Josafat
Staan geschaard wie hier zijn ontboden;
Zoveel beklaagden zijn er dat
Wel snelrecht is geboden.

Het bokje naar links, naar rechts gaat het schaap,
Gescheiden zijn ze snel, en
Ten hemel vaart het schaapje braaf,
De geile bok ter helle.

(V)

Auferstehung

Posaunenruf erfüllt die Luft,
Und furchtbar schallt es wider;
Die Toten steigen aus der Gruft,
Und schtütteln und rütteln die Glieder.

Was Beine hat, das trollt sich fort,
Es wallen die weißen Gestalten,
Nach Josaphat, dem Sammelort,
Dort wird Gericht gehalten.

Als Freigraf sitzet Christus dort
In seiner Apostel Kreise.
Sie sind die Schöppen, ihr Spruch und Wort
Ist minniglich und weise

Sie utteln nicht vermummten Gesichts;
Die Maske läßt jeder fallen
Am hellen Tage des Jüngsten Gerichts,
Wenn die Posaunen schallen.

Das ist zu Josaphat im Tal,
Da stehn die geladenen Scharen,
Und weil zu groß der Beklagten Zahl,
Wird hier summarisch verfahren.

Das Böcklein zur Linken, zur Rechten das Schaf,
Geschieden sind sie schnelle;
Der Himmel dem Schäfchen fromm und brav,
Dem geilen Bock die Hölle!

Morfine

Wat lijkt dat tweetal welgeschapen knapen
Toch op elkaar, al ziet de een er wel
Veel bleker dan de ander uit, en ook
Veel strenger, en ik zou haast zeggen veel
Voornamer dan de ander die mij zo
Lief in zijn armen sloot - hoe mooi en zacht
Was dan zijn glimlach, en hoe blij zijn blik!
Dan kon het wel gebeuren dat de krans
Maanbloemen om zijn hoofd, ook mij het voorhoofd
Beroerend, alle smart met hun vreemd geuren
Verbande uit mijn ziel - maar zulk vertroosten
Is maar kortstondig; echt genezen zal
Ik pas wanneer de andere broer, de bleke
En ernstige, zijn fakkel dalen laat.
Slapen is goed, dood zijn is beter - maar
Het beste is toch nooit geboren worden.

(V)

Morphine

Groß ist die Ähnlichkeit der beiden schönen
Jünglingsgestalten, ob der eine gleich
Viel blässer als der andre, auch viel strenger.
Fast möcht ich sagen: viel vornehmer aussieht
Als jener andre, welcher mich vertraulich
In seine Arme schloß - Wie lieblich sanft
War dann sein Lächeln, und sein Blick wie selig!
Dann mocht es wohl geschehn, daß seines Hauptes
Mohnblumenkranz auch meine Stirn berührte
Und seltsam duftend allen Schmerz verscheuchte
Aus meiner Seel' - Doch solche Linderung,
Sie dauert kurze Zeit; genesen gänzlich
Kann ich nur dann, wenn seine Fackel senkt
Der andre Bruder, der so ernst und bleich. -
Gut ist der Schlaf, der Tod ist besser - freilich
Das beste wäre, nie geboren sein.

Weerzien

De kamperfoelie - Een zomeravond -
Wij zaten weer net als vroeger aan 't raam -
De maan ging op, verkwikkend en lavend -
Maar wij zaten daar als twee geesten tesaam.

Twaalf jaar gingen heen sinds wij met z'n tweeën
Daar zaten, die laatste keer.
De tedere gloed en de vlammenzeeën,
't Was alles tot as verteerd.

Ik zat en zei weinig. Zij babbelde maar,
De vrouw, zij porde juist hevig
Onze oude liefdesas door elkaar,
Maar er kwam geen vonk meer tot leven.

Wiedersehen

Die Geißblattlaube - Ein Sommerabend -
Wir saßen wieder wie eh'mals am Fenster -
Der Mond ging auf, belebend und labend -
Wir aber waren wie zwei Gespenster.

Zwölf Jahre schwanden, seitdem wir beisammen
Zum letzten Male hier gesessen;
Die zärtlichen Gluten, die großen Flammen,
Sie waren erloschen unterdessen.

Einsilbig saß ich. Die Plaudertasche,
Das Weib hingegen schürte beständig
Herum in der alten Liebesasche.
Jedoch kein Fünkchen ward wieder lebendig.

[Nederlands]

En ze vertelde me, nogal omstandig,
Hoe ze haar slechte gedachten bevocht,
En hoe haar deugd al wel eens had gewankeld;
Ik trok maar een dom gezicht.

Toen ik naar huis toereed, toen liepen
De bomen voorbij in het licht van de maan,
Als spoken. Weemoedige stemmen riepen,
Maar de doden en ik, wij vlogen er vandaan.

(V)

Und sie erzählte: wie sie die bösen
Gedanken bekämpft, eine lange Geschichte,
Wie wackelig schon ihre Tugend gewesen -
Ich machte dazu ein dummes Gesichte.

Als ich nach Hause ritt, da liefen
Die Bäume vorbei in der Mondenhelle,
Wie Geister. Wehmütige Sommen riefen -
Doch ich und die Toten, wir ritten schnelle.

Aan de engelen

Dat is de boze Thanatos,
Gezeten op zijn vale ros;
Ik hoor zijn hoefklop, zijn galop,
De donkere ruiter haalt mij op,
Hij komt aan mijn Mathilde mij ontroven
O, die gedachte gaat mijn hart te boven.

Zij was mijn vrouw en kind ineen;
Moet ik naar 't schimmenrijk nu heen,
Dan wordt zij weeuw en wees gelijk!
Ik laat alleen in 't aardse rijk
De vrouw, het kind, dat door mijn moed geborgen,
Gerust heeft aan mijn hart, getrouw en zonder zorgen.

Gij hoog en hemels engelenkoor,
Geef aan mijn smeekbeden gehoor;
Beschut haar die 'k mijn liefde gaf
Als ik straks lig in 't nare graf;
Weest voogden voor uw evenbeeld, en schilden,
Behoedt, beschut mijn arme kind, Mathilde.

Bij elke traan die gij ooit liet
Om al ons menselijk verdriet,
Bij 't woord dat, huiverend van ontzag,
Alleen de priester noemen mag
En bij úw schoonheid, mildheid en ontferming,
Bezweer 'k u, neemt Mathilde in bescherming.

(F)

An die engel

Das ist der böse Thanatos,
Er kommt auf einem fahlen Roß;
Ich hör den Hufschlag, hör den Trab,
Der dunkle Reiter holt mich ab -
Er reißt mich fort, Mathilden soil ich lassen,
Oh, den Gedanken kann mein Herz nicht fassen!

Sie war mir Weib und Kind zugleich,
Und geh ich in das Schattenreich,
Wird Witwe sie und Waise sein!
Ich laß in dieser Welt allein
Das Weib, das Kind, das, trauend meinem Mute,
Sorglos und treu an meinem Herzen ruhte.

Ihr Engel in den Himmelshöhn,
Vernehmt mein Schluchzen und mein Flehn.
Beschützt, wenn ich im öden Grab,
Das Weib, das ich geliebet hab;
Seid Schild und Vögte eurem Ebenbilde,
Beschützt, beschirmt mein armes Kind, Mathilde.

Bei allen Tränen, die ihr je
Geweint um unser Menschenweh,
Beim Wort, das nur der Priester kennt
Und niemals ohne Schauder nennt,
Bei eurer eignen Schönheit, Huld und Milde,
Beschwör ich euch, ihr Engel, schürzt Mathilde.

Uit: *Letzte Gedichte* (1853-1856)

Het slavenschip
1

De supercargo, Mynheer van Koek,
Zit in zijn kajuit en berekent
Hoeveel het totaal van de lading bedraagt
En hoeveel profijt dat betekent.

‘De gummi is goed en de peper is goed,
Driehonderd balen en vaten;
Goudstof en ivoor - maar de zwarte waar
Levert de beste baten.

Van de zeshonderd negers die ik spotgoedkoop
Aan de Senegal kocht, word ik wijzer.
Hun vlees is hard, hun pezen zijn sterk,
Ze zijn als eersteklas ijzer.

Ik heb ze geruild tegen brandewijn,
Vorken, messen en glazen kralen;
Ik maak op die handel achthonderd procent,
Zelfs al zou de helft het niet halen.

Al resten er mij nog maar driehonderd in
De haven van Rio Janeiro,
Ik krijg toch honderd dukaten per stuk
Van het huis Gonzales Pereiro.'

Daar wordt Mynheer van Koek opeens
Ruw opgeschrikt uit zijn dromen;
De dokter aan boord, de scheepschirurgijn
Van der Smissen is binnengekomen.

Het is een bonestaakmagere man
Met een neus vol rode wratten -
En scheepspiskijker?’ roept Van Koek,
‘Hoe gaat 't met mijn lieve zwarten?’

Das sklavenschiff
1

Der Superkargo Mynheer van Koek
Sitzt rechnend in seiner Kajüte;
Er kalkuliert der Ladung Betrag
Und die probabeln Profite.

‘Der Gummi ist gut, der Pfeffer ist gut,
Dreihundert Säcke und Fässer;
Ich habe Goldstaub und Elfenbein -
Die schwarze Ware ist besser.

Sechshundert Neger tauschte ich ein
Spottwohlfeil am Senegalflusse.
Das Fleisch ist hart, die Sehnen sind stramm

Wie Eisen vom besten Gusse.

Ich hab zum Tausche Branntewein,
Glasperlen und Stahlzeug gegeben;
Gewinne daran achthundert Prozent,
Bleibt mir die Hälfte am Leben.

Bleiben mir Neger dreihundert nur
Im Hafen von Rio-Janeiro,
Zahlt dort mir hundert Dukaten per Stück
Das Haus Gonzales Perreiro.'

Da plötzlich wird Mynheer van Koek
Aus seinen Gedanken gerissen;
Der Schiffschirurgius tritt herein,
Der Doktor van der Smissen.

Das ist eine klapperdürre Figur,
Die Nase voll roter Warzen -
'Nun, Wasserfeldscherer', ruft van Koek,
'Wie geht's meinen lieben Schwarzen?'

[Nederlands]

Blij met de betoonde belangstelling
Zegt de arts: ‘Ik ben juist gekomen
Omdat de sterfte sedert vannacht
Gevoelig is toegenomen.

Gewoonlijk sterven er twee per dag,
Maar vannacht waren 't er zeven,
Vier mannen, drie vrouwen. - 't Verlies heb ik
in 't register bijgeschreven.

Ik heb de lijken geïnspecteerd,
Want je hebt soms van die schavuiten
Die doen of ze dood zijn, ze willen het liefst
Dat wij ze de golven insmijten.

Ik heb dus hun ijzers losgemaakt
En als gewoonlijk de dooien
Vanochtend bij het eerste licht
De zee in laten gooien.

Meteen schoten de haaien toe,
Ze kwamen in groten getale.
Ze zijn verzot op negervlees;
't Zijn net mijn commensalen.

Ze volgen het kielzog van ons schip
Al sinds we de kust verlieten;
Die beesten snuiven de lijklucht op,
Je ziet ze bij voorbaat genieten.

Het is toch zo komiek om te zien
Hoe ze aan die lijken vreten!
Een grijpt de kop, een grijpt het been,
De rest de resterende beten.

Is alles verzwolgen, dan dartelen ze
Vergenoegd langs het schip zijn flanken,
En kijken met grote ogen naar mij,
Of ze voor het ontbijt bedanken.’

[Duits]

Der Doktor dankt der Nachfrage und spricht:
‘Ich bin zu melden gekommen,
Daß heute nacht die Sterblichkeit
Bedeutend zugenommen.

Im Durchschnitt starben täglich zwei,
Doch heute starben sieben,
Vier Männer, drei Frauen - Ich hab den Verlust
Sogleich in die Kladde geschrieben.

Ich inspizierte die Leichen genau;
Denn diese Schelme stellen
Sich manchmal tot, damit man sie
Hinabwirft in die Wellen.

Ich nahm den Toten die Eisen ab;
Und wie ich gewöhnlich tue,
Ich ließ die Leichen werfen ins Meer
Des Morgens in der Fruhe.

Es schossen alsbald hervor aus der Flut
Haifische, ganze Heere,
Sie lieben so sehr das Negerfleisch;
Das sind meine Pensionäre.

Sie folgten unseres Schiffes Spur,
Seit wir verlassen die Küste;
Die Bestien wittern den Leichengeruch
Mit schnupperndem Fraßgelüste.

Es ist possierlich anzusehn,
Wie sie nach den Toten schnappen!
Die faßt den Kopf, die faßt das Bein,
Die andern schlucken die Lappen.

Ist alles verschlungen, dann tummeln sie sich
Vergnügt um des Schiffes Planken
Und glotzen mich an, als wollten sie
Sich für das Frühstück bedanken.'

[Nederlands]

Maar zuchtend onderbreekt Van Koek:
‘Hoe kan ik dat kwaad verhinderen?
Hoe kan ik de progressie in
De sterfte aan boord verminderen?’

De dokter antwoordt: ‘Door eigen schuld
Zijn vele zwarten gestorven;
Hun slechte adem heeft de lucht
In het scheepsruim danig bedorven.

Ook sterven er veel van melancholie,
Omdat ze zich dodelijk vervelen;
Wat frisse lucht, muziek en dans,
Dat zou al een heel stuk schelen.’

Van Koek roept uit: ‘Een goede raad!
Mijn brave arts is als geen ander
Zo knap als Aristoteles,
Die les gaf aan Alexander.

De voorzitter van de afdeling Delft
Van tulpenveredelaren
Is een wijs man, maar uw verstand
Kan hij toch niet evenaren.

Muziek! Muziek! Hier op het dek
Zullen de zwarten huppelen.
En wie het dansen niet prettig vindt,
Die laat ik nederknuppelen.’

II

Vele duizenden sterren staren met
Iets smachtends, hoog aan het blauwe
Uitspansel; daar glanzen ze, groot en wijs,
Als ogen van mooie vrouwen.

Ze kijken naar de zee omlaag;
Waar ook de blik mag waren
Is een fosforiserend purperwaas;
Wellustig kirren de baren.

[Duits]

Doch seufzend fällt ihm in die Red'
Van Koek: ‘Wie kann ich lindern
Das Übel? wie kann ich die Progression
Der Sterblichkeit verhindern?’

Der Doktor erwidert: ‘Durch eigne Schuld
Sind viele Schwarze gestorben;

Ihr schlechter Odem hat die Luft
Im Schiffsraum so sehr verdorben.

Auch starben viele durch Melancholie,
Dieweil sie sich tödlich langweilen;
Durch etwas Luft, Musik und Tanz
Läßt sich die Krankheit heilen.'

Da ruft van Koek: 'Ein guter Rat!
Mein teurer Wasserfeldscherer
Ist klug wie Aristoteles,
Des Alexanders Lehrer.

Der Präsident der Sozietät
Der Tulpenveredlung im Delfte
Ist sehr gescheit, doch hat er nicht
Von Eurem Verstande die Hälfte.

Musik! Musik! Die Schwarzen soll'n
Hier auf don Verdecke tanzen.
Und wer sich beim Hopsen nicht amüsiert,
Den soil die Peitsche kuranzen.'

II

Hoch aus dem blauen Himmelszelt
Viel tausend Sterne schauen,
Sehnsüchtig glänzend, groß und klug,
Wie Augen von schönen Frauen.

Sie blieken hinunter in das Meer,
Das weithin überzogen
Mit phosphorstrahlendem Purpurduft;
Wollüstig girren die Wogen.

[Nederlands]

Er klappert geen zeil aan het slavenschip,
Het ligt bekant onttakeld;
Wel flakkeren lantarens op het dek,
Het dansorkest maakt spektakel.

De dokter blaast op de trompet,
De stuurman strijkt op de vedel,
Een ketelbink roert de trommel erbij,
De kok weet de fluit te bespelen.

Wel honderd negers, man en vrouw,
Die juichen en draaien en springen
Als gekken dooreen; bij iedere sprong
Klinkt maatvast hun ketengerinkel.

Zo stampen ze rond met razende zin,
En menige zwarte schone
Vliegt wulps om de hals van haar naakte gezel -
Temidden van zuchtende tonen.

De beul is maître des plaisirs;
Door er op los te zwepen
Moedigt hij de vermoeiden aan,
Weet hij ze weer op te zwepen.

Van diedeldomdijne, van kledderedets!
Het lawaai lokt uit de diepten
Der waterwereld de monsters omhoog
Die daar hun tijd versliepen.

Slaapdronken zwemmen ze naderbij,
De haaien, wel menig honderd,
Ze kijken met grote ogen naar 't schip
En lijken totaal overdonderd.

Ze zien dat de tijd van het ontbijt
Nog niet is gekomen en gapen:
Wijd sperren ze hun muil, hun met
Zaagtanden beplante kaken.

[Duits]

Kein Segel flattert am Sklavenschiff,
Es liegt wie abgetakelt;
Doch schimmem Laternen auf dem Verdeck,
Wo Tanzmusik spektakelt.

Die Fiedel streicht der Steuermann,
Der Koch, der spielt die Flöte,
Ein Schiffsjung' schlägt die Trommel dazu,
Der Doktor bläst die Trompete.

Wohl hundert Neger, Männer and Fraun,
Sie jauchzen und hopsen und kreisen
Wie toll herum; bei jedem Sprung
Taktmäßig klirren die Eisen.

Sie stampten den Boden mit tobender Lust,
Und manche schwarze Schöne
Umschlingt wollüstig den nackten Genoß -
Dazwischen ächzende Töne.

Der Büttel ist Maître des plaisirs,
Und hat mit Peitschenhieben
Die lässigen Tänzer stimuliert,
Zum Frohsinn angetrieben.

Und Dideldumdei und Schnedderedeng!
Der Lärm lockt aas den Tiefen
Die Ungetüme der Wasserwelt,
Die don blödsinnig schliefen.

Schlaftrunken kommen geschwommen heran
Haifische, vieje hundert;
Sie glotzen nach dem Schiff hinauf,
Sie sind verdutzt, verwunden.

Sie merken, daß die Frühstückstund'
Noch nicht gekommen, und gähnen,
Aufsperrend den Rachen; die Kiefer sind
Bepflanzt mit Sägezähnen.

[Nederlands]

Van diedeldomdijne, van kledderedets,
De dansenden zijn niet te stuiten.
Je ziet hoe de haaien van ongeduld
Zich al in hun staarten bijten.

Ze houden vermoedelijk niet van muziek,
Zomin als veel andere beesten.
Vertrouw nooit een dier dat niet houdt van muziek!
Zegt de grootste van Albions poëten.

Van kledderedets en van diedeldomdij -
Er komt maar geen eind aan het dansen.
Bij de fokkemast staat Mynheer van Koek,
En bevend vouwt hij de handen:

‘Spaar toch het zondig leven, o Heer,
Van die zwarten, om Christus' wille!
Vertoornen ze u, bedenkt u dan:
Het zijn maar stomme wilden.

Spaar hun het leven om Christus' wil,
Hij die ons bevrijd heeft van 't kwade!
Want resten er mij geen driehonderd stuks,
Dan is mijn bedrijf naar de haaien.’

(V)

Und Dideldumdei und Schnedderedeng -
Es nehmen kein Ende die Tänze.
Die Haifische beißen vor Ungeduld
Sich selber in die Schwänze.

Ich glaube, sie lieben nicht die Musik,
Wie viele von ihrem Gelichter.
‘Trau keiner Bestie, die nicht liebt
Musik!’ sagt Albions großer Dichter.

Und Schnedderedeng und Dideldumdei -
Die Tänze nehmen kein Ende.
Am Fockmast steht Mynheer van Koek
Und faltet betend die Hände:

‘Um Christi willen verschone, o Herr,
Das Leken der schwarzen Sünder!
Erzürnten sie dich, so weißt du ja,
Sie sind so dumm wie die Rinder.

Verschone ihr Leben um Christi will'n,
Der für uns alle gestorben!
Denn bleiben mir nicht dreihundert Stück,
So ist mein Geschäft verdorben.’

Goede raad

Geen pudeur en geen gezeur meer,
Eis ferm, zoek de gunst der vrouw,
Dan gaan voor jou alle deuren
Open en de bruid is jou.

Smijt met goud naar muzikanten -
Zij maken het feest compleet.
Kusje aangetrouwde tante,
Ook al denk je: ‘Sterf, sekreet!’

Guter rat

Laß dein Grämen und dein Schämen!
Werbe keck und fordre laut,
Und man wird sich dir bequemen,
Und du führest heim die Braut

Wirf dein Geld den Musikanten,
Denn die Fiedel macht das Feit;
Küsse deine Schwiegertanten,
Denkst du gleich: ‘Hol' euch die Pest!’

[Nederlands]

Spreek over de vrouw met achting
En nooit kwaad over een vorst,
En, ga je een varken slachten,
Wees wat kwistig met de worst.

Zot, mocht jij de kerk niet lusten,
Des te vaker moet je er zijn,
Licht voor dominee je muts en
Stuur hem ook een flesje wijn.

Mocht de jeuk je ergens kwellen,
Krab je als man van goed fatsoen;
Zou de schoen te hevig knellen,
Moet je maar een slof aan doen.

Heeft je vrouw de soep vergeven
Van het zout, hou je dan in,
Glimlach, zeg: Mijn licht en leven,
Ach, je bent een dróómkokkin!

Mocht je vrouw een shawl begeren,
Geef er haar dan een te veel,
Gouden spangen, kanten kleren,
En daarbij nog een juweel.

Zou je voor mijn raad niet doof zijn,
Vriend, dan smaak je alle twee:
Straks het hemelrijk daarboven,
Rust en vrede hier beneê.

(F)

Rede gut von einem Fürsten,
Und nicht schlecht von einer Frau;
Knickre nicht mit deinen Würsten,
Wenn du schlachtest eine Sau.

Ist die Kirche dir verhaßt, Tor,
Desto öfter geh hinein;
Zieh den Hut ab vor dem Pastor,
Schick ihm auch ein Fläschchen Wein.

Fühlst du irgendwo ein Jücken,
Kratze dich als Ehrenmann;
Wenn dich deine Schuhe drücken,
Nun, so zieh Pantoffeln an.

Hat versalzen dir die Suppe
Deine Frau, bezähm die Wut,
Sag ihr lächelnd: ‘Süße Puppe,
Alles, was du kochst, ist gut.’

Trägt nach einem Schal Verlangen
Deine Frau, so kauf ihr zwei;

Kauf ihr Spitzen, goldne Spangen
Und Juwelen noch dabei.

Wirst du diesen Rat erproben,
Dann, mein Freund! genießest du
Einst das Himmelreich dort oben,
Und du hast auf Erden Ruh'.

Lotusbloem

(aan Mouche)

Warentig, wij vormen getweeën
Een ongeregeld paar,
De liefste is zwak ter been en
De minnaar zelfs lam zowaar.

De zij is een sukkelend poesje
En ziek als een hond is de man,
Als je 't mij vraagt zijn alletwee niet
Zo helemaal bij hun verstand.

Dat zij een lotus zijn zou
Dat is de liefste haar waan;
Maar hij, de bleke gezel, houdt
Zichzelve voor de maan.

De lotusbloem ontvouwt in
Het maanlicht haar bloesemblad,
Maar ontvangt geen bevruchtend leven,
Alleen maar een vers of wat.

(F)

Lotosblume

Wahrhafrig, wir beide bilden
Ein kurioses Paar,
Die Liebste ist schwach auf den Beinen,
Der Liebhaber lahm sogar.

Sie ist ein leidendes Kätzchen,
Und er ist krank wie ein Hund,
Ich glaube, im Kopfe sind beide
Nicht sonderlich gesund.

Sie sei eine Lotosblume,
Bildet die Liebste sich ein;
Doch er, der blasse Geselle,
Vermeint der Mond zu sein.

Die Lotosblume erschließet
Ihr Kelchlein im Mondenlicht,
Doch statt des befruchtenden Lebens
Empfängt sie nur ein Gedicht

Zes gedichten
Friedrich Hölderlin[*]
(Vertaling Kester Freriks)

Hyperions lied van het lot

Gij wandelt boven in het licht
Op zachte grond, gelukzalige genieën!
Glanzende godenluchten
Beroeren u licht,
Als de vingers van de kunstenares
De heilige snaren.

Vrij van het lot, als de slapende
Zuigeling, ademen de hemelingen;
Kuis bewaard
In bescheiden knop
Bloeit eeuwig
Hun geest,
En hun zalige ogen
Staren in stille
Eeuwige klaarheid.

Maar ons is gegeven
Geen rustplaats te vinden,
Zij vergaan, zij vallen,
De lijdende mensen,
Blindelings van het ene
Uur in het andere,
Als water van rots
Tot rots verstoven,
Jarenlang in het ongewisse omlaag.

Hyperions schicksalslied

Ihr wandelt droben im Licht
Auf weichem Boden, selige Genien!
Glänzende Götterlüfte
Rühren euch leicht,
Wie die Finger der Künstlerin
Heilige Saiten.

Schicksallos, wie der schlafende
Säugling, atmen die Himmlischen;
Keusch bewahrt
In bescheidener Knospe,
Blühet ewig
Ihnen der Geist,
Und die seligen Augen

* *Friedrich Hölderlin (1770-1843) schreef deze gedichten in de periode Frankfurt 1796-1798. Met uitzondering van 'Hyperions lied van het lot' en 'Toen ik een knaap was...', die in een vrij ritme zijn geschreven, gehoorzamen de overige gedichten aan een klassiek metrisch patroon, de alcaeïsche versvoet, dat in de vertaling - met dank aan Peter Verstegen - zo nauwkeurig mogelijk is gevolgd. (K.F.)*

Blicken in stiller
Ewiger Klarheit.

Doch uns ist gegeben,
Auf keiner Stätte zu ruhn,
Es schwinden, es fallen
Die leidenden Menschen
Blindlings von einer
Stunde zur andern,
Wie Wasser von Klippe
Zu Klippe geworfen,
Jahr lang ins Ungewisse hinab.

Empedocles

Je zoekt het leven, zoekt, en er welt en straalt
Diep god'lijk vuur voor jou uit de aarde op,
En jij in huiverend verlangen
Werpt je omlaag in de vlammende Etna.

Zo lost de overmoed van de koningin.
Parels in wijn op; laat haar toch! had jij maar
Je rijkdom niet, o dichter, in de
Beker, de gistende, opgeofferd!

Maar heilig ben je mij, als de aardse macht,
Die jou, moedige dode! aan ons ontnam,
En volgen wilde ik in de diepte,
Hield niet de liefde mij terug, - de held na.

Empedokles

Das Leben suchst du, suchst, und es quillt und glänzt
Ein göttlich Feuer tief aus der Erde dir,
Und du in schauderndem Verlangen
Wirfst dich hinab, in des Ätna Flammen.

So schmelzt' im Weine Perlen der Übermut
Der Königin; und mochte sie doch! hättst du
Nur deinen Reichtum nicht, o Dichter
Hin in den gärenden Kelch geopfert!

Doch heilig bist du mir, wie der Erde Macht,
Die dich hinwegnahm, kühner Getöteter!
Und folgen möcht' ich in die Tiefe,
Hielte die Liebe mich nicht, dem Helden.

Aan de Parcen

Vergun mij slechts *één* zomer en ook een herfst,
Geduchte vrouwen! dat mijn gezang nog rijpt,
Mijn hart zou williger, door 't zoete
Spelen bevredigd, de dood aanvaarden.

De ziel die in het leven haar god'lijk recht
Niet vond, zij rust ook diep in de Orcus niet;
Maar 't heilige waaraan mijn hart zo
Hangt, het gedicht, het gelukte me één keer.

Wees welkom dan, o stilte van 't schimmenrijk!
Tevreden ben ik, ook als mijn snarenspel
Mij niet omlaag voert; ik was *éénmaal*
Godengelijk, en heb meer niet nodig.

An die parzen

Nur *einen* Sommer gönnt, ihr Gewaltigen!
Und einen Herbst zu reifem Gesange mir,
Daß williger mein Herz, vom süßen
Spiele gesättiget, dann mir sterbe.

Die Seele, der im Leben ihr göttlich Recht.
Nicht ward, sie ruht auch drunten im Orkus nicht;
Doch ist mir einst das Heilge, das am
Herzen mir liegt, das Gedicht gelungen,

Willkommen dann, o Stille der Schattenwelt!
Zufrieden bin ich, wenn auch mein Saitenspiel
Mich nicht hinabgeleitet; *einmal*
Lebt' ich, wie Götter, und mehr bedarfs nicht.

Aan de zonnegod

Waar ben je? dronken schemert mijn ziel van al
Jouw weelde; want zoëven was het, dat ik
Gezien heb hoe, moe van zijn reis, de
Jeugdig betoverende zoon der goden

Zijn jonge lokken baadde in een gouden wolk;
En nu nog kijkt mijn oog uit zichzelf hem na,
Maar ver is hij, naar vrome volken,
Die hem nog eren, van hier vertrokken.

Jou, aarde, heb ik lief! jij treurt met mij mee!
En onze treurnis slaat, gelijk kinderleed,
Bij 't sluimeren om en, zoals winden
Fladderen en fluisteren in 't snarenspeeltuig,

Totdat de meesterhand het de mooiere toon
Ontlokt, zo spelen nevel en droom rondom
Ons, tot de terugkeer der geliefde
Leven en geest in ons doet ontvonken.

Dem sonnengott

Wo bist du? trunken dämmert die Seele mir
Von aller deiner Wonne; denn eben ists,
Daß ich gesehn, wie, müde seiner
Fahrt der entzückende Götterjüngling

Die jungen Locken badet' im Goldgewölk';
Und jetzt noch blickt mein Auge von selbst nach ihm;
Doch fern ist er zu frommen Völkern,
Die ihn noch ehren, hinweggegangen.

Dich lieb ich, Erde! trauerst du doch mit mir!
Und unsre Trauer wandelt wie Kinderschmerz
In Schlummer sich und wie die Winde
Flattern und flüstern im Saitenspiele,

Bis ihm des Meisters Finger den schönern Ton
Entlockt, so spielen Nebel und Träum' um uns
Bis der Geliebte wiederkömmt, und
Leben und Geist sich in uns entzündet.

Zonsondergang

Waar ben je? dronken schemert mijn ziel van al
Jouw weelde; want zoëven was het dat ik
Beluisterde hoe vol van gouden
Klank de betoverende zoon der goden

Zijn avondlied deed klinken op 's hemels lier;
Rondom weerklonken heuvel en bos ervan.
Maar ver is hij, naar vrome volken,
Die hem nog eren, van hier vertrokken.

Sonnenuntergang

Wo bist du? trunken dämmert die Seele mir
Von aller deiner Wonne; denn eben ists,
Daß ich gelauscht, wie, goldner Töne
Voll, der entzückende Sonnenjüngling

Sein Abendlied auf himmlischer Leier spielt';
Es tönten rings die Wälder und Hügel nach.
Doch fern ist er zu frommen Völkern,
Die ihn noch ehren, hinweggegangen.

Toen ik een knaap was

Toen ik een knaap was,
Redde een god mij vaak
Van het geschreeuw en de roede der mensen,
Toen speelde ik veilig en wel
Met de bloemen van het woud,
En het zoele des hemels
Speelde met mij.

En zoals gij het hart
Van de planten verblijdt,
Als zij u tegemoet
Hun tere armen strekken,

Zo hebt gij mijn hart verblijd
Vader Helios, en, gelijk Endymion,
Was ik uw lieveling,
Heilige Luna!

O, al gij trouwe
Vriendelijke goden!
Als ge eens wist
Hoe mijn ziel u heeft liefgehad!

Wel riep ik toen nog niet
U bij naam, ook gij
Noemde mij nooit, zoals de mensen elkaar noemen,
Als kenden ze elkaar.

Toch kende ik u beter
Dan ik de mensen ooit kende,
Ik begreep de stilte van de ether,
De woorden der mensen begreep ik nooit.

Mij voedde op de muziek
Van het ruisende woud
En liefhebben leerde ik
Temidden der bloemen.

In de armen der goden groeide ik op.

Da ich ein knabe war...

Da ich ein Knabe war,
Rettet' ein Gott mich oft
Vom Geschrei und der Rute der Menschen,
Da spielt' ich sicher und gut
Mit den Blumen des Hains.
Und die Lüftchen des Himmels
Spielten mit mir.

Und wie du das Herz

Der Pflanzen erfreust,
Wenn sie entgegen dir
Die zarten Arme strecken,

So hast du mein Herz erfreut
Vater Helios! und, wie Endymion,
War ich dein Liebling,
Heilige Luna!

O all ihr treuen
Freundlichen Götter!
Daß ihr wüßtet,
Wie euch meine Seele geliebt!

Zwar damals rief ich noch nicht
Euch mit Namen, auch ihr
Nanntet mich nie, wie die Menschen sich nennen
Als kennten sie sich.

Doch kannt' ich euch besser,
Als ich je die Menschen gekannt,
Ich verstand die Stille des Äthers,
Der Menschen Worte verstand ich nie.

Mich erzog der Wohllaut
Des säuselnden Hains
Und lieben lernt' ich
Unter den Blumen.

Im Arme der Götter wuchs ich groß.

Zes gedichten
Rainer Maria Rilke
(Vertaling Peter Verstegen)

Orpheus. Eurydike. Hermes

Hier was de vreemde mijngroeve der zielen.
Als stille aderen van zilvererts
liepen zij door haar donker. Tussen wortels
ontsprong het bloed dat naar de mensen voert,
zwaar als porfier zag het eruit in 't donker.
Verder niets roods daar.

Er waren rotsen,
onwerkelijke bossen. Bruggen over leegte
en ginds die grote grijze blinde vijver
die hoog boven zijn diepe bodem hing
als donkere wolkenlucht boven een landschap.
En tussen weilanden, zacht en zo duldzaam,
verscheen de ene weg, een lichte streep,
als wasgoed op een rij dat ligt te bleken.

Die ene weg, daarover kwamen zij.

Vooraan de slanke man in blauwe mantel
die stil en ongeduldig voor zich uitkeek.
Zijn tred verslond de weg met grote brokken;
zijn handen, zwaar en in zichzelf gekeerd,
hingen vanuit de val der plooien neer,
zich niet bewust meer van de lichte lier
die in zijn linkerhand was ingegroeid
gelijk in een olijftak rozeranken.
En zijn zintuigen waren als gespleten:
terwijl zijn blik hem als een hond vooruitvloog,
omkeerde, terugliep en hem steeds, ver weg

Orpheus. Eurydike. Hermes

DAS war der Seelen wunderliches Bergwerk.
Wie stille Silbererze gingen sie
als Adem durch sein Dunkel. Zwischen Wurzeln
entsprang das Blut, das fortgeht zu den Menschen,
und schwer wie Porphyr sah es aus im Dunkel.
Sonst war nichts Rotes.

Felsen waren da
und wesenlose Wälder. Brükken über Leeres
und jener große graue blinde Teich,
der über seinem fernen Grunde hing
wie Regenhimmel über einer Landschaft.
Und zwischen Wiesen, sanft und voller Langmut,
erschien des einen Weges blasser Streifen,
wie eine lange Bleiche hingelegt.

Und dieses einen Weges kamen sie.

Voran der schlanke Mann im blauen Mantel,
der stumm und ungeduldig vor sich aussah).
Ohne zu kauen fraß sein Schritt den Weg
in großen Bissen; seine Hände hingen
schwer und verschlossen aus dem Fall der Falten
und wußten nicht mehr von der leichten Leier,
die in die Linke eingewachsen war
wie Rosenranken in den Ast des Ölbaums.
Und seine Sinne waren wie entzweit:
indes der Blick ihm wie ein Hund vorauslief,
umkehrte, kam und immer wieder weit

[Nederlands]

bij de volgende bocht stond op te wachten, -
bleef zijn gehoor ten achter als een geur.
Soms leek het hem terug te reiken tot
het gaan, daarginds, van die twee anderen
die moesten volgen heel de weg omhoog.
Dan weer was achter hem alleen de naklank
van eigen klimmen, 't ruisen van zijn mantel.
En bij zichzelf zei hij: ze komen wel;
hij zei het luid en hoorde hoe het wegstierf.
Ze kwamen wel, al waren het er twee
wier stap vreselijk stil was. Als hij zich
een keer mocht omdraaien (maar omzien zou
juist het tenietdoen zijn van heel dit werk
dat nu volbracht wordt), moest hij ze wel zien,
het stille tweetal dat hem zwijgend volgt:

De god van 't gaan en van de verre tijding,
de reishoed boven zijn scherpziende ogen,
de slanke staf die hij recht voor zich uithield,
zijn enkels met de klapperende vleugels;
en aan zijn linkerhand toevertrouwd: *zij*.

De zó-geliefde dat er uit een lier
meer klagen klonk dan uit klaagvrouwen ooit;
dat zich een wereld uit dat klagen vormde
waar alles in herhaald werd: bos en dal,
en weg en buurtschap, veld, rivier en dier,
en dat er rond die wereld van geweeklaag
een zon, zoals rondom die andere aarde,
en een stille, besterde hemel draaide,
een weeklaaghemel met wanschapen sterren -:
Die zó-geliefde.

Maar zij liet zich geleiden door de god,
haar tred gehinderd door de lange windsels,
onzeker, zacht en zonder ongeduld;
in zich gekeerd, als in hoge verwachting,
dacht ze niet aan de man die voor haar uitging,
niet aan de weg die naar het leven opsteeg.
Zij was in zich gekeerd. Haar dood-zijn was

[Duits]

und wartend an der nächsten Wendung stand, -
blieb sein Gehór wie ein Geruch zurück.
Manchmal erschien es ihm als reichte es
bis an das Gehen jener beiden andern,
die folgen sollten diesen ganzen Aufstieg.
Dann wieder wars nur seines Steigens Nachklang
und seines Mantels Wind was hinter ihm war.
Er aber sagte sich, sie kämen doch;

sagte es laut und hórte sich verhallen.
Sie kämen doch, nur wärens zwei
die furchtbar leise gingen. Dürfte er
sich einmal wenden (wäre das Zurückschaun
nicht die Zersetzung dieses ganzen Werkes,
das ent vollbracht wird), müßte er sie sehen,
die beiden Leisen, die ihm schweigend nachgehn:

Den Gott des Ganges und der weiten Botschaft,
die Reisehaube über hellen Augen,
den schlanken Sub hertragend vor dem Leibe
und flügelschlagend an den Fußgelenken;
und seiner linken Hand gegeben: *sie*.

Die So-geliebte, daß aus einer Leier
mehr Klage kam als je aus Klagefrauen;
daß eine Welt aus Klage ward, in der
alles noch einmal da war: Wald und Tal
und Weg und Ortschaft, Feld und Fluß und Tier;
und daß um diese Klage-Welt, ganz so
wie um die andre Erde, eine Sonne
und ein gestirnter stiller Himmel ging,
ein Klage-Himmel mit entstellten Sternen -:
Diese So-geliebte.

Sie aber ging an jenes Gottes Hand,
den Schritt beschränkt von langen Leichenbandern,
unsicher, sanft und ohne Ungeduld.
Sie war in sich, wie Eine hoher Hoffnung,
und dachte nicht des Mannes, der voranging,
und nicht des Weges, der ins Leben aufstieg.
Sie war in sich. Und ihr Gestorbensein

[Nederlands]

als een rijke vervulling.
Zoals een vrucht van zoet en donker vol is,
zo was zij van haar grote dood vervuld,
die nog zo nieuw was dat ze niets begreep.

Ze was tot een nieuw maagdendom geroepen
en onaanraakbaar: haar geslacht had zich
gesloten als een jonge bloem bij avond;
haar handen waren de gehuwde staat
zozeer ontwend dat zelfs 't oneindig zacht
sturend beroeren van de ranke god
haar hinderde als een intimiteit.

Ze was reeds niet de blonde vrouw meer die
in 's dichters liederen had meegetrild,
niet meer eiland en geur van 't brede bed
en van die man het eigendom niet meer.

Ze was reeds losgemaakt als 'n lange haardos
en was geofferd als een regenbui
en als een rijke voorraad uitgedeeld.

Ze was reeds wortel.

En toen opeens
de god haar staande hield en met een stem
vol pijn uitriep: Hij heeft zich omgekeerd -,
begreep ze niets en zachtjes zei ze: *Wie?*

En ver weg, donker voor de lichte uitgang,
daar stond iemand van wie 't gelaat niet goed
te onderscheiden was. Hij stond en zag
hoe op de streep van een smal weidepad
de god der tijding zich met droeve blik
woordeloos omdraaide om haar gestalte
te volgen die dezelfde weg al terugging,
haar tred gehinderd door de lange windsels,
onzeker, zacht en zonder ongeduld.

[Duits]

erfüllte sie wie Fülle.
Wie eine Frucht von Süßigkeit und Dunkel,
so war sie voll von ihrem großen Tode,
der also neu war, daß sie nichts begriff.

Sie war in einem neuen Mädchentum
und unberührbar; ihr Geschlecht war zu
wie eine junge Blume gegen Abend,
und ihre Hände waren der Vermahlung
so sehr entwöhnt, daß selbst des leichten Gottes

unendlich leise, leitende Berührung
sie krankte wie zu sehr Vertraulichkeit.

Sie war schon nicht mehr diese blonde Frau,
die in des Dichters Liedern manchmal anklang,
nicht mehr des breiten Bettes Duft und Eiland
und jenes Mannes Eigentum nicht mehr.

Sie war schon aufgelöst wie langes Haar
und hingegeben wie gefallner Regen
und ausgeteilt wie hundertfacher Vorrat.

Sie war schon Wurzel.

Und als plötzlich jäh
der Gott sie anhielt und mit Schmerz im Ausruf
die Worte sprach: Er hat sich umgewendet -,
begriff sie nichts und sagte leise: *Wer?*

Fern aber, dunkel vor dem klaren Ausgang,
stand irgend jemand, dessen Angesicht
nicht zu erkennen war. Er stand und sah,
wie auf dem Streifen eines Wiesenpfades
mit trauervollem Blick der Gott der Botschaft
sich schweigend wandte, der Gestalt zu folgen,
die schon zurückging dieses selben Weges,
den Schritt beschränkt von langen Leichenbändern,
unsicher, sanft und ohne Ungeduld.

De engelen

Vermoeidheid spreekt uit aller monden,
licht zijn hun zielen, zonder zoom.
En een verlangen (als naar zonde)
beroert een enkele maal hun droom.

Naar uiterlijk zijn zij haast allen
gelijk; geen in Gods tuinen die
geluid geeft - zij zijn intervallen
in 's Heren macht en melodie.

En pas als zij hun vlerken spreiden,
wekken zij wind: alsof de Heer
zijn beeldhouwende hand laat glijden,
met breed gebaar, door de bladzijden
uit 't donker boek van 't eerste uur.

Die engel

SIE haben alle müde Münde
und helle Seelen ohne Saum.
Und eine Sehntucht (wie nach Sünde)
geht ihnen manchmal durch den Traum.

Fast gleichen sie einander alle;
in Gottes Garten schweigen sie,
wie viele, viele Intervalle
in seiner Macht und Melodie.

Nur wenn sie ihre Flügel breiten,
sind sie die Wecker eines Winds:
als ginge Gott mit seinen weiten
Bildhauerhänden durch die Seiten
im dunklen Buch des Anbeginns.

Vrees

In 't dorre bos weerklinkt een vogelroep,
die in dit dorre bos verloren lijkt.
En toch heeft zich die ronde vogelroep
in de seconde die hem worden deed
uitspanselbreed op 't dorre bos gevlijd.
Volgzaam trekt alles samen in die kreet:
Heel 't land lijkt er geruisloos in aanwezig;
't is of de stormwind er naar binnen glijdt,
en de minuut, die toch eens verder moet,
is bleek en stil, alsof ze dingen weet,
waaraan een ieder sterven moet,
ontstegen aan die kreet.

Bangnis

Im welken Walde ist ein Vogelruf,
der sinnlos scheint in diesem welken Walde.
Und dennoch runt der runde Vogelruf
in dieser Weile, die ihn schuf,
breit wie ein Himmel auf dem Welken Walde.
Gefügig räaumt sich alles in den Schrei:
Das ganze Land scheint lautlos drin zu liegen,
der große Wind scheint sich hineinzuschmiegen,
und die Minute, welche weiter will,
ist bleich und still, als ob sie Dinge wüßte,
an den en jeder sterben müßte,
aus ihm herausgestiegen.

De bijna blinde

Ze leek net als de anderen te zijn,
zoals ze thee dronk. Toen pas viel mij op
dat haar hand anders reikte naar haar kop.
Ze glimlachte één keer. Het deed haast pijn.

En toen 't gezelschap eindelijk opbrak en
(pratend en lachend) zonder ordening
en zonder haast door vele kamers ging,
zag ik haar weer. Zij volgde de anderen

met iets geremds, alsof ze zo meteen
en voor een groot gezelschap moest gaan zingen,
en op haar klare, blijde ogen scheen
van buiten licht - vijvers met glinsteringen.

Ze volgde langzaam en het duurde lang,
alsof iets haar terughield in het leven;
en toch: alsof ze, na een overgang,
niet meer zou lopen, maar de lucht in zweven.

Die erblindende

SIE saß so wie die anderen beim Tee.
Mir war zuerst, als ob sie ihre Tasse
ein wenig anders als die andern fasse.
Sie lächelte einmal. Es tat fast weh.

Und als man schließlich sich erhob und sprach
und langsarn und wie es der Zufall brachte
durch viele Zimmer ging (man sprach und lachte)
da sah ich sie. Sie ging den andern nach,

verhalten, so wie eine, welche gleich
wird singen müssen und vor vielen Leuten;
auf ihren hellen Augen die sich freuten
war Licht von außen wie auf einem Teich.

Sie folgte langsam und sie brauchte lang
als wäre etwas noch nicht überstiegen;
und doch: als ob, nach einem Übergang,
sie nicht mehr gehen würde, sondern fliegen.

Herfst

Er vallen, met afwerende gebaren,
en als van ver - of in de hemel verre
tuinen verwelken, zo vallen er blaren.

En in de nachten valt de zware aarde
de eenzaamheid in vanuit al die sterren.

We vallen allen. Deze hand hier valt.
En zie de andere: het geldt voor alle.

Toch is er Een, Een is er die dit vallen
oneindig zacht in bei zijn handen vat.

Herbst

DIE Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten in den Himmeln ferne Garten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.

Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen in die Einsamkeit.

Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist in allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft in seinen Handen hält.

Het lied van de zelfmoordenaar

Dus het is nog niet afgelopen.
Dat ze ook steeds als ik mij op wil knopen
de strop lossnijden.
Pas was ik zo goed voorbereid
en ik voelde al wat eeuwigheid
naar binnen glijden.

Steken ze mij de lepel toe,
deze lepel leven.
Nee, dan wil ik hem niet, ik ben het moe,
ik moet ervan overgeven.

Ik weet, het leven is goed doorstoofd
en de wereldse pot smaakt niet slecht,
maar bij mij kwam het nooit in het bloed terecht,
mij steeg het alleen naar het hoofd.

Anderen voedt het, mij maakt het ziek;
vandaar dat ik niet eet.
Voor minstens duizend jaar moet ik
van nu af op dieet.

Das lied des selbstmörders

ALSO noch einen Augenblick.
Daß sie mir immer wieder den Strick
zerschneiden.
Neulich war ich so gut bereit
und es war schon ein wenig Ewigkeit
in meinen Eingeweiden.

Halten sie mir den Löffel her,
diesen Löffel Leben.
Nein ich will und ich will nicht mehr,
laßt mich mich übergeben.

Ich weiß das Leben ist gar und gut
und die Welt ist ein voller Topf,
aber mir geht es nicht ins Blut,
mir steigt es nur zu Kopf.

Andere nährt es, mich macht es krank;
begreift, daß man's verschmäht.
Mindestens ein Jahrtausend lang
brauch ich jetzt Diät.

[De Tweede Ronde 1982, nr. 4]

Voorwoord

Dit *Bicentennial*-Winternummer biedt in *Nederlands Proza*, behalve twee verrassende debuten: van Peter Burger en Harry Pallemans, een nieuw verhaal, en een nieuw summum van misantropie, van L.H. Wiener. In *Nederlandse Poëzie* presenteren we dit keer met tien gedichten, als speciale hommage, nieuw werk van Herman De Coninck; naast hem, behalve vaste medewerkers, Anton Korte weg en Adriaan Morriën.

Vertaald Proza opent met het eerste hoofdstuk van Saul Bellows laatste roman *De decaan en diens december*, dat speelt in Roemenië, dus niet (dit voor Karei van het Reve; zie zíjn laatste boek) onder Newyorkse intellectuelen. Bellows portret siert het omslag. Verder van John Cheever, dit jaar overleden, een karakteristiek verhaal, spelend in Italië, en van Paul Bowles een prachtig voorbeeld van zijn Marokkaanse verhalen. Alleen de in ons land onbekende Gina Berriault geeft een beeld, gezien door kinderogen, van hedendaags Amerika, al lijkt het verwisselbaar met Europa.

In *Vertaalde Poëzie* Eliot (drie vertalingen van Bert Voeten), een lang gedicht van Lowell (vert. Eijkelboom), sonnetten van Edna St. Vincent Millay (vert. Jan Kal) en een dramatisch fragment van Frost; maar vooral richten we de aandacht op de Canadese, in ons land alleen als romanschrijfster bekende Margaret Atwood: negen pagina's poëzie, in vertalingen van De Coninck en Eijkelboom.

Het accent op Amerika wordt nog versterkt door vertalingen van Ogden Nash en Edgar Allan Poe in *Anthologie*, een boutade van de beroemde journalist H.G. Mencken in *Essay*, en in *Light Verse* een woordpuzzel van Auden, sardonische songs van Dorothy Parker en een onverwacht sonnet van Updike; wat de Nederlandse bijdragen betreft weer werk van Knepper, Paul Lemmens & Drs. P, Kees Stip en Rien Vroegindeweij, en (voor het eerst) van Leo van der Zalm.

In *Tekeningen*, tenslotte, een serie versvormen in beeld van Peter Vos, getiteld ‘Luchtjuweel’, een geschenk voor de vrouw met wie hij onlangs trouwde.

Redactie

Nederlands proza

Oponthoud op Sheppey
Peter Burger

Naar Albion, het trouweloze witte Brittannië, misschien zelfs naar het magische Ierland, in mijn lange academische vakantie. Weg uit Leiden en van mijn kamer, waar alles aan jou herinnert, van de Jehova's Getuigen op zolder (zagen een jaar geleden het Licht en hebben er te lang in gekeken) die als ze dachten dat we lagen te vrijen hardop zaten te bidden voor mijn deur, tot de muizen in de kelder, je hebt nog eens een hele avond liggen huilen toen we er eentje doormidden hadden geslagen in een val, weet je nog?

Engeland: een paar miljoen werklozen, rassenrellen, verpaupering, bommen van de IRA en een ziekelijke verering voor het koningshuis. England is sinking fast and cannot be stopped from drowning. Koning Arthur sluimert nog onder de appelbomen van Avalon, zijn witte baard is vergroeid met het groene gras. Zijn koningin bedroog hem met zijn beste vriend. Hij rust nu. Ooit zal hij terugkeren om Engeland in zijn oude glorie te herstellen.

De bootreis van Vlissingen naar Sheerness duurde zeveneneenhalf uur. Tegenover me zat een mooie Italiaanse. Haar dochtertje maakte een tekening van mij, met een karikaturaal vergrote bril en onwaarschijnlijk lang zwart haar. Afwisselend stak ze haar duim, een viltstift of allebei in haar mond. Naast de Italiaanse zat een laveloze Deen, die geluidjes maakte als een gootsteen met aardappelresten en af en toe een solide drankwalm opboerde. Zijn nationaliteit maakte hij kenbaar met een papieren vlaggetje in zijn linkerhand.

Ik repeteerde mijn Italiaans: schone dame - bella donna, maestoso, lasciate ogni speranza, con fuoco, molto appassionato. Ciao. Betrekkelijk weinig om een conversatie mee te voeren.

Ik las Malory, meer uit verveling dan uit studiezin, at chocola, krentebollen en drop, probeerde gedichten te schrijven, maar het papier bleef blanco, de rijmwoorden kwamen wel, maar verbonden slechts de ene zinloze gedachte met de andere. Ik vermaakte me met fantasieën over schipbreuk. Alle luidruchtige vakantiegangers met hun kwijlende krijsende kinderen, alle lelijke Engel-

sen op thuisreis, bemanning en restaurantpersoneel zijn verzopen. Door een ongelukkig en betreurenswaardig toeval is ook de dochter van de Italiaanse in de golven verdwenen. Zij en ik bevinden ons geheel alleen op een reddingsvlot midden op de Noordzee. Natuurlijk is ze buiten zinnen van verdriet en natuurlijk neem ik haar troostend in mijn armen... nee, niet leuk.

Ik drukte mijn neus tegen het raam. Donkere, hier en daar door de zon vergulde golven, een paar meeuwen.

Ik ging aan dek en sprak de meeuwen toe.

Bronnimf, waterjuffer, tere nachtschade, teddybeer, hompie, kindje - al je koosnaampjes, je hele titulatuur. Belladonna, bedwelmende maanbloem, lieverd, pukkie: ieder woord dat uit mijn mond valt valt te pletter. Koninginnetje, lieveheersbeestje, vuurtorentje - ik herhaal ze totdat ze hun betekenis verloren hebben, en dan heb ik ze voor het laatst gezegd. Verbrande vlinders.

De kust werd zichtbaar als een vage donkere streep, niet wit, bij Sheerness zijn geen krijtrotsen. We passeerden de oude zeeforten, verlaten door de luchtbescherming en de radiopiraten die er nog een tijdje gebruik van hebben gemaakt. Een ander land, nieuwe uitzichten, nieuwe inzichten. Ik probeerde wanhopig me enthousiast te voelen. Maar er was alleen een hol krimpend gevoel ergens boven in mijn maag, een soort honger.

De meeuwen waren hier talrijker. Ze cirkelden krijsend boven de havengebouwen. Ik wachtte op mijn fiets die uit het ruim moest worden getakeld. Hoge kalkletters op een betonnen muur: ‘Keep Britain tidy. Kill a tourist.’ De kade werd steeds leger en nog steeds was mijn fiets niet uitgeladen. Het havenpersoneel sloot de luiken, de kraanmachinist klom naar beneden, alle andere passagiers waren vertrokken. Aan een man in een oranje overall vroeg ik of het lossen was afgelopen. Hij antwoordde in een onverstaanbaar dialect, maar wat hij zei was duidelijk bevestigend van inhoud. In de verte liep een man met een semafoon, waarschijnlijk de kaaimeester. Hij hoorde me aan, liep met me langs verschillende opslagruimten en uiteindelijk naar een kantoor. Mijn tickets werden tegen het licht gehouden, men keek korzelig in lijsten en stuurde me met de kaaimeester terug naar het schip. We daalden af in de stalen gangen. In een hoek van het immense ruim stond

mijn zware zwarte herenfiets. De kaaichef nam hem op zijn schouder en ging me voor de trappen op.

De achterband was plat en er zat een gruwelijke slag in het wiel. Ik begon me al goed ellendig te voelen. Nu nog de schaamteloos beleefde douane. ‘On holiday sir? Where are you going and for how long will you be staying, if you don't mind asking you? Yes, rather unfortunate indeed sir, but Britain has got lovely foottracks as well. Cheerio sir.’

De Tourist Information verwees me naar Mrs. Wilson, 61 Queen's Road, die me voor een redelijke prijs bed & breakfast zou verschaffen. Queen's Road ligt achter de hoofdstraat van Sheerness. De huizen zijn er zonder uitzondering gebroken wit, bleekblauw, beige, pastelgeel, roze of schimmelgroen geverfd. Nummer 61 had de kleur van frambozenvla.

Ik was twintig, Mrs. Wilson vierenzestig. Zij had meer reden zich te scheren dan ik. Ze was vol begrip voor de problemen met mijn fiets. Toevallig was haar zoon fietsenmaker. Als ik nu de volgende ochtend mijn fiets bij hem afleverde en haar naam noemde werd ik sneller geholpen.

Ze ging me voor de trap op. Of ik soms mevrouw Fen Zauwdfelt kende? Nee? En Holland was toch zo'n klein land. Funny, maar eigenlijk was ze ook al zeventig toen ze haar voor het laatst zag. En dat was vlak na de oorlog. But still. En alles werd steeds duurder, dear me. Ze opende een deur en liet me voorgaan.

Een tweepersoonsbed met nylon lakens en kussensloop, waarvan niet was uit te maken of ze oorspronkelijk wit of grauwbruin waren geweest, spiegel, badkamer, commode, wandluis en voetschimmel.

‘It's allright,’ zei ik.

Het plafond was pas gewit, vertelde ze. Ik bewonderde een gepaste tijd het plafond.

Of ik een English of een continental breakfast wilde?

‘English please, but you can keep the bacon, I'm a vegetarian.’

‘Ooh, that is a bit awkward, isn't it?’

Ze rukte kasten open, in een ervan viel een plank naar beneden, een andere hing vol jurken.

‘My nephew was a vegetarian too.’

Ze sloeg het beddegoed terug, klopte het kussen op en opende de badkamerdeur.

‘He died at twentythree.’

Ze draaide kranen open en dicht.

‘But it is up to you really, isn't it?’

In de kamer naast ons, of twee kamers verder begon iemand te hoesten.

‘Would you like to have your eggs scrambled, poached, boiled, as an omelette or sunny side up?’

‘Scrambled please.’

Het hoesten hield op.

In een beduimeld kasboek noteerde ik mijn naam: Arthur de Wit. Er naast was een halve bladzijde ruimte voor opmerkingen. Ik beloofde voor elven terug te zijn en ging de stad in.

Wie hier geboren wordt, wordt een gekweld popmuzikant of pleegt zelfmoord, de minder wilskrachtigen eindigen hun bestaan als arbeider of huisvrouw, overdag kwijnend in grauwe straten of in de fabriek, 's avonds in de pub. Naast de Noordzee is de Fun Fair van Sheerness de enige attractie op dit verdoemde schiereiland. Een boog boven de ingang van het amusementspark meldde wervend: ‘Big fun at a fair price.’ Binnen een houten omheining waren drommen slecht geklede, slecht gevoede, te dikke, ziekelijk bleke of zelfs grauwe Engelsen bezig zich te amuseren, in een automatenhal, in botsautootjes, en bij snoep- en frietkraampjes.

Ik drong me door een samenscholing naar voren, zo veel mogelijk vermijdend de mensen aan te raken. Op een betonnen rolschaatsbaan, onder het licht van lantaarnpalen waaraan luidsprekers waren bevestigd, voerden een stuk of tien meisjes een dansje uit. Ze waren gekleed in witte jurkjes en zwaaiden met stafjes met gekleurde lampjes aan de uiteinden, terwijl ze hopeloos uit de maat bewogen op krakerige popdeuntjes. De armoedige choreografie werd gecompenseerd door de gekleurde spoortjes die de toverstafjes van deze geperverteerde elfjes in de lucht trokken. De muziek brak abrupt af halverwege een slotaccoord. Hier en daar klonk aarzelend applaus. Ik probeerde me niet gegeneerd te voelen.

Ik was vijf jaar oud en bezocht met mijn ouders het sprookjespark ‘De Efteling’. In een grot die bewaakt werd door reusachtige stenen tempelwachters zag ik het sprookje van koningin Fabiola. Het was donker en druk. Pa en Ma hielden allebei een hand van me vast. De lichten gingen aan. Ik herinner me een grote vij-

ver met waterlelies. Een orkest van apen op de oever speelde ‘Happy Africa’, de lelies openden zich en mijn vader tilde me op zodat ik de elfjes kon zien die tussen de kroonbladeren pirouettes uitvoerden. De lelies sloten zich weer en het werd donker. Misschien was er meer, misschien was het anders - zo herinner ik het me. En zo verwijst alles weer naar jou.

Ik at vettige patat en dwaalde langs de speelautomaten. Huisvrouwen zaten in een kring verbeten bingo te spelen, handtasjes met los geld op hun schoot. Ik duwde tenpence stukken in gleuven, schoot dubbeldekkers naar beneden, mitrailleerde gangsters, konijnen en Indianen met lichtspoormunitie, bombardeerde steden en bracht met dieptebommen duikboten tot zinken. Ik torpedeerde slagschepen. Dat was lastig, want zowel onderzeeër als prooi bewogen zich. De truc was te schieten voordat het schip in de kruisdraden van de periscoop verscheen. Een roodoranje streepje bewoog zich dan richting slagschip. Treffers gingen gepaard met vuur aan de horizon en een weergalmende klap, alsof er met een hamer tegen de kast werd geslagen. De schepen braken doormidden en zonken. Ik spendeerde er een pond aan, toen kon geen schip me meer ontsnappen.

In bed las ik wat in Malory, maar het kon me niet boeien. Ik gooide het boek naast het bed en draaide me op mijn rug. Over het plafond liep een raster van stucwerk. Ik probeerde me je voor de geest te halen. Zoals je iets na kan tekenen door er een raster overheen te leggen en dat hokje voor hokje in te vullen, zo probeerde ik jou te projecteren op het plafond. Hier een voet, kettinkje met belletjes om je enkel, daar een rossige wenkbrauw met een groen oog eronder. Het lukte niet. Als ik je preraphaëlitisch bleke gezicht had gereconstrueerd waren je voeten zoek, zag ik je middel voor me, en de zachte koperkrulletjes daaronder die je gulden snede verborgen, dan waren je armen vervaagd. De kleur van je haar was er, maar de zware geur ontbrak. Ik zag je huid, maar mijn huid was de zachtheid ervan vergeten.

Een overbelichte foto. Drie maanden. Een stuk textiel dat is uitgebeten door zeewater. Het water wordt troebel. Het verleden vervormt, als een stok die je in het water steekt. Als de rimpels weg zijn zie je hem onder een andere hoek, alsof hij gebroken is. Drie maanden.

Glashelder zie ik je laatste kaart voor me, ik weet niet wat voor

vrolijk vergezicht er op de voorkant stond, het interesseert me niet, ik hoef het echt niet te weten, ik had hem al verscheurd en verbrand voor ik het gezien had. Primitief exorcisme, zoals dit verhaal. Zwarte vlokken op de hete lucht, alle oude brieven ook meteen weg, alles moet kapot. Verbrande vlinders.

Je besloot het verhaaltje op de achterkant zo olijk, weet je nog, met ‘yours truly’.

Trut.

Ik staarde naar de lijnen op het plafond tot ze vervaagden.

Mrs. Wilson wekte me.

‘Wakey wakey, Mr. de Wit, rise and shihine!’

Aan het ontbijt zat een demente bejaarde met een loszittend kunstgebit tegenover me cornflakes te eten. Haar hoofd zat net zo los op haar schouders als de koppen van die hondjes op de hoedenplanken van sommige auto's. Verder was er nog een oude Schot met een RAF-snor, die me in zijn noordelijke patois verhalen vertelde, onderbroken door rochelend hoesten en zijn zagende gelach, over de oorlog, geloof ik. Zijn woeste gebaren en onomatopeeën hadden in ieder geval met vliegtuigen, schieten en ontploffingen te maken.

Mijn ontbijt: een borrelglaasje sinaasappelsap, onbeperkte hoeveelheden sterke thee en toast, een schoteltje met een drillerig hoopje marmelade, een in olie verzopen gebakken ei en halve gebakken tomaten.

Ik leverde mijn fiets af bij de zoon van Mrs. Wilson. 's Middags zou ik hem weer kunnen halen. De dag strekte zich leeg voor me uit. Sightseeing Sheerness. Als het ging vervelen kon ik altijd nog gaan lezen of schrijven, ik had White's *Once and future king* bij me in mijn schoudertas.

Om half twaalf had ik alle straten en alle etalages gezien. Er waren weinig mensen op straat. Hier en daar punks met veelkleurig haar, schotsgeruite broeken en leren jacks, en skinheads die me dreigend nakeken. Door de berm van een uitvalsweg liep ik de stad uit, heuvelafwaarts. Het was drukkend heet, en passerende auto's wierpen stofwolken op. Het enig reliëf in het vlakke landschap werd gevormd door elektriciteitsmasten en schapen. De schapen zijn hier incognito, ze hebben allemaal een zwart maskertje. Na drie kwartier keerde ik om.

De zinloosheid, Gien, en de leegte. De breuk en het gemis. En de verwarring. Zie mij hier toch lopen, verre prinses, op mijn queeste om jou kwijt te raken.

In een supermarkt in de hoofdstraat kocht ik cheesecake en repen chocola. Honger. Ik zocht de zee en vond haar achter een muur. De zee was leeg. Ik ging in het zand White zitten lezen. De cheesecake kon ik nog niet aansnijden, die was stijf bevroren. Ik las, probeerde tevergeefs gedichten te schrijven, terwijl het water steeds dichter naar me toekroop. Als ik hier eens bleef zitten tot het water mijn tenen raakt, tot mijn kin stijgt en hoger... Ondertussen onbewogen White lezend. Naast me drijft de doos cheesecake landinwaarts. Zeebeesten beginnen geruststellend aan mijn tenen te knabbelen, wier streelt mijn dijen. Het water is niet kil, nee, het verkoelt. Na negen dagen komt mijn lichaam weer bovendrijven, vol gas en lijkengif, rug boven, want ik ben een man, vrouwen komen met hun buik boven drijven. Uitgebeten door het zoute water. Laat mij maar zinken, ik heb het wel gezien.

Hoe we de laatste avond zeeslagje speelden, oorlogje op ruitjespapier, zwaar van symboliek. Schoten in het duister, pogingen elkaars positie te raden, terwijl we die allang kenden. Genadeloos brachten we schip na schip tot zinken.

‘A2.’

‘Plons.’

‘G7.’

‘Boem.’

‘G5.’

‘Au.’

‘G4.’

‘Mijnenveger gezonken.’

Ik dacht: Als ik dit win komt alles nog goed. Had je vast niet achter me gezocht hè, Regina?

Ik won.

‘Hey you!’

Iemand rukte aan mijn haar.

‘Aw, I'm sorry sir, ik struikelde.’

Er vielen drie schaduwen over me heen. Toen ik opkeek zag ik achter me drie skinheads staan. De middelste spuugde over me heen. De twee anderen, schoffies van hoogstens een jaar of vijf-

tien, grepen me onder mijn oksels en zetten me op mijn voeten. De derde, duidelijk de leider, kwam voor me staan. Hij danste wat op en neer, gaf me kleine stompjes tegen mijn borst en trok nog eens aan mijn haar. Zijn grijns ontblootte twee zwart gelakte voortanden.

‘Krijg de pleuris,’ zei ik in het Nederlands.

De jongen voor me sloeg me in mijn maag en zijn twee vrienden knepen hard in mijn spierballen. Ik hapte naar adem en herinnerde me de tekst op de havenmuur.

‘Ben je een Duitser? We don't like Germans, you know...’

‘Ik kom uit Nederland en doe me een lol, laat me met rust.’

‘Tss.’ Hij schudde meewarig zijn hoofd en zei ernstig: ‘Weet je, er is eigenlijk maar één volk waar we nog meer de pest aan hebben dan aan de Duitsers. Hollanders.’

‘We kunnen hem kaalknippen,’ stelde de jongen links van me voor.

‘We kunnen hem begraven met alleen zijn hoofd boven het zand uit en dan wachten tot het vloed wordt.’

‘Ik zal hem nog een kans geven. Waar kom je nou vandaan, hm?’

‘Uit Ne...’ Schop tegen mijn schenen.

‘Uit Duitsland,’ corrigeerde ik.

‘O.K.’ Hij stompte me keihard op mijn plexus solaris. ‘Schweinhund. Come on boys. En zorg dat je morgen als we je weer tegenkomen naar de kapper bent geweest.’

Ik lag op het strand als een aangespoelde drenkeling. Ik was misselijk. Er liepen tranen over mijn wangen.

Zelfs de rode brievenbussen op dit vervloekte schapeneiland herinneren me aan jou. Engelse plaatsen zijn grof te dateren aan de hand van de brievenbussen. Op de meest recente staan in reliëf de letters ER, er zijn er ook met GR, en de oudste hebben VR: Victoria Regina.

Ik zag je voor het eerst in de Victoriakas van de Leidse Hortus Botanicus, de tweede nacht dat de waterlelies bloeiden. De volgende nacht zouden de bloemen weer voor een jaar onder de waterspiegel zinken. Ik heb de waterlelies niet zien bloeien. Toen ik het nauwe trapje was opgeklommen, de klamme broeihitte van de kas in, was jij het eerste wat ik zag. Je stond aan de overkant van het bassin, waarin mijn verbeelding grote witte bloemen aanvult

en ronde bladeren zo groot dat ze een kind kunnen dragen. Het zweet liep in straaltjes van je gezicht af, er waren donkere plekken op je witte jurk onder je oksels. Door de massa heen drong je je naar de uitgang. Ik zag nog dat je grote licht puilende ogen had, heel charmant. Groene, ze kleurden mooi bij je rode haar. Toen verdween je in het trapgat.

Ik kende je al. Ik had je al eerder gezien op een poster die op mijn kamer hangt, reproduktie van een schilderij van Waterhouse, een Victoriaan, ‘Hylas en de nymphen’. Hylas knielt met een aarden kruik bij een bron waarbij tussen dotters en waterlelies zeven bleke smachtende najaden zwemmen. Hun onderlijf bevindt zich onder de waterspiegel, hun maanbleke bovenlijf is naakt. Ze hebben allemaal rood haar. Blijkbaar heeft de schilder zeven keer hetzelfde model geportretteerd. Een van hen biedt Hylas parels aan, maar hij heeft alleen oog voor de bronnimf voor hem, die met die gele bloem in haar haar, die met beide handen zijn arm vasthoudt. Dat was jij.

Tegen de stroom in begon ik me over de glibberige vloer naar het trapgat te worstelen. Drommen biologiestudenten en plantenminnende ouden van dagen, die alleen oog hadden voor de bloeiwijze van Victoria Regina (fam. Nymphaeaceae) versperden me de weg. Ik botste tegen iemand op die met een statief aan het fotograferen was. Fototoestel, drie tubussen en een belichtingsmeter verdwenen onder het spiegelende wateroppervlak. Nog een reden om zo snel mogelijk de uitgang te bereiken.

‘Mevrouw, ik moet braken!’ Achter me riep een grappenmaker: ‘Houdt de dief!’ Een bejaarde stak een wandelstok tussen mijn benen, maar daar was het trapgat, met drie treden tegelijk de trap af, deur door, nog een deur door, en ik stond buiten.

Ik liep de Hortus in. De maan stond vol aan de hemel, de tijd voor maanzieke verliefdheden. Misschien was je al naar huis, kon ik beter het Rapenburg op lopen?

In een donkere door takken overhuifde laan liep je me tegemoet. Toen we elkaar passeerden wendde ik mijn blik af. Ik durfde niets te zeggen. Na een paar passen keek ik over mijn schouder. Je keek ook om, je lachte zelfs. Ik liep een paar passen verder en keek toen weer om. Jij keek ook. We stonden even stil, begonnen toen naar elkaar toe te lopen. Ik heb geloof ik iets gezegd over waterlelies en schilderijen, het is ook niet belangrijk.

Je zei: ‘Ga mee wat drinken.’

Woordeloos ben ik met je meegelopen, onder de poort van het Academiegebouw door, over de Nonnenbrug, naar je kamer bij de Pieterskerk. Zwijgend ging je me voor de trap op. Je stak kaarsen aan en schonk wijn in. Ik zat tegenover je aan tafel, ik dronk niet, ik keek naar je gezicht. De stilte had nu zo lang geduurd dat hij niet meer verbroken kon worden, ieder woord kon nu niet anders dan banaal zijn. Door het open raam hoorden we af en toe een auto, voetstappen op de keien, gelach en gepraat.

Ik staarde in je ogen, ik zag je glanzend zwarte pupillen zich verwijden en vernauwen, ik zwom wat rond in die groene vijvers, als een karper onder de rimpelloze waterspiegel van een Japanse vijver. Ik zag de poriën in je huid, de sproeten op je roodverbrande neus, je kon nooit lang in de zon, lichtschuw maankind, nachtbloeier, ik zag de blonde haartjes op je bovenlip, met minuscule druppeltjes zweet en wijn erin, en je magische lippen.

Toen zei je: ‘Je haar staat in brand.’

‘Ja,’ dacht ik week, ‘je haar brandt en ik ook.’

Er knetterde iets. Ik rook een schroeilucht. Ik greep naar mijn haar en stootte daarbij mijn glas wijn en de schuldige kaars om. Jij bluste de brand door een half glas wijn over mijn hoofd te gieten. Je brandde wierook om de schroeilucht te verdrijven en toen ik de wijn uit mijn haar gewassen had knipte je de veraste lokken weg en meteen ook alle dode punten.

Later waren we, op het kettinkje met belletjes om je enkel en mijn bril na, naakt, en we schaamden ons voor elkander niet. Nog later waren we zo dicht bij elkaar dat je me ook die bril wel kon afzetten.

Ik kwam alleen maar wat drinken, maar jij trok me onder water en hield me daar.

Laat in de middag meldde ik me bij de fietsenmaker. Mijn fiets stond in een hoek, het achterwiel was nog steeds onherstelbaar verbogen. Wilson jr. maakte me duidelijk dat de wielmaat van mijn fiets, helaas, very sorry indeed, in heel Engeland niet verkrijgbaar was.

Ik telefoneerde met het ANWB-kantoor in Londen. Ja meneer, die wielmaat hadden ze inderdaad niet in Engeland. Had ik een internationale reis- en kredietbrief? Dan hoefde ik alleen de kosten van het wiel te betalen, vervoer was gratis. Wanneer dat wiel er zou zijn? Heeft u even geduld? Over twee dagen. Tot uw dienst

en een prettige vakantie verder. Doeg!

In een morsige kapperszaak liet ik mijn haar knippen, zowel om nieuwe agressie van skinheads te voorkomen als om mezelf te veranderen. Een nieuw gezicht. Nieuwe gedachten.

De kapper was behept met een voor zijn beroep ongebruikelijke zwijgzaamheid. Hij drukte me ruw in een stoel, knoopte me een wit laken om, associatie met de blinddoek voor degene die gefusilleerd gaat worden, en vroeg me hoe ik het wilde hebben. Even rustte zijn ijskoude schaar in mijn nek, ik zag hem in de spiegel met een beulsblik mijn haardracht opnemen, toen begon hij verbeten te knippen. Ik verroerde me niet, zeker bij de eerste beweging een half oor te zien verdwijnen. Ik sloot mijn ogen.

Het was in tien minuten gebeurd. Mijn nieuwe gezicht was wat vleziger dan het oude, minder smal, de bakkebaarden kwamen beter uit, het was ouder. Ik was mijn haar kwijt, maar ik zou aan kracht winnen. Bij het afrekenen zag ik op de toonbank de foto van een platinablonde vrouw en wat flesjes waterstofperoxide. In een opwelling kocht ik een flesje.

Blauwe letters op een verveloze pui: ‘White Lotus Chinese Take Away Food’. Ik bestudeerde de menukaart en opende de deur. Rode lampionnetjes, pentatonische muziek, een zwartwit foto van de Grote Muur. Door een luik achter de toonbank kon ik in de keuken kijken. Twee half naakte koks, een van hen met een zwart lapje voor zijn oog, renden heen en weer en schreeuwden elkaar in het Chinees aanwijzingen of verwensingen toe. Af en toe sloegen er hoge vlammen uit de pannen. Doorkijkje in de smidse van Vulcanus.

Net toen ik iets de keuken in wilde roepen rees achter de toonbank een Chinees vrouwtje omhoog, als een poppenkastpop die opgestoken wordt.

‘One portion of fried rice and chop suey, but without meat.’

Ze knikte stralend. ‘Yes yes, lot meat.’

‘No, no meat please, I'm a vegetarian.’

Haar gezicht betrok. Twijfelde ik aan de verdiensten van de keuken?

‘Lot meat, lot vegetable,’ verzekerde ze agressief, waarbij ze haar hand langs haar wang bewoog in het gebaar voor ‘lekker’. Duidelijk articulerend vroeg ik of ik de baas kon spreken.

‘Boss no home, he go to his blothel.’ (Brother? Brothel?)

‘All right, forget it.’ Ik gebaarde afwerend en zei met stemverheffing: ‘Just give me one portion of fried nee.’

‘Flied lice?’

Ik at het ergens op een bankje op, warme rijst in zilverpapier op mijn schoot.

Op mijn kamer achter de rozegesausde muren kleedde ik me langzaam en plechtig uit terwijl het bad volliep. Het begon al te schemeren.

Ik liet me in het water glijden, schroefde de dop van het flesje en goot de inhoud over mijn kruin. Ik doopte mezelf.

De pijn, de brandende pijn! Alsof er hard aan mijn hoofdhuid werd getrokken. Kokend water over mijn kruin. Ik word geblancheerd. Ik kneep mijn ogen dicht, beet mijn tanden op elkaar en bleef stilzitten. Alle huid eraf, ik moet eruitzien als een anatomische les. De kraan druppelde, iedere druppel die het water raakte deed pijn aan mijn trommelvliezen. Bloedhete tranen stroomden over mijn schouders en wangen. Dit is het vagevuur. Er vallen gaten in mijn vlees, als ik me zometeen afdroog schuur ik de botten bloot.

Na een eeuwigheid haalde ik mezelf er toe over de kraan open te draaien. Ik hield mijn hoofd een tijdje onder de koude kraan en stapte toen het bad uit. Met een grove handdoek depte ik mijn hoofd. Met een paar vegen over de beslagen spiegel onthulde ik mijn nieuwste gezicht.

Mijn haar was niet geblondeerd, het was wit. Ik had de waterstofperoxide moeten verdunnen. Sneeuwwit haar. Hier en daar schemerde mijn hoofdhuid er rood doorheen. Door een wenkbrauw liep een wit streepje. Op mijn wangen kwamen rode blaartjes op. Ik grijnsde zenuwachtig, met trillende lippen. De albino in de spiegel trok gekke bekken terug. Arthur de Wit. Het monster van Sheer Ness. Witty Arthur.

Ik schaterde krampachtig, tot mijn ogen de roodomrande opgezwollen ogen van mijn spiegelbeeld weer ontmoetten. Ik sloeg mijn handen voor mijn gezicht, wat gemeen pijn deed, en begon te rillen. Klappertandend leunde ik mijn voorhoofd tegen de spiegel.

De ochtend van mijn derde dag op Sheppey vond ik witte haartjes

in mijn bed. Haaruitval. Mijn hele lijf jeukte. Voor de spiegel inspecteerde ik mijn spierwitte haardos. Wat dunnetjes, maar het was nog niet te zien. Ik ontliep Mrs. Wilson en haar gasten en ging vroeg de straat op. Mijn derde dag op Sheppey en ik zou hier nog een dag door moeten brengen voordat ik weg kon. Ik probeerde straten te vinden die ik nog niet gezien had, ik las Malory uit. Bij de groenteboer sneeuwde ik plukjes haar op de toonbank. Hij gaf me wat fruit kado, misschien dacht hij dat ik kanker had en hier mijn laatste dagen door kwam brengen.

Ik schreef je een brief van negentien kantjes maar kon geen reden vinden om hem op te sturen. Terwijl ik schreef plukte ik verstrooid aan mijn haar, dat met steeds grotere plukken loskwam. Ik voelde me net een paardebloem.

Ik heb sonnetten voor je geschreven waarin je ‘koningin van mijn hart’ heette, waarin ik je aanriep als ‘O juweel in het hart van de lotus’, en ik schaamde me er niet voor. Ik zei dat je vast en zeker een elfenkind was, na de geboorte verwisseld met een mensenkind. En is dat zo'n vreemde gedachte? Nog steeds vraag ik me af hoe een wanstaltig ouderpaar als het jouwe - moeder met een hondekop, kleurloze, slijmerige vader, een kwal - zo'n kind kon maken. Ik heb geprobeerd me het moment van je conceptie voor te stellen, de groteske vereniging van veel drillende vetlagen waaruit jij geboren werd, frêle bronnimf.

Een week geleden nog stond ik op de glibberige vloer van een ziekenhuiskeuken, armen tot de oksels in drabbig groen lauw water waarin pannen met aangebrande gelatine - gebakken kwal - ronddreven. Twee maanden vaat wassen van acht tot vijf, anonieme ellende waarin ik probeerde onder te duiken om mezelf en jou te vergeten. Geestdodend werk dus.

Vergeet het maar. Ik likte alle pannen uit, rekken vol bakjes toetje schrokte ik leeg tot ik tot mijn strot toe alle holten in me had gevuld met synthetisch gekleurde en op smaak gebrachte blubber en geconfijte halve kersjes. Aardappelpuree, chipolatapudding, gebakken bananen, andijvie in roomsaus, sla, vla met siroop, stijfgeslagen eiwit, brokken gelatine, zuurkoolstamppot, juliennesoep en een keer zelfs een kippepoot, tot ik er kotsmisselijk van was, Regina. Tot ik kokhalzend boven de hete stoom uit de afwasmachine hing. Ik overwoog mezelf er een keer doorheen te draaien en

brandschoon en dood, verzopen gedouched gedesinfecteerd op de lopende band eruit te komen, geflankeerd door bestekbakken, borden en keukengerei, tot mijn hoofd de rand zou raken en de machine zou stilzetten. Pathetisch hè, Gien, en sentimenteel, maar zulke dingen ga je dan denken.

De leegte Regina, bijvoorbeeld die van het platte witte silhouet dat de politieagenten neerleggen na de aanrijding.

Gerimpelde vingers van het water, uitslag en ademhalingsmoeilijkheden door het desinfecterende poeder Halamid. Een keer stond ik op het punt er een snuifje van te nemen, alsof het cocaïne was, om dan met een fataal verlopende cyanide-intoxicatie opgenomen te worden, je wordt nog geroepen, Arthur heeft iets geks gedaan, maar te laat, want net als je binnenkomt geef ik voldaan de geest.

Na drie dagen deed ik alles automatisch en dacht ik alleen nog maar aan jou.

Tegen het einde van de dag was ik al mijn haar kwijt. Het kon me eigenlijk niet eens meer zo veel schelen. Het is het einde van een proces. Ik heb voorlopig mijn doel bereikt, al was het niet het doel dat ik dacht te moeten bereiken. Ik ben wit nu, gezonken tot op de bodem, dieper kan niet. Onbeschreven papier. Vanaf nu kan ik opnieuw beginnen. Ik zal van mijn nieuwe gezicht gaan houden.

Ik stond op van mijn bankje en wandelde naar Queen's Street. Ik pakte mijn slaapzak, toiletspullen en boeken. De rest was voor Mrs. Wilson. Haar zoon mocht mijn fiets houden. Ik legde een paar pond voor Mrs. Wilson neer en noteerde in het gastenboek: ‘Prima pension! Beminnelijke gastvrouw! Picturesque countryside. En vergeet u vooral niet de Fun Fair te bezoeken!’

Ik wandelde naar de A 234 en stak mijn duim omhoog. Een Cadillac draaide de hoek om en minderde vaart.

Ontknoping
Harry Pallemans

Het gebeurt zelden dat je met je moeder en je vriendin tegelijk aan een cafétafel belandt. Ik bedoel, je kunt van westerns houden en van Beethoven, maar je gaat niet met getrokken revolver het Concertgebouw binnen. Het was dan ook zuiver toeval dat mijn moeder, Maria en ik die middag in de lounge van hotel ‘Metropole’ aan de thee zaten. Maria en ik hadden wat in de stad rondgeslenterd en waren landerig de eerste de beste deur binnengelopen. Het bleek dat daar een drukbezochte fototentoonstelling werd gehouden, maar we hadden niet de energie om rechtsomkeert te maken, en bovendien kwam er net een tafeltje vrij. Nu waren we niet de enigen die dat tafeltje zagen vrijkomen, maar net toen we ons opmaakten om het recht van de eerstkomende met een oudere dame te betwisten bleek ze mijn moeder te zijn, en konden we het tafeltje delen. Nog voor ik me zorgen kon maken over hoe ik een gesprek op gang zou kunnen brengen en houden, had mijn moeder Maria na een snelle slok thee al meegenomen naar een aantal ‘opzienbarende’ foto's, en zat ik onbetwist alleen, als een quizmaster zonder kandidaten.

Het kan heel plezierig zijn om ergens met een aantal mensen iets te gebruiken, vooral als de gelegenheid sfeervol is en het gezelschap aangenaam. Alleen zie je dan meestal niet veel van wat er zich elders in de ruimte afspeelt. Tot die conclusie kwam ik al enkele minuten nadat mijn ogen waren begonnen rond te dwalen. Ik had het altijd prettig gevonden in de lounge van het ‘Metropole’ te zitten, maar ik bemerkte dat ik moeilijk kon zeggen waar dat nu precies door kwam. Nu ik op mijn gemak rondkeek, zag ik de verschillende elementen die tot dat gevoel bijdroegen: de warme, zachte vormen, vooral de hoge bogen die me op het eerste gezicht aan een Victoriaans station deden denken en daarna, in combinatie met de glas-in-lood ramen, aan de rust, maar niet de vroomheid, van een kerk. Verder waren er de rijpe bruine en gele kleuren, de klassieke obers met zwarte vlinderdasjes, de tafellampjes met franje en elektriciteitsdraad alsof dat net was uitgevonden. Veel gedempt geloop en gepraat; altijd waardig, nooit een mieren-

hoop. Bierdrinkers, zo ze hier al binnenkomen, bestellen met licht trillende stem Wiener mélanges. Of er buiten sneeuw ligt of ijs wordt verkocht, hier binnen is het altijd herfst. Zeker ook wat betreft het merendeel der bezoekers, hoewel er meestal een onmiskenbaar zelfbewust lente-aandeel is, dat deel van de jeugd dat zich thuis voelt in ervaren gezelschap in plaats van het onbezonnen te versmaden.

Aan het eind van hun observaties bleven mijn ogen rusten op een gezien mijn recente overpeinzingen perfect bezet tafeltje aan het raam. Een verzorgde vrouw op de grens van aantrekkelijkheid en verval had zojuist gezelschap gekregen van een eveneens verzorgde, moderne jongeman. Een tijdloze ontmoeting: hoevelen waren hem al voorgegaan in het haastig binnenkomen, een snelle blik op de klok boven de ingang werpen, reikhalzend rondkijken, een zwaaiende hand opmerken, zich naar het tafeltje spoeden, een vluchtig excuus mompelen tijdens het uittrekken en ophangen van de jas. Zoals ze daar getweeën zitten voor het hoge raam tegen het volmaakte decor van een deftig gebouw waargenomen door de takken van een volle, rijzige boom, een sleutelscène in de opvoering van hun leven spelend. Ze verkeren nog in de beginfase van hun ontmoeting. Ik weet niet waar je dat aan ziet, maar je ziet het; misschien het nog wat schuiven met een stoel, het door het haar strijken van een hand, de voorovergebogen, behoedzame houding. Het is ook geen routineuze ontmoeting, daarvoor straalt er een te grote intensiteit vanaf. Het is of je op een warme zomerdag in de verte het landschap ziet trillen. Dit is een ontmoeting die je slechts enkele keren in je leven hebt, een waar je misschien jaren op hebt gewacht, naar hebt uitgekeken, verlangd; die je in je dromen al honderden keren hebt beleefd.

Ik begin nieuwsgierig te worden naar het verhaal achter die twee, zoals je nieuwsgierig wordt naar het hoe en waarom (en wanneer) van een lachend paar op een gevonden oude foto. Die intensiteit, is het de spanning van het heimelijke? Of is het niet de plaats, maar de tijd, die de boog heeft gespannen, zoals tussen Penelope en Odysseus? Het is moeilijk te zeggen. Eigenlijk weet ik niet eens of het wel geliefden zijn. Hebben ze elkaar gekust bij de begroeting? Ik dacht van wel. Hoe? Hartstochtelijk, vol op de mond? Ja, ik geloof het wel. Of, was het niet gewoon een omhelzing, voorzichtig? Ik weet het eigenlijk niet meer. Het verschil in leeftijd is behoorlijk groot, als je goed kijkt. Kan ik me ze voorstel-

len, elkaars lichamen kussend en strelend? Is haar lichaam in staat dergelijke gevoelens bij hem op te wekken? Zou het eigenlijk wel een aantrekkelijk lichaam zijn? Zo nee, is de geestelijke stimulans dan sterk genoeg om dat te compenseren? Misschien is het wel een volledig platonische verhouding.

Wacht, nee, wat doet hij nu, hij neemt en streelt haar hand, dat is duidelijk genoeg, er zit een lichamelijk element in. Wat een tederheid kan er uit zo'n gebaar spreken, wat een enorme tederheid. Ze wendt haar hoofd af, trekt haar hand terug om er iets mee in haar tas te zoeken. De jongen trekt de zijne ook wat onhandig terug, om er mee door zijn verzorgde haar te strijken. Olga staat op en loopt in de richting van het toilet. Ik heb haar Olga genoemd, merk ik. Olga. Frank. Frank doodt de tijd tot ze terugkomt met roken, starend naar het elegante oude gebouw aan de overkant van het plein. Hoe graag zou ik mezelf nu niet opdelen om ook beneden te kunnen zijn en Olga voor de spiegel te zien staan, tranen wegdeppend, haar zelfbeheersing herwinnend terwijl ze de laatste sporen van emotie wegwerkt. Helaas, ik kan slechts gissen; zelfs de uitdrukking op Franks gezicht kan ik niet zien. Hij moet nu toch ongeduldig worden, zolang duurt het. Hij kijkt in de richting waar ze vandaan moet komen. Zal ik even gaan kijken?

Nee, daar komt ze. Wat een gratie, wat een beheersing, wat een ervaring spreekt er uit haar verschijning. Een vrouw om naar te luisteren en langzaam van in de ban te raken. Wat een verschil met mijn eigen moeder. Moeder? Maar natuurlijk, dat is het. Die intensiteit, die tederheid, dat is wat er tussen moeder en zoon is. Wat stom dat ik daar niet eerder aan gedacht heb. Dat verklaart ook heel simpel het leeftijdsverschil. Moeder en zoon. Niet Odysseus, maar Telemachus en Penelope. Maar waarom dan deze ontmoeting? En waarom hier? Als ze elkaar om wat voor reden dan ook lang niet gezien hebben, ligt het dan niet meer voor de hand elkaar thuis te ontmoeten, of in ieder geval op een wat minder publieke plaats, ergens waar iemand als ik ze in ieder geval niet zou kunnen zien? Toch een heimelijke ontmoeting dan? Maar waarom moeten een moeder en een zoon elkaar heimelijk ontmoeten? Ik kom er niet uit. Hadden ze elkaar gekust bij de begroeting? Was er passie zichtbaar geweest in haar omhelzing? Of was het de beschermende moedergreep geweest, waarin alle verantwoordelijkheden oplossen? Ik weet het niet meer. Ik weet niet of ik

het gezien heb. Ik vraag me af of ik het had geweten als ik het had gezien.

Nu is Frank even weggegaan en zit Olga alleen aan het tafeltje. Ze zit iets te lezen, is het een brief? Misschien wil ze zijn precieze woorden er nog eens op na lezen. ‘Dát heb je me geschreven, kijk maar, hier staat het. Hoe kan ik die woorden ooit vergeten, ze klinken nog na in mijn hoofd. Ik moest je zien, dat wist ik toen ik dit las.’ Nee, moeder en zoon kan niet. Wat is hij aan het doen, belt hij een vriend om snel advies te vragen? ‘Ik had nooit verwacht dat ze zó zou reageren. Wat moet ik doen? Ik kan nu toch niet... ja, ze begon zelfs te huilen.’ Hij hangt op, blijft even roerloos staan, zucht diep en loopt de lounge weer binnen. Ik leg de buitenlandse krant waarlangs ik hem heb gadegeslagen terug op het stapeltje en volg hem. Bij het binnenkomen kijk ik even schuin naar boven, naar de klok. Ik schrik: ik wist niet dat het al zo laat was. De ontknoping moet nabij zijn, ik voel het, ik voel mijn hart kloppen. Terwijl ik naar mijn tafeltje toeloop verschijnt er een beeld uit ‘High Noon’ voor mijn ogen: Gary Cooper, in zwart en wit, komt met afgemeten passen op me aflopen. Ik breng mijn hand naar mijn heup, maar hij staat al voor me en vraagt of ik zo vriendelijk wil zijn te betalen. Ik heb hem gelukkig herkend als de ober en antwoord dat ik nog niet wegga, niet nu. Om hem gerust te stellen bestel ik nog een Wiener mélange.

Ik ga zitten en kijk naar het raam. Weer valt me op hoe volmaakt ze daar zitten, hun armen recht naar voren op de tafel, hun hoofden bijna rakend, hun lichamen samen net geen A vormend. Ik zou ze willen bevriezen, nu, op dit moment, het allerallermooiste moment. De lichtval op Franks haar is precies goed, de rook van Olga's sigaret welft foutloos vanuit haar slanke hand omhoog langs haar gezicht. Maar het moment is al voorbij (zelfs geen tijd om mijn Instamatic te pakken), en ineens zie ik dat het de verkeerde kant op gaat. Olga's voorhoofd is gefronst, de rook verraadt het trillen van haar hand. Franks gezicht is rood van warmte en spanning. Hij verheft zijn stem, spreidt zijn armen in een gebaar van wanhoop. De klok slaat. Met een knal als van een pistoolschot klettert hun asbak op de grond. Olga's hoofd valt voorover op haar armen. Ik spring overeind en ren op ze af, tafels en stoelen ondersteboven kieperend, mensen wegduwend en omverlopend.

‘Olga,’ schreeuw ik, ‘Olga, nee! Frank! Wat heb je gedaan,

Frank?’

Binnen enkele seconden ben ik bij het raam, kniel ik naast Olga, neem haar hoofd in mijn armen. Wat voelt haar haar zacht aan. Mijn ogen schieten vol tranen.

‘Zeg wat, Olga, alsjeblieft, zeg dat het niet waar is, oh Olga je was zo mooi!’

Tot mijn onuitsprekelijke geluk hoor ik inderdaad haar stem: ze leeft!

‘Olga?’ zegt ze, ‘wat is dat voor onzin, wat doet u hier, wie bent u?’

Ze trekt haar hoofd weg en duwt me verontwaardigd van zich af.

‘Maar Olga, ben je dan niet blij, blij dat je nog leeft?’

Ik kijk voor hulp omhoog naar Frank, die me met opengevallen mond aanstaart.

‘Frank?’

‘Frank?’ herhaalt Olga ongelovig. Dan slaat haar verbijstering om in paniek en gilt ze het uit: ‘WEG, weg alsjeblieft, haal die man weg, hij is niet goed bij zijn hoofd!’

Ineens staan er allerlei mensen om me heen en voel ik hoe ik ruw word beetgepakt en weggesleurd.

‘Frank,’ roep ik, ‘heb medelijden,’ maar een arm over mijn mond smoort het geluid.

Als ik mijn ogen weer opendoe zwemmen er twee gezichten boven me uit elkaar. Ik herken ze vaag als die van mijn moeder en Maria.

‘Gelukkig,’ zegt één van de twee, ‘hij is weer bij kennis. Hoe voel je je, jongen?’

‘Verward. Waar ben ik?’

‘In de kamer van de bedrijfsleider. Hij is zo vriendelijk geweest -’

In een flits komt alles terug.

‘Ja ja, maar wat is er met Olga gebeurd, en met Frank?’

‘Je bedoelt die mensen van het tafeltje waar je flauw viel? Die hebben het heel goed opgenomen. Toen ze wat bekomen waren zijn ze in alle rust weggegaan. Die vrouw zei trouwens dat je al een hele tijd naar ze had zitten staren. Is dat zo?’

Ik probeer na te denken, maar de gezichten beginnen weer te golven, of is het mijn hoofd?

‘Ik... ik wil graag naar huis ik... voel me niet...’

Er wordt een taxi voor ons gebeld en als die op het toneel verschijnt nemen ze me ieder bij een hand en voeren me af door de achterdeur. Tussen hen in op de achterbank van de auto komt er een warm en veilig gevoel over me. Ik zou zo naar het einde van de wereld kunnen rijden, en het nooit bereiken. Mijn oogleden glijden af. De rest van mijn lichaam volgt. Vlak voor ik helemaal ben weggegleden hoor ik één van hen nog vragen: ‘Weet je wat ik niet begrijp? Die mensen deden net of ze je niet kenden. Waar ken je ze eigenlijk van?’

Als ik me goed herinner heb ik geantwoord: ‘Van de foto.’

Appendicitis
L.H. Wiener

De leerlingen schrijven; de klas is stil.

Ik loop langzaam tussen de rijen door en blijf zo nu en dan even staan om wat nauwkeuriger in een schrift te kijken. De klas is stil betekent: het tot een prop aaneendrukken van een stuk papier, het open- of dichtritsen van een etui, het vallen van een pen, het fluisteren van een werkwoordsvorm, het geschuifel van voeten, gekuch; maar alles vreedzaam. De klas werkt.

Ik wandel terug naar het bord en steun met mijn knokkels tegen de demonstratietafel die voor alle vijf de rijen langsloopt. Het lokaal is voor dit kursusjaar nieuw ingericht. De leerlingen zitten aan glanzende tafels met zijladen, die van hetzelfde mooie hout zijn vervaardigd als de demonstratietafel. Voor iedere twee leerlingen is er een kromgebogen, verchroomde gaskraan waarop, naar ik veronderstel, bunsenbranders kunnen worden aangesloten.

Dit is een natuurkundepraktikum.

Ik ben hier maar twee uur per week, heb hier eigenlijk niets te maken. Voor het geven van Engels heb ik geen gaskranen nodig. Misschien dat mijn kollega's Duits er nog een funktioneel gebruik van kunnen maken.

Ik moet glimlachen om mijn eigen gedachte, terwijl ik naar het raam loop en het twee gaatjes verder openschuif. Op dat moment voel ik in de verste uithoeken van mijn ingewanden opnieuw die kramp. Ik schrik, want de beginpijn is nu al zo groot dat ik vrees ditmaal misschien niet in staat te zijn de steken te verdragen zonder dat de leerlingen iets bespeuren.

Ik wend me voor de zekerheid met mijn rug naar de klas en wacht de pijn af, die zo hevig wordt dat ik mijn ogen toeknijp. Mijn vrije hand leg ik beschermend tegen mijn buik, maar desondanks worden de schroeven zo hard aangedraaid dat ik mijn lippen naar binnen trek en mijn kaken opeenklem. En wanneer de foltering over zijn hoogtepunt heen is en de aanval definitief lijkt afgeslagen sta ik, met al mijn spieren gespannen, diep in en uit te ademen bij het wijdgeopende venster, mijn hand steunend op het kozijn.

Aan het einde van het lesuur begeef ik me direkt naar de kamer van Mulder. Het lampje boven de deur van zijn kamer is echter rood. Ik aarzel. De gang stroomt vol met lawaai. In de pauze tref ik hem misschien wel in de lerarenkamer. Ik kan hem wel storen natuurlijk. Ja, als ik wil, maar ik wil niet. Ik wacht toch maar. Ik wacht tenslotte al dagen. Ik wacht tenslotte al maanden. Ik kijk op mijn horloge: vier minuten over elf; nog elf minuten om te beslissen of ik blijf of naar huis ga.

Nadat ik bij de konciërge koffie heb gehaald loop ik met het kopje in mijn ene hand en mijn tas in de andere tussen de schreeuwende en duwende leerlingen de gang in. In de docentenkamer bevinden zich verscheidene kollega's. Toevallig is er geen bij met wie ik meer dan een hallo uitwissel. De school telt elfhonderd leerlingen en ongeveer tachtig docenten; dat is een gemeenschap waarbij enige anonimiteit gerechtvaardigd is, dunkt me. Ik heb geen mammoet-kennissenkring; nooit gehad.

Ik stel me op voor het grote mededelingenbord aan de wand en laat er mijn blik langs dwalen, zonder veel te zien. Voorzichtig leg ik mijn hand tegen mijn buik en oefen wat druk uit, maar alleen als ik mijn vingers krom en dieper druk voel ik een begin van pijn. Ik ben allerminst in orde; dat is wel duidelijk, maar wat te doen op dit moment? Ik heb nog twee uur les.

Ik lees dat kollega De Bast gezinsuitbreiding heeft gekregen. Feliciteren kan ik die kollega helaas niet, want ik weet niet wie het is. Trouwens, ik loop zelf op alle dagen; mijn weeën zijn begonnen en komen met steeds kortere tussenpozen in voortdurend toenemende intensiteit terug.

Ik plaats mijn koffie op een van de lange tafels en kijk in mijn postvak, waarin ik enige kennisgevingen van nieuwverschenen leermethoden en boeken aantref, die ik onbestudeerd in de prullenbak deponeer. Dan trek ik een krant naar me toe en probeer aandacht te hebben voor wat ik lees, terwijl ik de koffie met kleine, regelmatige slokjes opdrink, het kopje steeds dicht bij mijn lippen. De geur van mijn adem is in ieder geval weer enige tijd gewaarborgd.

De bel; luid en langdurig.

Ogenblikkelijk is er gestommel en rumoer op de gangen. Ik verhef me van de tafel, maar krijg daarbij enige splijtende steken te verwerken. Ik blijf dadelijk roerloos staan, wachtend, maar het werk kan toch worden hervat. Het ging kennelijk slechts om een

prikaktie. Dan spreekt iemand de zin: ‘Wat mankeert u?’ uit. Het is een kollega. Ze neemt me onderzoekend op. Ik heb haar wel eens gezien maar weet niet hoe zij heet. Ik realiseer me dan hoe ik sta, enigszins voorovergebogen en zo opvallend stil tussen de zich naar hun lokalen begevende kollega's. Ik zeg dat ik last heb van mijn maag. Dat klinkt fatsoenlijk en normaal. Tegelijkertijd forceer ik wat gesnuif.

- Afgaande op de plaats waar u uw hand houdt zou men eerder geneigd zijn te denken aan darmstoornissen...

Ik kijk haar verbaasd aan.

Is het de bedoeling dat ík nu iets zeg? En dan zij weer?

Als ze weg is sta ik nog een poosje alleen in de kamer en wacht tot de pijn zo goed als geheel verdwenen is.

Dan is er de bel opnieuw ten teken dat het vierde lesuur begonnen is. Langzaam loop ik over de gang naar mijn lokaal, mijn bovenlichaam gestrekt en stil.

Het vierde uur geef ik langdurig schriftelijk.

Het vijfde eveneens.

Als ik me uiteindelijk alleen in mijn lokaal bevind dwing ik mijn gedachten naar het adres aan de Oudezijds Achterburgwal. Op de pont over het IJ neem ik me echter voor toch maar direkt door te gaan naar Haarlem en als ik *dus* korte tijd later inderdaad langs de gracht sta met mijn tas aan mijn hand, starend naar het geblindeerde raam aan de overzijde, voel ik dat aan alle voorwaarden voor een deskundige voorbereiding is voldaan.

Ik kijk op mijn horloge. Kwart voor twee. Hoe lang zal ik moeten wachten? Meestal duren dit soort bezoekjes een kwartier, twintig minuten. Ik loop langzaam terug, sla de hoek om, steek zowel de Zeedijk als de Geldersekade over en richt mijn schreden naar café Van Dijk.

In café Van Dijk op de hoek van de Binnen Bantammerstraat en de Geldersekade ben ik, met de kastelein, de enige blanke. Toch is er weinig kans dat ik zonder verdere plichtplegingen in een hoek word gedrukt en afgetuigd.

Het is er druk, zoals altijd op werkdagen.

Rond het biljart houdt de afdeling Overzeese Gebiedsdelen zich op. Langs de kant en in de alkoof aan de voorzijde bevindt zich de Chinese delegatie. Een aantal Chinezen is doende met het administreren van uitheems gokwerk. Ontelbare velletjes papier wor-

den gekontroleerd en af en toe voorzien van een aantal razendsnelle penseelstreken dunne verf.

Ik zet mijn tas tussen mijn voeten en bestel bier.

De kastelein is een prototype: rode kop, ballonbuik, doof. Ik betaal direkt. Niemand let op mij; ik kijk naar iedereen. Dit is een ritueel. Ik dood tijd, zoals allen hier in deze Hades.

Terug op de Oudezijds Achterburgwal blijkt het gordijn nog steeds - of opnieuw - gesloten. Maar ik konstateer dat de situatie nu nog stroever is dan eerst, want er zit een adspirantgegadigde in het raamkozijn. Ze ligt de laatste tijd wel goed in de markt. Vorige week was er een liefhebber zo gepresseerd dat hij als een loopse hond voor haar deur heen en weer drentelde binnen een straal van tien meter, zodat het voor ieder ander wel onmogelijk was hem te passeren. Maar zitten in het raamkozijn is toch ongeëvenaard.

Op dat moment komt er een heer naar buiten. Zonder op of om te kijken mengt hij zich onder het overige Oudezijds-publiek. Tegelijkertijd veert de ene wachtende-voor-mij op en neemt zijn startplaats in voor de open deur.

Het gordijn blijft nog dicht.

Dat zal een minuut of twee duren, waarin zij zich staat op te maken voor een nieuwe audiëntie.

Om tien over twee slaat zij, in volle lengte staand voor het raam, de gordijnen in één slag uiteen en slingert een brede glimlach de gracht in. Die energie is gespeeld, maar hij is echt.

Ik voel haar aanblik in mijn onderlichaam.

Dan sluiten de gordijnen zich weer.

Als deze heer geen speciale wensen heeft wordt het half drie. Ik besluit om tegen een boom een plaats te zoeken en te wachten. Maar achter mijn rug, zie ik dan, zit een afgrijselijke hoer met helemaal niets in haar arsenaal om enige transaktie tot stand te brengen. Die kijkt naar me; suf, sikkeneurig en uitzichtloos. Ze zit in het leven, maar het leven is geen lolletje.

Ik knipoog naar haar om haar te ergeren.

Zij kijkt naar mijn voeten om minachting te tonen; dat is standaard. Ik kijk ook naar mijn voeten en besluit dat ik toch onmogelijk achter een boom kan gaan staan wachten. Althans, niet op deze manier.

Ik loop langzaam terug, maar sla ditmaal aan het eind van de

gracht linksaf in de richting van de Lange Niezel. In deze slagader van donker Amsterdam ga ik café Wiener binnen. Het gebruikelijke interieur van bankbiljetten tegen het plafond, prentbriefkaarten uit warme landen en met kaarsvet volgedropen flessen. Ik drink één glas bier en begeef me dan weer naar mijn plaats van bestemming.

Het is mijn stellige overtuiging dat de mens één derde deel van zijn leven slapend doorbrengt en één derde deel lopend. Het is dus maar één derde deel waardoor het leven van de mens vergald wordt en dat is niet veel; voor een heel leven.

Dan is ze vrij.

Het gordijn is open en ze zit in haar onvergetelijke positie. Ik sta op de brug die de Oudezijds Achterburgwal verbindt met de Zeedijk en kan haar dus slechts vanuit een zeer scherpe hoek zien. Eigenlijk kan ik niet méér waarnemen dan dat ze onbezet is. Maar enig genoegen aan haar pose kan ik nu niet beleven, terwijl dat anders een derde deel van mijn akt is. Bij voorkeur kom ik langs de overzijde van de gracht aanlopen, wacht dan even achter een boom om vanuit een hoek van ongeveer tachtig graden haar benen te zien die ze op stervensmooie manier over elkaar geslagen etaleert. Dan prent ik mezelf in niet verder te lopen en zeker niet naar binnen te gaan, waarbij ik er voor zorg me enigszins naast de boom te posteren, opdat zij mij, via het spionnetje aan haar kozijn, in het vizier krijgt en weet dat ik er ben en sta te dubben. Vervolgens stap ik in het licht en kijken wij elkaar even aan, zij achter haar raam op zeker twintig meter afstand, ik aan de andere kant van de Styx met het geld voor de veerman reeds in mijn knuist. Dan ga ik de brug over - waar ik nu dus al sta - en heb dan nog de keuze om door te lopen richting Centraal Station of af te buigen richting exekutie. Die keuze is vrij, zoals iedere keuze per definitie vrij is.

De rest is routine.

De spanning zit in dat ene moment waarop men gewacht heeft, het moment waarop men nog wel ongeschonden naar huis kan, maar dus naar binnen gaat; het moment waarop men heer en meester is over zijn eigen slavernij.

Maar nu, zonder haar benen, met slechts de helft van het ritueel voltooid, is het toch zinloos, want het nummer zelf is niets; het is tijdverspilling, het is geldverspilling, het is jezelf te grabbel gooien.

Ik aarzel.
Drie, vier gegadigden passeren de ruit.
Ik speel met vuur.
Nog een beurt over laten slaan duurt te lang; dan vervliegt de fascinatie. Opgekweekte spanning houdt niet lang.
Niemand gaat naar binnen... ze lijken wel gek...
Ik begin te lopen.
Op het allerlaatste moment... kan ik toch altijd nog... vlak voordat ik naar binnen dreig te gaan... haar benen... daar zijn ze... gelukkig... ze heeft ze precies zoals het moet... onvergelijkelijk... en nu niet naar binnen... haar blik ontmoet de mijne... ze glimlacht... hard als staal... prachtig... had me natuurlijk allang zien staan... als ik naar binnen ga... ben ik niets meer... alles verloren... nu doorlopen... naar huis... naar huis gaan... het kan nog...
En op het moment dat ik de gang in loop sluit ze met één slag het gordijn.

De kamer.
De vrouw.
De keukenrol.
De stoel op de verhoging.
De pedaalemmer.
De deal.
De betaling.
De ontkleding.
De glimlach.
De akt.
De lozing.

En dit honderd keer.

Op weg naar het Centraal Station tracht ik het misselijkmakende gevoel van vernedering dat bezit van me genomen heeft weg te drukken. Ik steek de Prins Hendrikkade over en zoek mijn weg over staalplaten en tussen gaashekken. Het terrein is volledig ondersteboven gehaald. Bouwputten als reusachtige bomkraters. Een snuivende en sissende heiinstallatie. IJzeromrande betonplaten als plaveisel voor de omleidingen. Van alle kanten nadert verkeer. Pijlen op het wegdek hebben of geen funktie meer of wijzen

tegen de rijrichting van de auto's in.

Op de rubberen aanloop naar de grote hal van het station krijg ik opnieuw zo'n verscheurende aanval van pijn te verduren dat ik steun moet zoeken tegen de muur. Het is alsof ik op een grote klem ben gestapt die halverwege mijn lichaam is dichtgeslagen en waarvan de ijzeren tanden zich in mijn darmen boren. Mijn tas valt uit mijn hand en ik stoot met de rand van mijn hoed tegen de muur, waardoor hij voor mijn ogen glijdt. Ik zet hem snel recht om zo min mogelijk op te vallen. Ik bijt mijn kaken op elkaar en wacht tot de pijn begint weg te ebben.

Hoe lang heeft het geduurd ditmaal?

Ik weet het niet. Ik kan het niet schatten. Het is alsof ik even buiten kennis ben geweest, alsof mijn bewustzijn door de pijn was verdoofd.

Ik neem mijn tas weer op en kijk om me heen.

Er is gelukkig niemand die me gadeslaat. Met trage, afgemeten passen ga ik door de hal van het station. Het is misschien wel noodzakelijk dat ik een arts raadpleeg.

Wat mankeer ik?

Ben ik ziek?

Ik heb pijn, maar ben ik ook ziek?

Ik realiseer me dat het juist deze vragen zijn die een arts zou kunnen beantwoorden, maar het denkbeeld om me bij een medikus te vervoegen staat me zeer tegen. En toch, als ik werkelijk aan een kwaal lijd heb ik weinig keus; ervan uitgaande dat ik zou willen genezen.

Het leven is een feest.

Niet vergeten.

Thuis in Haarlem heerst nog altijd die dodelijke kattenstank, stel ik vast, terwijl ik de post opraap en me in het donkere trappenhuis naar mijn etage begeef. Een lucht van pis en rotte wijting. Bovengekomen laat ik mijn tas haast werktuiglijk uit mijn hand glijden, gooi mijn jas over de trapleuning en loop direkt de keuken in. Ik leg de post ongeopend weg en neem uit de koelkast een fles genever. Daarna pak ik een waterglas van het aanrecht en ga naar mijn werkkamer waar ik plaatsneem op een grote antieke kist - mijn enige bezitting van waarde. Ik schenk het glas tot de rand toe vol en drink met lange teugen, mijn ogen gesloten. Als het glas leeg is zet ik het naast de fles op de kist en staar voor me uit naar

mijn schrijfboek dat opengeslagen op mijn bureau ligt. Het grote, grijze boek waarmee ik de waanzin buiten de deur tracht te houden.

Achter mijn bureau zitten zou nu zinloos zijn.

Opstaan ook, trouwens.

En lopen.

Ik sta weer op, loop naar de slaapkamer en ga op bed liggen, plat op mijn rug. Een derde deel van mijn leven breng ik slapend door. Ik trek mijn stropdas los en begin aan mezelf te denken zoals ik nog nooit aan mezelf heb gedacht. Ik zie de binnenkant van mijn hoofd. De hersens met de kleine adertjes erover en het bloed erin dat langzaam stroomt en afvalstoffen meeneemt en voedingsstoffen aanvoert en er is niets dat uniek genoemd zou kunnen worden, niets dat opvalt, niets dat anders is. Alles past goed in elkaar en de hersens zijn omgeven door een veilig, zacht vlies. In dit hoofd is alles zo netjes gerangschikt dat er geen plaats is voor wanorde en chaos. En ik zie ook mijn hart dat regelmatig pulseert en in veel vocht en weefsel achter mijn ribben veilig leeft. En al mijn andere organen hebben aansluiting op elkaar. Ik zie de kleuren: rood en geel. En er is nergens een onderbreking. Het mechanisme werkt volmaakt. Het is het mechanisme op eigen kracht.

Ik adem diep en snuivend.

Dan duizel ik traag in slaap.

Als ik wakker word is het donker om me heen en doodstil. Alleen de vloer van de overloop maakt enig geluid als ik naar mijn werkkamer ga. Ik neem achter mijn bureau plaats, trek mijn schrijfboek naar me toe en sla een witte pagina op. Met langzame bewegingen van mijn hand schrijf ik de zin: *Eindelijk volstrekt alleen*...

Ik reik achter me naar de fles genever en zet hem aan mijn mond. Het is een principe van me nooit iets te schrijven als ik alkohol heb gebruikt; toch begin ik aan een nieuwe zin. Ik heb hem geheel in mijn hoofd, maar als ik de drie woorden: *Ooit in Polperro*... heb geschreven verstramt plotseling mijn hand. Ik fluister een naam. En nog eens...

's Avonds heb ik er het meeste last van; ik wacht dan gewoon op haar stem. Daaraan wil ik vanavond niet ten prooi vallen.

Ik begeef me naar een gelegenheid met veel lawaai, veel mensen bij elkaar in een bedorven lucht. Ik neem ze waar en zie hoe vies

ze zijn. Hun handen aan elkaar en hun monden met al die leugenpraat. Het nutteloze uitwisselen van hun vloeistoffen, in de nacht, in hun hese wellust.

Als ik een mens aanraak...
Als ík een mens aanraak... moet ik ervoor betalen.
Wíl ik ervoor betalen.
Moet ik ervoor boeten.
Wíl ik ervoor boeten.
Ik huur een vreemde buik...
Nu ze weg is.
En verkoop mijn ziel.
Honderd keer.
Ik gebruik veel drank.
Als ik drink heb ik geen pijn.

Weer thuis is alles direkt terug.

Ik steek niet eens meer het licht aan, maar kruip zo snel mogelijk weg in bed, waar de slaap zich niet over me ontfermt, ondanks mijn beneveling.

Of wil ik juist niet in slaap vallen?
Niet meer willen slapen.
Niet meer willen dromen.
Maar ook: niet meer wakker willen worden.
Niets meer willen...

De volgende morgen overweeg ik me ziek te melden en neem de telefoon ook een moment in mijn hand, maar het idee ziek te zijn stuit me zozeer tegen de borst dat ik me - hoewel machinaal en volkomen futloos - aankleed, scheer, de benodigde spullen in mijn tas stop en me naar het station begeef alsof er niets gebeurd is; alsof ik nog steeds een kans van ontsnappen heb.

Ter hoogte van de gevangenis, als de trein juist de spoorbrug over het Spaarne is gepasseerd krijg ik mijn eerste pijnaanval, die aanhoudt tot voorbij het munitiedepôt langs de rijksweg. Ik verdraag de knijpende pijn door mijn nagels in mijn handpalmen te wrikken en met mijn gezicht vlakbij de ruit ingespannen naar buiten te turen, waar alleen de borden bij de militaire opslagruimte met het opschrift: *levensgevaarlijk* mijn aandacht trekken. De rest van de buitenwereld gaat als een filmdekor op een rol langs, in een waas van kramp.

Op de pont over het IJ krijg ik al mijn tweede aanval, die evenwel niet doorzet.
Ik weet dan dat ik geen les meer zal geven.
Direkt na aankomst op school meld ik me af bij Mulder.
Vergezeld van een paar vriendelijke woorden wenst hij me het beste. Toch vind ik zijn stem eigenaardig klinken. Hij geeft me een weifelende hand en in zijn ogen ligt een onzekere blik. Waarom? Het is niet omdat hij denkt dat ik ziekte voorwend; dat is wel zeker. Het is eerder omdat dit de eerste keer in vijf jaar is dat ik me ziek meld.

Om kwart voor negen betreed ik het Centraal Station aan de achterzijde en neem de trein terug naar Haarlem. Het geeft een onwerkelijk gevoel in de trein naar huis te stappen zonder eerst over de wallen gezworven te hebben. In het rijtuig waar ik plaatsneem ben ik de enige passagier. Her en der liggen achtergelaten ochtendbladen en kartonnen koffiebekertjes. Een forensentrein op de terugweg.
Terugweg?
Er is geen terugweg.

Een half uur later ontmoet ik op de trap een van de katten. Zijn valse, gele ogen priemen zich in de mijne. Katten zijn van alle wrede schepsels wel het wreedst; heksen weten dat. En mijn hospita heeft er drie. Ik maak een kort, blazend geluid en het loeder stuift langs me heen de trap af. Boven op de overloop gaat er een aanval van kramp door mijn gedarmte die alle voorgaande in het niet doet zinken. Ik kan mij op slag niet meer verroeren en moet wachten tot de hete knobbel vuur in mijn ingewanden is opgebrand.
- Het zal niet lang meer duren..., hoor ik mezelf dan zeggen.
Ik schrik. Niet alleen omdat ik in mezelf praat, iets waarvoor ik zeer op mijn hoede ben als een veeg teken van vereenzaming, maar eerder omdat het me als bizar voorkomt dat mijn stem iets zei waarvan de betekenis me ontgaat, of beter, dat ik een uitspraak deed waarmee ik het zelf oneens ben. Want ikzélf wil helemaal niet dat het minder wordt. Ik wil juist dat het érger wordt. Erger moet het worden.
Even later drink ik, zittend op mijn kist, in korte tijd zoveel genever dat de werkelijkheid rondom mij al een dekor is geworden

van het een of andere absurde toneelstuk nog voordat ik mijn bed heb bereikt

Ik kan mij niet meer staande houden. Ik strompel mijn woonkamer in om een dokter te bellen, maar nog voordat ik een nummer heb kunnen vinden verlies ik het bewustzijn. Geruime tijd later kom ik bij kennis, liggend op de vloer, badend in het zweet, rillend en stijf in sommige delen van mijn lichaam. De pijn is weg maar ik voel me slap en moe. Dan zie ik een slijmspoor dat dwars door de kamer over het parket loopt en verdwijnt onder het tv-tafeltje. Ik volg het spoor, op handen en voeten over de vloer kruipend en vind in een hoek van de kamer een monstertje. Het is een slangachtig wezen, vochtig en opgerold. Het heeft een hoekig kopje en twee fel-glanzende rode oogjes. Al gauw droogt hij op als een opgewreven ploertendoder. Het monster doodmaken komt niet bij me op. Ik zoek een oude schoenendoos en schuif het beest daarin. Oh, hoe begerig zouden de kranten niet zijn dit nieuws van me te vernemen; ze zouden fotografen sturen om me te kieken en verslaggevers voor een opwindende story. Maar zij krijgen niets te horen! Aanvankelijk voer ik het gedrocht meelwormen, later muizen. Ik neem van de voorraad een muis bij zijn staart. Met gespreide poten en bibberend snuitje zweeft hij door de lucht. Ik bewaar de muizen in een bus tussen krantesnippers en broodkorsten. Ik heb een groot koekblik als behuizing voor het monster gevonden, maar dat zal ook niet al te lang meer meegaan, vrees ik, al kan hij zich hier niet doorheen vreten. Ik koester eigenlijk een felle weerzin voor muizen en ratten, maar de manier waarop ze eraan gaan is afgrijselijk. Ik laat het diertje vallen. Dat gebeurt met een plof want ik laat de staart los op wel twintig centimeter hoogte, zo bang ben ik dat het monster een uitval doet naar mijn hand. Ogenblikkelijk schiet hij toe en bijt de muis in de kop. Dan trekt hij zich terug in een hoek om te wachten. De doodsstrijd van zijn prooi is maar kort. De muis heeft bij de beet even gepiept en is daarna omgerold. Hij trappelt nog met zijn poten en haalt ze langs zijn snuit, die al opzwelt. Nog voordat hij goed en wel dood is komt het wanschepsel opnieuw naderbij en zet zijn bek op de muis. Zijn rode ogen puilen haast uit hun kassen van vraatzucht. Dit is nog het gruwelijkste van het hele ritueel en hoewel ik veel liever niet zou kijken, móet ik wel; ik ben door het schouwspel als het ware gebiologeerd. Ik kan niet wegkomen terwijl ik tegelijkertijd een gevoel van walging heb.

Met bonzend hart word ik wakker. Ik sper mijn ogen wijd open en tracht te verwerken wat zich in mijn geest heeft afgespeeld. De helderheid van de beelden en hun nawerking veroorzaken een beklemming en een onbestemd angstgevoel dat ik van me af probeer

te zetten door me te realiseren en te aanvaarden dat droomverhalen zich nu eenmaal als een giftige zwam in het onderbewuste kunnen ontwikkelen; verhalen zo afschuwelijk en morbide dat men zich schaamt ze te dromen.

Ik sta op en ga naar buiten voor gene ver.

Ik koop drie flessen.

De volgende morgen lijkt de pijn een konstante straf geworden, die zo nu en dan oplaait tot een aanval en niet meer geheel wegebt.

Op de trap ligt een brief.

De envelop toont het vignet van de school. Hij blijkt met de hand geschreven, door Mulder.

Hij maakt zich zorgen over me, schrijft hij.

Al langere tijd. Zo.

Het gaat niet om mijn kwaliteiten als leraar.

Hij gebruikt het woord ‘voortreffelijk’. Te veel eer.

Het is meer van persoonlijke aard. Of ik hem vandaag of morgen eens wil opbellen. Aardige man, Mulder, veel scholen zouden blij mogen zijn met zo'n direkteur. Zijn brief brengt me wel op een idee. Ik loop mijn werkkamer in en trek daar de stekker van de telefoon uit het kontakt.

Dan drink ik met kleine slokjes achter elkaar een vol glas genever, zet de flessen in de ijskast en ga weer naar bed. Starend naar het plafond voel ik hoe de drank zich geleidelijk met mijn bloed vermengt en mij verdooft.

Het gedrocht is nu zo lang als een leverworst en tweemaal zo dik. Ik heb een grote kist leeggemaakt en in mijn woonkamer gezet. Daarin verblijft het beest nu. Het behuizingsprobleem is daarmee opgelost maar het voedselprobleem wordt nijpend. De man van de dierenwinkel kijkt me scheef aan als hij me de winkel ziet binnenkomen om weer tien muizen te kopen. En dan krijg ik inderdaad te horen dat hij me in dit tempo geen muizen kan blijven leveren. Ik ga naar andere winkels en sla de muizen met dozijnen in. Na verloop van tijd meet het monster van kop tot staart meer dan een meter en is zo vet dat hij bijna de omvang heeft van een kleine zeehond. Ik koop een varkenshart en snij dat aan stukken. Maar hij aksepteert alleen levend voedsel. Log ligt hij langs de zijwand en hij beweegt zich niet als ik een stuk vlees op de bodem van de kist laat vallen. Maar zodra laat ik een muis neerkomen of zijn ogen gaan gloeien, zijn kop richt zich op en hij hapt toe. Zijn beet is zo krachtig dat het

gif al geen uitwerking meer heeft. De muizen zijn direkt dood. Zijn kop is vettig, zwart en hoekig. Op zijn lijf ontwikkelen zich schubben. Dan komt het moment dat ik bij geen enkele dierenhandel meer terecht kan. Hoe moet ik het voedselprobleem nu het hoofd bieden? Aan de oplossing durf ik haast niet te denken maar dezelfde nacht nog vang ik in huis een kat. Vervelend. Het dier krabt en blaast alsof het voelt dat het slecht met hem zal aflopen. Ik licht het deksel van de kist op en duw hem naar binnen. Snel maak ik me uit de voeten, maar ik hoor het gillen en bonken toch nog. Ik voer het monster met walging. Ik voer hem walging. Ik voer hem mijn walging. Daarom moet hij blijven leven. Daarom groeit hij zo snel...

Tegen de middag sta ik op en zwerf een beetje door mijn kamers, mijn hand beschermend tegen mijn lichaam. Ik zie dat ik een aantal planten heb. Gezellig.

Ik sleep de grote kist van mijn werkkamer naar de woonkamer. Dat is een tamelijk zwaar karwei, want hij zit vol met oude rommel en het vloerkleed blijft er een aantal keren achter haken, zodat ik moet stoppen om de achterkant op te tillen en het kleed recht te trekken. Maar uiteindelijk lukt het me toch het gevaarte over de drempel te trekken en naar het midden van de kamer te zeulen.

Ik til het deksel op en klap hem helemaal om. Het kost me enige moeite naar de inhoud te kijken. Ik graai de dagboeken, kladboeken, drukproeven, kranteknipsels, reisbescheiden, rekeningen, rijbewijzen, aktes, kahiers, dagvaardingen, grijze boeken, overlijdensberichten en andere bewijzen dat ik ooit geleefd heb, bijeen en deponeer alles naast me op de grond. Langzaam nader ik zo de houten bodem van de kist, die ik met mijn hand schoonveeg tot de laatste paperclip en het laatste nietje. De stoffige warboel ligt dan door de hele kamer en ik besef dat ik nu dubbel werk heb en dat ik er beter aan gedaan had eerst een paar vuilniszakken te pakken en daar de troep direkt in te gooien.

Mijn blik valt dan op een foto.

Daar was ik al bang voor.

Voorzichtig neem ik hem tussen de chaos vandaan in mijn hand. Er staan twee mensen op. Een van hen lijkt veel op mij. De ander is een vrouw. Ze lacht uitbundig. Zoals ze altijd deed.

Even bekijk ik de foto nog, dan leg ik hem voorzichtig weer terug; de achterkant boven. Mijn ademhaling is hoorbaar.

Ik druk me moeizaam op.

Met mijn handen in mijn zij staar ik in de gapende opening van

de kist. Ik sluit het deksel en schuif het bakbeest tegen de muur.
Ik heb honger.
Morgen maar wat eten.

Als ik alle drie de katten gevangen heb en verstrekt lijkt het moment gekomen om het monster - dat dan zo vet is als een zeug - te laten omkomen en aan alles een eind te maken. Er stijgt een onbeschrijfelijke stank op uit de kist. Een harde lucht van uitwerpselen en rottend vlees. Ik scheer me zorgvuldig en kleed me netjes aan. Dan nader ik de kist en doe de deksel omhoog. Ik neem op de rand plaats met mijn rug naar de opening. Langzaam laat ik me zakken. Wanneer ik de dikke, veerkrachtige massa van het monster tegen mijn lichaam voel glijd ik verder achterwaarts en laat mij in de kist neer terwijl ik het deksel achter me dichttrek...

Een huis moet doodstil zijn en donker.
Ik woon hier goed.
Alleen het trappenhuis is schraal verlicht door het nachtlampje. Ik neem de tweede fles genever uit de ijskast en breek hem aan. Vanuit de keuken zie ik dan plotseling een van de katten de laatste treden van de trap opkomen, geruisloos en behoedzaam. Het wonder neemt plaats midden op de overloop. Het dier kijkt mij strak aan, wekt niet de indruk bij een beweging van mij haastig weer de vlucht te nemen, de trap af, naar het veilige gezelschap van de andere twee. Hij zit in alle rust, voorpoten gestrekt, staart als een fluwelen garnering om de achterpoten. Ik schenk wat melk op een schoteltje en zet dat voorzichtig voor hem neer. Het dier kijkt me doordringend aan en ruikt even aan de melk.
- Het is niet vergiftigd..., fluister ik.
Maar de kat laat zich niet vermurwen. Na enige tijd daalt hij de trap weer af, even geruisloos als hij is gekomen, zijn staart als een behaarde slang groeiend uit zijn lichaam.
Ik neem het schoteltje van de grond en zet het in de keuken.
Dan doe ik iets eigenaardigs.
Ik weet dat het vreemd is voordát ik er aan begin, me er aan overgeef, maar ik doe het niettemin; het is als een drang in me die me stuwt. Ik buig me voorover en slurp de melk van het schoteltje. Het laatste restje lik ik op.

Zittend aan mijn bureau neem ik een ruime dosis drank en trek dan toch mijn schrijfboek naar me toe. Ik neem een ongerepte pagina voor me en begin te schril ven, in trillend schrift:

Ooit in Polperro - een klein vissersdorpje tegen de rotsen in Cornwall - bezochten wij eens een sinister museum.

De onbegaanbare rotskust leende zich uitmuntend als aanvoerplaats van smokkelwaar. In dat museum te Polperro stond een sprenkel tentoongesteld, mansgroot; een klem speciaal gemaakt om smokkelaars te vangen. Door die klem worden mijn ingewanden nu - tien jaar later - gefolterd.

Dan zwelt mijn pijn, die als een drenzend knagen sluimerde, plotseling aan tot een aanval zo hevig dat mijn pen uit mijn hand rolt. Ik pers mijn ogen dicht en stem al mijn zintuigen af op de loutering. De bijtende kaken van het serpent. Ik wil de pijn voelen, ik wil hem ruiken, ik wil hem aanraken en ik wil hem zien. En ik zié hem ook. Uit de duisternis komt hij aansuizen met duizelingwekkende snelheid. Ik sla mijn handen voor mijn gezicht en wacht tot ik getroffen zal worden en weggesmeten.

De pijn is dan zo fel dat hij oplicht in mijn hoofd.

En in een flits zie ik het beeld van die foto terug die uit de diepte van de kist tevoorschijn kwam. Maar dan is het beeld weer weg - de schitterende tanden van die uitbundig lachende vrouw - en treft de klap van de dichtgeslagen sprenkel me vol...

Zwaar hijgend en bezweet kom ik tot mezelf.

Drink fors van mijn medicijn en ga weer naar bed.

In het donker luister ik naar verre verkeersgeluiden die tot mij doordringen en die geleidelijk vervagen en oplossen tot een stille droomloze leegte.

In de namiddag word ik wakker.

Mijn pijn golft in een onophoudelijke deining door mijn karkas. Ik ga uit bed en maak een korte wandeling over mijn etage. In de woonkamer staat een grote kist, als een boot op een zee van papier. Een klein boekje, met een donkergrijze, gemarmerde kaft trekt mijn aandacht. Ik herken het uit de tijd dat ik nog aantekening van mijn leven bijhield. Een dagboek. En nu? Nu zou ik nog liever mijn hand afhakken dan dat boekje openen.

Mijn tong is droog.

De geur van mijn adem moet welhaast dodelijk zijn. Er is geen koffie meer in huis. Maar ook niemand anders die overlast van mijn laatste adem zou hebben.

Voor de zoveelste keer zet ik me achter mijn schrijfbureau en tracht woorden te vinden die verlichting kunnen brengen. Ver-

lichting aan de druk op mijn hoofd. Maar juist uit mijn hoofd moeten de woorden komen. Mijn hersens. Mijn hersens... Er heerst geen chaos in mijn hersens... Nog niet... Nog niet voldoende...

Ik dwing mezelf iets op te schrijven. Mijn hand begint machinaal te bewegen:

Men kan een monster maken van zijn pijn... men kan een altaar maken van zijn lichaam... zijn handen wassen in schuld... men kan een monster maken van zijn schuld... een straf van zijn pijn... schuld en straf... dat zijn de woorden... meer woorden zijn er niet...

Moeizaam druk ik me op.

Ik kijk op mijn horloge: half vijf.

Ze werkt doorgaans tot een uur of zes. Ik mag me wel haasten. Onder het scheren groeit de pijn opnieuw tot een kracht die me dwingt mijn handelingen te staken. Het is alsof ik een mes heb opgegeten. Een scherp slagersmes dat klem zit in mijn darmen.

Ik drink voldoende gene ver.

Daarna reinig ik mijn mond met een borsteltje en witte pasta.

In café Van Dijk, op de hoek van de Binnen Bantammerstraat en de Geldersekade, drink ik voldoende om even te vergeten dat er helemaal geen werkelijkheid is. Dat de enige werkelijkheid die bestaat zich afspeelt in het gevoel. Dat de werkelijkheid niet meer is dan een *beleving* van de werkelijkheid. De negers rond het biljart schreeuwen even hard als altijd. De Chinezen langs de kant en in de alkoof zwijgen even hard als altijd. Maar zwijgen of schreeuwen, er *gebeurt* pas iets als men ook *voelt* dat er iets gebeurt. De drank veroorzaakt een wazige warmte in me die mijn pijn verdoofd houdt en op de werkelijkheid kunstmatige ademhaling toepast.

Om tien over half zes mag ik naar binnen.

De laatste gegadigde van die dag.

Ik hang mijn jas, gewoontegetrouw, aan de binnenkant van de deur en leg mijn hoed op een stoel.

- Je bent laat vandaag, zegt ze.

Ik knik.

Ze draagt een zwarte rok van glimmende stof en een ruimzittende blouse van donkerrode zijde. Eén knoopje te veel los, maar

niet ordinair.

- Heb je het druk gehad? informeer ik.

- Verschrikkelijk; ik heb geen kut meer over.

Ze denkt waarschijnlijk dat zulke zinnetjes me opwinden.

Aardig... aardig bedoeld...

De stoel voor het raam staat op een soort podium, zodat haar gehele verschijning achter het glas te zien is en niet slechts haar hoofd en bovenlichaam. Maar ook haar benen. Vooral haar benen.

Ze steekt haar handen tussen de band van haar rok en draait hem een kwartslag, zodat de sluiting voor haar buik komt. Het is altijd eender. Ik ben hier nooit weggeweest. Met een korte janktoon gaat de rits open en stapt ze uit de rok. Haar schoenen houdt ze aan. Hoge hakken maken stevige kuiten. Alles is bestudeerd. Ze speelt een spel. Ze is in een rol. Niets is echt. Beter kan niet.

Ik leg het geld voor haar neer op de lage, rotan tafel met het blad van geribbeld matglas.

Onder de wastafel staat de pedaalemmer, waarvan de deksel niet meer dicht kan. Het is een klappende bek, gestikt in rubberen en papieren proppen.

Ik overweeg dat ik beter niet op haar kan gaan liggen vanwege mijn pijn. Zou dat vallen onder ‘iets speciaals’?

Ze trekt haar blouse uit en legt die over de stoel voor het raam. Kousen draagt ze niet. Waarschijnlijk te veel werk. Als haar zware, Hollandse borsten naakt zijn, neemt ze uit een koektrommeltje een kondoom en komt op me af.

Het is voornamelijk de vernedering die me aanspreekt, besef ik dan, voor de zoveelste keer. De neergang.

De werkelijkheid die ik hier beleef - en waarvoor ik betalen wil

- is: doodgaan.

Om zeven uur ben ik terug in Haarlem.

Ik ben nerveus.

Heb behoefte aan drank. Heb behoefte aan meer drank dan goed voor me is. In een café aan het stationsplein drink ik meer dan voldoende genever. De vloeibare dood.

Ik heb dan geen gedachten meer. Verkeer nog slechts in een stemming, een roes, een pijnlijke stilte...

In het donker, gezeten op de achterbank van een taxi, kijk ik naar de voorbij dieselende lichten van de stad en fluister onhoor-

baar:

- Het zal niet lang meer duren...

De woorden kondenseren in een zacht en vochtig vlies op de ruit.

In het donkere trappenhuis waar het naar dood en verderf stinkt slaat een vermoeide zeis een aantal keren dwars door mij heen, zonder echter mijn skelet te beschadigen.

Bovengekomen ontsteek ik geen lichten.

Ik ga staan voor de kist in mijn woonkamer.

Ik voel een onweerstaanbare behoefte erin te stappen, te gaan liggen en het deksel - als een klep van een reusachtige pedaalemmer - te sluiten.

Nederlandse poëzie

Tien gedichten
Herman De Coninck

Genesis

Het was de zesde dag. Adam stond klaar.
Hij zag de eiken, sterke ikken
met hun volle greep in het niets. Macht
is een kwestie van vertakkingen, dacht hij.
Herman De Coninck
Hij had de bergen gezien, opbergruimtes van
alleen maar zichzelf, hoge leegstaande kelders.
Maar hij had ook herten gezien, bijna aangeschoten
van hun eigen pianissimo.
En de zee, het laden en lossen van drukte,
waar je rustig van werd. En de grote, hetzerige gebaren
van de wind, van kom mee, kom mee, en niemand volgde,
en achteraf bleek er ook niemand geweest. Je keek
om je heen, en iets wat nooit begonnen was, bleek
voorbij. En hij had ook diepte gezien, afgronden
waar je moeilijk van werd. En zwijgen, want dat
deed het allemaal, en te groot zijn.
En toen zei God: en nu jij. Nee, zei Adam.
Wat nu, zei God, heb ik hier een eeuwigheid
over gedaan, dit verdient toch tien op tien?
Misschien, zei Adam, maar ik houd het voor gezien.

Poëzie is: over goeie regels ontevredener zijn
dan anderen, zodat je alleen héle goeie
overhoudt. De roeping tot levenslange
ongenietbaarheid, zodat je nergens
nog wat aan hebt, tenzij aan poëzie

die luider zwijgt dan anderen spreken,
heviger van een vrouw houdt dan anderen
folteren, droeviger is dan anderen dom zijn.

Nog een kwartier na het onweer
laten dennen druppels los.
Zelfs in regen-dat-het-giet
is er altijd één met stiller,
mooier, later, zilverder verdriet.

(Ach, de troost van een vergelijking,
het helpt bijna. Zodra ik nog maar ‘zoals’
hoor, wordt alles minder alleen:

er zijn zo nóg dingen.
Zoals van mijn sigaret de rook
langzaam verdwijnt, zo ook.)

De Niagara, de Everest, de Grand Canyon:
je had ze op almanakfoto's bij je thuis.
Aardrijkskunde, noemde je dat, maar
het was nèt wat de aarde niet kon,

wat ze millennia aan gletschers en wind over zich heen
moest laten gaan: onkunde om ànders
te zijn dan het laatste wat je overhoudt:
hardheid, kou, steen.

Ik lees hier bij een foto van de Dolomieten:
‘De Dolomieten danken hun scherp uitgesneden
reliëf aan de steen waaruit ze bestaan,
namelijk de dolomiet.’

Dat geldt ook voor jouw gezicht:
het dankt zijn doorgroefde, strenge vrede
- je mond een litteken

van wat men haast operatief uit je vandaan
moest halen: je spreken -
aan wat bleef weigeren. Trots. Marmer. Verdriet.

De Grand Canyon. Tien miljoen jaren erosie.
Zo gaat ook emotie voorbij. Wat je niet hebt
hou je over. Een karakter vol rotsige
uitsteeksels, als k's in het woord ‘katarakt’:

kilometers okeren hoekigheid,
waar tijd zich als een horizontale waterval
doorheen stort. Het is hier nog slechts altijd,
nog slechts overal:

gedachtengangen voor het niets, door de
voorwereldlijke passie van water
nergens heen gegraven, 18-karaats
onder de zon. En wat na passie blijft:
veel plaats.

Ik heb maar twee soorten foto's waarop je lacht:
toen je kinderen klein waren, en toen je kleinkinderen
klein waren. De laatsten
zijn het mogen blijven.

Je moest ook zoveel vergeten om te kunnen lachen.
Ik zie de 4 homeopatische flesjes nog in de apotheek
staan, ordelijk geëtiketteerd, ‘angsten, depressies,
overbezorgdheid’ - en wat was het vierde weer,

‘herinneringen’? Je bléef onderwijzeres:
je deed het haast af als een tuchtprobleem:
laat ze maar komen. Maar één voor één.

En daarna lachte je dus. Met iets kleins
in je armen, na alles wat heel je leven
veel te groot was geweest.

En waarom lach je op de trouwfoto
van je dochter? Zij, die zou moeten lachen
kijkt de verte in, als ziet ze ginder
nog wel ergens een mogelijkheid.

Maar jij, stijf arm in arm,
even opgekrikt uit je reuma,
al wat hangen wil mag hangen,
maar jij staat recht,

jij lacht, bij het tweede huwelijk
van je dochter, na het tweede huwelijk
van je zoon,

zoals glasscherven lachen in de zon.

Ze kan monter aan komen waggelen als een limburgse
boerin van vier jaar. Ze kan koket streng kijken
als mijn 75-jarige moeder van vier jaar.
Als ik boos ben omdat ze niet eet, kan ze
enthousiast vragen: ‘ga je nu weer al mijn
snoepjes in de vuilnisbak gooien?’
Als mijn moeder gestorven is, probeert ze
zo heel erg wijs te zijn dat haar hoofd er
scheef van staat, terwijl ze zegt: ‘als *ik*
dood ben, zal ik heel hard huilen, hoor.’
Ze kan onmogelijk zijn. Ze kan alles.
Ze leert me wat poëzie is:

van een sneeuwbui slechts één vlok
volgen. Wat ik bij haar wil,
kan altijd: dat het vandaag is.

Ik weet ze wel te liggen daarachter,
de ruggen die het allemaal over zich heen
laten gaan, bergen van onverschilligheid.

Hoge bomen vangen veel wind,
bergen niet.
Wind heeft het over weggaan. Zij blijven,

werken 's nachts aan steenkool,
zoals ook mijn dromen werken aan zwarte
inkt, waarmee ik morgen schrijf

op een wit blad.

Alles is maakwerk.
Is dit de dichter? Nee,
dit is wat hij mist.
Waar hij zo'n behoefte
aan heeft dat hij

het maakt. Rust, rouw,
inzicht, geluk. En hij
maakt het ook zelf
weer op.

Vier gedichten
Mees Houkind

Vergezicht

Een donzen wind strijkt langs het riet.
Het grootzeil rekt zich in een loom gebaar
over de boot. De warme hunker naar
de horizon, naar wat hier nog niet is
maar daar kan zijn
spant alle schoten strak.

De boeg trekt verre golven naar zich toe
het bruisen tintelt langs de houten flanken
onder het blanke doek dat breeduit
kracht vangt voor de tocht
en siddert in standvastigheid.
Ze zijn op weg.

Wie aan de oever achterbleef
tot aan de schouders in het riet
ziet nog een poos de gladde streep
als teken van verwijdering
maar dan niets meer.
Of 't moest de lege einder zijn
en gras dat licht geplet blijft liggen
aan de waterkant.

Als dat kon

Dit gevoel is als het spelen in de late namiddag
eind augustus; eigenlijk moest het eten al op tafel staan.
Het schemert nog net niet maar de lucht wordt al vager
met het witte van taptemelk op glas,
de geluiden trekken zich terug op zichzelf in de verte
en als je je adem in kon houden, als je dat kon,
zou ook de tijd oplossen, zijn onverbiddelijkheid prijsgeven.
Dit gevoel is als het spelen in de late namiddag,
als je stil bent roept niemand je binnen.

Boom

Tegen de avond
als de velden zich vouwen
en er niets meer te pikken valt,
dat driftige pikken om het beste

Tegen de avond
als de lucht doorschijnend wordt
en er niets meer te vliegen valt,
dat ernstige vliegen ergens heen

Tegen de avond
cirkelen oude kraaien
om de torens en de kruinen
met een palaver van kieskeurigheid.

Dan, als ze hem vinden
zijn gespreide armen herkennen,
strijken ze neer voor de nacht.
Hun zwijgen spreekt de stilte.

Life's Party

En dan ook dit nog: dat zuigende besef
bezig te zijn met iets dat op zijn einde loopt,
zoals alles altijd weer.
Nog even en je vingers vegen de snippers bijeen,
vermijden de scherpte van het gebroken glas.
De voedselresten
ruikend naar de ontluistering van het verwachten
wacht de vuilnisbak
en na het sop staat schoon servies
weer anoniem in proper onbehagen.
Het is nog niet zover, zeg je,
we zitten toch zo aardig om het nog brandend vuur.
Er zijn toch steeds nog ogen, handen, woorden
en niemand zoekt al naar het amen
of zijn jas.
  Een lege troost.
Want ik zie nu in ooit verzinken
en heb niet wat ik heb, maar had al in het hebben
en was, terwijl ik bezig ben te zijn,
verlies wat ik nog niet gevonden heb
vroeg in de morgen als de zon al ondergaat.

Voor mijn ouders, veertig jaar getrouwd*
Anton Korteweg

Oorlog was het, gebrek aan eten en warmte.
‘Weest niet bezorgd’ - zeker toen was dat niet eenvoudig.
Kinderen kwamen te klein, te kortstondig, moeilijk.
Jaren van angst en pijn.

Zevenbergen was nog Ons Dorp. Er heerste
eerbied voor vaders, ontzag voor dokters en meesters.
Kerk in het midden. Seks was taboe als een
ijsje op zondag.

Arbeid van 's morgens vroeg tot laat in de avond.
Bouw, wederopbouw in bijbels zweet des aanschijns.
Zaterdag was nog een dag als een ander, zondag de
Dag des Heren.

Moeizaam verworven kennis uitzaaiend, maakte je
boeren tot landbouwers. Sprekend de taal van het
land als het ging om de vraag hoe de aardappelkever,
geelzwart gevaar, te

weerstaan, die van Kerk en Partij aangaande de
Rechte Weg, 't belang van samen te gaan met
toch, welbeschouwd, niet zo héél anders denkenden, als in
tongen, werd

je Der Boeren Berader, christen en burger een
Rots des Behouds, allengs notabeler Brabant bereizend in
statige Morris, stevig verankerd in Moeder de
Vrouw, vader.

* *Met dank aan W.H. Auden (cf.* Lines to Dr. Waker Birk on his Retiring from General Practice*).*

Opdat wij de trein naar de toekomst, moeder, niet misten,
smeerde je dagelijks ons brood en zie, zelfs de zoon die niet deugen,
't kind dat wel leren kon maar niet wilde, bleef
je bespaard.

Zoals in Ajalon's dal door een hogerhand se ingreep
Zon werd gedwongen tot stilstand, zo zette jij naar je hand
loop niet alleen van het hele gezin, ook die van
treinen en bussen,

haastig je volgende koopje voor ons tegemoet in de
stad of op weg naar je moeder om die te verzorgen.
Hoogte noch diepte, watersnood, hernia, kon je weer-
houden: hart was te

groot. Daarom reisden wij 's zomers met wie er maar mee wou
in onze Moskwa naar zee - Zoutelande, vakantie.
Drie zaten voor, vier achter, één lag in de koffer -
hoe meer zielen.

Later bergopwaarts. Welvaart had toegeslagen.
Vorarlberg. Wandelen. Alpenwei liefelijk geplunderd:
Paradijs moest ook in eigen vertrouwde omgeving
bloeien. Verwelkte.

Wij vlogen uit, maar toch niet te ver van
't ouderlijk nest werd geland op prachtige banen:
dokters en dominees. Naamdragend kroost ten ge-
pasten tijde, met mate.

Nu, nu de boeren agrariërs, kinderen Beraders der Mensen,
't CDA herrlich weit, past met welgevallen terugzien
op jullie paden voor velen gebaand, elkaars laatste warmte ver-
wonend.

Twee gedichten
Paul Leive

Voorwaarts, opwaarts!

Dat been van half vier
schraapt over het smal trottoir,
het goeie tergend achterna
naar dokters van de ziektewet.

Gele broeken in hun vaart
gestuit:
de moeders die om drie uur dertig
bij het schoolhek moeten staan.

Steeds minder komt er iemand
bukken bij de ruit,
voor een knipoog, een pilotengroet.
Ik moet het souterrain eens uit.

Een thuis

Want kille stellen hebben altijd nog
hun katten, die zij een dichtersnaam
omhangen.

Wij staan zo bangig in de tuin
naar onze ‘tante Hölderlin’ te roepen.
De woeste, schele van hiernaast
heeft nachtenlang het huis belaagd.

Bijna drijft de zorg om beest en nest
soms partners in elkaars verharde
armen.

George Sand
Adriaan Morriën

Met mijn woordspelingen breng ik je in extaze.
En jij mij met je oog, het overgrote,
Adriaan Morriën
gevat in oogleden uit het verleden, het onbekende.
(*Oh, wie liebe ich die Vergangenheit*!)

Ik ontdoe je van statige gewaden,
sieraden, spangen, kammen.
Jij ontdoet mij van mijn manieren.

Alleen het vlees (*et j'ai lu tous les livres*)
kan nog ernstig zijn. Een zo wrede leemte?

Drie gedichten
Nico Slothouwer

De bibliotheek

Ik ging er terug, maar het was geen keren,
daar is geen tijd, hoogstens een geur.
De kasten, lang en eender, brachten aan het licht
hoe levensjaren worden ingericht, ook de mijne.
Ik zag ze zij aan zij en de hiaten; ik kwam
tot aan een tafel, dacht alles weer te weten,
personeel was hier verzameld en gezeten,
ook ik was erbij.
Waaraan ik bezig was geweest werd door mijzelf
gewezen: een stapel dozen, die keurig allemaal
hetzelfde wogen. De taak leek dan gerezen,
het door de gangen tillen, een voor een,
het op de lege plekken zetten...
Ik was mee verzameld en erbij gezeten,
wij sloegen mij gade, wij schudden nee,
dat niet, door mijn bedrijvigheid,
voltooid het laatste werk en zo van dit gebouw
de zielsrust breken zou.

Betrekkelijk stil leven

Een druif. Ik at er een tot vijf.
En dacht: nu heb ik me ontdaan van enige symbolen.
De fruitschaal zweeg. Zij liet mij achter in
mijn eigen eeuw -
nieuwsgierigheid sleet uit tot sober dromen.

Ik wist hoe traag ik thuisgekomen was.
- Een druif. Ik at er twee en telde zeven. -
Want langzaam had de tijd zich vastgezet,
raakte niet meer,
dat alles mij gelijk en ver verwijderd leek.

Een druif. Ik at - de fruitschaal zweeg -
en overzag het resultaat: een duisternis haalde mij in
- nu dertien componenten van dezelfde naam -
zodat de kamer werd tot oud verhaal
waarin ik zeer ten dele nog aanwezig was.

Klein avontuur

De stad verlaten.
In een soort uitverkoop of biecht van het geregeld leven
word ik per kilometer leeg geslepen,
sta ik verschoond ver in het noorden langs het spoor.
Ik herinner mij ter plaatse twee vriendinnen.
(Er loopt geluk door dit gedicht.)
De eerste kent raffinement. Die nacht wordt er gelachen.
De tweede echter ruikt naar zeep en is tevreden. Dan slaap
ik in een hemelsblauw geschilderd, doodstil bed.
Bij het licht van de derde dag begeef ik me op straat,
in etalages liggen dure dingen,
ze moeten haast van waarde zijn.
Maar een reiziger vertrekt (en hij aanvaardt het niet).

Bij de vrijlating van Breyten Breytenbach*

Peter Verstegen

Breytenbach, de bevrijding die zelfs wij
voelden toen jij vrij kwam -, al zal de pijn
niet overgaan en ben je van je denken
niet zeker meer, omdat op elk moment
weer de verschrikking toe kan slaan, waarbij
niet zijn een wenselijke uitweg lijkt.
Je wilde iets goedmaken van de schuld
die daar een machtsmachine gaande houdt,
door terug te gaan, een daad uit onmacht, uit
woede die niet meer te verbijten was,
waarbij het eigen lot niet telt, alleen
de hevigheid waarmee je iets wilt doen.

In zeven jaar geen vrouw of kind gehoord;
wel hoorde je - bij Kaapstad - het gezang
van hen die wisten dat hun executie
aanstaande was: de eigenaars niet meer
van eigen leven, en daardoor onthecht,
ging hun gezang protest en klacht te buiten,
was een bezwering, zelfverdoving, zei je,
was al ontstegen aan het leven, was
als ruisen van de zee, heb je gezegd:
'Er was een eb en vloed aan dodenzangen.'
Jij was er om het aan te horen, daarom
bestaat het, daarom zal het niet verstommen.

Je gaf, door 'speling in de hel' te zoeken,
jezelf net lucht genoeg om niet te stikken.
Er zijn perverten die het je verwijten,
en je verdacht maken, omdat hun brein
het niet verdraagt dat je in leven bent.
(Een martelaar, daar hebben ze wat aan.)

Tref hen met al de kracht van je verachting,
Of blijf er onaantastbaar boven staan.

* *(N.a.v. Breytenbachs eerste interview na zijn terugkeer naar Europa, met Adriaan van Dis, in NRC-Handelsblad van 11 december 1982)*

Essay

De aloude kunst van het liegen

H.L. Mencken[*]

(Vertaling Johan Hos)

Een van de prijzenswaardige nevenprodukten die de Freudiaanse charlatannerie heeft voortgebracht, is de ontdekking dat liegen in de meeste gevallen onwillekeurig gebeurt en niet vermeden kan worden - dat de leugenaar het net zo min kan laten als hij het kan laten in een felle lichtflits met zijn ogen te knipperen of op te springen als er achter zijn rug een bom ontploft. In het ernstigste geval krijgt dit onontkoombare gedrag zelfs een regelrecht pathologisch karakter, en is het dus net zo onschuldig als ischias. Het is een onderdeel van het ziektebeeld van hysterische en neurastenische patiënten; zij liegen gewoon omdat ze proberen zich aan te passen aan een omgeving die hen onder een voor hen ondraaglijke druk zet. Zo zwaar is de druk waar *wij* onder staan niet, maar onder druk gezet worden we allemaal. In ons werkt het via het voor niemand ontkoombare minderwaardigheidscomplex. Als iemand hiervan geen enkele last schijnt te hebben wordt hij juist daarom als krankzinnig aangemerkt: het feit dat hij tevreden is met de situatie waarin hij verkeert valt niet te onderscheiden van grootheidswaanzin. Verreweg de meesten van ons - kort gezegd, alle normale mensen - leven in een voortdurende opstand tegen onze beperkingen, objectief zowel als subjectief. Ons bewuste denken is goeddeels gewijd aan plannen en strategieën die er op gericht zijn beter voor de dag te komen in de samenleving, en in ons onderbewustzijn speelt het allemaal nog veel sterker. Geen enkel gezond mens is tevreden met zijn lot. Hij wordt gekweld door droombeelden zoals een kind wordt gekweld door de gedachte aan een bestaan waarin het leeft in een snoepwinkel en twee magen heeft.

Liegen is het produkt van het onbewuste verlangen dergelijke

* *H.G. Mencken (1880-1956) gold tijdens zijn leven als 'the greatest critical force in America' (Encyclopedia Britannica). Hij heeft zijn leven lang strijd gevoerd tegen wat hij zag als vals en pseudo in de Amerikaanse kunst, cultuur en samenleving, en had internationaal gezag (in ons land was Greshoff een groot bewonderaar). Behalve satirisch journalist was Mencken een belangrijk amateur-linguist, getuige zijn* The American Language *(laatste, herziene uitgave: 1948), zodat het passend is dat zijn naam is vereeuwigd in de term* menckenese *(Webster: 'the peculiarly vigorous racy flamboyant and often caustic style charaeteristic of the journalist Mencken').*

visioenen werkelijkheid te doen worden, en als de politieman, ons geweten, al verhindert dat die leugen openlijk wordt uitgesproken, dan wordt zij toch minstens omgezet in meer of minder plausibel gedrag. We spelen allemaal onze rol tegenover onze medemensen, zoals zelfs dichters hebben opgemerkt. Niemand zou het kunnen opbrengen zijn ware aard en, bovenal, zijn werkelijke tekortkomingen als burger en christen, zijn werkelijke slechte eigenschappen, zijn werkelijke stupiditeiten tegenover zijn vrienden of zelfs maar tegenover zijn vrouw te openbaren. Oprechte autobiografie is daarom een contradictio in terminis: zodra een man, zelfs diep in zijn hart, over zichzelf gaat nadenken probeert hij zichzelf te vergulden en te verfraaien. Daarom geeft een vrouw haar echtgenoot, hoe realistisch haar idee over hem ook is, altijd meer eer dan hem toekomt, want het slechtste dat zij in hem ziet is, tegen de tijd dat zij het te zien krijgt, altijd minder erg dan de werkelijkheid. Wat zij ziet, zelfs op momenten dat de meest ontstellende onthullingen en confidenties in huis plaatsvinden, is niet de man zelf maar een combinatie van hemzelf en van zijn projectie van een glitterend ideaal. De man die het grootste respect krijgt van zijn vrouw is de man die er het best in slaagt deze projectie geloofwaardig te brengen, dat wil zeggen de man die de meest gewaagde en innemende leugens weet te vertellen. Hij kan haar natuurlijk nooit helemaal voor de gek houden maar als hij bedreven genoeg is, lukt het hem misschien wel zo goed dat ze gelukkig is.

Omnis homo mendax, zegt de psalmist. Tot zo ver doen de Freudianen niet veel anders dan hem napraten. Het nieuwe in hun evangelie is de doctrine dat liegen instinctief, normaal en onvermijdelijk is - dat de mens er gewoon toe wordt gedwongen door zijn drang tot overleven. De doctrine ruimt bepaalde aloude gênes uit de weg en het hart is weer van onschuld vervuld. Zie een leugen als een dwangneurose en je ziet haar in een veel vriendelijker licht. Hopelijk hoef ik hier niet bij te vermelden dat de verhuizing van het liegen van het rijk der vrije wilsbeschikking naar dat van het determinisme niets afdoet aan de sancties die er als vanouds op volgen, gesteld dat het liegen ontdekt en kwalijk genomen wordt. De aanhangers van de theorie der vrije wilsbeschikking maken altijd de fout aan te nemen dat de deterministen gewoon een stel slechteriken zijn die een mogelijkheid proberen te vinden om te ontkomen aan de rechtmatige consequenties van hun vergrijpen. Die veronderstelling is onzin. Als ik in de getuigenbank

lieg en als de rechter dat in de gaten heeft, word ik prompt wegens meineed gevangen gezet, onverschillig of ik nu het willoze slachtoffer van mijn dwangneurose was of niet. Het recht weigert op dit punt enig onderscheid te maken tussen een ongelukje en een onrechtmatige daad: het blote feit is het enige dat telt. Maar naarmate de rechtsgeleerdheid aan intelligentie en beschaving wint zal zij misschien uit een ander vaatje tappen, ten voordele van de leugenaars en dus ten voordele van de mensheid. De wetenschap betoont zich onversaagd deterministisch en is al begonnen haar determinisme om te wringen tot een zedenleer. Misschien wordt op een mooie morgen nog wel eens een psychoanaliticus als getuige opgeroepen om te bewijzen dat het plegen van meineed gewoon een dwangneurose is, net als met je voet meewippen tijdens een concert of de lantaarnpalen tellen langs de grote weg.

Maar ik heb niet overdreven veel vertrouwen in millennia en ik voorspel ook niet dat dit millennium ooit zal aanbreken. Evenmin spreek ik een oordeel uit; oordelen is mij vreemd, zoals de oude Friedrich al zei. Maar laten we niet vergeten dat de christelijke zedenleer liegen op zich niet verbiedt. De Heilige Schrift maakt er zich op cynische wijze van af en in alle beschaafde landen doen de wetten er het zwijgen toe. Het is zelfs zo dat China het enige land is dat liegen strafbaar stelt. Meineed is natuurlijk overal verboden, evenals iedere vorm van leugenachtigheid die neerkomt op fraude en die een medemens van zijn eigendom berooft. Maar die veel meer voorkomende soort van het met de waarheid niet zo nauw te nemen die slechts ten doel heeft de persoonlijke status en waardigheid van de leugenaar te vergroten wordt met bijzonder veel toegevendheid bejegend. En dat geldt eveneens voor de soort die ten doel heeft iemand anders in hetzelfde opzicht te helpen. In het tweede geval kan liegen zelfs de status krijgen van een zeer prijzenswaardige daad. Wijlen Edward de Zevende verwierf zich, voordat hij de Engelse troon besteeg, in de hele christelijke wereld grote populariteit door zich te begeven in een regelrechte meineed. Toen hij in een rechtszaak wegens overspel werd opgeroepen als deskundig getuige, betoonde hij zich door te liegen een ware gentleman, zoals men dat zegt, teneinde een vrouw in bescherming te nemen. De leugen op zich was weliswaar zinloos: niemand geloofde dat de dame onschuldig was. Niettemin werd de man die de meineed pleegde door iedere christen geprezen om zijn goede bedoelingen, zelfs door de rechter voor wie de zaak diende,

hoewel die toch gezworen had valse getuigenissen te bekampen met alle middelen die hem via de forensische wetenschap ter beschikking stonden. Wij allen, wormen die we zijn, zien ons af en toe voor dezelfde keus gesteld als Edward. Enerzijds kunnen we de waarheid spreken, ongeacht de gevolgen, anderzijds kunnen we haar verzachten, er nuances in aanbrengen, teneinde haar menselijk en draaglijk te maken.

Iemand die gewoon is de waarheid te spreken en naar de waarheid te zoeken is bepaald niet erg gezien. Hij is nooit populair en niet zelden gaat zijn impopulariteit zo ver dat zijn leven in gevaar komt. Ga de rij martelaren, leken zowel als geestelijken, maar langs; het zal blijken dat negen van de tien van niets ernstigers werden beschuldigd dan van oprechte pogingen om de waarheid te ontdekken en te verkondigen. Zelfs tegenwoordig, hoewel de onderzoekingsdrang van de wetenschap toch een vertrouwd verschijnsel is geworden, staan dergelijke figuren overal bijzonder laag aangeschreven. De typische wetenschappelijk onderzoeker, de hinderlijke volger van de gevestigde orde, de zoeker naar de waarheid op elk gebied wordt door de overgrote meerderheid van de mensen wantrouwend bekeken en op velerlei wijze door horden genadeloze vijanden belaagd. Als hij probeert de waarheid te vinden over arteriosclerose, over shock na chirurgische ingrepen of over kanker, wordt hij door de aanhangers van de Christian Science, de osteopaten en de tegenstanders van vivisectie aan de schandpaal genageld. Als hij probeert de waarheid openbaar te maken over de regering, dan proberen haar agenten hem tot zwijgen te brengen en te straffen. Betreedt hij het rijk der fictie en probeert hij een waarheidsgetrouw beeld te schetsen van zijn medemensen, dan krijgt hij met de zedenmeesters te doen. Nergens kan hij rekenen op een welwillend gehoor en het uitblijven van aanvallen. Vooral in de Verenigde Staten staat zijn hele streven in een kwade reuk. De mannen voor wie de Amerikanen de uitbundigste bewondering koesteren zijn de vermetelste leugenaars; degenen aan wie zij de hartgrondigste hekel hebben zijn degenen die proberen de waarheid te spreken. Een Galileo zou net zo min gekozen kunnen worden tot president van de Verenigde Staten als tot bisschop van Rome. Beide hoge posten zijn voorbehouden aan mannen die door God begiftigd zijn met een buitengewoon genie om de bittere realiteit van alledag te zwachtelen in zachte illusies.

(1918)

Anthologie

Vier gedichten
Ogden Nash
(Vertaling Johan Veeninga)[*]

Lach niet, je hebt er zelf de last van

Als het erop aankomt kun je beter een abces hebben of een tumor
dan zoiets hinderlijks als gevoel voor humor.
Mensen met gevoel voor humor mogen je dan al niet met een bedroefd gezicht om je kop zeveren,
een feit is dat ze hun hele leven ook nooit iets van beproefd gewicht zullen opleveren.
Want hoe kan iemand onverdroten iets onsterfelijks zitten te scheppen met de drift als van haring die kuitschiet,
als hij ieder ogenblik beseft hoe bespottelijk hij er al doende in de ogen der voorbijgangers uitziet?
Iedereen beaamt dat die dingetjes van Michelangelo in de Sixtijnse Kapel voor immer recht hebben op onze bewondering,
maar het is duidelijk dat hij ze nooit zou hebben afgemaakt als hij zichzelf zo onwaardig had kunnen zien liggen met zijn buik naar de zoldering.
Dacht je soms dat *Der Führer* tot het eind zijner dagen zo verbeten *Der Führer* had opgevoerd,
als hij gezien had wat iederéén ziet die wel eens in de spiegel loert?
Geloof me, het leven kent niet veel echt fatale handicaps behalve kiespijn en het verlegen zitten om een lichtmunt,
maar uitgesproken fataal is toch wel het vermogen je te kunnen verplaatsen in een andermans gezichtspunt.

* *Ogden Nash (1902-1971), humoristisch dichter uit de kring van* The New Yorker, *wiens werkwijze enigszins doet denken aan die van De Schoolmeester. Zijn in de VS zeer populaire light verse leent zich nauwelijks voor een nauwkeurige vertaling. Johan Veeninga, de betreurde, in 1966 bij een auto-ongeluk omgekomen directeur van de Arbeiderspers, vertaalde hem op vrijmoedige wijze, waarbij hij soms vernederlandsing van de thematiek niet uit de weg ging. De vertalingen verschenen in de bundel* Lach niet, je hebt er zelf de last van *(AP, 1963), waaruit wij met toestemming van de uitgeverij deze kleine bloemlezing hebben samengesteld.*

En als je toegewijde moeder oppert dat er eens een dag zal
komen waarop je rijk en beroemd zult zijn, schurk je dan aan
die suggestie,
maar zet het uit je hoofd zodra je door het vermoeden wordt
beslopen dat er twee kanten zijn aan iedere kwestie.
Hoe zou de graanspeculant precies op tijd een hele oogst
kunnen opkopen,
als hij ging liggen denken aan de sloeberds die nu straks met
honger rondlopen?
Neem eens burgemeesters en voorzitters en ministers en leden
van senaten -
denk je dat ze gekozen zouden zijn als ze zich zelf zouden
hebben toegegeven dat er ook maar een fluntertje te zeggen
zou zijn geweest voor hun tegenkandidaten?
Welnee, droog brood en niets meer is het loon voor aangeboren
genialiteit,
tenzij deze door een mooie overtuiging van eigen
voortreffelijkheid wordt begeleid.
En mensen met gevoel voor humor zijn wel buitengewoon
goed van vertrouwen,
maar op het vertrouwen dat ze beter dan anderen zouden zijn,
durven zij helaas niet voetstoots te bouwen.

Oude mensen

Dat oude mensen sterven laat ons koud.
Het wordt van hen verwacht. We zien hen aan
met ogen die zich afvragen: wanneer...
Om oude mensen wordt nooit echt gerouwd.
Hun dood is zó gewoon, dat hij niemand uit het lood slaat.
Maar oude mensen weten het wanneer een oud mens doodgaat.

O ja, dat herinnert mij eraan...

Stel je voor dat je met een beeldschoon meisje op een heerlijk koel terras zit.
Het is voorjaar en miljoenen madeliefjes kleuren het anders zo groene gras wit,
terwijl je geen ander gerucht dan de trage wiekslag van een vogel aan het zwerk hoort,
en alles herinnert je eraan: ‘minnen’ is voorwaar nog altijd geen verouderd werkwoord.
In de verte begint een orkest heel zacht een oude wals te spelen en jij begint het meisje nu zeer teder in de hals te strelen.
Ze kijkt je dromerig aan, met een blik of ze jou de wereld zou willen schenken.
En na een stilte, geladen van romantiek, vraag je haar waaraan ze zit te denken.
De droom wijkt uit haar ogen - zou ze weten wat je zo smachtend hebt gevraagd?
En zij zegt: ‘Ik zat eraan te denken dat ik deze winter wel voor driehonderd gulden kolen door de kachel heb gejaagd.’
Of je staat op een zoele zomeravond op een duintop en je staart naar een meeuw;
de zonsondergang is zo prachtig als het proza van Aart van der Leeuw.
Je arm gaat om haar middel en je verklaart haar je liefde met meesterlijk geformuleerde emotionele zinsneden, die lijken weggelopen uit een bundel van Jan Engelman.
En na een stilte, geladen van romantiek, zegt ze dat ze niet begrijpt waarom haar kleine zus na negen zwemlessen nog altijd niet aan de hengel kan.
Of in de schemer van haar kamer heb je haar zojuist de belangrijkste van alle vragen gesteld en je voelt hoe zwaar je hart slaat -
en na een stilte, geladen van romantiek, zegt ze: ‘Ik geloof dat dit tafeltje het beter zou doen op de plaats van het andere tafeltje, maar dan weet ik weer niet waar ik dát laat.’

En zo, lieve vrienden, zullen vrouwen tot in lengte van dagen
de diepste gevoelens van mannen krenken,
niet omdat niets hun heilig zou zijn, maar omdat ze op het
Heilige Ogenblik toevallig altijd aan iets anders denken.

Dichtregels aangevreten door het zedelijke bederf van de armoede

De zekerste weg naar Geluk is de Rijkdom.
Wie rijk is, kan al wat hij wil immers kopen - van de duurste
auto tot het mooiste meisje uit de buurt, de felbegeerde
wijkblom.
En voor zijn fooitje dankt ieder hem dubbel beleefd,
hoewel hij nooit meer dan een dubbeltje geeft.
Want dit is een vreemde trek in het leven:
wie rijk is, kan water als geld uitgeven.
Het omgekeerde, dat niet minder vreemd maar waar is:
wie arm is, wordt gehoond, al geeft hij zijn salaris.
Wie rijk is, behoeft er nooit over te dubben of hij nieuwe
schoenen zal kopen of een bandrecorder of twee groene
haringen in plaats van één of een echtbreuk.
Ja, als je rijk bent, is het leven licht en zorgeloos en pas écht
leuk.
Voor wie rijk is bestaat niet het woord INDIEN
en hij blijft in zijn bed tot een uur of tien.
Misschien zoudt u het anders wensen,
maar dit is de waarheid, lieve mensen:
je moet wel dwaas en blind erbij zijn,
wil je niet dolgraag stinkend rijk zijn.

De raaf
Edgar Allan Poe
(vertaling Gerard den Brabander)[*]

Op een nacht, toen ik mat en moede peinsde, piekerde en broedde
op het vele en onvermoede van een leer die ging teloor;
toen ik doezelig zat te knikken, deed er iets mij lichtelijk schrikken;
drong er in mijn dromerig nikken zacht een tikken tot mij door.
‘Zou dat een bezoeker wezen?’ mompelde ik mij zelve voor.
‘’t Kan niet anders, komt mij voor.’

Ik herinner mij die uren duidelijk; die december guur en
op het vloerkleed de figuren, stervend in de sintelgloor.
Vurig beidde ik de morgen, want geen boekdeel wilde borgen
de bevrijding uit mijn zorgen: zorg en smart om Eleonoor;
zorg en smart om 't stralend wezen bij de engelen, Eleonoor;
naamloos hier, ál de eeuwen door.

Somber, zijden, onbestendig rilde en ritselde 't lamlendig
purperen gordijn: ellendig huiverde het mijn leden door,
dat ik, tegen het gehamer van mijn hart, zei tot de kamer:
‘Een bezoeker, nóg eenzamer, dringt tot mijn alleen-zijn door;
een bezoeker, die verlaat is, dringt tot mijn alleen-zijn door.
Dat is alles wat ik hoor.’

* *Gerard den Brabander, uit wiens eigen poëzie wij al eens een keuze deden voor de rubriek Anthologie (zomer 1981), was ook een vruchtbaar poëzievertaler. Zijn knapste staaltje van technisch kunnen is de vertaling (1943) van Poe's beroemdste gedicht* The Raven. *De spelling is door de redactie herzien.*

En mijn ziel werd van halfslachtig aarzelend weer kalm en krachtig.
‘Heer,’ zei ik, ‘of dame, waarlijk, schenk mij daar vergiffenis voor,
want ik doezelde en ik knikte, toen gij zó zachtzinnig tikte,
dat mijn droombeeld nauwelijks schrikte, toen gij tikte om gehoor.
Zie mijn deur, zij zwenkt naar binnen. Laat U zien. Ik sta ervoor.’
Duisternis als nooit tevoor.

Diep in het duister voor mij glurend, stond ik daar verwonderd, turend,
twijfelend, durvend, dromen dromend als geen sterveling tevoor.
Maar de stilte wou niet breken en het duister zond geen teken
dan alleen 't eenzelvig spreken van mijn fluisterend ‘Eleonoor’.
En de echo bracht mij murmelend slechts dit ene ‘Eleonoor’.
Enkel dit kwam tot mij door.

In de kamer wederkerend; innerlijk door vuur verterend,
hoorde ik weldra weer het tikken, ietwat luider dan tevoor.
‘Of 't een Wie, dan wel een Wat is, niets is duidelijker dan dat is:
in het duister, dat een gat is, kom ik dit geheim op 't spoor;
als mijn hartslag kalm en mat is kom ik dit geheim op 't spoor:
't is de wind slechts, die ik hoor.’

Bliksemsnel een luik ontwerveld! Door de wind erin gewerveld,
stapte statig daar een raaf uit lang vervlogen eeuwen door.
Zelfs de lichtste buiging meed-ie; stom en zonder stilstaan schreed-ie;
met het air van lord of lady stapte hij de kamer door;
stapte hij naar 't beeld van Pallas en zat statig op diens oor;
zat en zweeg op Pallas' oor.

't Ebben vogelbeest verlokte, waar 't zo stram op Pallas stokte,
mijn verdriet door zijn decorum: aarzelend brak mijn glimlach door.
‘Kort van kuif en zwart van verve, zult gij, dunkt mij, moed niet derven,
raaf of spookbeeld, bij uw zwerven over 't nachtelijke spoor.
Zeg mij, lordschap, hoe uw naam luidt daar op Pluto's nachtelijk spoor.’
‘Nooit meer,’ kraste het in mijn oor.

Wonderlijk de redenatie van die vogel zonder gratie,
woorden sprekend zonder rede, die hij redeloos verloor.
Daarbij kwam de vraag gerezen: Was, als ik, één sterfelijk wezen
ooit gezegend als met deze vogel daar op Pallas' oor;
met zo'n beest als op het borstbeeld daar omhoog, op Pallas' oor?
‘Nooit meer,’ heette het, kwam mij voor.

Maar het beest, hoog en allenig daar op 't borstbeeld, sprak slechts 't enig
enige waaraan hij blijkbaar ziel en zaligheid verloor.
Verder star en stil gezwegen, - vlerk noch staartveer zag ik bewegen -
zat ik mopperend te overwegen hoeveel vrienden ik al verloor:
‘In de morgen vlucht en vliedt hij, als de dromen, die ik verloor.’
‘Nooit meer,’ kwam de raaf mij voor.

Bevend - door de bruusk gesproken woorden werd de sfeer verbroken -
dacht ik: Alles wat hij in heeft is het antwoord, dat ik hoor.
Vastgekoppeld aan een wezen, dat de klauw van ramp en vrezen
rond de keel voelt en 't verwezen lied tot dit refrein bevroor:
tot de lijkzang op zijn droombeeld tot dit triest refrein bevroor;
tot dit ‘nooit meer, nooit’ bevroor.

Maar, terwijl de raaf daar stokte en tot een glimlach mij verlokte,
sleepte ik mijn liefste zetel voor de buste en 't beest op 't oor.
In die zetel zat en zonk ik; in mijn diepst gepeins verdronk ik;
droom aan duister droombeeld klonk ik. Wat had deze vogel voor;
wat had deze barre vogel met zijn barse ‘Nooit meer’ voor,
dat daar kraste aan mijn gehoor?

Onder al die raadselen zwichtend; mij met geen syllabe richtend
tot het beest, welks blikken brandend drongen in mijn boezem door,
dacht en peinsde ik. Ondertussen liet het dwaze brein zich sussen
door het violette kussen onder lamplichts gloed en gloor.
Ach, wélk hoofd er ooit mocht rusten op 't fluweel in lamplichts gloor,
nooit meer dat van Eleonoor!

Dacht mij toen, de lucht werd tastbaar, of de hemel zelf te gast waar':
reuk en rijkdom; alles was daar: ruisend, rinkelend engelspaar!
‘Schelm!’ riep ik, ‘God zelf bekent je en de engelenschaar verwent je,
- zwelg en drink! - want deze zendt je rust, respijt om Eleonoor!
Zwelg en drink dus uit die beker en vergeet Eleonoor!’
‘Nooit meer,’ kraste het in mijn oor.

‘Stomme vogel, ondier, euvel; zwijgende profeet of duivel;
wie of wat, je bent uit Satan of een stormbewogen spoor;
eenzaam steeds, zonder versagen; scheppende in dit oord behagen;
in dit huis van spook en plagen, zeg 't mij, die dit land verkoor,
is er troost nog? zeg 't mij, smeek ik; zeg 't mij, die dit land verkoor!’
‘Nooit meer,’ kraste het in mijn oor.

‘Stomme vogel, ondier, euvel; zwijgende profeet of duivel!
Bij de hemelen daarboven; bij de God, die ik behoor,
zeg mij - ik heb zwaar geleden - zit er in 't onvindbaar Eden
niet een zalige en aanbeden maagd gevangen: Eleonoor?
Zit geen ijl en stralend wezen daar in 't Eden: Eleonoor?’
‘Nooit meer,’ kraste het in mijn oor.

‘Laat mijn woede niet ontsteken! Zij dit woord ons afscheidsteken!
Ding of demon, grijp de storm weer op je nachtelijke spoor!
Laat geen veer hier van je spreken, want je ziel gaf taal noch teken;
laat mij eenzaam, neergestreken duivel daar op Pallas' oor!
Neem je bek weer uit mijn boezem en je beeld van Pallas' oor!’
‘Nooit meer,’ kraste het in mijn oor.

En de raaf bewoog niet éven; zat daar stil en zonder leven
op het witte, witte borstbeeld daar omhoog, op Pallas' oor;
en zijn blik was opgenomen in een duivelachtig dromen;
en het licht goot met zijn stromen óók diens schaduw ver naar voor;
en mijn ziel zal van die schaduw nooit verlost zijn, de eeuwen door;
nooit verlost zijn, de eeuwen door!

Light Verse

T de Grote
W.H. Auden
(Vertaling Peter Verstegen)

Verwekt als andere kinderen stond
Hij bij zijn stam als T bekend;

Geen had nog van die naam gehoord,
Dus niemand huiverde ervoor.

Toen, op een dag (juist aangebroken),
Was 't ochtendrood gehuld in rook, en

Een in galop vluchtende horde
Riep: ‘Berg je! T komt ons vermoorden!’

Nog lange tijd was de naam T
Genoeg om er het vraagstuk mee

Te stellen (Wie kan het negeren?):
Kan dit, als God bestaat, passeren?

Voor een heel taalconglomeraat
Werd T een ander woord voor kwaad.

Zelfs de gespaarden, kwam T's naam
Ter sprake, kon je 'n kruis zien slaan.

Je zag wat hij had aangericht
Nog lang aan mensen hun gezicht.

Met een expressie van helaas erop,
En aan de steppen zonder gras erop.

(Deels heeft de grond zich nooit hersteld,
Wordt ons door reizigers gemeld.)

T The Great

Begot like other children, he
Was known among bis kin as T,

A name, like those we never hear of,
Which nobody yet walked in fear of.

One morning when the West awoke,
The rising sun was veiled in smoke,

And fugitives, their horse-hooves drumming,
Cried: - ‘Death is on you! T is coming!’

For a considerable season
The name T was sufficient reason

To raise the question (Who can drop it?):
‘If God exists, why can't He stop it?’,

A synonym in a whole armful
Of languages for what is harmful.

Those, even, who had borne no loss themselves,
If T was spoken of, would cross themselves,

And after he was dead, his traces
Were visible for years - in faces

That wore expressions of alas on them,
And plains without a blade of grass on them.

(Some regions, travellers avow.
Have not recovered even now.)

[Nederlands]

Toen 't land weer vrijer ademhaalde,
Bracht, uit het Noorden, de gestaalde

N het terug tot de werkelijkheid:
Leven met hoop is ijdelheid.

Nog voor zijn eeuwfeest viel te vieren,
Moest T zich elders inkwartieren,

Waar hij als boeman mocht fungeren
Voor duimzuigende jongeheren.

Na enig militair succes
Stierf N (werd opgevolgd door S)

En toen mocht hij T's werk opknappen,
T werd verzocht om op te stappen.

Ondanks zijn hoogst infame streken
Was 't mensdom op hem uitgekeken.

(Behalve 'n enkele specialist,
Maar in zo'n Faculteitsclub is 't

Geen mos dat je een boom opzet
Die gaat boven je buurmans pet.)

T heeft voor Clio afgedaan,
Toch stuit je soms nog op de naam.

Bijvoorbeeld in een cryptogram:
11 Verticaal: roert KLEINE TROM.

[Engels]

As earth was starting to breathe freely,
Out of the North, efficient, steely,

Reminding life that hope is vanity,
Came N to bring her back to sanity,

And T was pushed off to the nursery
Before his hundredth anniversary

To play the bogey-man that comes
To naughty boys who suck their thumbs.

After some military success
N died (to be replaced by S)

And took T's job as Kid Detective,

Leaving him wholly ineffective.

For all the harm, and it was quite a lot, he did,
The public could not care less what he did.

(Some scholar cares, we may presume,
But in a Senior Common Room

It is unpopular to throw about
Matten your colleagues do not know about.)

Though T cannot win Clio's cup again,
From time to time the name crops up again,

E.g., as a crossword anagram:
11 Down - A NUBILE TRAM

Twee gedichten
Simon Knepper

Poëtica

Zo'n triolet heeft vaak een reuzeleuk begin,
Maar die herhalingen zijn meestal overbodig.
Als voorbeeld noem ik u de allereerste zin:
‘Zo'n triolet heeft vaak een reuzeleuk begin’.
Daar zit wat in, maar was de repetitie nodig?
Welnee! De laatste regels zijn dat evenmin:
Zo'n triolet heeft vaak een reuzeleuk begin,
Maar die herhalingen zijn meestal overbodig.

Belijdenis

Er zat een dame langs de straat
Met roodbeschreide ogen,
Die zelfgemaakte verzen zong
Van schuld en onvermogen.

Zij droeg een zwarte nachtjapon
En labels aan haar oren,
Waarop met krijt geschreven stond:
‘Uit Zondigheid Geboren’.

Wanneer men echter stil bleef staan,
Door meegevoel bewogen,
Verklaarde zij met luide stem
Dat alles was gelogen.

Balladetten*
Paul Lemmens

Met grote blijdschap geven wij U kennis...
Een zoon... geheel compleet, gezond en vief
Zo vangt het aan, de PTT ontwaart je
Het leven sleept zich voort van brief tot brief

En later, bij gedonder, heisa, stennis
Met school, politie, of misplaatst tarief
Ontdek je 't telkens weer en zo aanvaard je:
Het leven sleept zich voort van brief tot brief

Maar soms ook blijkt hoe waardevol de pen is
Je schrijft: *ik haat je* of: *ik heb je lief*
Je drukt 'je eigen' uit en je verklaart je
Het leven sleept zich voort van brief tot brief

En pas als men weer slanker dan een den is
En oud en moe, dan komt het laatste kaartje
Het leven sleept zich voort van brief tot brief

Een felle blauwe lucht omspant de aarde
Het tintelt in je vingers en je oren
Je adem blijft in kleine wolkjes achter
De winters van mijn jeugd... ze zijn verloren

Een mand kadootjes van een hoog bejaarde
Het zelfde kind werd altijd weer geboren
En Vader Tijd was lang nog niet zo'n slachter
De winters van mijn jeugd... ze zijn verloren

* *Voorjaar 1983 verschijnt bij Uitg. Bert Bakker van Drs. P en Paul Lemmens de balladettenbundel* 'Dat lentebal'.

Voor stadsen heeft de winter weinig waarde
Geen grillig hardbevroren karresporen
Geen sneeuw, maar vieze smurrie, kleffer, zachter
De winters van mijn jeugd... ze zijn verloren

Toen ik mij onder stedelingen schaarde
Ontdekte ik als heimweevolle smachter
De winters van mijn jeugd... ze zijn verloren

& Drs. P

De vader van mijn moeder keerde weer
Van vreemde namen op de wereldkaart
Bepakt, gebruind, vermoeid (dat zag men wel)
En hoeveel goud was eigen haard niet waard!

't Gezin zat juist aan 't middagmaal terneer
Het kind sprong op. De ega sprak bedaard
‘Zo, ben je daar, Henri?’ (De tafelschel)
En hoeveel goud was eigen haard niet waard

‘François, nog een couvert hier voor mijnheer’
(Het feit is al geruime tijd verjaard
Ik heb 't gehoord zoals ik het vertel)
En hoeveel goud was eigen haard niet waard?

Hij was beroemd, bekwaam, een man van eer
Zij dirigeerde 't huiselijk bestel
En hoe! Veel goud was eigen haard niet waard

Gedichten
Dorothy Parker
(Vertaling Peter Bergsma, René Kurpershoek en Peter Verstegen)[*]

Bohème

Schrijvers en dichters en lui aan 't toneel,
Die weten van niks en die weten nooit veel,
Beeldhouwers, zangers, en meer van die klieren,
Ze praten alleen over wat ze versieren.
Dramaturgen en dichters en dergelijk geks,
Waar ze ook mee beginnen, het eindigt met seks.
Dagboekaniers, recensenten e.d.,
Ze zeggen nooit iets en ze zeggen nooit nee.
't Is met dat Artiestenvolk altijd gezeur,
O God, doet u mij maar een assuradeur.

(B)

Bohemia

Authors and actors and artists and such
Never know nothing, and never know much.
Sculptors and singers and those of their kidney
Tell their affairs from Seattle to Sydney.
Playwrights and poets and such horses' necks
Start off from anywhere, end up at sex.
Diarists, critics, and similar roe
Never say nothing, and never say no.
People Who Do Things exceed my endurance;
God, for a man that solicits insurance!

Een heel kort lied

Ooit liet mij een man, ik was pril en echt,
In m'n eigen sop gaarkoken -
Eerst had hij, en dat was heel slecht,
Mijn broze hart gebroken.

Liefde is doem en ongeluk,
Daar moet je je voor bergen.
Ooit brak ik 't hart van een ander stuk,
En dat was nog veel erger.

(V)

* *Dorothy Parker (1893-1967), beroemd om haar esprit en sarcasme, was lange tijd toonaangevend in de intellectuele beau monde van Amerika. Haar poëzie is, in tegenstelling tot haar verhalen, nauwelijks in het Nederlands vertaald.*

A Very Short Song

Once, when I was young and true
  Someone left me sad-
Broke my brittle heart in two;
  And that is very bad.

Love is for unlucky folk,
  Love is but a curse.
Once there was a heart I broke;
  And that, I think. is worse.

Vaarwel

Ga, schat, maar naar die andere vrouw,
Maak je om mij geen zorgen.
Zolang ik gisteren maar hou,
Mag jij je vervloekte morgen!

(V)

Godspeed

Oh, seek, my love, your newer way;
  I'll not be left in sorrow.
So long as I have yesterday.
  Go take your damned tomorrow!

Frustratie

Had ik zo'n glimmend zwart pistool,
Wat had ik dan een dolle jool,
Dan joeg ik kogels door de breinen
Van wie mij enge mensen schijnen.

Of als ik zenuwgas bezat,
Dan was ik al heel vroeg op pad.
Er zouden tal van mensen aangaan,
Gewoon omdat ze mij niet aanstaan.

Maar ik heb niets om mee te doden,
Het Lot heeft ons die lol verboden,
Zodat nog steeds levend en wel zijn
Die lang reeds moesten in de hel zijn

(V)

Frustration

If I had a shiny gun,
I could have a world of fun
Speeding bullets through the brains
Of the folk who give me pains;

Or had I some poison gas,
I could make the moments pass
Bumping off a number of
People whom I do not love.

But I have no lethal weapon-
Thus does Fate our pleasure step on!
So they still are quick and well
Who should be, by rights, in heil.

Gedachte voor een zonnige ochtend

Ik voel nooit wroeging, voel nooit leed,
Als ik wel eens een worm vertreed.
‘Bedenk, kleine,’ pleeg ik te spreken,
‘Eens zal jouw volk zich op mij wreken.’

(V)

Thought for a sunshiny morning

It costs me never a stab nor squirm
To tread by chance upon a worm.

‘Aha, my little dear,’ I say,
‘Your clan will pay me back one day.’

Nieuwsbericht

Wat mannen niet willen,
Zijn meiden die brillen.

News item

Men seldom make passes
At girls who wear glasses.

(B)

Résumé

Een scheermes bezeert je;
Rivieren zijn koud;
Zoutzuur verteert je;
Van pillen word je benauwd.
Een pistool is onwettig;
Een strop is niet safe;
Gas ruikt zo onprettig;
Mens, wees blij dat je leeft.

(K)

Résumé

Razors pain you;
Rivers are damp;
Acids stain you;
And drugs cause cramp.
Guns aren't lawful;
Nooses give;
Gas smells awful;
You might as well live.

Drie sonnetten
Kees Stip

De zomers

Klaprozen, korenbloemen, barstensvolle
goudgele aren streelden ons gezicht.
Groengouden vliegen zoemden een gedicht.
Rood liet het ooft zijn appelwangen bollen.

Zomernachtdonker is gesmolten licht.
Niet bang zijn voor kabouters en voor trollen.
Ze komen 's nachts het grasveld voor je rollen.
Alleen een dom kind houdt zijn ogen dicht.

Zullen we dit soort zomers nooit meer zien?
Is dan voorgoed het paradijs verloren
omdat wij aan de wereld toebehoren?
Huil niet, huil niet, de hemel zal misschien
een zolder in een huis zijn zonder zorgen.
Daar hebben ze die zomers opgeborgen.

De kersenpluk

De ladder stijgt omhoog in het azuur
en gaat meteen in groen en rood verloren.
Meikersen in de mond en aan de oren,
en in de emmer, pluk maar, pluk het uur

en pluk de dag waarop je van tevoren
de zon hebt zien verrijzen en rood vuur
uitgieten op het groen van de natuur
waartoe je nu ook zelf schijnt te behoren.

Het eten is de volgende etappe.
Durf ik wel dit kersrode kersenpaar
onder dat zwarte springerige haar
brutaalweg van haar oortjes af te happen?
Geduld, geduld, het lieve leven roept.
Mijn laatste oortje is nog niet versnoept.

Het geluk

Vogel van het geluk, op gouden zwingen
betover je me met je zoet gefluit.
Als een vuurvogel dans je voor me uit,
een dans die ik voortdurend moet ontspringen.

Er zijn er die proberen je te dwingen
of je te kopen voor een dikke duit:
geen menselijke vanger vangt als buit
een vogel die zo goddelijk kan zingen.

Als je die vogel nooit te pakken krijgt
dan niet berusten, altijd blijven snakken,
niet neerzitten bij niet te kunnen pakken.
Straks denk je oud en nog niet uitgehijgd:
Geluk, geluk, dat waren alle dagen
dat ik op het geluk heb mogen jagen.

In extremis
John Updike
(Vertaling Peter Verstegen)

Laatst keek ik weer eens naar mijn tenen,
'k Had ze in maanden niet gezien
En dacht: ze zijn toch niet verdwenen -
Vroeger was ik hun beste vriend.

Hecht was de band die ons verbond:
Zij leerden mij tellen tot tien,
En wou ik wie het grootst was zien,
Dan stopte ik ze in mijn mond.

Ik had ze meer lief dan mijn hart,
Tonsillen, ellebogen, oren.
Maar naargelang ik ouder werd,
Zijn we elkaar uit 't oog verloren.

J'accuse! zegt elk nu, knobbelig en bleek,
Zodat ik ze snel in mijn schoenen steek.

In Extremis

I saw my toes the other day.
I hadn't looked at them for months.
Indeed, they might have passed away.
And yet they were my best friends once.

When I was small, I knew them well.
I counted on them up to ten
And put them in my mouth to tell
The larger from the lesser. Then

I loved them better than my ears,
My elbows, adenoids, and heart.
But with the swelling of the years
We drifted, toes and I, apart.

Now, gnarled and pale, each said, *j'accuse!* -
I bid them quickly in my shoes.

De minnaar spreekt
Rien Vroegindeweij

Vanavond uit eten bij de B's
(ze waren bijna uit elkaar);
geen wild gebraad als vorig jaar,
maar vegetarisch: bij het zee-

wier komen wel de A's ter sprake
en volgt de rest van het alfabet:
T gaat met O en F met U naar bed.
Zeg, hoe vind je die tofu smaken?

't Komt uit Gods eigen haute cuisine,
het maakt als vlees niet agressief
(we waren bijna uit elkaar, hè lief?)

en 't zit barstensvol met vitaminen.
O vrouw B. Hoe heerlijk uw diners!
Maar 'k geef de voorkeur aan uw vlees.

Ode aan de diepvrieskip
Leo van der Zalm

Jij!!!
Koelste onder het
pluimveegewas.

Hardste
onder de weekbenigen.

Kaalste
onder de geplukten.

Met je kop verlost
van al het lijden der wereld
je poten ontdaan
van al het gewicht.

Met liefde
zijn je hart en je lever
en het paar van je nieren
opnieuw opgeborgen
in je binnenste.

Kip van staal
die de eeuwen doet duren
in een bruidsgewaad
van het zuiverste wit
kristallijnen!!!

Als mijn adem je beroert
ontdooi je
en in de warme omhelzing van tanden
vermeng je je vlees
met het mijne.

Tekeningen

Peter Vos

LUCHTJUWEEL
VOOR PREALPHABETEN
IN HET DONKER ONDER
BESTERDE ZOLDE
RING
TE MORUM MCMLXXXII

Rondeeltorso; met neus in 't koren.

Rondeelsprong; met enige moeite te leven.

Rondeelstand; over de wereld en de fortuin.

Ballade; over 't verborgene denk ik of over 't weer.

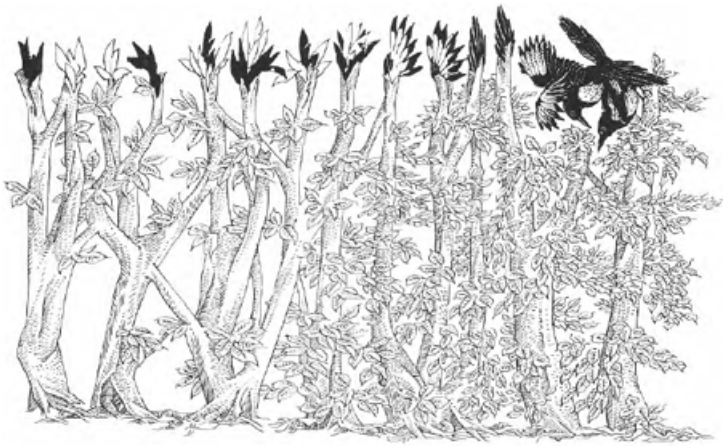

Shakespeariaans sonnet; woud met zwart - witte liefde.

Vertaald proza

De decaan en diens december

Saul Bellow[*]

(Vertaling Sjaak Commandeur en Rien Verhoef)

Corde, die in Amerika het leven leidde van een manager - was een campusdecaan tenslotte niet een soort manager? - bevond zich zo'n tien à elfduizend kilometer van zijn thuisbasis, in Boekarest, in de winter, opgesloten in een ouderwets appartement. Hier was iedereen aardig - familie en vrienden, hartelijke mensen - hij was erg op hen gesteld, voor hem waren ze 'het oude Europa'. Maar ze hadden hun eigen intens bedrijf. Dit was geen gewoon bezoek. De moeder van zijn vrouw lag op sterven. Corde was meegekomen om steun te bieden. Maar hij kon weinig doen voor Minna. Er was het taalprobleem. Men sprak weinig Frans, nog minder Engels. Dus sleet Corde, de decaan, zijn dagen in Minna's oude kamertje, nam slokjes sterke pruimenbrandewijn, bladerde in oude boeken en staarde uit het raam naar door de aardbeving beschadigde gebouwen, winterse luchten, grijze duiven, geknotte bomen, vervuilde oranjig roestige onder bovenleidingen sissende trams.

Cordes schoonmoeder, die eerst een hartaanval had gehad en daarna een beroerte, lag in het ziekenhuis. Alleen het partij ziekenhuis had de apparaten om haar in leven te houden, maar de regels waren er stringent. Ze lag op intensive care en mocht geen bezoek hebben. Corde en Minna hadden een dag en een nacht gevlogen om bij haar te zijn maar hadden haar in vijf dagen pas tweemaal gezien - de eerste keer dank zij speciale dispensatie, de tweede zonder officiële toestemming. De hoogste man van het ziekenhuis, een kolonel bij de geheime politie, was diep beledigd dat zijn regels overtreden waren. Hij was een geharde bureaucraat. Het personeel was doodsbang voor hem. Minna en haar tante Gigi besloten uiteindelijk (Corde nam deel aan hun gesprekken) dat het beleefd zou zijn te vragen om een afspraak. 'Laten we kijken

* De decaan en diens december, *Saul Bellows jongste roman, verschijnt voorjaar 1983 bij Uitgeverij Agathon, die ons het eerste hoofdstuk welwillend ter voorpublikatie afstond.*

of er met hem te praten valt.'

Aan de telefoon had de kolonel gezegd: 'U kunt komen.'

Minna nam toen ze naar hem toe ging haar man mee - misschien dat de aanwezigheid van een Amerikaan, een decaan uit Chicago, niet echt op leeftijd maar wel ertegenaan, de woede van de kolonel zou temperen. Dat was niet het geval. De kolonel was een schrale, strak geüniformeerde man met holle slapen, een man als een gevlochten zweep. Hij was duideljk niet van plan enige inschikkelijkheid te betonen. Een instelling moet zich aan haar regels houden. Corde deed ook een duit in het zakje; hij bracht naar voren dat hij zelf een bestuursfunctie had - hij had jarenlang in Parijs bij de *Herald* gewerkt, dus zijn Frans was heel behoorlijk. Beleefd liet de kolonel hem zijn zegje doen; donker, droog luisterde hij toe, zijn mond samengeklemd. Hij aanhoorde, duldde, die bestuursvergelijking, met verachting. Hij gaf geen antwoord, en toen de decaan was uitgepraat wendde hij zich weer tot Minna.

Er had zich een onregelmatigheid voorgedaan. Onder geen beding kon de leiding dat dulden. Minna deed er in opperste verontwaardiging het zwijgen toe. Wat moest ze anders? Hier had alleen de kolonel het recht verontwaardigd te zijn. Hoe hoog hij de zaak opnam - en hij veroorloofde het zich haar zeer hoog op te nemen - werd qua uitdrukking slechts gecamoufleerd door de diepte van zijn stem. Hoe scherp kon een bas klinken? Corde had zelf een diepe stem, dieper dan die van de kolonel, vibrerender. Tegenover de gespannenheid van de kolonel stelde Corde een zekere neiging tot losheid. Het weinige haar van de kolonel lag strak en glad achterover, een militaire dracht; Cordes kaalheid was minder systematisch: een brede baai, wanordelijke haargroei op het achterhoofd. Vanuit dit aldus vergrote gezicht werd het gesprek gevolgd door de bruine oogopslag van een gecompliceerd bewustzijn met een afwezige, vermoedelijk dromerige instelling. Je kon van een communistisch kolonel bij de geheime politie niet verwachten dat hij zo iemand serieus nam. Hij was maar een Amerikaan, een studentendecaan ergens uit het midden van het land. Van de twee bezoekers was Minna verreweg de meest voorname. Deze mooie vrouw was, zoals de kolonel ongetwijfeld wist, professor in de sterrenkunde, had een internationale reputatie. Een 'harde' wetenschapper. Het was belangrijk voor de kolonel om te doen blijken dat dergelijke overwegingen voor hem geen rol speelden. Het terrein waarop hij zich bewoog was even hard als het hare. Harder.

Minna sprak geëmotioneerd over haar moeder. Ze was enig kind. Het gehoor dat de kolonel haar verleende was alleszins correct. Een dochter die dat hele eind had gereisd; een half verlamde moeder op intensive care. Zonder de taal te kennen kon Corde dit alles moeiteloos volgen, en hij interpreteerde het standpunt van de kolonel: in een ziekenhuis had je stervende mensen, vanzelfsprekend. Vanwege de speciale omstandigheden was er voor de *doamna* en haar man een uitzondering gemaakt bij hun aankomst. Maar er had een tweede bezoek plaatsgevonden (hier weer die verbolgen nadruk), zonder toestemming.

Minna vertaalde een en ander voor haar man in bondige terzijdes. Het was niet echt nodig. Hij zat er losjes bij in een gekreukte wollen broek en een sportjasje, het toonbeeld van de detonerende Amerikaan - in alle omstandigheden detonerend, niet bij machte de lessen te leren van de twintigste eeuw; ontzien, of versmaad, door de krachten van de geschiedenis of het noodlot of welke naam een Europeaan daar ook aan geven wilde. Corde was zich hiervan alleszins bewust.

Hij knikte, zijn bruine, licht puilende ogen in saamhorig contact met de gespikkelde activiteit van de in heel het ziekenhuis identiek gespikkelde vloer. De directeurskamer was hoog, maar niet veel ruimer dan een forse kast - een garderobekast thuis. Ook het bureau was klein. Niets was er groot, behalve het gezag van de kolonel. De armatuur was erg hoog opgehangen, ver verwijderd. Zoals overal in Boekarest was de verlichting hier ontoereikend. Ze hadden een tekort aan energie in Roemenië - er was iets met abnormaal geringe regenval en een lage waterstand in de stuwmeren. Allicht, geef de natuur de schuld. Het decemberbruin zette in rond drieën 's middags. Tegen vieren was het afgedaald langs het stuc van oude muren, het grijs van communistische woonblokken: bruine duisternis nam bezit van de trottoirs, en steeg dan verdikt weer op van de trottoirs en isoleerde de straatlantarens. Deze waren zwak geel in de onzuivere zwaarmoedige winterlozing. Luchtleed, noemde Corde dit. In het eindstadium van de schemering leek een bruin bezinksel de lantarens te omsluiten. Dan volgde er een asgrauw stervensmoment. De avond viel. De avond was hier erg moeilijk, vond Albert Corde. Onderuitgezakt zat hij in zijn stoel, zijn brede hoofd hing zwaar neer en zocht de steun die het van zijn stam niet kon krijgen. Dit bracht zijn sombere ogen des te sterker naar voren, de doorlopende

wenkbrauwen, de brug van zijn scheefstaande bril. Het was zijn vrouw met haar fraaie rug, haar hals, haar knappe uiterlijk, die de positieve indruk maakte. Maar dat betekende niets voor deze zweep van een kolonel. Misschien bracht het hem alleen maar in herinnering dat deze voorname dame twintig jaar eerder was overgelopen, toen ze mocht gaan studeren in het Westen, dat ze hier alleen maar was omdat haar moeder op sterven lag, in gezelschap en onder bescherming van haar man, die decaan uit de V.S.; geland zonder visum, afgehaald door een Amerikaanse functionaris (dit duidde op een zekere mate van invloed). Uiteraard had de kolonel al deze informatie. En Minna stond niet sterk; ze had nooit formeel afstand gedaan van haar Roemeens staatsburgerschap. Als het dat wilde kon het regime het haar lastig maken.

Valeria, de oude vrouw, was op dit moment geen partijlid, was dat al niet meer sinds ze, als minister van volksgezondheid, in ongenade was gevallen. Dat was dertig jaar geleden gebeurd. Ze was toen openlijk veroordeeld door pers en radio, uitgestoten, bedreigd met gevangenisstraf en ook met de dood. Eer hij de kans kreeg voor te komen, werd een collega van haar die bij dezelfde omwenteling ten val kwam in zijn cel het hoofd afgehakt. Deze oude activist, die Antonescu en ook de nazi's had overleefd, werd afgeslacht met een bijl of een hakmes. Dr. Valeria kwam er op de een of andere manier heelhuids af. Dr. Valeria had nota bene zelf dit ziekenhuis, het partijziekenhuis, opgericht. Drie weken tevoren, toen ze waarschijnlijk een ziekte voelde opkomen (Corde zag er de voorbode in van de doodskramp, het laatste voorteken; ieder van ons op zijn persoonlijke wijze in contact met zijn eigen organen en hun ziektesignalen), was ze begonnen oude kennissen af te lopen, de hele dag, zei Gigi, met bus en tram bezoeken afleggend om zichzelf opgenomen te krijgen. Aan het eind van de jaren vijftig was ze gerehabiliteerd en weer in het genot van haar pensioen gesteld, en ze had stille privé-connecties onder oudgedienden van de ambtenarij.

Zodoende lag ze nu aan beademingsapparaat, scanner en monitor gekoppeld. Door de beroerte was het ademcentrum uitgeschakeld, de linkerkant van haar lichaam was verlamd. Ze kon niet praten, kon haar ogen niet openen. Horen kon ze echter nog wel, en ze kon de vingers van haar rechterhand bewegen. Kriskras over haar hele gezicht liepen stroken pleister, als op de Britse vlag.

Of als tegen de ruiten in steden die gebombardeerd worden. Corde, lange tijd journalist voor hij decaan werd, kende die oorlogsbeelden - zandzakken, afgeplakte ramen. Maar had het kriskraspatroon nog nooit gezien op een gezicht als het hare; het was er te teer voor. Maar ja, de volgende stap, een tracheotomie, was nog erger. Hij had ervaring. Hij kende het verloop.

Voor je bij Valeria mocht moest je een steriel schort aantrekken en enorme, stugge sloffen. Daarnaast een operatiepetje en een masker. Valeria begreep dat haar dochter gekomen was, en haar ogen bewogen onder hun leden. Minna was er. Beschermd nog wel door haar man - bewijs te meer van zijn betrouwbaarheid. Toen Corde haar aansprak, reageerde ze door in zijn vingers te knijpen. Haar schoonzoon bemerkte toen voor het eerst een vergroeiing in een van haar knokkels. Was die ooit gebroken, had ze artritis? De plek was verkleurd. Hij had haar haar nooit eerder los gezien, alleen maar opgestoken en met speldjes. Hij had nooit gedacht dat dat fijne witte haar zo lang was. Dan was er haar grote buik. Met daaronder haar dunne benen. Ook dat was een pijnlijk gezicht. Het raakte hem allemaal diep - sterker, het wekte zijn drift; sterker, het maakte hem razend, drong hem woeste fantasieën op. Hij wilde huilen, zoals zijn vrouw deed. De tranen kwamen weliswaar, maar ook een gretige gewelddadigheid, een soort maak-hier-een-eind-aan-extase waarin medelijden vermengd was met vernietigingsdrang. Iets in hem was een monster. Wat kon het anders zijn?

Deze reacties waren ten dele het gevolg van oververmoeidheid. Dat moest wel. Het was een lange reis geweest. Hij was bekaf, uitgedroogd. Zijn darmen stonden onder spanning. Het voelde aan alsof hij van achteren zat dichtgestopt. De bloedtoevoer naar zijn gezicht en hoofdhuid leek onvoldoende. En er kwam een soort demonische opwinding boven, waarvoor geen oplossing mogelijk leek. Als boze krachten, bezeten, vals en onstuitbaar. Tegelijkertijd waren zijn tranen voor de oude vrouw er niet minder oprecht om. Hij kon op dat moment niets onderdrukken, niets dwingen. Even hulpeloos tegenover het goede als tegenover het slechte. Over het elektronische scherm van de monitor kronkelden en wervelden symbolen en cijfers, hij hoorde een zwak gekras en getik.

Toen het onderhoud ten einde liep trok de kolonel een afstandelijk, bedachtzaam gezicht - sluw, het mes ronddraaiend - en zei dat indien Valeria werd weggehaald van de afdeling intensive care

Minna zo vaak mocht komen als ze wilde. Als ze werd losgekoppeld van de apparaten zou de oude vrouw binnen een kwartier dood zijn. Dat zei hij er natuurlijk niet bij. Maar aan u de keus, mevrouw. Dit was 's mans soort humor. Te debiteren met het mes op de keel.

Dat deel van het gesprek was Corde ontgaan. Minna had het hem verteld. ‘Mijn thuiskomst,’ zei ze toen ze na afloop van het onderhoud over het betonnen pad naar de parkeerplaats liepen.

‘Alsof ze een plastic zak over je hoofd binden en je dan zeggen diep in te ademen.’

‘Ik kan hem wel vermoorden.’ Dat kon ze misschien inderdaad wel, te oordelen naar haar gelaatsuitdrukking - grote ogen, naar binnen geklemde lippen. ‘Wat moet ik nu, Albert? Ze rekent natuurlijk op ons, ligt te wachten.’

Petrescu reed hen naar huis in zijn Russische mini, zo'n degelijke, vreugdeloze satellietlandauto.

Mihai Petrescu was *chef de cabinet* geweest onder Minna's vader en later onder Valeria toen ze haar overleden man opvolgde op het ministerie. Hij had een enge band met de familie. Hij was zelf geen arts en zal de partij waakhond wel geweest zijn. Veel kan hij niet te melden hebben gehad. Dr. Raresh was naïef ideologisch geweest, een christen en een moreel denkend communist die God om hulp bad voor hij een patiënt de schedel lichtte. Hij, 's lands eerste neurochirurg, opgeleid in Boston door de vermaarde Cushing, was te emotioneel, te goed, te zeer de beginselvaste geneesheer om een communistisch functionaris te zijn. Minna zei dat ze maar niet kon begrijpen hoe hij zich zo volledig had kunnen laten inpakken. In de jaren dertig had hij de dingen die hij in de wereldpers las over de Grote Terreur, Stalins werkkampen, de communisten in Spanje, het pact met Hitler, weggewuifd als bourgeoispropaganda. Toen de Russische troepen Boekarest bereikten ging hij in zijn enthousiasme de straat op met rozen voor de soldaten. Binnen een week hadden ze hem het horloge van zijn pols genomen, hem uit zijn kleine Mercedes gezet en waren ermee weggereden. Maar hij klaagde niet. Hij verhuisde niet zoals andere ministers naar een villa. Zijn collega's ergerden zich hieraan. Zijn soberheid liep te zeer in het oog. Voor hij stierf was de regering al tot de slotsom gekomen dat de man niet goed wijs was en had zij hem weggepromoveerd. Hij werd benoemd tot ambassadeur in de V.S. Ze wilden van hem af omdat hij zijn stem verhief tegen de

verdwijning van de ene medische vriend na de andere. Hij is nooit naar Washington gegaan. Hij leefde nog maar een jaar.

Toen hij stierf kreeg Valeria het ministerie aangeboden. Waarschijnlijk dacht ze dat het gevaarlijk zou kunnen zijn om te weigeren. Minna was toen een klein meisje. Petrescu bleef aan als *chef de cabinet*. Tweede rang KGB, daar had Corde hem zitten. Mihai leek de officiële connectie te hebben omgebogen tot huisvriendschap. Hij zei tegen Corde toen ze samen een schnapps dronken: *Elle a été une mère, une consolatricepour moi*. En voor anderen, bij bosjes. Valeria was een matriarch. Corde was zich daarvan terdege bewust.

Maar soms bleef Petrescu jaren weg. Voor Valeria's beroerte was hij al in geen maanden meer gezien. En zelfs nu was zijn verdwijnen en herverschijnen onvoorspelbaar. Petrescu was een gedrongen man met kleine oogjes; zijn gleufhoed werd niet gehinderd door haar zodat het pluis van zijn hoedrand zich in het alonthullend daglicht vermengde met de donsgroei op zijn oren. In elk gesprek over Valeria vertoonden zijn zinnen de neiging omhoog te kruipen, de toonhoogte van zijn stem klom op tot waar hij haar kon brengen, en dan was er een steile val, een emotionele barst. Waar het Valeria betrof was hij dramatisch fervent. Als hij nauwkeurig naar zijn gezicht keek schatte Corde dat evengoed iets van driekwart van zijn huidplooien de plooien waren van een bikkelhard type, een man die je zonder moeite met zijn vuist op tafel zag slaan tijdens een ondervraging, iemand die misschien in staat was een trekker over te halen. Ook buiten de romans van Raymond Chandler kwam je harde types tegen. Alle mogelijke mensen zijn hard. Maar tegenover de vrouwen was Petrescu fantastisch, hij gedroeg zich galant, of anders met zalvende tact, hij sprong overeind, verschoof stoelen en wist niet hoe snel hij achter het stuur van zijn sovjetauto vandaan moest komen om de portieren open te houden. Vandaag stond hij hen, eenmaal boven, terzijde met advies, telefoontjes, vrijwillig aangeboden hulp en gemompelde woorden, zo zijdezacht tegenover Minna en Tanti Gigi als zijn lange vlezige oorlellen zijdezacht waren. Zijn onderlip was vervuld van een fervent verlangen dienstbaar te zijn. Voor hij verdween - want weldra verdween hij - speelde hij een hoofdrol in de emotionele compositie die Valeria's laatste dagen tot thema had. Het einde van de grote Valeria. Want groot was ze - tot die slotsom kwam Corde uiteindelijk.

Het appartement werd gezamenlijk bewoond door Valeria en

Tanti Gigi. Corde en Minna logeerden er. Bezoekende neven en nichten moesten naar een hotel. Maar krachtens de speciale bloedverwantschapsvoorschriften mochten de Cordes bij Gigi intrekken. Tanti Gigi, die min of meer invalide was, dreef het huishouden met hysterische efficiëntie. Ze leek het allemaal klaar te spelen in peignoir en op pantoffels en vanuit haar bed. Toen hij de problemen van de stad beter kende - de rijen die zich 's ochtends vroeg vormden, de oude vrouwen die met boodschappentassen van zeildoek de hele dag stonden te wachten - kon Corde Gigi's virtuositeit op haar juiste waarde schatten. De woning werd al even terughoudend verwarmd als zij onderverlicht was. De radiatoren werden koud na het ontbijt. De waterleiding werd 's ochtends om acht uur afgesloten en pas aan het eind van de middag begonnen de kranen weer te lopen. Het bad had geen afsluiter. Je spoelde het toilet door met emmers water. Corde was er de man niet naar om comfort te verlangen. Hij observeerde dit alles alleen maar - een hongerig observator. De voorkamer, eens de wachtkamer van de hersenchirurg, was gemeubileerd met overjarige, corpulente, zwaar opgevulde stoelen van kaal, schilferend leer. Er stonden opengewerkte koperen lampen die eruitzagen als minaretten. Het was allemaal kwaliteitswerk uit de bourgeoisperiode. De biedermeierkasten waren in de jaren twintig door jonge revolutionairen waarschijnlijk met verachting bezien, maar op hun oude dag klampten ze zich aan deze dingen vast als overblijfselen van vroeger geluk. Heel vreemd, dacht Corde, hoeveel gevoel er werd gelegd in deze banken, het oude oranje brokaat, de met parelmoer ingelegde lijsten; en de snuisterijen en dunne tapijten, de foto's in hun vergulde lijsten, lijvige Larousse-uitgaven, verouderde medische boeken in het Duits en het Engels. Na haar val en het verlies van haar pensioen, tijdens de periode van verguizing, had Valeria het beste zilver en porselein van de hand gedaan. Het laatste baccarat was aan gruzelementen gegaan bij de jongste aardbeving. Terwijl ze op de grond lagen had Tanti Gigi het op de vloer stuiterend kristal tinkelend tot gruis horen verpulveren, zei ze. De overblijvende spullen waren niet van vreselijk veel waarde, maar het was duidelijk dat ze geheiligd waren - het waren de oude familiestukken: de werktafel van Dr. Raresh, Minna's bed, de foto's in haar kamer, zelfs haar collegedictaten.

Altijd nog veel liever dit oude appartement - het was een Balkanversie van de Haussmann-stijl - dan het Intercontinental

Hotel en het Plaza Athénée met hun totalitair-luxueuze comfort en alle soesa van de geheime politie - *securitate*: apparaatjes achter de overgordijnen, in het geïsoleerde duister draaiende banden. Maar ook in de woning werd je afgeluisterd, waarschijnlijk met de nieuwste Amerikaanse apparatuur. Je kon het zo gek niet bedenken of fabricerend Amerika verkocht het. En anders de Fransen, Japanners of Italianen wel. Dus als je iets vertrouwelijks te zeggen had ging je naar buiten, en ook op straat stootte Minna je dan nog aan om je aandacht te vestigen op bepaalde mannen die maar wat rondhingen, langzaam voortliepen of stonden te praten. ‘Ja, je pikt ze er zo uit,’ zei Corde. De dikke conciërge, Ioanna, was voortdurend in gesprek met deze rondhangers. Ze bracht verslag aan hen uit. Maar ze was ook een vriendin van de familie. Zo ging dat. Valeria en Tanti Gigi hadden hem een en ander meer dan eens uitgelegd.

Corde kende het oude tweetal heel goed. Valeria was in Amerika geweest, en Minna en hij hadden hen beiden vaak opgezocht in het buitenland. Als ze in aanmerking kwamen voor een visum vlogen de oude zusters naar Parijs, Frankfurt, Londen. Uiteraard moest iemand ze over laten komen - geen dollars, geen paspoort - en ze verlieten het land zonder een cent, niet eens geld voor een taxi. De afgelopen lente nog had Valeria zich bij Corde en Minna gevoegd in Engeland.

Valeria bestudeerde mensen zorgvuldig maar besefte misschien niet welke grote plaats zij innam in Cordes hart. Hoe zou ze dat ook kunnen? De slungelige decaan met zijn diepe stem zat altijd met zijn benen recht voor zich uit en zijn nek achterover tegen de rugleuning van zijn stoel als een verslaggever die bezig is met een verhaal en geduldig de tijd doodt in een wachtkamer. De nonchalante manier waarop hij je aankeek, de vooruitspringende bruine ogen, die in dromen verzonken blik, dat was waarschijnlijk de bron van zijn reputatie als versierder, als veroveraar. Minna en Valeria waren voor hem gewaarschuwd. Erotische instabiliteit, rokkenjager ij, luidde de aanklacht. Gemeten naar de maatstaven van volstrekte achtenswaardigheid was Corde geen goede partij geweest. ‘Het is waar dat hij al eens getrouwd is geweest, maar dat ben ik ook,’ zei Minna tegen haar moeder. Valeria's invloed was groot, maar in dit geval besliste Minna zelf. Het was een deugdelijke beslissing. Er was geen sprake van instabiliteit. Corde bleek volkomen bonafide te zijn. Na enkele jaren van observatie

gaf Valeria hem haar fiat. Ze zei tegen haar dochter: ‘Je had groot gelijk wat Albert betreft.’ Ze was tenslotte bepaald geen provinciale Balkandame. Ze had zich verdiept in Freud, in Ferenczi, ze was psychiater - Corde nam haar die psychiatrie niet kwalijk; misschien was psychiatrie op de Balkan wel iets heel anders. Hij was in geen geval verknipt genoeg om uitgewerkt te worden tot ziektegeschiedenis.

Dus daar zaten ze dan, in Minna's oude kamer. Het was nog steeds een schoolmeisjeskamertje. Valeria had het zo gelaten. Schoolboeken, diploma's, groepsfoto's, het was er allemaal nog. Dit was duidelijk Valeria's lievelingsvertrek, waar ze las, naaide, brieven schreef. Corde was nieuwsgierig naar de boeken waarmee de planken waren afgeladen. Er waren veel Engelse en Franse bij. Hij stuitte op een oude Oscar Wilde-omnibus, uitgegeven door een Brits leesgenootschap in rood karton maar nu verbleekt tot druilerig roze, en zocht enkele van de gedichten op die hij in zijn jeugd uit zijn hoofd had geleerd, melodramatische verzen als ‘The Harlot's House,’ de prostituée-pop en de mechanische minnaar, de schandalen der Griekse liefde, de doodsschrik van jongemannen die het op school zo goed gedaan hadden maar in Londen naast hun levenloze maîtresse wakker werden met bloed en wijn aan hun handen. Waarom hadden ze hen vermoord? Daartoe drijft de liefde je nu. Een onbevredigende veronderstelling. Corde was vooral op zoek naar de regels over de rode hel waarheen iemands blinde ziel kan dwalen. Hij vond de passage, vond haar vermakelijk - de onder de voeten wegwentelende aarde, en de lusteloze zonnebloemen - maar niet voor lang. Hij legde het niet-zo-vermakelijke boek neer. Hij vond de straat boeiender.

Men was nog steeds bezig de aardbevingsschade te herstellen. Een machine, een rijdende kraan, werkte een voor een de huizen af. Twee mannen stonden in de grote bak en werkten scheuren in het stuc weg, rondom de open balkons. Vrouwen met hoofddoeken om gaven in de ochtend hun matten ervan langs. Van alle kanten klonk het slagwerk van mattekloppers. Geef ze van katoen! Het stof dreef weg in het zonlicht. Een hond blafte, jankte dan alsof hij er ook van langs kreeg, en blafte nogmaals. Het blaffen van de hond, het protest van een hond tegen de beperkingen in zijn belevingswereld (in godsnaam, zet het heelal wat verder open!) - zo voelde Corde het, ingesloten als hij was. Hij had wat door de stad kunnen gaan zwerven, maar Minna was bang dat de *securitate*

hem zou oppakken. Stel je voor dat hij werd beschuldigd van de illegale verkoop van dollars. Ze had daar verhalen over gehoord. Vrienden hadden haar gewaarschuwd. Oké, ze had al genoeg aan haar hoofd, en hij bleef zitten waar hij zat.

Ze was in de weer in de voorkamer. Er kwamen vriendinnen langs die ze in geen twintig jaar gezien had - Viorica, Doina, Cornelia. Corde werd verzocht in de voorkamer acte de présence te geven: de Amerikaanse echtgenoot. De telefoon stond niet stil. Zo snel mogelijk keerde hij terug naar het kamertje, zijn toevluchtsoord. Drie dagen lang overdacht hij hoe goed het hem zou doen de straat op te gaan en de spanningen van zich af te lopen die hij had meegebracht uit Chicago (kramp in zijn benen), toen zette hij het uit zijn hoofd.

Terug naar de boekenplanken. Hij trok de bedden opzij om te kijken welke titels erachter verborgen stonden. Pedagogie was een van de dingen die Valeria's belangstelling hadden. Hij stuitte op een ongepubliceerd leerboekje met afbeeldingen van koeien, biggetjes, pony's. Nieuwsgierig naar Minna's meisjestijd bladerde hij in albums, bestudeerde foto's. Uit de laden diepte hij munten op van vroegere regimes, gebosseleerde knopen, bescheiden uit de tijd van de monarchie, kapotte horloges, Byzantijnse kruizen aan dunne zilveren kettinkjes, kranteknipsels, brieven van Dr. Cushing aan Raresh, een van zijn beste leerlingen. Er waren ook dingen over Corde - zijn installatie als decaan, de ontvangst van een eredoctoraat van Grinnell. Minna had haar moeder een exemplaar gestuurd van de eerste aflevering van zijn lange artikel over Chicago, het stuk dat zoveel ellende had veroorzaakt. De ellende woedde nog steeds. Dat was een deel van wat hij met zich had meegebracht. Valeria had zijn stuk kennelijk nauwkeurig gelezen, getuige de tekentjes in de marge waar hij de waanzinnige toestand had beschreven van de gevangenen in County Jail - het bewind van de blokbazen, de clandestiene circuits, afstraffingen, homoterreur en steekpartijen op de ergste afdelingen: in ‘Dodge City,’ ‘H-1’; de gevangenen die hun broekspijpen in hun sokken stopten om te voorkomen dat 's nachts de ratten tegen hun benen omhoog renden. Dát was pas een rode hel waarheen de ziel kon dwalen.

Kennelijk intrigeerde het de psychiater in Valeria om de persoonlijkheid van haar schoonzoon te bestuderen zoals die bleek uit zijn onderwerpenkeuze; zijn verslagen van afstraffingen en flikkergeweld, van een moord met het scherp geslepen ijzer van een

beddepoot, waren rood onderstreept. Hij stond lang stil bij deze passage, met zijn jas om zich heen getrokken, en het viel hem op hoe vaak hij gewag had gemaakt van de tv in elk dagverblijf, de series en de sportuitzendingen, ‘de maatschappelijke alternatieven voortdurend in beeld,’ en ‘hoe merkwaardigerwijs de misdadiger geestelijk wordt gevoed met beelden uit die andere anarchie, de wettige.’ Valeria had deze zinnen omkringeld. De tweede aflevering had ze niet ontvangen. Die ging hoofdzakelijk over het schandaal rond Rufus Ridpath, de zaak Spofford Mitchell, en stond vol geringschattende opmerkingen aan het adres van het stadsbestuur, de pers, de politiechef, de gouverneur. Corde had zich laten gaan, verontwaardigd, bijtend, roekeloos. De universiteit was er niet gelukkig mee geweest. Een van haar decanen die met iedereen herrie zocht? Een kwalijke vertoning, beschamend. Het bestuur stelde zich terughoudend op, maar was niet gerust op de zaak. Het zat vooral in zijn maag met deel twee. Wat zou Valeria van deel twee hebben gevonden?

Valeria had Corde nooit laten blijken dat ze bezwaar had tegen het huwelijk; daarvoor had ze te veel beschaving, ze was te tactvol om hem tegen zich in te nemen. Ze bestudeerde hem, ja, maar zo op het oog zonder vooringenomenheid. Echt, ze was rechtvaardig. Hoewel hij het niet erg prettig had gevonden geobserveerd te worden, erkende hij dat het niet onredelijk was. ‘Maar Christus, ik ben toch niet voorwaardelijk vrij?’ Natuurlijk voelde hij zich onbehaaglijk, en als hij zich onbehaaglijk voelde werd hij zwijgzamer, uitte hij zich alleen nog in kortaf gebrom. Het meest verontrustende was dat hij zichzelf begon te zien als hij bekeken werd - een man met een schaalvormig gezicht en een langgerekte mond. Je kon hem nauwelijks kwalijk nemen dat hij gevoelig was voor vorsende aandacht. Toen hij een keer bij een ober bestelde en om een *omelette fines herbes* vroeg, werd hij door Valeria met een geheven vingertje terechtgewezen. ‘De *s* wordt uitgesproken - *fienzerbes*.’ Hij was sprakeloos, de afgrond der pietluttigheid opende zich. Het wás een afgrond.

Niettemin voelde hij zich sterk aangetrokken tot de oude vrouw. De lente ervoor hadden ze gedrieën gelogeerd in het Durrants in George Street, en hij was steeds met hen opgetrokken, had geen enkele behoefte er alleen op uit te gaan. Hij sjouwde achter hen aan naar Liberty, Jaeger, Harrods. Dat vond hij leuk. En afgelopen april had het grote Londen wijd opengestaan, en de

vakantie gaf hem het soort menselijke ‘aansluiting’ (hij kon er geen andere term voor vinden) waar hij moeilijk buiten kon, waar hij onmiskenbaar voortdurend naar op zoek was. Met plezier volgde hij de twee vrouwen door Harrods (‘het joodse Harrods’ voor hem, maar nu vol Arabieren). De pakjes stapelden zich op in Valeria's kamer. Hij zei tegen Minna: ‘Als we nu eens iets voor haar kochten dat ze niet kan weggeven, zuiver voor haarzelf?’

‘Ik geloof niet dat ze iets...’ begon Minna. ‘Het is haar genoeg dat ze bij - bij ons is. En vooral hier, in Londen. Ze is weg van Londen.’

Niemand wist beter dan de Engelsen hoe je een armetierige omgeving gezellig maakte. Je poetste oude tafels op, je vatte sjofelheid in een gulden randje; zonder verontschuldiging verleende je waardigheid aan versleten hoeken, borstelde je de kale pool van je velours op - dit waren de Dickensiaanse trekjes die Corde waardeerde. Hij wist niet helemaal zeker hoe Valeria aankeek tegen dit verre van luxueuze hotel. Kon haar Amerikaanse schoonzoon zich niets beters veroorloven? Als je uit Boekarest kwam gaf je waarschijnlijk de voorkeur aan het Ritz. Maar hij was maar een decaan, niet de gouverneur van Texas - nee, de gouverneur zou voor Minna niet goed genoeg geweest zijn, evenmin als een directeur van Chase Manhattan. En toch zou het gevoel van menselijke ‘aansluiting’ niet mogelijk zijn geweest zonder de acceptatie van de oude vrouw. Ze accepteerde hem, vrij snel eigenlijk. Hij deugde. Ze deugden allebei. Kon zijn houding kalm worden genoemd (voorwaardelijk vrij wegens goed gedrag), de hare was ingehouden voorkomend. 's Morgens ging ze vroeg naar beneden om de *Times* voor Corde te kopen (tegen half negen liep hij een goede kans dat de portier zei: ‘Sorry, meneer, uitverkocht’). Ze zorgde ervoor dat de krant bij haar schoonzoon op zijn stoel lag. Dan ging ze in haar keurige mantelpak in de ontbijtzaal zitten wachten, met het groenzijden sjaaltje om haar hals - prachtig blauwgroen. Totdat Minna zich bij haar voegde accepteerde ze nog niet een kopje thee van de Spaanse obers. Als het ontbijt ten einde liep draaide Corde zijn stoel enigszins opzij. De decaan liet zijn hoofd op een eigenaardige wijze wat naar achteren hangen - zijn hals was dun - en richtte zijn blik op de *Times* (een buitenlandse krant gedrukt in zijn eigen taal). Bij het lezen sloeg hij geen enkel politiek onderwerp over - de ervaren kranteman die zijn eigen snelle observaties doet. ‘Ik ken die lui,’ was zijn houding. Terwijl de

vrouwen hun plannen voor die dag bespraken, bekeek de decaan tevens vluchtig de wisselkoersen, de overlijdensadvertenties van overheidsfunctionarissen en gepensioneerde militairen, de hofagenda, berichten van Wimbledon - zaken van minimaal belang. Hij ervoer afwisselend golven van doodsheid en warmte jegens Valeria vanwege haar bewonderenswaardige beheersing van zo'n verscheidenheid aan factoren - twijfel (aan hem), liefde voor haar dochter, gêne om zonder een cent van zichzelf rond te lopen. Natuurlijk had haar dochter een goed inkomen. Maar haar schoonzoon wilde per se van alles voor haar bekostigen: jassen, jurken, hoeden, tassen, kaartjes, uitstapjes, etentjes, muziek, vliegtickets. Dan bemerkte hij haar effen blik. Ze stelde zich onuitgesproken vragen over hem. Wat voor soort man is Albert - wat is zijn kwaliteit? Toen Minna en hij na het ontbijt terug waren op hun krappe, kleine, keurige kamer in het Durrants, zei hij: ‘Hier heb je honderd pond. Koop een paar glacéhandschoenen voor het oude mens. Ga met haar naar Bond Street.’ Minna moest om hem lachen.

Toen deed hij een onafhankelijke ontdekking, een die Minna onmogelijk had kunnen doen.

Minna had namelijk haar astrofysische, wiskundige besognes. Minna was bezig, in Cordes beeldspraak, een naald uit het ene eind van het heelal samen te brengen met een draad uit het andere eind. Corde kon niet zeggen wat er, als dit eenmaal was volbracht, genaaid moest worden - dit was zo zijn manier om zich te concentreren op het *mysterium tremendum*. Nou ja, de kosmos ging. hem dus boven de pet. Zijn eigen bijzondere vermogen was om voor de gemiddelde lezer zulke stukken samen te stellen als dit uit *Harper's*. De onderwerpen (in Minna's schoolmeisjeskamertje sloeg hij de bladzijden om) waren de lijdensweg en verwildering van zwarte gevangenen ressorterend onder de invalide politiechef van Cook County, die bij een nationalistische straatrel met tierende Weathermen in de Loop zijn nek had gebroken toen hij misgreep bij een vliegende tackle; en... nee, daar vond de decaan het genoeg, hij nam gas terug. Hij zou het laten bij zijn vermogen om een tafereel te beschrijven voor de gewone lezer; of om met studenten om te gaan - dat deed hij ook niet onverdienstelijk. Of bij zijn nog belangrijker vermogen om (vraag niet hoe) de genegenheid te winnen van een vrouw als Minna, die hem had uitverkoren om haar aardse leven mee te delen. (En hem daarbij zijn fei-

len, zijn zonden, vergaf. Maar ze zou er nooit spijt van krijgen.) De politiechef die vanuit zijn rolstoel campagne voerde werd voorlopig terzijde geschoven.

Cordes ontdekking in Londen was dat Valeria niet meer de kracht had om te reizen, om heen en weer te vliegen. Ze was te oud. De diagnose kwam onverwachts maar was afgerond: ‘Ze kan het niet meer aan.’ Ze was ziek, ze slikte medicijnen (hij had flesjes pillen gezien toen ze haar handtasje openmaakte). Bijna tachtig jaar oud vloog ze nog naar Engeland. Tenzij Minna formeel afstand deed van haar Roemeens staatsburgerschap, kon zij niet naar haar moeder toe. Het was misschien niet veilig. Moeilijk uit te maken waarom Minna terugschrok voor die formele stap. Ze kwam met uitvluchten. ‘Ik kan die mensen niet uitstaan. Alleen al de correspondentie met ze. Ja, ik zet het heus wel door. Ik heb de formulieren al ingevuld.’ Toegegeven, ze concentreerde zich voornamelijk op haar wetenschap, had wel wat anders aan haar hoofd dan ambtelijke paperassen, maar dat was een oppervlakkige verklaring als je in aanmerking nam hoe ver haar gevoel voor Valeria ging. Maar ze nam bij voorkeur aan dat haar moeder sterk en gezond was. Dat Valeria te ziek zou zijn om naar het buitenland te gaan was onaanvaardbaar. En wat Valeria betrof, die ging nog liever dood op een vliegveld dan dat ze tegen haar dochter zou zeggen: ‘Schat, ik ben te zwak voor koffers en ik kan me niet redden met taxi's en ik kan niet meer in de rij staan bij de douane, ik ben te oud voor die straaljagers.’ Nee, ze kwam naar Londen, met een hoofd vol lijstjes - en elke dag zei ze tegen Minna: ‘Ik moet stof kopen voor Floara. Ik heb Ionel beloofd computercursussen voor hem mee te brengen.’ En evenzo met laarzen voor Doina, thee van Fortnum voor Gigi. Voor zichzelf kocht ze gekleurde ansichtkaarten van de abdij van Westminster.

Corde werd naar boven geroepen om haar vierkante, ongelooide valiezen dicht te snoeren. Het was al een toer om ze dicht te persen. Hoe speelde de oude vrouw het klaar om met die twee logge hutkoffers te slepen? - het wáren bijna hutkoffers.

‘Wat een gezeur moet dat zijn om die krengen door de douane te krijgen.’

‘Laat dat maar aan haar over,’ zei Minna. Ze haalde haar schouders op.

Ze moest een lezing houden op een congres in Kopenhagen, en twee dagen lang had Corde Valeria onder zijn hoede. Hij nam

haar mee uit eten naar de Étoile in Charlotte Street. Ze was dol op de Étoile. Hij ging met haar naar een tentoonstelling van Rowlandson in het Burlington House. Dat betekende buiten in de rij staan en je vervolgens een weg banen door volgepakte zalen. De oude vrouw glimlachte bedaard om de stevige, blozende, deftige dames met hun ruches, om de dandy's, maar Corde zag al gauw dat het uitje haar te veel was. Vreemd om te zien, verontrustend. Hij maakte zich zorgen om haar. Ze kon haar evenwicht niet bewaren; ze helde naar één kant, maakte slagzij, leek niet in staat de bewegingen van haar voeten te coördineren. Hij zei: ‘Als u het niet erg vindt, ik heb Rowlandson wel gezien.’ Toen hij haar langs de grote trap naar beneden leidde merkte hij verrast hoe licht en groot haar elleboog was. Waarom was het gewricht zo dik? Het voelde aan als droge spons. Ze duwde zijn hand weg. Buiten kwamen ze terecht in het gedrang van auto's en mensen op Piccadilly. Ze zei:‘Jij hebt van alles te doen, Albert. Ik ga terug naar het hotel.’ Hij betwijfelde zelfs of ze een taxi kon aanroepen. Hij wenkte er een en stapte ook in, met de woorden: ‘Ik heb mijn agenda in het hotel laten liggen; ik weet niet meer waar ik nu heen moet.’ Ze maakte ruimte voor hem op de genopte zwartleren bank en ging zwijgend, ernstig zelfs, in de hoek zitten.

Cordes vader was een ouderwetse Amerikaan geweest, vergenoegd, rustig, een ‘pullmanrijtuig-type’ noemde zijn zoon hem. (De oude baas was ook een soort playboy geweest, een bon-vivant, maar daar ging het nu niet om.) Corde kon zijn manier van doen nauwkeurig imiteren. Die dikhuidige stijl kwam nu van pas. Hij liet Valeria niet merken dat hij haar doorhad. Toen hij die avond in Wardour Street Turks met haar ging eten leek ze weer sterker, ze zei hoe prettig Londen was; ze praatte over de communistische politieke wereld, haalde herinneringen op aan Ana Pauker, van wier regering zij deel had uitgemaakt. Hij vertelde haar wat dingen over het leven in Chicago. Met rood vlees en een fles wijn knapte ze weer een beetje op. Ze zei dat ze die middag moe was geweest. Tussen drie en vijf raakte het lichaam door zijn bloedsuiker heen.

‘Ja, ik heb 's middags zelf ook een inzinking. Vaak genoeg.’

Maar toen ze Valeria hadden uitgezwaaid op Heathrow zei hij op kalme toon tegen Minna: ‘Heeft het oude mens nog gezegd hoe leuk ze het gehad heeft? Ik denk niet dat ze die reis nog eens aankan.’

‘Dat meen je niet. Het land uit is haar enige verzetje. Dit soort vakanties in een beschaafde omgeving. En ons zien. Daar leeft ze voor.’

Hij liet het onderwerp rusten. Hij had zich uitgesproken. Minna moest zelf maar zien wat ze ermee deed.

Het verjaarsfeestje

*Gina Berriault**

(Vertaling Ria Leigh-Loohuizen en Adriaan Morriën)

Wakker geworden van het geluid van zijn moeders hakken, toen ze langs zijn deur liep, rende de jongen de gang op. Ze draaide zich om toen hij haar riep. Ze had haar jas aan en haar gezicht was onopgemaakt en bleek.

'Waar ga je naar toe?' riep hij.

'Ga terug naar je bed,' riep ze terug. 'Je bent oud genoeg om alleen te blijven.'

'Ga *jij* terug naar je bed!' schreeuwde hij.

Ze liep verder, de woonkamer door, met gebogen hoofd.

'Het is heel laat,' smeekte hij. 'Ik lig al in bed.'

'Als je wakker wordt ben ik al terug,' zei ze. 'Bel oma als ik niet terug ben. Als ik niet terug ben, kom ik nooit meer terug.'

Toen de kamer leeg was hoorde hij, vanuit de gang waar hij stond, de vage muziek van de radio. De laatste paar weken ging ze overdag vaak weg of was ze er niet als hij uit school thuis kwam, maar ze was altijd voor etenstijd terug; 's avonds liet ze hem vaak alleen, maar het meisje van de benedenflat kwam dan altijd en zat aan het bureau haar huiswerk te maken en bleef bij hem. Ze huilde vaak en piekerde veel, maar ze had hem nooit 's avonds laat alleen gelaten en had nooit gedreigd niet meer terug te komen. Hoewel ze de hele avond door de flat heen en weer had gelopen, zonder een woord tegen hem te zeggen, met haar kaken zo krampachtig haar woede verbijtend dat ze ze niet van elkaar kon krijgen om te eten of te spreken, had hij niet verwacht dat ze midden in de

* *Gina Berriault werd geboren in Californië en heeft het grootste gedeelte van haar leven daar doorgebracht. Zij behaalde een buitengewoon kritisch succes met de volgende romans, die in de zestiger jaren werden gepubliceerd:* The Descent *(1960)*, Conference of Victims *(1962) en* The Son *(1966). Haar korte verhalen zijn in vele anthologieën opgenomen en werden bekroond met literaire prijzen, zoals de Aga Kahn Fiction Award van The Paris Review en drie maal de O' Henry Award. Onder de titel* The Infinite Passion of Expectation *heeft de North Point Press in San Francisco dit jaar al haar korte verhalen in een bundel uitgegeven. Zij is momenteel bezig aan een roman en nieuwe verhalen verschijnen regelmatig in literaire tijdschriften in Amerika. (vert.)*

nacht uit zou gaan.

Hij rende naar haar slaapkamer. Het was er rommelig; een lade stond open, haar witte nachtjapon lag op de vloer en de grote zwartmarmeren asbak op het nachtkastje was vol met sigarettenpeuken. De zijden beddesprei was verkreukeld en waar ze er met haar vuisten op had gestompt waren kleine indrukken achtergebleven. Hij kroop onder de dekens en ging in het midden van het bed liggen, en de terugkeer van de slaap was als de terugkeer van zijn moeder.

Hij schrok wakker van de zon, en de lamp die nog brandde. Bang dat ze niet was thuisgekomen, sprong hij uit bed en rende roepend de gang op. Ze antwoordde vanuit zijn kamer en ging rechtop in zijn bed zitten toen hij de kamer in kwam. Ze was in haar onderjurk, haar jas en haar jurk lagen op de stoel.

‘Je zei dat je niet terug zou komen!’ schreeuwde hij. Het klonk als een aanklacht alsof ze zich niet aan haar belofte had gehouden.

‘Wat geeft dat nou,’ zei ze, ‘als ik niet was teruggekomen. Je bent zeven jaar, je bent oud genoeg om het zonder mij te redden. Dat is een teken van volwassenheid,’ zei ze, met een droge mond - ‘om het zonder iemand te redden.’

‘Je zei dat je niet terug zou komen!’ schreeuwde hij weer. Hij stond in zijn pyjama in de deuropening, ontzet door haar zorgen die haar om middernacht het huis uit hadden gedreven en die haar zo van hem verwijderden dat haar terugkeer verbeelding leek. De man met wie ze ging trouwen - die, had ze gezegd, meer een vader voor hem zou zijn dan zijn eigen vader ooit was geweest - was al wekenlang niet langs geweest, en om hem te ontmoeten ging ze zo veel avonden uit en waarschijnlijk was ze de vorige avond ook uitgegaan om hem te ontmoeten.

‘Ik kom altijd terug,’ zei ze. ‘Net als die poes, waar de man in dat liedje maar steeds vanaf probeerde te komen. Hij bond haar vast aan de spoorrails en hij gooide haar met een steen in de oceaan, maar altijd kwam ze de volgende dag weer terug.’ Ze reikte naar de stoel en scharrelde met haar vingers in de zakken van haar jas. ‘Hè, geen sigaretten meer.’ Ze haalde haar schouders op. ‘Ik heb alleen maar koffie gedronken in de cafetaria's die de hele nacht open zijn. Jij zou het leuk hebben gevonden. Heb twee smerissen van de motorpolitie gezien die warme appeltaart aten. Ze hadden hun helm afgezet en ze zagen er menselijk uit. En ik heb een poosje in de auto geslapen, maar toen kreeg ik kramp in mijn

benen. Je moest de sterren zien, daarbuiten om vier uur 's morgens.'

Ze gooide de dekens van zich af, legde haar kleren over haar arm en liep op blote voeten langs hem, naar haar eigen slaapkamer. Hij ging achter haar aan, wilde haar, nu ze terug was, niet uit het oog verliezen.

'Wie brengt me naar Molly's verjaarsfeestje?'

'Dat zal ik wel doen,' zei ze. 'Oma gaat al vroeg en het is ook een omweg voor haar om je op te halen. Maar Jezus, dat is pas om twee uur.'

'We moeten nog een cadeautje kopen,' zei hij, bang dat van nu af aan nergens meer voor gezorgd zou worden; hij gebruikte het feestje om haar te dwingen weer voor hem te zorgen, hem weer af te leiden, en hem weer bezig te houden.

Ze raapte haar nachtjapon van de vloer, sloeg die om zich heen en doorzocht de kamer naar sigaretten. Ze staarde in de vergulde ovale spiegel boven haar kaptafel, terwijl ze met haar vingers tussen de potjes en flesjes naar sigaretten tastte. 'Niet zo'n kniesoor zijn, niet huilen,' zei ze spottend tegen hem; ze staarde naar zichzelf alsof ze probeerde te aanvaarden dat zij zelf de vrouw met die opgezwollen oogleden was. 'We gaan er op tijd naar toe en nemen een cadeautje mee ook. Je bent een zorgenbaasje,' zei ze, 'het grootste zorgenbaasje van de wereld.'

Hij begon zich op het feest voor te bereiden, zocht naar zijn schoenpoetsspullen en vond ze in zijn kast onder een stapel spelletjes. Hij ging op de grond zitten en poetste zijn beste schoenen. Hij was niet gek op Molly, die negen zou worden, en hij zag haar haast nooit, maar nu bereidde hij zich voor alsof hij en Molly dikke vrienden waren. In zijn pyjama ging hij naar de badkamer en kamde zijn haar, maakte het nat totdat het er zwart uitzag en de druppels over zijn gezicht rolden, en hij kamde het steeds weer. Hij schoot een overhemd aan, trok zijn pak aan en vouwde de kraag van zijn overhemd over de kraag van zijn jasje, zoals zijn moeder het altijd deed. Om twaalf uur riep hij haar vanuit de deuropening van haar kamer, om haar te wekken.

Bij de juwelier, waar hij een paar keer met haar geweest was om cadeautjes te kopen, bekeken ze een uitstalling van armbanden. Aan de muur hingen grote, gekleurde platen van wapenschilden; op de toonbanken stonden zilveren schalen en borden en kandelaars. Toen zij hem vroeg wat hij leuker vond, een zilveren ket-

tinkje met bedeltjes of een zilveren kettinkje waaraan een klein pareltje hing, gezet in een zilveren klauwtje, deed hij niet moeilijk over de keuze, zoals hij dat in het verleden wel gedaan had, toen het hem niets kon schelen en toen hij wist dat zij, zelfs al kon het hem wel schelen, toch haar eigen keus zou maken. Hij legde zijn vinger op het kettinkje met de parel. Net als hem vroeger, kon het haar niets schelen, of anders had hij haar overreed met zijn beslistheid, want ze knikte naar de verkoper, die glimlachte alsof hij wilde zeggen dat het de meest toepasselijke keus was die iemand ooit zou kunnen maken, waarna hij het met een sierlijk gebaar oppakte.

Achter zijn moeder aan liep hij de paar stenen treden af naar het terras, waarboven, vanaf de bovenste ramen van het grijs gestucte huis naar de balustrade, lijnen met rode en blauwe driehoekige vlaggetjes gespannen waren. Onder de vlaggetjes scharrelde een schare kinderen rond, steeds twee of drie naast elkaar of ze zaten in groepjes spelletjes te doen, en hun stemmen klonken hoog op in de warme, stille lucht. Zijn moeder liep met een wat verende gang, waarmee ze te kennen gaf dat ze kinderfeestjes het allerleukste in de wereld vond, en, op deze manier lopend, begaf ze zich in een zó grote groep kinderen dat hij haar uit het oog verloor. Op het ogenblik dat hij haar weer zag, legde zijn grootmoeder haar handen om zijn oren, hief zijn gezicht naar het hare op en kuste hem op beide wangen. Terwijl ze zich naar hem toe boog flakkerden de vlaggetjes met hun kleuren in de heldere lucht boven haar hoofd.

Met haar hand op zijn schouder leidde zijn grootmoeder hem naar een hoek van het terras, waar Molly's moeder haar blote arm boven de lange tafel uitstrekte en gekleurde snoepjes, zo klein als zaadkorreltjes, in de mandjes van rood crêpepapier bij iedere plaats liet vallen. Hij kon het lichte geluid van het vallen van de korreltjes horen, want het geroezemoes van de kinderen was er ver genoeg vandaan.

‘Gisteravond hebben we ze allemaal gevuld,’ zei ze. ‘Massa's. Maar vandaag lijkt het wel of ze maar voor de helft vol zijn. Tot het randje, zo hoort het,’ zei ze, terwijl ze hem gebaarde zijn handen op te houden en er snoepjes in strooide. Hij begon haar te helpen, onhandig, en liet nog wat vallen in de mandjes die zij al gevuld had.

‘Waar is je moeder?’ vroeg ze.

‘Die bleef maar even, om Molly een zoen te geven,’ zei zijn grootmoeder. ‘Ze komt straks weer terug om hem op te halen.’

‘Ben jij daar, Elsie?’ riep iemand vanuit de keuken naar zijn grootmoeder. Omdat zijn handen leeg waren en Molly's moeder zich van zijn aanwezigheid niet meer bewust leek te zijn, ging hij zijn grootmoeder achterna. Ze was klein en snel in haar koraalrode jurk, en haar grote gele kralen maakten een zacht-rinkelend geluid. In de witte, zonnige keuken was Molly's grootmoeder bezig kleine rose kaarsjes in de dikke, rose taart te steken. Ze had een schort aan waarop een rode roos met een steel die zo lang was als het schort zelf. Haar kleine, knokige hand, bedekt met bruine vlekken die net samengesmolten sproeten leken, beefde. Zij was de beste vriendin van zijn grootmoeder; ze waren als zusters aan elkaar gehecht.

‘Zeg jij eens of ik de witte kaarsjes moet gebruiken, of jij vindt dat ik de witte kaarsjes moet gebruiken,’ smeekte zij.

‘Je kunt om en om doen,’ opperde zijn grootmoeder.

‘Oh, maar dat staat gek, vind je niet? Wie doet dat nou?’ vroeg de oude dame kwaad. Een rose kaarsje viel in het dikke glazuur.

‘Oh, pak het eens gauw!’ riep ze tegen hem. ‘Jouw vingers zijn kleiner!’ Maar terwijl hij nog dacht aan zijn eigen mogelijke onhandigheid, stak ze snel haar hand tussen de staande kaarsjes door en pakte het er zelf uit. ‘Allemaal dezelfde kleur!’ riep ze vastbesloten uit. ‘Kleine meisjes houden van rose.’ Maar een ogenblik later twijfelde ze weer. ‘Elsie,’ jammerde ze, ‘is rose wel goed?’

Het gejammer van de oude vrouw over de kaarsjes verontrustte hem. Hij vroeg zich af of zijn moeder al weg was gegaan, en hij ging door de keukendeur naar buiten, liep over een smal pad onder de klimop door het terras op. Hij zag haar niet tussen de kinderen; hij leunde over de balustrade, en hij zag haar ook niet bij de twee andere moeders die in de kleine tuin beneden stonden te kletsen, en weer voelde hij de angst van de afgelopen nacht. Hij was bang dat ze niet terug zou komen om hem te halen, dat haar dreigement van de afgelopen nacht die dag zou worden uitgevoerd, en hij wou dat hij niet met zijn grootmoeder was meegegaan en dat hij zijn moeder niet aan het feestje had herinnerd en hij stelde zich voor hoe hij zou hebben tegengestribbeld als ze zelf over het feestje begonnen zou zijn - zich zou hebben vastgeklampt aan de bedstijl en aan de trapleuning en aan haar zelf.

Er kwam een klein meisje langs, dat een bel luidde en hij werd met de andere kinderen meegevoerd naar de verjaardagstafel. In het gedrang om de tafel keek hij of hij zijn naam zag staan op een van de driehoekige papieren vlaggetjes, die uit de mandjes van crêpepapier omhoog staken. Er waren zoveel namen dat hij na een poosje in de war raakte en achter dezelfde stoelen langs bleef lopen, waar al kinderen op zaten. Hij las nu alleen bij de lege stoelen en vond zijn plaats. Onder een hoog baldakijn van rood papier, bevestigd aan de rugleuning van haar stoel, zat Molly aan het hoofd van de tafel. De vele cadeautjes lagen naast haar opgestapeld in een kar van rood papier met blauwe wielen. De taart werd gebracht door Molly's moeder, gevolgd door zijn grootmoeder, die een grote schaal van geslepen glas vol met rose ijs droeg. Molly's grootmoeder liep achter de kinderen langs en schonk rose sap in papieren bekertjes uit een grote kan van wit porcelein; een andere kan van glas, door de koude vloeistof beslagen, stond op een hoek van de tafel te wachten.

Molly steunde met haar handen op de rand van de tafel en blies naar de kaarsjes. Zeven waren uit, twee vlamden weer op.

‘Je bent veel te opgewonden,’ riep haar moeder. ‘Je hijgt.’ Haar stem klonk geamuseerd en luid, maar toch hoorde hij een scherpe kant van ergernis. Na kalm en diep te hebben ingeademd, blies Molly nog eens en werden de twee vlammetjes rijzende sliertjes rook.

Molly's grootmoeder kwam naast haar zitten om een stuk taart te eten. Om de hoek van de tafel zat hij nu naast haar en haar knokige knieën stootten tegen de zijne. ‘O, ik vind dit het leukste feestje waar ik ooit ben geweest!’ riep ze uit, terwijl ze met haar vingers op de rand van de tafel trommelde alsof ze de maat sloeg van een deuntje. Haar stem leek hem opzettelijk beverig toe, of ze een beroep deed op de kinderen. ‘Vind je ook niet, schat? Vind je ook niet?’ smeekte ze hem, terwijl ze met trommelende vingers op zijn knieën tikte.

Vanonder haar baldakijn tilde Molly de cadeautjes één voor één op uit de linten en het ritselende papier. Iedere keer dat ze zich opzij boog om een cadeau uit de kar te pakken, of in haar handen klapte, danste haar lange haar op en neer op haar rug. De kinderen die het dichtst bij haar zaten, hij ook, betastten de cadeautjes die zich voor haar opstapelden - een lange boog met een leren pijlkoker, een kleine pop met een kaal hoofd en drie pruiken,

rood, geel en zwart geverfd, elk een dot van coconzijde; een net echte poedel van donkergrijze wol; een witte petticoat met blauw lint er doorheen gevlochten, waarvoor ze haar grootmoeder een zoen gaf, wier rusteloze handen gedurende dat moment stil lagen op het pakpapier dat ze aan het opvouwen was. Ze zette meteen de transistorradio aan en de kleine, krakende stemmen van de zangers bleven maar doorklinken vanonder het vloeipapier en de andere cadeaus. Ze hield het armbandje omhoog, schudde het boven haar hoofd heen en weer of het iets muzikaals was, en liet haar handen zakken om een ander cadeau open te maken. Er was een cadeau van iedereen die om de tafel zat en van andere mensen die er niet waren - ooms en tantes die in andere steden woonden. Er was zo'n overvloed aan cadeaus dat het hem voorkwam dat er meer redenen waren voor het feestje dan dat het die dag haar verjaardag was. Het feestje, dacht hij, was ervoor om alle tranen van later goed te maken.

Op het terras was een poppenkast opgezet, een gammel geraamte met rode stof erover gedrapeerd. Het toneel zat bovenin, als een klein raampje. De kinderen zaten op de grond en achter hen de vrouwen op bamboe stoelen. Vanuit zijn ooghoek zag hij zijn grootmoeder in haar stoel; hij zag haar koraalrode jurk en hoorde de kralen rinkelen wanneer ze haar lichaam bewoog of wanneer ze klapte. Gisteravond had zijn moeder tegen hem gezegd dat hij zijn grootmoeder 's morgens moest bellen, en haar aanwezigheid nu, vlakbij hem, terwijl het feestje aan het aflopen was en sommige moeders alweer terugkwamen en naar de poppenvoorstelling keken, was als een bewijs dat zijn moeder niet terug zou komen. Hoog op het toneeltje maakten de poppen met hun krijsende stemmen schokkerige gebaren met hun armen en vleugels en hoofden naar elkaar en vielen soms over de rand: het Indiaanse opperhoofd met zijn veren hoofdtooi, een adelaar, een blauwe vogel en een jonge pionier met een muts van wasberenbont. Omdat hij naar de trap aan de straatkant keek en naar iedere moeder die er afkwam, schrok hij telkens weer van het gelach.

Toen de gordijnen met rukjes dichtgingen, kwamen een jongen met een baard, die een tuniek van ruwe katoen met rood borduursel droeg, en een vrouw met lang haar dat over haar rug hing als dat van een meisje, vanachter het toneel tevoorschijn. De man maakte een buiging; de vrouw pakte haar wijde, gebloemde rok

aan weerszijden vast en maakte een revérence als een braaf en welopgevoed kind. Sommige moeders trokken hun kinderen een trui aan en gingen hen voor over het terras en de trap op, en anderen stonden in een groepje bij Molly's moeder, terwijl hun kinderen om de poppenspelers heen gingen staan om toe te kijken hoe de poppen in hun zak van tapijtwerk werden opgeborgen, allemaal wuivend terwijl ze in de zak verdwenen. Vanaf een stoel keek hij naar de vrouwen en kinderen die de trap op gingen, tot er maar één moeder was overgebleven, die met de drie andere vrouwen babbelde, terwijl haar twee dochters over het terras zwierven met Molly. Toekijkend hoe de man en de vrouw de rode tent, die tussen hen in zwaaide, de trap opdroegen, zag hij zijn moeder naar beneden komen, die handig voor hen opzij ging. Hij zag hoe haar gezicht van uitdrukking veranderde en hoe zij glimlachte tegen de man en de vrouw en bereid was te glimlachen tegen wie ze vervolgens maar zou tegenkomen. Ze zwaaide naar hem, het enige kind temidden van de lege stoelen, een gebaar waarmee ze te kennen gaf dat ze wel wist hoe leuk het feestje was geweest, en liep voor hem langs naar de vrouwen. Ze had nu een trui aan, net als de andere vrouwen waar ze bij ging staan. Hij zag hoe zijn grootmoeder haar op haar wang kuste, haar elleboog greep en die schudde, en door de nadrukkelijke wijze waarop zijn grootmoeder haar opeiste, werd zijn opluchting een beetje voor hem tot uitdrukking gebracht.

‘Zo Molly,’ riep zijn moeder naar het meisje. ‘Hoe voelt het om negen te zijn?’

‘Wat?’ riep Molly.

‘Om negen te zijn. Hoe voelt dat?’

‘O, ik voel me hetzelfde, geloof ik,’ riep Molly terug, met een lichte verbazing en ergernis in haar stem. Ze liep door met de andere meisjes - hun gedwaal had een doel dat alleen zij kenden - hun hoofden gebogen over iets dat Molly vasthield. De zachte wind deed hun haren en de strikken van hun jurk opwaaien.

Molly's moeder lachte. ‘Over een paar jaar begint ze het verschil wel te voelen,’ zei ze.

‘Als ze het begint te voelen,’ zei haar grootmoeder, ‘hoef jij geen feestjes meer te geven. Dan wil ze dat niet meer. Hè, Molly?’ riep ze, maar haar stem was te zwak om ver te dragen.

‘Als dat zo is, kan ze het niet weten,’ zei haar moeder, opnieuw met die harde stem die tegelijkertijd geamuseerd en geërgerd

klonk.

Zijn moeder wenkte naar hem en maakte aanstalten om weg te gaan, en zijn grootmoeder kwam met haar mee. Hij stond op van de stoel en was ze een stapje voor. De snoepjes die op zaadkorrels leken, lagen over het terras verspreid en hier en daar werden wat linten met een paar centimeter tegelijk door de wind voortgeblazen.

‘Zo te zien wil je weg,’ zei zijn moeder achter hem, haar stem enigszins verheffend zodat hij haar kon verstaan maar nog zo zacht dat de vrouwen, bij wie ze vandaan liepen, het niet konden horen.

‘Ik kwam de trap af en zag hem in die stoel zitten of hij straf had,’ zei ze tegen haar moeder. ‘Vanmorgen stond hij te springen om erheen te gaan. Hij was om zes uur al klaar.’

‘Zo vroeg was het niet,’ zei hij, gekwetst door haar spot.

‘Nee, hij was niet klaar om zes uur. Ik was weg tot zes uur,’ zei ze, en het verdriet van die nacht dat uit haar woorden sprak, maakte hen alledrie stil.

‘Is het uit? Is het helemaal uit?’ vroeg zijn grootmoeder haar, terwijl ze de trap opliepen.

Hij draaide zich om, want hij hoorde hun hakken niet meer op de stenen treden, en zag dat zijn moeder een hand voor haar gezicht hield en met haar andere hand haar tasje tegen haar borsten klemde. Zoals ze daar stond, voorovergebogen, en zoals haar vingers zich bevend over haar gezicht spreidden, leek ze net zo broos als haar moeder.

‘Ach, niet hier, lieverd. Niet hier,’ smeekte zijn grootmoeder, zijn moeders vingers aanrakend. Er ging zoveel liefde van haar naar haar dochter uit, dat haar oude lichaam opeens ontledigd leek. ‘De kinderen kunnen je zien,’ waarschuwde ze. ‘Ze kunnen je zien, en ze hebben zo'n fijne dag gehad. Toe, niet hier.’ Met haar arm om zijn moeders middel zorgde ze ervoor dat ze doorliep de trap op. Voordat hij zich afwendde zag hij drie meisjes nieuwsgierig naar boven staren vanonder de lijnen met rode en blauwe vlaggetjes, die wapperden in de wind.

Mejdoub
Paul Bowles[*]
(Vertaling Adriaan Vreugdenhil)

Een man die 's nachts in cafés sliep, of onder de bomen, of waar hij maar was als hij slaap kreeg, zwierf op een ochtend door de straten van de stad. Hij kwam op het marktplein waar een oude in lompen gehulde mejdoub voor de menigte rondsteigerde en profetieën de lucht in schreeuwde. Hij bleef staan kijken tot de oude man klaar was en het geld dat de mensen hem hadden toegeworpen bijeenraapte. Met verbazing zag hij hoeveel de bezetene bij elkaar had gekregen en omdat hij toch niets anders te doen had besloot hij hem te volgen.

Nog voor hij het marktplein achter zich had gelaten zag hij hoe kleine jongetjes van onder de arcaden kwamen aangesneld en begonnen mee te hollen met de mejdoub die roepend en zwaaiend met zijn scepter onverstoord verder stapte, af en toe dreigend naar de kinderen die te dichtbij kwamen. Een eindje achter de oude man lopend zag hij hem in een aantal winkels binnengaan en elke keer als hij weer naar buiten kwam had hij een bankbiljet in zijn hand dat hij prompt aan een van de kleine jongens gaf.

Het leek hem dat hij heel wat van deze mejdoub kon leren. Hij hoefde alleen maar het gedrag van de oude te bestuderen en goed naar zijn woorden te luisteren. Na wat oefening kon hij dan dezelfde gebaren maken en dezelfde woorden uitroepen. Voortaan ging hij elke dag op zoek naar de mejdoub en volgde hem dan door de stad. Na een maand vond hij dat hij klaar was om zijn kennis in praktijk te brengen.

Hij reisde naar een andere stad in het zuiden waar hij nooit eerder was geweest. Hier huurde hij een goedkope kamer bij het slachthuis, ver van het stadscentrum. Op de vlooienmarkt kocht hij een oude gehavende djellaba. Toen ging hij naar de ijzerhan-

* *Uitgeverij Pranger zal, in tenminste vijf delen, de complete verhalen uitbrengen van Paul Bowles. Het eerste deel is al verschenen, onder de titel* De tere prooi. *Najaar 1983 verschijnt* Hier op Cold Point, *waarvan bovenstaand verhaal deel uitmaakt.*

delaars en keek toe hoe ze voor hem een lange scepter maakten zoals de mejdoub er een had gehad.

De volgende dag begaf hij zich nadat hij een poosje had geoefend naar de binnenstad waar hij aan de voet van de grootste moskee ging zitten. Een tijdje keek hij alleen maar naar de mensen die voorbijkwamen. Langzaam hief hij zijn handen ten hemel en begon ze heen en weer te zwaaien. Niemand schonk hem ook maar enige aandacht. Dat stelde hem gerust, want het betekende dat zijn vermomming geslaagd was. Toen hij begon te roepen keken de voorbijgangers naar hem, maar het was alsof ze hem niet konden zien en alleen maar wachtten op wat hij te zeggen had. Een poosje schreeuwde hij korte citaten uit de koran. Zijn ogen tolden rond in hun kassen en hij liet zijn tulband tot over zijn gezicht zakken. Toen hij enkele keren *vuur* en *bloed* had geschreeuwd liet hij zijn armen zakken, boog het hoofd en zei niets meer. De mensen liepen verder, maar niet voordat velen muntstukken hadden neergegooid op de grond voor hem.

De volgende dagen probeerde hij het in andere delen van de stad. Het scheen er niet toe te doen waar hij zat. Op elke plek waren de mensen even gul. Hij was niet van plan om zich in de winkels en cafe's te wagen voor hij er zeker van was dat de stad aan zijn aanwezigheid gewend was geraakt. Op een dag stormde hij door de straten, zwaaiend met zijn scepter en roepend:

‘Sidi Rahal is hier! Sidi Rahal waarschuwt jullie gereed te zijn voor het vuur!’ Dit was om zichzelf een naam te geven waaraan de inwoners van de stad zich hem zouden herinneren.

Hij begon in de deuropening van de winkels te gaan staan. Als hij hoorde dat iemand hem aansprak met Sidi Rahal ging hij naar binnen, staarde de winkelier aan en hield zonder een woord te zeggen zijn hand uit. Dan gaf de man hem geld en hij draaide zich om en ging de deur uit.

Om de een of andere reden waren er geen kinderen die achter hem aan liepen. Hij had het prettiger gevonden als hij net als de oude mejdoub een groepje kinderen bij zich had gehad, maar zodra hij ze aansprak werden ze bang en namen de benen. Het is rustiger zo, zei hij bij zichzelf, maar heimelijk zat het hem dwars. Daar stond tegenover dat hij meer geld verdiende dan hij ooit voor mogelijk had gehouden. Tegen de tijd dat de eerste regens kwamen had hij een flink bedrag bijeengespaard. Hij liet zijn scepter en zijn haveloze djellaba achter in zijn kamer en betaalde de huis-

baas de huur voor een aantal maanden vooruit. Hij wachtte tot het nacht was. Toen sloot hij de deur achter zich af en nam de bus naar zijn eigen stad.

Eerst schafte hij zich een groot aantal uiteenlopende kledingstukken aan en toen ging hij weelderig uitgedost op zoek naar een huis. Al gauw had hij er een gevonden dat hem aanstond. Het was klein en hij had nog genoeg geld om het te kopen. Hij richtte twee kamers in en nam zich voor de winter etend en kif rokend met al zijn oude vrienden door te brengen.

Als ze hem vroegen waar hij de hele zomer was geweest vertelde hij ze over de gastvrijheid en gulheid van zijn rijke broer in Taza. Nu al wachtte hij met ongeduld tot de regens zouden ophouden. Er was geen twijfel aan dat zijn nieuwe werk hem uitstekend beviel.

Eindelijk was de winter voorbij. Hij pakte zijn tas en vertelde zijn vrienden dat hij voor zaken op reis ging. In de andere stad liep hij naar zijn kamer. Zijn djellaba en zijn scepter waren er nog.

Dit jaar herkenden veel meer mensen hem. Hij werd driester en stapte de winkels binnen zonder eerst in de deuropening te wachten. De winkeliers, die erop gebrand waren hun klanten te laten zien hoe devoot ze waren, gaven altijd veel meer dan de voorbijgangers.

Op een dag besloot hij een proef te nemen. Hij hield een taxi aan. Terwijl hij instapte brulde hij:

‘Ik moet naar het graf van Sidi Larbi! Vlug wat!’ De chauffeur die wist dat hij niet betaald zou worden stemde toch in en ze reden naar het olijfbosje op een heuvel ver van de stad.

Hij zei de chauffeur te wachten en sprong uit de taxi. Toen begon hij aan de lange klimtocht naar het graf bovenop de heuvel. De chauffeur verloor zijn geduld en reed weg. Op de terugweg naar de stad vloog hij uit de bocht en reed tegen een boom. Toen hij weer uit het ziekenhuis mocht vertelde hij aan iedereen dat het de schuld van Sidi Rahal was dat de wagen van de weg was geraakt. De mensen bespraken het uitvoerig en herinnerden zich andere heilige bezetenen die motoren en remmen hadden behekst. De naam Sidi Rahal lag op ieders lippen en de mensen luisterden met ontzag naar zijn geschreeuw.

Die zomer wist hij meer geld op te sparen dan het jaar daarvoor. Hij ging weer terug naar zijn eigen stad en kocht een groter

huis om in te wonen, terwijl hij het eerste verhuurde. Ieder jaar kocht hij er huizen en landerijen bij en het werd tenslotte duidelijk dat hij een zeer vermogend man was geworden.

Telkens als het eind van de regentijd in zicht kwam vertelde hij zijn vrienden dat hij op het punt stond om naar het buitenland te vertrekken. Dan ging hij heimelijk weg en stond niemand toe hem uitgeleide te doen. Hij was verrukt over dit leventje en het geluk dat hij had het te kunnen volhouden. Hij veronderstelde dat Allah het niet erg vond dat hij zich uitgaf voor een van Zijn heilige bezetenen. Het geld was niet meer dan een beloning voor de gelegenheid die hij de mensen bood om liefdadig te zijn.

Op een dag in de winter kwam er een nieuwe regering aan de macht die aankondigde dat alle bedelaars op straat zouden worden opgepakt. Hij praatte er met zijn vrienden over en zij vonden het allemaal een uitstekende zaak. Hij gaf hun gelijk, maar het nieuws hield hem 's nachts uit zijn slaap. Teruggaan en alles op het spel zetten, alleen maar omdat dat was wat hij wilde, daar kon geen sprake van zijn. Bedroefd legde hij er zich bij neer om de zomer thuis te zullen moeten doorbrengen.

Pas toen de eerste weken van het voorjaar verstreken waren besefte hij hoe na het hem aan het hart had gelegen om onder een mooie nachtelijke sterrenhemel op weg te gaan en de bus naar de andere stad te nemen, en wat een opluchting het iedere keer was geweest om alles te kunnen vergeten en te leven als Sidi Rahal. Nu begon hij in te zien dat zijn leven hier alleen maar prettig was geweest omdat hij wist dat hij het op een gegeven ogenblik zou verwisselen voor dat andere.

Naarmate het weer warmer werd nam zijn rusteloosheid toe. Hij verveelde zich en verloor zijn eetlust. Zijn vrienden merkten deze verandering op en raadden hem aan op reis te gaan zoals hij dat altijd deed. Ze zeiden dat er gevallen bekend waren van mensen die waren gestorven omdat ze een gewoonte hadden opgegeven. Weer lag hij 's nachts te piekeren en toen besloot hij heimelijk om terug te gaan. Zodra hij dit besluit had genomen voelde hij zich veel beter. Het was alsof hij tot dat ogenblik had geslapen en plotseling was wakker geworden. Hij vertelde zijn vrienden dat hij op reis ging.

Diezelfde avond sloot hij zijn huis af en stapte op de bus. De volgende dag liep hij vrolijk door de straten en ging op zijn favoriete plekje bij de moskee zitten. Voorbijgangers keken naar hem

en zeiden tegen elkaar:

‘Hij is toch weer teruggekomen. Zie je wel?’

Hij zat daar rustig de hele dag geld te ontvangen. Aan het eind van de middag liep hij naar de rivier buiten de stadspoorten om een bad te gaan nemen, want het was een erg hete dag. Terwijl hij zich stond uit te kleden keek hij op en zag drie politieagenten de helling afkomen en in zijn richting lopen. Zonder verder af te wachten greep hij zijn slippers, gooide zijn djellaba over zijn schouder en zette het op een lopen.

Af en toe ploeterde hij door het water, dan gleed hij weer uit en viel languit in de modder. Achter hem hoorde hij de mannen schreeuwen. Ze achtervolgden hem niet lang, want ze waren in lachen uitgebarsten. Dat wist hij niet en hij bleef rennen, de loop van de rivier volgend, tot hij buiten adem raakte en moest stoppen. Hij trok zijn djellaba en zijn slippers aan en dacht:

‘In deze kleren kan ik niet terug naar de stad en ook niet naar een andere.’

Langzamer vervolgde hij nu zijn weg. Toen de avond viel begon hij honger te krijgen, maar er waren geen mensen of huizen te bekennen. Hij sliep onder een boom, met alleen de haveloze djellaba om zich toe te dekken.

De volgende morgen was zijn honger nog erger geworden. Hij stond op, nam een bad in de rivier en ging weer op weg. De hele dag liep hij voort onder de brandende zon. Laat in de middag ging hij zitten om uit te rusten. Hij dronk wat water uit de rivier en bekeek het landschap om zich heen. Op de heuvel achter hem stond een gedeeltelijk verwoest heiligdom.

Toen hij was uitgerust klom hij naar het bouwsel. Binnen was in het midden van een grote overkoepelde ruimte een graftombe. Hij ging zitten en luisterde. Er kraaiden hanen en af en toe hoorde hij honden blaffen. Hij stelde zich voor dat hij naar het dorp rende en de eerste die hij tegenkwam zou toeschreeuwen:

‘Geef me een stukje brood, in naam van Moulay Abdelqader!’ Hij sloot zijn ogen.

Toen hij wakker werd was de schemering al bijna gevallen. Voor de deuropening stond een groepje kleine jongens naar hem te kijken. Ze zagen dat hij wakker werd en lachten en stootten elkaar met de elleboog aan. Toen gooide een van de jongens een stuk droog brood naar hem toe, zodat het naast hem op de grond viel. Al gauw stonden ze met zijn allen te joelen:

‘Hij eet brood! Hij eet brood!’

Ze gingen een tijdje door met hun spel en gooiden behalve broodresten ook aardkluiten en zelfs uitgetrokken planten. Op hun gezichten stond verbazing, plaagzucht en minachting te lezen, en door deze wisselende emoties heen een niet aflatend sprankje bezitterigheid. Hij dacht aan de oude mejdoub en er trok een huivering door hem heen. Opeens waren ze weg. Hij hoorde een paar schelle kreten in de verte, terwijl ze terugrenden naar het dorp.

Het brood had zijn maag een beetje gevuld. Hij viel in slaap waar hij zat en voor het licht begon te worden ging hij weer op weg langs de rivier, Allah ervoor dankend dat hij hem het dorp had laten passeren zonder opgemerkt te worden. Hij begreep dat de kinderen voorheen voor hem waren weggerend, omdat ze wisten dat hij nog niet klaar was voor hen en dat ze hem nog niet in bezit konden nemen. Hoe meer hij hierover nadacht, hoe vuriger hij hoopte nooit te zullen weten hoe het was om een echte mejdoub te zijn.

Die middag stuitte hij, toen hij om een bocht in de rivier heen liep, plotseling op een stad. Zijn wanhopige verlangen naar voedsel dreef hem regelrecht naar het marktplein. Zonder zich iets aan te trekken van de starende mensen ging hij een kraam binnen en bestelde een kom soep. Toen hij die op had en had betaald ging hij naar een andere kraam voor een bord stoofschotel en in een derde at hij aan pennen geroosterd vlees. Toen liep hij naar de broodmarkt voor twee broden om mee te nemen. Terwijl hij stond af te rekenen tikte een politieagent hem op de schouder en vroeg hem naar zijn papieren. Die had hij niet. Er viel niets meer te zeggen. Op het politiebureau sloten ze hem op in een kleine stinkende ruimte in de kelder. In dit hok bracht hij vier wanhopige dagen en nachten door. Toen ze hem eruit haalden en ondervroegen kon hij zichzelf er niet toe brengen de waarheid te vertellen. In plaats daarvan fronste hij het voorhoofd en zei: ‘Ik ben Sidi Rahal.’

Ze bonden zijn handen vast en duwden hem achterin een vrachtwagen. Later in het hospitaal brachten ze hem naar een klamme cel waar een aantal mannen zat te staren, te sidderen en te schreeuwen. Hij hield het een week vol en besloot toen de beambten zijn ware naam te zeggen. Maar als hij vroeg bij ze voorgeleid te worden lachten de bewakers alleen maar. Soms zeiden ze: ‘Volgende week,’ maar meestal gaven ze helemaal geen

antwoord.

De maanden verstreken. Nachten en dagen en dagen en nachten leefde hij temidden van de andere gekken en er kwam een moment dat het hem nauwelijks nog kon schelen of hij de kans kreeg om de beambten te vertellen wie hij was. Tenslotte dacht hij er helemaal niet meer aan.

Tanger 1974

Arcadië*
John Cheever
(Vertaling Corine Wepster)

Het beeld dat wij hebben van een kasteel, dat we in onze jeugd hebben gevormd, ligt volkomen vast, en waarom zouden we het willen veranderen? Waarom zouden we erop wijzen dat er op de binnenplaats van een echt kasteel distels groeien en dat de drempel van de vervallen troonzaal wordt bewaakt door een nest groene adders? Hier zijn de donjon, de ophaalbrug, de kantelen en torens die we innamen met onze tinnen soldaatjes toen we de waterpokken hadden. Het eerste kasteel was Engels, en dit slot hier werd gebouwd door de koning van Spanje tijdens een bezetting van Toscane, maar ze ademen dezelfde sfeer van fantasievolle onaantastbaarheid - het mysterie van de adel in optima forma. Niets is hier irrelevant. Het is opwindend om op de kantelen cocktails te drinken, opwindend om in de fonteinen een bad te nemen, het is zelfs opwindend om 's avonds na het eten de trap af te dalen naar het dorp om een doosje lucifers te kopen. De ophaalbrug is neergelaten, de poortdeuren staan open en op een vroege ochtend zien we een gezin de slotgracht oversteken met alle parafernalia bij zich voor een picknick.

't Zijn Amerikanen. Wat zij ook ondernemen, ze zullen het aandoenlijk lachwekkende, het onbeholpene van de reiziger niet kunnen verhullen. De vader is een lange, jonge man, iets gebogen, met krullend haar en mooie witte tanden. Zijn vrouw is knap om te zien, en zij hebben twee zoons. Beide jongens zijn gewapend met een plastic machinegeweer dat hun grootouders kort geleden hebben opgestuurd. Het is zondag, de klokken luiden, en aan wie dankt Italië zijn klokken eigenlijk. Niet de *vaca* in Florence, maar de schrille klokken in de provincie, die in zo'n uitheemse disharmonie over de olijfgaarden en cipressenlanen beieren, dat ze wel uit de wagens van Attila de Hun afkomstig lijken. Dit ongeduldig gerinkel weerklinkt over dit laatste antieke vissersdorpje,

* *Bovenstaand verhaal van de dit jaar overleden grootmeester in het genre is afkomstig uit de bundel* The Stories of John Cheever, *Alfred A. Knopf Inc. New York, 1978.*

echt uniek in zijn soort. De trap slingert omlaag naar een lieflijk en afgelegen plaatsje. Er zijn geen bus- of treinverbindingen, geen *pensioni* of hotels, geen kunstacademies, geen toeristen of souvenirs, er is zelfs geen briefkaart te koop. De plaatselijke bevolking draagt een schilderachtige klederdracht, zingt onder het werk en haalt in de visnetten Griekse vazen naar boven. Het is een van de weinige plekken ter wereld waar je nog een herdersfluit kunt horen, waar mooie meisjes met open bovenlijfjes ongefotografeerd gaan, met hun manden vis op het hoofd, en waar als het donker is serenades worden gezongen. Daar komen de Amerikanen de trap af naar het dorp.

De vrouwen in het zwart, die op weg zijn naar de kerk, knikken hen toe en wensen hen goedemorgen. '*Il poeta*,' zeggen ze, tegen elkaar. Goedemorgen dichter, goedemorgen vrouw van de dichter, zoons van de dichter. Het lijkt of hun beleefdheid de vreemdeling in verlegenheid brengt. 'Waarom noemen ze je dichter?' vraagt zijn oudste zoon, maar vader antwoordt niet. Op het dorpsplein bemerkt men dat het dorpje niet helemaal volmaakt is. Wat door de slechte wegen werd tegengehouden is door de ether binnengekomen. De jongens van het dorp, die rondhangen bij de fontein, hebben hun strohoed schuin over het voorhoofd, en een lucifershoutje tussen de tanden, en bij het lopen wiegen ze zwierig heen en weer, alsof ze in het zadel geboren zijn, hoewel er in het hele dorp geen rijpaard te vinden is. Het blauwgroene schijnsel van het televisietoestel in het café begint hen te veranderen van zeelui in cowboys, van vissers in gangsters, van herders in jeugdige delinquenten en showmasters, met een blaas boordevol coca-cola, en dat vinden de Amerikanen erg jammer. *E colpa mia*, denkt Seton, de quasi-dichter, terwijl hij zijn gezin meeneemt het plein over, naar de kade waar hun roeiboot gemeerd ligt.

De haven is zo rond als een soepbord, de havenmond ligt tussen twee klippen en op de buitenste klip, die aan de zeezijde, staat het kasteel met zijn ronde torens dat de Setons deze zomer gehuurd hebben. Bij het zien van het bijna volmaakte panorama breidt Seton zijn armen uit en roept: 'Jezus, wat een plek!' Hij ontvouwt een parasol voor zijn vrouw, achterop de roeiboot, en bekvecht met de jongens over de plaats waar ze moeten zitten. 'Je gaat zitten waar ik zeg dat je gaat zitten, Tommy!' schreeuwt hij. 'En ik wil *niets* meer van jullie horen.' Met veel onschuldige drukte kiezen ze zee. De klokken zijn stil en ze kunnen nu het gehijg en ge-

piep horen uit de longen van het oude kerkorgel, verteerd als die zijn door de mist uit zee. Langs de kust is het water lauw en bijzonder vuil, maar buiten, voorbij de pier, is het zo helder, zo subtiel van kleur, dat het lichter lijkt dan water, en als Seton de schaduw van hun jol tien vadem diep over zand en rotsen ziet glijden lijkt het of ze zweven op blauwe lucht.

Leren riempjes doen dienst als dol en roeien doet Seton door in de kuil te gaan staan en met zijn volle gewicht tegen de roeispanen te leunen. Hij zelf vindt dat hij daarbij een redelijk goed - zelfs schilderachtig - figuur slaat, maar hij zou nooit, zelfs niet vanuit de verte, voor een Italiaan worden aangezien. Eigenlijk straalt de arme kerel iets crimineels, iets van schaamte uit. De illusie van gewichtloosheid, de betoverende rust van de dag - gekanteelde torens tegen dat strakblauw van de hemel dat een deel van ons bewustzijn lijkt - zijn schuldgevoel kon het allemaal niet wegnemen, alleen maar opschorten. Hij is een huichelaar, een charlatan, hij is esthetisch gesproken een crimineel, en zijn vrouw, die zijn gevoelens raadt, zegt zacht: ‘Zit er maar niet over in, liefje, niemand weet het en als ze het wel weten kan het ze toch niet schelen.’ Het zit hem dwars dat hij geen dichter is en dat op deze volmaakte dag het uur van de waarheid in zekere zin voor hem zal aanbreken. Hij is helemaal geen dichter, hij had alleen gehoopt in Italië beter begrepen te worden als hij zich voor dichter uitgaf. Het is een onschuldig soort bedrog - een wensdroom eigenlijk. Hij zit alleen in Italië om zijn leven wat meer distinctie te verlenen, om zijn beschouwelijke gaven althans wat meer te ontplooien. Hij heeft zelfs overwogen een gedicht te schrijven - iets over goed en kwaad.

Er zijn veel meer boten op het water die de klip ronden. Alle lanterfanters en jongens van de strandwacht zijn eropuit getrokken; ze botsen met de dolboorden tegen elkaar, knijpen hun vriendinnetjes en brengen luidkeels flarden *canzone* ten gehore. Iedereen groet *il poeta*. De kust is steil aan de andere kant van de klip; er zijn terrassen voor wijngaarden, het staat er vol rozemarijn, en de zee heeft hier een rij inhammen in de kust geslagen, waar zand ligt. Seton stuurt aan op de grootste daarvan en als hij het strand nadert duiken zijn zoons van de boot. Hij meert af en brengt de parasol en de andere spullen aan land.

Iedereen maakt een praatje, iedereen zwaait en, op de weinige kerkgangers na, is iedereen uit het dorp op het strand. De Setons

zijn de enige vreemdelingen. Het zand is diepgoud van kleur en de zee blinkt met de banen van een regenboog: smaragd, malachiet, saffier en indigo. De opvallende afwezigheid van enige vulgariteit of prekerigheid in het tafereel ontroert Seton zo sterk dat zijn gemoed lijkt vol te stromen met waardering. Dit is eenvoud, denkt hij, dit is schoonheid, dit is de pure gratie van het mens zijn! Hij zwemt in het koele, verkwikkende water en als hij genoeg gezwommen heeft gaat hij languit in de zon liggen. Maar nu lijkt hij rusteloos, alsof hij er weer over in zit dat hij geen dichter is. En als hij geen dichter is, wat is hij dan wel?

Hij is televisieschrijver. Op het zand in de inham, aan de voet van het kasteel, ligt de gestalte van een televisieschrijver. Zijn fout is dat hij de auteur is van een afgrijselijke familieserie getiteld ‘The Best Family’. Toen het hem duidelijk werd dat zijn accoordje met de middelmatigheid niets meer te maken had met vlees en bloed, maar met hele vorstendommen en koninkrijken van gemenigheid, heeft hij zijn baan opgezegd en de wijk genomen naar Italië. Maar nu is ‘The Best Family’ gekocht door de Italiaanse televisie - het heet hier ‘La Famiglia Tosta’ - en de stompzinnigheden die hij geschreven heeft zullen nu opstijgen naar de torens van Siena, ze zullen gehoord worden in de oude straten van Florence en vanuit de lobby van het Gritti Paleis uitzweven over het Canal Grande. Deze zondag is zijn debuut en zijn zoons, die trots op hem zijn, hebben dit in het dorp rondverteld. *Poeta*!

Zijn zoons gaan nu tekeer met hun machinegeweren. Pijnlijk herinnert het hem aan zijn verleden. In hun onschuld zijn zij door de televisie besmet. Terwijl de kinderen van het dorp zingen, dansen en wilde bloemen plukken, stormen zíjn zoons van de ene rots naar de andere en doen alsof ze iedereen doodschieten. Het is een fout, een onbetekenende fout, maar het brengt hem toch van slag, al kan hij zich er niet toe zetten hen bij zich te roepen om uit te leggen dat de bedrevenheid waarmee ze het schreeuwen en ineenzakken van stervenden nadoen een bestaand internationaal misverstand wel eens zou kunnen vergroten. Het misverstand is er, en hij ziet al hoe de vrouwen hun hoofd schudden bij de gedachte aan een land waar het zo barbaars toegaat dat kleine kinderen zelfs geweren krijgen als speelgoed. *Mamma mia*! Ze hebben het allemaal wel gezien in de bioscoop. In New York zou je niet over straat durven gaan vanwege de gangsteroorlogen, en zodra je buiten New York komt, zit je in een jungle, met niets dan naakte wil-

den om je heen.

Het gevecht komt ten einde, ze gaan weer zwemmen, en Seton, die zijn spullen om te speervissen heeft meegebracht, is een uur lang bezig met het verkennen van een rotsachtige rif onder water, een uitloper van de verste punt van de inham. Hij duikt, zwemt door een school doorschijnende vissen en ziet, nog dieper naar beneden, waar het water koud en donker is, een grote inktvis die hem venijnig aankijkt, zijn armen intrekt en wegglipt in een grot bekleed met witte bloemen. Daar bij de rand van de grot ziet hij een Griekse vaas, een amfoor. Hij duikt erheen, voelt het grove aardewerk aan zijn vingers en gaat naar boven voor lucht. Hij duikt, steeds opnieuw, en tenslotte brengt hij de vaas triomfantelijk naar het daglicht. Het is een plompe vorm met een nauwe hals en twee oortjes. De hals is omwonden met een sjerp van donkerder aardewerk. De vaas is nog net niet doormidden gebroken. Dergelijke vazen, en nog veel mooiere, worden vaak langs die kust gevonden en als ze geen bijzondere waarde hebben, komen ze op een plankje in het café te staan, of bij de bakker of de kapper, maar dit exemplaar is voor Seton van onschatbare waarde - alsof het feit dat een televisieschrijver kan rondgraaien in de Middellandse Zee om met een Griekse vaas boven te komen een hoopvol voorteken is voor de cultuur, een bewijs dat hij zelf van enig gehalte is. Hij viert zijn vondst met een glas wijn en dan is het etenstijd. Bij zijn lunch drinkt hij de fles wijn leeg en daarna gaat hij, net als ieder ander op het strand, in de schaduw liggen en valt in slaap.

Kort nadat Seton wakker was geworden en een frisse duik in zee had genomen, zag hij de vreemdelingen in een boot de punt rond komen - een Romeins gezin, raadde Seton, dat naar Tarlonia was gekomen voor het weekend. Een vader, een moeder en een zoon waren het. Vader modderde onhandig met de roeiriemen. De bleke kleur die ze alle drie hadden, en hun hele manier van doen, onderscheidden hen van de mensen uit het dorp. Het was of ze uit een ander werelddeel de inham naderden. Toen ze dichterbij kwamen kon men de vrouw aan haar man horen vragen of hij de boot op het strand kon zetten.

De antwoorden van de vader waren kortaangebonden en erg luid. Zijn geduld was op. Roeien was niet zo makkelijk, zei hij. Niet zo makkelijk als het leek. Het was niet zo makkelijk om af te

meren in een inham die je niet kende, waar de boot aan stukken geslagen kon worden, als er even een wind opstak, en hij de eigenaar een nieuwe boot kon betalen. Boten waren duur. Deze tirade leek de moeder gênant en de zoon vermoeiend te vinden. Ze hadden alle twee zwemkleding aan; de vader niet en in zijn witte overhemd leek hij des te minder in het idyllische tafereel te passen. De paarse zee en de gracieuze zwemmers bezorgden hem alleen nog maar meer ergernis en, rood aangelopen van getob en ongenoegen, riep hij de zwemmers opgewonden allerlei nodeloze waarschuwingen toe, bestookte de mensen op het strand met vragen (Hoe diep was het water? Hoe veilig was de inham?) en meerde zijn boot tenslotte veilig af. Tijdens dit luidruchtig optreden glimlachte de zoon heimelijk naar zijn moeder en zij glimlachte heimelijk terug. Ze verdroegen dit nu al zoveel jaren. Kwam er dan nooit een eind aan? Grommend en briesend liet hij het anker vallen in vijftig centimeter water en moeder en zoon glipten over het dolboord en zwommen weg.

Seton bleef naar de vader kijken: deze haalde een editie van *Il Tempo* uit zijn zak en begon te lezen, maar het licht was te schel. Vervolgens tastte hij angstig in zijn zakken om te zien of de huissleutels en de autosleutels geen vleugeltjes hadden gekregen en waren vertrokken. Toen schraapte hij met een blikje een beetje buiswater uit de boot. Daarna bestudeerde hij de versleten lussen voor de roeiriemen, keek op zijn horloge, controleerde het anker, keek weer op zijn horloge en bestudeerde de lucht, waar één enkel wolkje dreef, op zoek naar tekenen die op storm konden wijzen. Tenslotte ging hij zitten en stak een sigaret op, en zijn zorgen, die uit alle windstreken op hem afkwamen, kon je op zijn voorhoofd zien neerstrijken. Ze hadden de boiler aan gelaten in Rome! Zijn flat en al zijn kostbaarheden werden misschien op ditzelfde moment door de ontploffing verwoest. De linker voorband van de auto was een beetje dun en die zou nu wel plat zijn, als de hele auto niet al gestolen was door de bendes die je hier had in die afgelegen vissersdorpen. Het wolkje in het westen was nog klein, zeker, maar wel van het soort dat slecht weer aankondigt en op de terugweg rond de punt zouden ze genadeloos heen en weer geslingerd worden op de hoge golven en ze zouden pas weer in het *pensione* (waar ze al voor het avondeten betaald hadden) terug zijn als de lekkere karbonaden allemaal op waren en de wijn ook. De president kon wel vermoord zijn, in zijn afwezigheid, of de lire gedeva-

lueerd. Het kabinet was misschien wel gevallen. Plotseling stond hij op en begon te brullen naar zijn vrouw en zoon. Het was tijd om op te stappen, tijd om op te stappen. Het werd al avond. Er was storm op til. Ze zouden te laat zijn voor het eten. Ze zouden vast komen te zitten in het drukke verkeer bij Fregene. Ze zouden alle leuke televisieprogramma's missen...

Zijn vrouw en zijn zoon keerden om en zwommen naar de boot, maar ze namen er de tijd voor. Het was nog niet zo laat, dat wisten ze. Het werd nog geen avond en er was niets dat op storm wees. Ze zouden niet te laat zijn voor het avondeten in het *pensione*. Ze wisten uit ervaring dat de tafels nog niet eens gedekt zouden zijn als ze in het *pensione* aankwamen, maar ze hadden geen keus. Ze klommen aan boord, terwijl de vader het anker lichtte, naar de zwemmers waarschuwingen schreeuwde, en advies vroeg van de kust. Tenslotte kreeg hij de boot vlot en zette koers rond de punt.

Nauwelijks waren ze verdwenen of een van de jongens van de strandwacht klom naar de hoogste rots, zwaaide met een rood hemd en riep, '*Pesce cane! Pesce cane*!' Alle zwemmers maakten joelend van opwinding rechtsomkeert en zwommen met zoveel gespetter terug naar het strand, dat het water kolkte en bruiste. Voorbij de zandbank waar ze geweest waren was de vin van een haai te zien. Er was tijdig alarm geslagen en de haai leek verbolgen zoals hij daar door het malachietkleurige water kruiste. De strandbezoekers stonden in een rij langs het water en wezen elkaar de booswicht aan, en een klein kindje dat in ondiep water stond riep: '*Brutto! Brutto! Brutto*!' Toen begon iedereen te juichen, want daar kwam Mario, de beste zwemmer van het dorp, met een lang harpoengeweer het pad af. Mario werkte als steenhouwer en om de een of andere reden - misschien zijn ijver - had hij er nooit helemaal bij gehoord. Zijn benen waren te lang, of stonden te ver uiteen, zijn schouders waren te rond of te vierkant, zijn haar was te dun en de lichamelijke pracht waarmee de andere knapen zo rijk bedeeld waren was hem onthouden. Zijn naaktheid had iets meelijwekkends, iets aandoenlijks, als een vreemde die bij een intiem gebeuren verrast wordt. Hij werd toegejuicht en aangemoedigd terwijl hij door de menigte heen liep, maar een lachje, al was het maar van de zenuwen, kon hij niet opbrengen, en met samengeperste lippen beende hij het water in en zwom naar de zandbank. De haai was echter al weg en het meeste zonlicht ook. Zo ontnuchterd was het donkere strand dat de badgasten hun spullen

bij elkaar raapten en op huis aan gingen. Niemand wachtte op Mario; niemand gaf blijkbaar om hem. Hij stond daar met zijn harpoen in het donkere water, klaar om veiligheid en welzijn van de gemeenschap te verdedigen, maar ze keerden hem de rug toe en klommen zingend de klip op.

'Krijg de klere met je Famiglia Tosta,' dacht Seton. Krijg de klere. Dit was het mooiste uur van de hele dag. Allerlei genoegens - eten, drank, liefde - lagen nog vóór hem, en door het groeiende duister was het of hij geleidelijk aan werd bevrijd van zijn verantwoordelijkheid als televisieschrijver, van de taak om zijn leven zin te geven. Nu lag alles in de ruime, donkere schoot van de nacht en werd de overpeinzing onderbroken.

De trap die zij opgingen liep langs de met festoenen versierde vestingwerken die ze gehuurd hadden en juist op deze plaats, van hier tot aan de ophaalbrug en de poort was de triomf van de koning, de architect en de steenhouwers het meest imponerend, want wat je er voelde was militaire onneembaarheid, vorstelijkheid en schoonheid in één adem. Er was geen plekje, geen bochtje, geen toren of kanteel waar die krachten niet samen waren. Alle vestingmuren hadden fraaie kroonlijsten en op ieder punt waar de vijand maar had kunnen naderen verkondigde het grote, acht ton zware helmteken van de christenkoning van Spanje het bloed, het geloof en de goede smaak van de verdediger. Boven de hoofdpoort was het helmteken uit zijn fraaie omlijsting van zeegoden met drietanden gevallen en in de slotgracht geplonsd, maar het was met zijn blazoen omhoog terechtgekomen en de kwartieren, het kruis en de marmeren dekkleden waren in het water te zien.

Toen zag Seton tussen de andere opschriften op de muur staan de woorden '*Americani go home, go home*'. De letters waren vaag, ze stonden er misschien al sinds de oorlog, of ze waren zo vaag doordat ze haastig waren geschreven. Zijn vrouw en zijn kinderen zagen het niet en toen zij de ophaalbrug overstaken en de binnenplaats opliepen, deed hij een stap opzij en ging terug om de woorden met zijn vingers weg te poetsen. Wie kon dat toch geschreven hebben? Hij voelde zich genomen en op zichzelf teruggeworpen. Hij was gevraagd om naar dit vreemde land toe te komen. Er was veel ophef van gemaakt in de uitnodigingen. Reisbureaus, scheepvaartmaatschappijen, luchtvaartmaatschappijen, zelfs de Italiaanse regering, allemaal hadden ze hem gesmeekt zijn gerieflijke leventje vaarwel te zeggen en naar het buitenland te gaan. Hij had

de uitnodiging aanvaard, hij had zich op hun gastvrijheid verlaten, en nu werd hem, door deze oude muur, meegedeeld dat hij ongewenst was.

Nooit eerder had hij het gevoel gehad ongewenst te zijn. Dat was hem nog nooit gezegd. Hij was gewenst geweest als baby, gewenst als jongeman, gewenst als minnaar, als echtgenoot en vader, gewenst als tekstschrijver, als causeur, als kameraad. Nee, hij was juist altijd bijzonder gewenst geweest en zijn enige zorg was geweest om zuinig met zichzelf te zijn, om slechts met tact en prudentie van zijn gevierde charmes gebruik te maken, zodat ze het beste resultaat zouden hebben. Hij was destijds zeer in trek voor golf, tennis, bridge, voor charades, cocktailparties, en bestuursfuncties - en toch werd hij door deze oude muur aangesproken alsof hij een paria was, een naamloze bedelaar, een verstotene. Hij was bijzonder diep gekwetst.

Het ijs werd bewaard in de donjon van het kasteel, en Seton ging daar met zijn cocktailshaker heen, vulde hem, mengde een paar martini's en nam die mee naar de kantelen van de hoogste toren, waar hij samen met zijn vrouw ging kijken naar het licht dat steeds van toon veranderde. Duisternis vulde de uitgesleten gaten in de klippen van Tarlonia en al was het wel heel ver gezocht om de heuvels langs de kust met de borsten van een vrouw te vergelijken, toch hadden ze een kalmerende uitwerking op Setons gevoelens en maakten ze dezelfde diepe vertedering in hem los.

‘Misschien ga ik na het eten even naar het café,’ zei zijn vrouw, ‘alleen om te zien wat ze van de nasynchronisatie gemaakt hebben.’

Zijn vrouw begreep niet wat zijn werk als televisieschrijver voor hem betekende. Ze had dat nooit begrepen. Hij zweeg. Men zou hem, vermoedde hij, vanuit de verte tussen zijn kantelen misschien kunnen houden voor wat hij niet was - een dichter, een ervaren reiziger, een vriend van Elsa Maxwell, een prins of een hertog - maar deze wereld rondom hem had nu niet echt de kracht hem te verheffen en te veranderen. Hij zelf was het maar, de schrijver van ‘The Best Family’, die hij, alle kosten en moeite ten spijt, mee had genomen over de grenzen, en over zee. De bloemrijke en imponerende entourage veranderde niets aan het feit dat hij door de zon verbrand was, in een verliefde stemming was, honger had en iets gebogen liep, en dat de rots waarop hij

zat, die daar was gearrangeerd door de grote koning van Spanje, in zijn achterste sneed.

Aan tafel vroeg Clementina, de kokkin, of ze in het dorp naar ‘La Famiglia Tosta’ mocht gaan kijken. De jongens zouden natuurlijk met hun moeder meegaan. Seton ging na het eten terug naar zijn toren. Met brandende fakkels voer de vissersvloot uit langs de pier. De maan kwam op en scheen zo fel op het water dat de zee leek te kolken en draaien in het licht. Vanuit het dorp kon hij het *bel canto* horen van moeders die hun dochters riepen, en af en toe een snerp uit het televisietoestel. Over twintig minuten zou het allemaal voorbij zijn, maar aan het besef van gemenigheid *in absentia* kon hij niet ontkomen. O, hoe moest het tij van barbaarsheid, vulgariteit en prekerigheid toch worden gekeerd? Toen hij de lichtjes zag waarmee zijn gezin de trap op kwam, ging hij hen beneden bij de slotgracht tegemoet. Ze waren niet alleen. Wie was daar nog meer? Wie waren die gestalten die daar naar boven kwamen? De dokter? De burgemeester? En een klein meisje met gladiolen in haar hand. Het was een delegatie, en een vriendelijke, dat kon hij horen aan hun lichte toon. Ze waren gekomen om hem te huldigen.

‘Het was mooi, zo komisch, zo levensecht,’ zei de dokter.

Het kleine meisje gaf hem bloemen en de burgemeester omhelsde hem luchtig. ‘Ach, signore,’ zei hij, ‘we dachten dat u maar gewoon een dichter was.’

Vertaalde poëzie

Zeven gedichten
Margaret Atwood
(Vertaling Herman De Coninck en J. Eijkelboom)[*]

Wat is dit, het beweegt niet
als liefde, het wil niet
weten, het wil niet strelen, niets blootleggen

het wil zelfs niet aan-
raken, het is meer zoals
een dier (zonder
liefde) een in de val gelopen
ding, je beweegt gewond, je hebt pijn, je doet pijn,
je wil eruit, je wil je
eruit scheuren, ik ben

buitenwereld, ik ben sneeuw en
ruimte, voetpaadjes, je balt je
samen, je spieren

grijpen, je komt binnen en binnen
in mij als ben
ik (je ruikt een uitweg,
dringend, het gaat om je
leven) je laatste kans
op vrijheid.

(C)

What is it, it does not
move like love, it does
not want to know, it
does not want to stroke, unfold

it does not even want to
touch, it is more like
an animal (not
loving) a
thing trapped, you move
wounded, you are hurt, you hurt
you want to get out, you want
to tear yourself out, I am

the outside, I am snow and
space, pathways, you gather
yourself, your muscles

* *Margaret Atwood (geb. 1939) heeft romans geschreven (de recentste zijn* Lady Oracle *(1977)*, Life Before Man *(1979) en* Bodily Harm *(1981), verhalen en non-fictie, maar is in eigen land (Canada) ook zeer bekend als dichteres. Bundels o.m.*. The Circle Game, The Animals in That Country, Procedures for Underground, You Are Happy *en de verzamelbundel* Selected Poems *(Simon & Schuster). Margaret Atwood zou dit jaar te gast zijn geweest bij Poetry International, maar moest op het laatste moment afzeggen. Ter gelegenheid van haar optreden hadden zowel J. Eijkelboom als Herman De Coninck poëzie van haar vertaald, waarmee de Nederlandse poëzieliefhebber nu dus alsnog kennis kan maken. De met een* (E) *gemerkte vertalingen zijn van Eijkelboom, de met een* (C) *gemerkte vertalingen van De Coninck.*

clutch, you move
into me as though I
am (wrenching
your way through, this is
urgent, it is your
life) the
last chance for freedom

Vaker en vaker

Vaker en vaker vervloeien mijn scherpe kantjes
en word ik een wens de hele wereld,
jou incluis, te assimileren, als het kan
door een huid, zoals de trucs
van een koele plant met zuurstof,
en te leven als een onschuldige groene brand.

Ik zou je niet verteren
of er ooit klaar mee zijn,
je zou er nog altijd zijn
om me heen, compleet
als lucht.

Helaas heb ik geen bladeren.
In plaats daarvan heb ik ogen
en tanden en andere niet-groene
dingen die wars zijn van osmose.

Wees dus op je hoede, ik meen het,
ik waarschuw je eerlijk:

Dit soort honger speelt alles
naar zijn eigen hol;
het valt ook niet te bepraten, kalm
rationeel overleg helpt niet.

Er is ook geen reden voor, behalve
de logica van een uitgehongerde hond
die ergens een been in ziet.

(C)

More and more

More and more frequently the edges
of me dissolve and I become
a wish to assimilate the world, including
you, if possible through the skin
like a cool plant's tricks with oxygen
and live by a harmless green burning.

I would not consume
you, or ever
finish, you would still be there
surrounding me, complete
as the air.

Unfortunately I don't have leaves.
Instead I have eyes
and teeth and other non-green
things which rule out osmosis.

So be careful, I mean it,
I give you a fair warning:

This kind of hunger draws
everything into its own
space; nor can we
talk it all over, have a calm
rational discussion.

There is no reason for this, only
a starved dog's logic about bones.

Notities voor een gedicht dat nooit geschreven kan worden

Voor Caŕolyn Forché

1

Dit is de plek
waar je liever geen weet van zou hebben,
dit is de plek die je zal bewonen,
dit is de plek die je je niet voor kunt stellen,
dit is de plek die je uiteindelijk zal verslaan

waar het woord *waarom* verschrompelt en
leegloopt. Dit is honger.

Notes towards a poem that can never be written

For Carolyn Forché

i

This is the place
you would rather not know about,
this is the place that will inhabit you,
this is the place you cannot imagine,
this is the place that will finally defeat you

where the word *why* shrivels and empties
itself. This is famine.

2

Er is geen gedicht dat je erover
kan schrijven, de zandputten
waar zo velen werden begraven
en opgegraven, de ondragelijke
pijn nog op hun huid gegraveerd.

Dit is niet verleden jaar gebeurd
of veertig jaar geleden maar verleden week.
Dit is gebeurd,
dit gebeurt.

ii

There is no poem you can write
about it, the sandpits
where so many were buried
& unearthed, the unendurable
pain still traced on their skins.

This did not happen last year
or forty years ago but last week.

This has been happening,
this happens.

Wij maken grafkransen of adjectieven voor ze,
we tellen ze als kralen,
we zetten ze om in statistieken en litanieën
en in gedichten als dit.

Niets helpt.
Zij blijven wat ze zijn.

We make wreaths of adjectives for them,
we count them like beads,
we turn them into statistics & litanies
and into poems like this one.

Nothing works.
They remain what they are.

3

De vrouw ligt op de natte cementvloer
onder het niet-eindigend licht,
merktekens op haar armen van de naald
die het brein moest doden
en ze vraagt zich af waarom ze sterft.

Zij sterft omdat ze zei.
Zij sterft omwille van het woord.
Het is haar lichaam, zwijgend en
zonder vingers, dat dit gedicht schrijft.

iii

The woman lies on the wet cement floor
under the unending light,
needle marks on her arms put there
to kill the brain
and wonders why she is dying.

She is dying because she said.
She is dying for the sake of the word.
It is her body, silent
and fingerless, writing this poem.

4

Het lijkt op een operatie
maar het is er geen,

noch is het ondanks de gespreide benen,
gekreun en bloed, een geboorte.

Ten dele is het een karwei,
ten dele is het een vertoon van vaardigheid
als een concert.

Het kan slecht worden gedaan
of goed, zeggen zij tegen zichzelf.

Ten dele is het een kunst.

iv

It resembles an operation
but it is not one

nor despite the spread legs, grunts
& blood, is it a birth.

Partly it's a job,
partly it's a display of skill
like a concerto.

It can be done badly

or well, they tell themselves.

Partly it's an art.

5

De feiten van deze wereld die men duidelijk ziet
ziet men door tranen;
waarom mij dan te vertellen
dat er iets mis is met mijn ogen?

v

The facts of this world seen clearly
are seen through tears;
why tell me then
there is something wrong with my eyes?

Om duidelijk en zonder ontwijken te zien,
zonder terug te deinzen,
dat is de foltering, de ogen opengeplakt
vijf centimeter van de zon.

Wat is het dat je dan ziet?
Is het een boze droom, een hallucinatie?
Is het een visioen?
Wat is het dat je hoort?

Het scheermes over de oogbal
is een detail uit een oude film.
Het is ook een waarheid.
Getuige zijn is wat je moet verdragen.

To see clearly and without flinching,
without turning away,
this is agony, the eyes taped open
two inches from the sun.

What is it you see then?
Is it a bad dream, a hallucination?
Is it a vision?
What is it you hear?

The razor across the eyeball
is a detail from an old film.
It is also a truth.
Witness is what you must bear.

6

In dit land kun je zeggen wat je wilt
omdat toch niemand naar je zal luisteren,
het is veilig zat, in dit land kun je proberen
het gedicht te schrijven dat nooit geschreven kan worden,
het gedicht dat niets verzint
en niets excuseert,
omdat je jezelf iedere dag verzint en excuseert.

Elders is dit gedicht geen verzinsel.
Elders heeft men moed nodig voor dit gedicht.
Elders moet dit gedicht geschreven worden
omdat de dichters al dood zijn.

Elders moet dit gedicht geschreven worden
alsof je al dood bent,
alsof er niets meer gedaan kan worden
of gezegd om je te redden.

Elders moet je dit gedicht schrijven
omdat er niets meer te doen is.

(E)

vi

In this country you can say what you like
because no one will listen to you anyway,
it's safe enough, in this country you can try to write
the poem that can never be written,
the poem that invents
nothing and excuses nothing.
because you invent and excuse yourself each day.

Elsewhere, this poem is not invention.
Elsewhere, this poem takes courage.
Elsewhere, this poem must be written
because the poets are already dead.

Elsewhere, this poem must be written
as if you are already dead,
as if nothing more can be done
or said to save you.

Elsewhere you must write this poem
because there is nothing more to do.

Meer dan waarheid,
taaiheid: van deze
dwergboompjes & mossen,
hakend in pure rots
gelovend in de leugens van de zon, & daardoor
zwaartekracht/logenstraffend

& van deze cactus, zichzelf
samenballend
tegen het zand, ja, met harde
schors en stekels er maar
het beste van makend

(C)

Beyond truth,
tenacity: of those
dwarf trees & mosses,
hooked into straight rock
believing the sun's lies & thus
refuting/gravity

& of this cactus, gathering
itself together
against the sand, yes tough
rind & spikes but doing
the best it can

Krantenlezen is gevaarlijk

Toen ik keurige kasteeltjes
bouwde in de zandbak,
werden mijn haastige kuilen vol-
gebulldozerd met lijken

en wanneer ik gewassen en gekamd
naar school liep, ontploften er
telkens als ik op een betonbarst stapte
rode granaten.

Nu, volwassen en
geletterd, zit ik in mijn fauteuil
zo rustig als een lont

en de jungles staan in de fik, het struik-
gewas zit bomvol soldaten,
namen op moeilijke landkaarten
gaan in rook op.

Ik ben de oorzaak, ik ben een stapel chemisch
speelgoed, mijn lichaam
is een dodelijk bedenksel,
ik strek mijn armen liefdevol, met handen als pistolen,
mijn goeie bedoelingen zijn volstrekt funest.

Zelfs mijn
passieve ogen veranderen al wat ik zie
in zwart en wit gepokte
oorlogsfoto's, hoe houd ik het
tegen.

Krantenlezen is gevaarlijk

Telkens als ik een toets aansla
op mijn elektrische schrijfmachine,
schrijvend van vredige bomen

ontploft er weer een dorp.

(C)

It is dangerous to read newspapers

While I was building neat
castles in the sandbox,
the hasty pits were
filling with bulldozed corpses

and as I walked to the school
washed and combed, my feet
stepping on the cracks in the cement
detonated red bombs.

Now I am grownup
and literate, and I sit in my chair
as quietly as a fuse

and the jungles are flaming, the under-
brush is charged with soldiers,
the names on the difficult
maps go up in smoke.

I am the cause, I am a stockpile of chemical
toys, my body
is a deadly gadget,
I reach out in love, my hands are guns,
my good intentions are completely lethal.

Even my
passive eyes transmute
everything I look at to the pocked
black and white of a war photo,
how
can I stop myself

It is dangerous to read newspapers.

Each time I hit a key
on my electric typewriter,
speaking of peaceful trees

another village explodes.

Variaties op het woord slaap

Ik zou je graag willen zien slapen,
wat misschien niet gebeurt.
Ik zou je graag willen zien
slapen. Ik zou met je willen
slapen, je slaap binnengaan
terwijl zijn gladde donkere golf
over mijn hoofd glijdt

en met je lopen door dat lichtende
wuivende bos van blauwgroene bladeren
met zijn waterige zon en drie manen
naar de grot waarin je moet afdalen
naar je ergste angst.

Ik zou je de zilveren tak willen geven,
de kleine witte bloem, het ene
woord dat je zal beschermen
tegen het verdriet in het midden
van je droom, van het verdriet
in het midden. Ik zou je willen volgen,
de lange trap weer op
en de boot worden
die je terug zou roeien
voorzichtig, een vlam
in de kom van twee handen
tot waar je lichaam ligt
naast mij, en je gaat er zo makkelijk
naar binnen als ademde je in.

Ik zou de lucht willen zijn
die je maar heel even
bewoont. Ik zou net zo onopgemerkt willen zijn
en net zo noodzakelijk.

(E)

Variation on the word *sleep*

I would like to watch you sleeping,
which may not happen.
I would like to watch you,
sleeping. I would like to sleep
with you, to enter
your sleep as its smooth dark wave
slides over my head

and walk with you through that lucent
wavering forest of bluegreen leaves
with its watery sun & three moons
towards the cave where you must descend,
towards your worst fear

I would like to give you the silver
branch, the small white flower, the one

word that will protect you
from the grief at the center
of your dream, from the grief
at the center. I would like to follow
you up the long stairway
again & become
the boat that would row you back
carefully, a flame
in two cupped hands
to where your body lies
beside me, and you enter
it as easily as breathing in

I would like to be the air
that inhabits you for a moment
only I would like to be that unnoticed
& that necessary.

Laatste dag

Dit is de laatste dag van de laatste week.
Het is juni, de avonden beroeren
onze huid als pluche, melkdistels verzoeten
de kleverige lucht die trilt
van motten, hun bepoederde vleugels en fluwelen
tongen. In de schemering geitemelkers en de
fluitende stemmen vanaf de vijver, omkranst
met webben van dril. Alles
leunt in de pulpige maan.

In de ochtenden maken de kippen
ei na ei, met wrattige schalen
volmaakt; de vloer van het kippenhok
bedekt met oude poep en winterstro
trilt van de vliegen, groen en zilver.

Wie wil het verlaten, wie wil
dat het ophoudt, water dat tegen
water beweegt, huid
tegen huid? Wij waden
door vochtig zon-
licht naar niets, dat ovaal is

en vol. Dit ei
in mijn hand is ons laatste maal,
je breekt het open en de hemel
wordt weer oranje en de zon komt
weer op en dit is weer de laatste dag.

(E)

Last day

This is the last day of the last week.
It's June, the evenings touching
our skins like plush, milkweed sweetening
the sticky air which pulses
with moths, their powdery wings and velvet
tongues. In the dusk, nighthawks and the fluting
voices from the pond, its edges
webbed with spawn. Everything
leans into the pulpy moon.

In the mornings the hens
make egg after egg, warty-shelled
and perfect; the henhouse floor
packed with old shit and winter straw
trembles with flies, green and silver.

Who wants to leave it, who wants it
to end, water moving
against water, skin

against skin? We wade
through moist sun-
light towards nothing, which is oval

and full. This egg
in my hand is our last meal,
you break it open and the sky
turns orange again and the sun rises
again and this is the last day again.

Drie gedichten*
T.S. Eliot
(Vertaling Bert Voeten)

Meneer Apollinax

Ω τῆς καινότητος. Ἡράκλ∈ις, τῆς παραδοξολογίας. ∈ὐμήχανος ἀνθρωπος.

Lucianus

Toen meneer Apollinax de Verenigde Staten bezocht
Tinkelde zijn lach tussen de theekopjes.
Ik dacht aan Fragilion, die schuwe figuur tussen de berken,
En aan Priapus die in de bosjes
De dame op de schommel stond aan te gapen.
Ten paleize van mevrouw Phlaccus, bij professor Channing-Cheetah
Lachte hij als een onverantwoordelijke foetus.
Zijn lachen was onderzees en diep
Als dat van de oude man van de zee
Verscholen onder koraaleilanden
Waar afgetobde lijven van verdronkenen bodemwaarts drijven
in de groene stilte,
Losgeraakt uit de vingers van de branding.

Straks rolt het hoofd van meneer Apollinax nog onder een stoel
Of kijkt grijnzend over een paravent
Met zeewier in zijn haar, had ik het gevoel.
Ik hoorde de hoefslag van de centaur op de harde baan
Toen zijn droog en gedreven gepraat de middag verslond.
‘Een charmante man’ - ‘Maar wat bedoelde hij au fond?’ -
‘Die puntige oren... Hij is vast onevenwichtig,’ -
‘Voor mij bleef zijn redenering ondoorzichtig.’
Van douairière Phlaccus en professor en mevrouw Cheetah
Herinner ik me een schijfje citroen, en een doorgebeten bonbon.

Mr. Apollinax

Ω τῆς καινότητος. Ἡράκλ∈ις, τῆς παραδοξολογίας. ∈ὐμήχανος ἀνθρωπος.

Lucian

I looked for the head of Mr. Apollinax rolling under a chair
Or grinning over a screen
With seaweed in its hair.
I heard the beat of centaur's hoofs over the hard turf
As his dry and passionate talk devoured the afternoon.
‘He is a charming man’ - ‘But after all what did he mean?’ -
‘His pointed ears... He must be unbalanced.’ -
‘There was something he said that I might have challenged.’
Of dowager Mrs. Phlaccus, and Professor and Mrs. Cheetah
I remember a slice of lemon, and a bitten macaroon.

* *Drie gedichten uit* Prufrock, *waarmee Eliot (1888-1965) in 1917 geruchtmakend debuteerde. In* Apollinax *portretteerde Eliot Bertrand Russell. Het motto van Lucianus betekent: ‘O wat een oorspronkelijkheid. Bij Heracles, wat een paradoxen. Wat een vindingrijk man.’*

When Mr. Apollinax visited the United States
His laughter tinkled among the teacups.
I thought of Fragilion, that shy figure among the birch-trees,
And of Priapus in the shrubbery
Gaping at the lady in the swing.
In the palace of Mrs. Phlaccus, at Professor Channing-Cheetah's
He laughed like an irresponsible foetus.
His laughter was submarine and profound
Like the old man of the sea's
Hidden under coral islands
Where worried bodies of drowned men drift down in the green silence,
Dropping from fingers of surf.

Tante Helen

Miss Helen Slingsby, mijn ongetrouwde tante,
Woonde in een klein huis bij een deftig plein,
Verzorgd door bedienden ten getale van vier.
Toen zij doodging werd het stil in de hemel
En stil aan haar eind van de straat.
De blinden gingen dicht en de lijkbezorger veegde zijn voeten -
Hij had dit soort dingen meer bij de hand gehad.
Voor de honden werd voortreffelijk gezorgd,
Maar kort daarop stierf ook de papegaai.
De Dresdener klok bleef tikken op de schoorsteenmantel,
En de tafelbediende ging op de eettafel zitten
En hield het tweede meisje op zijn schoot -
Dat altijd zo had opgepast toen mevrouw nog leefde.

Aunt Helen

Miss Helen Slingsby was my maiden aunt,
And lived in a small house near a fashionable square
Cared for by servants to the number of four.
Now when she died there was silence in heaven
And silence at her end of the street.
The shutters were drawn and the undertaker wiped his fee
He was aware that this sort of thing had occurred before.
The dogs were handsomely provided for,
But shortly afterwards the parrot died too.
The Dresden clock continued ticking on the mantelpiece,
And the footman sat upon the dining-table
Holding the second housemaid on his knees -
Who had always been so careful while her mistress lived.

Nicht Nancy

Miss Nancy Ellicott
Schreed de heuvels over en bedwong ze,
Reed de heuvels over en bedwong ze -
De dorre New England-heuvels -
Op vossejacht
Over de koeiewei.

Miss Nancy rookte en danste
Al de moderne dansen;
En haar tantes wisten niet goed wat ervan te denken,
Maar ze wisten dat het modern was.

Op de glanzende boekenplank hielden
Matthew en Waldo de wacht,
Geloofsbeschermers, het leger
Van de onwrikbare wet.

Cousin Nancy

Miss Nancy Ellicott
Strode across the hills and broke them,
Rode across the hills and broke them -
The barren New England hills -
Riding to hounds
Over the cow-pasture.

Miss Nancy Ellicott smoked
And danced all the modern dances;
And her aunts were not quite sure how they felt about it,
But they knew that it was modern.

Upon the glazen shelves kept watch
Matthew and Waldo, guardians of the faith,
The army of unalterable law.

God spreekt tot Job

Robert Frost[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Ja, zo meteen. Maar eerst iets ernstigers.
Al duizend jaar ben ik van plan mijn dank
Te uiten voor de wijze waarop jij
Mij, eens voor al, 't principe hielp bewijzen
Dat elk beredeneerd verband ontbreekt
Tussen wat mensen krijgen en verdienen.
Soms faalt de deugd en slechtheid wordt beloond.
Dat hebben wij toen knap gedemonstreerd.
Ik had eerder gesproken als ik maar
De woorden had gevonden. Jij denkt zeker
Dat wie in den beginne zelf het Woord was,
Er moeiteloos over beschikken kan.
Ik moet als iedereen op woorden wachten.
Te lang al ben ik je excuus verschuldigd
Voor ogenschijnlijk zinloos lijden dat
Jou werd berokkend in dat ver verleden.
Maar het was essentieel voor de beproeving
Dat jij er in die tijd niets van begreep.
Om zin te hebben moest het zinloos schijnen.
En het verliep naar wens. Jij weet intussen
Vast wel wat je voor rol gespeeld hebt om
De Deuteronomist voor aap te zetten,
Waardoor 't godsdienstig denken kenterde.
Mijn dank geldt dat je mij bevrijd hebt van
Morele knechting door het mensenras.
Eerst had de mens alleen de vrije wil;
Hij kon goed doen en kwaad doen naar verkiezing.
Ik had geen keus, ik moest hem volgen met
Sancties en loon naar hij bevatten kon -
Of ik zou zijn verering moeten missen.
Maar jij bracht uitkomst, maakte mij een vrij
Gebieder, bent Bevrijder van je God;
Daarom benoem ik je tot heilige.

* *Robert Frost (1974-1963), dichter van en over New England. Na de Tweede Wereldoorlog de éminence grise van de Amerikaanse poëzie, Bovenstaand fragment is afkomstig uit* A Masque of Reason *(1947). De titel is ontleend aan* One Hundred Modern Poems *ed. Selden Rodman (1951) Voor Engelse tekst zie p. 157.*

Vroeg wakker worden op zondagmorgen
Robert Lowell[*]
(Vertaling Jan Eijkelboom)

O, los te breken als de zalm
die springt, terugvalt, oog in oog
met de onmooglijke, steen- en been-
verbrijzelende waterval -
met zere kaak, zwak vlees, door tien sporten
van de bulderende ladder gestopt en
dan over de top bij 't allerlaatst proberen
om kuit te schieten en daarna kreperen.

Stop, ga terug. De zalm splijt
het water en nu ontwaakt mijn lijf
en voelt de onvervuilde vreugd
en het misdadig vrij-zijn van de jeugd -
geen vis die de kunstvlieg vernielt
is in de stroom zo vrij als ik die kniel
gelijk een draak, hier op de schat
van de tijd, voor het begin van de dag.

Ongedierte rept zich naar 't onverstopte hol;
ergens in een hoekje rolt een muis
een stuiter, uren lang, en houdt dan op;
in 't houtwerk slaapt nu de termiet -
luister, de schepsels van de nacht gaan
als terloops, bezeten en met vaste tred
door met hun werk, terwijl de zon zijn spijtige
verduistering van alledag opheft.

Waking Early Sunday Morning

O to break loose, like the chinook
salmon jumping and falling back,
nosing up to the impossible
stone and bone-crushing waterfall-
raw-jawed, weak-fleshed there, stopped by ten
steps of the roaring ladder, and then
to clear the top on the last try,
alive enough to spawn and die.

Stop, back ofF. The salmon breaks
water, and now my body wakes
to feel the unpolluted joy
and criminal leisure of a boy-
no rainbow smashing a dry fly
in the white run is free as I,

* *Robert Lowell (1917-1977), uit een Bostons patriciërsmilieu, weigerde dienst in de Tweede Wereldoorlog, waarvoor hij een jaar in de gevangenis zat. Hij debuteerde in 1944 met* Land of Unlikeness *en schreef daarna in totaal een kleine twintig bundels. Hij vertaalde ook poëzie, maar sprak zelfvan 'imitations', in verband waarmee Nabokov ooit verzuchtte: 'When will he stop mutilating Mandelstam?' 'Vroeg wakker worden op zondagmorgen' is het openingsgedicht van Lowells bundel* Near the Ocean *(1967); het maakt deel uit van een keuze uit Lowells werk, die in vertaling van Jan Eijkelboom voorjaar 1983 zal verschijnen bij Uitgeverij Kwadraat.*

here squatting like a dragon on
time's hoard before the day's begun!

Vermin run for their unstopped holes;
in some dark nook a fieldmouse rolls
a marble, hours on end, then stops;
the termite in the woodwork sleeps-
listen, the creatures of the night
obsessive, casual, sure of foot,
go on grinding, while the sun's
daily remorseful blackout dawns.

[Nederlands]

Gij geest die zonder vuur de weg afholt,
kijk op en zie de haven die zich vult:
de handel, als gewoonlijk slap,
gaat scheep en kiest het ruime sop -
vuil in haar kielzog, dacron touw,
op naar Bermuda, Goede Hoop,
bekijk nog voor de ochtend komt
wijndonk're romp van kits en jol.

Ik kijk naar water in een glas
bedauwd met een fijn ijskoud zweet,
lucht spieg'lend in een kleur van zilver,
neutraal en daarom ook sereen -
als ik van houding of van stemming wissel
zie ik toch iets gemaakt van hout,
een achtergrond met bruine nerf
die 't donker maakt maar niet bederft.

O, dat de geest gekleurd maar onvertroebeld
zou kunnen blijven bij zijn zwoegen!
Beter gekleed, houtblokken zagend
of zich tussen het kerkvolk wagend -
waar ook, maar nee, niet hier!
En nu hoort men klokken elektrisch
‘’t Geloof onzer Vaderen’ vertolken
en nu komt de gemeente samen.

O Bijbel, stukgehakt, gekruisigd
in psalmen die wij horen maar niet lezen,
geen van de mildere subtiliteiten
van kunst of gratie verzoeten deze stijve
kwatrijnen die vierkant worden uitgebalkt -
van vrede zingen zij en preken wanhoop,
al gaven zij soms greep op zwarte angst
en lieten nog de ziel een kleine kans.

[Engels]

Fierce, fireless mind, running downhill.
Look up and see the harbor fill:
business as usual in eclipse
goes down to the sea in ships-
wake of refuse, dacron rope,
bound for Bermuda or Good Hope,
all bright before the morning watch
the wine-dark hulls of yawl and ketch.

I watch a glass of water wet
with a fine fuzz of icy sweat,
silvery colors touched with sky,
serene in their neutrality-

yet if I shift, or change my mood,
I see some object made of wood,
background behind it of brown grain,
to darken it, but not to stain.

O that the spirit could remain
tinged but untarnished by its strain!
Better dressed and stacking birch,
or lost with the Faitbiul at Church-
anywhere, but somewhere else!
And now the new electric bells,
clearly chiming, ‘Faith of our fathers,’
and now the congregation gathers.

O Bible chopped and crucified
in hymns we hear but do not read,
none of the milder subtleties
of grace or art will sweeten these
stiff quatrains shovelled out four-square-
they sing of peace, and preach despair;
yet they gave darkness some control,
and left a loophole for the soul.

[Nederlands]

Nee, toch maar oude kleren aan, zoek
in de hoeken van de schuur naar droesem
en naar drek: gereedschap zonder steel,
tien stompjes kaars en niets meer heel,
oud hout dat uit de Tempel werd geweerd,
verdoemd door Paulus' voorbeeld en zijn leer,
gestoten uit het Koninkrijk, een teken zonder taal,
in Israel verboden, rinkelend cymbaal.

Wanneer zien wij Zijn aangezicht?
Hij schijnt door daaglijks zwarter glas -
in deze kleine stad waar alles is
gekend, zie ik Zijn verdwijnende
emblemen, Zijn witte spits en vlagge-
stok uitstekend boven dikke mist,
deurknoppen van wit porcelein gelijk,
oud spul waardoor de gekken kalmer zijn.

Het haam'rend oorlogsapparaat,
topzware Goliath in vol ornaat -
en geen verlossing in het massaal
afschaffen van hun pracht en praal,
falanx en olifant gaan ook mee
met hun tijd, worden steeds beter:
een miljoen voorhuiden hoopt zich op
wanneer dat koninkrijk ontploft...

Zing zachter! Maar als een nieuw
diminuendo nu eens geen echte
tederheid, slechts rusteloosheid brengt,
excessen, honger naar succes,
't gezonde zelfbedrog, de schijn
van roekeloos voorzichtig zijn,
terwijl wij luist'ren naar het klokkenspel,
waar ook - hier liever niet dan wel.

[Engels]

No, put old clothes on, and explore
the corners of the woodshed for
its dregs and dreck: tools with no handle,
ten candle-ends not worth a candle,
old lumber banished from the Temple,
damned by Paul's precept and example,
cast from the kingdom, banned in Israel,
the wordless sign, the tinkling cymbal.

When will we see Him face to face?
Each day, He shines through darker glass.
In this small town where everything
is known, I see His vanishing

emblems, His white spire and flag-
pole sticking out above the fog,
like old white china doorknobs, sad,
slight, useless things to calm the mad.

Hammering military splendor,
top-heavy Goliath in full armor-
little redemption in the mass
liquidations of their brass,
elephant and phalanx moving
with the times and still improving,
when that kingdom hit the crash:
a million foreskins stacked like trash...

Sing softer! But what if a new
diminuendo brings no true
tenderness, only restlessness,
excess, the hunger for success,
sanity of self-deception
fixed and kicked by reckless caution,
while we listen to the bells-
anywhere, but somewhere else!

[Nederlands]

O, los te breken. Al de grandeur
van 't leven is iets wat je 's zomers
met een meisje hebt... opgetogen
als de President, omringd door zijn
establishment op deze zondag, vrij om
met zichzelf de spot te drijven,
naakt zwemmend, uit de plooi, ziek
van de voor hem geschreven retoriek!

[Engels]

O to break loose. All life's grandeur
is something with a girl in summer...
elated as the President
girdled by his establishment
this Sunday morning, free to chaff
his own thoughts with his bear-cuffed staff,
swimming nude, unbuttoned, sick
of his ghost-written rhetoric!

[Nederlands]

Geen weekends voor de goden nu. Oorlogen
vlammen op, de aarde likt haar zweren,
een nieuwe breuk, nieuwe promoties, moorden
bij toeval, er komt niets meer naar voren.
Alleen de mens die hier zijn soort uitdunt
klinkt door de Sabbath, het blind
zwaaien van de snoeier en zijn mes,
druk bij de levensboom aan 't werk...

[Engels]

No weekends for the gods now. Wars
flicker, earth licks its open sores,
fresh breakage, fresh promotions, chance
assassinations, no advance.
Only man thinning out his kind
sounds through the Sabbath noon, the blind
swipe of the pruner and his knife
busy about the tree of life...

[Nederlands]

Wee de planeet, geen vreugde meer
op deze zoete lavakegel;
vrede voor onze zonen als zij vallen
in de ene kleine oorlog die pal op
de andere kleine oorlog komt - 's werelds
politieagent, een spook verdwaald
rondwarend voor altijd
in onze zeer eentonige verhevenheid.

[Engels]

Pity the planet, all joy gone
from this sweet volcanic cone;
peace to our children when they fall
in small war on the heels of small
war-until the end of time
to police the earth, a ghost
orbiting forever lost
in our monotonous sublime.

Yes, by and by. But first a larger matter.
I've had you on my mind a thousand years
To thank you someday for the way you helped
me
Establish once for all the principle
There's no connection man can reason out
Between his just deserts and what he gets.
Virtue may fail and wickedness succeed.
'Twas a great demonstration we put on.
I should have spoken sooner had I found
The word I wanted. You would have supposed
One who in the beginning *was* the Word
Would be in a position to command it.
I have to wait for words like anyone.
Too long I've owed you this apology
For the apparently unmeaning sorrow
You were afflicted with in those old days.
But it was of the essence of the trial
You shouldn't understand it at the time.
It had to seem unmeaning to have meaning.
And it came out all right. I have no doubt
You realize by now the part you played
To stultify the Deuteronomist
And change the tenor of religious thought.
My thanks are to you for releasing me
From moral bondage to the human race.
The only free will there at first was man's,
Who could do good or evil as he chose.
I had no choice but I must follow him
With forfeits and rewards he understood-
Unless I liked to suffer loss of worship.
I had to prosper good and punish evil.
You changed all that. You set me free to reign.
You are the Emancipator of your God,

And as such I promote you to a saint.

Drie sonnetten & één *Lyric*
Edna St. Vincent Millay[*])
(Vertaling Jan Kal

Al wie mijn lippen kusten, waar, waarom,
Vergat ik; ook de armen, ooit gelegen
Onder mijn hoofd tot 's morgens. Maar de regen
Is deze nacht vol geesten, die de trom
Van 't venster roeren, horen of ik kom.
En in mijn hart gaat kalme pijn bewegen
Om jongens, door 't geheugen doodgezwegen:
Geen keert zich 's nachts nog roepend naar mij om.
Zo staat een boom er 's winters eenzaam bij.
Niet wetend welke vogels zijn gevlogen,
Weet hij zijn takken stiller dan tevoren.
Mijn liefdes staan me niet meer zo voor ogen;
Ik weet slechts dat de zomer zong in mij,
Heel even, maar hij laat zich niet meer horen.

[Engels]

What lips my lips have kissed, and where, and why,
I have forgotten, and what arms have lain
Under my head till morning; but the rain
Is full of ghosts tonight, that up and sigh
Upon the glass and listen for reply,
And in my heart there stirs a quiet pain
For unremembered lads that not again
Will turn to me at midnight with a cry.
Thus in the winter stands the lonely tree,
Nor knows what birds have vanished one by one,
Yet knows its boughs more silent than before:
I cannot say what loves have come and gone,
I only know that summer sang in me
A little while, that in me sings no more.

* *Edna St. Vincent Millay (1892-1950) was als studente (Vassar) al een bekend dichteres, en daarna een aantal jaren een opvallende figuur in de Newyorkse bohème. In 1923 trouwde ze met de Nederlandse zakenman Eugène Boissevain, waarna ze een beschut leven leidde, onderbroken door reizen. Zij overleefde haar man amper een jaar. Haar sonnetten worden algemeen gezien als haar beste werk. Edmund Wilson beschouwde haar als 'one of the only poets writing in English in our time who have attained at anything like the stature of great literary figures'. Van haar* Collected Sonnets *en* Collected Lyrics *bestaan goedkope uitgaven (Perennial Classics; Harper & Row).*

[Nederlands]

De Tijd, die aan de weefsels verder weeft
Van 't kind, en zachte botten harder maakt,
Zorgt dat het schreeuwt, op eigen benen raakt,
Rondkijkt en vraagt, de wereld namen geeft,
't Waterig vocht waarin het heeft geleefd,
Vergeet, laat hem als man niet onbewaakt,
Vernieuwt zijn klederen, maakt hem zo naakt,
Dat hij geen wroeging meer of schaamte heeft.
Als 't waar is, hoop ik dat ik mij verzoen,
En niet zo bang mijn grijzend haar doorwoel,
Het oud-zijn vrees, de aangepaste schoen,
De stok, de rimpels, de bejaardenstoel.
O dat de Tijd, wanneer hij dit kon doen,
Mijn angst vervormt, tot dragelijk gevoel.

[Engels]

Time, that renews the tissues of this frame,
That built the child and hardened the soft bone,
Taught him to wall, to blink, to walk alone,
Stare, question, wonder, give the world a name,
Forget the watery darkness whence he came,
Attends no less the boy to manhood grown,
Brings him new raiment, strips him of his own;
All skins are shed at length, remorse, even shame.
Such hope is mine, if this indeed be true,
I dread no more the first white in my hair,
Or even age itself, the easy shoe,
The cane, the wrinkled hands, the special chair:
Time, doing this to me, may alter too
My sorrow, into something I can bear.

[Nederlands]

Zou ik vernemen, heel terloops, dat jij
Was heengegaan om niet meer terug te keren -
Stel 'k zag het achterop een krant, naast mij
Gelezen in de metro: hoe 't gebeurde
Dat op het kruispunt van die en die laan
En die straat (kranten staan daar vol mee) 'n man
Die haast had - jij moest daar toevallig gaan -
Op 't middaguur was doodgereden, dan
Zou ik niet mogen huilen, handenwringen,
Zou ik het ook niet kunnen op zo'n plaats.
Wel zou ik met aandacht op mijn gelaat
De lichtjes der stations voorbij zien springen,
Of, zijwaarts kijkend, gretig lezen waar
Je 'n bontjas stalt, wat goed is voor je haar.

(Vertaling Peter Verstegen)

[Engels]

If I should learn, in some quite casual way,
That you were gone, not to return again-
Read from the back-page of a paper, say,
Held by a neighbor in a subway train,
How at the corner of this avenue
And such a street (so are the papers filled)
A hurrying man, who happened to be you.
At noon today had happened to be killed-
I should not cry aloud-I could not cry
Aloud, or wring my hands in such a place-
I should but watch the station lights rush by
With a more careful interest on my face;
Or raise my eyes and read with greater care
Where to store furs and how to treat the hair.

Trage volmaaktheid

‘Trage Volmaaktheid, liefst pel ik je schaal,
Die jij, zo zacht van snavel, niet kan breken.
Stel dat je haar nooit breekt, dat je totaal
Blijft ingesloten, dat je nooit zou spreken?’

Volmaaktheid die zich, vloeibaar, in liet sluiten
Door 't ei, krijgt vastheid: dan bestaat zij daar,
Zonder de drang naar buiten, naar zich uiten,
Volkomen, zij het schaal-gebonden. Maar

De geest eist haar geboorte... tot dit doel:
Dat zij, Functie-gebonden, minder dan
Volmaaktheid zij, omdat zij het gevoel
Voor vrijheid leerde, en de strijd daarvan.

Inert Perfection

‘Inert Perfection, let me chip your shell.
You cannot break it through with that soft beak.
What if you broke it never, and it befell
You should not issue thence, should never speak?’

Perfection in the egg, a fluid thing,
Grows solid in due course, and there exists;
Knowing no urge to struggle forth and sing;
Complete, though shell-bound. But the mind insists

It shall be hatched... to this ulterior end:
That it be bound by Function, that it be
Less than Perfection, having to expend
Some force on a nostalgia to be free.